

การวิเคราะห์แนวคิดและรูปแบบการจัดการศึกษาโดยครอบครัวในประเทศไทย

หม่อมหลวง จันทน์กฤษณา ผลวิวัฒน์

สถาบันวิทยบริการ

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาการศึกษานอกระบบโรงเรียน ภาควิชานโยบาย การจัดการ และความเป็นผู้นำทางการศึกษา

คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2547

ISBN 974-17-6735-8

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

AN ANALYSIS OF THE HOMESCHOOLING CONCEPTS AND MODELS IN THAILAND

M.L. Chankrisna Pholwiwat

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

A Dissertation Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Doctor of Philosophy in Non-Formal Education
Department of Policy, Management and Leadership in Education

Faculty of Education

Chulalongkorn University

Academic Year 2004

ISBN 974-17-6735-8

หัวข้อวิทยานิพนธ์ การวิเคราะห์แนวคิดและรูปแบบการจัดการศึกษาโดยครอบครัวในประเทศไทย

โดย หม่อมหลวง จันทน์ภุชญา ผลวิวัฒน์

สาขาวิชา การศึกษานอกระบบโรงเรียน

อาจารย์ที่ปรึกษา รองศาสตราจารย์ ดร.เกียรติวรรณ อมาตยกุล

อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม ศาสตราจารย์ ดร.สุภางค์ จันทวานิช

คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัยรับนี้เป็น
ส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาคุษฎีบัณฑิต

.....คณบดีคณะครุศาสตร์
(รองศาสตราจารย์ ดร. พงษ์ที ศิริบรรณพิทักษ์)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

.....ประธานกรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.อาชัญญา รัตนอุบล)

.....อาจารย์ที่ปรึกษา
(รองศาสตราจารย์ ดร.เกียรติวรรณ อมาตยกุล)

.....อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม
(ศาสตราจารย์ ดร.สุภางค์ จันทวานิช)

.....กรรมการ
(ศาสตราจารย์กิตติคุณ ดร.รัตนา พุ่มไพศาล)

.....กรรมการ
(ดร.รุ่งเรือง สุขหาภิรมย์)

#438 46089 27 : MAJOR NON-FORMAL EDUCATION

KEY WORDS : ANALYSIS / CONCEPT/ HOME SCHOOL/ HOMESCHOOLING MODELS/ THAILAND

M.L. CHANKRISNA PHOLWIWAT: AN ANALYSIS OF THE HOMESCHOOLING CONCEPTS AND MODELS IN THAILAND. DISSERTATION ADVISOR: ASSO.PROF. KIATIWAN AMATYAKUL, Ph.D., DISSERTATION CO-ADVISOR: PROF. SUPANG CHANTAVANICH, Ph.D., 283 pp., ISBN 974-17-6735-8

The purposes of this research were to analyze the concept and homeschooling models in Thailand, the home school management and arrangement, results and problems. There were 5 cases study be selected by the purposive sampling in this qualitative research. The data collecting process was done by literature review, participate observation and in-dept interview.

The results of this research are as follows:-

1. The concept major factors were the parents' concept and belief different from the formal education, the belief in individuality, young children should stay home with their parents, education is not school only and not agree with the school teaching& evaluation. The other major factor was families' contexts which were the children's problems or their special needs, parents' school experiences, non-safety school society, their good economy& knowledge, they dared to be different and the families' same vision. The minor factors were an opportunity from the government that allowed them to do, making acceptance from social, giving the chance to join the formal education and the factor of innovation adoption that they have self-initiation and knowing other home school families made them feel cozy.

2. The models were found that the family who wanted to have school certificate used the agreed model with school, the family who had young and naughty kid used the individual model, the family who had the experiences from U.S.A. used the American curriculum, the family who wanted their kid to be developed by social used the family group model and the family who had many kids and worked outside used the learning center model.

3. The management and arrangement were found that the objective was to give the children the learning basic to develop their potential, the curriculum content was integrated with their actual life and their interest, the learning process was learning by doing and participating with other families, learning materials were real things from nature and set environment, the evaluations were various in actual situations, the result was the children could natural develop their potential and the problems were parents had to spend almost all their private time for their children, less groups to participate and limited of resources.

Department	Policy, Management and Leadership in Education	Student's signature
Field of Study	Non-Formal Education	Advisor's signature
Academic year	2004	Co-advisor's signature

กิตติกรรมประกาศ

การวิจัยครั้งนี้สำเร็จได้ด้วยดี เนื่องจากผู้วิจัยได้รับความกรุณาอย่างยิ่งจาก รองศาสตราจารย์ ดร.เกียรติวรรณ อมาตยกุล อาจารย์ที่ปรึกษา ศาสตราจารย์ ดร.สุภางค์ จันทวานิช อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม ที่ได้กรุณาให้คำแนะนำในการปรับปรุงแก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ ตลอดจนการวิจัย ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้

กราบขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ ดร.อชัญญา รัตนอุบล, รองศาสตราจารย์ คู่่นตา นพคุณ และศาสตราจารย์กิตติคุณ ดร.รัตนา พุ่มไพศาล อาจารย์ผู้ประสิทธิประสาทวิชา และกรุณาให้คำแนะนำแก่ผู้วิจัยตลอดการศึกษา

ขอขอบพระคุณ ดร.รุ่งเรือง สุขากิริมย์ ที่กรุณาสละเวลาเป็นกรรมการสอบให้แก่ผู้วิจัย ขอขอบคุณครอบครัวบ้านเรียนทั้ง 5 ครอบครัวที่ให้ความร่วมมือ และช่วยเหลือผู้วิจัยอย่างยิ่ง ตลอดระยะเวลา 1 ปีเศษ ของการเก็บข้อมูล ผู้อำนวยการและเจ้าหน้าที่สถาบันบ้านเรียนไทย ครู-อาจารย์จากโรงเรียนต่าง ๆ ที่กรุณาให้ข้อมูลในการสัมภาษณ์ ดร.ประจวบ แหลมหลัก ที่ช่วยเหลือดูแลผู้วิจัยตลอดการศึกษา และพี่ ๆ เพื่อนนิติตทุกคนที่ให้อำนาจใจ

สุดท้ายนี้ ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณ คุณเทียมจันทร์ สุขสวัสดิ์ ณ อยุธยา มารดา ของผู้วิจัย และขอบคุณ คุณธีรพงศ์ ผลวิวัฒน์ สามีของผู้วิจัย ที่ช่วยดูแลลูก ๆ แทนผู้วิจัยและเป็นกำลังใจตั้งแต่ผู้วิจัยเริ่มเข้าศึกษาจนสำเร็จการศึกษา และที่ลืมไม่ได้คือ เด็กหญิง จันทริรา และเด็กชาย พงศ์กฤษณะ ผลวิวัฒน์ ลูก ๆ ของผู้วิจัย ขอขอบคุณที่เป็นเด็กดี เชื่อฟัง และพยายามที่จะไม่รบกวนการทำงานของผู้วิจัย ทั้ง ๆ ที่อยากเล่นด้วย

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญตาราง.....	ญ
สารบัญแผนภูมิ.....	ฎ
บทที่ 1 บทนำ.....	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	9
ขอบเขตของการวิจัย.....	10
ข้อตกลงเบื้องต้น.....	10
คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย.....	11
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	12
วิธีดำเนินการวิจัย.....	12
กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	13
บทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	14
1. ที่มาของการจัดการศึกษาโดยครอบครัว.....	15
2. การศึกษาโดยครอบครัว.....	31
3. รูปแบบการจัดการศึกษาโดยครอบครัว.....	42
4. การจัดการศึกษา.....	54
5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาโดยครอบครัว.....	64
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย.....	71
ประชากรและกรณีศึกษา.....	71
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	72
การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	74
การตรวจสอบข้อมูล.....	75
การวิเคราะห์ข้อมูล.....	77

บทที่ 4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล.....	79
กรณีศึกษาครอบครัวที่ 1 “ครอบครัวน้องป๊อปป๊อ”.....	80
1.ลักษณะครอบครัว.....	80
2.ที่มาของการตัดสินใจยอมรับนวัตกรรมการจัดการศึกษาโดยครอบครัว	81
3.รูปแบบของการจัดการศึกษาโดยครอบครัว.....	94
4.การดำเนินการบริหารจัดการศึกษาโดยครอบครัว.....	95
5.ความคิดเห็นของครอบครัวต่อการจัดการศึกษาโดยครอบครัว.....	103
6.บทวิเคราะห์กรณีศึกษาครอบครัวน้องป๊อปป๊อ.....	106
ครอบครัวที่ 2 “ครอบครัวน้องปูนปั้น”.....	113
1.ลักษณะครอบครัว.....	113
2.ที่มาของการตัดสินใจยอมรับนวัตกรรมการจัดการศึกษาโดยครอบครัว	114
3.รูปแบบของการจัดการศึกษาโดยครอบครัว.....	118
4.การดำเนินการบริหารจัดการศึกษาโดยครอบครัว.....	120
5.ความคิดเห็นของครอบครัวต่อการจัดการศึกษาโดยครอบครัว.....	134
6.บทวิเคราะห์กรณีศึกษาครอบครัวน้องปูนปั้น.....	135
ครอบครัวที่ 3 “ครอบครัวน้องต้นน้ำ”.....	141
1.ลักษณะครอบครัว.....	141
2.ที่มาของการตัดสินใจยอมรับนวัตกรรมการจัดการศึกษาโดยครอบครัว	142
3.รูปแบบของการจัดการศึกษาโดยครอบครัว.....	147
4.การดำเนินการบริหารจัดการศึกษาโดยครอบครัว.....	150
5.ความคิดเห็นของครอบครัวต่อการจัดการศึกษาโดยครอบครัว.....	158
6.บทวิเคราะห์กรณีศึกษาครอบครัวน้องต้นน้ำ.....	159
ครอบครัวที่ 4 “ครอบครัวน้องป้อมปิ่น”.....	163
1.ลักษณะครอบครัว.....	163
2.ที่มาของการตัดสินใจยอมรับนวัตกรรมการจัดการศึกษาโดยครอบครัว	164
3.รูปแบบของการจัดการศึกษาโดยครอบครัว.....	171
4.การดำเนินการบริหารจัดการศึกษาโดยครอบครัว.....	173

สารบัญ (ต่อ)

ณ

หน้า

5.ความคิดเห็นของครอบครัวต่อการจัดการศึกษาโดยครอบครัว.....	191
6.บทวิเคราะห์กรณีศึกษาครอบครัวน้องป้อมปีน.....	193
ครอบครัวที่ 5 “ครอบครัวน้องขอเทียม”.....	198
1.ลักษณะครอบครัว.....	198
2.ที่มาของการตัดสินใจยอมรับนวัตกรรมการจัดการศึกษาโดยครอบครัว	199
3.รูปแบบของการจัดการศึกษาโดยครอบครัว.....	205
4.การดำเนินการบริหารจัดการศึกษาโดยครอบครัว.....	210
5.ความคิดเห็นของครอบครัวต่อการจัดการศึกษาโดยครอบครัว.....	232
6.บทวิเคราะห์กรณีศึกษาครอบครัวน้องขอเทียม.....	237
บทที่ 5 สรุป อภิปรายและเสนอแนะ.....	241
สรุปผลการวิจัย.....	241
อภิปรายผลการวิจัย.....	249
ข้อเสนอแนะ.....	265
รายการอ้างอิง.....	268
ภาคผนวก.....	272
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์.....	283

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่ 1 ตารางเปรียบเทียบปัญหาหัวใจของครูอเมริกันเกี่ยวกับนักเรียน.....	4
ตารางที่ 2 ตารางเปรียบเทียบองค์ประกอบต่าง ๆ ในการเรียนการสอนตามกรอบแนวคิดระหว่าง “โรงเรียนทั่วไป”กับการสอนแบบ “Home School”.....	35
ตารางที่ 3 ตารางแสดงบทบาทหน้าที่ของพ่อแม่ในการส่งเสริมศักยภาพการเรียนรู้ และพัฒนา บุคลิกภาพของลูก.....	39
ตารางที่ 4 ตารางเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างการเรียนรู้ด้วยตนเองกับการเรียนรู้ที่มี ผู้สอน.....	57
ตารางที่ 5 ตารางเปรียบเทียบการเรียนการสอนที่เน้นครูเป็นศูนย์กลาง กับเน้นผู้เรียนเป็น สำคัญ.....	60
ตารางที่ 6 กิจกรรมประจำวัน.....	217
ตารางที่ 7 การเปรียบเทียบกระบวนการเรียนรู้โดยการนำตนเองของกรณีศึกษาทั้ง 5 ครอบครัว.....	252

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญแผนภูมิ

	หน้า
แผนภูมิที่ 1 โครงสร้างการศึกษาในระบบโรงเรียนแบบมีครูเป็นศูนย์กลางและการศึกษานอก ระบบโรงเรียนแบบมีผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง.....	18
แผนภูมิที่ 2 แผนภูมิแสดงการเรียนรู้เพื่อสร้างภูมิปัญญาแห่งตน.....	183
แผนภูมิที่ 3 แผนภูมิแสดงความสัมพันธ์ของการสร้างกระบวนการเรียนรู้.....	184
แผนภูมิที่ 4 ที่มาของการจัดการศึกษาโดยครอบครัว.....	247
แผนภูมิที่ 5 แนวคิดและรูปแบบการจัดการศึกษาโดยครอบครัว.....	248

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ปัจจุบันการจัดการศึกษาโดยครอบครัวเป็นที่ยอมรับกันอย่างแพร่หลายในสังคมไทย ซึ่งจะเห็นได้จากการเพิ่มจำนวนขึ้นอย่างรวดเร็วของสมาชิกศูนย์ประสานงานการจัดการศึกษาโดยครอบครัว จากจำนวน 30 ครอบครัว ในปี 2543 มาเป็นจำนวน 150 ครอบครัวในปี 2544 (ทะเบียน ศูนย์ประสานงานการจัดการศึกษาโดยครอบครัว, 2544) ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากปัจจัยหลายประการ เช่น ความล้มเหลวของการศึกษาในระบบโรงเรียน การเปลี่ยนแปลงของสังคม การแสวงหาอิสรภาพในการเรียนรู้ ฯลฯ (Michelle Wichers, 2001)

หากพิจารณาบริบททางสังคมของไทย และบริบทของการจัดการศึกษาในประเทศไทย จะทำให้เราพบความเปลี่ยนแปลง 3 ขั้นตอน ดังที่อัลวิน ทอฟฟ์เลอร์ (Alvin Toffler, 1970) ซึ่งใช้แนวคิดวิวัฒนาการใหม่ (Neo-evolutionism) มาอธิบายขั้นตอนการพัฒนาของอารยธรรมโลกเป็น 3 ขั้นหรือ 3 คลื่น คือ

คลื่นลูกที่ 1 คือ อารยธรรมแบบเกษตรกรรม ซึ่งการจัดการศึกษาอยู่ในมือของพ่อแม่
ญาติพี่น้อง

คลื่นลูกที่ 2 คือ อารยธรรมอุตสาหกรรม ที่การจัดการศึกษาเปลี่ยนไปอยู่ในมือของรัฐ
ภายใต้ระบบโรงเรียน

คลื่นลูกที่ 3 คือ อารยธรรมของเทคโนโลยีคอมพิวเตอร์ ข่าวสาร เครือข่ายข้อมูล
สารสนเทศ อันเป็นช่วงที่การจัดการศึกษาถูกส่งคืนกลับสู่พ่อแม่อีกครั้ง

ตั้งแต่เดิมในสมัยโบราณ หรือในอารยธรรม “คลื่นลูกที่หนึ่ง” การจัดการศึกษาในสังคมไทยเกิดขึ้นในครอบครัว ดังที่ บรรจง ชูสกุลชาติ (อ้างถึงใน อุณา นพคุณ, 2523) กล่าวว่า “ความมุ่งหมายของการศึกษาเป็นไปเพื่อสร้างเสริมอุปนิสัยใจคอ ความถนัดตามธรรมชาติ ทักษะ และ คุณธรรมของบุคคล โดยการศึกษาด้วยตนเอง ตามวิถีแห่งการมีชีวิตร่วมกัน แทนการได้รับการศึกษาจากผู้อื่น ชีวิตในครอบครัวหรือชีวิตท่ามกลางวงศาคนญาติ ชีวิตการทำงานหรือชีวิต

การเล่น ล้วนแต่เป็นช่วงเวลาแห่งการเรียนรู้และเป็นนิത്യ การศึกษาจะเกิดขึ้นเสมอทั้งในช่วงที่ได้รับ การดูแลเอาใจใส่จากแม่จนถึงบทเรียนจากการล่าสัตว์จากพ่อ การอบรมสั่งสอนโดยบิดามารดา วงศาคุณาญาติ เป็นการเรียนรู้ขั้นพื้นฐานของมนุษย์ และมีอิทธิพลต่อทัศนคติ ค่านิยมของ บุคคลอย่างยิ่ง...บิดาจะสอนเด็กชายถึงการล่าสัตว์ การเพาะปลูก การตกปลา บุตรหญิงจะเรียนรู้ จากมารดาถึงวิธีทอผ้า การประกอบอาหาร การเก็บพืชผลต่าง ๆ ”

ในสังคมไทยเราซึ่งเป็นสังคมพุทธ บ้าน และ วัด ผูกพันกันอย่างแนบแน่น เมื่อครอบครัว เลี้ยงดูลูกให้เติบโตพอสมควรแล้ว พ่อแม่ก็จะจัดให้ลูกชายได้บวชเรียน พระก็จะดูแลให้ได้อ่าน เขียนหนังสือ และศึกษาธรรมวินัยไปด้วย ส่วนลูกสาวก็เรียนรู้เรื่องงานบ้านต่อไป จนในสมัยรัชการ สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เริ่มมีการจัดตั้งโรงเรียนตามแบบแผนอย่างประเทศตะวันตก เพื่อมุ่งก้าวให้ทันวิทยาการ นำพาประเทศให้ทัดเทียม ตามความเชื่อว่าประเทศ ตะวันตกนั้น เจริญกว่าเรา และเพื่อดำรงไว้ซึ่งเอกราชของชาติในยุคล่าอาณานิคม การศึกษาในระบบโรงเรียนนี้ แต่เดิมเป็นสิทธิของครอบครัวที่จะยินดีส่งลูกหลานเข้าเรียนหรือไม่ ใครที่ไม่พร้อมหรือยังไม่เห็น ความจำเป็นหรือเห็นว่าขัดกับค่านิยมของตน ก็ไม่มีการบังคับกะเกณฑ์ จนในปี พ.ศ. 2464 จึงมี การประกาศใช้ “พระราชบัญญัติประถมศึกษา” ฉบับแรกขึ้น ให้เด็กอายุตั้งแต่ 7-14 ปี ต้องเรียน ในโรงเรียนประถมศึกษา มีการเก็บเงินศึกษาพลี (ยกเลิก พ.ศ. 2468) มีบทลงโทษผู้ปกครองที่ ขัดขืนไม่ส่งลูกเข้าโรงเรียนถูกปรับไม่เกิน 50 บาท (มาตรา 42) โทษปรับนี้มีอัตราเพิ่มขึ้นเป็นไม่ เกิน 1,000 บาท ในพระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ. 2523 อย่างไรก็ตาม พระราชบัญญัติ ประถมศึกษาที่มีการปรับปรุงมาเป็นลำดับ (นับถึงฉบับปัจจุบันได้ 8 ฉบับ) ยังเปิดโอกาสให้กับ การศึกษาของชุมชน ในรูปของโรงเรียนประชาบาลที่ประชาชนจัดตั้ง หรือโรงเรียนที่นายอำเภอ จัดตั้ง รวมทั้งตั้งแต่พระราชบัญญัติประถมศึกษาฉบับแรก พ.ศ. 2564 ก็ยังยอมรับสิทธิในการจัด การศึกษาโดยครอบครัว ดังบัญญัติไว้ในมาตรา 10 ว่า “รัฐมนตรีอาจยกเว้นเด็กไม่ต้องเข้าเรียนใน โรงเรียนประถมศึกษาก็ได้ ถ้าบิดามารดาหรือผู้ปกครองแจ้งว่า เด็กได้รับการศึกษาในครอบครัว แล้ว เด็กที่ได้รับการยกเว้นนี้ต้องส่งให้ศึกษาธิการอำเภอสอบไล่ปีละครั้ง เพื่อดูว่าเด็กได้รับ การศึกษาเพียงพอ หรือไม่ ถ้าไม่เพียงพอรัฐมนตรีอาจถอนการยกเว้นการเข้าเรียนเสียก็ได้” ซึ่ง พระราชบัญญัติประถมศึกษา ฉบับที่ 3 พ.ศ. 2505 ก็ยังคงยืนยันในสิทธิของครอบครัวดังกล่าวจน มาถึงพระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ. 2523 ที่ได้ยกเลิกโรงเรียนอย่างที่ประชาชนในชุมชน จัดตั้งขึ้น และไม่ได้กล่าวถึงการศึกษโดยครอบครัวไว้แต่อย่างใด เท่ากับเป็นการริดรอนสิทธิ ดังกล่าว คงเหลือไว้เพียงการบังคับให้เด็กทุกคนต้องเข้าศึกษาในโรงเรียนที่รัฐเป็นผู้จัดตั้ง หรืออยู่ ในความควบคุมของรัฐอย่างเข้มงวดเท่านั้น ทั้งนี้ เพื่อตอบสนองต่อ “คลื่นลูกที่สอง” ซึ่งเปลี่ยน

โครงสร้างสถาบันครอบครัว สันคลอนระบบบิดาเป็นใหญ่ เปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ระหว่างพ่อ แม่และลูก และเมื่อการผลิตเคลื่อนย้ายไปสู่โรงงาน คนในครอบครัวก็ไม่ร่วมกันทำงานในฐานะ เป็น 1 หน่วยการผลิตอีกต่อไป และเพื่อให้ผู้ใหญ่ออกไปทำงานได้ เด็ก ๆ ก็ถูกส่งไปโรงเรียน ผู้สูงอายุถูกส่งไปสถานที่พักคนชรา สถานพยาบาล หรือสถานดูแลผู้สูงอายุ สังคมใหม่ต้องการการ เคลื่อนย้าย คนงานจำต้องเคลื่อนไปทำงานจากที่แห่งหนึ่งไปสู่อีกแห่งหนึ่ง นับแต่นั้นครอบครัวก็มี ขนาดเล็กลงเคลื่อนย้ายมากขึ้นเพื่อสนองภาคเทคโนโลยี ครอบครัวในสังคมอุตสาหกรรม ประกอบด้วยพ่อ-แม่-ลูก ไม่มีญาติผู้ใหญ่ กลายเป็นมาตรฐาน และเพื่อที่จะเตรียมเด็กให้เข้าสู่ยุค อุตสาหกรรม ลักษณะการศึกษาที่เปลี่ยนไปเป็นการศึกษามหาชน (mass education) หลักสูตร ประกอบด้วย การอ่าน การเขียน คำนวณ และวิชาอื่น ๆ อีกเล็กน้อย โดยตั้งใจให้เป็นหลักสูตร “เปิด” แต่จริง ๆ แล้วกลับเป็นหลักสูตร “ปิด” หรือหลักสูตรที่มีนัยของอุตสาหกรรมแฝงเร้น กล่าวคือ การประกอบด้วย 3 นัย หนึ่ง คือ ความตรงต่อเวลา สอง คือ ความเชื่อฟัง และสาม คือ ทำงานซ้ำ ๆ เนื่องจากโรงงานอุตสาหกรรมต้องการคนงานที่มาทำงานตรงเวลา รับคำสั่งเจ้านาย โดยปราศจากข้อโต้แย้ง ยอมเป็นทาสเครื่องจักร และทำงานซ้ำซาก อย่างเอาเป็นเอาตาย ดังนั้น ตั้งแต่กลางศตวรรษที่ 19 เป็นต้นมา นับตั้งแต่ก้าวสู่ “คลื่นลูกที่สอง” เราจึงจะพบความก้าวหน้า แบบประหลาดในระบบโรงเรียน เด็กเข้าโรงเรียนตั้งแต่อายุน้อย ๆ และน้อยลงเรื่อย ๆ จำนวนปี การศึกษาภาคบังคับก็เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ จาก 4 ปี เป็น 6 ปี และจะเป็น 9 ปี 12 ปี ในไม่ช้านี้ การศึกษามหาชนช่วยฝึกให้คนหัวอ่อนพร้อมที่จะทำงานภายใต้เครื่องจักร และภายใต้คำสั่งของผู้บริหารโรงงาน เขาลักษณะครอบครัวขนาดเล็ก และการศึกษาแบบโรงงาน มารวมกันเข้าจะ กลายเป็นระบบร่วมที่เตรียมคนหนุ่มสาวให้เข้าสู่สังคมอุตสาหกรรม

จากลักษณะเช่นนี้ ทำให้เกิดมีกลุ่มปฏิรูปนิยมเกิดขึ้นมากมาย เพื่อต่อต้านการศึกษาที่ ครอบงำ ดังเช่น Paulo Freire (1970) ผู้เรียกร้องให้เกิดจิตสำนึกในการเปลี่ยนแปลงการศึกษา ปรัชญาเชิงปฏิรูปที่รุนแรงต่อต้านระบบการสอนแบบประเพณีนิยมซึ่งใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือ ครอบงำขัดต่อความเป็นอิสระ การมีเสรีภาพของมนุษย์และเป็นการลดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ลง เขาเห็นว่าปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูและนักเรียนเป็นแบบที่ครูเป็นผู้กระทำ โดยการบรรยายที่ไม่มี ชีวิตชีวา และนักเรียนในฐานะผู้ถูกกระทำนั้นเป็นหินฟังครูพูด ที่เรียกว่าเป็น Banking Concept คือ การเปรียบเสมือนครูนำความรู้ของตนเองไปฝากไว้กับเด็กเหมือนระบบฝากเงินธนาคาร การ ถอนก็คือการสอบ ครูจะไม่สนใจว่าเด็กต้องการเรียนรู้อะไร จะสอนในสิ่งที่ตนมีความรู้และอยาก สอน เด็กไม่มีสิทธิแสดงความคิดเห็น นิ่งฟังเฉย ๆ จนเกิดเป็นวัฒนธรรมเงียบ (Culture of silence) Freire เรียกว่า เป็นการศึกษาของผู้ถูกกดขี่ ยิ่งไปกว่านั้น ยังมีผู้มีแนวคิดที่จะกำจัดระบบโรงเรียน

ออกไปเลย คือ Ivan Illich เนื่องจากมีความเชื่อว่า “ระบบโรงเรียนเป็นต้นเหตุที่ทำให้เกิดปัญหาต่าง ๆ” ดังที่ปรากฏในหนังสือ De-schooling society เขามองว่าปัญหาสังคมเกิดขึ้นเพราะสังคมกดขี่ไม่让孩子แสดงออกเต็มที่ โดยเฉพาะโรงเรียน จะไม่สนใจอารมณ์และความรู้สึกของเด็กเลย กิจกรรมที่จัดขึ้นในโรงเรียนสำหรับเด็กจะถูกกำหนดขึ้นโดยครู และให้เด็กปฏิบัติตาม ถ้าไม่ปฏิบัติตามก็จะถูกลงโทษ ดังนั้นเด็ก ๆ จะไม่มีโอกาสใช้วิจารณญาณของตนเอง นับวันเด็กก็จะยิ่งขาดความมั่นใจในตัวเอง ต้องคอยแต่รับคำสั่งและฟังความคิดเห็นของผู้อื่น

เมื่อสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้สร้างปัญหาให้สังคมโลก ซึ่งเปลี่ยนไปจนถึงขั้นวิกฤต สื่อต่าง ๆ ส่อไปในทางรุนแรงมีมากขึ้น ปัญหาอาชญากรรมทวีขึ้นอย่างรวดเร็ว ตัวอย่างเช่น ในสหรัฐอเมริกา Gorder (1996) ได้เปรียบเทียบปัญหาหนักใจของครูอเมริกันเกี่ยวกับนักเรียน จากการสำรวจความเห็นในปี 1940 กับปี 1980 มีดังนี้

ตารางที่ 1 ตารางเปรียบเทียบปัญหาหนักใจของครูอเมริกันเกี่ยวกับนักเรียน

1940	1980
อันดับที่ 1 คุยกันในเวลาเรียน	อันดับที่ 1 ข่มขืนและล่วงเกินทางเพศ
อันดับที่ 2 เคี้ยวหมากฝรั่ง	อันดับที่ 2 ปล้นทรัพย์
อันดับที่ 3 เล่นส่งเสียงดัง	อันดับที่ 3 ทำร้ายร่างกาย
อันดับที่ 4 วิ่งตามทางเดิน	อันดับที่ 4 ขโมยของ
อันดับที่ 5 ไม่เข้าคิว	อันดับที่ 5 วางเพลิง
อันดับที่ 6 ไม่ทิ้งขยะในถังผง	อันดับที่ 6 วางระเบิด
	อันดับที่ 7 ฆาตกรรม

ในสังคมไทยเองก็พบกับสภาวะวิกฤตคล้ายคลึงกับในสหรัฐอเมริกาและประเทศอื่น ๆ ในโลก แม้สถานการณ์จะไม่เลวร้ายรุนแรงเท่า แต่สภาพสังคมที่เปลี่ยนไป ก็อยู่ในสภาวะที่พ่อแม่หลายคนยอมรับไม่ได้ ดังในรายงานการวิจัยของ ยุทธชัย เฉลิมชัย และ อุทัยวรรณ เฉลิมชัย (2543) ที่กล่าวว่า “เหตุอันสำคัญก็คือ วิกฤตของประเทศที่เกิดขึ้นอย่างทั่วด้าน ทั้งการเมือง เศรษฐกิจ และศีลธรรมของสังคม ซึ่งส่วนหนึ่งในนั้นระบบการศึกษาที่ผ่านมาย่อมปฏิเสธความรับผิดชอบของตนไม่ได้ จึงจำเป็นที่จะต้องมีการเลือกใหม่หรือมีมติใหม่ของระบบและรูปแบบการศึกษาที่แตกต่างออกไปจากการศึกษาในระบบหรือการศึกษาชนิดที่ครอบงำสังคมอยู่ ดังนั้นคำถามประการแรกที่น่าจะถูกตั้งขึ้นก็คือ การศึกษาชนิดที่เป็นแบบแผนตายตัวที่กลายเป็นความ

เคยชินของคนทั่วไป เป็นการศึกษาที่สร้างความรู้เรื่องพัฒนาชีวิต หรือเป็นการศึกษาที่สร้างความรู้ เพราะภายใต้การศึกษาดังกล่าว เด็กทุกคนถูกส่งเข้าสู่ห้องเรียน พ่อแม่หลายคนจำได้ดีว่าลูกต่อต้านเพียงไรในช่วงแรกของการต้องไปโรงเรียน ซึ่งเป็นมาตรการตามกฎหมายการศึกษาภาคบังคับ เด็ก ๆ จะรู้สึกปลอดภัยมีเสรีภาพทันทีเมื่อได้หลุดพ้นออกมาจากการศึกษาในโรงเรียน เด็กจะใช้เวลาดูโทรทัศน์ เล่นเกมคอมพิวเตอร์ เปิดใช้อินเทอร์เน็ตเพื่อความบันเทิงเท่านั้น และพร้อมที่จะตกเป็นเหยื่อของสื่อลามกและความรุนแรง ไม่มีการแสวงหาความรู้ ไม่ต้องการศึกษาเพิ่มเติม แม้เจตนาเดิมของการศึกษาจะเป็นไปเพื่อมุ่งให้ก้าวทันอารยประเทศ ดังที่เห็นว่าสิ่งเดิมที่เรามีอยู่นั้นต่ำต้อยนักหวังให้พลเมืองมีความรู้ มีวิทยาการ มีศีลธรรม อยู่ร่วมกันด้วยสันติสุข แต่ยิ่งนับวัน คนอื่นเป็นผลผลิตของการศึกษายิ่งอัปจนปัญญา สังคมยิ่งเสื่อมโทรมมูฟง สะท้อนให้เห็นว่าการศึกษาที่ผ่านมาล้มเหลวโดยสิ้นเชิง การศึกษาในระบบโรงเรียนสร้างความทุกข์ให้กับผู้เรียนจากระบบการเรียนการสอนที่แห้งแล้ง เน้นการจดจำ การแข่งขัน เพาะสร้างความเห็นแก่ตัวมากกว่าความเมตตาอาทร กัดดันให้แย่งชิงกันขึ้นสู่ยอดหอคอยที่มีที่ว่างเพียงน้อยนิดสำหรับผู้ที่มีโอกาสมากกว่า เกิดผู้แพ้มากมายที่ค่อย ๆ ถูกทำให้หมดศักดิ์ศรีและความภาคภูมิใจในตนเองลงไปทุกที การศึกษาในระบบโรงเรียนไม่เพียงมีปัญหาในเรื่องคุณภาพ ยังมีปัญหาอื่น ๆ ในรั้วโรงเรียนอีกมาก เช่น การแสวงหาประโยชน์ของครู การลงโทษที่รุนแรงต่อทั้งร่างกายและจิตใจนักเรียน การล่วงเกินทางเพศ ความรุนแรงในหมู่เด็กนักเรียนด้วยกัน ปัญหายาเสพติด ฯลฯ การศึกษาถูกทำให้เป็นธุรกิจการศึกษา เช่นเดียวกับตลาดการค้าเสรีอื่น กลายเป็นความสัมพันธ์ระหว่างผู้ซื้อและผู้ขาย แทนความสัมพันธ์ระหว่างครูกับศิษย์”

จากความคิดเช่นนี้ ทำให้คนพยายามหาทางออกให้กับการศึกษาต่าง ๆ กันไป เกิดการศึกษาทางเลือกอย่างโรงเรียน Summer hill โดย A.S. Neill มาแก้ไขระบบโรงเรียน โดยมีปรัชญาว่ามนุษย์ควรจะเป็นมนุษย์ที่มีศักดิ์ศรี มีเสรีภาพอย่างสมบูรณ์ อารมณ์และความรู้สึกของมนุษย์เป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ และมีควบบคู่กันไปกับเหตุผล ดังนั้น เพื่อให้เด็กมีเสรีภาพอย่างสมบูรณ์ โรงเรียนจะต้องคำนึงถึงธรรมชาติของเด็ก (อุ้นตา นพคุณ, 2527) จากแนวคิดนี้เอง ทำให้เกิดโรงเรียนทางเลือกในประเทศไทย โดยใช้ปรัชญาเดียวกับ Summer hill ที่โรงเรียนหมู่บ้านเด็ก จังหวัดกาญจนบุรี และโรงเรียนที่ลดข้อจำกัดในห้องเรียนลง ได้แก่ โรงเรียนไต้ร่มไม้ เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีพ่อแม่บางกลุ่มที่หันมาจัดการศึกษาให้กับลูกเอง โดยการนำลูกออกจากโรงเรียนมาสู่การศึกษานอกระบบโรงเรียนเช่นเดียวกับในสหรัฐอเมริกา ซึ่งมีการประมาณว่ามีเด็กที่เรียนอยู่กับบ้านเฉพาะในสหรัฐอเมริกาเป็นจำนวนถึง 1.23 ล้านคน และคาดว่าในปี ค.ศ. 2008 อาจมีเด็กอเมริกาที่เรียนอยู่กับบ้านเป็นจำนวนถึง 6.87 ล้านคน ส่วนประเทศอื่นที่มีเด็กเรียนอยู่กับบ้าน

จำนวนมาก ได้แก่ แคนาดา, ออสเตรเลีย, อังกฤษ, ฝรั่งเศส ประมาณได้ว่ามีเด็กที่เรียนอยู่กับบ้านทั่วโลกเป็นจำนวนราว 2-3 ล้านคน (อมรวิรัช นาคทรพรพ, 2543)

ขณะที่การจัดการศึกษาโดยครอบครัวได้รับความนิยมแพร่หลายในประเทศตะวันตก ก็เป็นช่วงเวลาเดียวกับที่ “คลื่นลูกที่สาม” อันเป็นคลื่นของสังคมสารสนเทศได้โหมเข้าสู่ประเทศไทย และสังคมของเรา เช่นเดียวกับที่ได้ตาโหมสหรัฐอเมริกาและประเทศที่พัฒนาแล้วหลายประเทศมาก่อนหน้านี้แล้ว กระแสของคลื่นสารสนเทศนี้สร้างความเปลี่ยนแปลงให้กับสังคมเราอย่างยิ่ง อีกทั้งมีผลกระทบต่อ 2 สถาบันหลักของไทย คือ สถาบันครอบครัว และสถาบันการศึกษา เมื่อพ่อแม่กลับมาอยู่บ้านมากขึ้น ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในบ้านแทนการออกไปทำงานนอกบ้าน เด็ก ๆ จึงถูกดึงออกจากระบบโรงเรียน มาสู่การจัดการศึกษาโดยครอบครัว การปฏิบัติเทคโนโลยีคอมพิวเตอร์ทำให้เกิดเปลี่ยนความรู้ ชาวสาร ศิลปวัฒนธรรมที่มีอยู่อย่างมหาศาลของมนุษย์เป็นรหัสข้อมูลดิจิทัลเชื่อมโยงจุดต่าง ๆ ของโลกเข้าด้วยกันอยู่ตลอดเวลาด้วยเครือข่ายการสื่อสารผ่านดาวเทียม ไมโครคอมพิวเตอร์ราคาถูกลงเข้าถึงแทบทุกครอบครัว สามารถเชื่อมต่อกับธนาคาร ร้านค้า องค์กรรัฐบาล บ้านข้างเคียง และสถานที่ทำงาน นั่นไม่เพียงเปลี่ยนแปลงโฉมหน้าของวงการธุรกิจ ตั้งแต่การผลิตไปจนถึงการค้าปลีกเท่านั้น หากยังเปลี่ยนลักษณะการทำงานและโครงสร้างของครอบครัวด้วย ค่านิยมเกี่ยวกับรูปแบบของครอบครัวเปลี่ยนไปจากเดิม เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบครอบครัวจากครอบครัวเดี่ยวที่มีเพียงพ่อแม่ลูก เป็นครอบครัวรวมที่มีความผูกพันในหมู่ญาติ เป็นการรวมครอบครัวเข้าด้วยกันอีกครั้งหนึ่ง ปัจจัยอย่างหนึ่งที่จะดึงดูดครอบครัวให้ใกล้ชิดกันได้ ซึ่งเมื่อศึกษาจากประวัติศาสตร์แล้ว จะพบว่าคือ การทำงานร่วมกัน การเปลี่ยนสถานที่ทำงานจากสำนักงานและโรงงานกลับไปสู่อบ้าน ในบางบ้านซึ่งอาจจะเป็นส่วนใหญ่ สามภรรยาอาจแบ่งงานกันทำ เช่น คนหนึ่งทำงาน อีกคนหนึ่งดูแลบ้าน คนหนึ่งเขียนโปรแกรม อีกคนหนึ่งเลี้ยงลูก หรือบางครั้งอาจสลับสับเปลี่ยนกันได้

ในช่วงของคลื่นลูกนี้เอง ที่เกิดการเปลี่ยนแปลงการศึกษาของประเทศไทย นั่นคือ การปฏิรูปการศึกษา ประชาคมการศึกษา นักคิด นักการศึกษา สถาบันทางสังคม ศาสนา วัฒนธรรม และผู้มีหน้าที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาทั้งหลายต่างเห็นพ้องต้องกันว่า ถึงเวลาต้องปฏิรูปวัฒนธรรมการเรียนรู้ของคนไทยทั้งชาติ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2543) นอกจากนี้ ปัจจัยอีกประการหนึ่งที่เป็นพลังผลักดันให้เกิดการจัดการศึกษาโดยครอบครัวก็คือ แรงผลักดันจากพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ที่ได้ให้ความสำคัญและเปิดโอกาสให้พ่อแม่มีสิทธิในการจัดการศึกษาให้กับลูกเองได้ ทำให้การศึกษามีทางเลือกมากขึ้น โดยผู้เรียนมี

ทางเลือกที่หลากหลายในการเข้ารับบริการทางการศึกษา โดยไม่จำเป็นต้องเข้าเรียนเฉพาะในโรงเรียน แต่เปิดโอกาสให้พ่อแม่ ผู้ปกครองได้มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาให้กับลูกด้วย

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ซึ่งเป็นกฎหมายแม่บทของการปฏิรูปการศึกษา ได้ช่วยเปิดประตูที่เคยปิดตายไปแล้วขึ้นอีกครั้ง ด้วยบทบัญญัติหลายประการที่คุ้มครองและเอื้ออำนวยต่อการส่งเสริมบทบาทของสังคมในทุกส่วนให้เข้ามามีส่วนร่วมในการศึกษากลายเป็นระบบและรูปแบบการศึกษาที่มีความหลากหลายและสอดคล้องกับวิถีการดำเนินชีวิตที่เป็นจริงมากขึ้น จึงถือได้ว่า พระราชบัญญัติฯ ฉบับนี้ คือ การส่งคืนการจัดการศึกษา กลับมาสู่มือประชาชน และครอบครัวอีกครั้งหนึ่ง เป็นการเปิดโอกาสให้ครอบครัวยุคใหม่ ไม่ว่าจะเป็นพ่อแม่ที่ทำงานที่บ้าน หรือตกงานจากพิษเศรษฐกิจอยู่ในกรุงเทพฯ หรือพ่อแม่ที่กลับภูมิลำเนาเดิมของตน หลังจากการปิดตัวของโรงงานต่าง ๆ ได้จัดการศึกษาให้แก่ลูกหลานของตนเอง ดังที่บรรพบุรุษไทยเคยปฏิบัติกันมาช้านานในยุคที่ยังไม่มีโรงเรียน

แม้ว่าการจัดการศึกษาได้กลับคืนมาสู่มือของพ่อแม่แล้ว แต่ปัญหาที่เกิดขึ้นตามมาก็คือการที่พ่อแม่เองก็เติบโตมาจากการศึกษาในระบบโรงเรียน จนทำให้พ่อแม่จำนวนมาก รู้สึกว่าตนไม่สามารถที่จะทำหน้าที่นี้ให้กับลูกได้ เกิดความสับสนกับการศึกษาในระบบโรงเรียน มีความเข้าใจผิดว่า การจัดการศึกษาโดยครอบครัวคือ การนำวิชาต่าง ๆ ที่เรียนในโรงเรียนมาสอนลูก หรือการกำหนดให้ลูกเรียนมากขึ้น เร็วขึ้นกว่าที่เรียนอยู่ในโรงเรียน บางครอบครัวเป็นห่วงเรื่องสังคมของลูก กลัวว่าลูกจะไม่มีเพื่อน แม้ว่าจะมีงานวิจัยยืนยันว่า “การเรียนโดยครอบครัวไม่ทำให้เด็กมีปัญหาสังคม” (Chatham, 1991)

สำหรับสังคมไทย การจัดการศึกษาโดยครอบครัวเริ่มได้รับการยอมรับ อย่างไรก็ตาม พ่อแม่ส่วนหนึ่งมีความคิดว่าตนเองไม่สามารถจะทำหน้าที่ครูในการสอนลูกได้ จากรายงานการศึกษาเบื้องต้น เรื่อง การพัฒนาเครือข่ายการจัดการศึกษาโดยครอบครัวในสังคมไทย ของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2544) พบปัญหาและข้อวิตกกังวลของพ่อแม่ทั้งที่จัดการศึกษาโดยครอบครัวอยู่และที่สนใจจะจัด ดังนี้

1. ไม่มั่นใจนโยบายและความใจกว้างของภาครัฐที่มีต่อการจัดการศึกษาโดยครอบครัว โดยเฉพาะมาตรการต่าง ๆ ที่จะออกตามมาในรูปของกฎกระทรวง เรื่องหลักเกณฑ์การเทียบโอนและเทียบระดับการศึกษา การประเมินคุณภาพการศึกษา การอุดหนุนสนับสนุน เป็นต้น

2. สังคมอาจไม่ตอบรับการจัดการศึกษาโดยครอบครัว เนื่องจากความเข้าใจไม่ถูกต้อง และอาจยังยึดติดกับค่านิยมเดิมของการศึกษาในระบบ
3. สภาพเศรษฐกิจที่ตกต่ำลง อาจมีผลกระทบต่อทำให้ความสนใจต่อลูก รวมถึงการลงทุนลงแรงอย่างจริงจังในการจัดให้มีการศึกษาโดยครอบครัว
4. ไม่นั่นใจว่าจะมีความรู้ความสามารถเพียงพอที่จะจัดการศึกษาให้ลูก เด็กอาจไม่ได้รับการพัฒนาอย่างรอบด้าน โดยเฉพาะในเรื่องทางวิชาการ
5. เด็กอาจมีปัญหาในทางสังคม การเข้าสังคม
6. กลัวความดิ่งเลขของตัวพ่อแม่เอง
7. กลัวกลุ่มที่เข้ามาเกี่ยวข้องในลักษณะของการมุ่งหวังผลประโยชน์
8. กลัวว่าจะต้องโดดเดี่ยว เพราะอยู่ต่างจังหวัด ไม่แน่ว่าจะมีเครือข่ายที่คอยช่วยเหลือกันในกลุ่มครอบครัวบ้านเรียนได้แค่ไหน

จากรายงานข้างต้น ชี้ให้เห็นว่า ปัญหาและข้อวิตกกังวลต่าง ๆ ที่พ่อแม่มีต่อการจัดการศึกษาโดยครอบครัวนั้น เกิดจากความไม่รู้ คือไม่รู้จักว่าการศึกษาโดยครอบครัวนั้นคืออะไร มีจุดมุ่งหมายอย่างไร และจะจัดอย่างไร ดังที่รายงานการศึกษาของกองนิติการ สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ (2543) ที่ว่า “ประชาชนส่วนมากยังไม่ทราบว่า การจัดการศึกษาโดยครอบครัว หรือ Home School คืออะไร และจะจัดได้อย่างไร ผู้ปกครองจึงจำเป็นต้องแสวงหาความรู้” ซึ่งจากที่ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสาร และงานวิจัยต่าง ๆ พบว่า ในต่างประเทศมีงานวิจัยเกี่ยวกับการจัดการศึกษาโดยครอบครัวมากมาย แต่ในประเทศไทยยังไม่มียงานวิจัยในด้านนี้อย่างแพร่หลายนัก ทั้ง ๆ ที่ในขณะนี้การศึกษาโดยครอบครัวกำลังได้รับความสนใจอย่างยิ่ง และจากประสบการณ์ตรง ของผู้วิจัยในฐานะที่เป็นกรรมการและเลขานุการศูนย์ประสานงานการจัดการศึกษาโดยครอบครัว และเป็นแม่ที่จัดการศึกษาโดยครอบครัวให้ลูกเอง ได้รับการสอบถามเข้ามาถึงศูนย์ฯ อีกทั้งมีการสอบถามไปที่เจ้าหน้าที่ของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติอย่างมากมายถึงแนวทางการจัดการศึกษาโดยครอบครัว เนื่องจากมีพ่อแม่จำนวนมากที่มีความต้องการจะจัดการศึกษาเองในบ้าน นอกจากนี้ ยังมีสื่อมวลชนอีกเป็นจำนวนมาก ทั้งหนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ ที่ให้ความสนใจมาสัมภาษณ์เพื่อเป็นการประชาสัมพันธ์การจัดการศึกษาดังกล่าว จึงมีความเห็นว่า นอกเหนือจากการจัดการศึกษาให้กับลูกแล้ว พ่อแม่ยังต้องแสวงหาความรู้และพัฒนาความสามารถของตนเองอยู่เสมอ

ดังนั้น หากจะทำให้การศึกษาโดยครอบครัวมีคุณภาพ และเป็นการศึกษาทางเลือกอย่างแท้จริงสำหรับสังคมไทยแล้ว ควรจะมีการให้ความรู้แก่พ่อแม่ทุกระดับ ไม่ว่าจะเป็นชาวไร่ ชาวนา ชาวประมง นักธุรกิจ กรรมกร ให้สามารถจัดการศึกษาให้กับลูกของตนได้ ซึ่งการเรียนรู้ของพ่อแม่นี้เป็นการเรียนรู้รายบุคคล ซึ่งเกิดจากความต้องการของผู้ปกครองเอง ดังที่ สุนทร สุนันท์ชัย (2533) พบว่า “ผู้ใหญ่มีความต้องการในการเรียนรู้ที่เกี่ยวข้องกับการทำหน้าที่พ่อแม่และการเลี้ยงดูบุตร” การเรียนรู้จึงเป็นไปในลักษณะการนำตนเอง

ในประเทศไทยควรจะมีงานวิจัยที่ศึกษาถึงการจัดการศึกษาโดยครอบครัวอย่างเจาะลึก ในลักษณะของการวิเคราะห์แนวคิดและรูปแบบการจัดการศึกษานี้ เพื่อให้เป็นแนวทางแก่พ่อแม่ในการจัดการศึกษาโดยครอบครัวให้กับลูกที่บ้าน ทั้งนี้เพราะ “ปัญหาของการศึกษาโดยครอบครัวขณะนี้อยู่ที่ว่าจะจัดตั้งอย่างไร จึงจะทำให้การศึกษาโดยครอบครัวที่ตั้งขึ้นมีวิธีจัดการที่มีประสิทธิภาพ และคุณภาพ เป็นไปตามความมุ่งหมายที่ได้กำหนดไว้พระราชบัญญัติการศึกษาเท่านั้น เรื่องการจัดตั้งการศึกษาโดยครอบครัวมีหลายแนวคิดที่เสนอ ซึ่งเห็นว่าเป็นเรื่องน่าสนใจที่จะนำมาใช้กับบ้านเรา แต่จะเหมาะสมหรือไม่ เพียงใด ยังไม่มีการพิจารณาให้ได้ข้อยุติ นับตั้งแต่วิธีการขอจัดตั้ง หน่วยงานที่จะอนุมัติ การกำกับ ตรวจสอบ การสนับสนุน นอกจากนี้ ในเรื่องของหลักสูตร การประเมิน คุณภาพ การเทียบโอนความรู้ ตลอดจน คุณสมบัติของพ่อแม่ที่จะสอนลูก จะกำหนดและดำเนินการอย่างไร เป็นเรื่องสำคัญที่จะต้องนำมาพิจารณาหาข้อยุติให้ได้โดยเร็ว” (กองนิติการ สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ, 2543) ซึ่งและแนวคิดรูปแบบที่กล่าวถึงนี้ จะเป็นขั้นตอนที่จะตอบปัญหาและข้อสงสัยให้แก่ผู้ปกครอง ในเรื่องอิทธิพลที่มีต่อแนวคิดในการจัดการศึกษา อันจะนำไปสู่การกำหนดจุดมุ่งหมาย, การกำหนดเนื้อหาหลักสูตร, กระบวนการจัดการเรียนรู้, สื่อและแหล่งที่มาของทรัพยากรต่าง ๆ ที่ใช้ในการศึกษา ไปจนถึงการวัดและประเมินผล

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อวิเคราะห์แนวคิด และที่มาของการจัดการศึกษาโดยครอบครัวจากกรณีศึกษา
2. เพื่อศึกษาวิเคราะห์รูปแบบการจัดการศึกษาโดยครอบครัวจากกรณีศึกษา
3. เพื่อศึกษาวิเคราะห์การดำเนินการบริหารจัดการ ผลและปัญหาของการจัดการศึกษาโดยครอบครัวจากกรณีศึกษา

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มุ่งที่จะวิเคราะห์แนวคิดและรูปแบบการจัดการศึกษาโดยครอบครัวของพ่อแม่ โดยศึกษารูปแบบการจัดการศึกษาดังกล่าว ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันทั้งในประเทศและต่างประเทศจากเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จากการสังเกตพฤติกรรมโดยละเอียด และจากการสัมภาษณ์กรณีศึกษาอย่างเจาะลึก (In-depth Interview) เพื่อนำมาวิเคราะห์หลักคิด ที่มาของการจัดการศึกษา ตลอดจนรูปแบบต่าง ๆ ของการจัดการศึกษาโดยครอบครัวในประเทศไทย ในด้านการบริหารจัดการ

ข้อตกลงเบื้องต้น

เนื่องจากการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยต้องการข้อมูลอย่างละเอียดและเจาะลึก เพื่อจะสามารถวิเคราะห์แนวคิดและรูปแบบการจัดการศึกษาโดยครอบครัวได้ถูกต้อง ผู้วิจัยจึงใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) โดยเลือกกรณีศึกษาแบบเจาะจง (Purposive sampling) จำนวน 5 ครอบครัว เพื่อให้ครอบคลุมรูปแบบของการจัดการศึกษาโดยครอบครัวในปัจจุบัน โดยใช้เทคนิคการเลือกกรณีศึกษาแบบ Maximum Variation Sampling ให้ครอบคลุมกรณีศึกษาต่อไปนี้

ครอบครัวที่ 1 จัดการศึกษาอย่างมีข้อตกลงร่วมกับโรงเรียน โดยมีการเข้าไปใช้ทรัพยากรใน

โรงเรียน หรือเข้าไปร่วมทำกิจกรรมกับนักเรียนในโรงเรียนบางวัน หรือบางกิจกรรม

ครอบครัวที่ 2 จัดการศึกษาโดยดำเนินการเองทั้งหมดในลักษณะครอบครัวเดี่ยว โดยพ่อแม่จัดทำ

หลักสูตรและจัดให้เกิดกระบวนการเรียนรู้เองทั้งหมด

ครอบครัวที่ 3 จัดการศึกษาในลักษณะครอบครัวเดี่ยวโดยใช้หลักสูตรจากต่างประเทศ พ่อแม่เป็น

ผู้สอนเองทั้งหมด แต่ลงทะเบียนซื้อหลักสูตรจากต่างประเทศมาใช้ในการสอน

ครอบครัวที่ 4 จัดการศึกษาในลักษณะการดำเนินการโดยกลุ่มครอบครัวแบบเครือข่ายประสาน

งาน กระบวนการเรียนรู้ส่วนใหญ่เป็นลักษณะครอบครัวเดี่ยว แต่มีกิจกรรมการเรียนรู้ร่วมกัน

กันระหว่างครอบครัว เช่น ไปตามแหล่งเรียนรู้ และใช้ทรัพยากรร่วมกัน

ครอบครัวที่ 5 จัดการศึกษาโดยกลุ่มครอบครัวแบบรวมศูนย์จัดการในทีเดียว โดยหลายครอบครัว

มาจัดการศึกษาให้ลูกมาอยู่ร่วมกันในสถานที่ตั้งแห่งหนึ่ง โดยจัดตั้งเป็นศูนย์การเรียนรู้

ผู้วิจัยเลือกกรณีศึกษาจากเกณฑ์ที่กำหนดไว้ดังนี้

1. เป็นพ่อแม่ที่ปัจจุบันจัดการศึกษาโดยครอบครัว
2. มีประสบการณ์ในการจัดการศึกษาโดยครอบครัวมาแล้วไม่ต่ำกว่า 3 ปี
3. จัดการศึกษาในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน
4. ยินดีให้ความร่วมมือในการวิจัยในการให้สัมภาษณ์ และยินยอมให้ผู้วิจัยเข้าไปสังเกตการจัดการศึกษาอย่างมีส่วนร่วม เป็นระยะเวลา 2-4 สัปดาห์

คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

1. **การจัดการศึกษาโดยครอบครัว** หมายถึง การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานที่พ่อแม่ เป็นผู้รับผิดชอบจัดให้ลูก เป็นการจัดการศึกษาเองทั้งหมด หรือโดยมีข้อตกลงจัดร่วมกับสถานศึกษา อาจเป็นผู้สอนเองโดยตรง หรืออำนวยความสะดวกให้เกิดกระบวนการเรียนรู้

2. **การวิเคราะห์แนวคิด** หมายถึง การพิจารณาใคร่ครวญ แยกออกเป็นสัดส่วนเพื่อให้ทราบว่าพ่อแม่ที่จัดการศึกษาโดยครอบครัวมีหลักคิด และที่มาของการจัดอย่างไร อันจะส่งผลถึงรูปแบบการจัดการศึกษาโดยครอบครัว

3. **ที่มาของการจัดการศึกษาโดยครอบครัว** หมายถึง ปัจจัยต่าง ๆ ที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจยอมรับนวัตกรรมการศึกษาโดยครอบครัวของพ่อแม่

4. **รูปแบบการจัดการศึกษาโดยครอบครัวในประเทศไทย** หมายถึง รูปแบบการดำเนินการจัดการศึกษาโดยครอบครัวที่พ่อแม่จัดให้กับลูก ซึ่งในประเทศไทยแบ่งออกเป็น 4 รูปแบบ ดังนี้ (ยุทธชัย เฉลิมชัย, 2543)

- 4.1 จัดการศึกษาอย่างมีข้อตกลงร่วมกับทางโรงเรียน
- 4.2 จัดการศึกษาโดยดำเนินการเองทั้งหมดในลักษณะครอบครัวเดียว
- 4.3 จัดการศึกษาในลักษณะกลุ่มครอบครัวแบบเครือข่ายประสานงาน
- 4.4 จัดการศึกษาโดยกลุ่มครอบครัว แบบรวมศูนย์จัดการในที่เดียว

5. **การดำเนินการบริหารจัดการการศึกษาโดยครอบครัว** หมายถึง การวางแผน และการปฏิบัติให้ลูกเกิดการเรียนรู้ ซึ่งประกอบด้วยการกำหนดจุดมุ่งหมาย, การกำหนดเนื้อหาหลักสูตร, กระบวนการเรียนรู้, การใช้สื่อและทรัพยากร, การวัดและประเมินผล

6. **ผลและปัญหาของการจัดการศึกษาโดยครอบครัว** หมายถึง ผลลัพธ์หรือสิ่งที่เกิดขึ้นภายใต้การจัดการศึกษาโดยครอบครัวที่สร้างความพอใจหรือเป็นอุปสรรคแก่พ่อแม่ที่จัดการศึกษาโดยครอบครัว

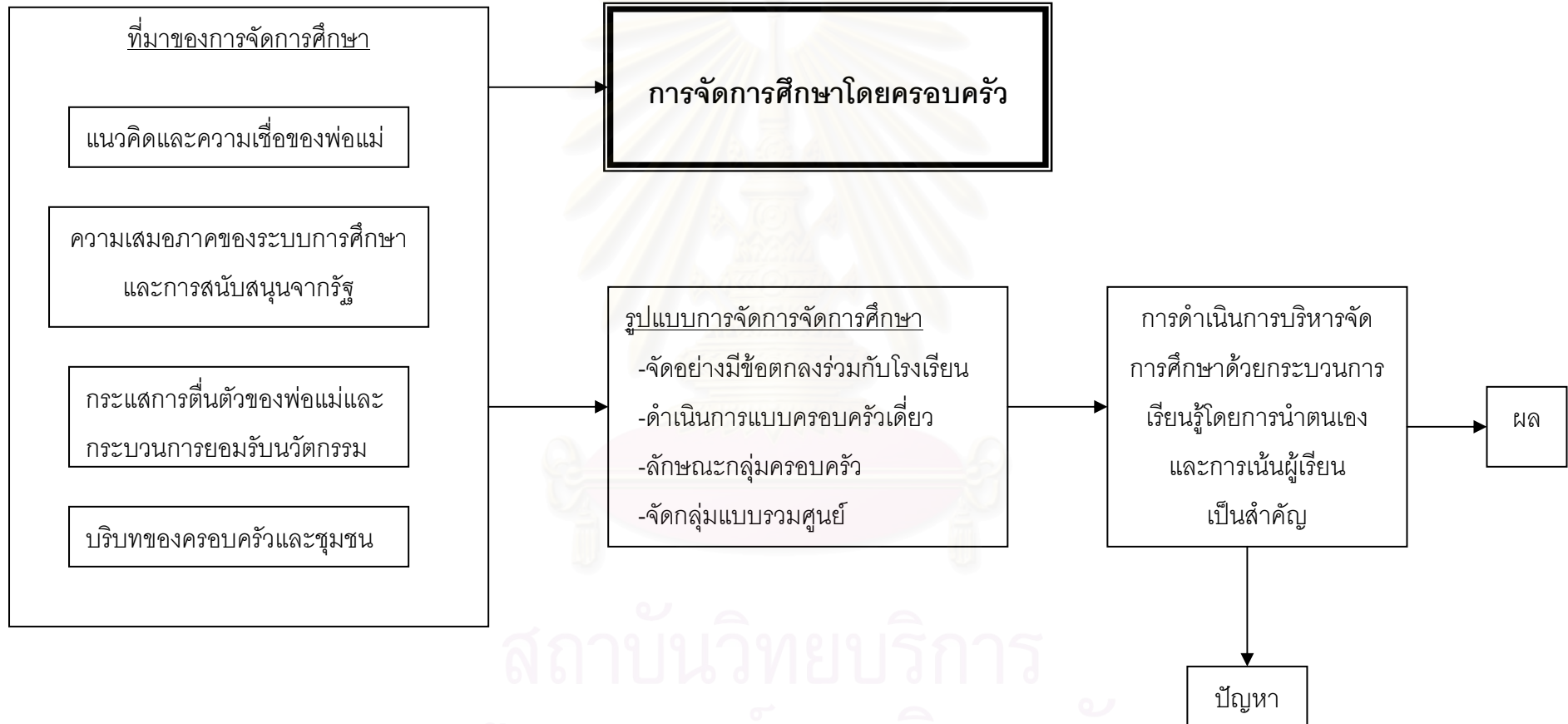
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. สามารถสร้างองค์ความรู้ใหม่ในการจัดการศึกษาโดยครอบครัว
2. เป็นแนวทางในการพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานในองค์กรอื่น ๆ ต่อไป

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ศึกษากรอบแนวคิดในการวิจัยในด้านต่าง ๆ ดังนี้
 - 1.1 ด้านที่มาของการจัดการศึกษาโดยครอบครัว (อมรวิรัช นาคทรพรพ, 2543), กระบวนการการยอมรับนวัตกรรม (Everett M. Roger, 1983), การปฏิรูปการศึกษาและพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ 2542
 - 1.2 ศึกษารูปแบบการจัดการศึกษาโดยครอบครัวในประเทศไทย (ยุทชัย เฉลิมชัย, 2543)
 - 1.3 ศึกษาการจัดการศึกษาในเรื่องการเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญและการเรียนรู้โดยการนำตนเอง (Knowles, 1975)
2. คัดเลือกกรณีศึกษา จำนวน 5 ครอบครัว โดยการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive sampling) จากผู้ปกครองที่จัดการศึกษาโดยครอบครัวในประเทศไทย
3. สร้างแบบสัมภาษณ์ชนิดมีโครงสร้าง แบบปลายเปิด เรื่องรูปแบบการจัดการศึกษาโดยครอบครัว ที่จัดอยู่ในปัจจุบัน
4. ติดต่อครอบครัวกรณีศึกษาและสร้างความสัมพันธ์ (Rapport) ขออนุญาตเก็บข้อมูล
5. สังเกตสภาพจริงของการจัดการศึกษาของกรณีศึกษาแต่ละครอบครัว เป็นเวลาครอบครัวละ 2-4 สัปดาห์
6. สัมภาษณ์กรณีศึกษา ทั้ง 5 ครอบครัว แบบเจาะลึก (In-depth Interview) ด้วยแบบสัมภาษณ์ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น
7. นำข้อมูลจากการศึกษาจากเอกสาร งานวิจัย ผลการสังเกตและสัมภาษณ์กรณีศึกษา มาวิเคราะห์แนวคิด ที่มา รูปแบบ การบริหารจัดการ ผลและปัญหาของการจัด

กรอบแนวคิดในการวิจัย

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาและสังเคราะห์กรอบแนวคิดจากเอกสารเกี่ยวกับแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อใช้เป็นพื้นฐานในการออกแบบงานวิจัย ตลอดจนการวิเคราะห์ แนวคิดและรูปแบบการจัดการศึกษาโดยครอบครัว ดังนี้

เอกสารที่เกี่ยวข้อง

1. ที่มาของการจัดการศึกษาโดยครอบครัว
 - 1.1 แนวคิดและความเชื่อที่แตกต่างจากการศึกษาในระบบโรงเรียนของพ่อแม่
 - 1.2 การสนับสนุนจากภาครัฐ
 - 1.2.1 การปฏิรูปการศึกษา
 - 1.2.2 พระราชบัญญัติการศึกษา 2542
 - 1.3 กระแสการตื่นตัวของพ่อแม่ต่อการจัดการศึกษาโดยครอบครัว
 - 1.3.1 กระบวนการยอมรับนวัตกรรม
 - 1.3.2 การแสวงหาความรู้ของพ่อแม่
 - 1.4 บริบทของครอบครัว
2. การศึกษาโดยครอบครัว
3. รูปแบบการจัดการศึกษาโดยครอบครัว
4. การจัดการศึกษา
 - 4.1 การเรียนรู้โดยการนำตนเอง
 - 4.2 การเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ
5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาโดยครอบครัว

1. ที่มาของการจัดการศึกษาโดยครอบครัว

จากปรากฏการณ์ทางสังคมและการศึกษาที่ผ่านมา ทำให้การจัดการศึกษาโดยครอบครัว กลายเป็นทางเลือกทางหนึ่งให้แก่พ่อแม่ผู้ปกครอง ที่ได้รับการยอมรับอย่างแพร่หลายในเวลาอันรวดเร็วในสังคมไทย นั่นอาจเป็นเพราะการขาดความเชื่อมั่นศรัทธาในการศึกษาในระบบโรงเรียนของพ่อแม่ หรืออาจเป็นเพราะการสนับสนุนจากรัฐภายใต้การปฏิรูปการศึกษาและพระราชบัญญัติการศึกษา 2542 ที่ให้ความเสมอภาคกับการศึกษาทั้ง 3 ระบบ คือ ในระบบโรงเรียน นอกโรงเรียน และการศึกษาตามอัธยาศัยสามารถเทียบโอนกันได้ นอกจากนี้ อาจเป็นเพราะเกิดกระแสการตื่นตัวของพ่อแม่ต่อการจัดการศึกษาโดยครอบครัว เนื่องจากสื่อต่าง ๆ ที่นำเสนอข่าวสาร ข้อมูลด้านการจัดการศึกษาโดยครอบครัวอย่างมากมาตลอดระยะเวลา 3 ปี หลังการปฏิรูปการศึกษา หรืออาจเป็นสาเหตุจากบริบทของครอบครัวเอง ไม่ว่าจะด้านเศรษฐกิจ ความต้องการพิเศษของเด็ก หรือพ่อแม่ อาจเกิดจากปัจจัยเดียวหรือหลาย ๆ ปัจจัยก็ได้ ผู้วิจัยจึงศึกษาปัจจัยที่เป็นสาเหตุของการจัดการศึกษาโดยครอบครัว อันจะมีผลต่อรูปแบบการจัดการศึกษาดังกล่าว ดังนี้

1.1 แนวคิดและความเชื่อของพ่อแม่

พ่อแม่ต้องการการศึกษาที่ยืดหยุ่นซึ่งสอดคล้องกับหลักศึกษานอกโรงเรียน (Non-formal education) ซึ่งเป็นการศึกษาที่มีความยืดหยุ่นทั้งในการกำหนดจุดมุ่งหมายรูปแบบวิธีการจัดการศึกษา ระยะเวลาของการศึกษา การวัด และประเมินผล ซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญของการสำเร็จการศึกษา โดยเนื้อหาและหลักสูตรมีความเหมาะสมสอดคล้องกับสภาพปัญหา และความต้องการของบุคคลแต่ละกลุ่ม (พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542) ซึ่ง อุ่นตานุคุณ (2527) ที่ได้ให้ความหมายของการศึกษานอกโรงเรียนว่า หมายถึง “กิจกรรมหรือโครงการใด ๆ ที่ทางสถาบันต่าง ๆ ในสังคมจัดขึ้น โดยมีเจตนาและวัตถุประสงค์ในการที่จะรับการเรียนรู้ กิจกรรมดังกล่าวจัดให้แก่ประชากรทุกเพศ ทุกวัย ทุกชุมชน และทุกระดับการศึกษา เพื่อบุคคลดังกล่าว มีความรู้ ทักษะ และทัศนคติค่านิยมที่ดี กิจกรรมทางการศึกษาที่เรียกว่าเป็นการศึกษานอกโรงเรียนจะต้องจัดขึ้นในระยะเวลาอันสั้น หลักสูตรยืดหยุ่น ประหยัด และตอบสนองความต้องการ ความสนใจของผู้เรียน และปัญหาของชุมชน” นอกจากนี้ บรรจง ชูสกุลชาติ (อ้างถึงใน อุ่นตานุคุณ, 2523) ให้ความหมายของการศึกษานอกโรงเรียนไว้ว่า “คือ การศึกษาที่เป็นธรรมชาติธรรมชาติ เกิดขึ้นได้ตลอดเวลาทุกโอกาส ทุกหนทุกแห่ง และเกิดขึ้นได้กับทุกผู้ทุกคน ที่มีความสนใจหรือมีความจำเป็นที่ปรารถนาจะแก้ปัญหาที่ประสงค์จะต่อสู้ดิ้นรนและที่มุ่ง

หมายจะเพิ่มคุณภาพของชีวิต” และ W. Steen McCall (เรื่องเดียวกัน) กล่าวว่า “การศึกษานอกโรงเรียนหมายถึง ประสบการณ์การเรียนรู้ทั้งหลาย ซึ่งอยู่นอกระบบชั้นเรียนของการศึกษาภาคปกติ...หมายถึงการศึกษาทุกอย่าง การเรียนรู้จากพ่อแม่ การเรียนรู้จากประสบการณ์ การเรียนรู้จากเพื่อน ๆ ฯลฯ” พ่อแม่จึงควรเรียนรู้การจัดการศึกษาที่มีความยืดหยุ่น และเน้นการตอบสนองต่อความต้องการของผู้เรียน ทั้งนี้เพราะ “ในการศึกษานอกระบบโรงเรียน สภาพแวดล้อมหรือบรรยากาศในการเรียนการสอนจะไม่กดดันเท่ากับการเรียนการสอนในระบบโรงเรียน เพราะเท่าที่ปฏิบัติกันอยู่เป็นกิจกรรมที่ผู้เรียนเข้ามาด้วยความเต็มใจ และเป็นผู้อาสาเอง การเรียนการสอนมักเน้นความต้องการของผู้เรียนและไม่ค่อยจะมีการประเมินผลประเภทให้ผ่านหรือให้ตก สภาพแวดล้อมและบรรยากาศเช่นนี้ เป็นผลจากอิทธิพลของกลุ่มทฤษฎีมนุษยนิยม ซึ่งมีปฐมสมมติว่ามนุษย์เรานี้แต่ละคนมีแนวโน้มตามธรรมชาติอยู่แล้วที่จะเรียนรู้ การเรียนรู้จะเกิดขึ้นได้ถ้าหากมีการจัดสภาพแวดล้อมให้เหมาะสม โดยการอำนวยความสะดวกให้ผู้เรียนมีเสรีภาพเพียงพอที่จะเรียนในสิ่งที่เขาต้องการ ด้วยวิธีการ เวลาและสภาพที่เขาพึงพอใจ การเรียนรู้จะต้องเป็นไปในลักษณะที่ว่าผู้เรียนต้องเป็นผู้ริเริ่มเอง (Self initiated) คือ ถึงแม้ว่าผู้เรียนจะถูกกระตุ้นจากสิ่งภายนอก แต่การค้นพบหรือความเข้าใจจะต้องเกิดขึ้นในตัวผู้เรียนเอง” (อุณา นพคุณ, 2523)

จากคุณลักษณะของการศึกษานอกระบบโรงเรียนดังที่กล่าวข้างต้น จึงทำให้พ่อแม่ที่เลือกจัดการศึกษาโดยครอบครัวให้กับลูก มองเห็นการศึกษานอกระบบโรงเรียนเป็นทางออกของปัญหาการเรียนในระบบโรงเรียน เนื่องจากมีความยืดหยุ่นกว่า ไม่ว่าจะเป็นด้านเวลาในการศึกษา ด้านสถานที่ ผู้สอน ฯลฯ นอกจากนี้ แนวคิดของพ่อแม่ที่จัดการศึกษาโดยครอบครัว ซึ่งมุ่งเน้นให้ลูกเรียนรู้ที่จะพัฒนาตนเอง มองเห็นคุณค่าของการพัฒนาตน เกิดแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ ฯลฯ ยังสอดคล้องกับหลักการสำคัญของการศึกษานอกระบบโรงเรียน ดังที่ เกียรติวรรณ อมาตยกุล (2530) กล่าวว่า การศึกษานอกระบบโรงเรียนมีหลักการสำคัญที่เน้นในกระบวนการเรียนการสอนที่จะช่วยให้ผู้เรียนเห็นคุณค่า ความสามารถของตัวเอง (self esteem) และความเป็นตัวของตัวเอง (self-actualization) ให้ผู้เรียนรู้จักแก้ปัญหาลูก รุ้จักหัดเลือก ตัดสินใจ รับผิดชอบในการกระทำของตัวเอง รู้จักการเรียนรู้ด้วยตัวเอง ช่วยตัวเองได้ ไม่ว่าจะผู้เรียนจะเรียนสาขาวิชาใดหรือเรียนอยู่ระดับใดก็ตาม เหตุผลของการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนเพื่อให้ผู้เรียนมีอิสรภาพในด้านความคิดและความสามารถรู้วิธีการเรียนรู้ด้วยตนเอง มีดังนี้

1. วิชาการและความรู้ต่าง ๆ ในโลกปัจจุบันได้เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ดังนั้น คำจำกัดความของการศึกษาจะต้องไม่เป็นแต่เพียงการถ่ายทอด หรือส่งผ่านความรู้จากผู้สอนไปยังผู้เรียนเท่านั้น จุดประสงค์หลักของการศึกษาจะต้องเป็นการพัฒนาทักษะของการแสวงหาความรู้ ผู้ที่มี

การศึกษาจะต้องมีผู้ใช้ผู้ที่มีแต่ความรู้พื้นฐานทางวิชาการหรือวิชาชีพเท่านั้น แต่จะต้องมีความสามารถในการแสวงหาความรู้ใหม่ ๆ อย่างชำนาญชำนาญไปตลอดชีวิต

2. การศึกษาไม่จำเป็นต้องเกิดขึ้นเฉพาะในโรงเรียน หรือสถาบันการศึกษาเท่านั้น เพราะการเรียนรู้ในชีวิตของคนเรา จะต้องเรียนจากสิ่งที่เราทำ ทุกประสบการณ์ของเรา คือ ประสบการณ์การเรียนรู้ ทุกสิ่งทุกอย่างในชีวิตของเรา คือ แหล่งความรู้ทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นจาก หนังสืง โรงเรียน ร้านค้า หนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ เพื่อน พ่อ แม่ พี่ น้อง... เพราะการเรียนรู้ หมายถึง การรู้จักใช้ประโยชน์ของทรัพยากรทั้งหมดที่มีอยู่ ไม่ว่าจะเป็นในหรือนอก สถาบันการศึกษา เป็นไปเพื่อการพัฒนาทั้งร่างกายและจิตใจของแต่ละบุคคล

3. การศึกษาจะต้องไม่จำกัดอยู่เฉพาะในวัยเด็กเท่านั้น การศึกษาคือ การเรียนรู้ตลอดชีวิต สิ่งที่เราเรียนตอนเด็ก ๆ ควรจะเป็นทักษะของการแสวงหาความรู้ การใช้ความรู้ ความเข้าใจ ทำศนคติ คุณค่าที่จำเป็นแก่การดำรงชีวิตที่มีความสุขและเป็นประโยชน์ต่อสังคม

4. การเรียนรู้ในแบบที่ผู้เรียนมีอิสรภาพและชี้นำตัวเอง สอดคล้องกับกระบวนการจิตวิทยาธรรมชาติของมนุษย์ คือ มนุษย์มีความต้องการในส่วนลึกที่จะเป็นอิสระชี้นำตัวเอง และสิ่งหนึ่งที่เป็นธรรมชาติของการบรรลุวุฒิภาวะของบุคคลคือ ความสามารถในการรับผิดชอบชีวิตของตนเอง และการชี้นำตัวเองได้มากขึ้น

5. การที่ผู้เรียนมีส่วนในการเลือกเรียนสิ่งที่ต้องการเรียน และมีส่วนในการกำหนดวิธีเรียนเอง ย่อมจะต้องเรียนได้ดีและเรียนรู้ได้มากกว่าผู้ที่ต้องเรียนในแบบที่ถูกกำหนดให้เรียน คือ ผู้เรียนสามารถนำประสบการณ์มาใช้ในการเรียนรู้ และสามารถนำสิ่งที่เรียนรู้มาใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้มากกว่า

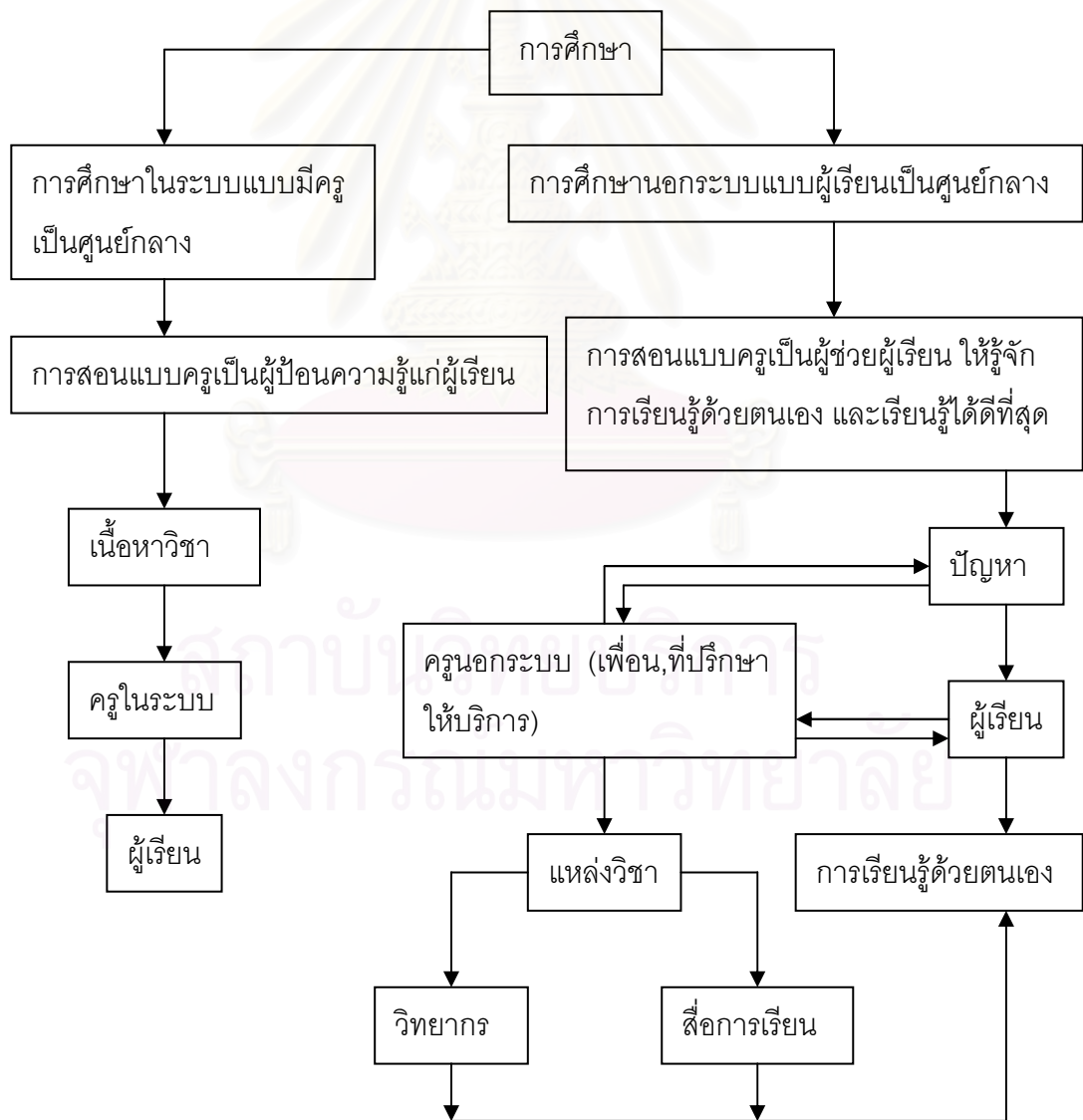
6. การเรียนการสอนแบบเน้นผู้เรียนให้รู้จักเรียนรู้ด้วยตนเอง ทำให้ผู้เรียนเกิดความคิดสร้างสรรค์ เป็นตัวของตัวเอง รู้จักตัดสินใจ และมีความรับผิดชอบในตัวเอง อันเป็นจุดมุ่งหมายที่สำคัญของการศึกษา

การให้การศึกษามุ่งให้ผู้เรียนรู้จักการเรียนรู้ด้วยตนเอง คือ กระบวนการที่ปัจเจกบุคคลสามารถริเริ่มกำหนดความต้องการในการเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง สามารถสร้างจุดประสงค์ในการเรียน ระบุทรัพยากรมนุษย์และวัตถุที่จะเป็นประโยชน์ในการเรียน สามารถเลือกวิธีเรียนเองและ

ประเมินผลการเรียนได้ด้วยตนเอง โดยที่บุคคลนั้นอาจได้รับความช่วยเหลือหรือไม่ได้รับความช่วยเหลือจากบุคคลอื่นก็ตาม

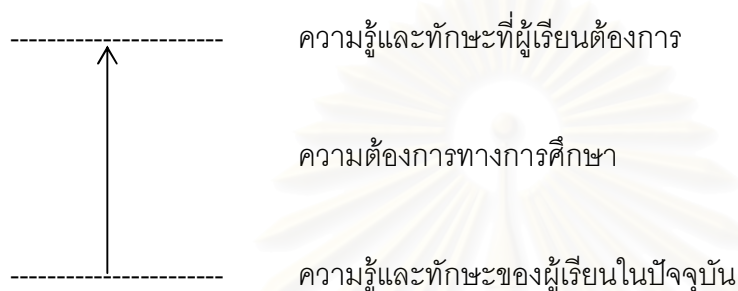
ปัจจุบันนวัตกรรมทางการศึกษา ไม่ว่าจะสำหรับเด็กหรือผู้ใหญ่ ล้วนตั้งอยู่บนสมมติฐานของการให้การศึกษานี้เน้นให้ความสำคัญในตัวผู้เรียน ปัญหาของผู้เรียน และกระบวนการเรียนรู้ด้วยตัวเองของผู้เรียน ซึ่งแตกต่างจากการศึกษาในระบบโรงเรียนที่ส่วนมากเน้นให้ความสำคัญอย่างมากกับผู้บริหารการศึกษา ผู้สอน สาระเนื้อหาวิชา กระบวนการสอน ดังในแผนภาพแสดงความแตกต่างของโครงสร้างการศึกษาในระบบและการศึกษานอกระบบ

แผนภูมิที่ 1 โครงสร้างการศึกษาในระบบโรงเรียนแบบมีครูเป็นศูนย์กลางและการศึกษานอกระบบโรงเรียนแบบมีผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง

ผู้สอน (facilitator) มีหน้าที่สำคัญที่จะช่วยให้ผู้เรียนมีอิสรภาพในด้านความคิด เป็นตัวของตัวเอง รู้จักคิด ตัดสินใจ มีความรับผิดชอบ และรู้จักการเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง ด้วยกระบวนการดังต่อไปนี้

1. The diagnostic function ช่วยให้ทราบถึงความต้องการทางการศึกษาของผู้เรียน โดยพิจารณาถึงสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ เช่น ความสามารถของผู้เรียน ความสามารถของผู้สอน เวลาที่ใช้เรียน อุปสรรคในการสอน ฯลฯ ดังตัวอย่างเป้าหมายทางการศึกษาของผู้เรียนต่อไปนี้

2. The planing function ช่วยผู้เรียนวางแผนการศึกษา เพื่อที่จะบรรลุถึงความรู้และทักษะที่ผู้เรียนต้องการ

3. The motivational function ร่วมมือกับผู้เรียนสร้างบรรยากาศที่เอื้อต่อการพัฒนาประสบการณ์การเรียนรู้ของผู้เรียน เช่น บรรยากาศของความอบอุ่นเป็นมิตร มีความรู้จักกันดีระหว่างผู้เรียนและผู้สอน, บรรยากาศแห่งความเคารพนับถือซึ่งกันและกัน ทั้งในระหว่างผู้เรียนเอง และระหว่างผู้เรียนกับผู้สอน, มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ความรู้ และประสบการณ์ซึ่งกันและกัน

4. Methodological function ร่วมมือและช่วยเหลือผู้เรียนในกระบวนการเรียนการสอน เพื่อบรรลุถึงความรู้และทักษะที่ผู้เรียนต้องการ เพื่อจะให้ผู้เรียนสามารถบรรลุเป้าหมายของการศึกษา

5. The resource function เป็นผู้ชี้แนะ บริการแหล่งวิชา และจัดสื่อการสอนต่าง ๆ เพื่อให้ผู้เรียนเข้าใจและสามารถทำกิจกรรมการเรียนรู้ด้วยตนเอง

6. The evaluative function ช่วยผู้เรียนในการประเมินผลว่าบรรลุถึงความรู้และทักษะที่ผู้เรียนต้องการมากน้อยเพียงไร

1.2 การสนับสนุนจากภาครัฐ

ปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่งที่เปิดโอกาสให้การจัดการศึกษาโดยครอบครัวกลายเป็น การศึกษาทางเลือกอีกทางหนึ่งในสังคมไทยก็คือ การปฏิรูปการศึกษาซึ่งก่อให้เกิดพระราชบัญญัติ การศึกษาแห่งชาติ 2542 ที่ทำให้การศึกษาโดยครอบครัวสามารถจัดได้อย่างถูกกฎหมาย อีกทั้ง ภาครัฐก็ยังสนับสนุนในเรื่องต่าง ๆ อีกมากมาย ซึ่งมีสาระสำคัญดังนี้

1.2.1 การปฏิรูปการศึกษา

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 ได้กำหนดสาระเกี่ยวกับการศึกษาไว้ใน มาตรา 43 ว่า บุคคลย่อมมีสิทธิเสมอกันในการรับการศึกษาขั้นพื้นฐานไม่น้อยกว่า 12 ปี ที่รัฐ จะต้องจัดให้อย่างทั่วถึง และมีคุณภาพโดยไม่เก็บค่าใช้จ่าย และมาตรา 81 ระบุไว้ว่า รัฐต้องจัด การศึกษาอบรมและสนับสนุนให้เอกชนจัดการศึกษาอบรมให้เกิดความรู้คู่คุณธรรม จัดให้มี กฎหมายเกี่ยวกับการศึกษาแห่งชาติ ปรับปรุงการศึกษาให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงทาง เศรษฐกิจและสังคม สร้างเสริมความรู้และปลูกฝังจิตสำนึกที่ถูกต้องเกี่ยวกับการเมืองการปกครอง ในระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข สนับสนุนการค้นคว้าวิจัยศิลป วิทยาการต่าง ๆ เร่งรัดพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเพื่อการพัฒนาประเทศ พัฒนาวิชาชีพครู และส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นศิลปวัฒนธรรมของชาติ

สาระในรัฐธรรมนูญดังกล่าว นำไปสู่การจัดทำพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 เพื่อปฏิรูปการศึกษาของชาติ ภายหลังประกาศใช้ ได้ก่อให้เกิดกระแสการตื่นตัวครั้งใหญ่ ของครูอาจารย์ และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดการศึกษาทั้งหลาย เพราะนับแต่นี้ไปการศึกษาของ ประเทศจะต้องมีปฏิรูปปรับเปลี่ยนโฉมหน้าใหม่ไปสู่การจัดการศึกษาอบรมให้เกิดความรู้ คู่ คุณธรรมและจัดการศึกษาให้มีคุณภาพสูงสุดเพื่อทำให้เกิดการพัฒนาลักษณะของคนไทยที่พึง ปรารถนา คือ ดี เก่ง และมีความสุข ปรากฏสัมฤทธิ์ผล ปัจจุบัน พ่อแม่ ครู ผู้บริหาร และผู้มีบทบาท เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาได้จัดเวทีพบปะเสวนากันอย่างกว้างขวางทั่วทุกภูมิภาคของประเทศ เพื่อหาคำตอบว่า การจัดการศึกษาในทศวรรษต่อไปนี้จะไปในทิศทางใด โดยเฉพาะเรื่อง การ ปฏิรูปการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ซึ่งถือว่าเป็นธงนำหรือหัวใจของการปฏิรูปการศึกษาตาม พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ความคิดเห็นมีแตกต่างกันหลากหลายซึ่งจำเป็นต้องทำความเข้าใจให้ตรงกัน (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2543)

ประชาคมการศึกษา นักคิด นักการศึกษา สถาบันทางสังคม ศาสนา วัฒนธรรม และผู้มีหน้าที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาทั้งหลายต่างเห็นพ้องต้องกันว่า ถึงเวลาต้องปฏิรูปวัฒนธรรมการเรียนรู้ของคนไทยทั้งชาติ ด้วยเหตุผลและความจำเป็นดังนี้ (เรื่องเดียวกัน, 2543)

1. ปฏิรูปการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณภาพของคนไทย จะช่วยพัฒนาคนไทยให้มีความรู้คู่คุณธรรม ตระหนักในคุณค่าของตนเอง ควบคุมตนเองให้ดีงาม รับผิดชอบต่อหน้าที่ มีเหตุผล รับผิดชอบความคิดเห็น การพหุภักติภักของสังคม ชยัน ซื่อสัตย์ เสียสละ สามารถ ใช้ศักยภาพของสมองอย่างสมดุล ในด้านการใช้ภาษา การคำนวณ วิเคราะห์แบบวิทยาศาสตร์ คิดเป็นระบบ สติปัญญาเฉลียวฉลาด เรียนรู้ให้บรรลุความจริง ความดี ความงาม มีสุขภาพ ดี มีวุฒิภาวะทางอารมณ์ ร่าเริง อ่อนโยน และเกื้อกูล มนุษย์สัมพันธ์ดี แก้ปัญหาได้ ดำรงชีวิตอย่างมีความสุข

2. ปฏิรูปการเรียนรู้เพื่อเพิ่มพูนความเข้มแข็งของสังคมไทย ตระหนัก และมีจิตสำนึกร่วมในการเผชิญสถานการณ์ และแก้ปัญหา ส่วนรวม ร่วม คิด ร่วมจิต ทำงานอย่างไม่เห็นแก่ตัว มีการบริหารจัดการที่แบบคายน ลดความขัดแย้ง รับผิดชอบ สังคมให้ก้าวหน้า รู้คุณค่า ตนเอง

3. ปฏิรูปการเรียนรู้เพื่อให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมการเรียนรู้ยุคโลกาภิวัตน์ เพราะข้อมูลความรู้ต่าง ๆ เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ผู้เรียนต้องเรียนรู้จากแหล่งความรู้ที่มีอยู่รอบตัว ทั้งครูคน ครูเครื่อง และครุธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม มีความสามารถในการใช้ภาษาได้มากกว่า 1 ภาษา คือ เพื่อสื่อสารกับสากล มีความคล่องแคล่วในการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ เช่น คอมพิวเตอร์ เพื่อเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร และรู้จักสังเคราะห์ข้อมูลมาใช้ให้เกิดประโยชน์

4. ปฏิรูปการเรียนรู้เพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน ครู พ่อแม่ ผู้ปกครอง และสังคมไทย การปฏิรูปการเรียนรู้จะเปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องมีส่วนร่วมในการดำเนินการตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 เป็นการเปิดแนวทางให้แก่ครู พ่อแม่ ชุมชน มีอิสระในการอบรมเลี้ยงดู ในให้การศึกษา จัดหลักสูตร และการบริหารจัดการให้เกิดวัฒนธรรมการเรียนรู้ที่กลมกลืนกับท้องถิ่น การออกแบบแผนการเรียนที่ครอบครัว ชุมชน สถานศึกษาได้ร่วมกันคิดและเกื้อหนุนกัน ทำให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ อย่างมีความสุข มีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้ทุกขั้นตอนได้พัฒนาสมอง การคิด และสติปัญญา อย่างเต็มศักยภาพ ได้แสดงออกอย่างสร้างสรรค์

5. ปฏิรูปการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับกฎหมาย การปฏิรูปการเรียนรู้ถือเป็นหัวใจของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 จึงเป็นภารกิจที่มีกฎหมายรองรับ ครูอาจารย์และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องต้องถือปฏิบัติให้บรรลุผลสำเร็จ

หัวใจของการปฏิรูปการศึกษาคือ การปฏิรูปการเรียนรู้ หัวใจของการปฏิรูปการเรียนรู้ คือ การปฏิรูปจากการยึดวิชาเป็นตัวตั้ง มาเป็นยึดมนุษย์หรือผู้เรียนเป็นตัวตั้ง หรือที่เรียกว่า “ผู้เรียนสำคัญที่สุด” (ประเวศ วะสี, 2543) ซึ่งการปฏิรูปการศึกษานี้ นำไปสู่การออกพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ 2542 ซึ่งเป็นกฎหมายที่เปิดโอกาสให้การจัดการศึกษาโดยครอบครัวสามารถจัดทำได้อย่างถูกกฎหมาย โดยไม่ขัดต่อกฎหมายการศึกษาภาคบังคับดังที่เคยเป็นมา

1.2.2 พระราชบัญญัติการศึกษา 2542

จุดเริ่มต้นของการแพร่กระจายนวัตกรรมการจัดการศึกษาโดยครอบครัวในประเทศไทยนั้น เกิดขึ้นจากการออกพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 เป็นกฎหมายรับรองว่าการศึกษามีได้บังคับเฉพาะอยู่ในโรงเรียนอีกแล้ว พระราชบัญญัติฉบับนี้จึงเปรียบเหมือนการประกาศอนุญาตให้พ่อแม่จัดการศึกษาให้ลูกเองได้ ซึ่งในส่วนรายละเอียดของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มีมาตราที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาโดยครอบครัว ดังนี้

มาตรา 8 การจัดการศึกษาให้ยึดหลักดังนี้

- (1) เป็นการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับประชาชน
- (2) ให้สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา
- (3) การพัฒนาสาระและกระบวนการเรียนรู้ให้เป็นไปอย่างต่อเนื่อง

มาตรา 9 (5) ระดมทรัพยากรจากแหล่งต่าง ๆ มาใช้ในการจัดการศึกษา

(6) การมีส่วนร่วมของบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการและสถาบันสังคมอื่น

มาตรา 12 นอกเหนือจากรัฐ เอกชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ให้บุคคล ครอบครัว องค์กรชุมชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่น มีสิทธิในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน ทั้งนี้ ให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎกระทรวง

มาตรา 18 (3) ศูนย์การเรียน ได้แก่ สถานที่เรียนที่หน่วยงานจัดการศึกษานอกโรงเรียน บุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ

สถาบันศาสนา สถานประกอบการ โรงพยาบาล สถาบันทางการแพทย์ สถานสงเคราะห์ และสถาบันสังคมอื่นเป็นผู้จัด

มาตรา 22 การจัดการศึกษาต้องยึดหลักว่าผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ และถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด กระบวนการจัดการศึกษาต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพ

มาตรา 23 การจัดการศึกษา ทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย ต้องเน้นความสำคัญทั้งความรู้ คุณธรรม กระบวนการเรียนรู้ และการบูรณาการตามความเหมาะสมของแต่ละระดับการศึกษาในเรื่องต่อไปนี้

(1) ความรู้เรื่องเกี่ยวกับตนเอง และความสัมพันธ์ของตนเองกับสังคม ได้แก่ ครอบครัว ชุมชน ชาติ และสังคมโลก รวมถึงความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ความเป็นมาของสังคมไทยและระบบการเมืองการปกครองในระบบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

(2) ความรู้และทักษะด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี รวมทั้งความรู้ความเข้าใจและประสบการณ์เรื่องจัดการการบำรุงรักษาและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลยั่งยืน

(3) ความรู้เกี่ยวกับศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม การกีฬา ภูมิปัญญาไทย และการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญา

(4) ความรู้ และทักษะด้านคณิตศาสตร์ และด้านภาษา เน้นการใช้ภาษาไทยอย่างถูกต้อง

(5) ความรู้ และทักษะในการประกอบอาชีพ และการดำเนินชีวิตอย่างมีความสุข

มาตรา 24 การจัดกระบวนการเรียนรู้ ให้สถานศึกษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องดำเนินการดังต่อไปนี้

(1) จัดเนื้อหาและกิจกรรมให้สอดคล้องกับความสนใจและความถนัดของผู้เรียน โดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล

(2) ฝึกทักษะ กระบวนการคิด การจัดการ การเผชิญสถานการณ์และการประยุกต์ความรู้มาใช้เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหา

(3) จัดกิจกรรมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง ฝึกปฏิบัติให้ทำได้ คิดเป็น ทำเป็น รักการอ่านและเกิดการใฝ่รู้อย่างต่อเนื่อง

(4) จัดการเรียนการสอนโดยผสมผสานสาระความรู้ด้านต่าง ๆ อย่างได้สัดส่วนสมดุลกัน รวมทั้งปลูกฝังคุณธรรมค่านิยมที่ดีงามและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ไว้ในทุกวิชา

(5) ส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้สอนสามารถจัดบรรยากาศสภาพแวดล้อม สื่อการเรียน และอำนวยความสะดวกเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และมีความรอบรู้ รวมทั้งสามารถใช้การวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ ทั้งนี้ ผู้สอนและผู้เรียนอาจเรียนรู้ไปพร้อมกันจากสื่อการเรียนการสอนและแหล่งวิทยาการประเภทต่าง ๆ

(6) จัดการเรียนรู้ให้เกิดได้ทุกเวลาทุกสถานที่ มีการประสานความร่วมมือกับบิดามารดา ผู้ปกครองและบุคคลในชุมชนทุกฝ่าย เพื่อร่วมกันพัฒนาผู้เรียนตามศักยภาพ

มาตรา 26 ให้สถานศึกษาจัดการประเมินผู้เรียนโดยพิจารณาจากพัฒนาการของผู้เรียน ความประพฤติ การสังเกตพฤติกรรมการเรียน การร่วมกิจกรรมและการทดสอบควบคู่ไปในกระบวนการเรียนการสอนตามความเหมาะสมของแต่ละระดับและรูปแบบการศึกษา

ให้สถานศึกษาใช้วิธีการที่หลากหลายในการจัดสรรโอกาสการเข้าศึกษาต่อและให้นำผลการประเมินผู้เรียนตามวาระหนึ่งมาใช้ประกอบการพิจารณาด้วย

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ยังให้ความสำคัญของการศึกษาทั้ง 3 ระบบ ที่สามารถเทียบโอนผลการเรียนกันได้ การศึกษาโดยครอบครัวซึ่งอยู่นอกระบบโรงเรียน มีความยืดหยุ่นกว่า และสามารถจัดได้ตรงกับความต้องการของผู้เรียน สอดคล้องต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่แตกต่างกันไปในแต่ละชุมชน จึงกลายเป็นตัวจักรสำคัญที่ผลักดันให้เกิดการจัดการศึกษาในครอบครัวเพิ่มมากขึ้นอย่างรวดเร็วในประเทศไทย อีกทั้ง พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ยังกล่าวถึงสิทธิที่พ่อแม่จะได้รับจากรัฐ คือ

1. การสนับสนุนให้มีความรู้ความสามารถในการอบรมเลี้ยงดู และการให้การศึกษแก่บุตร หรือผู้ที่อยู่ในความดูแล
2. เงินอุดหนุนสำหรับการจัดการศึกษาระดับประถมศึกษา ถึงมัธยมศึกษาตอนปลายของบุตรที่อยู่ในความดูแลที่ครอบครัวจัดให้
3. การลดหย่อนหรือยกเว้นภาษีสำหรับค่าใช้จ่ายในการศึกษา

การสนับสนุนจากภาครัฐดังกล่าว ยิ่งทำให้การจัดการศึกษาโดยครอบครัวได้รับความสนใจยิ่งขึ้น จนเกิดเป็นกระแสการตื่นตัวของพ่อแม่ผู้ปกครองต่อการจัดการศึกษาโดยครอบครัว ด้วยเห็นว่าเป็นอีกทางเลือกหนึ่งของการศึกษา

1.3 กระแสการตื่นตัวของพ่อแม่ต่อการจัดการศึกษาโดยครอบครัว

ภายหลังการประกาศใช้พระราชบัญญัติการศึกษา 2542 เกิดกระแสการตื่นตัวของพ่อแม่ผู้ปกครองจำนวนหนึ่ง ที่นำลูกออกจากระบบโรงเรียนมาจัดการศึกษาเองในครอบครัว ดังที่กล่าวแล้วในบทที่ 1 เกิดการรวมตัวกันเป็นเครือข่าย เพื่อแลกเปลี่ยนความรู้ซึ่งกันและกัน เช่น ศูนย์ประสานงานการจัดการศึกษาโดยครอบครัว มูลนิธิเครือข่ายครอบครัว มูลนิธิเครือข่ายพ่อแม่ และผู้ปกครอง กลุ่ม Shining star กลุ่มบ้านเรียนชวนชื่น ฯลฯ ผู้วิจัยจึงได้ศึกษากระบวนการยอมรับนวัตกรรมการจัดการศึกษาโดยครอบครัว ดังนี้

1.3.1 กระบวนการยอมรับนวัตกรรม (Innovation & adoption)

Everett M. Roger (1983) ได้ให้ความหมายของนวัตกรรมว่า “ความคิด การกระทำ หรือสิ่งของที่บุคคลหรือผู้รับเห็นว่าเป็นของใหม่ โดยบุคคลหรือผู้รับนั้น จะเป็นผู้ตัดสินใจเองว่าสิ่งนั้นเป็นของใหม่สำหรับเขา ซึ่งสิ่งนั้นจะเป็นของใหม่ตั้งแต่แรกพบหรือไม่ใช้ก็ได้ หากสิ่งนั้นเป็นของใหม่สำหรับบุคคลนั้น สิ่งดังกล่าวถือเป็นนวัตกรรม ความใหม่ของนวัตกรรมไม่จำเป็นต้องเป็นความรู้ ความคิด หรือสิ่งของที่ใหม่ หรือเพิ่งรู้จัก แต่บุคคลนั้นอาจรู้จักหรือเคยได้ยินมาแล้ว แต่ยังไม่เกิดทัศนคติชอบ หรือไม่ชอบนวัตกรรมนั้น หรือยังไม่เคยยอมรับหรือปฏิเสธนวัตกรรมนั้น ซึ่งสอดคล้องกับที่ H.G. Barnett (1953) กล่าวว่า นวัตกรรมหมายถึง แนวความคิดต่าง ๆ แบบแผนพฤติกรรม หรือสิ่งของใหม่ที่แตกต่างไปจากของเดิมที่มีอยู่ นวัตกรรมครอบคลุมเรื่องราวต่าง ๆ ได้อย่างกว้างขวาง ไม่ว่าจะเป็นสิ่งที่มองเห็นเป็นรูปธรรม สัมผัสได้ด้วยประสาททั้ง 5 ได้แก่ สิ่งที่เป็นแบบแผนพฤติกรรม ความประพฤติตามระบบสังคม ประเพณี วัฒนธรรมต่าง ๆ ตลอดจนสิ่งประดิษฐ์วิทยาการใหม่ ๆ หรือเป็นสิ่งที่ไม่ใช่วัตถุหรือรูปธรรม ได้แก่ เรื่องราวเกี่ยวกับความเชื่อ ความนึกคิด ความศรัทธา ซึ่งเป็นเรื่องราวใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้นจากความคิดภายในจิตใจของบุคคล ซึ่งการเผยแพร่ นวัตกรรมเป็นการสื่อสารอย่างหนึ่งที่มีมุ่งเฉพาะการถ่ายทอดความคิดใหม่ สิ่งใหม่ หรือวิธีปฏิบัติใหม่ เมื่อข่าวสารในการเผยแพร่ นวัตกรรมเป็นของใหม่สำหรับผู้รับ ผู้รับจึงต้องเผชิญกับคับข้องใจจากสิ่งที่เขายังไม่เคยมีประสบการณ์เลย ซึ่งอาจทำให้มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของเขา

Everett M. Roger (1983) ได้ให้คำจำกัดความของการเผยแพร่ นวัตกรรม (Diffusion of innovation) ว่า เป็นกระบวนการที่นวัตกรรมถูกสื่อสารผ่านช่องทางการสื่อสารในช่วงเวลาหนึ่งไปยังสมาชิกในระบบสังคม ซึ่งมีองค์ประกอบ 4 ประการ ดังนี้

1. ตัวนวัตกรรม (Innovation) คือ ต้องมีเนื้อหาที่เป็นความคิดใหม่ หรือวิธีปฏิบัติใหม่ ๆ สำหรับที่จะเผยแพร่
2. ช่องทางการสื่อสาร (Communication channel) คือ การที่นวัตกรรมจะแพร่ไปสู่ผู้รับ โดยผ่านช่องทางการสื่อสาร หรือผ่านสื่อ
3. ระยะเวลา (Over time) คือ ในการเผยแพร่ นวัตกรรม ต้องใช้ช่วงระยะเวลาในการที่ผู้รับ จะตัดสินใจยอมรับนวัตกรรม
4. ผู้รับ (Adopter) คือ สมาชิกในสังคม ซึ่งเป็นผู้รับการเผยแพร่ นวัตกรรม

กระบวนการตัดสินใจยอมรับนวัตกรรม (The innovation decision process) แบ่งเป็น 5 ขั้นตอน ดังนี้

1. ขั้นรับรู้ (Knowledge stage) เป็นระยะที่บุคคลรู้ว่ามีนวัตกรรมอยู่ และมีความเข้าใจเกี่ยวกับหน้าที่ของนวัตกรรมนั้น ๆ
2. ขั้นโน้มน้าวใจ (Persuasion stage) เป็นระยะที่บุคคลเกิดทัศนคติด้านบวกหรือด้านลบ ต่อนวัตกรรมนั้น ๆ ซึ่งเป็นเรื่องของความรู้สึก
3. ขั้นตัดสินใจ (Decision stage) เป็นระยะที่บุคคลเข้าร่วมกิจกรรมหรือทดลองใช้ ซึ่งจะนำไปสู่การเลือกว่าจะยอมรับหรือไม่ยอมรับนวัตกรรมนั้น ๆ บางครั้งการทดลองใช้อาจไม่ใช่การใช้ด้วยตนเอง แต่เป็นการสังเกตจากคนอื่นที่มีอิทธิพลต่อบุคคลนั้น
4. ขั้นนำไปปฏิบัติ (Implement stage) เป็นระยะที่บุคคลนำนวัตกรรมนั้นไปใช้ หลังจากผ่านขั้นตอนการตัดสินใจ ขั้นนี้ถือเป็นขั้นปฏิบัติการเกี่ยวกับนวัตกรรม เป็นการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมภายนอกของเขา เป็นพฤติกรรมที่มองเห็นได้ ไม่ใช่เพียงการคิดอยู่ภายใน
5. ขั้นยืนยันการตัดสินใจ (Confirmation stage) ในบางครั้ง การที่บุคคลตัดสินใจยอมรับหรือไม่ยอมรับนวัตกรรมหนึ่ง ๆ ไปแล้ว อาจยังไม่ใช่ขั้นสุดท้ายของกระบวนการตัดสินใจทางนวัตกรรม เพราะเขาอาจเปลี่ยนใจภายหลังเมื่อได้รับข้อมูลตรงข้ามกับที่เคยได้รับ ขั้นตอนนี้จึงเป็นระยะที่บุคคลหาสิ่งสนับสนุนการตัดสินใจที่ได้ทำไปแล้ว เป็นการยืนยันการตัดสินใจเดิม

องค์ประกอบที่มีอิทธิพลต่อการยอมรับนวัตกรรม 4 ประการ คือ

1. ตัวความรู้ หรือลักษณะของนวัตกรรม ที่จะทำให้เกิดการยอมรับได้เร็วถ้า นวัตกรรมนั้นมีความสอดคล้องกับความต้องการ มีลักษณะง่าย แบ่งแยกเป็นขั้นตอน ไม่ซับซ้อนในการถ่ายทอด ไม่มีการเสี่ยงในการยอมรับ และสอดคล้องกับโครงสร้างวัฒนธรรม ความเชื่อ ค่านิยมของกลุ่ม

2. ตัวผู้นำการเปลี่ยนแปลง (Change agent) ต้องเป็นผู้ทราบปัญหา ความต้องการ การนำทรัพยากรมาใช้ สามารถกำหนดสถานการณ์ได้ชัดเจน กำหนดกลยุทธ์ในการดำเนินการและกิจกรรมได้เหมาะสม สามารถวินิจฉัยสภาพ บทบาท ความสามารถในการแก้ปัญหาของผู้ถ่ายทอดนวัตกรรม สามารถวางแผนและประสานงานกับผู้นำ จัดระบบการเพิ่มความรู้ได้ดี

3. กลุ่มเป้าหมาย อัตราการยอมรับนวัตกรรมในกลุ่มเป้าหมายจะมีความแตกต่างกัน ปริมาณการยอมรับนวัตกรรมจะสูง หากกลุ่มมีความต้องการทำลายพฤติกรรมเก่าที่ไม่เหมาะสม ต้องการแสวงหาความชำนาญใหม่ ๆ หรือต้องการเปลี่ยนแปลงค่านิยม ฯลฯ

4. สถานการณ์และสภาพแวดล้อมอื่น ๆ การยอมรับนวัตกรรมจะสูงในสภาพสังคม เศรษฐกิจสูง นอกจากนี้ ความเชื่อ ขนบธรรมเนียม สภาพและลักษณะพื้นฐานทางสังคม สภาพแวดล้อมทางการเมืองควรเหมาะสมกับสภาพของนวัตกรรมด้วย

Everett M. Roger (1983) ได้ศึกษาพบว่า ครูที่ยอมรับนวัตกรรมได้เร็วนั้น เป็นผู้ที่ได้รับการศึกษามากกว่าครูอื่น ๆ ในโรงเรียนเดียวกัน โดยจบจากวิทยาลัย หรือมหาวิทยาลัย และเป็นผู้สนใจการอ่านนิตยสารทางการศึกษา นิยมการเปลี่ยนแปลงทางการศึกษา มองเห็นประโยชน์ในการนำความคิดใหม่ ๆ มาใช้ให้เกิดผลดีทางการศึกษา

นอกจากนี้ Roger และ Shoemaker (1971) ได้แบ่งผู้ยอมรับนวัตกรรมออกเป็นประเภทตามความเร็วในการยอมรับ ดังนี้

1. กลุ่มผู้บุกเบิก (Innovator: Venturesome) เป็นผู้มีความตื่นตัวในการทดลองความคิดใหม่ ๆ มีความสามารถในการทำความเข้าใจ ความรู้ทางเทคนิคซับซ้อน กล้าได้กล้าเสีย และพร้อมที่จะหันกลับมาที่เดิมเมื่อพบว่าความคิดใหม่ ๆ ที่ยอมรับนั้นไม่ประสบความสำเร็จ มีบทบาทสำคัญในกระบวนการแพร่กระจาย

2. กลุ่มผู้นำในการยอมรับ (Early adopter: Respectable) เป็นผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับระบบสังคมในท้องถิ่น ผู้ที่ยอมรับนวัตกรรม จะมองที่คนกลุ่มนี้เพื่อขอข้อมูลและคำแนะนำ

3. กลุ่มส่วนใหญ่ที่ยอมรับก่อน (Early majority: Deliberate) ถือเป็นคนกลุ่มใหญ่ที่สุดซึ่งตัดสินใจยอมรับสิ่งใหม่ก่อนสมาชิกโดยเฉลี่ยในสังคม มีการใช้เวลาศึกษาไตร่ตรองนวัตกรรมเป็นเวลานาน มีลักษณะค่อยเป็นค่อยไป ดูผลจากกลุ่มแรก ๆ ก่อน เมื่อแน่ใจว่าได้ผลแล้วจึงรับมาปฏิบัติ

4. กลุ่มบุคคลส่วนใหญ่ที่ยอมรับทีหลัง (Late adopter) กลุ่มนี้จะยอมรับความคิดใหม่หลังจากที่คนส่วนใหญ่ยอมรับไปแล้ว มักมีความหวັนวิตกต่อการสูญเสียผลประโยชน์ หรือไม่เห็นคุณค่าของการเปลี่ยนแปลงวิทยาการใหม่ ๆ และอาจมีความคิดแข็งต่อต้านด้วย

5. กลุ่มพวกล่าหลัง (Laggards: Traditional) มักมีอายุมาก สถิติปัญญาต่ำ เกียจคร้าน เฉื่อยชา ขาดความกระตือรือร้นในการพัฒนาตนเอง

หากพิจารณาถึงกลุ่มผู้ยอมรับนวัตกรรมการศึกษาโดยครอบครัว จะแบ่งได้ดังนี้ (ยูทฤษฎี เจลิมซัย, 2543)

1. กลุ่มที่เคยดำเนินการช่วงก่อนปี 2530 ปัจจุบันลูก ๆ ได้เติบโตพ้นจากการจัดการศึกษาโดยครอบครัวแล้ว ตัวอย่างของกลุ่มนี้ได้แก่ ครอบครัววีรชนี ธงไชย และครอบครัวนายแพทย์โชติช่วง ชูตินธร

2. กลุ่มที่ดำเนินการอยู่จนถึงปัจจุบัน โดยเริ่มหลังปี 2535 ตัวอย่างของกลุ่มนี้ได้แก่ ครอบครัวนายแพทย์พร พันธุ์โอสถ ครอบครัวสมพร พิงอุดม ครอบครัวสาทร สมพงศ์ ครอบครัวนิราพร เหลืองแจ่ม ครอบครัวครูบาสุทธินันท์ ปรัชญพฤทธิ

3. กลุ่มที่เริ่มต้นดำเนินการในช่วงรอยต่อของการประกาศใช้พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ 2542 ตัวอย่างของกลุ่มนี้ได้แก่ ครอบครัวกนกพร สบายใจ ครอบครัวอาทิตย์ แดงพวง ไพบุลย์ ครอบครัวพรสรวง คุณวัฒนาการ

จะเห็นได้ว่า 2 กลุ่มแรกที่ดำเนินการก่อนที่จะมีการประกาศใช้พระราชบัญญัติการศึกษา 2542 นั้น จะมีลักษณะเป็นกลุ่มผู้บุกเบิก กล้าเสี่ยงจัดการศึกษาโดยครอบครัวทั้ง ๆ ที่ยังไม่มีกฎหมายรองรับ ส่วนกลุ่มที่ดำเนินการในช่วงรอยต่อของการประกาศใช้พระราชบัญญัติฯ นั้น จะมีลักษณะเป็นกลุ่มผู้นำในการยอมรับ ซึ่งกลุ่มนี้มีบทบาทในการให้ข้อมูลเกี่ยวกับการจัดการศึกษาโดยครอบครัวอย่างมาก จนทำให้เกิดกลุ่มส่วนใหญ่ที่ยอมรับก่อนภายหลังการประกาศใช้พระราชบัญญัติการศึกษาฯ ซึ่งกลุ่มนี้ได้ศึกษาข้อมูลจากกลุ่มผู้บุกเบิกและกลุ่มผู้นำในการยอมรับ ลักษณะการศึกษาเป็นไปในลักษณะของการแสวงหาความรู้

1.4 บริบทของครอบครัว

สาเหตุที่พ่อแม่นำลูกออกจากระบบโรงเรียนมาจัดการศึกษาเองนั้น ยังมีปัจจัยอีกประการหนึ่ง นั่นก็คือ บริบทของแต่ละครอบครัว ซึ่งแตกต่างกันไป ตามที่ ยุทธชัย เฉลิมชัย (2543) ที่กล่าวถึงบริบทของครอบครัวที่จัดการศึกษาโดยครอบครัวในสังคมไทยว่า

1. พ่อแม่เป็นผู้มีอิสระทางความคิด มีช่วงชีวิตในวัยเด็กหรือวัยหนุ่มสาว ที่ได้รับประสบการณ์ของการแสวงหาคำตอบให้กับชีวิต ทำให้คิดต่างไปจากกระแสหลักได้ หรือเคยเป็นนักอ่าน สนใจไปในทางปรัชญา ชื่นชมในแบบอย่างทางอุดมคติ เป็นพื้นฐานทำให้อยากสร้างครอบครัวและนำพาลูกอย่างเป็นอิสระ ไม่ตกอยู่ในกระแสผิดพลาดของสังคม

2. พ่อแม่มีอาชีพเป็นนักพัฒนาสังคม หรือนักกิจกรรมสังคม ในองค์กรพัฒนาเอกชนหรือองค์กรการกุศล ได้ดำเนินชีวิตอย่างมีส่วนร่วมในการสร้างสรรค์ทางเลือกใหม่ ๆ และการแก้ไขปัญหาของสังคมอยู่แล้วเป็นพื้นฐาน ต้องการให้ครอบครัวและลูกมุ่งไปในแนวทางของชีวิตที่ก้าวหน้าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

3. พ่อแม่มีปรัชญา ความเชื่อ แนวทางของชีวิตที่ยึดมั่นศรัทธาเป็นพิเศษ โดยเฉพาะในทางศาสนาหรือค่านิยมประเพณี การศึกษาในระบบโรงเรียนทำให้เกิดความขัดแย้งกับศรัทธาดังกล่าว เป็นพื้นฐานให้ต้องการระบบการศึกษาที่มีเสรีภาพ สามารถดำเนินชีวิตไปตามศรัทธาของตนได้

4. พ่อแม่เคยได้รับประสบการณ์จากการใช้ชีวิต หรือศึกษาในต่างประเทศ ได้เห็นได้สัมผัสกับแบบอย่างของการศึกษาที่ดี เปิดกว้างและมีอิสระ ยืดหยุ่น และมีคุณภาพมากกว่าที่เป็นอยู่ในประเทศไทย เป็นพื้นฐานของสำนึกในความเป็นเสรีชน ต้องการการศึกษาที่ตอบสนองต่อการเรียนรู้อย่างแท้จริง

5. พ่อแม่เป็นผู้มีสถานภาพที่ดีในสังคม เป็นพื้นฐานต้องการให้ลูกเติบโตอย่างมีคุณภาพ สามารถรองรับสิ่งที่พ่อแม่สร้างทำเอาไว้ให้ มีเกียรติ มีฐานะไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าพ่อแม่ ปัญหาต่าง ๆ ที่รุนแรงขึ้นของการศึกษาในโรงเรียนทำให้ขาดความไว้วางใจ จึงต้องการการจัดการศึกษาที่ดีที่สุดให้กับลูกของตน

6. พ่อแม่ตระหนักถึงปัญหาต่าง ๆ ในระบบการศึกษาในโรงเรียน ลูกอาจเคยได้รับการกระทำโดยตรงจากปัญหาต่าง ๆ เหล่านั้น โดยเฉพาะในเรื่องความรุนแรง ล่วงเกิน ถูกทำร้ายทางจิตใจ จากระบบหรือบุคลากรในโรงเรียน เมื่อพยายามแล้วหาโรงเรียนที่ดีให้กับลูกไม่ได้ ก็ต้องตัดสินใจจัดการศึกษาให้ด้วยตนเอง

7. พ่อแม่ได้รับผลผลักดันมาจากลูกตัวเองโดยตรง เนื่องจากลูกเป็นเด็กที่มีลักษณะเฉพาะ ต้องการการดูแลและการศึกษาเรียนรู้เป็นพิเศษ ซึ่งการศึกษาปกติไม่สามารถตอบสนองได้ เป็นพื้นฐานที่จะต้องใช้เวลาเพียรพยายามด้วยความรักความเมตตาแก่ลูกมากกว่าโดยทั่วไป

เอ็ดดูเคชัน รีวิว ออฟฟิศ (Education Review Office. 1998 : Internet) ได้ระบุสาเหตุที่พ่อแม่จัดการศึกษาให้บุตรมีดังนี้

1. ความเชื่อหรือแนวคิดของครอบครัว
 - 1.1 พ่อแม่ต้องการมีส่วนร่วมเกี่ยวข้องโดยตรงกับพัฒนาการตั้งแต่เริ่มแรกของเด็กเพื่อสร้างครอบครัวให้มีความผูกพันและมั่นคง
 - 1.2 พ่อแม่มีรูปแบบการจัดการศึกษาที่เฉพาะสำหรับลูก เช่น มอนเตสซอรี หรือ วอลดอร์ฟ
 - 1.3 ความเชื่อทางศาสนา
2. เกี่ยวข้องกับความสุขของลูก
 - 2.1 ลูกไม่มีความสุขในการไปโรงเรียน อาจมาจากแรงกดดันจากเพื่อนหรือเหตุผลส่วนตัว
 - 2.2 เด็กต้องประสบปัญหาจากการขาดโรงเรียนบ่อย ๆ เนื่องจากความเจ็บป่วย
 - 2.3 เด็กมีปัญหาในการเรียนรู้ พ่อแม่เชื่อว่าการสอนตัวต่อตัวจะเป็นผลดีต่อเด็ก
 - 2.4 เด็กมีปัญหาเกี่ยวกับการใช้ภาษาอังกฤษเป็นภาษาแม่
 - 2.5 เด็กแสดงออกว่าไม่ยอมรับสิ่งแวดล้อมของโรงเรียน
 - 2.6 พ่อแม่มีความกังวลว่าเด็กขาดความเชื่อมั่นในตนเองเมื่อไปโรงเรียน
 - 2.7 เด็กเพิ่งย้ายมาจากต่างประเทศ
3. เกี่ยวข้องกับโรงเรียน/ครอบครัว
 - 3.1 ครอบครัวต้องย้ายถิ่นบ่อย ๆ
 - 3.2 ระยะทางที่ไกลและปัญหาจากการเข้าเรียนโรงเรียนที่อยู่ใกล้บ้านไม่ได้
 - 3.3 พ่อแม่มีความกังวลเกี่ยวกับคุณภาพของโรงเรียน / หรือการเปลี่ยนแปลงบุคลากรในโรงเรียนบ่อย ๆ
 - 3.4 พ่อแม่มีความเชื่อว่าโรงเรียนไม่สามารถค้นพบความสามารถและความต้องการของเด็ก
 - 3.5 เด็กต้องเกี่ยวข้องกับกิจกรรมนอกโรงเรียนเป็นระยะเวลานานเป็นผลมาจากพ่อแม่หรือกิจกรรมที่เด็กเกี่ยวข้อง

2. การศึกษาโดยครอบครัว

สถาบันครอบครัวเป็นสถาบันแรกและสถาบันที่มีความสำคัญกับมนุษย์มากที่สุด เพราะจะเป็นพื้นฐานไปสู่สังคมในสถาบันอื่นต่อไป

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช (2536) ได้เน้นว่า บ้านเป็นโรงเรียนตามธรรมชาติของเด็ก เด็กเรียนรู้ที่บ้าน โดยกระบวนการธรรมชาติ พ่อแม่จึงมีบทบาทที่จะเตรียมสภาพแวดล้อมที่จะให้เกิดการเรียนรู้ตามธรรมชาติอย่างมีประสิทธิภาพ พ่อแม่จำเป็นต้องมีความรู้ในสิ่งต่อไปนี้

1. การเรียนรู้ตามธรรมชาติของเด็ก เด็กจะปรับพฤติกรรมตามพ่อแม่และผู้ที่อยู่ใกล้ชิด ภายหลังจากปรับพฤติกรรมตามเพื่อนและสมาชิกอื่นในสังคม พ่อแม่และสมาชิกในครอบครัวจึงมีความสำคัญต่อการเปลี่ยนพฤติกรรมของเด็กเป็นอย่างยิ่งไม่ว่าจะเป็นพฤติกรรมการเรียนรู้เกี่ยวกับความรู้ที่อยู่รอบตัวเด็ก อารมณ์ ความรู้สึก ความสนใจ ทักษะ ค่านิยม และทักษะ ความชำนาญซึ่งจะทำให้เด็กอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข เด็กทุกวัยจะเรียนรู้สิ่งที่อยู่รอบตัวโดยมิได้มีการแยกว่าประสบการณ์ที่ตนกำลังเผชิญอยู่นั้นเป็นประสบการณ์ด้านภาษา คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ สังคมศึกษาหรือศิลปะ ประสบการณ์ของชีวิตคนจะมีความเป็นเอกภาพโดยผู้เรียนเป็นจุดศูนย์กลางและผู้เรียนต้องเปลี่ยนพฤติกรรมการดำรงชีวิตของตนไปตามสภาพแวดล้อมที่ตนอยู่อาศัย

2. สิ่งแวดล้อมกับการเรียนรู้ของเด็ก สิ่งแวดล้อมที่มีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ของมนุษย์มี 2 อย่างคือ สิ่งแวดล้อมทางกายภาพและสิ่งแวดล้อมทางจิตภาพ สิ่งแวดล้อมทางด้านกายภาพ หมายถึง สภาพภูมิประเทศและสภาพภูมิอากาศ ที่มนุษย์สามารถสัมผัสได้ด้วย หู ตา จมูก ลิ้น และกาย สิ่งแวดล้อมทางจิตภาพ เป็นสภาวะทางจิตใจหรือมโนธรรม มองไม่เห็นสัมผัสไม่ได้แต่รู้สึกรู้ได้ เช่น ความรัก ความอบอุ่นใจ ความคับแค้นต่าง ๆ ที่เด็กและผู้ใหญ่ต้องเรียนรู้ที่จะปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมทั้งสองประเภท

3. การเรียนรู้ด้านพุทธิศึกษาของเด็ก เด็กเรียนรู้ด้านพุทธิศึกษาซึ่งได้แก่ ความรู้ ความจำ ความคิดเห็นจากประสบการณ์ รูปธรรมไปหาประสบการณ์นามธรรมโดยผ่านประสาทสัมผัสทั้ง 5 คือ ตา หู กาย จมูก และลิ้น ความสามารถในการเรียนรู้ประสบการณ์นานจะเพิ่มขึ้นเมื่อเด็กมี

อายุมากขึ้น เด็กเรียนรู้ได้มากจากการดูด้วยตา และการเรียนรู้จะมีความหมายเมื่อเด็กเติบโตพอที่จะลงมือทำ ลองผิด ลองถูกได้เอง โดยที่สภาพแวดล้อมของบ้าน มีสื่อการสอนตามธรรมชาติมากมาย เด็กจึงเรียนรู้ได้มากที่สุดในช่วงเวลา 6 – 9 ปีแรกของชีวิตเมื่ออายุได้ 10 ขวบ เด็กควรจะรู้จักชื่อพืชผัก ต้นไม้ สัตว์ต่าง ๆ เกือบหมดสิ้นแล้ว หลังจากนั้นเด็กก็เริ่มเรียนรู้พุทธิปัญญาที่มีความเป็นนามธรรมสูงขึ้นเรื่อยๆ

4. การเรียนรู้ด้านเจตคติศึกษาและทักษะศึกษา ซึ่งครอบคลุมอารมณ์ ความรู้สึก ความสนใจ ทศนคติและค่านิยมนั้น พ่อแม่และผู้ใกล้ชิดเป็นแบบอย่างที่มีอิทธิพลต่อเด็กสูงมาก พ่อแม่ควรเห็นความจำเป็นที่จะต้องอยู่กับลูกมากขึ้น ให้ลูกได้สัมผัสความรักและความอบอุ่นของพ่อแม่ เพื่อป้องกันมิให้เด็กมีปัญหาการปรับตัวในอนาคต พ่อแม่มีความสำคัญในการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมเด็กให้ดียิ่งขึ้น การที่พ่อแม่ไม่สนใจเด็กเป็นการผลิตประชาชนที่มีปัญหาให้แก่ประเทศไทยในระยะยาว

หลักเกณฑ์ในการเตรียมสภาพแวดล้อมสำหรับการเรียนรู้ของเด็กเมื่ออยู่ที่บ้าน

1. การเปิดโอกาสให้เด็กลงมือปฏิบัติมากกว่าฟังพ่อแม่พูด เด็กเรียนรู้ได้ดีที่สุดจากการดูด้วยตาฟังด้วยหู และลงมือปฏิบัติ พ่อแม่จึงควรเปิดโอกาสให้เด็กได้ทำด้วยตัวเด็กเอง การเปิดโอกาสให้ลูกได้ทำสิ่งที่ลูกอยากทำหรือมอบหมายงานให้ลูกได้ทำ สภาพการณ์อันแรกที่พ่อแม่ต้องเตรียมจัดไว้ให้ลูก พ่อแม่ต้องใจกว้าง อดทนที่จะไม่ริบห้ามหรือทำแทนเด็กเสียหมด ต้องให้เวลาเด็กลองผิดลองถูก แม้ของจะเสียหายหรือลูกจะเจ็บตัวบ้าง ต้องให้เกียรติการตัดสินใจของลูกและเปิดโอกาสให้ลูกหัดตัดสินใจเอง สิ่ง que พ่อแม่ควรจัดสภาพการณ์ให้เด็กได้ทำครอบคลุมการแสวงหาความรู้เอง การแสดงความคิดเห็น การตัดสินใจ การทำงานเป็นที่มกับพี่ ๆ น้อง ๆ การฝึกให้มีความรับผิดชอบและการฝึกคุณธรรมต่าง ๆ สิ่งเหล่านี้พ่อแม่ควรทำให้ดูมากกว่าบอกให้ทำ เช่น สอนลูกให้มีความเมตตากรุณา พ่อแม่อาจให้ลูกฝึกบันทึกประจำวันว่าทั้งวันได้แสดงความเมตตาที่ครั้ง หรือมีความกรุณาที่ครั้ง พ่อแม่ก็จะให้ลูกรายงานก่อนเข้านอนทุกวัน เป็นต้น

2. การให้คำติชมและวิพากษ์วิจารณ์อย่างตรงไปตรงมา เมื่อมอบหมายให้ลูกทำงานต่าง ๆ พ่อแม่ต้องประเมินงานของลูกอย่างตรงไปตรงมาและให้คำติชมเพื่อให้ลูกทราบว่ตนทำผิดหรือถูกอย่างไรโดยยึดพระพุทธรูปด้าร์สกล่าวคือ

2.1 ติชมให้ถูกกาลเทศะ คือในเวลาที่เหมาะสม ไม่ใช่ดูว่าเวลาที่มีแขกมาเยี่ยมบ้าน

2.2 ตีชมตามความเป็นจริง หากผิดก็ชี้ให้เห็นว่าผิดอย่างไร หากถูกก็ชมว่าถูก
อย่างไรเพื่อเสริมแรงให้ทำถูกยิ่ง ๆ ขึ้น

2.3 ตีชมด้วยถ้อยคำอ่อนหวาน พูดด้วยเสียงเบาเสมอต้นเสมอปลาย ไม่ใช่ตวาด
เมื่อลูกทำผิดและชมด้วยเสียงหัวเราะชอบใจเมื่อลูกทำถูก

2.4 ตีชมเฉพาะสิ่งที่จะเป็นประโยชน์ สิ่งไหนที่ไม่ก่อให้เกิดประโยชน์ไม่ควรพูด

2.5 ตีชมด้วยความปรารถนาให้ลูกเป็นสุข

3. การสร้างความภาคภูมิใจในความสำเร็จ เป็นสิ่งที่ตนทำจะกระตุ้นให้เด็กอยาก
ลองผิดลองถูก พ่อแม่จึงมีส่วนทำทำให้เด็กอยากคิดอยากทำ โดยอาจจัดหาของเล่น วัสดุและ
อุปกรณ์ต่าง ๆ มาให้ พ่อแม่คงต้องจัดเวลาวันละ 15-30 นาที เพื่ออยู่กับลูกด้วยการตั้งคำถาม
มอบงานบางอย่างให้ทำ พ่อแม่คงต้องวางโครงการพัฒนาลักษณะนิสัยและทักษะความชำนาญ
ของเด็กตามวัยของเด็กเป็นปี ๆ ไปว่าแต่ละปีจะให้ลูกพัฒนาความรู้อะไร มีเจตคติด้านไหน และ
มีทักษะความชำนาญประเภทใด แล้วพัฒนาความภาคภูมิใจให้เกิดขึ้นตามโครงการที่วางแผนไว้

4. เปิดโอกาสให้เด็กได้เรียนรู้ไปทีละน้อยตามลำดับขั้น การเรียนรู้ของมนุษย์และสัตว์ก็
ต้องเป็นไปทีละเล็กทีละน้อย จากง่ายไปหายาก

จากที่กล่าวมาข้างต้นสรุปได้ว่า การสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ที่ครอบครัวนำมาใช้ในการ
จัดการเรียนการสอน ควรมีลักษณะที่เป็นธรรมชาติ คือ การพูดคุยมากกว่าการสอน มีการจัด
สภาพแวดล้อมที่จูงใจให้ผู้เรียนเกิดความสนใจ และเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เรียนรู้สิ่งต่าง ๆ ด้วย
ตนเอง

ความหมายของการจัดการศึกษาโดยครอบครัว

Galen & Pitman (1991) ได้ให้ความหมายของการศึกษาโดยครอบครัวว่า “กิจกรรมการ
เรียนการสอนที่ได้ถูกวางแผนขึ้นอย่างตั้งใจสำหรับเด็กที่เป็นสมาชิกของครอบครัว โดยกิจกรรม
ส่วนใหญ่เกิดขึ้นในบ้านหรือสภาพการณ์แบบครอบครัว ที่มีผู้ปกครองทำหน้าที่ครูหรือผู้กำกับดูแล
กิจกรรมเหล่านั้น”

ยูทริชย์ เอลิมชัย์ และคณะ (2543) กล่าวว่า การศึกษาโดยครอบครัว คือการศึกษาขึ้น
พื้นฐานที่ครอบครัวจัดขึ้นตามสิทธิคุ้มครองของกฎหมาย โดยมีรูปแบบการจัดการศึกษาแบบใด

แบบหนึ่งหรือทั้ง 3 รูปแบบของการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย อย่างมีการเทียบเป็นผลการศึกษาได้ โดยมีลักษณะ ดังนี้

1. เป็นการจัดการศึกษาที่พ่อแม่ หรือผู้ปกครอง เป็นผู้รับผิดชอบโดยตรง อาจเป็นการจัดการศึกษาเองทั้งหมด หรือโดยมีข้อตกลงจัดการศึกษาร่วมกันระหว่างครอบครัวกับโรงเรียน อาจเป็นผู้สอนด้วยตนเอง หรืออำนวยความสะดวกให้เกิดการเรียนการสอนขึ้น

2. มีการจัดตั้งเป็นศูนย์การเรียนครอบครัวเดียว หรือศูนย์การเรียนกลุ่มครอบครัว (บางครอบครัวอาจเลือกที่จะไม่เป็นศูนย์การเรียนก็เป็นได้)

3. สาระและกระบวนการเรียนรู้ต่าง ๆ ที่จัดขึ้น เป็นไปในทางตอบสนองต่อปรัชญา ทศนะ ความเชื่อ ความสนใจ ความต้องการหรือปัญหาแต่ละครอบครัว จึงเป็นนวัตกรรมทางการศึกษาที่มีความแตกต่างหลากหลายกันไป มีความยืดหยุ่นเป็นอิสระมากกว่าการศึกษาในระบบแผนเดิม

4. ความสำเร็จของการศึกษา มุ่งไปที่การพัฒนาศักยภาพเด็กเป็นรายบุคคล อย่างสอดคล้องตรงกับความถนัด ความสนใจ และความต้องการที่มีอยู่จริง จากการเป็นหน่วยการศึกษาขนาดเล็กที่สามารถสร้างกระบวนการเรียนรู้แบบตัวต่อตัวและผสมผสานไปกับวิถีการดำเนินชีวิตได้

5. ไม่ใช่การศึกษาที่เป็นกิจการทางธุรกิจเพื่อผลกำไร และไม่เข้าไปเพื่อการแอบอ้างแสวงหาผลประโยชน์จากเด็ก

ในต่างประเทศได้มีผู้ศึกษาเปรียบเทียบองค์ประกอบต่าง ๆ ในการเรียนการสอนตามกรอบแนวคิดระหว่าง “โรงเรียนทั่วไป” กับการเรียนการสอนแบบ “Home School” ไว้ดังนี้ (Hamilton and Hamilyon, 1997 อ้างถึงใน อมรวิรัช นาคทรรพ, 2543)

ตารางที่ 2 ตารางเปรียบเทียบองค์ประกอบต่าง ๆ ในการเรียนการสอนตามกรอบแนวคิดระหว่าง “โรงเรียนทั่วไป” กับการเรียนการสอนแบบ “Home School”

องค์ประกอบการสอน	โรงเรียน	Home School
1. ลักษณะวัตถุประสงค์ของการเรียนรู้	สร้าง “ผู้รู้” ให้มีความรู้หรือคุณลักษณะบางอย่างที่พึงประสงค์ของสังคม	สร้าง “นักเรียนรู้” ที่มีไฟและทักษะในการเรียนรู้และพัฒนาตนเองด้วยตนเองตลอดชีวิต
2. ลักษณะการสอน	เน้นการ “บอกหนังสือ” โดยครูมีบทบาทหลักในฐานะผู้ “ให้” ความรู้เน้นหนักให้การเรียนรู้เกิดขึ้นในสถานการณ์ห้องเรียนเป็นหลัก	เน้นการ “หา” ความรู้ด้วยตนเองของเด็ก โดยการจัดสภาพการณ์ ให้เด็กค้นคว้าและแก้ปัญหาด้วยตนเอง การเรียนรู้เกิดขึ้นได้ในสถานการณ์ที่หลากหลาย
3. ลักษณะการจัดทรัพยากรการเรียนรู้อ	เน้นทรัพยากรในรูปหนังสือ ตำรา โสตทัศนูปกรณ์ เครื่องคอมพิวเตอร์เป็นหลัก	เน้นหนังสือ ตำรา โสตทัศนูปกรณ์เครื่องคอมพิวเตอร์ ควบคู่ไปกับการให้ “ชีวิตจริงประจำวัน” เป็นทรัพยากรการเรียนรู้ไปด้วย
4. ลักษณะการวัดผลประเมินผล	เน้นการให้เด็ก “ถูกสอน” ด้วยแบบทดสอบ หรือเครื่องมือทดสอบความรู้แบบต่าง ๆ ที่ครูหรือหน่วยงานต่าง ๆ จัดขึ้น แรงจูงใจของเด็กในการเรียนรู้เกิดจากความรู้สึกไม่อยาก “แพ้คนอื่น” มากกว่าความรู้สึก “อยากชนะตนเอง”	เน้นการ “สอนตนเอง” ด้วยการให้เด็กมีส่วนสำคัญในการกำหนดเป้าหมายในการเรียนรู้ กิจกรรมการเรียนรู้และ เกณฑ์ บ่งชี้ความสำเร็จในการเรียนรู้ด้วยตนเอง เพื่อให้เด็กบังเกิดแรงจูงใจในการเรียนรู้จาก “ข้างใน” มากกว่า “ข้างนอก”

จากตาราง พบว่า การศึกษาทั้ง 2 แนวทางมีความแตกต่างกันมาก ดังนั้น เพราะเหตุใดพ่อแม่จึงให้ลูกเรียนระบบ Home School อมรวิทย์ นาครทรรพ (2543) ได้รวบรวมสาเหตุที่พ่อแม่จัดการศึกษาโดยครอบครัวแก่ลูกในประเทศต่าง ๆ ดังนี้

1. ปัญหาความไม่เหมาะสมของการศึกษาที่รัฐจัดให้ ได้แก่ ความเสื่อมศรัทธาในระบบการศึกษา
2. ปัญหาความรุนแรง ยาเสพติด และการล่องเกินทางเพศในโรงเรียน
3. ความเชื่อทางศาสนาเฉพาะกลุ่ม
4. ปรัชญาและความเชื่อทางการศึกษาส่วนบุคคลของพ่อแม่
5. ความต้องการเสริมสร้างความสัมพันธ์ที่ดีในครอบครัว
6. ความก้าวหน้าด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ และเทคโนโลยีทางการศึกษา ที่ช่วยให้รูปแบบการเรียนรู้อยู่กับบ้านที่ผู้เรียนกำกับวิธีการเรียนรู้ของตนเอง (Self-directed learning) โดยการเรียนรู้ผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ และมัลติมีเดียจากที่บ้านมีความเป็นไปได้มากขึ้นในประเทศที่เจริญแล้ว

นอกจากนี้ ยังพบว่าการจัดการศึกษาโดยครอบครัว มีข้อได้เปรียบที่มักถูกอ้างถึง ดังนี้

1. พ่อแม่ผู้ปกครองมีเวลาอยู่กับลูกเต็มที่ ความผูกพันอบอุ่นระหว่างพ่อแม่ ลูกย่อมแน่นแฟ้นยิ่งขึ้น
2. พ่อแม่ ผู้ปกครองมีโอกาส “เลือก” และ “ปรับ” แนวทางการจัดหลักสูตรและการสอนให้เหมาะกับแบบแผนชีวิต ความเชื่อ ตลอดจนความต้องการและความพร้อมของลูกได้อย่างยืดหยุ่น แทนการส่งลูกไปรับการศึกษาแบบ “เหมาโหล” ที่บังคับให้ลูกต้องเรียนทุกอย่างเหมือนกัน ๆ และพร้อม ๆ กับเด็กคนอื่น ในขณะที่ลูกยังอาจไม่ สนใจหรือไม่พร้อมที่จะเรียนเรื่องนั้น ๆ
3. เด็กได้รับการปฏิบัติในฐานะเพื่อนมนุษย์ที่มีชีวิตจิตใจและสิทธิเสรีภาพของตนเอง ไม่มีพ่อแม่คนใด “ตีตรา” ลูกว่าเป็น “เด็กเรียนช้า” หรือ “เด็กมีปัญหา” เหมือนในโรงเรียน
4. การเรียนรู้สามารถเกิดขึ้นได้ต่อเนื่องตลอดเวลา โดยไม่มี “เปิดเทอม” หรือ “ปิดเทอม” ที่ชัดเจน การเรียนรู้อย่างสนุกสนานต่อเนื่องจะค่อย ๆ ปลูกฝังจิตวิญญาณแห่งการเรียนรู้อยู่เสมอเช่นกัน

5. ในชีวิตจริงการเรียนรู้และพัฒนาตนเองก็ไม่มีเปิดเทอมหรือปิดเทอมเช่นกัน การเรียนรู้จากประสบการณ์ตรง ลงมือปฏิบัติจริง เป็นได้ง่ายขึ้นในบรรยากาศของ ครอบครัวที่สามารถจัดกิจกรรมการเรียนรู้ทั้งในบ้าน นอกบ้านได้มากมาย แทนที่จะให้เด็กเรียนจาก “หนังสือ” และ “คำบรรยาย” เท่านั้น

Elizabeth Kanna (2002) ได้กล่าวถึงสิ่งสำคัญ 10 ข้อที่ควรทราบเกี่ยวกับการจัดการศึกษาโดยครอบครัวไว้ ดังนี้

1. การศึกษาโดยครอบครัวเป็นการเปลี่ยนแปลงชีวิต เป็นการสร้างสรรค์พัฒนาบุคลิกภาพทั้งพ่อแม่และลูก ทำให้เด็กสามารถค้นพบอัจฉริยภาพในตัวเอง
2. พ่อแม่ที่มีคุณสมบัติที่จะจัดการศึกษาโดยครอบครัวจะต้องชอบอ่านหนังสือให้ลูกฟัง รักที่จะสำรวจโลกร่วมไปกับเขา ชอบเห็นเขาเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ
3. ธรรมชาติของเด็กรักการเรียนรู้ เขาจะกระหายที่จะสำรวจโลก ทดลองสิ่งที่เขาสนใจ ครอบครัวที่เรียนรู้ไปด้วยกันจะเป็นการเรียนรู้ตลอดชีวิต
4. การจัดการศึกษาโดยครอบครัวเป็นสิ่งถูกกฎหมาย ซึ่งจะหารายละเอียดได้จากภาครัฐ
5. ไม่จำเป็นต้องสอนลูกวันละ 8 ชั่วโมงเหมือนกับในโรงเรียน ไม่ต้องพยายามเอาระบบโรงเรียนมาทำลายความสุข การศึกษาโดยครอบครัวมีหลายรูปแบบให้เลือกดำเนินการ
6. เด็กจะไม่มีปัญหาสังคม เพราะเด็กไม่ได้ต้องการสังคมคนรุ่นเดียวกันกลุ่มใหญ่ เขาควรเรียนรู้กฎเกณฑ์สังคมจากผู้ใหญ่ ไม่ใช่จากเด็กวัยเดียวกัน เขาสามารถมีสังคมที่สมบูรณ์จากคนหลายวัย เช่น ครอบครัวเพื่อนบ้าน เพื่อนที่เรียนบัลเล่ต์ เรียนปลูกต้นไม้กับคนเกษียณอายุ ฯลฯ
7. ไม่จำเป็นต้องสอนพีชคณิต และไม่จำเป็นต้องให้พื้นฐานนี้กับเด็ก 10 ขวบ หากเมื่อลูกวัยรุ่นต้องการเป็นนักวิทยาศาสตร์ ก็สามารถแสวงหาความรู้ด้านนี้ได้หลายทางในชุมชน การเรียนพิเศษ อ่านในตำรา เพราะจากการคำนวณในชีวิตประจำวันจากการศึกษาโดยครอบครัวหลายปี จะทำให้เด็กมีความสามารถมากพอที่จะศึกษาพีชคณิตด้วยตนเอง
8. พ่อแม่จะเกิดข้อสงสัยมากมายตลอดเวลา ซึ่งเป็นเรื่องปกติ การทำความเข้าใจกับเพื่อนที่จัดการศึกษาโดยครอบครัวเหมือนกันจะช่วยให้ช่วยกันได้มาก เพราะนอกจากลูกจะเรียนรู้แล้ว พ่อแม่ก็ต้องเรียนรู้ด้วยเช่นกัน
9. การจัดการศึกษาโดยครอบครัวไม่ได้ทำให้ยากจนลง มีหลายพันครอบครัวที่สามารถสร้างรายได้ขณะจัดการศึกษาโดยครอบครัว พ่อแม่สามารถสร้างธุรกิจของตัวเอง และลูกก็จะได้เรียนรู้ทักษะนี้ด้วย

10. ต้องเชื่อมั่นในตัวลูก เขาเรียนรู้การรัก ยิ้ม คลาน เดิน พูด วีน แต่งตัวเอง และเข้าใจโลกของเขาได้ก่อนที่จะเข้าโรงเรียน ดังนั้น เขาก็สามารถเจริญเติบโต และเรียนรู้ได้โดยปราศจากโรงเรียนเช่นกัน

ทั้งนี้ National Association of Elementary School Principle (NAESP) ของสหรัฐฯ ได้เคยออกมาแจ้งความไม่เหมาะสมของ Home School ด้วยเหตุผลต่าง ๆ ถึง 8 ประการ (Klicka. 1998 อ้างถึงใน อมรวิชัย นาคทรพรพ, 2543) ได้แก่

1. เป็นการปิดกั้นเด็กจากประสบการณ์ทางสังคม
2. เป็นการแยกเด็กออกจากกลุ่มชนชั้นทางสังคม หรือกลุ่มเชื้อชาติอื่น ๆ ในสังคม
3. เป็นการจำกัดโอกาสที่เด็กจะได้สัมผัสกิจกรรมการเรียนรู้
4. อาจดำเนินการสอบไปโดยผู้ที่ไม่มีความรู้หรือคุณสมบัติเหมาะสมที่จะเป็นครู
5. เป็นการเพิ่มภาระแก่เจ้าหน้าที่ทางการศึกษาในการสอดส่องดูแล
6. ทำให้การสอบวัดมาตรฐานการศึกษาเป็นไปได้โดยยากลำบาก
7. อาจเป็นผลเสียต่อสุขภาพและความปลอดภัยของเด็ก
8. อาจไม่เหมาะสมในกรณีเด็กพิเศษที่มีความต้องการต่างจากทั่วไป

เมื่อพิจารณาการจัดการศึกษาโดยครอบครัวจากข้อดี และข้อเสีย จะเห็นได้ว่า พ่อแม่มีภาระหนักไม่น้อยในการ “เข้าไปถึง” ธรรมชาติและศักยภาพที่แฝงเร้นในเด็กแต่ละคน เพื่อการพัฒนาเขาอย่างรอบด้าน ในกรณีนี้ไม่เพียงแต่พ่อแม่จะต้องทำหน้าที่ครู เพื่ออบรมสั่งสอนเนื้อหาวิชาพื้นฐานตามควรแก่ระดับชั้นการศึกษาของเด็กแล้ว พ่อแม่ยังต้องมีหน้าที่อื่นทำภายใน การ “จัดแจง” และ “จัดสภาพการณ์” ที่เอื้อต่อการแสดงออก ตลอดจนการพัฒนาบุคลิกภาพของเด็กอีกด้วย

อมรวิชัย นาคทรพรพ (2543) ได้กล่าวถึง บทบาทหน้าที่ของพ่อแม่ในการส่งเสริม ศักยภาพการเรียนรู้ และพัฒนาบุคลิกภาพของลูกไว้ดังนี้

ตารางที่ 3 ตารางแสดงบทบาทหน้าที่ของพ่อแม่ในการส่งเสริมศักยภาพการเรียนรู้ และพัฒนาบุคลิกภาพของลูก

บทบาท	หน้าที่
“ยอดนักสังเกต”	หมั่นสังเกต หมั่นฟัง บันทึกความคิดในใจของลูก ประยุกต์ใช้ความเข้าใจที่มีต่อลูกในสถานการณ์ต่างๆ พร้อม กับตรวจสอบความเข้าใจนั้นอยู่เสมอ
“ประธานสภาความมั่นคง”	ให้ความอบอุ่น มั่นใจ ด้วยการแสดงออกถึงความรักอย่าง สม่ำเสมอ อ่านหนังสือให้ลูกฟังทุกวัน จัดระบบในกิจวัตร ต่างๆ ประจำวัน เช่น การกิน การนอน เป็นเวลา
“ขุนคลังกำลังใจ”	เชื่อในตัวลูก แสดงความเชื่อมั่นและชื่นชมในความสำเร็จ ของเขา มีส่วนร่วมในเหตุการณ์สำคัญของลูก เป็นต้นแบบ ของการมองโลกในแง่ดีและไม่ย่อท้อต่อปัญหา
“ครูคนแรกและคนสำคัญ ที่สุด”	จัดสภาพแวดล้อมในบ้านที่ปลอดภัยและเอื้อต่อการสำรวจ และเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ หาเครื่องเล่นที่เหมาะสมแก่วัย กระตุ้นให้ เขาลงมือทำสิ่งต่าง ๆ และแก้ปัญหาเอง คอยกระตุ้นและ ตอบสนองความสงสัยใคร่รู้ของลูก
“โปรโมเตอร์นักคิด”	จัดสถานการณ์ให้ลูกได้สำรวจสิ่งใหม่ๆ อยู่เสมอ แสดง ความชื่นชมต่อผลงานหรือ ความคิดแปลกใหม่ของลูก หาของเล่นประเภท “ต่อ-เติม” ที่ส่งเสริมจินตนาการ เป็นต้นแบบที่ดีของการริเริ่มสร้างสรรค์ด้วยการหากิจกรรม ต่างๆ ที่ครอบครัวสามารถสร้างสรรค์ด้วยกัน
“ศึกษานิเทศก์”	กำหนดเป้าหมายการเรียนรู้และประเมินผลการเรียนรู้ของลูก อย่างต่อเนื่องส่งเสริมค่านิยมการเรียนรู้ที่ดี ด้วยการให้ลูก เริ่มต้นเรียนรู้จากสิ่งที่เขาสนใจ ให้กำลังใจ ส่งเสริมนิสัยการ เรียนที่ดี

ตารางที่ 3 (ต่อ)

บทบาท	หน้าที่
“คอนซัลต์”	ส่งเสริมให้ลูกตัดสินใจแก้ปัญหาต่าง ๆ เอง มีกิจกรรม “ระดมสมอง” เพื่อแก้ปัญหารายวันร่วมกับลูก ช่วยลูกคิดถึงผลกระทบต่าง ๆ จากการตัดสินใจ ส่งเสริมการเป็น “นักตาม” “นักหาข้อมูล” ของลูก คอยให้ความชื่นชมหรือคอยให้กำลังใจเมื่อลูกตัดสินใจไม่ถูกบ้าง
“ผู้เพาะความมานะบากบั่น”	กระตุ้นให้ลูกหัดกำหนดเป้าหมายและวางแผนเป็นขั้นๆ ที่จะไปสู่เป้าหมายนั้นคอยให้ความช่วยเหลือ “ห่างๆ” เมื่อลูกกำลังพยายามทำเรื่องยาก ๆ และให้ความชื่นชมต่อความมานะนั้น
“แม่ทัพผู้ให้ความกล้าหาญ”	เล่านิทานเรื่องราวความกล้าหาญของบุคคลต่างๆ คอยให้กำลังใจยามที่เขาต้องแสดงความกล้าหาญ (เช่น ที่ร้านหมอฟัน) หาเวลาคุยกับเขาเรื่องความกลัว อย่าปิดกั้นการร้องไห้ระบายของลูก
“นักมองโลกในแง่ดี”	แสดงออกด้วยการกระทำและคำพูดที่เชื่อมั่นในตัวลูก คอยเป็นคู่มือให้เขาเผชิญสถานการณ์ใหม่ๆ อย่างมั่นใจ มีรางวัลหรือกิจกรรมพิเศษต่อความก้าวหน้าแต่ละช่วงชีวิต
“ศาลสถิตยุติธรรม”	แสดงออกถึงความคาดหวังที่ชัดเจนต่อลูกในเรื่องความซื่อสัตย์ เป็นต้นแบบที่ดีของการพูดความจริงอย่างตรงไปตรงมากับลูกแสดงความยุติธรรมไม่ลำเอียงในทุกโอกาส แสดงความชื่นชมเมื่อลูกกล้ายืนหยัดทำในสิ่งที่ถูกต้องและเป็นธรรม
“ผู้สร้างความเป็นนักคิดอิสระ”	ให้โอกาสที่พอเหมาะแก่วัยที่ลูกจะได้พยายามสร้างอะไรบางอย่างด้วยตนเอง วางเฉยให้ลูกเผชิญความคับข้องใจเล็กๆ น้อยๆ ในกระบวนการแก้ปัญหา
“หุ้นส่วนในความรับผิดชอบ”	ให้ลูกมีส่วนรับผิดชอบงานบ้านที่เหมาะสมกับวัย เป็นต้นแบบที่ดีด้วยการทำงานบ้านประจำวันอย่างกระตือรือร้น ให้รางวัลเล็กๆ น้อยๆ เมื่อเขาทำหน้าที่รับผิดชอบ

ตารางที่ 3 (ต่อ)

บทบาท	หน้าที่
“โค้ช”	ส่งเสริมให้ลูกมีน้ำใจนักกีฬา รู้แพ้ – รู้ชนะเน้นให้ลูก “แข่งกับตนเอง” มากกว่ามุ่งหวังเอาชนะผู้อื่น มีส่วนร่วมในกิจกรรมการแข่งขันต่าง ๆ ของลูก คอยให้กำลังใจยามผิดหวัง
“นักสืบหาความเครียด”	ใส่ใจกับสัญญาณบ่งบอกความเครียดของลูก เช่น นิสัยการกินการนอนที่เปลี่ยนไป ปกป้องลูกจากสื่อที่ความรุนแรงหรือยั่วยุ คอยให้กำลังใจแต่ไม่กดดันลูกในเรื่องการเรียน ให้ลูกมีงานอดิเรกหรือวิธีหย่อนใจเฉพาะตัว เป็นผู้ฟังที่ดีสำหรับลูก
“ตลกประจำบ้าน”	หาเวลาว่างในแต่ละวันเล่นกับลูก หาอะไรสนุกทำด้วยกัน มีอารมณ์ขันและแสดงอารมณ์ขันในกิจวัตรประจำวัน ไปดูหนังเบา ๆ ที่ได้หัวเราะด้วยกัน เก็บภาพและสิ่งของสมัยเด็กไว้มากลับมายิ้มด้วยกันยามว่าง
“นักถนอมรักเพื่อสิทธิมนุษยชน”	แสดงความเคารพในสิทธิความคิดเห็นของลูก ส่งเสริมให้ลูกได้สัมผัสกับบุคคลและความคิดที่หลากหลายเพื่อความเคารพให้ผู้อื่นเช่นกัน
“บอกำเนิดแห่งความเข้าใจและความเมตตาเพื่อนมนุษย์”	แสดงความรักความเมตตาเป็นอาจิดนใช้คำพูดที่ไพเราะ อ่อนหวานต่อลูก สอนให้ลูกเอาใจเขามาใส่ใจเราด้วยคำถาม เช่น “ลูกรู้สึกอย่างไรถ้าเป็นเขา...” ให้ความชื่นชมเมื่อลูกแสดงความเมตตาผู้อื่น ๆ และมีท่าทีที่ชัดเจนเมื่อลูกแสดงความไม่น่ารักกับผู้อื่น มีกิจกรรมทำบุญทำทานร่วมกันทั้งครอบครัวโดยให้ลูกเป็นต้นคิดหรือตัวตั้งตัวตี

การจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนนั้น จัดแบ่งออกเป็นแต่ละวิชา เพื่อความสะดวกในการจัดเวเรียนครูซึ่งมีความชำนาญเฉพาะด้านเข้ามาสอนในแต่ละชั้นเรียน แต่ไม่ได้ตรงกับธรรมชาติการเรียนรู้ของมนุษย์ซึ่งเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ ไปพร้อม ๆ กัน ไม่แบ่งแยกเป็นรายวิชา ดังนั้น การจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อตอบสนองการเรียนรู้ตามธรรมชาติของมนุษย์คือ การสอนแบบบูรณาการและการเรียนรู้ตามสภาพจริง

3. รูปแบบการจัดการศึกษาโดยครอบครัว

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 ได้เปิดโอกาสให้ประเทศไทยมีการจัดการศึกษาโดยครอบครัว (Home School) ซึ่งถือเป็นทางเลือกหนึ่งของการจัดการศึกษา เช่นที่หลาย ๆ ประเทศได้ดำเนินการมาแล้ว พร้อมทั้งให้สิทธิ์ประโยชน์แก่บิดา มารดาในการจัดการศึกษาให้แก่บุตรด้วย (รุ่ง แก้วแดง, 2542) บทบาทของพ่อแม่ผู้ปกครองตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 ได้กล่าวไว้ข้อหนึ่งมีใจความว่า “พ่อแม่ผู้ปกครองจัดการศึกษาให้ลูกเอง ได้ที่บ้าน (Home School) มีอยู่ด้วยกัน 2 รูปแบบ คือ รูปแบบที่ 1 สอนเองทุกวิชา และรูปแบบที่ 2 สอนเองบางวิชา”

การจัดการศึกษาโดยครอบครัวในสังคมไทย เท่าที่ผ่านมาและที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน พบว่ามีรูปแบบการดำเนินการที่อาจแบ่งออกเป็น 4 ลักษณะใหญ่ ๆ ได้ดังนี้ (ยุทธชัย เฉลิมชัย, 2543)

1. การจัดการศึกษาอย่างมีข้อตกลงร่วมกับทางโรงเรียน โรงเรียนยังคงเป็นหลัก พ่อแม่ผู้ปกครองเพียงจัดการศึกษาในบางส่วน โดยที่เด็กยังมีสถานภาพเป็นนักเรียนของโรงเรียน เป็นผู้สำเร็จการศึกษาจากโรงเรียนที่มีข้อตกลงในความร่วมมือต่อกัน รูปแบบการดำเนินการในลักษณะนี้ มีเพียงกรณีเดียว คือ กรณีการจัดการศึกษาของครูบาสุทธินันท์ ปรัชญพฤทธิ์ ที่อำเภอสตึก จังหวัด บุรีรัมย์ โดยมีข้อตกลงกับทางโรงเรียนว่า โรงเรียนจัดการศึกษา 3 วัน บ้านจัด 4 วัน (รวมเสาร์-อาทิตย์) โรงเรียนจัดการเรียนการสอนในวิชาภาษาไทย คณิตศาสตร์ สร้างเสริมลักษณะนิสัย และภาษาอังกฤษ บ้านจัดการศึกษาวิชาสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต และการทำงานพื้นฐาน อาชีพ โดยอยู่ในความดูแลสนับสนุนของสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ

2. ลักษณะดำเนินการเองทั้งหมดโดยครอบครัวเดียว ที่ผ่านการศึกษาโดยครอบครัวในสังคมไทยมีรูปแบบการดำเนินการในลักษณะนี้มากที่สุด ในการดำเนินการมีความเป็นปัจเจกค่อนข้างสูง ต้องคิดสร้างสรรค์หลักสูตรและกระบวนการเรียนการสอนไปตามวิถีทางที่เหมาะสม สอดคล้องกับสภาพครอบครัว ความคิดความเชื่อ หรือตามความถนัดความสนใจของลูก อย่างหลากหลายและแตกต่างกันไป คำว่า “ครอบครัวเดียว” ไม่ได้หมายถึงการโดดเดี่ยวตัวเอง สิ่งสำคัญข้อหนึ่งที่ทุกครอบครัวบ้านเรียนตระหนักดีคือ ลูกจะต้องมีสังคมมีกลุ่มเพื่อน ครอบครัวจึงมีความพยายามที่จะเชื่อมโยงเข้าหากัน เพื่อให้เกิดกิจกรรมร่วมกันของลูกหลาน นำไปสู่การจัดการศึกษาร่วมกันอย่างหลวม ๆ ร่วมกันเป็นกลุ่มครอบครัวมีกิจกรรมร่วมกันอย่างจริงจังต่อเนื่อง

3. ลักษณะการดำเนินการ โดยกลุ่มครอบครัวแบบข่ายประสานงาน คือ ครอบครัวบ้านเรียนหลายครอบครัวมีการดำเนินการจัดการศึกษาร่วมกันในบางส่วนอย่างมีความต่อเนื่องจริงจัง แต่ละครอบครัวสมาชิกมีความสามารถในการพึ่งตนเอง มีอิสระในการที่จะจัดการศึกษาภายใต้ปรัชญาการศึกษา, จุดมุ่งหมายทางการศึกษา และหลักการพื้นฐาน ที่กลุ่มมีข้อตกลงยึดถือร่วมกัน มีการจัดการศึกษาทั้งที่บ้านของแต่ละครอบครัว พร้อมไปกับการจัดการศึกษาของกลุ่มตามที่นัดหมาย อย่างมีสัดส่วนเหมาะสมไปตามสภาพการณ์ของแต่ละช่วงเวลา ตามความพร้อม ความสนใจหรือตามข้อจำกัดที่แตกต่างกันของแต่ละครอบครัว กล่าวโดยรวมแล้วยังมีลักษณะการกระจายตัวมากกว่าที่จะรวมศูนย์การบริหารจัดการเข้ามาอยู่ในที่เดียว ตัวอย่างที่ชัดเจนในขณะนี้คือ กรณีกลุ่มครอบครัว “บ้านเรียนปัญญากร” ที่มีสมาชิกเบื้องต้นทั้งหมด 8 ครอบครัว

4. ลักษณะดำเนินการ โดยกลุ่มครอบครัวแบบรวมศูนย์การจัดการในที่เดียว คือ ครอบครัวหลายครอบครัวมาจัดการศึกษาให้กับลูกหลานร่วมกัน ในสถานที่ตั้งแห่งหนึ่งโดยจัดตั้งเป็นโรงเรียน หรือศูนย์การเรียนรู้ที่คณะครอบครัวทำหน้าที่เป็นคณะกรรมการสถานศึกษา กำกับดูแลทั้งในทางนโยบาย และการบริหารจัดการ อาจจดทะเบียน กิจการเป็นองค์กรสาธารณกุศลด้วย เพื่อให้เป็นสถานศึกษาที่ปลอดพ้นจากเรื่องธุรกิจการค้า ในการดำเนินงานมีการมอบหมายหรือจ้างคนทำงานทำหน้าที่บริหารจัดการเต็มตัว มีครูที่มีค่าตอบแทนตามความเหมาะสม รับผิดชอบเรื่องการเรียนการสอน พ่อแม่ในกลุ่มบางคนที่มีเงื่อนไขอาจร่วมเป็นครูหรืออยู่ในทีมบริหารด้วย ตัวอย่างชัดเจนคือ การดำเนินงานของ “สถาบันปัญญาทัย” ภายใต้การดูแลของมูลนิธิ วอลดอร์ฟ ปัญญาทัยเริ่มจากเป็นกลุ่มเล็ก ๆ ไม่กี่ครอบครัว ใช้บ้านที่อาศัยของตนเป็นสถานที่ตั้ง และกำลังจะพัฒนาไปเป็นโรงเรียนครอบครัว หรือศูนย์การเรียนรู้ของกลุ่มครอบครัว อย่างมีระบบการบริหารจัดการ มีอาคารสถานที่ตั้ง ในพื้นที่ที่สามารถรองรับผู้เรียนและการจัดการศึกษาอย่างเต็มรูปแบบมากยิ่งขึ้น หากจดทะเบียนจัดตั้งเป็นโรงเรียน ความแตกต่างจากโรงเรียนทั่วไปก็คือ

4.1 เป็นโรงเรียนของครอบครัว ที่กลุ่มครอบครัวเป็นเจ้าของช่วยกันจัดตั้งและดำเนินการเอง โดยแนวความเชื่อ จุดมุ่งหมาย หรือปรัชญาการศึกษา ที่ยึดถือร่วมกัน

4.2 เป็นโรงเรียนขนาดเล็กจัดการศึกษาให้กับเฉพาะลูกหลานภายในกลุ่ม หรืออาจขยายตัวไปในแต่ละปี รับลูกหลานจากครอบครัวที่สมัครใจเข้ามาช่วยด้วยตามความเหมาะสม แต่ในปริมาณไม่มากนัก ดำเนินการไปจนลูกหลานสำเร็จการศึกษา หรือดำเนินการต่อไปเรื่อยๆ トラバที่ยังคงรักษา และบรรลุผลตามจุดมุ่งหมาย และปรัชญาของตน

4.3 เป็นกิจการโรงเรียนแบบการกุศล ไม่เป็นธุรกิจการค้า มุ่งแสวงหากำไร

ส่วนรูปแบบการจัดการศึกษาโดยครอบครัวในต่างประเทศ มีดังนี้

ในสหรัฐอเมริกา

พ่อแม่ที่เข้ามาจัดการศึกษาโดยครอบครัวเนื่องจากไม่เชื่อในปรัชญาหรือแนวทางของโรงเรียนทั่วไป พ่อแม่เหล่านี้จัดหลักสูตรที่ไม่มีโครงสร้างตายตัว แต่เน้นให้เด็กเรียนรู้คู่ไปกับการ “สัมผัสชีวิต” ที่พ่อแม่เหล่านี้เชื่อว่าเป็นวิถีทางที่ถูกต้องในการพัฒนาเด็กให้มีความสมบูรณ์ทั้งทางร่างกายและจิตใจ ทั้งนี้ในครอบครัว Home School ส่วนใหญ่มีแม่ทำหน้าที่เป็นผู้สอน โดยใช้เวลาสอนประมาณ 20-30 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ หรือวันละประมาณ 5 ชั่วโมง และมีวิธีการสอนที่หลากหลายตั้งแต่แบบประเพณีนิยมที่มีตารางสอนและแผนการสอนชัดเจน ไปจนถึงแนวการสอนแบบไม่มีโครงสร้างชัดเจน โดยให้เด็กเป็นผู้มีส่วนสำคัญในการกำหนดสาระ ทิศทาง และอัตราความเร็วในการเรียน (Self-directed Learning) นอกจากนี้ ครอบครัวส่วนใหญ่มีการจัดกิจกรรมเสริมการเรียนรู้ที่หลากหลายให้ลูกของตน เช่น การร่วมกิจกรรมเสริมการเรียนรู้ที่หลากหลายให้ลูกของตน เช่น การร่วมกิจกรรมกับชุมชน โบสถ์ กลุ่มลูกเสือและเนตรนารี การทัศนศึกษาร่วมกับครอบครัว Home School อื่น ๆ การไปพิพิธภัณฑ์ การไปเยี่ยมบ้านคนชรา เป็นต้น ส่วนในด้าน การวัดผลการเรียนนั้น นอกจากการทดสอบความรู้ด้วยแบบทดสอบมาตรฐานของแต่ละประเทศแล้ว ยังเน้น “การวัดผลทางเลือก” (Alternative Assessment) เช่น การใช้แฟ้มสะสมงาน การประเมินจากโครงการหรือกิจกรรมพิเศษ การจดบันทึกของพ่อแม่ (Parent's Journal)

ในภาพรวมของการออกกฎหมายรองรับการจัด Home School ในสหรัฐอเมริกา อาจสรุปได้ดังนี้

- ใน 37 มลรัฐ มีกฎหมายที่ระบุและอนุญาตให้มีการจัด “โรงเรียนในบ้าน” ได้ ภายใต้เงื่อนไขข้อกำหนดต่าง ๆ กัน อีก 12 มลรัฐยอมให้จัดได้ในฐานะ “โรงเรียนเอกชน”
- ในมลรัฐเหล่านี้ส่วนใหญ่ยอมให้พ่อแม่ที่มีการศึกษาแค่ระดับมัธยมปลายสามารถจัดโรงเรียนในบ้านได้ ยกเว้นรัฐ North Dakota ที่กำหนดให้พ่อแม่ต้องสอบวิชาครูด้วย
- ประมาณ 2 ใน 3 ของมลรัฐเหล่านี้มีการกำหนดเรื่องการสอบมาตรฐานความรู้ เช่น Colorado และ Georgia กำหนดให้สอบปีเว้นปี Tennessee กำหนดให้สอบที่ Grade 2 3 6 8 10 Virginia กำหนดให้สอบทุกปีและต้องได้ percentile 40 ขึ้นไป
- มี 4 มลรัฐที่พ่อแม่แค่มี Notice of Intent ว่า จะสอนลูกอยู่กับบ้าน อีก 3 มลรัฐที่พ่อแม่ไม่ต้องแจ้งอะไรเลย

- มี 4 มลรัฐที่กำหนดให้มีการให้ความเห็นชอบจากรัฐและการติดตามตรวจสอบการเรียนในบ้านจากเจ้าหน้าที่ของรัฐ

- บางรัฐ เช่น Washington Iowa มีการกำหนดให้โรงเรียนของรัฐ ขึ้นทะเบียนเด็ก Home School เป็นนักเรียนบางเวลา เพื่อประโยชน์ในการส่งเสริมการเรียนรู้และการประเมินผล

อย่างไรก็ตาม ในท่ามกลางความหลากหลายของการออกกฎหมายและระเบียบรองรับเรื่อง Home School นี้ สิ่งที่เป็นแนวโน้มร่วมในสหรัฐก็คือ แนวโน้มการผ่อนคลายการควบคุมจากรัฐ โดยผ่อนคลายจากการคุม process มาเป็นการคุมที่ product แทน หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ การกำหนดเงื่อนไขเกี่ยวกับหลักสูตรก็ดี คุณสมบัติของพ่อแม่ในฐานะครูที่ดี มีแนวโน้มที่จะค่อย ๆ ถูกผ่อนคลายลงไป โดยมลรัฐส่วนใหญ่จะมีแนวโน้มที่จะใช้เรื่อง standard testing เข้ามาเป็นเครื่องมือในการประกันคุณภาพเป็นสำคัญ (Cibulka, J.G., Van Galen, J. and Pitman)

ลักษณะของกลุ่มพ่อแม่ Home School ในสหรัฐอเมริกา (Rieseberg, R.L and Lines, P. March, 1987) ส่วนใหญ่เป็นครอบครัวคนผิวขาว, ส่วนใหญ่เป็นครอบครัวที่อยู่ครบทั้งพ่อและแม่, ส่วนใหญ่มีลูกสองคนขึ้นไป, ส่วนใหญ่นับถือศาสนาิกายโปรเทสแตนต์, ส่วนใหญ่มีระดับการศึกษาสูงกว่าระดับการศึกษาเฉลี่ยของคนทั่วไป, ส่วนใหญ่มีระดับรายได้สูงกว่าระดับรายได้เฉลี่ยของคนทั่วไป, ส่วนใหญ่มีเหตุผลทางศาสนาเป็นมูลเหตุจูงใจสำคัญที่ไม่ส่งลูกไปโรงเรียนตามด้วยเหตุผลอื่น ๆ เช่น เพื่อดูแลคุณภาพการเรียนรู้ของลูกด้วยตนเอง เพื่อปกป้องลูกจากอิทธิพลกลุ่มเพื่อน เพื่อให้มีเวลาอยู่กับลูกมากขึ้น เป็นต้น

พ่อแม่ Home School ในสหรัฐส่วนใหญ่จึงต้องเป็น “นักค้นคว้า” ไปด้วยในตัวเพื่อเสาะหาข้อมูลมาประติดประต่อยสร้างหลักสูตรให้ลูก ๆ ผลการสำรวจพบว่าพ่อแม่เหล่านี้กว่าร้อยละ 50 ไปห้องสมุดเดือนละ 3-5 ครั้ง

นอกจากนี้ในบางพื้นที่หรือบางมลรัฐพ่อแม่ที่ประสงค์จะจัด Home School ยังสามารถสมัครเป็นสมาชิก “โรงเรียนแม่ข่าย” ที่ให้บริการวางแผนหลักสูตร และการสนับสนุนทางวิชาการแก่พ่อแม่ที่ยังอาจเคืองกว้างไม่ทราบจะเริ่ม “วางหลักสูตร” อย่างไร ก็สามารถใช้บริการจากโรงเรียนลักษณะพิเศษเช่นนี้ได้ โดยหลักสูตรของโรงเรียนแม่ข่าย Home School ประเภทนี้ก็มักจะนำเอากรอบหลักสูตรของทางการของมลรัฐนั้น ๆ มาดัดแปลงปรับปรุงให้เหมาะสมกับความต้องการและปรัชญาแนวคิดแบบ Home School มากขึ้น

ตัวอย่างหนึ่ง ได้แก่ School of Hope ในมลรัฐ Alberta ประเทศแคนาดา ซึ่งเป็นกลุ่มโรงเรียนแคธอลิกที่จัดโปรแกรมพิเศษขึ้นเพื่อให้บริการแก่กลุ่มพ่อแม่ Home School ในเขต Alberta โดยเริ่มงานมาตั้งแต่ปี 1988 และจนถึงปัจจุบันปี 1990 ครอบครัว Home School เข้ามาเป็นสมาชิกกว่า 1,200 ครอบครัว คิดเป็นจำนวนเด็กถึง 2,327 คน

ทั้งนี้ตามกฎหมายของมลรัฐ Alberta พ่อแม่มีสิทธิจัดการศึกษาให้แก่บุตรของตนเอง ภายใต้การกำกับดูแลของคณะกรรมการโรงเรียนแห่งใดแห่งหนึ่งที่พ่อแม่เลือกให้บุตรของตนสังกัด ซึ่งอาจอยู่นอกแขวงหรือเขตที่ตนอาศัยอยู่ก็ได้ภายในมลรัฐ Alberta

ในการนี้ครอบครัวใด ๆ ในมลรัฐ Alberta จึงสามารถลงทะเบียนบุตรของตน กับ School of Hope ได้ทั้งสิ้น โดยทางโรงเรียนมีบริการต่าง ๆ ให้ ได้แก่ บริการช่วยจัดวางแผนและจัดหลักสูตรตั้งแต่ระดับอนุบาลถึงมัธยมปลาย (K-12) การมีทีมงานที่ปรึกษาซึ่งประกอบด้วยครูที่มีใบอนุญาตประกอบวิชาชีพของทางมลรัฐ การมีกิจกรรมสนับสนุน เช่น จดหมายข่าว การประชุมกลุ่มพ่อแม่ในโอกาสต่าง ๆ เป็นต้น

สำหรับแนวทางการจัดหลักสูตร Home School ให้แก่พ่อแม่แต่ละครอบครัวนั้น ทาง School of Hope มีแนวทางสำคัญ ดังนี้

1. หลักสูตร ขอบเขตเนื้อหาหลักสูตรแต่ละระดับอิงตามกรอบมาตรฐานหลักสูตรของรัฐ Alberta (Alberta Program of Studies) โดยทางคณะครูและผู้บริหารของแต่ละครอบครัวจะนำกรอบหลักสูตรดังกล่าวมาพัฒนาเป็น “แผนการศึกษารายบุคคล” (Personal Education Plan – PEP) เพื่อให้เหมาะกับ Home School เป็นรายบุคคล
2. ทรัพยากรการเรียน คณะครูและผู้บริหารจะคัดสรรทรัพยากรการเรียนประกอบหลักสูตร ได้แก่ ตำรา สื่อหนังสืออ่านประกอบต่าง ๆ ร่วมกัน เพื่อให้สอดคล้องกับแผนการศึกษาที่ช่วยกันทำขึ้น โดยเน้นความหลากหลายของทรัพยากรการเรียนจากแหล่งต่าง ๆ
3. การวัดผล ทางโรงเรียนเน้นการวัดผลที่ส่งเสริมพัฒนาการและการเจริญเติบโตของเด็ก ลักษณะการวัดผลจึงใช้รูปแบบของ “แฟ้มสะสมงาน” (Portfolio) ที่ประกอบด้วยตัวอย่างงานของเด็ก บันทึก แบบฝึกหัด ฯลฯ ที่จะสะท้อนพัฒนาการและการเจริญเติบโตของเด็กได้ดีกว่าวิธีการวัดผลแบบอื่น ๆ อย่างไรก็ตาม มีการจัดบริการทดสอบความรู้พื้นฐานระดับเกรด 3, 6 และ 9 โดยใช้แบบทดสอบ Alberta Achievement Tests

ทั้งนี้ เงื่อนไขสำคัญของ School of Hope ก็คือ คณะครู ผู้ปกครอง และเด็ก จะต้องมีการติดต่อสื่อสารและพบปะกันสม่ำเสมอและต่อเนื่อง เพื่อเป็นหลักสนกการจัดหลักสูตรและวัดผลความก้าวหน้าในการศึกษาของเด็กแต่ละคนให้มีประสิทธิภาพสูงสุด

อังกฤษและประเทศในแถบยุโรป

ในทวีปยุโรปนั้น มีการจัดทำข้อตกลงร่วมระหว่างประเทศต่าง ๆ ในปี 1952 ว่าด้วยการปกป้องคุ้มครองสิทธิมนุษยชนและเสรีภาพขั้นพื้นฐานของบุคคล โดยในมาตรา 2 ได้กล่าวถึงสิทธิทางการศึกษาว่า

“บุคคลใด ๆ ต้องไม่ถูกจำกัดสิทธิที่จะได้รับการศึกษา ในการจัดการศึกษาอบรมของรัฐใด พึงให้ความเคารพต่อสิทธิของผู้ปกครองที่จะเข้ามากระทำกรใด ๆ ให้แน่ใจว่าการศึกษาอบรมนั้นสอดคล้องกับค่านิยมความเชื่อทางศาสนาและปรัชญาของตน” (Home Educators and the Law within Europe)

โดยกระแสสากลที่ส่งเสริมสิทธิของพ่อแม่ผู้ปกครองในการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาดังกล่าว จึงทำให้หลายประเทศในยุโรปมีความเคลื่อนไหวในการออกกฎหมายรองรับสิทธิการจัดการศึกษาทางเลือกของพ่อแม่ผู้ปกครองอย่างเป็นทางการเป็นรูปธรรมมากขึ้น

ทั้งนี้กฎหมายซึ่งเกี่ยวข้องกับการจัด Home School ในกลุ่มประเทศยุโรปตะวันตก แบ่งได้ออกเป็น 4 กลุ่มด้วยกัน โดยมีประเทศที่แยกออกเป็นกลุ่มต่าง ๆ ดังนี้ (Home Educators and the Law within Europe)

- ประเทศที่มีกฎหมายเอื้อต่อการจัด Home School (เบลเยียม, เดนมาร์ก, ไอร์แลนด์, ฝรั่งเศส, อิตาลี, ลักเซมเบิร์ก, นอร์เวย์, โปรตุเกส, สวิตเซอร์แลนด์ ส่วนใหญ่, อังกฤษ)
- ประเทศที่ในอดีตไม่อนุญาต Home School แต่ปัจจุบันอนุญาตแล้ว (ออสเตรีย)
- ประเทศที่ปัจจุบันตามตัวบทกฎหมายไม่อนุญาต Home School แต่สามารถให้การอนุญาตได้เป็นรายกรณีไป (สเปน, กรีซ, 2 มณฑลของสวิตเซอร์แลนด์, เนเธอร์แลนด์)
- ประเทศที่มีการบังคับเรียนในระบบแต่อย่างเดียว (เยอรมัน)

ในประเทศนอร์เวย์ กฎหมายระบุว่า เยาวชนมีสิทธิและหน้าที่ในการเข้าเรียนในโรงเรียนที่ได้มาตรฐาน “ได้รับการศึกษาที่เท่าเทียมกันจากแหล่งอื่น” (Education Otherwise-Norway) ในปี 1989 มีการแก้ไขปรับปรุงเพิ่มเติมให้เด็กผู้ซึ่งได้รับการศึกษาจาก “ที่อื่น” นอกจากโรงเรียนจะต้องได้รับการสอนตามสัดส่วนเนื้อหาที่มีการระบุในคู่มือหลักสูตร

ในประเทศสวีเดนและนอร์เวย์ ในมณฑลส่วนใหญ่มีกฎหมายอนุญาตให้จัด Home school ได้โดยมีความหลากหลายของการตีความกฎหมาย ในระดับท้องถิ่นโดยมีแค่ 2 มณฑล คือ ซอปพ์ฮูสและ ทิชิโน เท่านั้นที่ไม่อนุญาตให้มีการจัด Home School โดยทั้ง 2 มณฑล Home School จะเป็นที่ยอมรับได้ในกรณีเด็กที่มีความจำเป็นทางการศึกษารายตัวเท่านั้น ส่วนใน 11 มณฑล จำเป็นต้องได้รับอนุญาตจากเจ้าพนักงานการศึกษาในขณะที่ยังอีก 6 มณฑล เพียงแค่แจ้งให้เจ้าพนักงานทราบก็เป็นการเพียงพอแล้ว (Home Educators and the Law within Europe)

ในออสเตรีย โปรตุเกสและฝรั่งเศส การจัด Home School เป็นเรื่องถูกต้องตามกฎหมายเช่นกัน หากมีการติดตามตรวจสอบการศึกษาที่แต่ละครอบครัวจัด เพื่อเป็นการประกันคุณภาพการศึกษาเฉพาะในโปรตุเกส เด็กต้องลงทะเบียนที่โรงเรียนในท้องถิ่นด้วย (Home Educators and the Law within Europe)

ในประเทศอิตาลี กฎหมายอนุญาตให้จัด Home School ได้โดยระบุในกฎหมายว่า “บิดามารดาชาวอิตาลีเลี่ยนมีความรับผิดชอบต่อพระเจ้าในการทำให้แน่ใจว่า บุตรของเขาได้รับการศึกษาที่ดี (Famiglia Cristiana (Christian Family) 5 March 1997)

ออสเตรเลียและนิวซีแลนด์

กรณีการจัด Home School ในประเทศออสเตรเลียและนิวซีแลนด์มีความหลากหลายเช่นกัน โดยเฉพาะในกรณีประเทศออสเตรียนั้น มีการปกครองในลักษณะมลรัฐที่มีกฎหมายการศึกษาของตนคล้ายกับกรณีสหรัฐอเมริกา และโดยจารีตประเพณีการปกครองที่ผ่านมา แต่ละมลรัฐก็มีวิถีทางในการจัดการศึกษาตามแบบฉบับของตนเอง เช่น กรณีรัฐ Queensland มีกฎหมาย Education Act 1989 มีข้อกำหนดที่เกี่ยวข้องกับสิทธิพ่อแม่ในการจัด Home School ได้แก่ (Spark, E. Queensland Legal Information)

- มาตรา 114 กำหนดให้นักเรียนที่อยู่ในช่วงอายุการศึกษาภาคบังคับ (5-16 ปี) สามารถรับการศึกษาได้จากทั้งโรงเรียนของรัฐ และที่ไม่ใช่ของรัฐ (State or Non-State School) และเด็กพึงได้รับการศึกษาจากโรงเรียนที่กล่าวนี้ นอกเสียจากได้รับการพิจารณาข้อยกเว้นตามมาตรา 115

- มาตรา 115 รัฐมนตรีการศึกษาของรัฐ มีอำนาจอนุมัติให้ผู้ปกครองของเด็กในวัยการศึกษาภาคบังคับไม่ต้องปฏิบัติตามเงื่อนไขการศึกษาภาคบังคับตามที่ระบุในกฎหมาย แต่ทั้งนี้ รัฐมนตรีสามารถเพิกถอนการอนุมัติได้ตลอดเวลา

การอนุมัติตามวรรคแรก ให้อยู่ในดุลยพินิจของรัฐมนตรี โดยเหตุผลที่สมควรดังนี้

- 1) เด็กผู้นั้นสามารถได้รับการศึกษาในสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม
- 2) เด็กผู้นั้นสามารถได้รับการสอนในขอบเขตเนื้อหาสาระที่เหมาะสมและสม่ำเสมอ

โดยกฎหมายนี้ ผู้ปกครองในรัฐ Queensland ที่ประสงค์จะเปิด Home School จะต้องกรอกแบบฟอร์มขออนุมัติจัดตั้ง Home School เสนอต่อกระทรวงการศึกษาของรัฐ เพื่อเสนอให้รัฐมนตรีพิจารณาต่อไป โดยทางกระทรวงมีกลไกคณะกรรมการ Home Schooling State Review Committee ทำหน้าที่พิจารณาเสนอความเห็นเบื้องต้นให้แก่รัฐมนตรี นอกจากนี้รัฐมนตรียังสามารถขอข้อมูลเพิ่มเติมประกอบการพิจารณาได้อีก โดยอาศัยหน่วยงานภายในของกระทรวงคือ Community Relation Unit รับผิดชอบการประสานงานเรื่อง Home School เป็นการเฉพาะด้วย (Spark, E. Queensland Legal Information)

ทางกระทรวงศึกษาของรัฐ Queensland ยังมีการทำเอกสารสำคัญออกมาเป็นเครื่องมือในการทำงานประสานงานเรื่อง Home School 2 ชิ้น

ชิ้นแรก คือ “Guidelines Approved By the Governor in Council” ที่ใช้เป็นแนวปฏิบัติในการพิจารณาคำขอตตั้ง Home School แต่ละราย

ชิ้นที่ 2 คือ “Home Schooling – An Information Booklet : Instruction in a Place Other Than School or a Non – State School” ได้แก่ข้อมูลสำหรับพ่อแม่ที่สนใจให้ทราบว่า มีขั้นตอนการขออนุมัติและแนวการจัด Home School อย่างไร ซึ่งในตอนท้าย booklet นี้ยังมี “Application for Dispensation” หรือแบบฟอร์มขออนุมัติแนบมาให้ด้วย

สำหรับ Guidelines หรือแนวปฏิบัติในการจัด Home School นั้น มีหลักเกณฑ์ที่น่าสนใจ อาทิ (Spark, E. Queensland Legal Information)

- ผู้ปกครองพึงทำหน้าที่รับผิดชอบการสอนในบ้านภายใต้เงื่อนไขข้อใดข้อหนึ่งดังนี้
 - 1) ผู้ปกครองคนใดคนหนึ่งที่มีคุณวุฒิ และได้ขึ้นทะเบียนเป็นครูในมลรัฐทำหน้าที่สอนเอง
 - 2) ผู้ปกครองไม่ได้สอนเองแต่มอบหมาย หรือว่าจ้างให้บุคคลที่มีคุณวุฒิและได้ขึ้นทะเบียนเป็นครูในมลรัฐทำหน้าที่สอน
 - 3) ผู้ปกครองคนใดคนหนึ่งสอนเองโดยไม่มีคุณวุฒิและไม่ได้ขึ้นทะเบียนเป็นครูของมลรัฐ โดยในกรณีนี้ให้ผู้ปกครองขึ้นทะเบียนเด็กไว้กับโรงเรียนใกล้เคียง

- หลักสูตรที่จัดพึงมีความเหมาะสมในประการต่าง ๆ ได้แก่

- 1) เหมาะสมกับระดับอายุ ความสามารถ และพัฒนาการของเด็ก
- 2) ส่งเสริมประสบการณ์เรียนรู้อย่างต่อเนื่องของเด็ก
- 3) สนองต่อความต้องการที่เปลี่ยนแปลงไปของเด็ก
- 4) สะท้อนให้เห็นความสอดคล้องกับสาระสำคัญทางการศึกษาและการพัฒนาของเด็ก

- หากได้รับการร้องขอจากรัฐมนตรี ผู้ปกครองต้องให้ความร่วมมือในการมีเจ้าหน้าที่ตัวแทนรัฐมนตรี ไปประเมินหรือตรวจสอบสภาพการจัดการเรียนการสอนที่บ้าน เพื่อประกอบการพิจารณาการขอเปิด Home School

- รัฐมนตรีมีอำนาจส่งคนไปตรวจสอบการจัด Home School แต่ละรายหากได้รับการร้องเรียนว่าผู้ปกครองจัดการศึกษาไม่เหมาะสม หรือมีเหตุปัจจัยที่สื่อว่าจะส่งผลกระทบต่อประสิทธิภาพการจัดการศึกษาของตน และสามารถสั่งให้ผู้ปกครองส่งเด็กกลับไปเข้าโรงเรียนได้ ซึ่งหากฝ่าฝืนก็จะมีค่าปรับประมาณ 300 เหรียญออสเตรเลีย (ประมาณ 8,000 บาท)

ในภาพรวมอาจกล่าวได้ว่าการจัด Home School ในออสเตรเลียเป็นเรื่องถูกต้องตามกฎหมาย หากแนวปฏิบัติที่เป็นอยู่ในแต่ละมลรัฐก็มีการกำกับดูแลกันตามสมควร เช่นในรัฐ New South Wales หรือรัฐ Western Australia ก็มีแนวทางการกำกับโดยรัฐคล้ายคลึงกัน อย่างไรก็ตาม บางรัฐเช่น Victoria ก็มีแนวทางที่ยืดหยุ่นกว่า (Homeschoolers Australia) โดยผู้ปกครองไม่ต้องมีการติดต่อกับหน่วยงานของรัฐมากเหมือนกรณีรัฐ Queensland ที่กล่าวมา ทั้งนี้ย่อมขึ้นอยู่กับปรัชญาแนวคิดทางการศึกษาของแต่ละรัฐนั่นเอง

ส่วนกรณีของนิวซีแลนด์นั้นก็คล้ายคลึงกัน หากมีเอกภาพกว่านั้นคือ ไม่มีควมหลากหลายในมาตรการกำกับดูแลในแต่ละท้องถิ่น เนื่องจากระบอบการปกครองที่แตกต่างกัน โดยมีกรอบกฎหมายการศึกษาเดียวกันเป็นแนว

สำหรับนิวซีแลนด์นั้น เมื่อเด็กอายุครบ 6 ปี ผู้ปกครองสามารถติดต่อหน่วยงานการศึกษาของรัฐเพื่อขอยกเว้นไม่ต้องให้เด็กไปขึ้นทะเบียนมอบตัวกับทางโรงเรียน โดยให้รายละเอียดเบื้องต้นเพียงเล็กน้อย ทั้งนี้ Homeschooling Federation of New Zealand ได้แนะนำพ่อแม่ว่าไม่จำเป็นต้องยึดกรอบหลักสูตรแห่งชาติ หรือ เสนอแผนการสอน / ตารางสอนที่ละเอียดถี่ถ้วนเกินไปให้ทางรัฐพิจารณาก็ได้ เพราะกฎหมายไม่ได้ระบุ หรือตีกรอบพ่อแม่ไว้ในเรื่องเหล่านี้

นอกจากนี้ พ่อแม่ในนิวซีแลนด์ที่ต้องการจัด Home School ก็ไม่จำเป็นต้องมีคุณสมบัติทางครูอีกด้วย

แม่คนหนึ่งในประเทศอังกฤษเล่าถึงประสบการณ์ความพยายามที่จะ “จัดหลักสูตร” ให้เป็นระบบ เพื่อเอาใจผู้ตรวจการการศึกษาจากสำนักงานการศึกษาท้องถิ่น (Local Education Authority – L.E.A) ว่าประสบความสำเร็จล้มเหลวโดยสิ้นเชิง เพราะในบรรยากาศที่เลื่อนไหลไปตามธรรมชาติของเด็กและครอบครัวนั้น ยากที่จะ “จัดหลักสูตร” ให้เป็นระเบียบแบบแผนได้ชัดเจน เธอเล่าว่า

...เมื่อถึงเดือนกันยายน ฉันเริ่มต้นด้วยอุปกรณ์ต่าง ๆ ที่เหมือนโรงเรียนจริง ๆ มีทั้งโต๊ะกระดานดำ ปากกา หนังสือเรียน ฉันคิดว่าฉันพร้อมและกำลังจะเริ่มต้น “ให้การศึกษา” แก่ลูกอย่างเป็นทางการ แต่เมื่อสิ้นสุดเย็นวันแรก ฉันกลับพบว่าทั้งฉันและลูกแทบจะประสาทเสียไปพร้อม ๆ กัน เพราะเด็ก ๆ ไม่ได้ทำอะไรตาม “หลักสูตร” ที่เตรียมไว้แม้แต่อย่างเดียว และฉันก็ใช้เวลาส่วนใหญ่ไปกับการ “ว้าก” พวกเขา ฉันรู้ในบัดนั้นว่าฉันเดินมาผิดทางแล้ว ฉันกำลังพยายามที่จะทำตัวเป็น “โรงเรียน” เสียเอง ...ฉันกำลังพยายามจะเป็นในสิ่งที่ฉันเองคิดค้ำ...ก็เพราะความเป็น “โรงเรียน” ไม่ใช่หรือที่ทำให้ฉันเอาลูกออกมา...

...วันรุ่งขึ้น ท่ามกลางความประหลาดใจของเด็ก ๆ ฉันพาพวกเขาไปปิกนิก เราไปเก็บดอกไม้ ก้อนหิน เดินดูนกและแมลงด้วยกัน แล้วก็พูดคุยกับใครต่อใครในหมู่บ้านไปตลอดทั้งวันนั้น คืนนั้น หลังจากเด็ก ๆ เข้านอนแล้ว ฉันจึงจด “บันทึกการสอน” ของฉันในวันนั้นลงไปว่า ...เนื้อหาวิชาที่ครอบคลุมในวันนี้ ได้แก่พลศึกษา ประวัติศาสตร์ชุมชน ธรรมชาติวิทยา ภูมิศาสตร์และ

ทักษะทางสังคม... เป็นไงล่ะ หลักสูตรของฉัน! ต่อมาไม่นานหลักสูตรของฉันก็เริ่มเข้าที่ ถึงแม้ว่าฉันกับลูกจะเห็นพ้องต้องกันว่าเราต้องเรียนอ่าน เขียน เรียนคณิตศาสตร์อย่างเด็กตามโรงเรียนทั่วไปบ้าง แต่เราก็ไม่เคยลืมที่จะ “สนุก” กับการเรียนรู้จากทุกสิ่งทุกอย่างรอบตัวในชีวิตประจำวันของเรา ตั้งแต่การทำกับข้าว ซ่อมจักรยาน ทำสวน แต่งบ้าน เยี่ยมญาติ เล่นเกม ฟังเพลง... และทุกสิ่งทุกอย่างเป็นการเรียนรู้จากชีวิตจริง...(Bendell, J. 1997)

จากประสบการณ์ของคุณแม่ท่านดังกล่าวชี้ให้เห็นว่าหลักสูตร Home School นั้นมีแนวโน้มที่จะเป็นหลักสูตร “ไร้พรมแดน” ที่ใช้ชีวิตจริงประจำวันเป็นฐานการเรียนรู้ การจัดการเวลาเรียนมีความยืดหยุ่นเน้นให้เด็กได้มีโอกาสเรียนผ่านกิจกรรมต่าง ๆ อย่างหลากหลาย

จะเห็นได้ว่าแนวทางการจัดหลักสูตร Home School นั้น จะมีลักษณะที่อ่อนตัว และเลื่อนไหลไปตามธรรมชาติของวิถีชีวิตในครอบครัวในแต่ละวันนั่นเอง แม้ว่าผู้ปกครองยังมีแนวการสอนพื้นฐาน ๆ ไม่ต่างจากโรงเรียนเท่าใดนัก เช่น การอ่าน การทำแบบฝึกหัดตลอดจนกิจกรรมการเรียนรู้อื่นที่พบเห็นได้ในโรงเรียนทั่วไปก็ตาม แต่จุดสำคัญก็คือการที่กิจกรรมเหล่านี้ไม่ได้เกิดขึ้นภายใต้เงื่อนไขหรือตารางเวลาที่ตายตัวนัก ไม่มีการสอนเป็น “คาบ” เหมือนในโรงเรียนแต่กำหนดเป็น “ช่วง” กว้าง ๆ เช่น ช่วงอ่านหนังสือ ช่วงค้นคว้าหรือทำงานอิสระ เป็นต้น และที่สำคัญคือมี “ช่วง” หนึ่งวันกำหนดให้เป็นเวลาของครอบครัวแทรกอยู่เสมอ

อมรวิรัช นาคทรพร (2543) ได้รวบรวมเทคนิคและวิธีการที่ใช้ในการวัดและประเมินผลในการจัด Home School มาจากเอกสารต่างประเทศ ซึ่งกล่าวถึงการวัดและประเมินผลไว้ 4 ลักษณะดังนี้คือ

1. การสอบอัตนัย โดยเชื่อว่าการสอบโดยการให้เด็กเขียนอธิบายสิ่งต่างนั้น นอกจากจะวัดความรู้ได้เหมือนแบบทดสอบปรนัยทั่วไปแล้ว ยังเป็นการวัดถึงการใช้ภาษา ตลอดจนระบบการคิดของเด็กได้อีกด้วย
2. การประเมินผลในรูปโครงการ ได้แก่ การให้เด็กแสดงออกถึงการเรียนรู้เนื้อหา โดยการนำเสนอโครงการสิ่งประดิษฐ์ รายงาน หรือการสาธิตกระบวนการบางอย่างจากสิ่งที่เด็กได้ไปเห็นหรือเรียนรู้มาโดยตรง หัวใจของเทคนิคนี้คือการให้เด็กมีประสบการณ์การเรียนรู้ทั้งจากเนื้อหาและทฤษฎีและจากประสบการณ์ตรงที่เปิดโอกาสให้เด็กได้แสดงออกถึงการค้นกรองประยุกต์ความรู้ที่นำมาใช้อย่างเป็นรูปธรรม
3. การเขียนอนุทินประเมินผล (Narrative Report) เป็นอีกเทคนิคหนึ่งที่นักวิชาการหลายคนพยายามส่งเสริมให้พ่อแม่ใช้มากขึ้น โดยเชื่อว่าการบันทึกความทรงจำเกี่ยวกับการเรียนรู้

ของลูกรายวันหรือรายสัปดาห์จะทำให้ได้ภาพที่ละเอียดลุ่มลึกเกี่ยวกับการเรียนรู้และพัฒนาการของเด็กผู้นั้น ทั้งนี้ การเขียนประเภทนี้อาจทำได้ตั้งแต่การเขียนง่ายๆ เชิงบรรยาย (Descriptive) ไปจนถึงการบันทึกเชิงประเมินผล (evaluation) ซึ่งจะเจาะจงกับหัวข้อการเรียนรู้เรื่องใดเรื่องหนึ่งเป็นการเฉพาะก็ได้

4. แฟ้มสะสมงาน (Portfolio) เป็นการบันทึกหลักฐานการสอนและการเรียนรู้ไว้ให้ครบถ้วนสมบูรณ์ทุกแง่มุมให้มากที่สุด

ลักษณะการวัดและประเมินผล

ยุทธชัย เฉลิมชัย และคณะ (2543) ได้กล่าว ถึงแนวทางการประเมินผลที่ดำเนินอยู่ภายในครอบครัวซึ่งสรุปได้ดังนี้

1. มุ่งให้เห็น “พัฒนาการ” ของลูกอย่างแท้จริง ไม่ใช่เพื่อการ “คัดเลือก”
2. ให้ความสำคัญกับการพัฒนาเป็นรายบุคคล เพื่อให้เด็กได้ค้นพบวิถีทางพัฒนาตนเอง
3. เปิดโอกาสให้เด็กมีส่วนร่วมในการประเมินตัวเองด้วย
4. ให้ความสำคัญในการประเมินตามสภาพจริงมากกว่าการสอบการใช้แบบทดสอบ
5. ความต่อเนื่องเห็นตลอดทั้ง “ กระบวนการ” มากกว่าเพียงชิ้นงานที่เป็น “ผลลัพธ์” ในขั้นสุดท้าย
6. มีความหลากหลายในวิธีการทั้งอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ
7. การสังเกตลูกอย่างใกล้ชิดและมีสัมผัสของความเป็นพ่อแม่ เป็นวิธีการที่เป็นธรรมชาติเกิดขึ้นจริง และได้ผลมากที่สุด ของการประเมินพัฒนาการของลูกภายในครอบครัว

แนวทางการประเมินผลอย่างเป็นทางการที่ปฏิบัติอยู่ในปัจจุบัน ได้แก่

1. ครอบครัวที่ลูกยังอยู่ในการศึกษาภาคบังคับ จะนำชื่อลูกไปฝากไว้เป็นนักเรียนโรงเรียนหมู่บ้านเด็ก กาญจนบุรี มีการวัดผลประเมินผลมีการสอบเลื่อนระดับชั้น ร่วมกับนักเรียนของโรงเรียนหมู่บ้านเด็กและสำเร็จการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 จากการสอบไล่พร้อมกันและด้วยข้อสอบเดียวกันของกลุ่มโรงเรียนเขตอำเภอเมืองกาญจนบุรี
2. ครอบครัวที่ลูกโตกว่าระดับการศึกษาภาคบังคับ ใช้วิธีเข้ากลุ่มเรียนเสริมและสอบเทียบกับการศึกษานอกระบบโรงเรียน (กศน.)

4. การจัดการศึกษา

การจัดการศึกษาโดยครอบครัวในประเทศไทย ส่วนใหญ่เป็นการจัดการศึกษาที่ให้ได้แก่ได้ แสวงหาความรู้ในสิ่งที่ตนเองสนใจ หรือการเรียนรู้โดยการนำตนเอง และการเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

4.1 การเรียนรู้โดยการนำตนเอง (Self-directed learning)

Knowles (1975) ได้ให้แนวคิดเรื่องการเรียนรู้โดยการนำตนเอง ซึ่งตรงกับแนวทางในการเรียนรู้ของพ่อแม่ที่จัดการศึกษาโดยครอบครัวไว้ว่า “การเรียนรู้โดยการนำตนเองเป็นกระบวนการเรียนรู้ซึ่งเป็นบรรยากาศที่มีผู้เรียนเป็นศูนย์กลางของการเรียน โดยผู้สอนจะแสดงบทบาทเป็นผู้อำนวยความสะดวกมากกว่าทำการสอนเพียงอย่างเดียว” และในแนวคิดดังกล่าวนี้ ผู้เรียนจะเป็นผู้รับผิดชอบหลักในการวางแผน การนำการเรียนรู้และประเมินผลการเรียนรู้ด้วยตนเอง ส่วนผู้สอนก็จะช่วยสร้างบรรยากาศและสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ เช่น การออกแบบทรัพยากรที่เอื้อต่อการเรียนรู้ของผู้เรียน Knowles กล่าวว่า “ต้องเริ่มต้นกระบวนการเรียนรู้ด้วยวิธีการช่วยให้เกิดพลังนำไปสู่ความต้องการ รวมทั้งสร้างแรงจูงใจจากการที่ต้องเผชิญกับสถานการณ์ที่ท้าทาย และจำเป็นต้องอาศัยการเรียนรู้ทักษะใหม่เพิ่มเติม” ซึ่งในการเรียนรู้ของพ่อแม่ นั้น สิ่งจูงใจที่สำคัญอย่างยิ่งก็คือ การพัฒนาของลูก พ่อแม่ทุกคนย่อมปรารถนาที่จะเห็นความเจริญก้าวหน้าของลูก ดังที่ Knowles กล่าวว่า “บุคคลจะมีความพร้อมที่จะเรียนมากขึ้นเมื่อเป็นการเรียนที่มุ่งไปสู่ภาระงานตามบทบาท หน้าที่ของตนในสังคม โดยจะมุ่งนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในปัจจุบัน และจะเป็นการเรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติบุคคลจะมีทัศนคติการรับรู้สามารถนำตนเองได้ ประสบการณ์ที่บุคคลสะสมไว้นั้นสามารถใช้เป็นแหล่งการเรียนรู้อันทรงคุณค่าได้”

การเรียนรู้โดยการนำตนเองประกอบด้วยปัจจัย 3 ประการด้วยกันคือ

1. ผู้เรียน (Learners) จะแสดงบทบาทซึ่งนำการเรียนรู้โดยตนเอง ตั้งแต่กำหนดความต้องการการเรียนรู้ การออกแบบแผนการเรียน ทรัพยากรการเรียนรู้ และวิธีการวัดประเมินผล
2. ผู้สอน (Instructor) จะแสดงบทบาทเป็นผู้อำนวยความสะดวก สร้างบรรยากาศที่เอื้อต่อการเรียนรู้ ออกแบบสิ่งอำนวยความสะดวก และเป็นตัวกระตุ้นเสริมแรงให้เกิดการเรียนรู้ในผู้เรียนอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ

3. แหล่งทรัพยากรการเรียนรู้ต่าง ๆ (Learning Resources) เป็นทรัพยากรหรือแหล่งการเรียนรู้รวมทั้งสิ่งแวดล้อมที่ได้จัดขึ้นเพื่อสนองตอบความต้องการในการเรียนรู้ของผู้เรียน

บทบาทของผู้สอนในการเรียนรู้โดยการนำตนเอง

ในฐานะของนักการศึกษาในระบบโรงเรียนที่เป็นเพื่อนร่วมทางการเรียนรู้ หรือเป็น Facilitator ที่สนับสนุนให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ นั้น ควรจะมีบทบาทดังนี้

1. **ช่วยสนับสนุน**ให้ผู้เรียนได้มีโอกาสเรียนรู้ตามความต้องการทางการศึกษาของตนเอง
2. **ร่วมวางแผน**กับผู้เรียน เพื่อจัดมวลประสบการณ์และกิจกรรมการเรียนการสอนที่จะสนับสนุนและช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้ตามวัตถุประสงค์ที่ได้ตั้งไว้
3. **จัดสถานการณ์การเรียนรู้**ที่จะส่งผลให้ผู้เรียนเกิดความรู้สึกอยากเรียน ตลอดจนกระตุ้นและสร้างความสนใจให้ผู้เรียนสนใจและเข้าร่วมในกิจกรรมการเรียนการสอนที่ได้จัดขึ้น
4. **เลือกวิธีสอนและเทคนิคการสอน**ที่ดีที่สุดและมีประสิทธิภาพ เพื่อสนับสนุนให้ผู้เรียนได้เกิดการเรียนรู้ตามที่ต้องการ
5. **แสวงหาและจัดหาแหล่งทรัพยากรการเรียนรู้**ที่จะส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้เรียนตามความเหมาะสม
6. **เปิดโอกาสและช่วยสนับสนุน**ให้ผู้เรียนได้มี**การประเมินผลการเรียนรู้**ของตนเอง

บทบาทของผู้เรียนในการเรียนรู้โดยการนำตนเอง

Knowles (1975) ได้กล่าวถึงบทบาทของผู้เรียนในการวางแผนการเรียนรู้โดยการนำตนเองว่า ผู้เรียนจะต้องดำเนินการดังต่อไปนี้

- 1) การวินิจฉัยการเรียนรู้ (Diagnosing Learning)
- 2) การวินิจฉัยความต้องการ (Diagnosing Needs)
- 3) การกำหนดเป้าหมาย (Formulation Goals)
- 4) การกำหนดทรัพยากรบุคคล และอุปกรณ์สื่อการเรียนรู้ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง (Identifying Human and Material Resources for Learning)
- 5) การเลือกใช้วิธีการเรียนรู้ที่เหมาะสม (Choosing and Implementing Appropriate learning Strategies)

6) การประเมินผลการเรียนรู้ (Evaluating Learning Outcomes)

Boud (1982) ได้กล่าวถึงความรับผิดชอบในการเรียนรู้โดยการนำตนเองว่า ได้แก่ การวางแผนการเรียนรู้ของตัวเอง โดยอาศัยแหล่งทรัพยากรความรู้ต่าง ๆ ในการช่วยให้แผนการเรียนรู้ไปสู่การปฏิบัติ โดยอาศัยประสบการณ์ และความชำนาญของผู้อื่นก็ได้ แต่เป็นความรับผิดชอบของผู้เรียนที่จะให้ได้มาซึ่งคำตอบของคำถามที่ต้องการ

Cornwall (1982) ได้กล่าวถึงการเรียนรู้โดยการนำตนเองโดยที่ผู้เรียนอาจถามคำถามตนเองสำหรับการวางแผนดังต่อไปนี้

- 1) จะเรียนรู้อย่างไร และเมื่อใดจึงจะเรียนรู้ได้เร็วที่สุด
- 2) จะมีวิธีการอะไรบ้างในการศึกษาเรื่องดังกล่าว
- 3) จะใช้หนังสือ หรือแหล่งข้อมูลอะไรบ้าง
- 4) จะกำหนดวัตถุประสงค์เฉพาะในการศึกษาของตนเองอย่างไร
- 5) จะคาดหวังความรู้ ทักษะ และทัศนคติอะไรบ้าง
- 6) จะประเมินผลการเรียนรู้ของตนเองได้อย่างไร
- 7) จะใช้เกณฑ์อะไรตัดสินว่าการเรียนรู้ของตนประสบความสำเร็จหรือไม่

Thomson (1992) ได้สรุปบทบาทในการเรียนรู้โดยการนำตนเองของผู้เรียนว่าจะต้องดำเนินการตามขั้นตอน 5 ประการ ดังนี้

- 1) ผู้เรียนสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ที่พอใจด้วยตนเอง โดยร่วมมือกับเพื่อน ๆ ผู้สอน และบุคลากรต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง
- 2) ผู้เรียนวินิจฉัยความต้องการของตนเองอย่างแท้จริง
- 3) ผู้เรียนกำหนดวัตถุประสงค์ในการเรียนรู้จากความต้องการของตนเอง
- 4) ผู้เรียนเลือกใช้ประโยชน์จากกิจกรรมและวิธีที่มีประสิทธิภาพ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้
- 5) ผู้เรียนประเมินผลสัมฤทธิ์การเรียนรู้ของตนเอง

ตารางที่ 4 ตารางเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างการเรียนรู้ด้วยตนเอง กับการเรียนรู้ที่มีผู้สอน

การเรียนรู้ที่มีผู้สอน (Teacher directed learning)	การเรียนรู้ด้วยการนำตนเอง (self-directed learning)
1. มองว่าผู้เรียนมีบุคลิกภาพที่ยังต้องพึ่งพาผู้อื่น เรียนรู้เองไม่ได้ ต้องมีผู้สอน	1. ยอมรับว่าผู้เรียนมีความสามารถที่จะพัฒนาตัวเองได้ ไม่ต้องอาศัยผู้อื่นตลอดเวลา จึงควรพัฒนาความสามารถดังกล่าว
2. มองว่าความสนใจและประสบการณ์ของผู้เรียนไม่มีคุณค่า ผู้ประสบการณ์ของครูผู้เขียนตำราไม่ได้ ดังนั้นจึงเป็นหน้าที่ของครูที่จะถ่ายทอดประสบการณ์ให้กับผู้เรียน	2. มองเห็นว่าความสนใจ และประสบการณ์ของผู้เรียนมีคุณค่า สามารถที่จะแนะนำแหล่งเรียนรู้ วิทยาการ และผู้เชี่ยวชาญให้เพื่อต่อยอดความรู้ด้วยตนเองได้
3. มองว่าผู้เรียนมีระดับความพร้อมในการเรียนรู้ต่างกัน แต่สามารถจัดเป็นกลุ่มได้ ดังนั้น ในการเรียนการสอนจึงรวมผู้เรียนเป็นกลุ่มเพื่อให้เรียนรู้ในสิ่งเดียวกัน โดยถือว่า ผู้เรียนเหล่านั้นมีความพร้อมเท่ากัน	3. มองเห็นว่าผู้เรียนแต่ละคนมีความพร้อมที่จะเรียนรู้อย่างแตกต่างกัน และแต่ละคนมีระดับของความพร้อมไม่เหมือนกันด้วย ดังนั้น การเรียนรู้จึงพิจารณาอยู่ที่เอื้อกับบุคคล
4. มองเห็นว่าผู้เรียนเข้ามาเรียนด้วยความมุ่งหวังที่จะได้รับความรู้ที่เป็นเนื้อหา เข้าใจว่าการเรียนรู้คือ การสะสมเนื้อหาความรู้ ดังนั้น ในการจัดประสบการณ์การเรียนรู้จึงแบ่งออกเป็นหน่วยตามลักษณะของเนื้อหา	4. มองเห็นว่าผู้เรียนสนใจที่จะเรียนรู้ด้วยความพอใจที่จะทำกิจกรรม ดังนั้น ในการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ จึงมุ่งที่การตอบสนองของความสนใจ และการแก้ปัญหาในชีวิตประจำวัน
5. มองเห็นว่าผู้เรียนเข้ามาเรียน โดยมีแรงจูงใจภายนอกที่เป็นรางวัล เช่น คะแนน ปริญา รางวัลดีเด่น และการลงโทษ หรือ ความกลัวที่จะประสบความล้มเหลว	5. เห็นว่าผู้เรียนต้องการเรียนด้วยแรงจูงใจภายใน เช่น ความต้องการ ความพอใจ ความต้องการที่จะประกอบกิจกรรมให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี และความต้องการที่จะเรียนรู้ตามความสนใจและความอยากรู้อยากเห็น

จากตาราง จะเห็นได้ว่า การศึกษาในอดีตที่เน้นการถ่ายทอดความรู้โดยอาศัยการบอกนั้น จะเป็นการปิดกั้นโอกาสในการเรียนรู้ของผู้เรียน ที่สามารถมีนอกเหนือจากที่ผู้สอนมีอยู่ แม้ในอดีต จะเชื่อว่า การเรียนหรือการศึกษาเป็นเรื่องของเด็ก แต่ปัจจุบันความคิดนี้ล้าสมัยไปแล้ว ดังที่ สมบัติ สุวรรณพิทักษ์ (2543) ได้กล่าวว่า “การเรียนรู้เกิดขึ้นตลอดเวลาไม่ว่าจะเป็นช่วงใดของชีวิต จุดมุ่งหมายของการศึกษา จึงจำเป็นต้องเน้นในเรื่องการพัฒนาทักษะของการแสวงหาความรู้ ใหม่ ๆ เพื่อว่าผู้เรียน นอกจากจะได้รับความรู้ที่เป็นปัจจุบันแล้ว ยังจะต้องมีทักษะและ ความสามารถที่จะแสวงหาความรู้ใหม่ ๆ สำหรับอนาคตอีกด้วย และแม้ว่าการเรียนโดยทั่วไปที่มีผู้ ถ่ายทอดหรือบอกเนื้อหาความรู้ที่เรียกว่า Pedagogy ซึ่งหมายถึงเด็ก และการเรียนที่มีผู้เรียนเป็น ผู้กระทำเองที่เรียกว่า Andragogy ที่แปลว่าผู้ใหญ่ แต่นิยามนี้ก็ไม่ได้เฉพาะเจาะจงลงไปว่า Pedagogy จะเหมาะสำหรับการสอนเด็กเท่านั้น หรือว่า Andragogy จะเหมาะกับการสอนผู้ใหญ่ เท่านั้น ควรจะเลือกตามความเหมาะสมซึ่งอาจใช้ทั้ง 2 วิธี สำหรับผู้เรียนกลุ่มเดียวกันก็ได้”

4.2 การเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

การศึกษาในระบบโรงเรียน หรือการศึกษาแบบประเพณีนิยมในสมัยก่อนนั้น เน้นที่ครูเป็น ศูนย์กลางของการเรียนการสอน ครอบงำและกดขี่ผู้เรียน อันเนื่องมาจากความเชื่อแบบพฤติกรรม นิยมที่ว่า มนุษย์เกิดมาพร้อมกับความชั่วร้าย จึงต้องควบคุมความชั่วร้ายนั้นไว้ แต่จากแนวคิดของ กลุ่มมนุษยนิยม เชื่อว่ามนุษย์เกิดมาพร้อมกับความดีงาม และมีความพยายามในการพัฒนา ตนเอง ใฝ่รู้ หากไม่ถูกปิดกั้นจากสภาพแวดล้อม ดังความเชื่อต่อไปนี้ (อุ๋นตา นพคุณ, 2527)

1. ธรรมชาติของมนุษย์ คือความดี (Human nature is naturally good) หากมนุษย์อยู่ใน สิ่งแวดล้อมที่อบอุ่นบริบูรณ์ไปด้วยความรัก และมีอิสระ มนุษย์จะเจริญเติบโตในลักษณะที่เป็น ประโยชน์ต่อตนเองและสังคม

2. อิสรภาพและการกำหนดชะตาชีวิตตนเอง (Freedom and autonomy) มนุษย์เป็น อิสระอย่างแท้จริง พฤติกรรมมนุษย์ไม่ได้ถูกควบคุมหรือกำหนดจากอำนาจภายนอกหรือช่วยจาก ภายนอก พฤติกรรมของมนุษย์เป็นผลจากการตัดสินใจแสดงพฤติกรรมดังกล่าวของมนุษย์ภายใต้ ข้อจำกัดทางกรรมพันธุ์และประสบการณ์ชีวิต

3. เอกัตบุคคลและศักยภาพ (Individuality and potentiality) ลักษณะเฉพาะของบุคคลมีคุณค่าและคาดการณ์ได้ยาก สามารถพัฒนาให้เต็มศักยภาพได้โดยส่งเสริมให้มีความเป็นตัวของตัวเอง โดยมีสติปัญญา เหตุผล การหยั่งรู้ และอารมณ์ เป็นเครื่องมือ

4. มโนภาพแห่งตนและอัตตา (Self-concept and self) อัตตา คือ ผลรวมของทุกสิ่งในตัวมนุษย์ที่ทำให้แต่ละคนแตกต่างกันไป ซึ่งจะพัฒนามนุษย์ให้ได้ดีด้วยการพัฒนาสัจจการแห่งตน ส่วนมโนภาพแห่งตนเป็นภาพที่บุคคลมีต่อตัวเองซึ่งเป็นผลจากการได้มีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น ประกอบด้วย มโนภาพที่คิดว่าเราเป็นอย่างไร มโนภาพในอุดมการณ์ และมโนภาพในการเห็นตนเองว่ามีคุณค่าหรือไม่เพียงใด

5. สัจจการแห่งตน (Self-actualization) ในความคิดของ Maslow ความต้องการขั้นสูงสุด คือ การบรรลุสัจจการแห่งตน ซึ่งต้องผ่านลำดับขั้นความต้องการต่าง ๆ (Hierarchy of needs) 5 ขั้น ตามลำดับ ดังนี้

6. สัญชาน (Perception) เป็นการตื่นตัวของประสาทการรับรู้ และนำไปสู่สมอง เชื่อมโยงกับประสบการณ์เดิม เป็นการอธิบายพฤติกรรมมนุษย์ ดังนั้นการจะเข้าใจผู้อื่นต้องเข้าใจสัญชานของบุคคลนั้นต่อโลกและผู้อื่น

7. ความรับผิดชอบต่อโลกและมนุษยชาติ (Responsibility and humanity) เน้นการรับผิดชอบต่อตนเองและผู้อื่น การมีปฏิสัมพันธ์เป็นสิ่งจำเป็น เพราะมนุษย์เป็นสัตว์สังคม

จากความเชื่อเหล่านี้เอง ที่ทำให้คนมองว่า การศึกษาแบบประเพณีนิยมเป็นการกดขี่และครอบงำความเป็นมนุษย์ และเพื่อให้มนุษย์พ้นจากการถูกกดขี่ มนุษย์จึงควรได้รับอิสระ ให้ได้คิดเอง และให้ความสำคัญกับผู้เรียนและประสบการณ์ของผู้เรียน จากวรรณกรรมเรื่อง

Pedagogy of oppressed ของ Paulo Freire (1970) ผู้เรียกร้องให้เกิดจิตสำนึกในการเปลี่ยนแปลงการศึกษา แบ่งจิตของมนุษย์ออกเป็น 4 ระดับ ดังนี้

1. จิตสำนึกยังไม่เปลี่ยนแปลง (Intransitive Consciousness) เป็นสภาพที่ประชาชนมีจิตสำนึกต่ำสุด ยากจน ดิ้นรนเพื่อตอบสนองของความจำเป็นขั้นพื้นฐาน เชื้อไขกลาง

2. จิตสำนึกกึ่งเปลี่ยนแปลง (Semi-Intransitivity) คือจิตสำนึกครึ่ง ๆ กลาง ๆ มีความคิดผิด ๆ รับแต่ค่านิยมผิด ๆ

3. จิตสำนึกไร้เดียงสา (Naïve-Transitivity) คือ คนเริ่มเปลี่ยนแปลง แต่จะหลงเชื่อง่าย จึงมักถูกปลุกกระตมให้เป็นเครื่องมือของกลุ่มผลประโยชน์ต่าง ๆ

4. จิตสำนึกขั้นวิพากษ์วิจารณ์ (Critical Consciousness) เป็นจิตสำนึกขั้นสูงสุด เกิดขึ้นจากการ ที่บุคคลได้ผ่านระดับต่ำสุดของจิตสำนึก มาสู่ระดับสูงด้วยการคิดแบบใคร่ครวญ (praxis) และการกระทำในระดับวิพากษ์วิจารณ์ ประชาชนจะสนทนาปัญหาต่าง ๆ ในสังคมอย่างลึกซึ้ง มีความเชื่อมั่นในตัวเอง

ดังนั้น หากจะให้คนเป็นอิสระต่อการคิดที่ ต้องให้คนมีความคิดเป็นของตนเอง รู้จักคิดใคร่ครวญ และวิพากษ์ได้ นั่นคือ การที่ครูจะไม่เป็นศูนย์กลางของการเรียนอีกต่อไป ครูเป็นเพียงผู้กระตุ้นให้เกิดการวิพากษ์เท่านั้น ความสำคัญของการเรียนรู้จะอยู่ที่ผู้เรียน (Learner centered) ซึ่งความแตกต่างระหว่างการเรียนที่ยึดครูเป็นศูนย์กลาง กับเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญนั้น มีดังนี้

ตารางที่ 5 ตารางเปรียบเทียบการเรียนการสอนที่เน้นครูเป็นศูนย์กลาง กับเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

เรื่อง	การเรียนการสอนที่ยึดครูเป็นศูนย์กลาง	การเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ
หลักการ		
1. ความคิดเกี่ยวกับผู้เรียน	ช่วยตัวเองไม่ได้	ต้องการที่จะเป็นตัวของตัวเองขึ้นเรื่อย ๆ
2. ประสิทธิภาพการเรียนรู้	จะต้องเสริมสร้างให้มากขึ้น แต่ไม่ได้เน้นเรื่องการนำไปใช้	ประสิทธิภาพของผู้เรียนมีคุณค่าในกระบวนการเรียนรู้

เรื่อง	การเรียนการสอน ที่ยึดครูเป็นศูนย์กลาง	การเรียนการสอน ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ
3. ความพร้อมในการเรียน 4. หลักสูตร 5. การสร้างแรงจูงใจ	แตกต่างกันตามระดับของวุฒิภาวะ เน้นเนื้อหา อาศัยแรงจูงใจจากภายนอกที่เป็นรางวัลและการลงโทษ	พัฒนามาจากการแก้ปัญหาในชีวิตประจำวัน เน้นการแก้ปัญหาและการปฏิบัติแรงจูงใจภายในที่เป็นความอยากรู้อยากเห็น และการช่วย
<u>กระบวนการเรียนการสอน</u>		
1. การสร้างบรรยากาศ	เป็นทางการ ถืออาวุโส แข่งขัน ตัดสินผิดถูก	ไม่เป็นทางการ เคารพซึ่งกันและกัน มีความเป็นกันเอง
2. การวางแผนการเรียน	ครูเป็นผู้กำหนด	ร่วมมือสนับสนุน ช่วยเหลือกัน ไม่จำเป็นต้องมีผิดถูกเสมอไป
3. การวิเคราะห์ความต้องการของผู้เรียน	ครูเป็นผู้กำหนดเองโดยคิดว่าผู้เรียนน่าจะได้อะไร	ร่วมกันวางแผนการเรียนรู้ ร่วมกันกำหนดความต้องการ
4. การกำหนดจุดมุ่งหมายของการเรียน	ครูกำหนดแต่ผู้เพียงเดียว	กำหนดร่วมกัน
5. รูปแบบของหลักสูตร	แบ่งเนื้อหาเป็นหน่วยย่อยตายตัว เรียงลำดับเนื้อหาสอดคล้องกับหลักสูตร หลักการและเหตุผล	มีความยืดหยุ่น ถือเอาความพร้อมและความสนใจเป็นสำคัญ
6. กิจกรรมการเรียน	ใช้วิธีการถ่ายทอดความรู้ด้วยการบรรยาย การกำหนดเรื่องให้อ่าน	ทำโครงการและเพิ่มประสบการณ์ที่ผู้เรียนสนใจและศึกษาด้วยตนเอง
7. การประเมินผล	ครูเป็นผู้ประเมิน	ร่วมกันประเมินโดยพิจารณาผล การเรียนรู้จากเพิ่มประสบการณ์หรือโครงการ

หากพิจารณามุมมองด้านการศึกษาของผู้ปกครองที่จัดการศึกษาโดยครอบครัว จะพบว่า ส่วนใหญ่มีแนวคิดเช่นเดียวกับ Friere ที่ต่อต้านการจัดการเรียนการสอนในระบบโรงเรียน ที่เป็น Banking concept มองว่าครูใช้การศึกษาเป็นการครอบงำความคิดของเด็ก ดังนั้น หนทางที่จะปลดปล่อยเด็กจากภาวะถูกกดขี่ครอบงำ ก็คือ “การนำลูกออกจากโรงเรียน แล้วจัดการศึกษาเองตามความสนใจ และการเรียนรู้ตามธรรมชาติของเด็ก” (ยุทรัชย์ เฉลิมชัย, 2543) การจัดการศึกษาในสิ่งที่ผู้เรียนสนใจ สิ่งที่ผู้เรียนคุ้นเคย ไม่มีการชี้นำ ผู้สอนเพียงจัดเตรียมอุปกรณ์ และแหล่งเรียนรู้ให้ เพื่อให้ผู้เรียนสามารถเกิดการคิดเชิงวิพากษ์ได้ เป็นลักษณะของการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

ธนู ฤทธิกุล (2542) กล่าวถึง การเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ไว้ดังนี้

1. การเรียนเป็นกระบวนการที่เป็นไปอย่างมีชีวิตชีวา ดังนั้นผู้เรียนจึงควรมีบทบาทรับผิดชอบต่อการเรียนรู้ของตน และมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนการสอน
2. การเรียนรู้เกิดขึ้นได้จากแหล่งต่าง ๆ กัน มิใช่จากแหล่งใดแหล่งหนึ่งเพียงแหล่งเดียว ประสบการณ์ความรู้สึกนึกคิดของแต่ละบุคคลถือเป็นแหล่งการเรียนรู้ที่สำคัญ
3. การเรียนรู้ที่ดีต้องเป็นการเรียนรู้ที่เกิดจากความเข้าใจ จึงช่วยให้ผู้เรียนจดจำและสามารถใช้การเรียนรู้นั้นเป็นประโยชน์ได้ การเรียนรู้ที่ผู้เรียนเป็นผู้ค้นพบด้วยตนเองนั้นมีส่วนช่วยให้เกิดความเข้าใจลึกซึ้งและจดจำได้ดี
4. การเรียนรู้กระบวนการเรียนรู้นั้นมีความสำคัญ หากผู้เรียนเข้าใจและมีทักษะในเรื่องนี้แล้ว จะสามารถใช้เป็นเครื่องมือในการแสวงหาความรู้ และคำตอบต่าง ๆ ที่ตนต้องการ
5. การเรียนรู้ที่มีความหมายแก่ผู้เรียนคือ การเรียนรู้ที่สามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน

หลักการจัดประสบการณ์การเรียนรู้แก่ผู้เรียน

1. ยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ ทั้งนี้เพื่อให้ผู้เรียนมีโอกาสเข้าร่วมกิจกรรมการเรียนการสอนอย่างทั่วถึงและมากที่สุดเท่าที่จะทำได้ การที่ผู้เรียนมีบทบาทเป็นผู้กระทำจะช่วยให้ผู้เรียนเกิดความพร้อมและกระตือรือร้นที่จะเรียนอย่างมีชีวิตชีวา
2. ยึดกลุ่มเป็นแหล่งความรู้ที่สำคัญ โดยให้ผู้เรียนมีโอกาสได้ปฏิสัมพันธ์กันในกลุ่มได้พูดคุย ปรึกษาหารือและแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และประสบการณ์ซึ่งกันและกัน ข้อมูลต่าง ๆ เหล่านี้ จะช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้เกี่ยวกับพฤติกรรมของตนเองและผู้อื่น และการเรียนรู้ที่ปรับตัวให้สามารถอยู่ในสังคมร่วมกับผู้อื่นได้ดี

3. ยึดการค้นพบด้วยตนเองเป็นวิธีการสำคัญ การเรียนรู้โดยผู้สอนพยายามจัดการสอนที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้ค้นพบคำตอบด้วยตนเอง ทั้งนี้เพราะการค้นพบความจริงใด ๆ ด้วยตนเองนั้น ผู้เรียนมักจะจดจำได้ดี และมีความหมายโดยตรงต่อผู้เรียน และเกิดความคงทนต่อการเรียนรู้

4. เน้นกระบวนการควบคู่ไปกับผลงาน โดยการส่งเสริมให้ผู้เรียนได้คิดวิเคราะห์ กระบวนการต่าง ๆ ที่ทำให้เกิดผลงาน มิใช่มุ่งที่จะพิจารณาถึงผลงานแต่เพียงอย่างเดียว

5. เน้นการนำความรู้ไปใช้ในชีวิตประจำวันโดยการให้ผู้เรียนได้มีโอกาสคิดหาแนวทาง ที่จะนำความรู้ ความเข้าใจไปใช้ในชีวิตประจำวัน พยายามส่งเสริมให้เกิดการปฏิบัติจริงและ พยายามติดตามผลการปฏิบัติของผู้เรียน

การจัดประสบการณ์ของการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ มีข้อดีดังนี้ คือ

1. ผู้เรียนมีโอกาสพัฒนาศักยภาพของตน เพราะผู้เรียนแต่ละคนต่างก็มีความคิดเห็น ประสบการณ์ และความชำนาญด้านต่าง ๆ ติดตัวมาด้วยกันทุกคน อาจจะมีมากน้อยต่างกัน การที่ผู้เรียนได้มีโอกาสร่วมแสดงความรู้สึก ความคิดเห็น แลกเปลี่ยนประสบการณ์ซึ่งกันและกันจะเป็นสิ่งสำคัญต่อตัวเขามาก

2. ผู้เรียนมีโอกาสได้ใช้ประสบการณ์ที่มีมาก่อนแล้ว เพราะการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญนั้น กิจกรรมที่จัดในลักษณะปลายเปิดจะช่วยกระตุ้นให้ผู้เรียนเป็นผู้รับผิดชอบในการ เติมรายละเอียดลงไป ดังนั้น กรอบแนวคิดอันเดียวกัน อาจจะมีรายละเอียดแตกต่างกัน หลากหลายวิธี ซึ่งผู้คิดอยู่ต่างกลุ่มกัน ทำให้ค้นพบสิ่งใหม่ ๆ ขึ้นได้อีก

3. ผู้เรียนให้ความสนใจเรียนมากขึ้น เพราะผู้เรียนจะปฏิบัติกิจกรรมที่ตนสนใจ

4. ผู้เรียนสามารถเรียนรู้จากเพื่อนในกลุ่ม เพราะผู้เรียนแต่ละคนมีพื้นฐานทางด้าน เนื้อหาวิชา หรือประสบการณ์ต่างกัน ดังนั้นในขณะที่ร่วมกันทำกิจกรรมด้วยกัน ผู้เรียนแต่ละคน จะต้องเข้าใจ และตั้งใจฟังว่าเพื่อนพูดอะไร ผู้เรียนสามารถช่วยสอน หรือแลกเปลี่ยนความรู้กันได้ ในการทำงานร่วมกัน ผู้เรียนสามารถดึงเอาความรู้ต่าง ๆ ที่มีอยู่รวมกันได้

5. ผู้เรียนมีความสามัคคีกันในกลุ่ม เพราะในการทำงานร่วมกันนี้ ผู้เรียนจะต้องช่วยกัน ทำเพื่อให้งานบรรลุเป้าหมาย ดังนั้นผู้เรียนจะต้องช่วยกันทำ ไม่ใช่แข่งขันกัน

5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาโดยครอบครัว

จากรายงานการวิจัยเรื่อง “การจัดการศึกษาโดยครอบครัว (Home School) ประสบการณ์ของนานาชาติ” โดย อมรวิรัช นาคทรพรพ (2542) ได้เสนอข้อค้นพบมาดังต่อไปนี้

โรงเรียนในบ้าน หรือการศึกษาโดยครอบครัวในต่างประเทศ เป็นการจัดการกิจกรรมการเรียนการสอนที่ได้ถูกวางแผนขึ้นอย่างตั้งใจสำหรับเด็กที่เป็นสมาชิกของครอบครัว โดยกิจกรรมส่วนใหญ่เกิดขึ้นในบ้าน หรือสภาพการณ์แบบครอบครัวที่มีพ่อ แม่ ผู้ปกครอง ทำหน้าที่ครู หรือผู้กำกับดูแลกิจกรรมเหล่านั้น เป็นรูปแบบการศึกษาทางเลือกที่ให้สิทธิพ่อแม่จัดการศึกษาแก่บุตรได้ด้วยตนเองอย่างถูกต้องตามกฎหมาย ซึ่งการจัดการศึกษาโดยครอบครัว ปัจจุบันได้แพร่หลาย และมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นในหลายประเทศ โดยมีการประมาณการว่าปัจจุบันมีเด็กที่เรียนอยู่กับบ้านทั่วโลกเป็นจำนวนราว 2-3 ล้านคน เฉพาะในสหรัฐอเมริกาที่มีเด็กที่เรียนอยู่กับบ้านเป็นจำนวนถึง 1.23 ล้านคน และคาดว่าในปี ค.ศ. 2008 อาจมีเด็กอเมริกาที่เรียนอยู่กับบ้านเป็นจำนวนถึง 6.87 ล้านคน ส่วนประเทศอื่น ๆ ที่มีเด็กเรียนอยู่กับบ้านจำนวนมาก ได้แก่ แคนาดา, ออสเตรเลีย, อังกฤษ, ฝรั่งเศส เป็นต้น สำหรับแรงผลักดันกระแสดังกล่าวโดยครอบครัวปัจจัยสำคัญ ได้แก่ ปัญหาความไม่เหมาะสมของการศึกษาที่รัฐจัดให้ ตลอดจนปัญหาความรุนแรง ยาเสพติด และการล่วงเกินทางเพศในโรงเรียน ตลอดจนความเชื่อทางศาสนาเฉพาะกลุ่ม ที่เป็นเหตุให้ครอบครัวจำนวนหนึ่งหันไปพึ่งการศึกษาทางเลือกในรูปแบบการศึกษาโดยครอบครัวมากขึ้น สำหรับปัจจัยอื่น ๆ ได้แก่ ปรัชญาและความเชื่อทางการศึกษาส่วนบุคคลของพ่อแม่ ความต้องการเสริมสร้างความสัมพันธ์ที่ดีในครอบครัว นอกจากนี้ปัจจัยเสริมที่สำคัญ ได้แก่ ความก้าวหน้าด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ และเทคโนโลยีทางการศึกษาที่ช่วยให้รูปแบบการเรียนรู้อยู่กับบ้านที่ “ผู้เรียนกำกับวิธีการการเรียนรู้ของตนเอง” (Self-directed Learning) โดยการเรียนผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์และมัลติมีเดียจากที่บ้านมีความเป็นไปได้มากขึ้นในประเทศที่เจริญแล้ว

ในการเปิดเสรีให้มีการจัดโรงเรียนในบ้าน หลายประเทศมีการปรับเงื่อนไขทางกฎหมาย ซึ่งมีการใช้ประโยชน์ทั้งกฎหมายรัฐธรรมนูญ และกฎหมายการศึกษาเข้ามารองรับ ทั้งนี้ นอกเหนือจากการรองรับสิทธิของพ่อแม่ ในการจัดการศึกษาโดยครอบครัวยังเกี่ยวพันไปถึงเงื่อนไขการจัดการศึกษาโดยครอบครัว 5 ประการ ได้แก่ สถานะภาพและแนวการจดทะเบียน, คุณสมบัติขั้นต่ำของพ่อแม่, เนื้อหาขั้นต่ำของหลักสูตรที่ใช้สอน, การติดตามตรวจสอบและนิเทศการสอน และการสอบวัดมาตรฐานความรู้ ตลอดจนการเทียบโอนผลการศึกษาไปสู่โรงเรียนในระบบปกติ อย่างไรก็ตามในบางประเทศ เช่น สหรัฐอเมริกา, แคนาดา, ออสเตรเลีย ซึ่งกระจาย

อำนาจให้แก่แต่ละรัฐรับผิดชอบการจัดการศึกษาของตนเอง มีความหลากหลาย และระดับความเข้มของกฎระเบียบแตกต่างกันไป

ในโลกตะวันตกครอบครัวที่จัดการศึกษาโดยครอบครัว ส่วนใหญ่เคร่งศาสนา และมีเหตุผลทางศาสนาเป็นมูลเหตุจูงใจสำคัญที่ไม่ส่งลูกไปโรงเรียน นอกจากนี้ส่วนใหญ่เป็นครอบครัวที่อยู่ครบทั้งพ่อและแม่มีลูกตั้งแต่สองคนขึ้นไป มีระดับการศึกษาและรายได้ปานกลางหรือสูงกว่าระดับเฉลี่ยของคนทั่วไปเล็กน้อย

การศึกษาโดยครอบครัว จึงเป็นผลมาจากการหาทางเลือกในเรื่องกระบวนการเรียนรู้สำหรับเด็ก และจากคำว่า “Home” น่าจะมาจาก

1. H (Head) สติปัญญา การจัดการศึกษาที่ใช้ Home เป็นฐานต้องสนใจวิถีคิด ระบบวิถีคิด สติปัญญา ไม่ใช่ความจำ
2. O (Occupation) สัมมาอาชีพะ ว่าด้วยเรื่องการดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างผสมกลมกลืนกับธรรมชาติ โดยไม่มีการเบียดเบียนกัน
3. M (Mental, Mentality) สนใจในเรื่องการพัฒนาทางจิตวิญญาณ
4. E (Emotion) สนใจการพัฒนาทางอารมณ์ของเด็ก

เริ่มต้นจากความเป็นธรรมชาติของเด็ก เด็กมีความแตกต่างกันในหลายมิติ โรงเรียนมีความพยายามที่จะทำการสอนเป็นรายบุคคล แต่เนื่องจากโรงเรียนมีโครงสร้าง มีหลักสูตรจึงไม่สามารถทำการสอนเด็กในแต่ละบุคคลในความแตกต่างกันแต่ละมิติของเด็กได้ ทางเลือกที่เป็นไปได้ในปัจจุบัน คือนำเด็กออกมาสอนในบ้านทำการจัดการศึกษาโดยครอบครัว เพื่อให้การศึกษาโดยครอบครัวสามารถจัดขึ้นได้จริงควรจะต้องมีเงื่อนไขดังต่อไปนี้

1. ผู้ปกครองมีความเข้าใจในวัตถุประสงค์, เป้าหมายของการศึกษาชัดหรือไม่ และหากจบการศึกษาต้องการให้เด็กทำอะไรหรือเป็นอย่างไรต่อไป
2. ผู้ปกครองมีความสามารถในการเรียนรู้อยู่ตลอดเวลาหรือไม่ คือมีความทันต่อยุคสมัยในการเรียนรู้หรือไม่
3. มีชุมชนสนับสนุน มีเพื่อนมีกลุ่มคนที่รองรับเป็นชุมชนสามารถคุยกันได้ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน สนับสนุนให้กำลังใจเมื่อประสบปัญหา
4. ผู้ปกครองมีความมั่นใจ ต้องเชื่อในสิ่งที่ทำ และเชื่อว่าการศึกษาโดยครอบครัวเป็นสิ่งที่เหมาะสำหรับบุตร หรือบุคคลที่อยู่ในความดูแล

ในงานวิจัยของทองไพเราะ สถาวรินทุ (2543) ที่ได้ศึกษาการตัดสินใจยอมรับแนวคิดการจัดการศึกษาโดยครอบครัวของพ่อแม่ผู้ปกครอง พบว่า การแพร่กระจายแนวคิดระบบการจัดการศึกษาโดยครอบครัวประกอบด้วย 4 ช่วง คือ ช่วงเริ่มต้นเจียบ ช่วงจุดกระแสโดยสื่อ ช่วงต่างคนต่างทำ และ ช่วงเชื่อมโยงสู่กัน ในส่วนของกระบวนการตัดสินใจยอมรับแนวคิดการจัดการศึกษาโดยครอบครัวประกอบด้วย 3 ระยะ ได้แก่ ระยะแสวงหาทางออก ประกอบด้วยขั้นตอนเกิดความต้องการ และขั้นตอนหาทางออก ระยะเกิดความสนใจ ประกอบด้วยขั้นตอนการรู้จัก และขั้นตอนการสนใจ และระยะตัดสินใจปฏิบัติ ประกอบด้วยขั้นตอนการหาข้อมูลเพื่อไตร่ตรอง ขั้นตอนการตัดสินใจปฏิบัติ และขั้นตอนการแก้ปัญหาที่เผชิญ

ส่วนปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจยอมรับแนวคิดระบบการจัดการศึกษาโดยครอบครัว ประกอบด้วยปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอกตัวพ่อแม่ผู้ปกครอง ปัจจัยภายใน ประกอบด้วยปัจจัยหลัก ได้แก่ ประสบการณ์สะสม และ พื้นฐานความคิดของพ่อแม่ และปัจจัยเสริม ได้แก่ ความสนใจ และ ความพร้อมของพ่อแม่ คือ ความรู้ อาชีพ ฐานะ ส่วนปัจจัยภายนอก ประกอบด้วย ปัจจัยหลัก ได้แก่ ปัญหาลูกกับโรงเรียน และพบ.การศึกษาแห่งชาติฉบับใหม่ ส่วนปัจจัยเสริม ได้แก่ การเห็นว่ามีคนอื่นทำ

นิลวรรณ แซ่จิว (2543) ได้ศึกษาอนาคตภาพของการจัดการศึกษาโดยครอบครัวในกรุงเทพมหานคร พบว่า บุคคลที่มีอาชีพในกลุ่มผู้ปฏิบัติงานด้านวิชาชีพวิชาการ เห็นด้วยต่อการจัดการศึกษาโดยครอบครัวมากที่สุด รองลงมาได้แก่ กลุ่มผู้ปฏิบัติงานด้านธุรกิจการค้า ในขณะที่กลุ่มผู้ปฏิบัติงานด้านเกษตรกรรมเห็นด้วยน้อยที่สุด โดยภาพรวมแล้วประชาชนในกรุงเทพมหานครที่มีกลุ่มอาชีพต่างกันมีความเห็นต่อการจัดการศึกษาโดยครอบครัวแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05 แต่กลุ่มอาชีพไม่มีความสัมพันธ์กับความสนใจจัดการศึกษาโดยครอบครัว ส่วนภาพอนาคตที่เห็นว่ามีความเป็นไปได้มากที่สุดคือ ภาพอนาคตที่คาดว่าจำนวนครอบครัวที่จัดการศึกษาด้วยตนเองจะมีเพิ่มขึ้นจากปัจจุบัน แต่คงไม่มากนัก โดยส่วนใหญ่จะเป็นครอบครัวที่มีความมุ่งมั่นและมีความพร้อมด้านเศรษฐกิจ สังคม การศึกษาในระดับที่พึ่งพาตนเองได้ ส่วนรูปแบบอาจเป็นไปได้ทั้งครอบครัวเดี่ยวและกลุ่มครอบครัว ซึ่งผลกระทบที่คาดว่าจะตามมาก็คือ เอกชนจะเข้ามามีบทบาทในการจัดการศึกษาโดยครอบครัวมากขึ้น เกิดการรวมกลุ่มของพ่อแม่ที่มีแนวคิดทางการศึกษาล้ายคลึงกัน ในขณะที่เดียวกับที่โรงเรียนบางแห่งมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับแนวคิดของกลุ่มพ่อแม่ผู้ปกครองมากขึ้น

Harvey (1999) ได้ศึกษาเรื่อง “ความหวังสูงสุด การศึกษาเชิงคุณภาพเกี่ยวกับค่านิยมของครอบครัวที่นำไปสู่การศึกษาโดยครอบครัว ในสภาพแวดล้อมต่างเชื้อชาติของมลรัฐฮาวาย” งานศึกษาวิจัยชิ้นนี้ได้มองถึงค่านิยมของครอบครัวที่เปลี่ยนแปลงไปตามพื้นฐานของวัฒนธรรมประเพณี ซึ่งทำให้ต้องเลือกให้การศึกษาแก่เด็กๆ ของพวกเขาที่บ้าน ปัจจัยต่างๆ ในระบบโรงเรียนมีส่วนให้ตัดสินใจจัดการศึกษาโดยครอบครัวขึ้น การวิจัยนี้ได้ให้ความเข้าใจในเชิงลึกเกี่ยวกับความหมายต่างๆ ของการศึกษาโดยครอบครัวในการจำแนกค่านิยมต่างๆ เกี่ยวกับการเรียนรู้ที่ดี เรื่องสิ่งแวดล้อม และเป็นการเตรียมเด็กสำหรับเป็นผู้ใหญ่ที่เหมาะสม รวมทั้งความสมดุล ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับความรับผิดชอบ การนับถือตนเอง ความยืดหยุ่นในการปรับเข้าหากันในความต้องการของครอบครัว ความรัก การยอมรับ ความไว้วางใจกัน และความรักที่จะเรียนรู้ตลอดชีวิต และงานวิจัยชิ้นนี้ยังได้เสนอแนะรูปแบบหรือแนวทางในการศึกษาสำหรับพ่อแม่ที่จะได้รับรู้ถึงความต้องการของเด็กที่ต้องการให้ผู้ใหญ่สนับสนุน หรือเป็นผู้สื่อความที่จะทำให้เชื่อมั่นได้ว่าการศึกษาของเด็กนั้นต้องมีความต่อเนื่อง มีทิศทาง มีจุดมุ่งหมาย มีความชัดเจน และสมดุล

Holinga (1999) ศึกษาเรื่อง “วงจรการเปลี่ยนแปลงด้านความสัมพันธ์ในครอบครัวของครอบครัวที่จัดการศึกษาโดยครอบครัว” จากครอบครัวขนาดต่างๆ จำนวน 17 ครอบครัว ซึ่งอาศัยอยู่ในภาคกลางของมลรัฐ โอไฮโอ การเก็บรวบรวมข้อมูลพบว่า ในปีแรกจะมีช่วงระยะเวลาของการปรับตัวเกี่ยวกับความสัมพันธ์ในครอบครัว เนื่องจากคุ้นเคยกับการไปโรงเรียน ปีที่สองครอบครัวจะรายงานผลการดำเนินงานของตนให้โรงเรียนทราบเปรียบเสมือนเป็นหน่วยหนึ่งของโรงเรียน และได้เข้ารับกิจกรรมหลักสูตรพิเศษของโรงเรียนด้วย ปีที่สามครอบครัวจะมีความใกล้ชิดกับชุมชนของตนมากขึ้น โดยมีการร่วมงานด้านต่างๆ ของชุมชน รวมทั้งเป็นอาสาสมัคร ฝึกงาน และร่วมทำงานหลังจากปีที่สามไปแล้วครอบครัวจะประยุกต์การใช้ชีวิตใหม่ และเรียนรู้แนวการดำเนินชีวิตใหม่และไม่ความคิดที่จะส่งเด็กๆ กลับไปเข้าโรงเรียนอีกเลย การใช้หลักสูตรจะมีการเปลี่ยนแปลงอย่างมีศิลปะ ในขณะที่พ่อแม่มีความเก่งในการสอบมากขึ้น สามารถปรับเปลี่ยนหลักสูตรให้เป็นวิชาการและอ่อนตัวมากขึ้นในปีที่สอง สำหรับในปีที่สามพ่อแม่จะเลือกหลักสูตรโดยยึดเอาความสนใจ และความกระตือรือร้นของเด็กๆ เป็นหลักในการใช้หลักสูตร บทบาทของพ่อแม่มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา คือ ปีแรกต้องเรียนรู้ระหว่างความเป็นพ่อแม่กับการเป็นครู ปีที่สองบทบาทการสอนชัดเจนขึ้น ปีที่สามและปีต่อไป จะกลายเป็นวิทยากรกระบวนการ หรือผู้คอยสนับสนุนช่วยเหลือ หรืออำนวยความสะดวก และเป็นเพื่อนคู่คิด

Humphrey (1998) ศึกษาเรื่อง “ทำไมพ่อแม่จึงเลือกให้เด็กเรียนที่บ้าน วิสัยทัศน์ด้านคุณภาพของแม่ในฐานะสมาชิกที่สนับสนุนการศึกษาโดยครอบครัว” จากผลการวิจัยพบว่า

เงื่อนไขหรือสาเหตุที่ทำให้เกิดการศึกษาศึกษาโดยครอบครัว เนื่องจากที่พ่อแม่จำนวนมากไม่พอใจในการให้การศึกษาของรัฐ และเอกชน เหตุผลหลักที่สำคัญที่มีต่อการศึกษาศึกษาโดยครอบครัว ได้แก่ วิชาการ สังคม ศาสนา และครอบครัว พวกเขา มองว่าการศึกษาศึกษาโดยครอบครัวมีความยืดหยุ่น พ่อแม่สอนเด็ก ๆ ของตนได้ตามแบบที่เด็กเรียนได้ดีที่สุด และสามารถชลอหลักสูตรให้ช้าลงได้ เพื่อตอบสนองความต้องการของเด็กแต่ละคนได้ และยังสามารถติดตามดูความสนใจของเด็กแต่ละคนได้ด้วย แต่การจัดการศึกษาโดยครอบครัวเองก็มีจุดอ่อน คือ รายรับทางการเงินของครอบครัวลดลง เนื่องจากต้องทำงานหาเลี้ยงครอบครัวคนเดียว การสอนของในการศึกษาศึกษาโดยครอบครัวต้องใช้เวลา และได้รับการคัดค้าน ต่อต้านจากบรรดาญาติ ๆ และเพื่อน

Batterbee (1992) ศึกษาเรื่อง “ความสัมพันธ์ของปฏิสัมพันธ์ของพ่อแม่ที่มีผลต่อเด็กในการจัดการศึกษาโดยครอบครัว” ใช้วิธีการศึกษาสหสัมพันธ์และศึกษาในกลุ่มตัว จำนวน 71 ราย ระดับตั้งแต่อนุบาลถึงระดับ 12 โดยใช้แบบทดสอบเพื่อทดสอบหาความสัมพันธ์ผลด้านวิชาการ โดยสำรวจกลุ่มตัวอย่างเด็กในครอบครัวที่ศึกษา ส่วนใหญ่จะมีอิสระในการทำกิจกรรมต่างๆ ได้ตามใจชอบ รวมทั้งสามารถตัดสินใจได้เองตามกระบวนการเรียนรู้แต่อย่างไรก็ดีก็มีบางครอบครัวที่จำกัดเสรีภาพหรือความเป็นอิสระของเด็ก และการตัดสินใจขึ้นอยู่กับพ่อแม่ และความสัมพันธ์ระหว่างสัมพันธ์ผลด้านวิชาการของเด็กกับปฏิสัมพันธ์ของพ่อแม่กับเด็กพบว่า ความเป็นอิสระสนับสนุน แต่ที่ไม่สนับสนุนได้แก่ การกระตุ้นจากภายใน และความไม่มีรูปแบบของโครงสร้าง

Gary (1992) ศึกษาเหตุที่ทำให้พ่อแม่บางคนเลือกการศึกษาศึกษาโดยครอบครัวเป็นทางเลือกของการศึกษาแก่บุตรหลาน โดยได้คัดเลือกตัวอย่างที่จัดการศึกษาโดยครอบครัวจำนวน 29 ราย และกลุ่มพ่อแม่ที่ไม่ได้จัดการศึกษาโดยครอบครัวจำนวน 18 ราย เป็น 2 กลุ่มตัวอย่างที่ศึกษา ใช้การสัมภาษณ์ส่วนตัว และวิเคราะห์เชิงปริมาณ พ่อแม่ที่จัดการศึกษาโดยครอบครัวได้ให้เหตุผลสนับสนุนการเรียนแบบการศึกษาศึกษาโดยครอบครัวรวม 9 ข้อ มีตั้งแต่ค่านิยมที่ความขัดแย้งระหว่างบ้านกับโรงเรียนจนถึงเด็กเรียนในโรงเรียนแล้วไม่ประสบความสำเร็จ เหตุผลอื่นๆ ที่เกี่ยวเนื่องได้แก่ ความเป็นเอกภาพของครอบครัว รวมทั้งความจริงที่ว่าพ่อแม่บางคนชอบอยู่กับลูกที่บ้าน สำหรับกลุ่มพ่อแม่ที่ไม่ได้เลือกการศึกษาศึกษาโดยครอบครัว กล่าวถึงข้อดีของการศึกษาศึกษาโดยครอบครัว คือ สามารถสนองตอบความต้องการพิเศษต่าง ๆ ของเด็กได้ และข้อโต้แย้งที่มีต่อการศึกษาศึกษาโดยครอบครัวคือ การขาดการสังคมและคุณภาพทางวิชาการของการเรียนแบบการศึกษาศึกษาโดยครอบครัวต่ำกว่า

Babbitt (1991) ได้ศึกษาเรื่อง “การศึกษาเหตุผลที่เลือกการศึกษาโดยครอบครัวเป็นระบบการศึกษาทางเลือกในรัฐไอ โอว่า” ข้อมูลที่ได้รวบรวมมาจากการใช้แบบสอบถามพ่อแม่ที่มาสมัครเรียนการศึกษาโดยครอบครัวที่จัดโดยสมาคมผู้ให้การศึกษาโดยครอบครัว ของรัฐไอโอว่า จากการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่าเหตุผลสำคัญที่พ่อแม่เลือกการศึกษาโดยครอบครัวคือ เด็กมีปัญหาเกี่ยวกับเพื่อนในห้องเรียน พ่อแม่กลุ่มนี้ต้องการการศึกษาตามความสนใจของผู้เรียน และพบว่าการเรียนในห้องเรียนที่ถูกห้อมล้อมไปด้วยเพื่อนๆ จะเป็นการทำลายการเรียนรู้ และไม่เป็นการเรียนตามความสนใจของผู้เรียน นอกจากนี้ยังมีเหตุผลต่าง ๆ ด้านศาสนา และลักษณะการสอนของครูในโรงเรียนที่เป็นปัจจัยต่อการเลือกการศึกษาโดยครอบครัวด้วย

Bishop (1991) ศึกษาเรื่อง “กลุ่มพ่อแม่ที่สนับสนุนการศึกษาโดยครอบครัวในรัฐแคนซัส การตรวจสอบความปกติถึงความเกี่ยวข้องและหน้าที่ของกลุ่ม” ประชากรที่ศึกษาประกอบด้วยกลุ่มพ่อแม่ที่สนับสนุนการศึกษาโดยครอบครัวในรัฐแคนซัสจำนวน 26 ครอบครัว คัดเลือกกลุ่มตัวอย่างโดยการสุ่ม (the maximum variation sampling technique) ดำเนินการวิจัยโดยการสัมภาษณ์ที่ไม่มีแบบแผนตายตัว จากการสังเกต และการวิเคราะห์เอกสาร ผลการวิเคราะห์ข้อมูล ความเกี่ยวข้อง และหน้าที่มี 5 ประการที่สำคัญคือ

1.หน้าที่ของกลุ่มเกี่ยวกับกฎหมาย ความสามารถในการชี้แจงความชัดเจน และความน่าเชื่อถือ โดยเป็นแกนในการจัดตั้งเครือข่ายทางกฎหมาย โครงสร้างต่างๆ ที่เกี่ยวกับความเป็นอิสระ

2.หน้าที่ของกลุ่มที่เกี่ยวกับความโดดเด่น การกำจัดข้อบกพร่อง การเสริมรัฐในเรื่องนี้เพื่อชุมชนของกลุ่มจะกระตุ้นแต่ละครอบครัวให้มีความบากบั่นอดทน เมื่อต้องเผชิญกับความกดดันทางสังคมและทางกฎหมาย ความพยายามที่จะยื่นกรานอย่างเข้มแข็งของพ่อแม่ในการให้การศึกษาแก่ลูก การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ และการร่วมมือช่วยเหลือกันในระหว่างครอบครัว

3.หน้าที่ของกลุ่มในการจัดให้มีกิจกรรม และโครงการต่างๆ ลักษณะกิจกรรมต่างๆ ของกลุ่มได้แก่ การประสานกันในหมู่บิดามารดา โครงสร้างขององค์กรที่ยืดหยุ่น ครุศาสตร์ที่ลำเอียงต่อประสบการณ์ การเรียนรู้ที่เป็นรูปธรรม จุดศูนย์กลางการเรียนรู้ และกิจกรรมการปฐมนิเทศ

4.หน้าที่ของกลุ่มในการจัดให้มีข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับวิธีการสอนที่ปรับใช้กับการศึกษาโดยครอบครัว แจ้งเรื่อง เอกสาร ตำรา สิ่งพิมพ์ ที่เกี่ยวกับหลักสูตรต่างๆ ผ่านทางการจัดงาน และ

การสัมมนาต่าง ๆ รวมทั้งไปพบกับครอบครัวอื่น มีการทดสอบมาตรฐานต่าง ๆ การแลกเปลี่ยนทรัพยากรทางการศึกษา วัสดุ หลักสูตร รวมทั้งอุปกรณ์ประกอบต่างๆ

5.หน้าที่ของกลุ่มในการจัดให้มีข่าวสารด้านกฎหมายใหม่ ๆ หลักสูตรที่เป็นไปได้ และความสะดวกในการค้นหาการให้คำปรึกษา โดยไปพบครอบครัวบ้านเรียนให้มากขึ้น

Chatham (1991) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ระหว่างบ้านกับโรงเรียน สำหรับวัยรุ่นแล้วมีอะไรบ้างที่สัมพันธ์กัน” งานวิจัยชิ้นนี้จะเจาะจงหาคำตอบจากคำถามที่ว่า “เด็กที่เรียนโดยการศึกษาโดยครอบครัว กับเด็กที่เรียนในโรงเรียนรัฐทั่วไปอะไรคือความแตกต่างในเรื่องเกี่ยวกับการสังคมหรือเครือข่ายของกรสมาคมของเด็ก” โดยได้ใช้เด็กวัยรุ่นจากครอบครัวบ้านเรียนจำนวน 21 คน และเด็กจากโรงเรียนรัฐทั่วไป 20 คนที่ต่างก็กำลังศึกษาอยู่ โดยให้ตอบคำถามต่างๆ ระหว่างที่กำลังศึกษาอยู่เป็นเวลา 1 เดือน พบว่าเด็กทั้ง 2 กลุ่มไม่แตกต่างกันในเรื่องจำนวนของผู้คนที่ติดต่อ หรือสังคมด้วยกัน ไม่ว่าจะเป็นด้านชนิดของกิจกรรม, สถานที่, เรื่องที่พูดคุยสัมพันธ์กัน แต่กลุ่มเด็กครอบครัวบ้านเรียนจะมีความรู้สึกในความใกล้ชิดระหว่างเพื่อนฝูงน้อยกว่ากลุ่มเด็กโรงเรียนรัฐทั่วไป รวมทั้งการช่วยเหลือกันและกันก็น้อยน้อยกว่า แต่ความสัมพันธ์ในครอบครัวจะไม่แตกต่างกัน

Sherrer (1991) ศึกษาเรื่อง “การศึกษาโดยครอบครัวในชนบทของรัฐนิวอิงแลนด์ ทางเลือกหนึ่งของการศึกษา” ศึกษาจาก 12 ครอบครัว และจากบุคลากรโรงเรียนรัฐ 19 คน ซึ่งอยู่ในชนบททางตอนเหนือของรัฐนิวอิงแลนด์ ข้อมูลที่ได้รวบรวมมาจากการสัมภาษณ์ การสังเกต ใน 5 เดือน ว่าเด็ก ๆ มองการศึกษาโดยครอบครัว เป็นทางเลือกของการศึกษาที่ดี ส่วนพ่อแม่ก็เสริมในด้านที่จะจัดให้เด็กมีความคิดสร้างสรรค์ และเรียนรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมในธรรมชาติของเด็ก

Simpson (1991) ศึกษาเรื่อง “บทบาทหน้าที่ของครอบครัวและจุดที่พ่อแม่จะควบคุมเด็กของตนในการเรียนในบ้าน โรงเรียนประถมศึกษาเอกชน และโรงเรียนประถมศึกษาของรัฐ” การวิจัยครั้งนี้ใช้เทคนิคการสำรวจแบบกึ่งการสุ่มตัวอย่าง โดยแบ่งเป็นกลุ่มทดลอง (กลุ่มครอบครัว) กับกลุ่มควบคุม 2 กลุ่ม (โรงเรียนรัฐและเอกชน) โดยสุ่มตัวอย่างมากกลุ่มละไม่น้อยกว่า 30 ครอบครัว ผลการวิจัยพบว่ากลุ่มครอบครัวมีความแตกต่างอย่างน้อย 1 กลุ่มตัวอย่างของกลุ่มควบคุม ทั้ง 3 กลุ่มตัวอย่างต่างก็เป็นครอบครัวที่มีบทบาทหน้าที่เกี่ยวกับสุขภาพดี และยังพบว่ากลุ่มครอบครัวไม่แตกต่างกัน กับกลุ่มครอบครัวโรงเรียนรัฐ

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ซึ่งเป็นการหาความรู้โดยพิจารณาปรากฏการณ์สังคมจากสภาพแวดล้อมตามความเป็นจริงในทุกมิติ เพื่อหาความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์กับสภาพแวดล้อมนั้น วิธีการนี้จะสนใจข้อมูลด้านความรู้สึกนึกคิด ความหมาย ค่านิยมหรืออุดมการณ์ของบุคคลนอกเหนือไปจากข้อมูลเชิงปริมาณ มักใช้เวลาในการศึกษาติดตามสังเกต และการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการเป็นวิธีหลักในการเก็บรวบรวมข้อมูล และเน้นการวิเคราะห์ข้อมูลโดยการตีความสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย (สุภางค์ จันทวานิช, 2531) ดังนั้นเพื่อวิเคราะห์แนวคิดและรูปแบบการจัดการศึกษาโดยครอบครัว ผู้วิจัยจึงได้ดำเนินการศึกษาวิจัยตามลำดับดังนี้

1. ประชากรและกรณีศึกษา
2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
3. การเก็บรวบรวมข้อมูล
4. การวิเคราะห์ข้อมูล

ประชากรและกรณีศึกษา

ประชากร ที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ ครอบครัวที่จัดการศึกษาโดยครอบครัว ตามรายชื่อทั้งหมดที่ทางสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (สกศ.) มีอยู่ในปัจจุบัน

กรณีศึกษา การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยต้องการให้ได้ข้อมูลเชิงลึกที่ถูกต้องและเป็นจริง กรณีศึกษาในการวิจัยครั้งนี้จึงเป็นกรณีศึกษาของครอบครัวที่จัดการศึกษาโดยครอบครัวในประเทศไทย ซึ่งได้มาจากการเลือกแบบเจาะจง โดยผู้วิจัยคัดเลือกจากเกณฑ์ ดังนี้

1. เป็นพ่อแม่ที่ปัจจุบันจัดการศึกษาโดยครอบครัว
2. มีประสบการณ์ในการจัดการศึกษาโดยครอบครัวมาแล้วไม่ต่ำกว่า 3 ปี
3. จัดการศึกษาในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน
4. ยินดีให้ความร่วมมือในการวิจัยในการสัมภาษณ์ และยินยอมให้ผู้วิจัยเข้าไปสังเกตการจัดการศึกษาอย่างมีส่วนร่วม เป็นระยะเวลา 2-4 สัปดาห์

จากการพิจารณาจากเกณฑ์ดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยได้จำแนกครอบครัวที่เป็นกรณีศึกษา จำนวน 5 ครอบครัวที่มีคุณสมบัติครอบครัวแบบที่ใช้กันอยู่ในประเทศไทย และระยะเวลาที่กรณีศึกษาได้ดำเนินการจัดการศึกษา ดังนี้

ครอบครัวที่ 1 มีประสบการณ์ 4 ปี ในการจัดการศึกษาอย่างมีข้อตกลงร่วมกับทางโรงเรียน กระบวนการเรียนรู้ส่วนใหญ่เป็นลักษณะครอบครัวเดี่ยว แต่จดทะเบียนเป็นนักเรียนในโรงเรียน และไปเรียนร่วมกับนักเรียนในโรงเรียนเป็นบางวัน

ครอบครัวที่ 2 มีประสบการณ์ 4 ปี ในการจัดการศึกษาในลักษณะครอบครัวเดี่ยวโดยดำเนินการเองทั้งหมด โดยพ่อแม่จัดทำหลักสูตรและจัดให้เกิดกระบวนการเรียนรู้เองทั้งหมด

ครอบครัวที่ 3 มีประสบการณ์ 4 ปี ในการจัดการศึกษาในลักษณะครอบครัวเดี่ยวโดยใช้หลักสูตรจากต่างประเทศ พ่อแม่เป็นผู้สอนเองทั้งหมด แต่ลงทะเบียนชื่อหลักสูตรจากต่างประเทศ มาใช้ในการสอน

ครอบครัวที่ 4 มีประสบการณ์ 7 ปี ในการจัดการศึกษาในลักษณะการดำเนินการโดยกลุ่มครอบครัวแบบเครือข่ายประสานงาน กระบวนการเรียนรู้ส่วนใหญ่เป็นลักษณะครอบครัวเดี่ยว แต่มีกิจกรรมการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างครอบครัว เช่น ไปตามแหล่งเรียนรู้ และใช้ทรัพยากรร่วมกัน

ครอบครัวที่ 5 มีประสบการณ์ 3 ปี ในการจัดการศึกษาโดยกลุ่มครอบครัวแบบรวมศูนย์จัดการในทีเดียว โดยหลายครอบครัวมาจัดการศึกษาให้ลูกมาอยู่ร่วมกันในสถานที่ตั้งแห่งหนึ่ง โดยจัดตั้งเป็นศูนย์การเรียน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ที่ไม่สามารถนำข้อมูลส่วนใหญ่มาแจกแจงได้ จึงใช้เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลที่ทำให้ความสำคัญกับความรู้สึกนึกคิดของมนุษย์ และการบันทึกพฤติกรรม โดยมีเครื่องมือที่สำคัญดังนี้

1. แบบสัมภาษณ์แบบเจาะลึก

ผู้วิจัยได้สร้างกรอบคำถามในลักษณะคำถามปลายเปิด (Open Question) แบบมีโครงสร้าง เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกให้นักเรียนได้แสดงความคิดเห็นอย่างเต็มที่ โดยแนวคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์แบ่งออกเป็น 3 ส่วนดังนี้

ส่วนที่ 1 เป็นคำถามเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลด้านประชากร และปัจจัยต่าง ๆ ของบุคคลในแต่ละครอบครัว เช่น อายุ การศึกษา อาชีพ รายได้ จำนวนบุตร เป็นต้น

ส่วนที่ 2 เป็นคำถามเพื่อรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับแนวคิด ที่มา ของกระบวนการตัดสินใจยอมรับนวัตกรรมการศึกษาโดยครอบครัว และการเลือกรูปแบบในการจัดการศึกษา

ส่วนที่ 3 เป็นคำถามเพื่อรวบรวมข้อมูลด้านความคิดเห็นและการรับรู้ของผู้ปกครองต่อการจัดการศึกษา ในเรื่องผลและปัญหาของการจัด

2. แบบสังเกต

ผู้วิจัยได้สร้างกรอบในการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant observation) โดยผู้วิจัยเข้าไปทำกิจกรรมร่วมกับนักเรียนทั้งที่บ้านและตามแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ เป็นระยะเวลา 1 ปี 4 เดือน เพื่อเฝ้าดูปรากฏการณ์ด้านการดำเนินการบริหารจัดการและรูปแบบของการจัดการศึกษาโดยครอบครัวในด้านต่าง ๆ ดังนี้

2.1 ด้านบทบาทหน้าที่ของพ่อ แม่และลูก เพื่อศึกษาการเป็นผู้อำนวยความสะดวก (Facilitator) ของพ่อแม่ และการมองว่าลูกเป็นผู้ที่มีความสามารถซึ่งเป็นลักษณะของการเรียนรู้โดยการนำตนเอง (Self-directed learning) ได้แก่ การแบ่งหน้าที่รับผิดชอบงานต่าง ๆ ในบ้าน การวางกฎระเบียบ การปฏิบัติตามกฎระเบียบ การลงโทษ การให้รางวัล การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ความเท่าเทียมกันของสิทธิ การให้เหตุผล การควบคุมความขัดแย้ง

2.2 ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ และการเรียนรู้โดยการนำตนเอง ได้แก่ การกำหนดตารางกิจกรรม ความยืดหยุ่นในการจัดกิจกรรม การกำหนดเนื้อหาหลักสูตร การเตรียมเนื้อหา การแก้ปัญหาเรื่องความสนใจในเนื้อหา ความรู้ความเข้าใจของพ่อแม่ในเรื่องพัฒนาการเด็กตามวัย ลักษณะการถ่ายทอดความรู้ วิธีการเรียนรู้ของลูก การกระตุ้นให้เกิดการวิพากษ์ การมีกิจกรรมกับสังคมภายนอก การเลือกสื่อ การเข้าถึงข้อมูล การแสดงความคิดเห็นของลูก

2.3 ด้านการประเมินผล ได้แก่ วิธีการประเมินผล เครื่องมือที่ใช้ในการประเมินผล ปัญหาที่เกิดขึ้น และแนวทางการแก้ปัญหา

3. อุปกรณ์บันทึกภาพและเสียง

ผู้วิจัยใช้เทปบันทึกเสียงในการสัมภาษณ์ทั้งหมด ใช้กล้องถ่ายภาพบันทึกภาพหนึ่งของกิจกรรมและผลงานของกรณีศึกษา และใช้กล้องวิดีโอเพื่อเก็บรายละเอียดของข้อมูลให้ครบถ้วนมากที่สุด

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้ศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูลของกรณีศึกษาทั้ง 5 กรณี ดังมีรายละเอียดของวิธีดังต่อไปนี้

1. สร้างความสัมพันธ์ (Rapport) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญคือ พ่อแม่ที่เป็นผู้จัดการศึกษา และบุคคลที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ลูก สมาชิกอื่นในครอบครัว ครู เพื่อนของลูก โดยผู้วิจัยสร้างความคุ้นเคยและขออนุญาตเก็บข้อมูลด้วยตนเอง ประกอบกับผู้วิจัยเคยจัดการศึกษาโดยครอบครัวมาระยะหนึ่ง จึงทำให้คุ้นเคยและเป็นกันเอง

2. ศึกษาแนวคิดและที่มาในการจัดการศึกษาโดยครอบครัว ของแต่ละกรณีศึกษา โดยใช้แบบสัมภาษณ์แบบเจาะลึกที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น เพื่อสร้างความเข้าใจในด้านปัจจัยต่าง ๆ ที่มีอิทธิพลต่อการนำไปสู่การจัดการศึกษาโดยครอบครัว ดังนี้

2.1 แนวคิดและความเชื่อของพ่อแม่ที่มีต่อการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน

2.2 ความเสมอภาคของระบบการศึกษาและการสนับสนุนจากรัฐ ที่เปิดโอกาสให้พ่อแม่สามารถจัดการศึกษาให้กับลูกได้ อีกทั้งยังเปิดโอกาสให้การศึกษาทั้ง 3 ระบบ คือ ในระบบโรงเรียน นอกระบบโรงเรียน และตามอัธยาศัยสามารถเทียบโอนกันได้

2.3 กระแสการตื่นตัวของการจัดการศึกษาโดยครอบครัว ซึ่งผู้วิจัยศึกษาในด้านกระบวนการยอมรับนวัตกรรมและการแสวงหาความรู้ของพ่อแม่ รวมไปถึงการสร้างเครือข่าย

2.4 บริบทของครอบครัวและชุมชน ซึ่งเป็นปัจจัยพื้นฐานที่ผลักดันให้พ่อแม่จัดการศึกษาให้กับลูกเองที่บ้าน

3. ศึกษารูปแบบการจัดการศึกษาโดยครอบครัวว่าเป็นรูปแบบใด โดยการสัมภาษณ์และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม เพื่อให้เห็นว่าปัจจัยดังกล่าวข้างต้นมีอิทธิพลอย่างไรต่อการเลือกรูปแบบของกรณีศึกษา ตลอดจนผลและปัญหาของการจัดการศึกษาโดยครอบครัว

4. ศึกษาการดำเนินการการบริหารจัดการของการจัดการศึกษาโดยครอบครัว โดยใช้การสังเกตแบบมีส่วนร่วม เพื่อให้เห็นถึงปรากฏการณ์ของการจัดการศึกษาด้านบทบาทของพ่อแม่ ลูก การจัดการกิจกรรมการเรียนรู้ และการประเมินผล

5. ศึกษาเอกสารของพ่อแม่ ได้แก่ แผนการจัดการศึกษาที่ครอบครัวกำหนด บันทึกพัฒนาการและการเรียนรู้ ตลอดจนงานเขียนต่าง ๆ ที่พิมพ์เผยแพร่ตามนิตยสารหรือวารสารต่าง ๆ และผลงานที่เด็กสร้างขึ้น ได้แก่ บันทึกการเรียนรู้ แฟ้มสะสมงาน (Portfolio)

การตรวจสอบข้อมูล

เมื่อเก็บรวบรวมข้อมูลดังที่กล่าวมาแล้ว เพื่อให้การวิเคราะห์ข้อมูลสำหรับการวิจัยครั้งนี้เป็นไปด้วยความถูกต้อง ผู้วิจัยได้ตรวจสอบข้อมูลโดยพิจารณาข้อมูลที่เก็บมาตามหลักเกณฑ์ต่อไปนี้

การตรวจสอบความตรง (Validity)

1. ความตรงภายใน (Internal Validity) ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยศึกษา ปรากฏการณ์การจัดการศึกษาโดยครอบครัวตามสภาพแวดล้อมโดยธรรมชาติ เพื่อให้เข้าใจปรากฏการณ์ตามความเป็นจริงในทัศนะของคนใน (Emic) โดยไม่ได้ใช้ทฤษฎีใดมาเป็นตัวกำหนดแนวทางการพิจารณาปรากฏการณ์ เพื่อให้การวิจัยปราศจากอคติ (Bias) ของผู้วิจัย อีกทั้งผู้วิจัยได้ใช้วิธีการตรวจสอบข้อมูล 3 วิธี ดังนี้

1.1 การตรวจสอบข้อมูล ด้วยเทคนิคสามเส้า (Triangulation) คือ

1.1.1 ด้านวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล (Methodological triangulation) ผู้วิจัยเก็บข้อมูลเรื่องเดียวกันด้วยวิธีการที่หลากหลาย ได้แก่ การสังเกตอย่างมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก และการศึกษาข้อมูลจากเอกสารที่เป็นบันทึกการเรียนรู้และผลงานของเด็กด้วย

1.1.2 ด้านแหล่งข้อมูล (Data triangulation) ผู้วิจัยเก็บข้อมูลเรื่องเดียวกันจากแหล่งข้อมูลที่ต่างกัน ในเวลาและสถานที่ต่าง ๆ กัน กล่าวคือ เก็บข้อมูลจากบุคคลแวดล้อม เช่น พ่อหรือแม่ ลูก พี่หรือน้อง ญาติ เพื่อนบ้าน ครูที่เคยสอน เพื่อนในกลุ่มบ้านเรียนด้วยกัน ฯลฯ เก็บข้อมูลทั้งในเวลาที่เป็นการดำเนินชีวิตปกติ และในเวลาที่มีกิจกรรมการเรียนรู้ และในเวลาที่มีกิจกรรมกลุ่ม และในความหลากหลายของสถานที่

1.2 การตรวจสอบข้อมูลด้วยวิธีถามซ้ำ (Member checks-taking data and interpretation) ซึ่งผู้วิจัยนำข้อมูลที่สนใจ มาตรวจสอบความเที่ยงตรงภายในด้วยการถามซ้ำอีกครั้งหนึ่ง

1.3 การตรวจสอบข้อมูลด้วยวิธีสอบวัดเปรียบเทียบ (Peer-examination) ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ผู้วิจัยสงสัย ไปทดสอบความตรงของข้อมูลโดยการสอบถามผู้เชี่ยวชาญ ได้แก่ ผู้อำนวยการศูนย์ประสานงานการจัดการศึกษาโดยครอบครัว และเจ้าหน้าที่ที่ดูแลการจัดการศึกษาโดยครอบครัวของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ

2. ความตรงภายนอก (External Validity) หากพิจารณาผลการศึกษาของการวิจัยเชิงคุณภาพเรื่องนี้เพื่อการนำไปประยุกต์ใช้ในสถานที่อื่นก็จะพบว่า ผู้วิจัยได้นำเสนอข้อมูลของการวิจัยไว้อย่างกว้างขวางในปริมาณข้อมูลที่มาก ตลอดจนใช้ระยะเวลาในการเก็บข้อมูลที่ยาวนาน และศึกษาระณีศึกษาถึง 5 ครอบครัว เพื่อให้ผู้สนใจที่จะศึกษาเรื่องที่เกี่ยวข้อง สามารถใช้ข้อมูลเหล่านี้ในการอ้างอิงได้

การตรวจสอบความเที่ยง (Reliability)

ปัญหาหนึ่งของการวิจัยเชิงคุณภาพคือ พฤติกรรมของมนุษย์ไม่คงที่ มีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ผู้วิจัยจึงใช้เทคนิคที่ทำให้งานวิจัยครั้งนี้มีความเที่ยงมากที่สุดโดยการกำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัยที่ชัดเจน มีวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงลึกที่หลากหลาย และจากแหล่งต่าง ๆ กัน มี

การสังเกตซ้ำในแต่ละรอบคร้ว ในช่วงเวลาที่ต่างกัน อีกทั้งยังมีการทดสอบโดยใช้เทคนิคแบบสามเหลี่ยม (Triangulation) และสามารถตรวจสอบได้ (Audit Trial) โดยใช้ข้อมูลที่ผู้วิจัยรวบรวมไว้ในงานวิจัยครั้งนี้

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลในงานวิจัยนี้ ส่วนหนึ่งเกิดขึ้นพร้อมกับการเก็บข้อมูล ซึ่งผู้วิจัยทำต่อเนื่องตลอดระยะเวลาของการเก็บข้อมูล โดยใช้กระบวนการแสวงหาความรู้แบบอุปนัย (Induction) โดยนำข้อมูลเชิงรูปธรรมย่อย ๆ หลาย ๆ กรณีมาสรุปเป็นข้อสรุปเชิงนามธรรมโดยพิจารณาจากลักษณะร่วมที่พบ โดยการลงภาคสนามเพื่อสัมผัสกับปรากฏการณ์การจัดการศึกษา โดยครอบครัวยังเป็นรูปธรรมก่อน แล้วจึงนำมาสร้างข้อสรุปในลักษณะของสมมติฐาน ซึ่งผู้วิจัยใช้ทฤษฎีทางการศึกษานอกระบบโรงเรียน และทฤษฎีการเรียนรู้หลายทฤษฎี เช่น การเรียนรู้โดยการนำตนเอง การเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ การแสวงหาความรู้ของผู้ใหญ่ กระบวนการยอมรับนวัตกรรม ฯลฯ มาเป็นกรอบกว้าง ๆ เพื่อใช้ศึกษาปรากฏการณ์ดังกล่าว และตรวจสอบสมมติฐานเป็นขั้น ๆ จนนำไปสู่ข้อสรุป ซึ่งผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้เทคนิควิธี ดังนี้

1. การจำแนกประเภทข้อมูล (Typological Analysis) ในระดับจุลภาค ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้นำมาทำดัชนีข้อมูล (Indexing) โดยจัดเป็นหมวดหมู่ตามคุณลักษณะของข้อมูล ด้วยการทำสาระบบจำแนกประเภท (Taxonomy) และวิเคราะห์กลุ่มคำ (Domain Analysis) ซึ่งประกอบด้วยกลุ่มคำที่มีเนื้อหาครอบคลุมกลุ่มคำที่เกี่ยวข้องอีกชุดหนึ่ง ซึ่งมีความหมายทางวัฒนธรรมร่วมกัน ได้แก่ กลุ่มคำที่เป็นประเภทของแนวคิดเรื่องศึกษานอกระบบโรงเรียน กลุ่มคำที่เป็นเหตุผลของการตัดสินใจยอมรับนวัตกรรมการศึกษาโดยครอบครั้ว ฯลฯ แล้วสร้างเป็นข้อสรุปชั่วคราว ส่วนในระดับมหภาค ซึ่งผู้วิจัยใช้ในการวิเคราะห์เหตุการณ์ (Event analysis) โดยจำแนกชนิดของเหตุการณ์ โดยผู้วิจัยใช้แนวคิดทฤษฎีเป็นกรอบในการจำแนกประเภทเหตุการณ์ ได้แก่ จากและบุคคล พฤติกรรม แบบแผนพฤติกรรม ความสัมพันธ์ การมีส่วนร่วม และความหมายของพฤติกรรม

2. การเปรียบเทียบข้อมูล (Comparison) ผู้วิจัยนำเหตุการณ์หลาย ๆ เหตุการณ์ที่ได้จากการจำแนกชนิดของข้อมูลแล้วมาเปรียบเทียบกัน ได้แก่ การเปรียบเทียบกรณีศึกษาทั้ง 5 กรณี ในด้านที่มาของการจัดการศึกษา รูปแบบการจัดการศึกษาโดยครอบครั้ว และการบริหารจัดการ ผลและปัญหาของการจัดการศึกษา โดยทำเป็นตารางหาความสัมพันธ์ เพื่อนำไปสู่การสร้างข้อสรุปเชิงนามธรรมต่อไป

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ในบทนี้ผู้วิจัยจะนำเสนอผลการเก็บข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูลด้านแนวคิดและที่มาของการจัดการศึกษาโดยครอบครัว ตลอดจนรูปแบบ การดำเนินการบริหารจัดการ ผลและปัญหาของกรณีศึกษาแต่ละครอบครัว ซึ่งผู้วิจัยเก็บรวบรวมได้จากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก การสังเกตแบบมีส่วนร่วม การวิเคราะห์เอกสาร และด้วยจรรยาบรรณของการวิจัย ชื่อบุคคล และชื่อสถาบันการศึกษาต่าง ๆ ในงานวิจัยครั้งนี้ เป็นชื่อสมมติทั้งสิ้น ซึ่งผู้วิจัยนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลดังต่อไปนี้

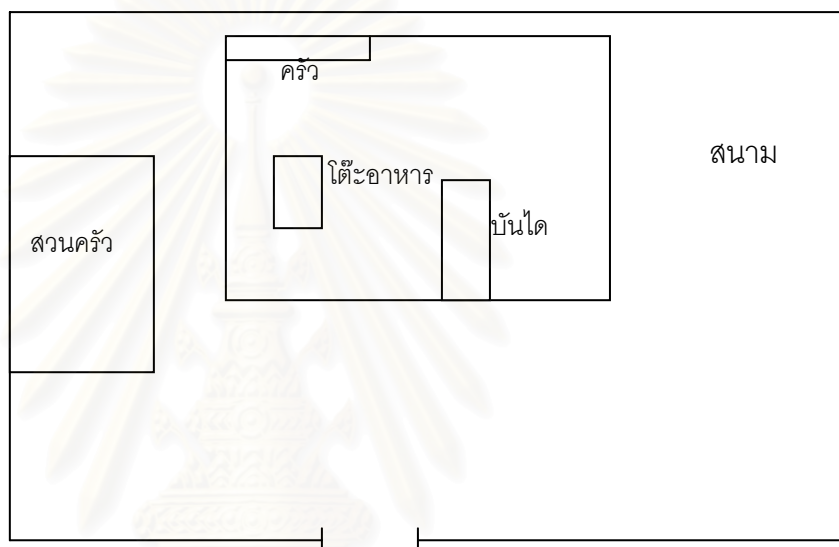
1. ลักษณะครอบครัว
2. ที่มาของการตัดสินใจยอมรับนวัตกรรมจัดการศึกษาโดยครอบครัว
3. รูปแบบของการจัดการศึกษาโดยครอบครัว
4. การดำเนินการบริหารจัดการการศึกษาโดยครอบครัว
5. ความคิดเห็นของครอบครัวต่อการจัดการศึกษาโดยครอบครัว
6. บทวิเคราะห์ครอบครัวกรณีศึกษา

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

กรณีศึกษาครอบครัวที่ 1 “ครอบครัวน้องป๊อปป๊อป”

ครอบครัวของน้องป๊อปป๊อปจัดการศึกษาโดยครอบครัวอย่างมีข้อตกลงร่วมกับโรงเรียน มีประสบการณ์ในการจัดการศึกษา 4 ปี โดยมีแม่เป็นผู้ดำเนินการจัดการศึกษา

แผนผังบ้านน้องป๊อปป๊อป

1. ลักษณะครอบครัว

“น้องป๊อปป๊อป” เป็นเด็กชายอายุ 10 ปี มีท่าทางกระตือรือร้น ร่าเริง สาเหตุที่ได้ชื่อนี้เนื่องจาก “พ่ออืด” พ่อของน้องป๊อปป๊อปซึ่งปัจจุบันอายุ 44 ปี เป็นวิศวกรของการรถไฟ พ่ออืดจบการศึกษาระดับปริญญาตรี สาขาวิศวกรรมศาสตร์ จากมหาวิทยาลัยในจังหวัดขอนแก่น แต่งงานกับ “แม่ตึก” อายุ 42 ปี พี่นเพเป็นคนขอนแก่น จบการศึกษาจากมหาวิทยาลัยเอกชนในกรุงเทพฯ หลังจากที่ตั้งงานแล้วแม่ตึกได้แยกครอบครัวออกมาจากคุณตาคุณยายที่จังหวัดขอนแก่น โดยแม่ตึกเป็นแม่บ้านเต็มตัว น้องป๊อปป๊อปมีพี่สาวคนเดียวชื่อ “พ้อมยิ้ม” อายุ 16 ปี ทั้งหมดอาศัยอยู่ในบ้านไม้สองชั้นซึ่งเป็นบ้านพักของการรถไฟย่านมักกะสัน มีรายได้ของครอบครัวจากเงินเดือนราชการของพ่ออืด ประมาณ 20,000 – 30,000 บาทต่อเดือน แม่ตึกมีความตั้งใจตั้งแต่แรกว่าจะเลี้ยงลูกเอง เนื่องจากในวัยเด็กแม่ตึกเติบโตมาจากครอบครัวที่พ่อแม่ไปทำงานนอกบ้านทั้งคู่ แม่ตึกยังจำความรู้สึกที่เกิดขึ้นและเล่าว่า

“เข้ามาเราอยากจะสวีสวีพ่อ สวีสวีแม่ ไปโรงเรียน เย็นมากกลับมาสวีสวีพ่อแม่ แต่ว่าเราไม่เคยเห็นเลย เขาไปทำงานหาเงินไว้เยอะ ๆ แล้วเราก็โหยหา เลยว่าถ้าเรามีลูก เราจะเป็นคนรับส่งลูกเอง และที่ลูกกลับมาจะต้องเจอหน้าพ่อแม่ กินข้าวด้วยกัน เราไม่ใช่เด็กขาดความอบอุ่นนะ เพราะว่าบ้านเราครอบครัวใหญ่และเราเป็นลูกคนเล็กที่พี่ ๆ โตกันไปหมดแล้ว เราเป็นเหมือนน้องเล็ก เหมือนลูกเลย พี่เขาก็เห็นเราเป็นลูก ทุกคนมีอะไรก็จะมาให้เรา ไม่ใช่ขาดความอบอุ่นแต่ที่เราต้องการชีวิตที่เรียบง่าย ๆ สงบ ๆ ธรรมดา แล้วตอนนี้เราก็เลยมาสานให้กับลูก”

2. ที่มาของการตัดสินใจยอมรับนวัตกรรมการจัดการศึกษาโดยครอบครัว

พี่มัยมและน้องป๊อปป๊อปได้รับการดูแลจากพ่อแม่ที่แบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบกันอย่างชัดเจน กล่าวคือ พ่อจะทำหน้าที่ในการหารายได้ และแม่จะรับหน้าที่เป็นแม่บ้าน คอยดูแลบ้านและอบรมลูก ๆ ด้วยตนเอง

แม่ตั้งใจจะเลี้ยงลูกเอง

ด้วยสาเหตุที่แม่ตีก็มีความตั้งใจแต่แรกว่าจะเลี้ยงลูกเอง และมีแนวคิดที่จะไม่ส่งลูกเข้าศึกษาในโรงเรียนอนุบาลเช่นเด็กอื่น ๆ ดังที่แม่ตีกล่าวไว้ดังนี้

“เราตั้งใจไว้แต่แรกว่าจะเลี้ยงลูกเอง โดยที่จะยอมที่มีรายได้คนเดียวซึ่งก็คงจะน้อย แต่ว่าเราคิดว่าคนเราถ้าเตรียมวางแผนจัดการอะไรมันต้องได้ ถ้ามีปัญหาเราก็จะแก้ ก็คิดว่าเตรียมไว้อย่างนั้น เมื่อลูกสาวคนโต ลูกคนโตเป็นผู้หญิง เขาก็ได้รับการดูแลจากเราเหมือนกับครอบครัวสมัยเก่าคือแม่ไม่ทำงาน ตั้งใจเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ จนกระทั่งเขาเริ่ม 3 ขวบ คนแวดล้อมเขาก็ไปโรงเรียนกันหมดแล้วเด็กอนุบาล แล้วก็ถามคำถามนั้นมาตลอดเลยที่ไม่ไปโรงเรียนอนุบาลไม่ได้หรือกระทั่งเราก็ไปคุยกับแม่เราเอง คุณยายของลูก ยายก็บอกว่าตัวเองก็เรียนอนุบาล ซึ่งคนวัยอายุ 40 คิดดูว่าโรงเรียนอนุบาลมันฝั่งรากลึกมา 40 ปีแล้ว เราก็ได้เป็นเด็กนักเรียนอนุบาล เพราะเด็กวัยนี้เราดูจากลูกแล้วเขายังต้องการที่จะอยู่กับพ่อกับแม่อยู่ ทำไม่ต้องไปอนุบาล เราเกิดคำถามอย่างนั้นมาตลอด แต่ว่าเรา

ก็ไม่เคยรู้เลยว่าไม่มีใครที่ไม่ไปโรงเรียนอนุบาล นอกจากที่อยู่ท้องไรท้องนาซึ่งชีวิตเราก็ไม่ค่อยได้สัมผัส เหมือนกับว่าเขาเดินกันอย่างนั้นเราก็เลยเดินตามเขา แต่ว่าเราก็เลือกโรงเรียนให้ลูกแล้วเราก็ไม่ได้ทิ้งลูกเลยทีเดียว ซึ่งบรรดาครู หรือผู้ปกครองคนอื่น ๆ เขาก็บอกว่าเป็นอย่างนี้กันทุกคนแหละ พ่อแม่ก็คือ พ่อลูกไปโรงเรียน เรามักจะไม่พอใจโรงเรียน แต่พ่อแม่พวกนั้นก็บอกว่ามันไม่มีอะไร perfect ”

แม่ติกจึงจำต้องยอมตาม ทั้ง ๆ ที่ใจไม่เห็นด้วยเนื่องจากเป็นคนที่ไม่นิยมทำอะไรตามใคร หรือแม้แต่ตามแฟชั่นมาตั้งแต่เป็นวัยรุ่น แม่ติกเล่าถึงกลุ่มเพื่อนในสมัยเรียนว่า

“เพื่อนที่โรงเรียนมักจะทำอะไรตาม ๆ กัน และเราก็จะเป็นคนที่แตกต่างจากคนอื่นมาก ๆ คือวัยรุ่น ถ้าชอบอะไรจะชอบเหมือนกัน แต่เราจะมีความรู้สึกว่าทำไมจะต้องชอบเหมือนกัน เราเลยกลายเป็นคนที่ทำอะไรแตกต่างจากคนอื่น อย่างวัยรุ่นเค้าฟังเพลงชาติ เราก็ไม่ฟังชาติ เขานิยมแต่งตัวอย่างนี้ เราก็ไม่แต่ง เราจะมีความรู้สึกว่าเราเป็นอย่างนี้ มานานพอสมควรแล้ว เรามักจะคิดว่าทำไมจะต้องทำอะไรตาม ๆ กัน”

การลงโทษรุนแรงในโรงเรียน

แม่ติกมีประสบการณ์วัยเด็กต่อโรงเรียนที่ไม่ดี โดยเฉพาะอย่างยิ่งต่อครู แม่ติกรักครูที่เป็นอย่างที่เราไปต้องการ เช่น ครูฝึกสอน ครูภาษาอังกฤษ ครูภาษาฝรั่งเศส ครูภาษาไทย เพราะแม่ติกมองว่าเขาจะให้โอกาส ในขณะที่ครูคณิตศาสตร์ เราคณิตศาสตร์ค่อนข้างเข้มงวด ซึ่งอาจจะจะเป็นวิชาที่ไม่ชอบเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว และยังถูกทำโทษด้วยวิธีทำร้ายจิตใจ ซึ่งแม่ติกเล่าว่า

“ครูมีวิธีทำโทษเหมือนเราไม่มีศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์เลย ใช้วิธีรุนแรง เราไม่ชอบเลย ประจาน บางทีอาจจะไม่ได้ดี จากประสบการณ์ที่เราเคยโดนคือ เราใส่ถุงเท้าผิดระเบียบไปโรงเรียน ครูให้เราถอดถุงเท้า เพื่อที่จะให้เราไม่ต้องเดินไปไหน โดยคิดว่าเราจะไม่กล้าเดินไปไหน เหมือนกับจะประจาน แล้วก็เอาถุงเท้าขึ้นไปเผา เราเลยมีรู้สึกว่า ความรุนแรงเด็กต้องได้รับแน่ ๆ เราก็รู้สึกว่าทำร้ายจิตใจเรามาก จำได้ว่าวันนั้น เราก็เดินทั่วโรงเรียนเลย หนังสือเราก็ไม่เรียน

อยากประจําไช้ใหม่ เราก็ต้องการที่จะประจําครูเหมือนกัน เพราะว่าเราไม่ได้ทำผิดอะไรร้ายแรง เราก็มีความรู้สึกที่ไม่ดีกับครู”

สำหรับประสบการณ์ของพ่ออืดที่มีกับโรงเรียนนั้นแตกต่างกัน พ่ออืดเป็นคนเรียนดี จึงไม่เคยพบสิ่งไม่ดีเกี่ยวกับโรงเรียน เนื่องจากครู-อาจารย์ต่างก็เอาใจ แต่จะมีความรู้สึกเพียงว่างานสายวิศวะกรที่ทำอยู่นี้ ไม่ใช่สายงานที่ถนัด และตัวเองก็แตกต่างจากเพื่อนคนอื่น ๆ พ่ออืดเล่าว่า

“ในกลุ่มเพื่อนวิศวะกรด้วยกัน จะไม่เหมือนเรา เราไม่มีโอกาสพัฒนาในเรื่องงานศิลปะเลย เรามีความรู้สึกว่าชอบนะ เพราะว่าชอบดนตรี เสียงเพลง ความสุนทรีย์มีเต็มเปี่ยม และก็ได้นักดนตรีของมหาวิทยาลัย ถ้าถามว่ามาเรียนทำไม คำตอบก็เพราะ คะแนนเราถึง มีความคิดเหมือนกันทำไมต้องเอาคะแนนมาวัดความสนใจของเรา แต่ว่าตลอดเวลาตั้งแต่ประถมมาจนมัธยม คนรอบข้าง ครูบาอาจารย์ ก็บอกว่าเราเรียนเก่ง คนเรียนเก่งต้องเป็นหมอหรือวิศวะกร ในกลุ่มเพื่อนตอนเรียนวิศวะ หรือจบวิศวะมา สิ่งที่คนวิศวะมอง หรือพูดจะต่างจากเรา ตัวเราเองไม่ค่อยจะเข้มงวดและตรงเป็นสาขาวิทยาศาสตร์ เราจะมีคำถามที่มันต่างจากนักวิทยาศาสตร์ นักคำนวณ ส่วนประสบการณ์ที่ไม่ดีต่อโรงเรียนจะไม่มีเลย เพราะเป็นเด็กเรียนเก่ง เราจะเห็นได้เลยว่าเด็กเรียนเก่งจะไม่เจออะไรที่ไม่ดี แต่ช่วงระหว่างเรียนก็เกิดคำถามตลอดว่าทำไมเราไม่ได้เรียนสิ่งที่เราอยากเรียน เพราะว่ามันจะถูกวัดประเมินจากคะแนนมาตลอด เป็นคำถามแบบนี้มาเรื่อย”

สังคมที่โรงเรียนน่ากลัว

ในด้านความรู้สึกต่อสภาพสังคมในโรงเรียนปัจจุบันและสภาพสังคมโดยทั่วไป แม่ตี๊กมองว่าไม่ปลอดภัยสำหรับลูก ซึ่งแม่ตี๊กถ่ายทอดความรู้สึกไว้ดังนี้

“เรามีความรู้สึกว่าที่โรงเรียนน่ากลัว อยู่นอกสายตา อยู่นอกเหนือการควบคุม เราก็ไม่ใช่ว่าจะควบคุม แต่สภาพสังคมเดี๋ยวนี้มันมีสิ่งยั่วยุ ล่อแหลมเยอะ เราคิดว่าในวุฒิภาวะเขายังไม่สามารถจะเลือกเองได้ เราจึงให้เขาพบกับสิ่งที่คิดว่าเหมาะสมกับชีวิต วิถีพุทธ เขามักจะพาให้เขาไปพบกับผู้คนที่ควรจะเป็นแบบอย่าง

เราไม่ได้หมายถึงคนที่มั่งมีชื่อเสียง เงินทอง เราหมายถึงผู้คนที่พึ่งพาตัวเอง ที่จะให้ตัวเองใช้ชีวิตอยู่อย่างมีความสุขได้ ไม่หนักไปทางวัตถุ”

บทเรียนจากพื้อมยิ้ม

แม้มีประสบการณ์และความรู้สึกต่อโรงเรียนไม่ดีนัก แต่แม่ตึกก็พยายามที่จะเลือกโรงเรียนที่คิดว่าดีที่สุดให้กับพื้อมยิ้ม และคอยตามสังเกตลูกตลอดเวลา ซึ่งก็ทำให้ได้ประสบการณ์ที่ไม่ดีเพิ่มขึ้น จนทำให้พื้อมยิ้มต้องย้ายโรงเรียนถึง 2 แห่ง ดังที่แม่ตึกเล่าว่า

“ตอนที่ลูกคนแรกถึงเกณฑ์เข้าโรงเรียน เราก็ให้เขาไปตามปกติเหมือนเด็กทั่วไป เราก็เกาะติดตลอดนะ แต่โรงเรียนแรกที่ลูกเข้าเรียนอยู่ได้แค่ 2 วัน ก็ต้องย้ายโรงเรียน คือลองคิดดูนะว่า รายได้คนเดียว และก็เราวางแผนว่าเราเตรียมค่าเล่าเรียน เราจ่ายไปแล้ว เขาไม่มีการทดลองเรียนก่อนหรอก เหตุผลที่ย้ายก็ คือ ครูที่ดูแลไม่สนใจเด็ก เราไปแอบเห็นลูกสาวเราถูกเด็กคนอื่นนอนทับ แล้วเขาน้ำตาไหล เขาเป็นเด็กที่ไม่ไว้วางใจ เราก็เลยคิดว่าเขาจะต้องอยู่แบบนี้ไปโดยลักษณะยอมจำนนอย่างนี้ตลอดเทอมเลยเหวอ ตอนนั้นคือเด็กวัยแค่ 3 ขวบกว่า เราก็เห็นพี่เลี้ยง 2 คนก็นอนหลับอยู่คนละมุมห้อง เราก็เลยคิดว่าโรงเรียนอื่นอาจจะมีครูดีกว่านี้ อันนี้เราไม่ได้ว่าทุกโรงเรียนนะ แต่พอเราเลือกอีกโรงเรียนหนึ่ง ที่คิดว่าแพงแล้วจะดี เราก็คิดว่าจะทำอย่างไรให้เรามีส่วนร่วมกันโรงเรียนนั้นด้วย เพราะเมื่อก่อนยังไม่มีการเน้นให้ผู้ปกครองไปมีส่วนร่วมกับการเรียน เราก็เลยตัดสินใจสมัครเป็นครูโรงเรียนนั้นเลย ก็ได้เข้าไปเป็นครูโรงเรียนนั้น แต่ทางโรงเรียนก็ไม่ให้เราเข้าไปดูห้องลูกเราหรอกนะ เราขอเลือกเด็ก nursery แล้วเราก็เห็นสภาพของเด็ก nursery พ่อแม่เหมือนกับเขาถูกมาทิ้งในที่หนึ่ง น่าสงสารมาก เด็ก nursery 10 คน มีเรา และพี่เลี้ยงอีกคนหนึ่ง เราอยู่ไม่กี่วันหรอกตรงนั้น เจ้าของโรงเรียนมีความรู้สึกที่เราน่าจะมาอยู่ตรงแผนกประชาสัมพันธ์ มาดูแลต้อนรับผู้ปกครอง แนะนำพาชม พาเที่ยว ร่วมกับฝ่ายธุรการด้วย พอเรามาอยู่ตรงนี้เรามีเวลา ได้ไปดูเด็ก ๆ แต่ละห้อง สภาพโรงเรียนอนุบาลเหมือนกันทุกที่ จะถูกจะแพง ไม่มีอะไรต่างกัน ทำอย่างไรก็ได้ให้มันหมดเวลาไป ทำอย่างไรก็ได้ให้เจ้าของโรงเรียนมีค่าใช้จ่ายให้น้อยที่สุด คือเป็นธุรกิจ การศึกษาในระดับอนุบาลเป็นธุรกิจมาก ๆ อยู่ได้ 1 เดือน ลูกและแม่ก็ลาออก ทั้ง ๆ ที่เราได้ข้อเสนอที่น่าจะรับ คือ ถ้าเราอยู่ลูกเราจะเรียนฟรี

และเราก็ทำงานรับเงินเดือนด้วย แต่เราเห็นสภาพของเด็กอนุบาลแล้ว เราจับไม่ได้ แล้วเรารู้เลยว่าไม่ไหวแล้ว โรงเรียนที่เราคิดว่าดีที่สุด จ่ายกันแพงมาก ๆ เขาปล่อยให้เด็กร้องไห้จนหมดแรง แล้วลูกเราที่อยู่อีกห้องหนึ่งคงเหมือนกัน ถ้าลูกเราไม่ร้อง ก็อยู่แบบไม่มีชีวิตชีวา อยู่ไปให้หมดวัน จะหาโรงเรียนใหม่ เรากลัวว่าเขาจะทำให้เห็นสภาพโรงเรียนดีแค่สองสามวัน เราไม่แน่ใจว่า วันที่สี่ที่ห้าเขาค่อยมา แสดงสิ่งที่เราไม่พึงประสงค์อีกหรือเปล่า เมื่อออกมา ลูกก็หยุดอยู่เกือบปี คือช่วงที่พักอยู่บ้าน มีคำถามเกิดทุกวัน ทำไมไม่ไปโรงเรียน ตอนนั้นพระราชบัญญัติ การศึกษาก็ยังไม่มี ทำไมมันถึงเป็นอย่างนี้ คือคิดอยู่อย่างนี้ตลอดเวลาเลย”

พ่อกำลังจะอยู่บ้านจนกระทั่งแม่ตี๊กได้ข่าวโรงเรียนอนุบาลที่มีลักษณะเตรียมความพร้อม จึงพาพ่อกำลังไปสมัคร ประกอบกับช่วงนั้นพ่อกำลังโตพอที่จะช่วยตัวเองได้บ้างแล้ว แม่ตี๊กเล่าถึง เหตุการณ์ตอนนั้นดังนี้

“เขาไม่ได้จับเด็กไปเรื่องวิชาการ ก็ลองพาไป เขารับ 4 ขวบ ไปเรียน อนุบาล 2 ปี ก่อนขึ้นชั้นประถม ลองไปสมัครดู ไม่ได้สอบข้อเขียน แต่จะมีทดสอบ ว่าสามารถช่วยตัวเองได้ไหม ส่วนหนึ่งก็ทำให้เรารู้ว่า ลูกเราช่วยตัวเองได้ในระดับ หนึ่ง กลายเป็นกำลังใจให้เรารู้สึกว่า ก็ควรจะไป วิธีการของทางโรงเรียนก็คือใน สัปดาห์แรกไปอยู่ถึงแค่ 10 โมง สัปดาห์ต่อมาครั้งวันประมาณหนึ่งเดือน แล้วค่อย เพิ่มขึ้นไป วิธีการนี้เรารับได้ และเป็นของรัฐบาลด้วย เราคิดว่าวิธีการดี ก็ยอมให้ ลูกไป พอลูกจบอนุบาล และเข้าต่อชั้นประถมที่โรงเรียนนี้”

ป๊อปป๊อปมีปัญหาที่โรงเรียน

หลังจากที่พ่อกำลังเริ่มเข้าเรียนชั้นประถม พ่ออดกับแม่ตี๊กจึงมีน้องป๊อปป๊อปเป็นลูกคนที่สอง ซึ่งช่วงนั้นมีเรื่องราวเกี่ยวกับการศึกษามากมาย ไม่ว่าจะเป็นหนังสือพิมพ์ วิทยุ นิตยสาร หรือเป็น ข่าวสารที่เกี่ยวกับการศึกษา แม่ตี๊กเกิดความสนใจ จึงเริ่มหาข้อมูลตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา โดยอ่าน จากนิตยสารรักลูกบ้าง Life & Family บ้าง และเริ่มเข้าร่วมประชุมหรืออบรม สัมมนาตามที่ต่าง ๆ แต่ความกังวลใจในเรื่องโรงเรียนอนุบาลสำหรับลูกยังคงมีอยู่ ดังที่เล่าว่า

“พอเขาคลอดออกมา ก็เตรียมตัวเตรียมใจไว้แล้วว่าต้องมีปัญหาเรื่องโรงเรียนอนุบาลแน่ ๆ จะทำอย่างไรดี จะไป ป.1 เลยไม่ได้หรือ แต่ทุกคนก็บอกจนเราเชื่อไปว่าถ้าไม่จบโรงเรียนอนุบาล จะไม่สามารถเข้า ป.1 ได้ ตอนนั้นก็ยังมีความเชื่ออย่างนั้นอยู่”

เมื่อน้องปู๊นปู๊นอายุได้ 2 ขวบ แม่ติกเริ่มรู้สึกถึงพฤติกรรมของน้องปู๊นปู๊นว่าแตกต่างจากที่อมยิ้มมาก เนื่องจากเป็นเด็กผู้ชาย และซนมาก ไม่อยู่นิ่ง แม่ติกกังวลว่าจะมีปัญหามาโรงเรียน ดังที่แม่ติกเล่าว่า

“ถ้าอยากให้เขาอยู่นิ่ง เราต้องขังตัวเองอยู่ในห้องกับเขา แล้วดูหนังสือหรือทำอะไรก็ได้ ถึงจะนิ่ง เราเห็นดเหนียวมากกับตรงนั้น ช่วงนั้นเป็นช่วงที่โรคต่าง ๆ โรคแปลก ๆ หลังไหลเข้ามา ทั้งไฮเปอร์แอดทีฟ ทั้งออทิสติก อะไรจำพวกนี้ เราก็เริ่มกังวลกลัวว่าลูกจะเป็นโรคเหล่านี้ เลยพยายามค้นคว้าหาข้อมูล คอยสังเกตลูกตลอดเวลา เริ่มหาและอ่านหนังสือต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับโรคพวกนี้เยอะมาก และมาคอยดูลูกตัวเองว่าใช่หรือเปล่า เพราะอมยิ้มเป็นเด็กเรียบร้อยและนิ่งขนาดนี้ เวลาไปโรงเรียนยังเกิดปัญหา แล้วถ้าเป็นแบบปู๊นปู๊นจะเป็นอย่างไร ตัวลูกเรามีพฤติกรรม ที่เราคิดว่าเสี่ยงจะถ้าไปเจอครูที่ใจร้อน คงจัดการกับลูกเรา แล้วความกลัวว่าเด็กจะเป็นคนก้าวร้าวก็จะเข้ามา ปัญหามันคงจะเยอะแยะ”

เมื่อน้องปู๊นปู๊นมีอายุถึงช่วงที่ต้องไปโรงเรียนอนุบาล แม่ติกมีความคิดจะให้ปู๊นปู๊นได้เข้าโรงเรียนเดียวกับพี่อมยิ้ม ซึ่งในช่วง 2-3 ขวบ อยู่แต่กับบ้านอย่างเดียว แม่ติกต้องทนกับคำถามที่ว่าทำไมลูกไม่ไปโรงเรียน จนน้องปู๊นปู๊นอายุ 4 ขวบ แม่ติกจึงให้ไปโรงเรียน และก็มีปัญหาเกิดขึ้นเนื่องจากความซนของน้องปู๊นปู๊นที่พาเพื่อนไปเล่นจนสร้างปัญหาให้กับครู ดังที่แม่ติกเล่าว่า

“ลูกชายซนมาก ทำให้เราต้องอ่านหนังสือเยอะ พอช่วงที่เขาจะต้องไปอนุบาล เราคิดว่าจะให้เขาไปเหมือนพี่สาว ช่วง 2 - 3 ขวบ ไม่ไปเลย เราทนทานได้กับคำถามที่ว่าทำไมลูกไม่ไปอนุบาล เราให้เขาไปโรงเรียนเดียวกับพี่สาว เพราะเขาปรับตัวกับโรงเรียนนี้ แต่เมื่อเข้าไป ก็เกิดปัญหา อย่างที่เราคิดไว้ตั้งแต่แรก เพราะเขาเป็นเด็กที่ไม่นิ่ง มีปัญหากับครูและคนอื่น ๆ เขาไปโรงเรียนก็เป็นตัวป่วนให้เพื่อน ๆ ปู๊นปู๊นคิดจะทำอะไรก็จะทำ และจะนำเพื่อน ๆ ให้ทำตามด้วย บุคลิกนี้ปัจจุบันก็

ยังเป็นอยู่ คือ จะสร้างเรื่องที่ตัวเองอยากเล่นขึ้นมาได้ อยู่ในสภาพไหนก็สามารถเล่นได้ เมื่ออยู่ในโรงเรียนไม่มีพื้นที่เล่น มีสระบัวเล็ก ๆ มีสวนหย่อมเล็ก ๆ ก็พากันลงไปเล่นในน้ำ ด้วยความเป็นเด็กจึงไม่สนใจกติกาและข้อบังคับ คิดอย่างเดียวว่าจะต้องได้เล่น”

แม่ติกเองก็มีแนวคิดที่คิดว่าเด็กควรจะได้เล่นตามวัย แต่เมื่อไปโรงเรียนแล้วต้องอยู่ในระเบียบเล่นได้ไม่ได้ จึงใช้วิธีให้ลูกไปโรงเรียนบ้าง หยุดเรียนบ้าง ดังนี้

“เราเลยคิดว่าจริง ๆ แล้วลูกน่าจะต้องได้เล่น แต่ว่าถ้าอยู่ในนั้นก็ต้องมีกฎ มีกติกา พาลูกไปโรงเรียนบ้าง แต่ไม่ถึงกับทุกวัน บอกกับทางโรงเรียนว่าลูกป่วย ซึ่งจริงแล้วลูกไม่ได้เป็นอะไร คือ เดือนแรกโรงเรียนก็ให้ไปแค่ครึ่งวันเอง แต่ก็ต้องเฝ้าทั้งครึ่งวัน เพราะว่ามีปัญหาได้ทุกวัน ถ้าเมื่อไรที่ไม่อยู่ ครูก็จะบอกว่า วันนี้เขาทำอะไรบ้าง พาเพื่อน ๆ ไปอาบน้ำในอ่างล้างมือกันหมดเลย โชคดีที่เราคุยกับครูได้ เพราะว่าลูกสาวอยู่ที่นี้มานาน เพราะว่าความสัมพันธ์ระหว่างเรากับครูมาในด้านบวก เราเคยไปช่วยเหลือครูเวลาที่มีเด็กเยอะ ๆ ก็ตั้งแต่ตอนที่ลูกสาวเริ่มเข้าโรงเรียนแล้ว แต่ไม่ใช่ไปเป็นครูนะ เช่น ว่าเด็กชนในลักษณะนี้จะต้องทำอย่างไร เหมือนกับไปเป็นพี่เลี้ยง เพราะเราว่าง พอมาลูกชายครูก็ไม่วู้สึกว่าเป็นปัญหาอะไรหรอก แต่ครูจะคอยรายงานเรา เพราะมีเรื่องได้ทุกวัน”

วันหนึ่งคุณครูได้แนะนำแม่ติกให้พาลูกไปทดสอบทางด้านสติปัญญาหรือพฤติกรรม ซึ่งแม่ติกเห็นว่าครูคนนี้ดูแลน้องปู๊นปู๊นอย่างดี จึงลองไปหาข้อมูล ดังที่เล่าว่า

“อย่างน้อย ๆ คุณครูคนนี้ก็เป็นครูอนุบาลมาหลายปีแล้ว และเอาใจใส่ดูแลน้องปู๊นปู๊น อย่างจริงจัง เมื่อเขาแนะนำ เราก็รู้สึกว่าจะลองพาไปดู เราถามว่าไปทำอะไรที่ไหน เพราะเราไม่มีความรู้ ครูให้เราลองไปหาดู ไม่ใช่ว่าลูกเราผิดปกตินะ เพราะครูก็ไม่วู้เหมือนกัน เราเริ่มกังวล เริ่มค้นหาที่จะพาลูกเราไปพบ”

กรมสุขภาพจิตเป็นที่หนึ่งที่แม่ติกได้พาน้องปู๊นปู๊นไปทดสอบทางด้านสติปัญญา ซึ่งแบ่งเป็น 2 แผนก คือ แผนกจิตวิทยา และแผนกจิตแพทย์ ภายหลังกการพูดคุยสอบถามเบื้องต้น แม่ติก

ก็ได้รับการบอกให้ไปแผนกจิตวิทยา ทำให้รู้สึกสบายใจขึ้นที่ว่าลูกชายไม่ใช่ออทิสติก และยังมีสติปัญญาอยู่ในเกณฑ์ดี แม่ตึกเล่าถึงกรรมวิธี หรือขั้นตอนการทดสอบของแผนกจิตวิทยาว่า

“เขาแยกห้องเราสองแม่ลูกค่ะ ให้เราอยู่ห้องหนึ่ง ลูกเราอยู่อีกห้องหนึ่ง ซึ่งลูกเราก็ยอมไปโดยดี คือ ไม่ได้รู้สึกว่าคุณแยกถูกพรากอะไร ตอนนั้นลูกอายุ 4 ขวบ ทางนักจิตวิทยาถามเกี่ยวกับลูก เราก็เล่าเรื่องความสนใจของเขา พอลูกกลับมา ลูกก็ไม่ได้เล่าให้ฟัง แต่การไปทดสอบครั้งนี้ไม่มีค่าใช้จ่ายเลย และเขานัดเราอีกสัปดาห์หนึ่งให้กลับมาเอาผล ช่วงนั้นแทบจะนับวันรอเลยก็ว่าได้ กลัวว่าป๊อนป๊อนจะมีอาการผิดปกติอะไร คิดไปต่าง ๆ นานา รู้เลยว่าคนเป็นพ่อเป็นแม่ที่กลัวว่าลูกเราจะเป็นอะไรเป็นอย่างไร แล้วจะไปโรงเรียนได้ไหม ตอนนั้นเราก็ต้องไปเฝ้าที่โรงเรียนทุกวัน ใจนี้จดจ่อรอวันที่เขานัด พอทางกรมสุขภาพจิตออกหนังสือรายงานเป็นลายลักษณ์อักษรให้ เขابอกว่าเราจะได้อาไปให้ครูดู เพราะว่าเป็นห่วงเด็ก เป็นห่วงว่าเดี๋ยวครูจะมองว่าเด็กเป็นอะไร ในหนังสือนั้นบอกไว้ว่า ลูกชายไอคิวดี ถ้าเป็นในระดับของนักจิตวิทยา มันถี่มาก ค่อนข้างไปทาง bright แต่ก็ใช้คำว่า normal ด้วย ครูจะได้ไม่ต้องรู้สึกว่าเด็ก bright แล้วจะไม่ให้ทำอะไร แต่ตอนนั้นทางเราก็ไม่ได้คิดอะไรนะ สบายใจกันทั้งพ่อทั้งแม่ทั้งพี่เขาด้วย”

แม่ตึกพูดถึงครูของน้องป๊อนป๊อนคนนี้อย่างชื่นชมในความเอาใจใส่ดูแลเด็ก แต่ปัญหาที่เกิดขึ้นเมื่อน้องป๊อนป๊อนเลื่อนชั้นและเปลี่ยนครู จนบุคลิกของน้องป๊อนป๊อนเปลี่ยนไป ไม่อยากไปโรงเรียน ดังที่แม่ตึกเล่าว่า

“ครูที่ดูแลน้องป๊อนป๊อนคนนี้ เป็นครูอนุบาลที่ช่างสังเกตเด็ก มีจิตวิญญาณของความเป็นครูเต็มเปี่ยม เพราะในห้องนั้นมีเด็กผ่าตัดหัวใจถึง 6 ครั้ง แต่คุณครูก็ดูแลได้ดี และเข้าใจน้องป๊อนป๊อนว่าเป็นเด็กที่มีศักยภาพ คือ ให้งานที่น้องป๊อนป๊อนสนใจ และอยากจะทำ ตอนนั้นครูกำลังทำครูดีเด่น ก็เลยได้รายละเอียดของลูกชายเขียนเป็นผลงาน เราไม่ได้คิดว่าครูจะมาอาศัยลูกเรานะ แต่ครูเป็นคนช่างสังเกตจริง ๆ คือ มีการติดตามผล จริง ๆ แล้วลักษณะของครูที่ดีควรจะเป็นอย่างนั้น ซึ่งเราก็ถือว่าเราโชคดีนะ ถ้าลูกเราไปอยู่อีกที่หนึ่ง สงสัยหนักกว่านี้ พอขึ้นอนุบาลสอง เปลี่ยนครู เริ่มมีคำพูดที่นักจิตวิทยาเคยพูดว่าทำไมจะต้องมีรายงานถึงครู เริ่มมีเสียงครูและผู้ปกครองพูดว่า อย่าไปยุ่งกับเด็กคนนี้เป็นเด็กไอคิวสูง เรากลัว

ว่าลูกเราจะนิสัยไม่ดี บัจฉัยภาวะแวดล้อมมันเริ่มมีปัญหา จากตรงนั้นเริ่มไปพบ นักจิตวิทยาอีกครั้ง เพราะลูกเริ่มจะเฉื่อยแล้ว ทำไมมันต่างจากตอนที่ขบ ขวบ ย่างห้า ขวบ พอขึ้นอนุบาลสอง เป็นคนละคนเลย ไม่อยากไปโรงเรียน ซึ่งมันผิดปกติ มัน ไม่ใช่ลูกเรา พอถึงบ้านก็ซนเหมือนเดิม แต่พอไปโรงเรียนก็เหมือนจะมีอาการ เขา โตขึ้น เริ่มเจอคำพูดครูที่เป็นแบบนี้ คือเวลาเราไปรับที่โรงเรียนเขาจะหงอมาก ครูเองก็พูดให้เราได้ยิน ผู้ปกครองเริ่มมาถามเรา ลูกเป็นอะไรหะ ลูกเก่งแล้วให้มา เรียนทำไม”

จากประสบการณ์พบนักจิตวิทยาครั้งก่อน ทำให้แม่ตี๊กมีความมั่นใจว่าการพบนักจิตวิทยา ยังสามารถแก้ปัญหาให้ได้อยู่ เพราะคิดว่านักจิตวิทยาน่าจะแนะนำอะไรได้ ในตอนนั้นแม่ตี๊กยอม รับว่ายังเชื่อในกระบวนการนักจิตวิทยาอยู่ คือ ต้องการตอกย้ำความเชื่อมั่น แม่ตี๊ก โทรศัพท์ไปที่ศูนย์พัฒนาอัจฉริยภาพเด็กที่มหาวิทยาลัยแห่งหนึ่ง ที่นั่นให้หมายเลขโทรศัพท์ของ ด็อกเตอร์ คนหนึ่งซึ่งเป็นนักจิตวิทยา และให้ไปปรึกษาที่โรงพยาบาลแห่งหนึ่ง ซึ่งครั้งนี้มีค่าใช้จ่าย แม่ตี๊กเล่า ว่า

“เขาไม่มีวิธีการเลย คิดดูว่าเด็ก 4 ขวบย่าง 5 ขวบ ยังเป็นเด็กเล็กมาก ตอนที่ลูกชายไปวัดครั้งแรก ยอมไปแต่โดยดี แต่ครั้งนี้เราได้ยินเสียงลูกเราร้องอยู่อีกห้องหนึ่ง เพราะเขาแยกลูกเราไปเหมือนครั้งแรก พอเราได้ยินเสียงลูกเราร้องเราก็ไม่เอาแล้ว เราไม่คุย เขาก็ออกมา คุณเป็นนักจิตวิทยาแบบไหน ไม่มีเทคนิคเลย คือ เราไปทั้งพ่อทั้งแม่เลยนะ พอเราไม่คุย เขาก็ว่าเรา spoiled ลูก เขาก็บอกว่าจะเป็นการ spoiled หรือ ไม่ spoiled ก็ตาม แต่เป็นวิธีเลี้ยงลูกของเรา เสร็จแล้วก็เรียกค่าปรึกษากับเรา แต่เราไม่จ่าย เพราะไม่ได้ทำอะไรเลย เราออกมาก่อน โกรธตัวเองมาก คือเราไม่รู้ว่าลูกเราไปเจออะไรอย่างไร ลูกก็ไม่เล่าให้ฟัง เราารู้สึกว่าเราอุทิศสำหรับถนอมลูกเรามาเนะ เราารู้สึกเราผิดมาก เราคิดว่าที่นี่จะสามารถให้คำแนะนำกับเราได้ แนะนำวิธีเลี้ยงเด็กแบบนี้ด้วย ถ้าไม่ไปโรงเรียนเราก็ไม่รู้จะทำอย่างไรกับลูก เรายังไม่ค่อยมีความรู้ ตอนนั้นกลับมาก็ไปร้านหนังสือ ซื้อมาหมดเลย หนังสือเรื่องเกี่ยวกับมันสมองทั้งหมดเลยนะ นั่งอ่านทั้งคืน พี่คิดว่าจะจัดการเองแล้ว ไม่ฟังใครแล้ว จริง ๆ แล้วพยายามทำอย่างไรให้มันปกติมากที่สุด ที่นี้ปัญหาก็อยู่ที่โรงเรียนแล้ว คราวนี้พี่ก็ไปที่ ม.ศ.ว. พี่ไปหานักจิตวิทยาที่น้องใจเคยไป น้องใจเป็นเด็กที่มีไอคิวสูงมาก ที่สนใจเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ ซึ่งเราเคยรู้จัก

เด็กคนนี้จากสื่อ เราคิดว่านักจิตวิทยาคนนี้คงดี เราคิดว่าที่นี้จะสามารถให้คำแนะนำกับเราได้ แนะนำวิธีเลี้ยงเด็กแบบนี้ด้วย ถ้าไม่ไปโรงเรียนเราก็ไม่รู้จะทำอะไรกับลูก เรายังไม่ค่อยมีความรู้ แต่พอเราไปถึง เหมือนเดิม เก็บเงิน แล้วบอกวิธีว่าจะช่วยเหลือเด็กอย่างไร ซึ่งเขียนหนังสือมาฉบับหนึ่งให้มาบอกกับครู แต่พอเอาไปให้ครู กลับกลายเป็นหนักขึ้นกว่าเดิม ครูไม่เชื่อถือในคำบอกของนักจิตวิทยา คือ ครูไม่ใจกว้างเท่าครูคนแรก เราเพียงแค่อยากให้ครูรับรู้ว่า ไม่ควรพูดแบบนี้กับเด็ก จะไปปิดกั้นเด็ก เลยเกิดเป็นความขัดแย้งระหว่างครูกับผู้ปกครอง”

ในช่วงนั้น น้องปู๊นปู๊นไม่ค่อยไปโรงเรียนแล้ว แต่ยังมีชื่ออยู่ในโรงเรียน และไปสอบ มีการไปเรียนบ้าง แต่น้อยมาก แม่ตีักพยายามที่จะมีปัญหากับโรงเรียนให้น้อยที่สุด ซึ่งหากไม่ไปเลยทางโรงเรียนก็จะเรียกผู้ปกครองไปพบ แม่ตีักเล่าว่า

“เราก็ให้ลูกอยู่จนเต็มปี เจ็บซ้ำมากเลย คือ ตอนอนุบาล 2 ลูกเปลี่ยนไป แต่เราก็ดูแลเขา เสริมที่ขาดหายไปให้มาก ๆ เรามีความรู้สึกอย่างนั้นนะ เคยถามลูกเหมือนกันว่าอยากออกจากโรงเรียนหรือเปล่า คำตอบที่ได้รับคือ เขาไม่ออกไปโรงเรียนเลย เขาก็ไม่บอกสาเหตุด้วย เพียงแต่มีอาการแสดงให้เห็นว่าไม่ออกไปโรงเรียน”

ทางออกของการศึกษา

หลังจากการพบนักจิตวิทยาไม่นานนัก แม่ตีักก็ได้รับเชิญจากสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (สภากการศึกษาในปัจจุบัน) เกี่ยวกับพระราชบัญญัติการศึกษา 2542 ซึ่งจะมีการทำประชาพิจารณ์ในส่วนที่เป็นของผู้ปกครอง แม่ตีักเองไม่ทราบว่าจะทางสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติได้ชื่อของแม่ตีักมาอย่างไร แต่เมื่อมีการเชิญมา แม่ตีักเกิดความอยากรู้ จึงเข้าร่วมประชุมทุกครั้ง พออีตต้องกลางงานมาดูแลลูก เนื่องจากแม่ตีักต้องไปประชุม แม่ตีักเล่าถึงการประชาพิจารณ์ร่างกฎกระทรวงว่าด้วยการจัดการศึกษาโดยครอบครัวไว้ดังนี้

“ครั้งสุดท้ายร่างประชาพิจารณ์การจัดการศึกษาโดยครอบครัว เราเริ่มลึกเข้าไปแล้ว ไปเจอ ดร.รุ่ง (ข้าราชการสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ) พอเสร็จจากประชุมก็เข้าไปคุยกับ ดร.รุ่งเลย พอได้เจอคุยกับ ดร.รุ่ง รู้สึกอยากให้

พระราชบัญญัตินี้ มาตรา 12 เกิดได้จริง ๆ จังเลย พี่เล่าปัญหาให้ ดร.รุ่ง พิง ท่านบอกว่าใช่เลยคุณต้องมาทำแบบนี้ พี่รุ่งเรื่อง (ข้าราชการสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ) เขาจดชื่อให้พี่ถ้ามีปัญหาอะไรให้มาติดต่อให้มาพูดคุย แล้วก็เงียบไป พี่ก็ไม่ว่าถึงไหนแล้ว เพราะหมดปีลูกก็ต้องขึ้น ป.1 แล้ว พระราชบัญญัติประกาศใช้หรือยัง เราก็พอรู้ที่อยู่ประกาศแล้ว ชาวมันก็ออกมา แต่ไม่ดังนะ จำได้ว่าพระราชบัญญัติการศึกษาไม่ค่อยเป็นที่แพร่หลาย แต่เรารู้แล้วว่ามี คือ พี่ไปตอนร่างพระราชพิจารณา จากนั้นก็มีข่าวออกมาว่าเสร็จสมบูรณ์แล้ว ประกาศใช้แล้ว เราก็คิดว่ามีผลบังคับใช้แล้ว แต่เราก็กังไม่เห็นว่าทำไมมีรายละเอียดว่าอย่างไรบ้าง ก็เลยโทรไปคุย พี่รุ่งเรื่องก็ให้มาสองเบอร์ คือ เบอร์ของลุงป้อ (ผู้อำนวยการสถาบันมานเรียนไทย) และลุงอาทิตย์ (ผู้ปกครองที่จัดการศึกษาโดยครอบครัว) เราทั้งสองคนนี่บอกเราได้ว่าทำกันไม่ได้หรือเปล่า ปกติโทรหาลุงป้อ ยังไงก็ไม่ได้ ไม่สะดวกเหมาะ ก็เลยโทรหาลุงอาทิตย์ เขาคุยกับเราว่า ทำได้เลย พระราชบัญญัติประกาศใช้เรียบร้อยแล้ว ลูกเราสามารถไม่ไปโรงเรียนได้ เราก็ไม่ได้ลงไปดูเลยว่าในนั้นเขียนว่าอย่างไรบ้าง เมื่อได้ก็คือได้เลย แล้วมีใครทำบ้างอยู่ที่ไหน แล้วต้องทำอะไร คุณอาทิตย์ก็เลยบอกว่าการที่จะทำกันที่เสถียรจริงๆ ก็ไป มีการพูดคุยกันกับโรงเรียนแม่แก้ว ปกติพี่ได้ไปอ่านพระราชบัญญัติการศึกษา มาตรา 12 กำหนดไว้ด้วยว่าทั้งนี้ให้ขึ้นกับกฎกระทรวง ซึ่งกฎกระทรวงก็ยังไม่ได้มีการร่าง เฉพาะนั้นเท่ากับว่า เราทำได้แต่ก็ยังไม่สมบูรณ์ ก็เลยต้องฝากชื่อไว้กับโรงเรียนแม่แก้ว”

ในวันนั้นที่แม่ตึกได้เจอกับแม่แก้ว ได้ทราบผ่านทางโรงเรียนสนับสนุนการจัดการศึกษาโดยครอบครัว เนื่องจากปรัชญาของโรงเรียนเองก็เป็นโรงเรียนทางเลือก ซึ่งที่จริงแล้วโรงเรียนแม่แก้วเป็นโรงเรียนเพื่อเด็กด้อยโอกาส มีทั้งเด็กที่เคยเร่ร่อน และเด็กที่มีพ่อแม่แต่ฐานะยากจน ทางโรงเรียนมีแนวความเชื่อว่า เด็กเรียนรู้ได้ทุกที่ทุกเวลา การเรียนรู้ไม่จำเป็นต้องเกิดขึ้นเฉพาะในห้องเรียนเท่านั้น เด็กที่ได้รับการจัดการศึกษาโดยครอบครัวก็สามารถที่จะเรียนรู้อยู่ที่บ้านก็ได้ โดยมีชื่อลงทะเบียนเป็นนักเรียนที่นี่ เมื่ออยู่ที่บ้าน ครูไม่จำเป็นต้องเห็นว่าเรียนอะไร ทางโรงเรียนเชื่อว่าเด็กได้เรียน เพราะฉะนั้นจึงไม่ขัดกับปรัชญาของโรงเรียน ไม่จำเป็นต้องมาเช็คชื่อว่ามีโรงเรียนหรือไม่ มีเด็กที่จัดการศึกษาโดยครอบครัวที่มาลงทะเบียนเป็นนักเรียนไว้ที่โรงเรียนแม่แก้วเป็นจำนวนมาก เนื่องจากก่อนหน้านี้ยังไม่มีการประกาศพระราชบัญญัติการศึกษา เด็ก ๆ ทุกคนต้องมีชื่ออยู่ในโรงเรียน เพื่อให้ไม่ขัดต่อการศึกษาระดับ แม่ตึกได้พบกับกลุ่มพ่อแม่ที่ลงทะเบียนไว้กับโรงเรียน

แม่แฉิว และลูก ๆ ที่เป็นนักเรียนในโรงเรียนนี้ โดยพ่อแม่เป็นผู้ดูแลลูกเอง แม่ตีก็จึงฝากชื่อของป๋นป๋นไว้

“ทางโรงเรียนบอกเราให้ลงทะเบียนบ้านกับใบเกิดไปให้ โดยยังไม่ต้องไปที่โรงเรียน ตอนนั้นไม่มีคนแนะนำอะไรทั้งสิ้น ว่าจะต้องทำอะไร เราคิดของเราว่าเราควรจะต้องมีแผน มีแนวทางการจัดการศึกษาของเราคร่าว ๆ เราก็ไปซื้อหนังสือที่ศึกษาภัณฑ์ ว่าเด็ก ป.1 ทำกันอย่างไร”

ช่วงเวลานั้นน้องป๋นป๋นกำลังเริ่มเรียนประถมศึกษาปีที่ 1 ซึ่งน้องป๋นป๋นก็กระตือรือร้นอยากไปโรงเรียนมาก

“พอดีตอนนั้นลูกไปโรงเรียนได้ในอาทิตย์แรก แต่ลูกกระตือรือร้นมาก เขาคงหวังว่าจะสนุกกว่าตอนอนุบาล เขาอยากไปโรงเรียน แต่พอไปได้อาทิตย์เดียว ก็เป็นเหมือนเดิม แต่หลังจากที่ฝากชื่อกับโรงเรียนแม่แฉิว ก็ไปลาออก และเอาใบลาออกไปยื่นให้กับทางโรงเรียนแม่แฉิว ซึ่งจริง ๆ คงไม่มีผลอะไร เพราะว่าไม่ได้มีการสอบหรืออะไร ซึ่งทำให้แบบเรียนตอน ป.1 มาเป็นแนวทางให้เราในช่วงแรกที่ทำบ้านเรียน แต่ว่าเห็นชัดเลยว่ามันไม่ได้ผล ลูกไม่สนใจเลย ก็เลิกสอนตามหนังสือพวก ก.กา ข.ชา อะไรนั่นเลิกเลย จำได้ว่าแผนการศึกษาของลูกที่ทำส่งให้ทางโรงเรียน ก็ได้รับคำชมกลับมาเยอะ คือคนอื่นที่จะทำตาม ๆ กันให้มาดูจากพี่ เพราะว่าจะมีบอกชี้เชื่อมโยงถึงในแต่ละวิชาให้ด้วย ซึ่งโรงเรียนจะรับไปประเมินเป็นวิชา ๆ ไป แต่โดยมากจะเขียนแต่ปรัชญาการศึกษากัน ซึ่งโรงเรียนต้องทำตามระบบ”

ดังนั้นครอบครัวของน้องป๋นป๋นจึงเริ่มจัดการศึกษาโดยครอบครัว ซึ่งมีข้อตกลงร่วมกับทางโรงเรียนแม่แฉิว ซึ่งเมื่อแม่ตีตีปรึกษาพ่ออึดในเรื่องนี้ พ่ออึดก็เห็นด้วย การจัดการศึกษาในครั้งนี้ทั้งพ่ออึดและแม่ตีก็มีส่วนร่วมในการตัดสินใจเท่า ๆ กันว่าจะจัดการศึกษาโดยครอบครัวให้กับน้องป๋นป๋น ซึ่งแม่ตีก็มั่นใจในการจัดการศึกษาเฉพาะระดับประถม จึงไม่ได้จัดให้พ่ออึด

“ทุกคนในครอบครัวมีส่วนร่วมในการตัดสินใจทำโฮมสกูลด้วย เพราะตอนนั้นลูกสาวอยู่ ม.1 แล้ว ตอนที่ลูกชายเริ่มทำโฮมสกูล ม.1 เริ่มมีวิชาการ ตอนนั้นเราเองก็เหมือนกับคำสั่งทางให้ลูก การทำโฮมสกูลเหมือนกับการสอนหนังสือให้ลูก

และเราเองก็เชื่อว่าเราสอนในระดับประถมได้ แต่พอทำไปได้ประมาณ 1 ปี เราก็เริ่มรู้สึกว่าการทำโฮมสกูลไม่ใช่วิธีการสอนหนังสือ น่าจะทำกับลูกสาวได้ ก็เลยชวน แต่เขาก็มั่นใจในวิธีการสอนของโรงเรียนนั้นแล้ว เพราะกำลังจะขึ้น ม.2 และกำลังเรียนในวิชาการที่เข้มข้น เราเองก็คงต้องไปฟังโรงเรียนกวดวิชา เราก็เลยคิดว่าเราคงทำไม่ไหว เพราะว่าในสาขาวิชาการเราคงจัดการในระดับมัธยมได้ไม่ดี เราคิดว่าอย่างนั้น และเขาติดกับวิธีการในโรงเรียนแล้ว แต่ตอนนั้นเราจะพูดอยู่ทุกวันว่า อยากทำโฮมสกูลกับลูกสาวจังเลย เพราะมันต่างกัน ในด้านการคิด วิเคราะห์ การอยากเรียนอยากอ่าน บุคลิกก็ต่างกัน วิธีชีวิตก็ต่างกันมาก เขาก็จะอ่านแต่หนังสือที่จะต้องไปสอบ คือบทนี้ครูจะสอบนะ ก็จะอ่านแต่บทนั้น”

เมื่อพ่อแม่ยึดตัดสินใจที่จะยังอยู่ในระบบโรงเรียน พ่อและแม่ก็ยอมรับในการตัดสินใจของลูก เพราะโดยปกติแล้วครอบครัวนี้จะมีการปรึกษากันเสมอ และรับฟังความเห็นของกันและกัน ซึ่งแม่ตีกล่าว่า

“เมื่อมีปัญหาในครอบครัวเกิดขึ้นพ่อกับแม่มาคุยกันก่อนรอบหนึ่ง แล้วก็เอามาคุยกับเขา ส่วนใหญ่ก็จะเป็นเวลาหลังอาหาร เขาก็จะได้มีโอกาสแสดงความคิดเห็นตรงนั้นมากพอสมควร เพราะบางครั้งเราก็ได้คำตอบจากลูกเหมือนกันว่าเราจะทำอย่างไร เช่น การตัดสินใจเลือกบ้านสักหลัง เราก็ได้คำตอบจากลูกเหมือนกัน แต่จะพากันไปดูก่อนหลาย ๆ ที่ เราก็ให้ข้อมูลลูก ทุกคนในบ้านมีสิทธิเท่าเทียมกัน ในเรื่องของการเก็บเงิน เขาก็เป็นคนที่จะเลือกที่จะเก็บ ก็จะใช้วิธีน้องเป็นคนพูดกับพี่ หรือพี่เป็นคนพูดกับน้อง ว่าทำไมไม่ทำอย่างนี้ คือ พ่อเรารู้เรื่องราวด้วยกันหมดทุกคน จะมีข้อพิเศษของแต่ละคนออกมา จะมาเสริมกันไปเอง บางครั้งอาจจะเกิดจากแผนการที่เราเตรียมเอาไว้ว่าเราต้องการคำตอบ แต่เราอาจจะไม่ใช่เป็นคนสั่งคนชี้ว่าต้องทำอะไร แต่เราจะเอามาเล่าเอามาพูดกัน ปัญหา มันจะค่อย ๆ คลี่คลายเหมือนกับเราคลายปมอะไรสักอย่าง แต่ทุกคนมีความเห็นอย่างไร น้องเห็นด้วย พี่เห็นด้วย พ่อเห็นด้วย แม่เห็นด้วย เราไม่ได้เห็นคนเดียวว่า น่าจะเป็นอย่างนั้นดีกว่า ก็จะไม่เป็นคำสั่งของคนใดคนหนึ่ง”

สำหรับญาติพี่น้องและคนรอบข้าง ก็ไม่ได้เป็นอุปสรรคต่อการตัดสินใจแต่อย่างใด แม่ตีกล่าถึงคนรอบข้าง ไว้ดังนี้

“ตอนที่เริ่มทำโฮมสกูลคนรอบข้างก็ไม่ได้มีการติติงอะไรนะ ไม่มีขัดแย้ง คือเราอาจจะไม่ได้อยู่กับเขาทุกวัน เพราะเราแยกครอบครัวออกมา อยู่ที่กรุงเทพ พอแต่งงานเราก็มายู่กรุงเทพเลย แต่เราก็จะกลับไปเยี่ยม เขาก็รับรู้ว่าคุณเราไม่ได้ไปโรงเรียน เหนือที่บ้านจะมีเด็กในวัยเดียวกัน เขาก็จะมาที่บ้านหลายคน คือที่บ้านมีกิจกรรมที่เด็กวัยเดียวกับลูกชายมาเจอ เขาก็ไม่ได้ต่างจากเด็กในโรงเรียน คือเขาก็ไม่ได้ขาดสังคม เขาก็ไม่ได้เก็บตัว เข้ากับเด็กคนอื่น ๆ ได้ ได้ดีด้วยและก็มีภาวะความเป็นผู้นำให้เห็น เวลาเด็กจะทำการบ้าน อ่านหนังสือ หรือพูดกันเรื่องอะไร เขาก็ทำได้ นอกจากการเล่นเขาก็จะมาดูหนังสือ นั่งวาดรูป พูดเรื่องรามเกียรติ์อะไรในตอนนั้น เขาก็จะแสดงถึงศักยภาพของเขาให้ญาติพี่น้องเห็น ญาติพี่น้องก็เลยไม่ได้กังวล อย่างป้ายเวลาก่อนออกกำลังกาย ให้มีการอบอุ่นร่างกาย เขาก็อ่านออก และทำตาม และเขาก็รู้ว่าตอนนี้ถึงเวลาจะทำอะไร ไม่ต้องมาไล่ต้อนเหมือนเด็กในโรงเรียน เช่น เขาจะลงสนามเล่นเทนนิส เขาก็ดูแลตัวของเขาเองได้ เขาก็มีหนังสือมานั่งอ่านเวลาที่นั่งพัก”

3. รูปแบบของการจัดการศึกษาโดยครอบครัว

เหตุผลสำคัญที่แม่เลือกการจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบมีข้อตกลงร่วมกับโรงเรียน คือ ความต้องการให้ลูกมีวุฒิการศึกษา เพื่อที่จะไม่มีปัญหาหากวันใดน้องป๊านป๊านต้องการกลับเข้าสู่ระบบการศึกษาในโรงเรียน ซึ่งแม่ตั้งแล้วว่า

“ตามพระราชบัญญัติแล้วเด็กที่จัดการศึกษาโดยครอบครัว ถ้าไม่มีโรงเรียนรองรับก็จะกลายเป็นผิดกฎหมาย เพราะตอนนั้นหลาย ๆ คนก็ทำกันโดยไปฝากชื่อไว้ที่โรงเรียนแม่แล้ว ซึ่งเป็นตัวอย่างให้เราไปทำตามแบบนั้น เราไม่ต้องการให้ผิดกฎหมาย ซึ่งก็มีโรงเรียนเดียวที่สามารถรับการเรียนการสอนแบบโฮมสกูลและออกวุฒิบัตรให้ได้ เพราะโรงเรียนเอกชนที่อื่นเขายังไม่รับรู้ และเราก็เคยไปขอความร่วมมือกับเขา แต่เขายังไม่กล้าที่จะรับ ปรัชญาในการศึกษาเขาอาจจะมี แต่เขายังเชื่อในกฎระเบียบของรัฐ ว่าเด็กจะต้องมีเวลาเรียน 80 เปอร์เซ็นต์ เพราะว่าวันใดลูกเราเกิดอยากกลับเข้าโรงเรียน โดยที่ยังไม่จบ ป.6 เขาก็จะสามารถกลับเข้าสู่ระบบได้โดยมีวุฒิที่ออกจากโรงเรียนนี้เป็นหลักฐาน”

4. การดำเนินการบริหารจัดการการศึกษาโดยครอบครัว

รูปแบบในการจัดการศึกษาโดยครอบครัวของแม่ติกได้เลือกนั้น เป็นแบบการจัดร่วมกับโรงเรียน แม่ติกจึงเขียนแผนการศึกษาส่งให้กับโรงเรียนแม่แก้ว และมีการพาลูกไปร่วมกิจกรรมที่โรงเรียน ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

“เราต้องเขียนแผนการศึกษาส่งไปที่โรงเรียน ว่าเรามีแนวทางแบบนี้ มีปรัชญาแบบนี้ และวิธีการทำอย่างไร เมื่อทางโรงเรียนมีค่าย มีกิจกรรมที่ต้องการจะพบเด็กเพื่อประเมินผล เราไปร่วมด้วยทุกครั้ง กลุ่มที่การจัดการศึกษาโดยครอบครัวทั้งหมดจะลงชื่อตรงนั้น และไปร่วมกัน เวลาเข้าค่ายทางโรงเรียนแม่แก้ว ก็จะจัดกิจกรรมเป็นฐาน ฐานวัดประเมินเด็ก พ่อแม่ก็จะมีการประชุมร่วมด้วย เราก็มีส่วนร่วมตรงนั้นด้วยว่าน่าจะจัดกิจกรรมแบบนี้ ให้กับเด็กโฮมสกูล เพราะเขาขาดเรื่องนี้ไป เช่น พาเขาเดินป่า พาเขาทำพืชสวนครัว ให้เขาร่วมกิจกรรมที่ทางโรงเรียนจัดขึ้น ในปีการศึกษาหนึ่งทางหมู่บ้านเด็กจะให้ส่งแบบประเมินมาสามครั้ง สามเทอม ก็เหมือนเด็กสอบ เราก็จะส่งไปให้ แต่ของเราจะเป็น portfolio คือลูกเราทำอะไร บันทึกของลูก งานของลูกทั้งหมดก็เก็บรวบรวม นอกจากนั้นแล้วตัวเราเองต้องสามารถที่จะเชื่อมโยงให้ตัวโรงเรียนรู้ว่าสิ่งที่ลูกทำเกี่ยวข้องกับวิชาอะไร เช่น เขากำลังเขียนเรื่องนี้อยู่ แต่ในเรื่องนี้มีค่าใช้จ่ายรวมอยู่ด้วย ก็เท่ากับว่าเด็กเขามีการคิดวิเคราะห์เชิงคณิตศาสตร์ เรื่องบวกลบคูณหาร คือเป็นไปตามสภาพจริงตามงานของเขาแต่ละชิ้นงาน เพราะฉะนั้นพ่อแม่จะต้องสามารถถ่ายทอดให้ทางโรงเรียนรู้ได้ด้วย โดยมากก็จะเป็นทางลายลักษณ์อักษร ก็ส่งไปในแต่ละเทอม เราก็จะร่วมในลักษณะนี้ เวลาที่ไปค่าย พ่อแม่บ้านเรียนทุกคนจะมีโอกาสได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน ถ้าถามว่ามีส่วนร่วมกับโรงเรียนมากน้อยแค่ไหน เรียกว่า มีตลอดเวลานะ เพราะว่าทุกวันแม่ก็บันทึก ก็ทำงานเหมือนกับเป็นครูโรงเรียนแม่แก้ว ที่มาสังเกตลูกและสรุปเป็นผลงานส่งไปให้ แต่มีนักเรียนเพียงคนเดียวที่อยู่ในความดูแล คือ ลูกเรา และเรื่องค่าใช้จ่าย เราก็มีให้กับทางโรงเรียนแม่แก้ว ลูกเราก็ได้เรียนรู้ถึงการแบ่งปันด้วย เพราะว่า เป็นโรงเรียนสำหรับเด็กด้วยโอกาส เราก็ไปช่วยเขาตรงนั้น เวลาไปทุกครั้งลูกเราก็จะเกิดการเรียนรู้เรื่องการแบ่งปัน ความเอื้ออาทร เพราะเด็กที่นั่นจะมีทั้งเด็กพิการ พิการซ้ำซ้อน เขาก็จะ

ต้องไปอยู่ร่วมกันเด็ก ไปพักค้างกับเด็กที่โรงเรียน พ่อแม่จะพักกันต่างหาก คือ ที่โรงเรียนจะเป็นบ้านพักที่ครูคือ แม่ เด็กโตคือ พี่ เด็กเล็ก คือ น้อง และลูกเราก็คือ แยกที่ไปเยี่ยม ลูกเราจะเรียนรู้ได้เลยว่า เด็กที่นี่มีการเรียนที่ไม่มีหมดเวลาเลยด้วยซ้ำ”

ทุกที่คือ ห้องเรียน

แม่ตีกล่ำถึงปรัชญาของโรงเรียนแม่แอ้วที่ยึดหยุ่นสำหรับเด็กที่จัดการศึกษาโดยครอบครัว และการมีส่วนร่วมของครอบครัวกับโรงเรียนแม่แอ้วไว้ดังนี้

“เรามีปรัชญาที่บอกว่าเด็กเรียนรู้ได้ทุกที่ทุกเวลา เด็กโฮมสกูล คุณอยู่ที่บ้านคุณ คุณจดชื่อจดทะเบียนเป็นนักเรียนที่นี่ แต่คุณอยู่ที่บ้านคุณไม่จำเป็นต้องเห็นว่าคุณเรียนอะไร เขาเชื่อว่าเด็กเรียน เพราะฉะนั้นก็ไม่ขัดกับปรัชญาของเขา เขาไม่จำเป็นต้องมาเซ็คชื่อว่าเด็กมาโรงเรียน เราก็จะร่วมในลักษณะนี้ เวลาที่ไปค่าย พ่อแม่โฮมสกูลทุกคนก็จะมีโอกาสได้แลกเปลี่ยนกัน ไปออกแบบ ไปช่วยเหลือกับโรงเรียน ถ้าถามว่ามีส่วนร่วมกับโรงเรียนมากน้อยแค่ไหน ก็เรียกว่ามีตลอดเวลานะ เพราะว่าทุกวันแม่ก็บันทึก ก็ทำงานเหมือนกับเป็นครูโรงเรียนแม่แอ้ว ที่มาสังเกตลูกแล้วก็สรุปเป็นผลงาน ส่งไปให้ เพียงแต่นักเรียนอยู่ในความดูแลคนเดียวคือลูกเรา และก็ไปพบปะกัน”

แผนการในอนาคต

สำหรับการกำหนดจุดมุ่งหมายในการศึกษา แม่ตีกล่ำถึงการวางแผนการศึกษาในอนาคตให้กับลูก ๆ ซึ่งไม่ใช่การสอบเอนทรานซ์ได้ โดยให้โอกาสพูดคุยกันกับลูก ว่า

“การวางแผนการศึกษาในอนาคตเราได้ให้โอกาสเขา และได้คุยกันอยู่ คือ การที่เราอยู่แบบกลมเกลียวกัน มีความสัมพันธ์ค่อนข้างดี สนับสนุน จะทำให้ได้รับรู้ปัญหาพร้อมกัน แล้วก็แก้ปัญหาไปด้วยกัน เช่น การศึกษาก็เหมือนกัน ลูกสาวจะรู้ว่าแม่ไม่เห็นด้วยกับการต้องไปแข่งงวดกับโรงเรียนกวดวิชา เพราะฉะนั้นก็ต้องยอมรับที่จะพร้อมว่าอาจเอนทรานซ์ไม่ติด ก็จะไม่ให้เกิดการสูญเสีย เขาก็จะรู้ว่า

พ่อแม่จะไม่รู้สึกสูญเสียอะไรกับเขา เพราะฉะนั้นความล้มเหลวที่เราได้ยินได้ฟัง ว่าเด็กเอนทรานซ์ไม่ติดเขาจะรู้สึกกลัวพ่อแม่ เราคิดว่าคงไม่มาบอกในกันวันเดียว เหมือนที่พ่อแม่บางคนรู้สึกสุดสำหรับมาตลอดเวลาว่า อยากให้ลูกเอนทรานซ์ติด แต่พอถึงวันที่ลูกเอนทรานซ์ไม่ติด ก็มาบอกว่าไม่เป็นไรนะลูก คำพูดตรงนี้คงใช้ไม่ได้ในวันเดียว อันนี้ต้องทำให้เค้าเห็นว่าเราเห็นอะไรสำคัญมากกว่า เพราะฉะนั้นเรื่องเป้าหมายทางการศึกษาของทั้งคนโตและคนเล็ก เขาก็จะรับรู้ คนเล็กก็จะได้ยินเรื่องที่จะเข้ามหาวิทยาลัย ด้วยวิธีไหนหรืออะไรอย่างไร ก็จะมีเงื่อนไขไว้ว่าแต่มหาวิทยาลัยเอกชนไม่เรียนนะ ด้วยเหตุผลของปัจจัยเรื่องการเงิน ซึ่งมันไม่ได้หมายความว่าถ้าลูกไม่ได้เรียนเอกชนมันจะไม่มีที่เรียน คุณจะต้องเสาะแสวงหาหรือว่าคุณจะต้องพยายามเข้ามหาวิทยาลัยของรัฐให้ได้ นั่นเราก็ไม่ได้บังคับ แต่คุณต้องหาวิธี”

คำพูดของแม่ติ๊กข้างต้นนั้นเป็นสิ่งที่แม่ติ๊กวางแผนทางการศึกษาในอนาคตให้กับพอมยิ้มสำหรับน้องปุ้นปุ้นนั้น หากเทียบกับการศึกษาในระบบโรงเรียนก็จะยังอยู่ในระดับประถมศึกษาตอนปลาย ซึ่งแม่ติ๊กยังไม่ได้ตั้งเป้าหมายว่าจะให้ลูกประกอบอาชีพอะไร ดังที่เล่าว่า

“เราจะไม่ได้กะเกณฑ์ว่าลูกจะต้องมีอาชีพนี้อาชีพนั้น เพียงแต่เราจะพูดคุยกันเวลาเราเห็นว่าวันนี้เขามีบุคลิกแบบนี้เราก็จะบอกว่าลูกน่าทำงานเป็นอย่างนี้ อะไรอย่างนั้นมากกว่า แต่เราก็ถามนะ เขาก็บอกว่ายังไม่รู้ว่าจะเป็นอะไรเลย เขาเองก็ยังตอบไม่ได้เลย ก็ทำให้ดีที่สุด ให้เขามีโอกาสได้เลือก ไม่ได้ปิดกั้นตัวเองว่าจะต้องเป็นแบบนี้ เพราะฉะนั้น เป้าหมายการศึกษาในอนาคตของเขา ไม่ใช่เรื่องที่น่ากลัวอะไรมากมาย และคงปล่อยให้ถึงเวลานั้นแล้วค่อยมาปรับเปลี่ยนกันอีกที”

“รามเกียรติ์” หนังสือหัดอ่านของปุ้นปุ้น

กระบวนการเรียนรู้ของน้องปุ้นปุ้นเริ่มจากความสนใจ ได้แก่ การเห็นจากเพื่อนในกลุ่มแล้วต่อยอดไปโดยสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ การตอบสนองโดยจัดหาสื่อให้และการเปิดโอกาสให้ลูกได้เรียนรู้ ซึ่งแม่ติ๊กเล่าถึงกระบวนการเรียนรู้ของน้องปุ้นปุ้นไว้ดังนี้

“ตอนที่ลูกเริ่มสนใจรามเกียรติ์ การเริ่มมาจากเพื่อนในกลุ่มโฮมสกูลด้วยกัน เผลอญมีเด็กในกลุ่มคนหนึ่งสนใจอยู่ และเราก็ต้องการจะเข้ากลุ่ม เมื่อไปลูกก็ชอบ ไม่ได้ชอบตามเพื่อน เขากลับมานั่งคิดถึงแต่เรื่องนั้น เขาจะแสดงออกมาในเรื่องของภาพวาด ก็เลยได้ฝึกมือ เหมือนกับในช่วงระดับ ป.1 จริง ๆ คือได้เขียนหนังสือ ได้วาดภาพ มีการเขียนคำบรรยายใต้ภาพ ซึ่งก็จะไม่ใช่ ก.กา จะเป็นภาษาบาลีสันสกฤตไปเลย เป็นคำที่มีตัวสะกดเยอะ ตามภาพตัวอย่างที่ไปเห็นมา เห็นจากตอนที่ไปเดินโซน บรรยากาศที่ไปเดิน อยู่ในสถานที่ของกรมศิลปากร ในตู้ข้างฝาจะมีหัวไขนทุกตัว และเห็นตรงนั้นกลับมาวาดภาพในรายละเอียดที่ไปเห็นมาได้ในระดับความช่างสังเกตของเขา ซึ่งเป็นที่น่าพอใจ เพราะเราฝึกให้เด็กเป็นคนช่างสังเกต ถ้าสภาพแวดล้อมมันไม่สร้าง เขาไม่ชอบ แล้วเราก็ไม่ปล่อยให้มันก็คงไม่ถึงจุดที่ต้องการ พอสนใจ แล้วสภาพแวดล้อมที่จัดขึ้น บรรยากาศตรงนั้น เพราะต้องมีการไหว้ครู นุ่งผ้าแดงเดิน พอใจกับความเป็นคนช่างสังเกตเกิดจากการทำโฮมสกูล”

“...ช่วงนั้นลูกอายุประมาณ 7 ขวบ สามารถอ่านได้จากที่เขียนภาพ และบรรยายภาพข้างใต้ ทุกหน้าที่สนใจ เราก็ไปหาหมดเลย เข้าร้านหนังสือลูกก็จะหาแต่เรื่องนี้ แล้วเราก็ซื้อหนังสือรามเกียรติ์มา เขาก็ให้เราอ่านให้ฟัง เขาก็ดูไปด้วย จำได้ว่าเขาชอบบทกลอน แล้วก็อยากเขียนอยู่บทหนึ่ง ซึ่งยาวนะ เขามาเขียนตาม แล้วก็ท่องได้หมดเลย เหมือนกับที่เราต้องท่องตอนสมัยเราเรียนหนังสือตอนเด็ก ๆ แต่เขาจะเป็นเลือกบทกลอนเอง ในนั้นจะมีชื่อตัวละครมากมาย ตอนนั้นเราเริ่มหาซื้อโดยไปที่ร้านหนังสือ ชื่อโปสเตอร์พวกนั้นมา เขาจะตัดแปะ แล้วเขียนคำบรรยาย แล้วก็อ่าน อ่านเรื่องรามเกียรติ์ โดยที่เราอ่านให้ฟัง เราก็ไม่รู้ว่าเขาอ่านได้ เพราะเราคิดว่ามันยากเกินไป และเรารู้ว่าหนังสือเรียน ป.1 ไม่ได้เป็นแบบนี้ เราไม่ได้ยึดเยียดว่าจะต้องอ่านอันนี้นะ แต่ว่าเขาอยากเขียน เราก็ให้เขียน เขาก็เขียนตาม เพื่อที่จะทำเป็นสมุดของเขาเอง”

พ่ออี๊ดเล่าถึงพัฒนาการด้านการอ่านหนังสือของลูกว่า

“เดาว่าทำไมถึงอ่านหนังสือออก เพราะเขาสนใจ และคงจะจำเป็นคำ ๆ ของตรงนั้นไว้ ถูกบันทึกไว้ในสมองเรียบร้อยแล้ว แต่เราเองไม่รู้ว่าเขาอ่านได้ ส่วนหนังสือเล่มอื่นก็ไม่ใช่ว่าไม่ดูเลย มีหนังสือภาพต่าง ๆ หนังสือปลา เขาจะสนใจสิ่งมีชีวิต ปลาน้ำจืด ปลาน้ำเค็ม จะมีรายละเอียดข้างล่าง แม่เขาอ่านให้ฟัง เขาก็จะถามนี่ปลาอะไร แม่เขาก็อ่าน ซึ่งก็เป็นอย่างนี้มาตั้งแต่ตอนที่ห้าขวบแล้วนะ ก็คือตั้งแต่อนุบาล เวลาที่กลับมาบ้าน เขาก็จะให้เราอ่านให้ฟัง คือเขาจะมีหนังสือเยอะ เพราะเขาเป็นคนชอบอ่าน และถ้าเวลาเขาชนมาก ๆ แม่เขาจะจับขังในห้อง อ่านหนังสือให้ฟัง เขาก็จะดู”

แม่อี๊ดเล่าเสริมในเรื่องการอ่านหนังสือของน้องปู๊นปู๊น ซึ่งเกิดจากการต่อยอดของความสนใจ และพัฒนาจากการอ่านหนังสือเล่มหนึ่งไปสู่อีกเล่มหนึ่งไว้ดังนี้

“ตอนที่หนังสือรามเกียรติ์ออกมา มีคำที่เหมือนกับคำในหนังสือบรรยายปลา เขาก็อ่านได้ คำไหนเขาอ่านได้เขาก็จะอ่าน คำไหนที่อ่านไม่ได้เขาก็จะอ่านให้ แต่เราก็ยังไม่รู้ว่าเขาอ่านหนังสือได้นะ ก็เห็นเขาเปิดดู เพราะเขาชอบดูภาพ ยิ่งภาพไหนมีคำบรรยายได้ภาพเขาจะชอบดูมาก เขาก็อ่านให้ฟัง เราเองก็อยากรู้ว่ามันคืออะไร เขาก็อ่านให้ฟัง เราอ่านไปโดยที่ไม่ได้บังคับ ว่าจะต้องอ่านหน้านั้นนะลูก ไม่ได้เป็นอย่างนี้เลย เพราะฉะนั้นประสบการณ์ของเขา เราจะสามารถกลับมาเขียนให้ทางหมู่บ้านเด็กรู้ได้ โดยที่เราผ่านมาแล้วนะ เราไม่ได้เตรียมการเลยว่าจะสอนลูกวิธีนี้ เป็นไปโดยบังเอิญ พอผ่านมาแล้วเรารู้ว่าเขาอ่านหนังสือได้โดยวิธีนี้เอง”

“...พ่อเริ่ม 7 ขวบกว่า แฮร์รี่พอร์ดเตอร์เข้ามา เขาอยากได้แฮร์รี่พอร์ดเตอร์มาก ตอนนั้นดูโนนอยู่ แล้วมีงานขายแฮร์รี่พอร์ดเตอร์ ชื่อซัซซุด เขาก็เลยรู้ว่าเขาอ่านแฮร์รี่พอร์ดเตอร์ได้ตั้งแต่หน้าแรกจนหน้าสุดท้าย แต่รามเกียรติ์หนามากไงคะ แล้วเขาก็จะดูภาพ แต่รามเกียรติ์ช่วยให้เขาทำงานศิลปะ ตอนนี้จะกลับไปทดสอบให้เขาอ่านรามเกียรติ์อีกก็คงไม่ได้ เพราะเขาอ่านหนังสือได้แล้ว พี่เลยจะบอกว่าประมาณ 7 ขวบครึ่งเขาอ่านแฮร์รี่พอร์ดเตอร์ได้”

การจัดตารางในการทำการจัดการศึกษาโดยครอบครัวของแม่ตึกนั้น ไม่ได้มีกำหนดที่แน่นอนนัก เพียงแต่กำหนดไว้ว่าในหนึ่งสัปดาห์ต้องเข้าร้านหนังสือ เพื่อดูหนังสือใหม่ ๆ ดังนี้

“ในช่วงแรก ๆ เหมือนกับกระหายมาก มีอะไรที่ไหนก็ไปหมด จะกำหนดไว้ก็แค่ต้องเข้าร้านหนังสือ และก็มีเรื่องของการออกกำลังกายจะต้องมี ก็จะมีเทนนิสที่จะต้องเรียน นอกนั้นก็จะเป็นคนเลือก แม้กระทั่งเรื่องของหนังสือก็เหมือนกัน เขาจะเป็นคนเลือกหนังสือเอง”

เรียนเทนนิสกับนักกีฬาทีมชาติ

น้องป๊อปไปเรียนเทนนิสที่สนามศรีชาพันธ์ ในจังหวัดขอนแก่น โดยมีนักกีฬาทีมชาติอย่างพี่บ๊วก (นราธร ศรีชาพันธ์) เป็นผู้ฝึกสอน ซึ่งน้องป๊อปจะไปอยู่ที่นั่นตลอดระยะเวลาของแต่ละคอร์สซึ่งนานประมาณ 1 เดือน และระหว่างคอร์ส ก็จะมาอยู่บ้านที่กรุงเทพฯ โดยมีการกลับไปเรียนเพิ่มเติมที่สนามในวันเสาร์ อาทิตย์ และจันทร์ หากเมื่ออยู่กรุงเทพฯ สองแม่ลูกจะใช้เวลา 1 วันเต็ม ๆ ในร้านหนังสือ เพื่อเปิดโอกาสให้น้องป๊อปได้เลือกหนังสือตามความสนใจ โดยแม่จะไม่บังคับให้อ่าน ถ้าแม่อยากให้อ่านอะไร ก็จะอ่านก่อน ดังที่แม่ตึกเล่าว่า

“ลูกจะแสดงออกเวลาที่มีความสนใจในสิ่งที่เราถ่ายทอดให้ ก็มีความกระตือรือร้น อยากรู้ ซักถามตลอดเวลา ถ้าเขาอยากรู้ข้อมูลเพิ่มเติมเราก็จะพาเขาไปร้านหนังสือ เขาจะไม่นึกถึงห้องสมุดเขาจะนึกถึงร้านหนังสือ เพราะเราพาไปแต่ร้านขายหนังสือ เริ่มต้นเขาก็จะหาข้อมูลจากคนที่รู้เรื่องก่อน ซึ่งเรื่องที่เขาสนใจเขาจะไม่ค่อยลืมง่าย ๆ เขาจะถามอยู่เรื่อย ๆ ส่วนใหญ่เรื่องราวหรือข้อมูลที่ต้องการก็มาจากตัวเขา ถ้าเขาสนใจในเรื่องใด เราต้องไปหาหนังสือมาอ่าน ซึ่งก็ไม่ได้เจาะจงไปว่าจะต้องมีข้อมูลอะไรบ้าง ส่วนมากจะกลาง ๆ เพราะเรามีลูกสองคนถ้าวันไหนเราไม่มีเวลา เราจะต้องคุยกันว่าในขณะนั้นไม่ได้ ลูกจะไม่ได้ถูกละเลยโดยเด็ดขาด และการเลือกสื่อให้เหมาะกับลูกเราก็จะใช้จากการสังเกต ช่วงเด็ก 8-9 ขวบ ก็จะต่างจากเดิม ไม่เหมือนเด็ก 5-6 ขวบ เขาก็จะตามพี่ แต่พอโตขึ้นมาหน่อย เราก็ต้องสังเกต ถ้าอยากให้เขาดู เราก็มีเทคนิคนิดหน่อยคือ เราต้องสังเกตเวลาเขาไปเลือกหนังสือ บางทีเขาดูหนังสืออยู่ เราไปทักว่าเอาสิ ต่อไปเขาก็

อาจจะไม่หยิบหนังสือเล่มไหนอีกเลย แต่เราจะใช้วิธีสังเกตว่าเขาดูหนังสืออะไรบ่อย ๆ เราก็ทำเป็นอ่านหนังสือเล่มนั้นบ้าง หรือในเรื่องไหนที่เราต้องการให้เขารู้ก็ตาม เราต้องทำเป็นอ่านก่อน เขาก็จะเข้ามาถามว่าแม่ดูอะไร เราก็บอกว่าแม่สนใจเรื่องนี้ พอเราซื้อไปเขาก็จะมาขออ่านเอง ไม่มีการบังคับให้อ่าน บังคับให้ทำ”

ส่วนการเลือกสื่ออื่น ๆ นั้น แม่ติ๊กจะเลือกให้เหมาะกับลูกโดยใช้การสังเกตวิธีการแสดงออกของน้องปู๊นปู๊นเมื่อมีความสนใจ ดังนี้

“คือปู๊นปู๊นเขาเป็นเด็กที่มีช่วงเวลาของความสนใจที่ยาวนานและค่อนข้างมั่นคง เช่น พอสนใจโซนแล้ว ก็จะศึกษาอย่างลึกซึ้ง เราก็หาสื่อให้จากโปสเตอร์ พอปู๊นปู๊นสนใจเรื่องเต็นท์ ก็พาไปเรียนที่กรมศิลปากร จัดหาผ้าแดงให้ถุง ส่วนหัวโซนก็พาไปเรียนทำที่วัดเทพากรทุกวันพฤหัสบดี ก็เลยมีหัวหนุมนานที่ทำด้วยฝีมือตัวเองไว้ฝึกซ้อม และจากการได้ทำหัวโซนที่ต้องเรียนรู้ตั้งแต่การขึ้นโครงกระดาษก็ต่อยอดไปถึงการทำกระดาษสา เราก็ช่วยเตรียมอุปกรณ์ แล้วลองทำด้วยกัน การเรียนโซนทำให้เขาสนใจดนตรีไทย ก็ไปกับพี่ ๆ บ้านเรียนได้ฝึกกับคุณตาสายจนตั้งวงดนตรีไทยออกแสดงตามงานได้ แล้วก็ยังไปเรียนไวโอลินกับกองดุริยางค์กองทัพเรือ และเรียนเพิ่มเติมที่โรงเรียนดนตรีสยามกลการ กิจกรรมพวกนี้ เขาอยากทำเองทั้งนั้น บางทีเราเองก็คาดไม่ถึงว่าเรื่องไหนที่เขากำลังสนใจอยู่ ซึ่งบางครั้งเราคาดว่าเขาจะารู้เรื่องนี้ กลับกลายเป็นเขารู้เรื่องซึ่งเป็นสิ่งที่ยู่ข้างเคียงสิ่งนั้นเพิ่มขึ้นมา และก็สนใจเรื่องข้างเคียงนั้นมากกว่า พี่ว่าน่าอัศจรรย์มากกว่านะ เท่ากับว่ายิ่งป็นนัดเดียวได้นกสองตัว”

ในเรื่องความรับผิดชอบหรือหน้าที่ของแต่ละคนในครอบครัวนั้น มีการแบ่งกันโดยสภาพวิถีชีวิตจริง ดังนี้

“พ่อเป็นคนทำงานหารายได้ที่จะมาใช้จ่ายในบ้าน และลูก ๆ ก็จะได้รับรู้ถึงรายได้ เขาก็มีโอกาสที่จะเลือกในสิ่งที่เขาสนใจ และรู้ว่าทางบ้านจะต้องมีค่าใช้จ่ายในสิ่งที่เขาต้องการ เขาจะต้องยอมลดในส่วนที่เคยได้ เพื่อให้เกิดความสมดุลงานในบ้านก็เหมือนกัน เพื่อที่จะไม่ให้ไปหนักกับใครคนใดคนหนึ่ง เขาก็จะดูว่าสามารถแบ่งเบาอะไรได้บ้าง อาจจะไม่ได้กำหนดว่าคนนี้จะต้องทำอย่างนั้นอย่างนี้

พอเรื่องอื่นก็จะไม่ทำ อย่างง่าย ๆ งานในส่วนตัวของเขา เขาก็ต้องจัดการเอง ส่วนงานบ้านก็เป็นการไหว้วานกันมากกว่า ไม่ได้กำหนดเป็นหน้าที่ว่าจะต้องเป็นของใคร บางทีพอก็ทำได้ แม่ก็ทำได้ ใครก็ทำได้ ก็จะมีกฎอยู่เหมือนกันว่าจะต้องกินข้าวพร้อมกัน อย่างน้อย ๆ มื้อเย็นต้องกินข้าวพร้อมกัน ไปไหนไปด้วยกัน ถ้าเมื่อไรที่เกิดการไม่ปฏิบัติตามกฎหรือข้อตกลงที่คุยกันไว้ ก็จะทำให้โอกาสสนุกได้คุย หรือบอกถึงเหตุผลที่ไม่ปฏิบัติตาม แต่ที่สังเกตได้นะคะคือ พอเขาเริ่มเห็นว่าแม่เริ่มไม่พอใจ เขาจะรู้ เขาจะหยุดทันที กฎแต่ละอย่างมีการยืดหยุ่นได้ค่ะ แต่ต้องรับรู้กันทุกคน เช่น พ่อมีงานตอนเย็นทุกคนต้องรับรู้ และรอที่จะทานข้าวพร้อมกันระหว่างนั้นอาจมีของว่างอะไรรองท้องไปก่อน”

สำหรับการประเมินผล ทางโรงเรียนแม่แอ้วจะมีการประเมินผลตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งแม่ติกเล่าว่า

“เขามีการประเมินเด็กตามกระทรวง ตามกฎ ตามหลักสูตร ว่าอายุเท่านี้ อยู่ชั้นไหน แต่เขาก็จะมีเกณฑ์ประเมินอยู่ โดยทั่วไปแล้วก็เป็นที่ปกติ คือเด็กขนาดนี้ ก็ทำได้อยู่แล้ว เพราะเท่าที่ผ่านมาก็ไม่มียะไรยุ่งยาก เด็กก็แค่อ่านออกเขียนได้ในระดับนี้ พี่ไม่เคยเปลี่ยนรูปแบบการทำการศึกษโดยครอบครัว ไม่เคยเปลี่ยนเครือข่ายเลย โรงเรียนแม่แอ้วมีการทดสอบทุกเทอม เป็นกิจกรรมแบบไปเข้าค่าย”

ในส่วนของการศึกษาโดยครอบครัว แม่ติกมีวิธีประเมินผลที่หลากหลาย โดยอาศัยวิธีหลัก คือ การสังเกต ดังนี้

“วิธีการประเมินผลของพี่ก็จะประเมินเป็นเรื่อง ๆ ไป เฉพาะตรงนั้นนะ คงบอกว่าใช้ประเมินจากแบบฝึกหัด หรือจากพฤติกรรมอย่างเดียวไม่ได้ ต้องใช้หลายอย่าง กระทั่งการตัดสินใจของเขาก็เป็นการประเมินเหมือนกัน และดูตามของกระทรวงด้วย ดูไม่让他ค่อยไปกว่าของกระทรวง เพราะกระทรวงมีแนวประเมินให้เพียงเล็กน้อยเท่านั้น เท่าที่เห็นก็จะเกินกว่าในกระทรวงกำหนดไว้เราจะสรุปจากผลงานของเขา หรือกิจกรรมที่ไปพบเห็น เราค่อนข้างทำงานหนักนะ ทั้งที่เรามีนักเรียนคนเดียวนี้แหละ เพราะว่าเราสังเกตเขาตลอดเวลา สิ่งที่เราได้บางทีมันอาจจะประโยชน์กับคนอื่น เพราะว่าการบันทึกของเรา เช่น ลูกอ่านหนังสือ

ได้เมื่อไร เราบอกวันเวลาไม่ได้ แต่ว่าเราจะต้องบอกรายละเอียดให้ได้ว่า ไม่ใช่วิธีการที่ใช้ ๆ กันอยู่ แต่เป็นวิธีการที่ต้องมีความต่อเนื่อง และสอดคล้องกัน ไม่ว่าจะสภาพแวดล้อม และผลที่ได้มันจะแม่นยำ และตรงมากที่สุด จะช้าจะเร็วอาจจะขึ้นอยู่กับตัวเด็ก ผลมันจะไม่เป็นไปตามวิธีที่กระทรวงประเมิน ว่าถ้าจะอ่านจะต้องอ่านแบบนี้ก่อน ถ้าเราจะเขียนไว้ว่าวิธีประเมินของเราก็คือ เราจะให้ลูกอ่านถึงตรงนี้ก็ไม่ได้ เราใช้เวลาที่เรียกว่าอาจจะตั้งแต่ 1 ขวบ ถึง 7 ขวบ ในการหัดอ่านหนังสือ ด้วยวิธีการเรียนรู้ของลูกเอง”

ส่วนในเรื่องการสอบเทียบโอนหรือการเทียบระดับเพื่อเข้าสู่การศึกษาในระบบโรงเรียนตามที่พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ 2542 ได้เปิดโอกาสไว้ นั้น แม่ตีก็มีความสนใจที่จะทดลอง แต่ไม่คิดว่าจะใช้กับเด็กทุกคนได้ เนื่องจากไม่มั่นใจผู้ประเมินว่าจะวัดเด็กที่ผลงานหรือกระบวนการ ดังที่แสดงความคิดเห็นว่า

“ถ้าหากมีเปิดโอกาสให้สอบเทียบ ก็คิดว่าน่าสนใจ แต่คงไม่ได้หมายถึงใช้ได้กับเด็กทุกคนนะ คือเราสนใจ น่าจะทดลองดู แต่ก็ยังไม่รู้ว่าดีหรือไม่ดี เพราะว่ามันไม่แน่ใจในข้อสอบที่จะมาเทียบ ถ้าเขาทำชิ้นงานของเขาที่คนในวงการวิชาการมองออกได้ว่าชิ้นงานนี้ เทียบเขาให้ได้ดีกับอะไร ไม่ใช่ว่าเขาทำเครื่องเล่นได้หนึ่งอันแล้วบอกว่าเขาทำได้แค่อิเล็กทรอนิกส์ ถ้ามีแนวคิดแค่นั้นพีก็ไม่รับแล้ว ก่อนที่เขาจะทำตัวนั้นเขาต้องคิด ต้องวางแผน และจะต้องมีกระบวนการตรงนั้น คุณเทียบอะไรให้เขา มองออกไหมว่าเขาคิดอะไรมากกว่าการทำชิ้นงานของเขา”

5. ความคิดเห็นของครอบครัวต่อการจัดการศึกษาโดยครอบครัว

แม้ว่าการจัดการศึกษาโดยครอบครัว จะทำให้แม่ตีต้องเปลี่ยนวิถีชีวิต แต่ก็รู้สึกพอใจกับชีวิตเรียบง่ายแบบบ้านเรียน ซึ่งแม่ตีก็แสดงความคิดเห็นต่อการจัดการศึกษา ดังนี้

“ก่อนจะเริ่มทำโฮมสกูลเราต้องเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตพอสมควร จากที่คิดว่าเราจะเลี้ยงลูกเป็นคุณหนู ให้สบาย ก็ต้องเปลี่ยน พอเข้ามาสู่ระบบนี้เราต้องเข้มแข็ง เราต้องพึ่งตนเอง เรื่องง่าย ๆ ที่คุณพึ่งตนเองให้มันได้ จากการที่คุณมีรายได้มาหนึ่งคน และจะต้องบริหารทั้งการที่จะต้องออกไปแหล่งเรียนรู้ ต้องใช้จ่ายตรงนี้ คุณจะต้องจัดการกับเรื่องอะไรที่มันรกรุงรังฟุ่มเฟือยพวกนี้ออกไปได้มากพอ

สมควร ก็คุยกันก็คือเปลี่ยน เปลี่ยนแม้กระทั่งในการที่จะเลือกสื่อ เดิมที่เราไม่คิดว่าทีวีเป็นมหันตภัยสำหรับเด็ก เราก็เริ่มเปลี่ยนแล้วไม่สนใจ ไม่ดู ถ้าเราไม่ดูละคร ลูกเราก็ไม่ดู ก็เราจะต้องเปลี่ยนตัวเราเอง เราจะสร้างสังคมการกินอยู่ที่ง่าย ๆ ที่ไม่เป็นพิษเป็นภัยกับตัวเอง ก็ต้องเกิดกับตัวเราก่อน เราก็เริ่มรับทุกอย่างพร้อม ๆ กัน แต่ว่ามันก็ต้องอาศัยเวลา พอไปเข้ากลุ่ม คำชมที่เราเล่าให้คนอื่นฟัง เท่ากับมันเป็นตัวชี้ตัวบอกว่า เด็กคนนี้ไม่กินน้ำอัดลมนะ เพราะว่าเราฝึกเขามา เขาก็ไม่กิน คำชมก็เท่ากับว่าเป็นการย้ำให้รู้ว่าได้ผล มีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้น มากพอสมควร เปลี่ยนวิธีปฏิบัติ ญาติพี่น้องก็จะเห็นชัด เดิมเราฟุ่มเฟือยนะ เราก็เปลี่ยน เราเป็นเด็กที่ถูกเลี้ยงมาอย่างคุณหนู ไม่เคยทำอะไร เราก็เรียนมหาวิทยาลัยเอกชน เพื่อนเราก็มีแต่คนร่ำรวย เราก็เห็นมาแล้ว มันก็ไร้สาระ เราก็ไม่อยากจะให้ลูกเราเป็นอย่างนั้น คิดว่าได้จากการทำโฮมสกูลนะ เมื่อก่อนเราไม่มีโอกาสได้พบกับวิถีชุมชนแบบนี้ เมื่อเรามาเจอ เราชอบ เมื่อก่อนทำไมเราถึงไม่ทำอย่างนี้ ลูกเราก็เกิดมีแรงบันดาลใจที่ชอบแบบนี้ เท่ากับว่ามันหนุนเรา”

“ตอนที่เริ่มทำไม่ยุ่งยากเลย ด้วยความที่เรามีอิสระด้วย และก็เป็แผนเฉพาะบุคคลของลูกเรา เราเป็นคนทีรู้ว่าลูกเราเรียนแบบไหน สนใจอะไร ทางโรงเรียนแม่แើวก็ให้อิสระมาก เพราะเรามีส่วนร่วมได้ด้วย”

ในด้านกระบวนการเรียนรู้จากการจัดการศึกษาโดยครอบครัวของน้องปุ่นปุ่น พ่ออึดรู้สึก ว่าดีกว่าการศึกษาในระบบโรงเรียน เนื่องจากลูกสามารถเข้าถึงความรู้ได้เอง ซึ่งพ่ออึดได้เล่าความรู้สึกให้ฟังว่า

“การจัดการศึกษาโดยครอบครัวดีกว่าการจัดการศึกษาในระบบโรงเรียน เพราะลูกได้รู้จริง เป็นคนเข้าถึงความรู้ด้วยตัวเอง เรียนรู้ด้วยตัวเอง คือ ถ้าเรียนจากสิ่งที่สนใจ ลูกก็จะมีวิธีการเรียนรู้ว่าจะเข้าถึงความรู้นั้นด้วยวิธีใด ลูกจะเป็นคนเลือกเอง”

ส่วนผลของการจัดการศึกษาโดยครอบครัว แม่ตีก็มีความพอใจ โดยมองว่า

“พี่ว่าเขาเป็นเด็กที่ร่ารวยภาษา มีความร่าเริง สวมกับวัยของเขา เขาพอใจแล้ว เข้ากับคนอื่นได้ดี เป็นที่รักของคนอื่น และเขาก็ไม่เคยปฏิเสธคนอื่นด้วย”

ส่วนน้องปู๊นปู๊นนั้น รู้สึกสนุกกับการศึกษาโดยครอบครัว แม้บางครั้งจะรู้สึกอยากไปโรงเรียน แต่ก็ไม่ได้อยากเพื่อจะได้ไปเรียนวิชาการ แต่อยากไปโรงเรียนเนื่องจากต้องการทำกิจกรรม ดังนั้น เมื่อถูกถามว่าอยากให้เป็นแม่ติ๊กจัดการศึกษาโดยครอบครัวต่อ หรือว่าอยากเรียนในโรงเรียนก็ได้คำตอบว่า

“อยากไปโรงเรียนกับอยากเรียนแบบบ้านเรียนเท่า ๆ กัน เรียนแบบบ้านเรียนสนุก มีอะไรให้ทำเยอะ ได้ไปเรียนอะไรที่อยากเรียน แต่ที่อยากไปโรงเรียนเพราะโรงเรียนมีกิจกรรมกีฬาดี มีสัปดาห์วิทยาศาสตร์”

สำหรับปัญหาของการจัดการศึกษาโดยครอบครัวนั้น แม่ติ๊กเริ่มเห็นเกี่ยวกับการพาน้องปู๊นปู๊นไปทำกิจกรรมนอกบ้าน จนบางครั้งรู้สึกที่ไม่มีเวลาเป็นของตัวเอง ประกอบกับกลุ่มบ้านเรียนที่ยังไม่แพร่หลายมาก จึงมีกิจกรรมให้เลือกทำจำกัด แม่ติ๊กมองปัญหาที่ครอบครัวประสบในขณะที่ทำการศึกษาโดยครอบครัวไว้ดังนี้

“ตอนนี้เริ่มเหนื่อยนะ เขาโตขึ้น ความสนใจมากขึ้น เราตอบสนองเขาไม่ไหว ไปตามแหล่งเรียนรู้จนบางครั้งพี่ไม่มีเวลาเป็นของตัวเอง เขาเป็นเด็กที่สนใจอะไรมาก เพื่อนคนอื่นเขาเลิกสนใจเรื่องนี้นักไปแล้ว เขาไปทำเรื่องอื่นกันแล้ว ปู๊นปู๊นยังสนใจอยู่ เลยกลายเป็นว่า ไม่มีเพื่อนเล่น แล้วก็ปัญหาที่เจอในขณะนี้ที่ทำโฮมสกูลก็คือ กลุ่มน้อย กลุ่มนี้ช่วยได้ ช่วยในการค้นให้พบความสนใจของลูก เพราะว่าคนหนึ่งในกลุ่มสนใจเรื่องนี้ลูกเราลองไปแวะดู ก็จะมีรู้ว่าจะใช้หรือเปล่า เพราะถ้ากลุ่มเยอะ ก็จะทำให้หลากหลายมากขึ้น มีโอกาสมากขึ้น คนเราสังคมมันช่วยเหลือหลอมกัน เมื่อกลุ่มน้อยทางเลือกก็น้อยลง”

6. บทวิเคราะห์กรณีศึกษาครอบครัวน้องป๊อป

6.1 การวิเคราะห์แนวคิดและที่มาของการจัดการศึกษาโดยครอบครัว

ผลจากการศึกษาข้อมูลครอบครัวน้องป๊อป ผู้วิจัยสามารถวิเคราะห์แนวคิดและที่มาของการจัดการศึกษาโดยครอบครัวได้ดังนี้

- **ด้านแนวคิด ความเชื่อของพ่อแม่** พบว่าพ่ออืดและแม่ตีกะจะแนวคิดและความเชื่อในการศึกษานอกระบบโรงเรียนค่อนข้างน้อย แม้ว่าเมื่อน้องป๊อปยังเล็ก แม่ตีกะมีความรู้สึกว่าจะไม่ต้องทำให้ลูกไปโรงเรียน แต่เมื่อพบว่าทุกคนในสังคมล้วนแต่เรียนอนุบาล อีกทั้งยังได้รับข้อมูลว่า ถ้าไม่จบโรงเรียนอนุบาล จะไม่สามารถเข้าเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ได้ แม่ตีกะจึงทำตามสิ่งที่ทุกคนในสังคมทำกัน เนื่องจากยังมีแนวคิดที่จะให้ลูกเข้าเรียนในระบบโรงเรียนในชั้นประถม แม้ พ่อจะไม่เห็นด้วยกับการประเมินผลในระบบโรงเรียนที่เอาคะแนนมาวัดความสนใจของตัวบุคคลนั้นก็ตาม

- **ด้านบริบททางครอบครัวและชุมชน** พบว่าประสบการณ์ในโรงเรียนของแม่ ก่อนไปในทางลบ เนื่องจากการถูกลงโทษที่รุนแรง จนทำให้แม่ตีกะมองว่า “ครูมีวิธีทำโทษที่สร้างความรู้สึกที่ไม่มีศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์เหลืออยู่เลย” ซึ่งความรู้สึกนี้สอดคล้องกับแนวคิดของ Paulo Freire (1970) ที่มองว่า “การสอนแบบประเพณีนิยมซึ่งใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือครอบงำ ขัดต่อความเป็นอิสระ การมีเสรีภาพของมนุษย์ และเป็นการลดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ลง ปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูและนักเรียนเป็นแบบที่ครูเป็นผู้กระทำ และนักเรียนเป็นผู้ถูกกระทำ” นอกจากนี้ประสบการณ์ที่โรงเรียนของพ่อก็ยังทำให้แม่ตีกะเกิดความไม่พอใจโรงเรียน รวมไปถึงความรู้สึกว่าสังคมโรงเรียนน่ากลัว นอกจากนี้ น้องป๊อปเองเป็นเด็กที่ซน ไม่อยู่นิ่ง ดังนั้น เมื่อเข้าสู่ระบบโรงเรียนซึ่งควบคุมด้วยตารางเวลา ป๊อปจึงมีปัญหากับครูและคนอื่น ๆ อีกทั้งพ่อแม่เป็นคนกล้าสวนกระแส ไม่นิยมทำตามแบบใครหรือตามแฟชั่น จึงกล้าที่จะเอาลูกออกจากโรงเรียน

- **ด้านความเสมอภาคทางการศึกษาและการสนับสนุนจากรัฐ** ปัจจัยของการได้รับการสนับสนุนจากรัฐ เป็นปัจจัยหนึ่งที่เปรียบเสมือนการแนะนำให้แม่ตีกะรู้จักกับทางเลือกใหม่ทางการศึกษา การที่รัฐได้เปิดโอกาสให้พ่อแม่สามารถจัดการศึกษาให้ลูกได้ จึงเป็นทางออกให้กับปัญหาที่แม่ตีกะกำลังประสบอยู่

- **ด้านกระแสการตื่นตัวของการจัดการศึกษาโดยครอบครัว** พบว่าเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลค่อนข้างน้อย เนื่องจากการศึกษาในระบบโรงเรียนยังเป็นกระแสหลักอยู่ แต่การตัดสินใจจัดการศึกษาโดยครอบครัวของกรณีศึกษาครอบครัวน้องปู๊นปู๊นนี้ มีความชัดเจนเรื่องกระบวนการยอมรับนวัตกรรม เมื่อวิเคราะห์เปรียบเทียบกับ 5 ขั้นตอนของ Everett M. Roger (1983) ดังนี้

1. **ขั้นรับรู้ (Knowledge stage)** เป็นระยะที่บุคคลรู้ว่ามีความรู้ว่ามีนวัตกรรมอยู่ และมีความเข้าใจเกี่ยวกับหน้าที่ของนวัตกรรมนั้น ๆ ซึ่งเป็นระยะที่แม่ติก ได้รับเชิญไปร่วมประชุมปรึกษาพิจารณาร่างกฎกระทรวงว่าด้วยการจัดการศึกษาโดยครอบครัว ทำให้ได้รับรู้ว่ามีรัฐได้เปิดโอกาสให้ครอบครัวมีสิทธิในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานได้ และได้ฟังแนวคิดของครอบครัวที่ได้จัดการศึกษาให้กับลูกมาตั้งแต่ก่อนมีการประกาศพระราชบัญญัติการศึกษา ตลอดจนผลที่น่าพอใจจากการจัดการศึกษาโดยครอบครัว

2. **ขั้นโน้มน้าวใจ (Persuasion stage)** เป็นระยะที่บุคคลเกิดทัศนคติด้านบวกหรือด้านลบต่อนวัตกรรมนั้น ๆ ซึ่งเป็นเรื่องของความรู้สึก ในกรณีของแม่ติกนั้นเกิดขึ้นภายหลังการประชุมปรึกษาหารือ ซึ่งแม่ติกได้พูดคุยกับ ดร.รุ่ง ถึงการจัดการศึกษาโดยครอบครัว แล้วเกิดความรู้สึกว่า “อยากให้พระราชบัญญัติมาตรา 12 เกิดขึ้นจริง ๆ”

3. **ขั้นตัดสินใจ (Decision stage)** เป็นระยะที่บุคคลเข้าร่วมกิจกรรมหรือทดลองใช้ ซึ่งจะนำไปสู่การเลือกว่าจะยอมรับหรือไม่ยอมรับนวัตกรรมนั้น ๆ เกิดขึ้นหลังจากที่แม่ติกได้ร่วมเสวนาแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างพ่อแม่ที่จัดการศึกษาโดยครอบครัว และพบกับแม่แ้วซึ่งเป็นโรงเรียนที่เปิดให้เด็กจากครอบครัวบ้านเรียนมาลงทะเบียนเรียนร่วมกับเด็กในโรงเรียน ทำให้แม่ติกเกิดความมั่นใจขึ้น

4. **ขั้นนำไปปฏิบัติ (Implement stage)** เป็นระยะที่บุคคลนำนวัตกรรมนั้นไปใช้ หลังจากผ่านขั้นตอนการตัดสินใจ พบว่า ภายหลังจากการตัดสินใจยอมรับนวัตกรรม โดยลงทะเบียนน้องปู๊นปู๊นไว้กับโรงเรียนแม่แ้วแล้ว แม่ติกเริ่มวางแผนการจัดการศึกษาของตนเอง โดยไปซื้อหนังสือสำหรับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ที่ศึกษาภัณฑ์ เพื่อมาวางแผนการสอนสำหรับน้องปู๊นปู๊น และเริ่มจัดการศึกษาเองที่บ้าน

5. **ขั้นยืนยันการตัดสินใจ (Confirmation stage)** เป็นระยะที่บุคคลหาสิ่งสนับสนุนการตัดสินใจที่ได้ทำไปแล้ว เป็นการยืนยันการตัดสินใจเดิม สำหรับแม่ติกทำโดยพาน้องปู๊นปู๊นไป

ลาออกจากโรงเรียนเดิม แล้วนำไปลาออกนั้นไปยื่นให้กับโรงเรียนแม่แก้ว แม่จะรู้ว่าทางโรงเรียนแม่แก้วไม่ได้ต้องการเอกสารชิ้นนี้ เพราะทางโรงเรียนต้องการเพียงสำเนาทะเบียนบ้านและสำเนาสูติบัตรของน้องปู๊นปู๊นเท่านั้น ซึ่งแม่ตีกก็ได้ส่งไปแล้ว แต่การส่งไปลาออกของแม่ตีกครั้งนี้เปรียบเสมือนเครื่องยืนยันว่าได้ตัดสินใจรับนวัตกรรมการศึกษาโดยครอบครัวอย่างแน่นอนแล้ว

นอกจากนี้ การแสวงหาความรู้ในครอบครัวนี้ค่อนข้างเด่นชัด ทั้งนี้เนื่องมาจากในช่วงที่แม่ตีกเริ่มตั้งครุภัณฑ์น้องปู๊นปู๊น เป็นช่วงที่มีการประชาสัมพันธ์เผยแพร่ความรู้ความเข้าใจในเรื่องการเลี้ยงดูเด็กจากสื่อต่าง ๆ มากมาย แม่ตีกเองก็เปิดรับสื่อเหล่านี้อย่างเต็มที่ ไม่ว่าจะเป็นจากหนังสือพิมพ์ วิทยุ นิตยสาร เช่น รักลูก Life& family ตลอดจนการอบรม สัมมนาที่สื่อต่าง ๆ เหล่านี้จัดขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อตอนน้องปู๊นปู๊นอายุได้ 2 ขวบ แม่ตีกเริ่มรู้สึกว่าคุณลักษณะของเด็กแตกต่างจากเพื่อนวัยเดียวกัน โดยเฉพาะความซนและไม่อยู่นิ่ง แม่ตีกจึงกังวลว่าลูกจะมีอาการไม่ปกติ ดังนั้น การแสวงหาความรู้ของแม่ตีกในเรื่องนี้จึงเกิดขึ้น เนื่องมาจากความต้องการที่จะหาทางแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นกับลูก ซึ่งตรงกับที่ Carl Rogers (1967) ได้กล่าวถึงการเริ่มต้นในการแสวงหาความรู้ของผู้ใหญ่ไว้ ดังนี้

1. การเกี่ยวของส่วนบุคคล (Personal involvement) ทักษะคิดและความรู้ของบุคคลเกี่ยวข้องกับสถานการณ์การเรียนรู้ ซึ่งเห็นได้จากความรู้สึกของแม่ตีกเมื่อพบว่าน้องปู๊นปู๊นมีพฤติกรรมที่ต่างไปจากเพื่อนวัยเดียวกัน และด้วยความที่แม่ตีกเปิดรับสื่อมาก จึงรู้สึกว่า “ช่วงนั้นเป็นช่วงที่โรคต่าง ๆ โรคแปลก ๆ หลังไหลเข้ามา ทั้งไฮเปอร์แอกทีฟ ทั้งออทิสติก” ความกังวลนี้เองที่ทำให้แม่ตีกพยายามแสวงหาความรู้

2. การริเริ่มของแต่ละบุคคล (Self-initiated) ซึ่งเป็นการค้นพบความต้องการของตนเมื่อแม่ตีกพบความแตกต่างของลูก ด้วยความกังวลว่าลูกจะมีอาการของโรคเหล่านั้น แม่ตีกจึงยิ่งพยายามค้นคว้าหาข้อมูลและเฝ้าสังเกตลูก “เริ่มหาและอ่านหนังสือต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับโรคพวกนี้เยอะมาก และมาคอยดูลูกตัวเองว่าใช่หรือเปล่า”

3. การกระจายของการเรียนรู้ (Pervasive) การเรียนรู้ทำให้มีผลต่อพฤติกรรม ทักษะคิด หรือบุคลิกลักษณะของผู้เรียน ซึ่งการแสวงหาความรู้ในครั้งนี้ ทำให้แม่ตีกมีความรู้ด้านจิตวิทยาและการดูแลเด็ก โดยเฉพาะเด็กที่มีความต้องการพิเศษมากขึ้น จนสามารถไปช่วยให้คำแนะนำกับครูในโรงเรียนของเพื่อนวัยเดียวกันว่า เด็กคนในลักษณะนี้ต้องทำอะไร และจากการที่เคยได้ช่วยครูดูแลเด็ก ๆ ในช่วงที่เพื่อนวัยเดียวกันอยู่ จึงมีความสัมพันธ์ที่ดีกับครูคนนี้ ดังนั้น เมื่อครูแนะนำให้แม่

ติกพาน้องป๊านป๊านไปทดสอบด้านสติปัญญา หรือพฤติกรรม แม่ติกจึงรู้สึกว่ น่าจะลองพาไปดู จึงเริ่มแสวงหาความรู้ด้านนี้ “เราถามว่าไปทำอะไรที่ไหน เพราะเราไม่มีความรู้ ครูให้เราลองไปหาดู ไม่ใช่ว่าลูกเราผิดปกตินะ เพราะครูก็ไม่รู้เหมือนกัน เราเริ่มกังวล เริ่มค้นหาที่ที่จะพาลูกเราไปพบ” ซึ่งกลายเป็นการต่อยอดการแสวงหาความรู้ออกไปอีกด้วย

4. การประเมินโดยผู้เรียน (Evaluated by the learner) กล่าวคือผู้เรียนสามารถประเมินได้ดีที่สุด หากประสบการณ์ได้ถูกบรรลุตามความต้องการ ซึ่งก่อนจะมาถึงขั้นนี้ แม่ติกเคยมีความเชื่อในกระบวนการของนักจิตวิทยาอยู่ แต่หากการไปพบนักจิตวิทยาครั้งหลัง ทำให้แม่ติกรู้สึกผิดหวังมากกว่า “คุณเป็นนักจิตวิทยาแบบไหน ไม่มีเทคนิคเลย...เราบอกว่าจะเป็นการ spoiled หรือไม่ก็ตาม แต่เป็นวิธีเลี้ยงลูกของเรา” ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความมั่นใจในวิธีเลี้ยงดูลูกของแม่ติก ดังนั้น แม่ติกเลยตัดสินใจที่จะดำเนินการเอง โดยไม่พึ่งใครอีกแล้ว มุ่งเพียงการแสวงหาความรู้ซึ่งตนประเมินแล้วว่าจะทำให้แก้ปัญหาได้ว่า “ตอนนั้นหมดเงินไปกับหนังสือมาก ซื้อมาหมดเลย หนังสือเรื่องเกี่ยวกับมันสมองทั้งหมด นั่งอ่านทั้งคืน ไม่พึ่งใครแล้ว...ที่นี้ปัญหาก็คืออยู่ที่โรงเรียนแล้วแหละ”

5. สาระสำคัญคือความหมาย (Essence is meaning) เมื่อประสบการณ์การเรียนรู้เกิดขึ้น จะมีความหมายสู่ผู้เรียนให้มีการประสานสัมพันธ์กับประสบการณ์ทั้งหมดของผู้เรียน ซึ่งแม่ติกได้นำความรู้ที่ได้จากการอ่านหนังสือมาพัฒนาลูกเองที่บ้าน โดยเริ่มให้น้องป๊านป๊านไปโรงเรียนน้อยลงมาก และสอนเสริมเองที่บ้าน “เราดูแลเขา เสริมที่เขาขาดหายไปให้มาก ๆ”

ดังนั้น จากแนวคิดและที่มาข้างต้น ทำให้เราเห็นกระบวนการคิดที่นำไปสู่การตัดสินใจยอมรับนวัตกรรมการศึกษาโดยครอบครัวของครอบครัวน้องป๊านป๊าน

6.2 การวิเคราะห์รูปแบบการจัดการศึกษาโดยครอบครัว

จากการศึกษาครอบครัวของน้องป๊านป๊านพบว่า สอดคล้องกับการจัดการศึกษาอย่างมีข้อตกลงร่วมกับโรงเรียน ดังที่ ยุทธชัย เฉลิมชัย (2543) ได้กล่าวถึงรูปแบบนี้ว่า “เป็นการจัดการศึกษาอย่างมีข้อตกลงร่วมกับโรงเรียน พ่อแม่จัดการศึกษาให้กับลูกที่บ้าน โดยที่ลูกยังมีสถานภาพเป็น

นักเรียนของโรงเรียน เป็นผู้สำเร็จการศึกษาจากโรงเรียนที่มีข้อตกลงในความร่วมมือต่อกัน” ซึ่งวิเคราะห์ที่มาของการเลือกรูปแบบดังกล่าว ได้ข้อค้นพบดังนี้

-ต้องการให้ลูกมีวุฒิการศึกษา เหตุผลสำคัญที่แม่ตี๊กเลือกจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบมีข้อตกลงกับโรงเรียน เนื่องจากมีความต้องการให้ลูกมีวุฒิการศึกษา เพื่อใช้ในการเชื่อมต่อกับการศึกษาในระบบ เพราะแม่ไม่มั่นใจในการจัดการศึกษาในระดับมัธยม หรือเพื่อความวันใดที่ลูกอยากกลับเข้าเรียนในโรงเรียนโดยที่ยังไม่จบการศึกษาภาคบังคับ ก็จะสามารถกลับสู่ระบบได้โดยมีวุฒิการศึกษาที่โรงเรียนจะออกให้เป็นหลักฐาน

-ไม่มั่นใจในวิธีการเทียบระดับ แม้ว่ารัฐจะเปิดโอกาสให้ศึกษานอกระบบสามารถเทียบโอนกับในระบบได้ แต่นั่นไม่ใช่เหตุผลที่ทำให้แม่ตี๊กตัดสินใจจัดการศึกษาโดยครอบครัว เนื่องจากแม่ตี๊กยังมองว่า การสอบเทียบระดับไม่น่าจะใช้ได้กับทุกคน ดังนั้น รัฐคงต้องพิสูจน์นโยบายของรัฐเองให้กับครอบครัวบ้านเรียนได้เห็นว่า การเปิดกว้างที่รัฐจะทำให้ทั้ง 3 ระบบการศึกษาสามารถเทียบโอนกันได้นั้น มีความเป็นไปได้มากน้อยเพียงไร

6.3 การวิเคราะห์การดำเนินการบริหารจัดการ ผลและปัญหา

การบริหารจัดการการศึกษาโดยครอบครัวของน้องป๊านป๊านเป็นการจัดร่วมกับโรงเรียน โดยเริ่มจากการจดทะเบียนเข้าเป็นนักเรียนในโรงเรียนแม่แฉ้ว มีการไปเข้าค่ายและร่วมกิจกรรมกับโรงเรียนเป็นระยะ ๆ ทำแฟ้มสะสมงาน (Portfolio) และเข้าสอบเพื่อเลื่อนระดับชั้นที่โรงเรียนเช่นเดียวกับเด็กนักเรียนทั่วไป แต่นั่นไม่ได้หมายความว่า กระบวนการเรียนการสอนจะเคร่งครัดเหมือนกับการศึกษาในระบบโรงเรียน ทั้งนี้เนื่องจากโดยปรัชญาการศึกษาของโรงเรียนแม่แฉ้วก็เป็นแบบโรงเรียนทางเลือก ซึ่งเน้นปรัชญาการเรียนแบบ Summer hill ที่มีความยืดหยุ่นแบบการศึกษานอกระบบโรงเรียน ซึ่งผู้วิจัยสามารถวิเคราะห์การดำเนินการบริหารจัดการได้ ดังนี้

-ด้านบทบาทหน้าที่ของพ่อ แม่และลูก พบว่า แม่เป็นผู้อำนวยความสะดวก (Facilitator) และเรียนรู้ร่วมกันไปกับลูก โดยวางแผนร่วมกันกับลูก ๆ เนื่องจากทำได้เลี้ยงลูกเอง และมีความใกล้ชิดกับลูกมากจนเรียกได้ว่า “ไปไหนไปกัน” ทำให้แม่ตี๊กรู้ปัญหาของลูกไปพร้อมกัน และแก้ปัญหาไปด้วยกัน โดยมองว่าลูกสามารถแสวงหาทางแก้ปัญหาได้ เช่น การสอบเอนทรานซ์ที่พ่อแม่ไม่กำหนดว่าลูกจะต้องสอบได้ แต่ลูกจะต้องแสวงหาที่เรียน หาวิธีการเอง

-**ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ และการเรียนรู้โดยการนำตนเอง** ได้แก่ การใช้ความสนใจของลูกเป็นตัวเชื่อมโยงเข้าหาหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ กระบวนการที่เกิดขึ้นจากความอยากรู้ของลูกเป็นแนวทางที่แม่เฝ้าสังเกตอย่างใกล้ชิด และดึงออกมาเขียนเค้าโครงเป็นเนื้อหาหลักสูตรแล้วส่งไปให้โรงเรียนแม่แฉ้ว แม่สามารถเชื่อมโยงให้ทางโรงเรียนรู้ว่าสิ่งที่ลูกทำเกี่ยวข้องกับวิชาอะไร มีความยืดหยุ่นในการจัดกิจกรรม การกำหนดเนื้อหาหลักสูตร จะมีส่วนร่วมกันในการกำหนดเนื้อหาว่าจะจัดกิจกรรมอะไร และจะจัดอย่างไร ดังนั้นเนื้อหาหรือประสบการณ์ในเรื่องใดที่แม่มองว่าลูกยังขาดอยู่ ก็จะจัดเพิ่มเติมให้ ซึ่งสอดคล้องกับที่ วิชัย ดิสสระ (2535) ได้เสนอแนะแนวคิดในการเลือกเนื้อหาที่จำเป็นไว้ 6 ประการ สรุปได้ดังนี้

1. เนื้อหาจะต้องไม่ถูกจำกัดตายตัว หรือระบุแน่นอนชัดเจนอยู่ในระดับใดระดับหนึ่ง โดยเฉพาะ
2. เนื้อหาสาระที่จะเรียนต้องคำนึงถึงการเรียนรู้ว่าจะเรียนอย่างไรถึงจะเรียนรู้ได้
3. ทั้งผู้สอนและผู้เรียนจะต้องร่วมกันเลือกสรรเนื้อหาสาระที่จะเรียน
4. เนื้อหาสาระนั้นต้องเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับสภาพหรือเหตุการณ์ที่ปรากฏอยู่โดยทั่ว ๆ ไป
5. การเปลี่ยนแปลงเนื้อหาสาระจะต้องคำนึงถึงการเตรียมการเพิ่มพูนความรู้ และประสบการณ์ให้กับผู้สอนด้วย
6. เนื้อหาสาระควรเปิดกว้างให้มีช่องว่างมากพอที่จะใช้วิธีการแปลก ๆ ใหม่ ๆ เพื่อเป็นการทดลองแก้ปัญหา

นอกจากนี้ แม่ตียังเปิดโอกาสให้ลูกเลือกซื้อโดยเลือกอ่านหนังสือตามความสนใจ ไม่บังคับว่าจะต้องอ่านเฉพาะหนังสือเรียนเท่านั้น ทำให้น้องป๊านป๊านเรียนรู้การอ่านได้เร็วมาก และมีการกระตุ้นให้ลูกเกิดความสนใจโดยการทำเป็นสนใจหนังสือเล่มที่อยากให้ลูกอ่าน ส่วนกิจกรรมกับสังคมภายนอก จะเป็นการเรียนรู้ร่วมกันในกลุ่มครอบครัวบ้านเรียน และกับเด็ก ๆ ที่โรงเรียนแม่แฉ้ว

-**ด้านการประเมินผล** ประกอบด้วยการส่ง Portfolio ไปที่โรงเรียนแม่แฉ้วและเข้ารับการทดสอบตามแบบของโรงเรียนแม่แฉ้วซึ่งเป็นการทดสอบภาคปฏิบัติซึ่งจะแบ่งเป็นฐานในแต่ละภาคเรียน และการสังเกตสิ่งที่ลูกเรียนรู้จากหนังสือแต่ละเล่ม โดยการพูดคุยกันดูว่าลูกได้สาระจากการอ่านหนังสือแต่ละเล่มมากน้อยเพียงใด ประกอบกับการประเมินบันทึกการเรียนรู้ของลูกที่มีการบันทึกอย่างสม่ำเสมอ อีกทั้งการประเมินจากกระบวนการทำงานของลูก เพราะแม่มองว่า

ความสำเร็จของงานมีใช้ตัวผลงานที่เสร็จออกมา หากแต่ตลอดกระบวนการทำงานนั้นว่าลูกได้เรียนรู้อะไรบ้าง แมื่ก็ดูแนวการประเมินผลของกระทรวงศึกษาธิการด้วย เพื่อป้องกันไม่ให้ลูกด้อยไปกว่าที่กระทรวงฯ กำหนด แต่เนื่องจากกระทรวงศึกษาธิการมีแนวประเมินผลให้เพียงเล็กน้อยเท่านั้น ดังนั้น การประเมินผลที่แม่ทำจึงเกินกว่าในกระทรวงฯ กำหนดไว้ ซึ่งแม่จะสรุปจากผลงานของลูก หรือกิจกรรมที่ไปพบเห็น

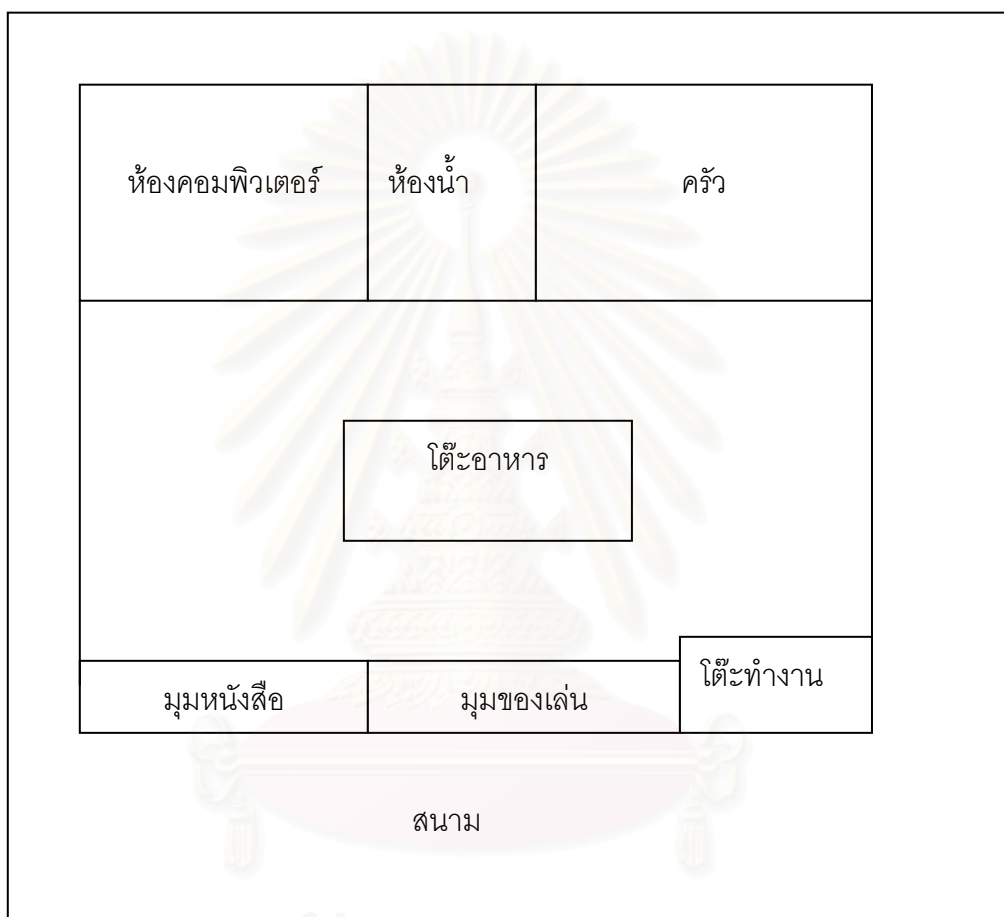
-ด้านผลของการจัดการศึกษา แม่มองว่าน้องปู๊นปู๊นเป็นเด็กที่รำรวยภาษาว่าเด็กที่เรียนในระบบโรงเรียน ไม่ว่าจะเป็นการอ่าน การเขียน ลูกกลายเป็นเด็กช่างสังเกตมากกว่าเมื่อเปรียบเทียบกับช่วงที่เรียนในระบบโรงเรียน เนื่องจากไม่มีอะไรมาปิดกั้นความอยากรู้อยากเห็นของลูก และจากที่ได้สังเกตพฤติกรรมของน้องปู๊นปู๊นจะพบว่า เป็นเด็กที่มองอะไรได้ต่างจากคนอื่น เมื่อมีความสนใจ จะมีความลึกซึ้งและต้องการคำตอบไม่จบสิ้น สามารถต่อยอดความคิดไปได้ อย่างไม่หยุดยั้ง ส่วนปัญหาที่เกิดขึ้น ได้แก่ การที่แม่รู้สึกว่ามีแม่ตอบสนองความต้องการในการเรียนรู้ของลูกได้ไม่หมด เนื่องจากลูกเป็นเด็กที่ เมื่อสนใจสิ่งใดแล้วจะต่อยอดความรู้ไปเรื่อย ๆ ความต้องการที่จะไปยังแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ เมื่อเริ่มจัดการศึกษาโดยครอบครัวใหม่ ๆ ปัญหาที่ยังไม่มากนัก แต่เมื่อลูกโตขึ้น มีความสนใจในสิ่งต่าง ๆ มากขึ้น และต้องการต่อยอดการเรียนรู้ออกไป มีกิจกรรมนอกบ้านมากขึ้น จนแม่รู้สึกว่าลูกต้องการเรียนรู้มากจนแม่สนองตอบไม่ได้หมด บ่อยครั้งที่แม่รู้สึกว่าไม่มีเวลาเป็นของตนเอง ไม่สามารถทำงานอย่างอื่นได้ เนื่องจากลูกต้องการจะออกไปต่อยอดความรู้และมีกิจกรรมกลุ่มนอกบ้าน อีกทั้งกลุ่มบ้านเรียนมีน้อย การไปเข้ากลุ่มเพื่อต่อยอดความรู้จึงมีจำกัด

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ครอบครัวที่ 2 “ครอบครัวน้องปูนปั้น”

ครอบครัวของน้องปูนปั้นจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบครอบครัวเดี่ยว โดยจัดทำหลักสูตรเอง ประสบการณ์ในการจัดการศึกษา 4 ปี แม่เป็นผู้ดำเนินการจัดการศึกษา

แผนผังบ้านน้องปูนปั้น

1. ลักษณะครอบครัว

ครอบครัว “น้องปูนปั้น” มีสมาชิก 3 คน อาศัยอยู่ในบ้านเดี่ยว 2 ชั้น ใกล้สนามบึงดอนเมือง “แม่ฮีบ” แม่ของน้องปูนปั้นเล่าเรื่องครอบครัวว่า

“ปีนี้น้องปูนปั้น อายุครบ 7 ขวบแล้วค่ะ เป็นวัยที่กำลังซนทีเดียว เด็กรวัยนี้ ส่วนใหญ่อยู่ในโรงเรียนแล้วเพราะเป็นการศึกษาภาคบังคับ แต่น้องปูนกลับอยู่บ้านกับครอบครัวค่ะ ครอบครัวเรามีกัน 3 คนค่ะ คุณพ่อชื่อ พี่ตุ้ อายุ 45 ปี มีอาชีพ

เป็นนายความค่ะ พี่อ๊อบเอง อายุ 42 ปี ก่อนหน้านี้เคยเป็นอาจารย์มหาวิทยาลัยมา 10 ปี เราทั้งคู่เรียนจบปริญญาโทค่ะ ตอนพี่ท้องน้องปุ่นก็ลาออกมาเตรียมตัวให้พร้อมสำหรับการเลี้ยงลูกด้วยตัวเอง รายได้เฉลี่ยของครอบครัวก็เลยมาจากพี่อยู่เพียงคนเดียวที่ประมาณ 50,000 บาท แต่ด้วยความที่คุณพ่อมีอาชีพนายความและทำงานคนเดียว รายได้เลยไม่แน่นอนนักค่ะ น้องปุ่นมีคุณปู่คุณย่า และคุณตาคุณยายอยู่ที่ต่างจังหวัด แต่จะไปเยี่ยมเยียนกันเป็นประจำเวลาที่คุณพ่อว่างจากงาน และบางครั้งคุณปู่คุณย่า หรือคุณตาคุณยายจะมาหาบ้างสลับกันไปตลอดทั้งปี ดังนั้น แม้เป็นครอบครัวที่แยกออกมาจากญาติพี่น้องคนอื่น ๆ แต่ก็เหมือนกับอยู่ด้วยกัน เพราะเจอกันบ่อยหรือไม่ก็โทรศัพท์คุยกันทุกวัน โดยเฉพาะน้ำปุ่นซึ่งอยู่บ้านใกล้ ๆ จะมาเล่นด้วยทุกวัน”

น้องปุ่นปั้นเล่าถึงน้องสาวของแม่อ๊อบที่มาช่วยดูแลน้องปุ่นปั้น และช่วยสอนคอมพิวเตอร์ให้ ตลอดจนไปร่วมกิจกรรมนอกบ้านของน้องปุ่นปั้นว่า

“น้ำหยุชอบมาเล่นคอมพิวเตอร์ และก็ร้องเพลงกันกับน้องปุ่นครับ จริง ๆ น้ำหยุชื่อน้ำปุ่น แต่น้องปุ่นเรียกว่า น้ำหยุ ตั้งแต่เด็ก ๆ ก็เลยยังเรียกว่าน้ำหยุอยู่เหมือนเดิมครับ”

2. ที่มาของการตัดสินใจยอมรับนวัตกรรมการจัดการศึกษาโดยครอบครัว

แม่อ๊อบเชื่อว่าคนเรานี้มีความสามารถในการเรียนรู้โดยธรรมชาติของตัวเอง และควรจะได้จัดการเรียนรู้แบบอิสระโดยใช้ตัวเองเป็นศูนย์กลางทางการศึกษา

“คือเขาอยากรู้อะไรจะเรียนอะไร และเราจะนำพาเขาไปสู่ข้อมูลตรงนั้นโดยการเริ่มปูพื้นฐานตั้งแต่เด็ก ๆ ให้เขาอยากที่จะรู้ อยากที่จะเรียน และค้นหาความรู้จากสิ่งนั้นจริง ๆ มากกว่าที่จะให้เรียนตามกระบวนการของโรงเรียนที่จัดมาเป็นหลักสูตร หรือบางโรงเรียนบังคับให้เรียน แม้บางเรื่องเด็กจะชอบ แต่ก็ไม่ใช่ว่าเด็กทุกคนจะชอบ เพราะว่าเด็กแต่ละคนมีความแตกต่างกัน เราควรจะได้ใช้ศักยภาพจากตัวเด็ก แต่ละคนอย่างจริง ๆ”

รัฐคินสิทธิให้พ่อแม่

แม่แอบมองว่าการจัดการศึกษาโดยครอบครัวนั้น เป็นทางเลือกหนึ่งของการศึกษาที่มีมากกว่าระบบการเรียนที่มีอยู่ในโรงเรียน และน่าจะลงมือทำตามแนวทางที่คิดว่าเหมาะกับเด็ก ซึ่งประจวบเหมาะกับปี พ.ศ.2542 มีพระราชบัญญัติการศึกษาใหม่ออกมา

“มีเขียนเรื่องเกี่ยวกับการจัดการศึกษาโดยครอบครัวไว้ในตัวพระราชบัญญัติการศึกษาใหม่ด้วย มีการเปิดโอกาส คินสิทธิและหน้าที่ดั้งเดิมที่เคยมีให้กับพ่อแม่ เรามองว่าน่าจะเป็นทางที่สะดวก ถูกต้อง เป็นที่ยอมรับในสังคมและในด้านกฎหมายรวมไปถึงในแนวทางการศึกษาด้วย”

เมื่อแม่แอบเริ่มตัดสินใจทำการศึกษาโดยครอบครัวนั้นน้องปุ่นมีอายุประมาณ 2 ปีครึ่ง สาเหตุมาจากการที่แม่แอบเห็นว่าน้องปุ่นเป็นเด็กที่ซนมาก และการศึกษาในโรงเรียนจัดอย่างไม่เป็นธรรมชาติจึงไม่ต้องการให้ลูกต้องเกิดความเครียด ไม่มีความสุขกับการเรียน ดังนี้

“เป็นเด็กซนค่ะ ไม่อยู่นิ่งเลย ควบคุมตัวเองไม่ได้ วิ่งอย่างเดียว ไม่มีสมาธิเพียงพอที่จะทำอะไร หรืออยู่นิ่งนาน ๆ เราเลยคิดว่าควรยืดเวลาการเข้าโรงเรียนของเขาออกไปอีกหน่อยสัก 4 ขวบ เพราะเรายังมองว่าการศึกษาในประเทศไทยมักจะจัดการกับเด็กอย่างไม่เป็นธรรมชาติ ส่วนหนึ่งก็คือให้สาระวิชาการมากเกินไป เด็กไม่มีความสุขกับการเรียน เด็กมีความเครียด การเปรียบเทียบแข่งขันซึ่งในประเทศไทยเราเป็นแบบนี้ ไม่อยากให้ลูกเจออะเจอะทั้ง 3 แบบ”

อยากให้ลูกสนใจใฝ่ใฝ่ที่ก่อน

แม่แอบเคยได้ทราบเรื่องราวเกี่ยวกับการจัดการศึกษาโดยครอบครัว มาจากคุณหมอต่านหนึ่งที่ได้อ่านสัมภาษณ์หนังสือพิมพ์เมื่อนานมาแล้ว และเมื่อนำเรื่องนี้มาปรึกษากับพ่อตุ๋ จึงพบว่ามีความคิดเห็นที่คล้าย ๆ กัน จึงเริ่มหาข้อมูล และได้พบกับแม่แฉ้ว แต่เนื่องจากน้องปุ่นยังเล็ก แม่แฉ้วจึงแนะนำให้จัดภายในครอบครัวไปก่อน ดังที่แม่แอบเล่าว่า

“เรามองกันว่า ลูกยังไม่เหมาะกับการไปโรงเรียน อยากให้เขาสนใจใฝ่ใฝ่ที่ก่อนค่ะ ก็เลยเริ่มหาข้อมูลเกี่ยวกับการจัดการศึกษาโดยครอบครัว ซึ่งข้อมูลมี

ค่อนข้างน้อยมาก บังเอิญที่ได้ไปเจอทางเลือกใหม่ของโรงเรียนแม่แก้ว แต่โรงเรียนแม่แก้วอยู่ไกลเกินไป และเขาบอกว่าน้องปุ่นยังเล็ก ทำให้จำเป็นต้องใช้วิธีการสอนภายในครอบครัวไปก่อน จนได้พบกับลุงป้อที่จัดตั้งศูนย์ประสานงานการศึกษาโดยครอบครัว (สถาบันบ้านเรียนไทยในปัจจุบัน) ขึ้น เราได้เข้าร่วมกิจกรรมเป็นครั้งแรก ตอนนั้นน้องปุ่นอายุประมาณ 2 ขวบ 5 เดือน”

ในวันนั้นเองที่แม่ฮีบได้รู้ว่ามียุทธศาสตร์การจัดการศึกษาโดยครอบครัวมาก่อนแล้ว ซึ่งแต่ละครอบครัวจะมีลักษณะคล้าย ๆ กัน แต่น้องปุ่นนั้นยังไม่ได้ร่วมกิจกรรมกลุ่มเนื่องจากยังเล็ก

“เราเริ่มรู้สึกมั่นใจมากขึ้นว่าจะเลือกการจัดการศึกษาโดยครอบครัวให้กับน้องปุ่น มีการพาน้องปุ่นไปเข้าร่วมกลุ่ม และร่วมกิจกรรมบ้าง แต่ไม่ได้บ่อยมากนัก เพราะน้องปุ่นยังเล็กและชนมากด้วย ทำให้กิจกรรมที่น้องปุ่นได้ทำในระยะแรกส่วนใหญ่จะเป็นกิจกรรมที่เราเป็นคนจัดให้”

ลูกชอบเล่น ไม่ชอบเรียน

เมื่อน้องปุ่นขึ้นอายุได้ 3 ปี พ่อตุ๋พาไปดูโรงเรียน เพื่อจะสังเกตว่าเขาอยากเรียนในระบบหรือไม่ แต่น้องปุ่นขึ้นปฏิเสธ พ่อตุ๋เล่าว่า

“ก็พาไปดูโรงเรียนอนุบาลแถว ๆ บ้าน 3 โรงเรียน ปรากฏว่าเขาชอบที่จะเล่นอยู่ที่สนาม และเขาบอกว่าอยากมาโรงเรียน อยากมาเล่นเครื่องเล่น แต่พพาไปโรงเรียนที่ 3 ปรากฏว่าครูเรียกเข้าห้อง ตอนนั้นเราเห็นปฏิริยาชัดเจนว่าเขาไม่ชอบเข้าห้อง เขาอยากเล่นที่สนาม แต่ครูก็บอกว่าถ้าหนูเล่นที่สนามก็ได้นะคะ แต่หนูต้องเล่นคนเดียว เพราะว่าเพื่อน ๆ จะต้องเข้าห้องเรียน น้องปุ่นเริ่มมีปฏิริยา เพราะยังอยากเล่นอยู่ แต่ครูเขาต้องการให้เด็ก ๆ เข้าไปในห้อง และทำกิจกรรมแบบที่เพื่อน ๆ ทำ น้องปุ่นมีอาการอึดอัด เขาไม่สนใจตรงนั้นเลย เขาชอบวิ่ง และชอบเล่นกลางแจ้งมากกว่า ยิ่งน้องปุ่นเห็นครูตีโต๊ะเรียนเสียงดังเพื่อดุเด็ก ๆ ก็ยิ่งปฏิเสธการไปโรงเรียน”

หากเทียบกับพ่อแม่ฮีบในวัยเด็กแล้วจะพบว่าแตกต่างกันมาก เพราะทั้งคู่มีประสบการณ์ที่ดีกับโรงเรียน แม่ฮีบเล่าว่า

“พี่ไม่เคยมีปัญหาอะไรเลยคะ ทั้ง ๆ ที่ต้องย้ายโรงเรียนบ่อยเพราะต้องย้ายตามคุณตาที่ไปทำงานต่างจังหวัด พี่เป็นเด็กที่เรียนดี ก็เลยไม่มีปัญหากับคุณครู ในการที่เราเรียนดี เหมือนกับว่าอะไร ๆ ก็ผ่านได้สะดวก”

ส่วนของพ่อตุนั้นไม่แตกต่างกันนัก ชีวิตวัยเรียนเรียบง่ายเป็นปกติ ไม่มีปัญหาอะไรในโรงเรียน อีกทั้งยังเป็นนักเรียนต่างจังหวัดด้วย

การตัดสินใจจัดการศึกษาโดยครอบครัวให้กับน้องปุ่นปั้นนั้น เป็นการตัดสินใจร่วมกันระหว่างแม่ฮีบกับพ่อตุนี่เอง ซึ่งแม่ฮีบเล่าว่า

“เราคุยกันก่อนเลยระหว่างสามีภรรยา คือ ตั้งแต่เริ่มตั้งท้อง เราเริ่มคิดและเริ่มวางแผนว่าเราจะทำอะไรให้กับลูกบ้าง ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการศึกษา เรื่องวิถีชีวิต เรื่องการเลี้ยงดู พี่ตุนี่เป็นผู้ชายที่ช่วยจัดการเรื่องของเราได้ดีมาก และจะช่วยให้พี่เลี้ยงลูกตลอด รวมทั้งเมื่อเริ่มเข้าสู่กระบวนการศึกษาโดยครอบครัวด้วย ถ้ามีเวลาว่างแล้วพี่ตุนี่จะไปเข้าร่วมกิจกรรมด้วยทุกครั้ง เขาเคยไปร่วมกิจกรรมที่เสถียรธรรมสถาน และเคยไปร่วมประชุมที่สภาการศึกษาด้วยเมื่อมีการสัมมนาเกี่ยวกับเรื่องการศึกษาแบบการจัดการศึกษาโดยครอบครัว คือ เราจะร่วมกันตัดสินใจตลอด การที่จะเลือกอะไรให้ลูก เราจะต้องช่วยกันคิดทุก ๆ ครั้ง”

แม่ฮีบเล่าถึงปฏิกิริยาของคนรอบข้างที่คัดค้าน เมื่อเริ่มจัดการศึกษาโดยครอบครัว แต่ก็ไม่ได้มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจ เนื่องจากพ่อแม่มองความสุขของลูกเป็นหลักว่า

“ในช่วงแรก ๆ เริ่มมีเสียงคัดค้านจากคุณยาย เพราะคุณยายจะเคร่งครัดในเรื่องของโรงเรียน และเชื่อมั่นว่าระบบโรงเรียนน่าจะให้อะไรกับเด็ก ๆ ได้มากกว่า คุณยายบอกว่า น่าจะพาไปโรงเรียนนะ ครูจะจัดการให้หายชนได้เอง แต่พี่ว่านั่นแหละคือสิ่งที่เรากลัว กลัวว่าโรงเรียนจะทำให้ลูกเราหายชน คุณยายยังเป็นห่วงกลัวว่าจะเรียนไม่ทันคนอื่น คุณยายก็อยากให้เราเข้าโรงเรียน คล้าย ๆ คุณยายส่วนคุณปุ่นไม่ได้แย้ง แต่กลับมองว่าการศึกษาโดยครอบครัวนี้เหมาะกับหลาน

คุณปู่มักมีวิธีการที่สอนน้องปุ่นในลักษณะของการจัดการศึกษาโดยครอบครัว ตั้งแต่เล็ก ๆ ในช่วงที่น้องปุ่นไปเยี่ยมคุณปู่คุณย่า คุณปู่จะสอนวิธีการใช้ชีวิตชาวไร่ชาวนาแบบชาวบ้านเดิม ๆ ให้น้องปุ่นได้มีประสบการณ์ตรงกับการใช้ชีวิตแบบชาวนา พอที่อธิบายถึงการจัดการศึกษาโดยครอบครัวว่าเป็นอย่างไรให้คุณปู่เข้าใจ คุณปู่ก็มองว่าน่าจะได้ผล จึงไม่ค่อยมีปัญหาเท่ากับคุณปู่ แต่ช่วงหลัง ๆ ก็ไม่มีใครถามอีกแล้ว เพราะเห็นว่าหลานมีพัฒนาการไม่แตกต่างจากเด็กในโรงเรียน เสียงวิจารณ์เหล่านี้มีอิทธิพลต่อความรู้สึกเหมือนกัน เพราะว่าทำให้เราคิดว่าเราจะเดินทางสายนี้ได้อย่างไรหรือไม่ แต่เรามีความอดทน มีหลายอย่างที่ต้องฟันฝ่า เพราะว่าเรามองเห็นที่ลูกเราเป็นหลัก ลูกเราอยู่ในระดับที่ไม่สามารถที่จะเข้าสู่ระบบจัดการแบบโรงเรียนได้อย่างเป็นสุข”

ในช่วงแรก ๆ แม่อ๊อบจัดการศึกษาโดยครอบครัวให้กับน้องปุ่นนั้นโดยลำพังไม่มีการเชื่อมโยงเป็นเครือข่าย ซึ่งแม่อ๊อบเล่าว่า

“ในช่วงตั้งแต่ 2 ขวบครึ่ง มาถึงเกือบ 5 ขวบ เป็นการจัดการโดยครอบครัวเดียวจริง ๆ คือ มีน้องปุ่น พ่อตุ๋ แม่อ๊อบ น้าหยู คุณตาคุณยาย คุณปู่คุณย่าเท่านั้น ช่วยกันใส่ข้อมูลต่าง ๆ ไปตามที่น้องปุ่นจะสนใจ และหลังจากนั้นพอเริ่มเข้าสู่ 5 ขวบ ศูนย์ประสานงานมีกิจกรรมกลุ่มที่เน้นให้ครอบครัวเรียนรู้ร่วมกันมากขึ้น เราก็เลยพาน้องปุ่นเข้าสู่กิจกรรมกลุ่มที่มีกิจกรรมร่วมกันเดือนละครั้ง เป็นโครงการสุขชีวิต เพิ่งเริ่มเมื่อตอน 5 ขวบนี่เองที่จะเริ่มเข้ากลุ่ม นอกนั้นก็จัดกระบวนการการศึกษาเองเป็นส่วนใหญ่ โดยเน้นครอบครัวเป็นหลัก”

3. รูปแบบของการจัดการศึกษาโดยครอบครัว

สาเหตุที่เลือกจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบครอบครัวเดียวนั้น เพราะแม่อ๊อบมองว่าน้องปุ่นนั้นน่าจะต้องการการจัดการโดยลำพังของพ่อแม่ เนื่องจากชนและมีความสนใจแตกต่างจากเด็กอื่น ๆ ดังนี้

“เป็นเพราะความซน และความรุนแรงของเขากับเพื่อน ๆ อาจจะถูกทำร้าย ๆ กันอยู่บ้าง สำหรับคนที่แตกต่าง แต่ถ้าเขาไปเจอเพื่อนที่ซนและก็รวดเร็วว่องไว

เหมือนกันก็จะเล่นกันได้ และอีกอย่างหนึ่งกลุ่มตอนแรกที่เราพบนั้นช่วงอายุจะต่างกันมาก เป็นเด็กที่โตกว่าน้องปุ่นหลายปี”

เมื่อแม่ฮีบพาน้องปุ่นไปเข้ากลุ่มในศูนย์ประสานงานการจัดการศึกษาโดยครอบครัว (สถาบันบ้านเรียนไทยในปัจจุบัน) ขณะนั้นมีครอบครัวเป็นสมาชิกอยู่หลายครอบครัว แต่ส่วนใหญ่แล้วจะมีอายุมากกว่าน้องปุ่น น้องปุ่นเป็นคนที่อายุน้อยที่สุด ซึ่งน้องปุ่นยังวิ่งเล่นซนเหมือนเดิม แม่ฮีบบอกว่า

“เรากลัวว่าจะรบกวนสมาชิกที่ ๆ ในการเรียนรู้ เราก็เห็นว่าที่ ๆ หลายคนก็อดทนนะที่จะต้องดูแลน้อง เราชู้สึกว่ามันไม่เหมาะกับกลุ่มที่อายุแตกต่างกัน จะมีบ้างที่น้องปุ่นจะเล่นด้วยก็จะมีบ้านของปุ่นปุ่น ที่จะเล่นกันได้ค่อนข้างดี ซึ่งนอกนั้นก็ดูเหมือนจะทนกับน้องมากหน่อย เพราะน้องซน แต่ก็เป็นการเข้ากลุ่มที่น้อยมาก รู้สึกช่วงนั้นเป็นช่วงที่ไม่มีประชุมทางด้านข้อมูลมากกว่า แต่เวลาที่ไปทำกิจกรรมอื่น ๆ ไม่ได้ไปด้วยเลย น้อยครั้งมาก”

เมื่อน้องปุ่นนั้นอายุ 5 ขวบ แม่ฮีบจึงเลือกที่จะเข้าร่วมกิจกรรมกลุ่มเพราะแม่ฮีบมองเห็นว่าโครงการสุขชีวิตที่ทางสถาบันบ้านเรียนไทยจัด เป็นกิจกรรมที่สอดคล้องกับแนวทางที่วางไว้ เพราะเป็นลักษณะการเชื่อมโยงทักษะชีวิต กับสาระการเรียนรู้และเน้นในทางปฏิบัติ

“ซึ่งแนวทางที่วางไว้ให้น้องปุ่นก็จะเป็นอย่างนี้ คือให้น้องปุ่นค้นหาข้อมูลจริง ลงมือปฏิบัติและนำไปสู่การค้นคว้า และอีกอย่างหนึ่งก็คือ กลุ่มในช่วงหลัง ๆ นี้เริ่มมีอายุใกล้เคียงกันแล้ว เช่น บ้านของเบคอน ซึ่งได้ไปร่วมกันสองสามครั้ง เดี๋ยวเห็นว่าเขาเริ่มเล่นกันได้แล้ว ความจริงแล้วน้องปุ่นร้องหาเพื่อนมาตลอดตั้งแต่เล็กแล้ว น้องปุ่นชอบเข้าหาคนอื่น ๆ เขาไม่ใช่คนที่รังเกียจกลุ่มหรือเพื่อนเลย สังเกตได้ว่าเริ่มตั้งแต่ขวบครึ่ง เขาอยากที่จะไปบ้านนี้ ไปเล่นกับคนนั้นคนนี้ ชอบที่จะอยู่กับคนมาก ๆ น้องปุ่นเป็นคนเรียกร้องหาเพื่อนค่อนข้างมาก เพียงแต่ว่าเราจะเลือกกลุ่มเพื่อนให้กับลูกมากกว่า แต่ลูกอยากมีเพื่อนอยู่แล้ว”

วิธีการจัดการศึกษาโดยครอบครัวในรูปแบบต่าง ๆ แม่ฮีบได้ศึกษาจากการที่ได้มาดูงานที่ศูนย์ประสานงานทำ และมีความเห็นว่า

“ก็มีกลุ่มบ้านเรียน ซึ่งไม่ได้เหมือนเลยเสียทีเดียว เพียงแต่เห็นที่กลุ่มบ้านเรียนจัดคล้าย ๆ กับโครงการสุขชีวิต เพียงแต่ว่าสุขชีวิตมาจากครอบครัวที่ไม่ได้รู้จักกันมาก่อน ส่วนใหญ่เป็นการสมัครเข้ามาและให้เด็กได้ไปร่วมกิจกรรม น้องปุ่นได้เจอเพื่อน ๆ ทั้งที่เคยเจอมาก่อน และไม่รู้จักรักกันเลย ส่วนบ้านเรียนจะมีแต่ครอบครัวที่ใกล้ชิดกัน คุณพ่อคุณแม่เป็นเพื่อนกัน และมีการนัดหมายกันแน่นอน แต่วิธีการจะคล้าย ๆ กัน เลือกว่าเด็กไปทำกิจกรรมที่หลากหลาย”

ในช่วงแรกนั้นแม่ฮือบได้ทราบข่าวว่าสามารถจะจัดการศึกษาโดยครอบครัวให้กับน้องปุ่นปุ่นได้โดยไม่ผิดกฎหมาย

“ตอนที่ตัดสินใจเริ่มทำกฎหมายออกแล้ว แต่สิ่งหนึ่งที่ติดขัดคือ กฎกระทรวงที่จะออกมาเพื่อที่จะควบคุมในแง่ของวิธีการปฏิบัติ เราขอวันเวลาตั้งแต่ปี 2542 กฎกระทรวงยังไม่มีผลบังคับใช้จริงเลย เนื่องจากว่ากระทรวงยังไม่ประกาศในราชกิจจานุเบกษา แต่ถือว่าสมบูรณ์แล้ว เพราะกระทรวงต้องนำตัวกฎหมายที่รัฐมนตรีลงนามประกาศต่อไป และหลังจากนั้นเราก็มีทุกอย่างทั้งศักดิ์และสิทธิเท่ากับเด็กในโรงเรียน”

4. การดำเนินการบริหารจัดการการศึกษาโดยครอบครัว

แม่ฮือบเล่าถึงการจัดการให้ลูกเกิดกระบวนการเรียนรู้ โดยการใช้นโยบายของตัวเอง ประกอบกับสาระทางวิชาการ เทียบกับพัฒนาการตามวัยของลูกไว้ดังนี้

“ที่อ่านหนังสือเกี่ยวกับหลักสูตรปฐมวัย จิตวิทยา พัฒนาการของเด็ก และคู่มือของทางด้านการศึกษาพฤติกรรมหลาย ๆ อย่างที่เป็นเรื่องของเด็กปฐมวัย และนำมาประกอบกับลักษณะพฤติกรรม ลักษณะนิสัยของน้องปุ่นออกมาเป็นข้อมูลพื้นฐานที่จะสอน แล้วน้องปุ่นเองจะเป็นคนนำไปสู่การปฏิบัติ เช่น การเรียนรู้เรื่องของสี พี่จะเทียบกับพัฒนาการของเด็กแต่ละวัยว่าเด็กอายุขนาดนี้ควรจะรู้จักสีได้กี่สี แล้วก็ตั้งไว้เป็นเป้าหมาย และให้ข้อมูลเรื่องสีกับน้องปุ่นไป ซึ่งอาจต้องใช้เวลาประมาณหกเดือนในการเรียนรู้เรื่องของสี และจะมีการบันทึกไว้ว่าผ่านไปหกเดือนแล้วน้องปุ่นรู้จักสีได้ทุกสีหรือไม่ ถ้ายังรู้ไม่หมดก็จะสอนเพิ่มเติม ซึ่งจะมีการยืดหยุ่นเวลาออกไปได้อีก และจะมีการเขียนบันทึกประจำวันเกี่ยวกับน้องปุ่นไว้

มากมาย เพื่อที่จะให้ได้ว่าพัฒนาการการเปลี่ยนแปลง สิ่งที่เขาจะพยายามเติม หรือสิ่งที่น้องปุ่นมีความสนใจมาก ก็จะไม่ค่อย ๗ สนับสนุนพัฒนาต่อไป น้องปุ่นมีทักษะที่ดีในการใช้กล้ามเนื้อใหญ่ พี่มองดูแล้วเห็นว่าลูกน่าจะเป็นนักกีฬา ก็เลยเตรียมอุปกรณ์ที่เกี่ยวกับการกีฬา หรือการใช้กล้ามเนื้อใหญ่เป็นสื่อในการจัดการเรียนรู้ น้องปุ่นก็ทำได้ดี และจัดการตรงนี้ได้ด้วยตัวเองทุกครั้ง โดยที่แม่ไม่ต้องเข้าไปยุ่งเกี่ยว ไม่ว่าจะเป็นการเดิน การวิ่ง การกระโดด น้องปุ่นสามารถเล่นเป็นได้ด้วยตัวเอง สังเกตได้จากตอนที่น้องปุ่นอายุสิบเดือน สามารถลุกขึ้นเดินอย่างทะมัดทะแมง พอหนึ่งขวบก็วิ่งได้อย่างรวดเร็ว น้องปุ่นเป็นเด็กแข็งแรง วิ่ง เดิน กระโดดไม่เคยมีอุบัติเหตุหรือหกล้มรุนแรง”

เขียนชี้จักรยานด้วยตัวเอง

แม่อ๊อบเล่าเรื่องการหัดจักรยานสองล้อซึ่งลูกหัดเองโดยไม่ต้องผ่านกระบวนการที่พ่อแม่ต้องเข้าไปประคองเลยว่า

“เขาจับจักรยานขึ้นมาแล้วทดลองปั่นเองตัวเอง ล้มบ้างอะไรบ้างเขาก็ทำได้ อุปกรณ์กีฬาบางอย่างวางทิ้งไว้เราก็แอบมองดู เขาสามารถหยิบขึ้นมาและจัดการได้เอง นั่นคือกระบวนการของกล้ามเนื้อที่เขาทำได้ และเขาก็จะชอบวิ่ง เตะฟุตบอล บาสเกตบอล ชี้จักรยาน ว่ายน้ำ เป็นลักษณะของเขา”

ลูกชอบกีฬาทุกชนิด

เมื่อเริ่มต้นที่ทำการศึกษาศึกษาโดยครอบครัวแล้ว แม่อ๊อบมีแนวทางในการพัฒนาโดยปรึกษาผู้เชี่ยวชาญทางด้านต่าง ๆ รวมถึงการค้นคว้าข้อมูลที่เกี่ยวข้องร่วมไปด้วยดังนี้

“น้องปุ่นมีคลังตัวในการใช้ร่างกายประกอบกิจกรรมทางด้านกีฬาค่ะ พี่เลยเริ่มปรึกษาผู้เชี่ยวชาญทางด้านกีฬาร่วมด้วย ดูข้อมูลเกี่ยวกับทักษะทางกีฬา พัฒนาจากตัวลูกเป็นหลักว่าอยากเล่น อยากเรียน อยากทำหรือไม่ จากนั้นจึงมาพัฒนาเข้าสู่กระบวนการวิชาการ เช่น มีที่ไหนสนับสนุนว่าเด็กอายุประมาณนี้ควร จะเล่นกีฬาอะไร ดูจากความเหมาะสมของวัย โครงสร้าง และประเภทกีฬาด้วย จะพาไปดูทั้งหมดค่ะ และก็โชคดีตรงที่มาเจอโรงเรียนสอนว่ายน้ำโดยเฉพาะ เพราะ

น้องปุ่นจะชอบเล่นน้ำมาตั้งแต่เด็ก ๆ เลย จำได้ว่าตอน 1 ขวบ เราไปสระว่ายน้ำกันทั้งครอบครัว ปรากฏว่าเราไม่คิดว่าน้องปุ่นจะกลัวกระโดดลงไปสระ พอดีที่ว่าคุณน้าลอยอยู่ในสระอยู่แล้ว เราเลยเห็นภาพพจน์บางอย่างเกิดขึ้นมาว่าลูกเราน่าจะได้ใช้ตรงนี้ได้เต็มที่”

แม่ฮ็อบให้เหตุผลในการเลือกกีฬาว่ายน้ำไว้ดังนี้

1. กีฬาว่ายน้ำเป็นกีฬาเดียวที่เป็นทักษะชีวิต
2. เป็นกีฬาที่พัฒนาระบบการเจริญเติบโตของร่างกายได้ทุกส่วนไปพร้อม ๆ กันไม่เน้นส่วนใดส่วนหนึ่ง
3. เป็นกีฬาที่ไม่มีการปะทะ ถ้าเด็กที่ว่ายน้ำเป็นแล้วโอกาสที่จะบาดเจ็บไม่มีเลย เว้นจากจะมีอุบัติเหตุอย่างอื่นในระหว่างการว่ายน้ำ ไม่ต้องปะทะกัน ไม่ต้องบาดเจ็บ

แม่ฮ็อบเห็นว่า เมื่อเริ่มจากการว่ายน้ำ น้องปุ่นนั้นซึ่งมีความสนใจกีฬาเกือบทุกประเภทอยู่แล้ว แต่ติดที่อายุยังน้อยอยู่ แต่ก็น่าจะพัฒนาไปสู่การเป็นนักกีฬาได้ ดังนี้

“น้องปุ่นชอบกีฬาเกือบทั้งหมด อยากจะเตะฟุตบอล อยากจะเล่นบาสเกตบอล อยากจะเล่นสเก็ตบอร์ด แต่บางอย่างที่กีฬาพยายามจะให้สัมผัสอย่างผิวเผินเนื่องจากเป็นห่วงเรื่องอุบัติเหตุ น้องปุ่นรวดเร็ว และเล่นแรง ฟุตบอลการบาดเจ็บเกี่ยวกับโครงสร้างของกล้ามเนื้อ เลยพยายามที่จะยับยั้งกีฬาบางประเภท รอให้โตกว่านี้ก่อน เกี่ยวกับอายุด้วยค่ะ เพราะกีฬาบางอย่างที่อายุต่ำกว่าเกณฑ์ยังไม่สามารถเล่นได้ อีกอย่าง น้องปุ่นยังไม่สามารถจะเล่นกีฬาที่เป็นทีมได้ เพราะยังไม่ยอมที่จะฟังคำสั่งของโค้ช แต่ว่ายน้ำไม่ได้กำหนดเรื่องอายุ เชื่อว่า เมื่อน้องปุ่นนั้นว่ายน้ำเป็นแล้ว ทุกอย่างจะเข้าสู่กระบวนการพัฒนาการเป็นนักกีฬา”

กิจกรรมหรือหน้าที่ความรับผิดชอบในบ้านหลาย ๆ อย่างในครอบครัวจะเป็นการช่วยเหลือกันมากกว่าที่จะแบ่งหน้าที่ และไม่มีการวางกฎเกณฑ์ตายตัวแม่ฮ็อบเล่าไว้ดังนี้

“พี่ตุ้จะคอยช่วยทำงานบ้านหลายอย่างค่ะ และน้องปุ่นก็ช่วยด้วยเป็นประจำ เช่น เวลาคุณพ่อล้างรถ ก็จะเข้ามาช่วยอย่างชะมัทเชมัน หรือตอนคุณแม่รดน้ำต้นไม้ก็ยกยื่นมือเข้ามาช่วยอย่างสนุกสนาน ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตประจำ

วันไปแล้ว เพราะตั้งแต่ท้องปุงโตขึ้น ก็รู้แล้วว่าหน้าที่ของพ่อแม่จะต้องทำอะไร และตัวเองจะต้องทำอะไร เช่น กิจวัตรประจำวันของท้องปุงเมื่อตื่นนอนตอนเช้าก็ต้องทำภารกิจส่วนตัวด้วยตัวเอง และมาทานอาหารเช้าที่คุณแม่จัดไว้ให้ ซึ่งกิจกรรมหลัก มีอยู่ 2 อย่าง คือ การเรียนว่ายน้ำ และเรียนภาษาอังกฤษ ท้องปุงไม่ต้องคอยถามทุกวันว่าวันนี้จะต้องทำอะไรบ้าง เพราะจะรู้ตารางเวลาของตัวเองจริง ๆ ก็ไม่ได้มีกำหนดที่ตายตัวว่าใครจะต้องทำอะไร ส่วนใหญ่จะเป็นการช่วยเหลือกันมากกว่า ในครอบครัวเราจะไม่ได้มีการตั้งกฎกติกา หรือกฎระเบียบอะไรไว้เคร่งครัด แต่จะเป็นการกระทำบางอย่างจนเคยชินมากกว่า เช่น การไปทานข้าวด้วยกันทั้งครอบครัว หรือไปเที่ยวต่างจังหวัด จะไปกันครบทุกคนรวมไปถึงนำหยุดด้วย เป็นการทำความชินมากกว่าไม่ถึงเป็นกฎเกณฑ์ ถ้าเวลาวันไหนคุณพ่อกลับมาทานข้าวเย็นไม่ได้ ก็จะโทรมาบอกทุกครั้งว่าวันนี้มาทานข้าวเย็นไม่ได้ หรือวันไหนคุณพ่อกลับบ้านค่าเกินไปท้องปุงจะโทรศัพท์ถาม คุณพ่อ...ใกล้จะถึงบ้านหรือยังครับ”

รักวัวให้ผูก รักลูกให้ตี

แต่สำหรับท้องปุงบั้นนั้น จะมีการตั้งกฎกติกาขึ้นมาโดยเฉพาะ หากฝ่าฝืนจะมีบทลงโทษบ้าง เนื่องจากเวลาที่เล่นอะไรก็ตามมักจะขาดความระมัดระวัง จึงมีการลงโทษในเรื่องของความปลอดภัย เช่น การเล่นปลั๊กไฟ แม่ฮีบจะอธิบาย ถ้าบอกไม่ฟังและยังทำอยู่ก็จะมีการตีบ้าง และเรื่องท้องปุงบั้นยังขาดความระมัดระวัง คือ เรื่องเกี่ยวกับอันตรายจากรถ เวลาย่านริมถนน หรือข้ามถนน

“ท้องปุงยังไม่รู้เรื่องตรงนี้เลย ท้องปุงยังไม่เข้าใจเรื่องความปลอดภัย และมองไม่เห็นอันตราย 2 จุดนี้เป็นจุดบกพร่องของตัวเขามาก ไม่มีความระมัดระวัง ไม่ว่าจะเป็นตีที่สูง ริมถนน เรื่องนี้เป็นเรื่องท้องปุงโดนควบคุมค่อนข้างมาก และโดนทำโทษบ่อยในเรื่องตรงนี้ ส่วนใหญ่คุณพ่อจะเป็นคนตั้งกฎกติกา คุณพ่อมักเป็นคนควบคุมให้ท้องปุงอยู่ในกฎเกณฑ์ให้มากที่สุด คุณแม่ก็ตั้งเหมือนกัน แต่ท้องปุงไม่ค่อยจะเชื่อฟังเท่าไร ท้องปุงมักจะต่อรอง และละเมิดคำสั่งของคุณแม่เสมอ แต่กับคุณพ่وت้องปุงจะเชื่อฟัง และปฏิบัติตามสิ่งที่คุณพ่อวางกฎระเบียบไว้ได้ แต่กฎระเบียบเหล่านี้สามารถเปลี่ยนแปลง และยืดหยุ่นได้ ไม่เข้มงวดมากนัก แต่ที่เน้นสิ่งที่สังคมต้องการ เช่น มารยาทบางอย่าง การไหว้ หรือสวัสดีผู้ใหญ่ จะบอกให้ลูกทำอย่างเคร่งครัดว่าเจอใครให้สวัสดี เพื่อให้มีความเคยชิน

และการทำตัวให้เรียบร้อย แม้ว่าน้องปุ่นทำได้ยากมาก แต่ก็ต้องพยายามให้ทำ เพื่อเป็นกระบวนการทางสังคม เป็นเรื่องการอบรมมารยาท และการฝึกสมาธิ”

แม่ฮ้อบเล่าถึงการทำโทษเมื่อลูกทำผิดว่า

“ครอบครัวนี้ยังใช้วิธี ‘รักวัวให้ผูก รักลูกให้ตี’ อยู่ค่ะ แต่ก็จะมีเฉพาะสิ่งที่บอกแล้วไม่ฟัง ยังทำอยู่ ส่วนใหญ่จะใช้การอบรม และสอนกันด้วยเหตุผลมากกว่า แต่บางเรื่องก็ใช้เหตุผลไม่ได้ อย่างเรื่องของความปลอดภัย ที่น้องปุ่นยังไม่ค่อยรู้เรื่อง และไม่สามารถควบคุมตัวเองได้”

การตัดสินใจของครอบครัวน้องปุ่นนั้น สมาชิกทุกคนในครอบครัวจะมีส่วนร่วมในกัน ตัดสินใจ บางครั้งรวมไปถึงคุณตาคุณยายคุณปู่คุณย่าด้วย แม่ฮ้อบมักให้คนรอบข้างช่วยดูว่าน้องปุ่นนั้นเป็นอย่างไร มีอะไรผิดปกติหรือไม่ จะมีการบันทึกพัฒนาการไว้ บางครั้งแม่ฮ้อบจะให้น้าปุ่นช่วยจด ซึ่งน้าปุ่นเล่าว่า

“บางที่ปุ่นจะช่วยจดว่าตอนนี้มีอะไรที่ขาดไป หรืออะไรที่ต้องสนับสนุน แต่บันทึกส่วนใหญ่ที่ฮ้อบจะเป็นคนเขียนเองจากความเห็นของพี่ตุ้ ซึ่งมีอะไรที่ตุ้จะบอกจะพูดอยู่เรื่อย ๆ แล้วพี่ฮ้อบจะเอาข้อมูลเหล่านั้นมาบันทึกไว้ เพื่อจะได้ทราบพัฒนาการการเปลี่ยนแปลงในแต่ละช่วง ลักษณะนิสัยรวมถึงพฤติกรรมต่าง ๆ ของน้องปุ่นด้วย การแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในครอบครัวโดยส่วนใหญ่แล้วจะตัดสินใจร่วมกัน ปรึกษากันแล้ว ก็ช่วยกันคิด ซึ่งอาจได้แนวทางสัก 3-4 แนวทาง แล้วเลือกทำ ลองทำจนได้วิธีการแก้ปัญหาที่ดีที่สุด ซึ่งทุกคนในครอบครัวมีสิทธิเท่าเทียมกันหมด รวมทั้งน้องปุ่นด้วย เพราะโตพอที่จะเริ่มออกความคิดเห็นได้แล้ว ครอบครัวนี้จะใช้วิธีการยกมือ เช่น เวลาจะเลือกร้านอาหาร ก็จะถามว่า ใครจะทานที่นี้บ้าง ให้ยกมือ”

แผนการในอนาคต

ในด้านการกำหนดจุดมุ่งหมายในการศึกษานั้น พ่อและแม่วางแผนร่วมกันไว้อย่างยืดหยุ่น และพร้อมที่จะเปลี่ยนแปลงสำหรับอนาคต ดังที่แม่ฮ้อบได้ให้สัมภาษณ์ไว้ดังนี้

“ทั้งพ่อและแม่วางแผนการศึกษาในอนาคตของลูกไว้ว่า จะจัดการศึกษา โดยครอบครัวไปเรื่อย ๆ หากการจัดการศึกษายังไปได้ดีอยู่ แต่ก็เชื่อว่าน้องปุ่นจะมีโอกาสเลือกมากขึ้นเมื่อโต ส่วนหนึ่งก็คือ ให้ได้เลือกตามความเหมาะสมของวัย ตามความต้องการของน้องปุ่นเอง ส่วนใหญ่แผนการศึกษาของน้องปุ่นที่วางไว้จะเป็นระยะสั้น ประมาณ 1-2 ปี แล้วมีแผนรายเดือน พี่ตั้งใจว่าจะเป็นอย่างนี้เรื่อย ๆ จนกว่าลูกจะเลือกไปทางอื่น เพราะตอนนี้ลูกพอใจในแบบนี้อยู่ หรือจนกว่าที่การศึกษาโดยครอบครัวจะไม่สามารถที่สนับสนุนแนวทางเรียนรู้ได้ ซึ่งบางเรื่องคุณพ่อคุณแม่อาจไม่มีกำลังเพียงพอที่ให้การศึกษาในเรื่องที่น้องปุ่นสนใจ”

สำหรับเรื่องงานในอนาคตของน้องปุ่นนั้น แม่ฮ็อบยังไม่ได้ตั้งความหวังไว้ว่าจะต้องประกอบอาชีพอะไร อยากทำอะไร เพียงแต่สิ่งที่แม่ฮ็อบพยายามจะปูพื้นก็คือ ให้คิดและรักที่จะเรียนรู้ รักที่จะค้นคว้า รักที่จะหาข้อมูล พยายามที่ให้น้องปุ่นเข้าสู่วัยแห่งการเรียนรู้ด้วยความพากเพียรด้วยตัวเอง ด้วยความพยายาม ด้วยความอยากรู้อยากเห็น แม่ฮ็อบจะเน้นให้เรียนเพื่อให้ได้ความรู้มากกว่า เน้นให้ได้ประกาศนียบัตร หรือการไปสู่การแข่งขันบางประเภท ซึ่งแม่ฮ็อบเชื่อว่า

“เชื่อว่าวิธีนี้ลูกจะได้ความรู้จากสิ่งที่เขาอยากรู้จริง ๆ คุณพ่อคุณแม่จะเป็นคนคอยเลือกสิ่งที่น้องปุ่นอยากรู้ หรือสิ่งที่อยากเรียนว่าเหมาะสมกับสภาพ และวัยของเขาหรือไม่ อะไรที่ยังไม่เหมาะยังไม่ถึงวัย เราพยายามที่จะเบี่ยงเบนความสนใจให้ไปสนใจเรื่องอื่นที่เหมาะสมกับตัวเขาเอง สิ่งที่เราอยากเห็นน้องปุ่นเป็นก็คือ อยากให้น้องปุ่นมีชีวิตที่มีความสุขในสังคม และสามารถที่รู้จักปรับตัวเข้ากับคนอื่นได้ เป็นคนมีศีลธรรมคุณธรรม มีความสุขที่ได้ใช้ชีวิตบนพื้นฐานจากสิ่งที่ได้รับมา ที่สำคัญคือการเป็นคนมีคุณธรรมจะต้องมีในตัวน้องปุ่นมากกว่าการมีความรู้ トラบใดที่น้องปุ่นยังรักการเรียนรู้ ก็จะได้เรียนและค้นคว้าไปเรื่อย ๆ แต่คุณธรรมศีลธรรมก็ต้องพยายามปลูกฝังให้เกิดขึ้นให้ได้ เพราะว่าจะทำให้น้องปุ่นสามารถจะใช้ชีวิตตรงนี้อยู่ในสังคมได้”

ตารางกิจกรรมและการเทียบหลักสูตร

แม่ฮ็อบมีการกำหนดกิจกรรมต่าง ๆ ที่ทำในแต่ละวัน โดยกำหนดไว้เป็นตารางในการทำ เช่น กิจกรรมว่ายน้ำก่อนข้างตายตัว น้องปุ่นบั้นต้องการฝึกอย่างจริงจัง เพราะว่าในอนาคตมีโอกาสที่จะพัฒนาไปเป็นนักกีฬา แม่ฮ็อบเล่าถึงกิจกรรมการเรียนรู้ของน้องปุ่นว่า

“สัปดาห์หนึ่ง ๆ น้องปุ่นจะว่ายน้ำ 4-5 วัน เป็นอย่างน้อย วันละประมาณ 1 ชั่วโมง นอกนั้นจะเป็นกิจกรรมที่สามารถปรับเปลี่ยนได้ตามความสนใจ เช่น ก่อนจะไปเรียนว่ายน้ำอาจจะสอนการอ่านภาษาไทย วาดรูประบายสี หรือแม้แต่คณิตศาสตร์ พี่จะถามลูกว่าอยากอ่านเล่มไหน ก็จะให้น้องปุ่นอ่าน ส่วนใหญ่จะอ่านหนังสือซ้ำ ๆ กันอยู่ไม่กี่เล่ม เช่น เรื่องของไดโนเสาร์ เท่าที่สังเกตดูน้องปุ่นจะสนใจเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสัตว์มากที่สุด เพราะดูจากหนังสือที่ชอบหยิบมาให้คุณแม่อ่านให้ฟัง รวมไปถึงเรื่องที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติ เช่น ทะเล, ภูเขา, น้ำตก เรื่องของหิมะ และภูเขาไฟด้วย ส่วนภาษาอังกฤษนั้นเรียนสัปดาห์ละ 2 ครั้ง แต่ก็ไม่ได้เสมอไป บางสัปดาห์ก็อาจจะเหลือแค่ครั้งเดียว ขึ้นอยู่กับจังหวะของคุณครู และคุณแม่ แต่ก็จะมีหนังสือหรือเทปให้ได้อ่านและฟังอยู่เสมอ หากมีการเปลี่ยนแปลงตารางเรียนในแต่ละครั้ง คุณแม่จะเป็นคนเปลี่ยนให้ แต่บางครั้งคุณพ่อจะมีส่วนในการเปลี่ยนด้วยเหมือนกัน เช่น หากมีกิจกรรมที่คุณพ่อต้องการพาน้องปุ่นไปด้วยเวลาว่างที่ต่างจังหวัด เราจะเปลี่ยนบรรยากาศให้น้องปุ่นได้ไปศึกษาท้องถิ่นที่คุณพ่อไป แต่ก็ต้องเอาตารางเวลาของคุณพ่อและน้องปุ่นมาเทียบกัน พยายามจัดให้ได้เนื้อหาเกี่ยวกับการเรียนรู้ให้มากที่สุด”

สำหรับเนื้อหาหลักสูตร แม่แอบบอกว่าการจัดการศึกษาโดยครอบครัวจะไม่ได้กำหนดว่าอะไรต้องเรียนก่อนหรือหลัง แต่จะเป็นการกำหนดเนื้อหากว้าง ๆ เช่น ถ้าเป็นวิชาภาษาไทยจะให้อ่านหนังสือพื้นฐานตามเด็กในโรงเรียน และแม่แอบจะหาหนังสืออื่นที่เป็นลักษณะใกล้เคียงกันประกอบ ให้ได้หัดอ่าน อย่างคณิตศาสตร์หรือการคำนวณจะปล่อยให้ไปทำตามทักษะ คือ บวก ลบ แม่แอบเล่าว่า

“น้องปุ่นเคยเรียนคณิตศาสตร์ของญี่ปุ่นอยู่ระยะหนึ่ง แต่เป็นการสอนให้เด็กจำ และใช้ระยะเวลาเป็นตัวกำหนด น้องปุ่นไม่ชอบเลย เพราะไม่ชอบทำอะไรที่มีการกำหนดเวลา เมื่อยังไม่ค่อยมีสมาธิตรงนี้ ก็เลยเลิกเรียน ทางด้านการเขียนน้องปุ่นจะไม่ชอบเลย โดยเฉพาะภาษาไทย ฟังคุณแม่อ่านอย่างเดียว ถ้าคุณแม่อ่านจะชอบมาก ปฏิเสธการเขียน รวมไปถึงการวาดภาพระบายสี ไม่ชอบมาตั้งแต่เล็ก ๆ แล้ว แต่ทำได้บ้าง ถ้าอยากจะทำ น้องปุ่นจะเล่นอะไรที่ออกไปในทางด้านการโลดโผนใช้ร่างกายมากกว่าที่จะมานั่งวาดรูประบายสี ถ้าจะให้วาดจริง ๆ ก็ทำได้ แต่ทำได้ไม่ถี่นัก และทำได้เร็วมาก อย่างเขียนหนังสือก็เหมือนกัน เขียนชื่อ

หรืออะไรที่เป็นค่าง่าย ๆ สั้น ๆ ได้ แต่ถ้าจะให้เขียนเป็นบันทึก หรือเขียนเป็น ประโยคยังเขียนไม่ได้”

อีกกิจกรรมหนึ่งที่แม่อ๊อบพาลูกไปเป็นประจำก็คือ การเข้าร้านขายหนังสือ ซึ่งแม่อ๊อบ บอกว่าไปกันตั้งแต่น้องปุ่นบั้นยังเล็ก ๆ ถ้าเป็นร้านประจำที่ไปบ่อย ๆ น้องปุ่นบั้นจะจำได้ว่าชั้น หนังสือสำหรับเด็กอยู่ตรงไหน ก็จะวิ่งเข้าไปเลือกหนังสือด้วยตนเองทุกครั้ง และกลับมาถามแม่ อ๊อบว่า “น้องปุ่นจะซื้อได้ไหม...แพงหรือเปล่า” ซึ่งบางทีก็หยิบหนังสือมาโดยไม่รู้ว่าอ่านว่าอะไร

แม่อ๊อบเปรียบเทียบแนวทางการศึกษาโดยครอบครัวที่กำหนดขึ้น กับหลักสูตรของ กระทรวงศึกษาธิการ โดยจัดกิจกรรมที่ใกล้เคียงให้ทำแล้วเชื่อมโยงเข้าสู่เนื้อหา หากเป็นเรื่องของ วัฒนธรรมประเพณี ก็จะทำให้เรียนรู้จากเหตุการณ์จริง ดังนี้

“เพราะตอนนี้น้องปุ่นน่าจะเทียบได้กับ ป.1 เราก็เอาหนังสือของเด็ก ป.1 ในโรงเรียนมาเปิดดู และดูว่าน้องปุ่นไปได้ถึงไหนแล้ว ในส่วนของภาษาไทยกับ คณิตศาสตร์ที่น้องปุ่นเรียนที่บ้านก็ไม่ต่างไปจากในโรงเรียนเท่าไรนัก สิ่งที่ต่างคือ วิชาที่เป็นประเภทการงานอาชีพ เพราะในหนังสือกำหนดไปในลักษณะของกิจ กรรม เราพยายามหากิจกรรมที่ใกล้เคียงให้น้องปุ่นได้ลงมือทำ แล้วนำไปสู่เนื้อหา วิชาการที่หลัง พื่อดูจากหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการบ้างเป็นแนวทาง ในตอน แรกว่าจะไม่ใช่เลย แต่ปรากฏว่ากฎกระทรวงค่อนข้างยึดติดอยู่กับหลักสูตร เพื่อ ป้องกันไม่ให้เกิดปัญหากับน้องปุ่นเวลาที่ไปประเมินผล หรือเวลาที่ไปตกลงกับเจ้า หน้าทีเขตพื้นที่การศึกษา ก็เลยต้องเอาหนังสือของกระทรวงมาเร่งสอนด้วย แต่ก็ เลือกลงเป็นบางวิชา เช่น ภาษาไทย และคณิตศาสตร์ ส่วนเรื่องของประเพณีวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม ก็สอนจากชีวิตจริงประจำวัน หรือจากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น เลย เช่น วันลอยกระทง ก็จะได้ไปลอยกระทง พาไปเรียนรู้เรื่องการทำกระทง และ ได้ลงมือทำกระทงเอง อาจจะได้จากการพูดคุยกับผู้เชี่ยวชาญ หรือพาไปให้เห็น อย่างการเล่นสงกรานต์ก็เหมือนกัน จะมีการถ่ายทอดจากของจริง มีการรดน้ำดำ หัวผู้ใหญ่ น้องปุ่นก็จะได้รดน้ำดำหัวคุณตาคุณยาย พ่อตุ่ แม่ อ๊อบ และน้ำหยุ”

หากน้องปุ่นบั้นไม่สนใจในเรื่องที่ถ่ายทอดให้ แม่อ๊อบก็จะพิจารณาว่าเรื่องนั้นเป็นเรื่องที่ สำคัญสำหรับตัวลูกหรือไม่ และจะค่อย ๆ ให้ข้อมูลกับลูกอย่างช้า ๆ โดยจะดำเนินการดังนี้

“ถ้าอันไหนไม่สำคัญจะปล่อยไปก่อนคะ รอจนกว่าน้องปุ่นจะสนใจเอง แต่ ถ้าเป็นเรื่องที่สำคัญจำเป็นต้องรู้ คุณแม่จะจัดตารางให้น้องปุ่นได้เรียนรู้เรื่องนั้น ๆ สัปดาห์ละหนึ่งครั้งเป็นอย่างน้อย จะค่อย ๆ ใส่ข้อมูลเข้าไป แต่ถ้าน้องปุ่นยังไม่สนใจอยู่ดี จะหยุดไว้ก่อน แล้วค่อยใส่เข้าไปใหม่ เป็นการกระตุ้น คุณแม่จะพิจารณาจากความจำเป็นของเรื่องนั้น ๆ น้องปุ่นยังเป็นเด็กที่ซนอยู่ สมาธิไม่ดีที่จะไปนั่งอ่านและเขียน ส่วนถ้าพูดถึงทักษะทางด้านกีฬาตอนนี้เขาก็ไปไกลแล้ว เพราะเขาจะใช้เวลากับตรงนี้มาก สามารถว่ายน้ำได้ดี ได้ในระยะไกล ๆ ร่วมไปถึงกีฬาอื่น ด้วยคะจากโอลิมปิกที่ผ่านมาน้องปุ่นสนใจเรื่องเทควันโด เห็นได้ชัดเจนเพราะเขาเริ่มรำร้องอยากจะเรียน กีฬาขี่ม้าก็เหมือนกัน ตอนนั้นพาเขาไปเที่ยวฟาร์มโชคชัย และได้ขี่ม้า เลยสนใจมาก ซึ่งถ้าเมื่อไรที่น้องปุ่นเกิดสนใจในเรื่องที่ยากเกินกว่าที่คุณพ่อคุณแม่จะจัดการให้ได้ เราก็จะพิจารณาก่อนว่าความเหมาะสมกับสภาพ และวัยหรือไม่ เช่น กีฬาขี่ม้า ที่ยังเห็นว่ายังไม่เหมาะสมกับวัยของน้องปุ่น ก็อธิบายให้ฟังว่าต้องรอให้โตกว่านี้ก่อน ให้หายซนก่อนถึงจะพาไปเรียน คือ เริ่มใช้เหตุผลในการพูดคุย และคิดว่าเราจะตอบสนองลูกได้มากน้อยเพียงใด แต่ส่วนใหญ่ที่ต้องวางแผนกับพี่ตู่ก่อนเสมอคะ เราเคยพูดกันอยู่เรื่อยว่าถ้าลูกอยากทำตรงนั้น อยากทำตรงนี้จะทำอย่างไร ก็มีกรเตรียมการไว้บ้างเหมือนกัน อาจจะต้องการลงทุนบ้าง ถ้าหากว่าสิ่งนั้นเหมาะสมกับน้องปุ่น หรือสนใจและชอบจริง ๆ คงต้องหาผู้เชี่ยวชาญ หาคนที่มีความรู้สามารถถ่ายทอดได้ โดยเราก็ไม่ได้เอาเราเป็นที่ตั้ง เพราะเรารู้ว่าเราไม่สามารถทำได้เองทั้งหมด”

เรียนรู้จากความชอบ

แม่ฮือบเล่าถึงกระบวนการเรียนรู้ของน้องปุ่นบั้นที่เกิดจากความสนใจ และความอยากรู้อยากเห็น ซึ่งนำไปสู่การค้นคว้าเพิ่มเติมเพื่อต่อยอดความรู้ร่วมกัน ตามลักษณะการจัดการศึกษา โดยครอบครัวไว้ดังนี้

“วิธีการเรียนรู้ของน้องปุ่นมาจากความชอบก่อน อะไรที่ชอบ จะอยากรู้อยากค้นหา และมีความพยายามที่จะให้มันเกิดขึ้น แม้ว่าเรื่องบางเรื่องน้องปุ่นจะมีความอดทนค่อนข้างน้อย น้องปุ่นจะเริ่มจากการถามคนรอบข้าง เช่น คุณพ่อคุณแม่ นำหยาว่าสิ่งทีนั้นคืออะไร อ่านว่าอะไร จากนั้นพี่จะแนะนำให้ไปหาหนังสือที่มีอยู่มาและอ่านให้ฟัง ถ้าหนังสือไม่มีก็จะใช้อินเทอร์เน็ต ซึ่งต้องรอนำหยามาทำ

ให้ แต่กับคุณแม่จะเน้นไปทางหนังสือเสียส่วนใหญ่ เพราะพี่ไม่ค่อยถนัด คอมพิวเตอร์เท่าไรนัก ซึ่งก็มีหลายเรื่องเหมือนกันคะที่น้องปุ่นอยากรู้และสามารถ เข้าถึงด้วยกระบวนการของตนเอง แต่ถ้าเรื่องไหนที่พี่ไม่รู้ ก็จะบอกไปตามตรงว่า 'ไม่รู้' และจะชวนน้องปุ่นให้มาช่วยกันค้นคว้า หรือไม่อย่างนั้นน้องปุ่นก็จะรู้ว่าต้อง รอค สิ่งทีสอนในแต่ละวันนั้นก็มีการอ่าน-เขียนภาษาไทย บวก-ลบเลข มารยาทใน การใช้ชีวิตประจำวัน การอยู่ร่วมกับคนอื่น ซึ่งก็เป็นการอ่านจากหนังสือเป็นส่วน ใหญ่”

นอกจากการแลกเปลี่ยนความเห็นเรื่องการจัดการศึกษาแล้ว ครอบครัวนี้ยังมีการ แลกเปลี่ยนความคิดเห็นในเรื่องอื่น ๆ ด้วยเช่นกัน แม่แอบเล่าเรื่องกระบวนการเรียนรู้ด้านภาษา และสังคมของน้องปุ่นบ้างดังนี้

“น้องปุ่นมีเอกลักษณ์เฉพาะตัวอย่างหนึ่ง คือ เป็นเด็กที่พูดเก่งมาก ได้ตอบได้ดีในการใช้คำพูด เวลาพูดคุยจะสามารถที่ตอบกลับมาในทิศทาง เดียวกัน การตั้งคำถามของน้องปุ่นเกิดขึ้นตลอดเวลา เช่น การเลือกตั้งที่ผ่านมา ซึ่งคุณแม่ให้คุณแม่ให้ความสนใจค่อนข้างมาก น้องปุ่นจะสนใจตามว่ามีใครบ้าง ชื่อ อะไร หมายเลขอะไร มีการแสดงความคิดของตัวเองว่า ที่คุณแม่จะเลือกคนนี้ เพราะเป็นผู้หญิงเหมือนกัน แล้วยังมีกิจกรรมที่น้องปุ่นต้องไปพบปะกับบุคคลอื่น ที่นอกเหนือจากคนในครอบครัวมีค่อนข้างมาก เพราะมีกิจกรรมต่อเนื่องของ สถาบันบ้านเรียนไทย เช่น การไปค่ายดำนาค่ายหุ่นไล่กา เป็นต้น และยังมี กิจกรรมที่เป็นของคุณพ่อ คือเวลาคุณพ่อไปทำงานก็จะพาน้องปุ่นไปด้วย น้องปุ่น เคยได้ไปศาล ไปดูคุณพ่อทำงาน แต่กับคุณแม่น้องปุ่นจะไปธนาคาร ไปจนจำได้ ว่าสัญลักษณ์ไหนเป็นของธนาคารไหน ที่จำได้เพราะว่าเป็นคนช่างสังเกต เราจะ พาน้องปุ่นไปในที่ต่าง ๆ ค่อนข้างบ่อย พาไปในรูปของการท่องเที่ยว ในแต่ละที่ที่ เราจะไป เราจะมานั่งทำการบ้านกันก่อน ว่ามีอะไรบ้าง เราจะไปไหนกันบ้าง เช่น ที่ไหนที่มีโบราณสถานคุณแม่ก็จะหาข้อมูลมาอ่านให้น้องปุ่นฟัง กิจกรรมนอก สถานทีของน้องปุ่นจะเน้นไปในด้านธรรมชาติเสียส่วนใหญ่ เทคโนโลยีมาเป็น อันดับรอง น้องปุ่นจะมีการผสมผสานระหว่างธรรมชาติกับเทคโนโลยีได้อย่างกลม กลื่น เพราะเวลาอยู่กับธรรมชาติน้องปุ่นก็จะวิ่งเล่นอย่างมีความสุขสนุกสนาน เวลา ที่อยู่หน้าเครื่องคอมพิวเตอร์น้องปุ่นก็จะมีความสุข อย่างเวลาไปสวนคุณตาคุณ ยายที่ชัยภูมิ ซึ่งที่นั่นมีการปลูกหม่อนเลี้ยงไหม น้องปุ่นก็ได้เข้าไปช่วยคนงาน

ทำงานด้วย บางครั้งคนงานพาลูก ๆ มาด้วย ซึ่งมีทั้งเด็กที่โตกว่า และอายุเท่ากับ น้องปุ่นมาเล่นด้วย พวกกันไปตักปลาบ้าง พายเรือบ้าง หรือเก็บผัก ช้อนกุ้งมา ทำอาหาร เด็กต่างจังหวัดที่อายุเท่ากับน้องปุ่นจะมีทักษะในการใช้ชีวิตที่ดีกว่าเด็กในเมือง หลายอย่างที่เขาทำได้แต่น้องปุ่นทำไม่ได้ เขาก็สอนให้ หรือการจับตัวด้วง มาเล่น ซึ่งเป็นเกมการเล่นของเด็กต่างจังหวัด อาจจะรวมถึงเด็กในเมืองสมัยก่อนด้วย เพราะคงจะหาได้ยากที่เด็กในเมืองจะรู้จักกับการเล่นประเภทนี้”

ทุกคนในครอบครัวจะแสดงความชื่นชมโดยทันทีเวลาน้องปุ่นนั้นทำสิ่งดี ๆ และถูกต้อง มีทั้งที่เป็นการชื่นชมด้วยวาจา หรือการแสดงอาการต่าง ๆ และมี บางครั้งก็เรื่องที่น้องปุ่นนั้นทำเป็นเรื่องที่พิเศษมาก แม่ฮีบ พ่อดู หรือแม้แต่ย่าหยา จะมีของรางวัลให้เสมอ โดยของรางวัลเหล่านั้นน้องปุ่นนั้นจะมีโอกาสเลือกเอง ด้วย ไม่ว่าจะเป็นเสื้อผ้า, ของเล่น หรือหนังสือก็ตาม ซึ่งแม่ฮีบต้องการปลูกฝังให้น้องปุ่นนั้นเป็นเด็กที่รักการอ่าน และนำไปสู่การค้นคว้าข้อมูล โดยให้เริ่มสะสมหนังสือที่ชอบทีละเล่ม และแม่ฮีบจะสอนให้รู้จักการเก็บรักษาหนังสือด้วย แต่เมื่อน้องปุ่นทำความผิด แม่ฮีบจะแสดงอารมณ์โกรธ และไม่พอใจให้เห็นอย่างชัดเจน ส่วนใหญ่แล้วน้องปุ่นนั้นจะมีลักษณะนิสัยที่ชอบอ่อนอยู่ในตัว ทุกครั้งเวลาที่พ่อดู แม่ฮีบ หรือน้าปุมโกรธ ก็จะรีบมาอ่อนทันที แต่ถ้าเห็นว่าทุกคนโกรธจริง ๆ น้องปุ่นนั้นก็จะนิ่งเงียบไปและจะยอมทำตามข้อตกลง เช่น เวลาทำน้ำหก ก็จะกลัวว่าแม่ฮีบไม่ชอบ น้องปุ่นนั้นจะรีบไปหาผ้ามาเช็ด และจะบอกแม่ฮีบทันทีว่า “น้องปุ่นทำน้ำหกครับ” เพราะรู้ตัวว่าทำผิด

หากเมื่อไรที่น้องปุ่นนั้นมีความคิดเห็นไม่ตรงกับพ่อดูหรือแม่ฮีบ น้องปุ่นนั้นจะถามถึงเหตุผลทันที แม่ฮีบเองก็จะถามกลับเหมือนกันว่าทำไมคิดแบบนั้น และบอกเหตุผลของแม่ฮีบด้วยเช่นกัน ซึ่งแม่ฮีบอธิบายว่า

“ส่วนใหญ่ของปุ่นก็จะมีเหตุผลของเขา แต่เราจะคอยแนะนำ หรือดูแลอย่างใกล้ชิด โดยให้เขาได้สัมผัสวิธีการของเขาด้วยตัวเอง บางเรื่องเท่านั้นที่จะปฏิเสธไม่ให้น้องปุ่นได้ทดลองจนกว่าจะโต เช่น การเสียบปลั๊กไฟด้วยตนเอง ถึงแม้ น้องปุ่นจะยืนยันว่าทำได้ และยังแสดงท่าทางการเสียบปลั๊กไฟให้ดูด้วย คุณแม่จะอธิบายถึงอันตรายโดยการอ่านข่าวเกี่ยวกับอันตรายที่เกิดจากการถูกไฟช็อตให้ฟัง หลายครั้งที่น้องปุ่นคือ และไม่ฟังที่คุณแม่บอก จำเป็นที่จะต้องให้คุณพ่อเป็นคน

อธิบายแทน เพราะคุณพ่อจัดการกับตรงนี้ได้ดีกว่า เวลาลูกดื้อ หรือทำอะไรตามใจตัวเอง คุณพ่อจะเรียกมาคุยก่อน และบอกว่าถ้าอยากทำก็ทำ แต่จะไม่รับผิดชอบถ้าเกิดอะไรขึ้นนะ น้องปุ่นจะล้งเล และไม่กล้าทำ เราจะฟังเหตุผลของน้องปุ่นก่อนทุกครั้ง จากนั้นจึงค่อย ๆ ตะล่อมให้เข้าสู่ทิศทางที่เห็นว่าเหมาะสม”

การเป็นตัวอย่างที่ดี คือ สื่อในการเรียนรู้ของลูก

แม่ฮือบใช้สื่อในการจัดการศึกษาโดยครอบครัวที่หลากหลาย โดยที่ตัวของแม่ฮือบและพ่อตุ๋เองก็ถือว่าตนเองเป็นสื่ออย่างหนึ่งเหมือนกัน แม่ฮือบอธิบายว่า

“เพราะการที่เราทำตัวเป็นคนดี ซึ่งจะซึมซับเข้าสู่ตัวของน้องปุ่นได้มากกว่าอย่างอื่น ส่วนหนังสือ หรือธรรมชาติรอบ ๆ ตัว แม้แต่สื่อที่เกี่ยวกับเทคโนโลยีต่าง ๆ เช่น คอมพิวเตอร์ โทรศัพท์ วิทยุ ซีดี ก็เป็นสื่ออันดับรอง ๆ ลงมา ส่วนใหญ่ที่จะเป็นคนเลือกสื่อเอง โดยเลือกจากสื่อที่คิดว่าเหมาะสมกับลูกมากที่สุด แต่มีบางครั้งที่คุณพ่อไปเจออะไรที่น่าสนใจ ก็จะนำกระบวนการเหล่านั้นมาสู่น้องปุ่นด้วยตัวเอง หรือให้คุณแม่เป็นคนถ่ายทอดอีกที เช่น การพาไปดูหิ้งห้อย ซึ่งเป็นความสนใจของน้องปุ่นด้วย และก็มีความอยากรู้อยากเห็นของคุณพ่อคุณแม่อือบด้วย โดยจะเริ่มกระบวนการไปพร้อม ๆ กัน พี่ตุ๋เขาจะติดต่อเพื่อน หรือหาสถานที่ที่จะไปดู ส่วนพี่ก็จะหาหนังสือเกี่ยวกับวงจรชีวิตของหิ้งห้อยมาอ่านให้น้องปุ่นฟัง”

เมื่อน้องปุ่นบันเทิงใจในเรื่องต่าง ๆ ที่แม่ฮือบจัดให้นั้น จะแสดงออกอย่างชัดเจน โดยการถามแม่ฮือบเพื่อให้ได้ข้อมูลเพิ่มเติม บางครั้งแม่ฮือบจะชวนให้น้องปุ่นขึ้นมาอ่านหนังสือ แต่น้องปุ่นนั้นก็ถามว่าทำไมต้องอ่านด้วย แม่ฮือบก็บอกว่า “เพราะว่าเราต้องไปเที่ยวที่นั่น น้องปุ่นจะได้รู้ว่าที่นั่นมีอะไรที่น่าสนใจบ้าง” เมื่อน้องปุ่นบ่นบอกว่า “ก็ได้” แม่ฮือบก็เริ่มกระบวนการสอนโดยทันที เช่น เมื่อไปเที่ยวภูเก็ต แม่ฮือบก็จะพาน้องปุ่นขึ้นไปดูที่แผนที่ประเทศไทยว่าภูเก็ตอยู่ตรงไหน มีที่เที่ยวทางธรรมชาติที่สวยงาม หรือพูดถึงการเล่นน้ำทะเลที่น้องปุ่นบ่นชอบ จากนั้นน้องปุ่นบ่นก็จะมีคำถามต่อเนื่องมาเอง แม่ฮือบอธิบายเรื่องการตั้งคำถามของน้องปุ่นบ่นว่า

“คำถามเหล่านั้นเป็นตัวที่จะกำหนดข้อมูลที่เราต้องเตรียมมาให้ลูกรู้ และเราก็จะพิจารณาเสริมในเรื่องที่เหมาะสมกับวัยเขา บางครั้งน้องปุ่นก็ปฏิเสธที่จะรับ

ข้อมูลจากคุณแม่ เพราะรู้สึกว่าคุณแม่เล่าให้ฟังช่างมากมายเหลือเกิน พี่ก็จำเป็นต้องเบี่ยงเบนไปบ้าง แต่แล้วจะค่อย ๆ กลับเข้ามาอีกครั้งหนึ่ง”

โดยปกติแล้วน้องปุ่นนั้นมีวิธีที่จะเข้าถึงแหล่งข้อมูลได้ด้วยตนเอง เพราะน้องปุ่นนั้นมีเอกลักษณ์ประจำตัวคือเป็นเด็กที่ช่างซักช่างถาม จึงทำให้ง่ายต่อการค้นคว้าด้วยตัวเอง ซึ่งแม่อ๊อบเล่าว่า

“บางครั้งก็ลงมือปฏิบัติด้วยตนเองโดยมีคุณพ่อ คุณแม่ หรือน้าหุ่ยเป็นพี่เลี้ยงอยู่ข้าง ๆ วิธีการที่ง่ายที่สุดของน้องปุ่นก็คือ ให้คุณแม่อ่านหนังสือเล่มโปรดให้ฟัง หากคุณแม่ไม่ว่างที่จะพาไปเรียนรู้ตามที่ต่าง ๆ ก็จะทำให้คนในครอบครัวคนอื่นพาไปแทน เช่น น้าหุ่ย ไปจนถึงคุณตาคุณยาย คุณปู่คุณย่า แต่ถ้าไม่มีใครว่างจริง ๆ ก็จะมีถามน้องปุ่นว่า รอหน่อยได้ไหม ตอนนี้อยู่ที่ไหน ไม่มีใครว่าง ถ้าว่างแล้วคุณแม่จะพาไป เพราะบางสถานที่ยังไม่สามารถจะไปได้ในทันทีทันใด เช่น น้องปุ่นอยากไปดูโดโนเสาร์ที่จังหวัดกาฬสินธุ์ ก็จะต้องเรียนรู้ที่จะรอให้คุณพ่อคุณแม่ว่างจริง ๆ จึงจะไปได้ ส่วนใหญ่แล้วน้องปุ่นอยากจะไปไหนเราก็พยายามจะตอบสนองให้ได้ทั้งหมด แต่ทั้งนี้ก็ต้องขึ้นอยู่กับเวลา และโอกาสด้วย”

ในเรื่องของการใช้สื่อและทรัพยากรนั้น แม่อ๊อบแนะนำสื่อให้น้องปุ่นโดยส่วนใหญ่แล้วจะพิจารณาจากความต้องการของน้องปุ่นเป็นหลัก ดังนี้

“น้องปุ่นจะมีโอกาสได้เลือกสื่อด้วยตัวเอง เพราะจะช่วยส่งเสริมให้น้องปุ่นสนใจในเรื่องที่เรียนรู้มากขึ้น และเรายังสามารถที่จะรู้ด้วยว่าน้องปุ่นชอบสื่อประเภทไหนมากที่สุด แต่ธรรมชาติของน้องปุ่นมีข้อดีคือ จะไม่ปฏิเสธอะไรก่อนถ้าไม่ได้ทดลองทำ เมื่อได้ลองแล้วจึงจะบอกได้ว่าชอบหรือไม่ชอบ ส่วนใหญ่น้องปุ่นจะเป็นคนวิ่งเข้าหาทุกสิ่งด้วยตัวเอง จนคุณแม่เองต้องคอยเตือนอยู่เสมอ เพราะบางสิ่งยังก้ำกึ่งกับอันตรายอยู่ ต้องคอยดึงให้ชะลอลงบ้าง เพื่อความปลอดภัย เช่น เครื่องมืออุปกรณ์เกี่ยวกับเครื่องยนต์ หรืออุปกรณ์เกี่ยวกับช่าง น้องปุ่นจะมีความสนใจเป็นพิเศษ ต้องใช้วิธีการควบคุมอย่างใกล้ชิด”

สำหรับการประเมินผลนั้นแม่ฮ็อบจะดูจากพัฒนาการของน้องปุ่นบ้าง บางเรื่องอาจต้องใช้เวลาหลายเดือน แต่บางเรื่องอาจใช้เวลาไม่กี่วัน แม่ฮ็อบจะบันทึกข้อมูลประกอบว่าน้องปุ่นนั้น เรียนรู้อะไร รู้แค่ไหน มากน้อยเพียงใด

“เรื่องบางเรื่องเราก็จะดูพัฒนาการต่อเนื่อง เช่น เมื่อเราใส่เรื่องการเลี้ยงใหม่ให้กับน้องปุ่นเข้าไปแล้ว หลังจากวันนั้นเราก็จะถามน้องปุ่นอีกถ้าเขายังสามารถเล่าถึงเหตุการณ์ครั้งนั้นได้ เราก็จะถือว่าผ่านกระบวนการตรงนั้นได้แล้ว คือเขามีความเข้าใจ เราก็จะเปรียบเทียบกับภารกิจที่มอบให้ก่อนหน้านี้ว่าแตกต่างกันหรือไม่ มีวงจรชีวิตเป็นอย่างไร พี่จะสังเกตจากการที่ลูกได้สัมผัสผลของจริงว่าสามารถจดจำ ตอบคำถาม หรือแสดงความคิดเห็นอะไรได้บ้าง อย่างเรื่องของสี คุณแม่เริ่มสอนน้องปุ่นตั้งแต่ 3 ขวบ จนถึง 6 ขวบ บอกได้เลยว่าต้องค่อย ๆ สอน ค่อย ๆ บอก จนเดี๋ยวนี้รู้จักได้ครบทุกสีแล้ว ระยะเวลาที่ประเมินผลนั้นไม่ได้กำหนดแน่นอนว่าจะต้องเป็นเมื่อไร อาจจะใช้เวลา 3 เดือน หรือ 6 เดือน หรือมากกว่านั้น แต่ก็จะใช้เป็นการประมาณการบันทึกลงในสมุดบันทึกประจำวัน และยังมีสมุดบันทึกที่เป็นรายสัปดาห์อีกด้วย เพราะบางกิจกรรมสามารถบันทึกได้ทุกวัน แต่บางกิจกรรมต้องใช้เวลาทั้งสัปดาห์แล้วจึงมาสรุปอีกครั้งหนึ่ง”

ในเรื่องการเทียบความรู้ หรือเทียบโอน แม่ฮ็อบไม่เห็นด้วยเกี่ยวกับระบบนี้ เพราะคิดว่าสามารถวัดได้เฉพาะบางคนเท่านั้น แต่ก็เตรียมน้องปุ่นบ้างให้พร้อมสำหรับอนาคต ดังนี้

“จริง ๆ แล้วยังวัดความสามารถของเด็กได้ไม่ทั้งหมด แต่ก็อยากให้มีวิธีการอย่างอื่นร่วมด้วยมากกว่าการเทียบความรู้ พี่เองไม่ได้วางแผนเกี่ยวกับเรื่องการเทียบความรู้สำหรับน้องปุ่นเลย เพราะเห็นว่าน้องปุ่นยังเล็กอยู่ แต่ในอนาคตคงต้องเตรียมพร้อมไว้บ้าง เพื่อจะให้ผ่านไปตามเกณฑ์ที่กฎกระทรวงกำหนดไว้ แม้บางอย่างจะยังไม่เห็นด้วยนัก แต่ก็พยายามให้น้องปุ่นได้ทำตรงนี้ ซึ่งถ้าจำเป็นก็ต้องพยายามดันให้น้องปุ่นเข้าสู่ระบบการเทียบความรู้ด้วยเหมือนกัน”

5. ความคิดเห็นของครอบครัวต่อการจัดการศึกษาโดยครอบครัว

แม่อ๊อบเล่าถึงความรู้สึกที่ต้องเปลี่ยนแปลงตัวเองและการจัดเตรียมอุปกรณ์ต่าง ๆ เมื่อเริ่มต้นจัดการศึกษาโดยครอบครัวในระยะแรก ๆ ไว้ดังนี้

“ตอนที่เริ่มจัดการศึกษาโดยครอบครัวใหม่ ๆ ต้องเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของตัวเองมากพอสมควร เพราะต้องเตรียมพร้อมทุกอย่างที่เหมาะสมกับลูกเรา มีการเตรียมอุปกรณ์ที่เหมาะสมกับเด็ก ไม่ว่าจะเป็โน้ตบุ๊ก แก้วน้ำ ที่นอน รวมไปถึงการเตรียมตัวของคุณแม่ด้วย สิ่งที่เราเคยทำแล้วยังไม่ถูกต้องนัก เราก็ต้องเปลี่ยนแปลง พยายามทำให้ถูกต้องมากขึ้น เพราะทุกสิ่งทุกอย่างที่เราจะทำจะต้องให้เป็นตัวอย่างที่ดีของลูก”

ในส่วนของผลของการจัดการศึกษาโดยครอบครัวที่เกิดขึ้นตลอดระยะเวลา 4 ปีที่ผ่านมา แม่อ๊อบรู้สึกพอใจที่ลูกเรียนรู้อย่างมีความสุข โดยถ่ายทอดความรู้สึกไว้ว่า

“รู้สึกพอใจมากค่ะ เพราะน้องปุ่นเป็นเด็กที่เรียนรู้อย่างมีความสุข และมีอิสระทางความคิดค่อนข้างสูง เป็นเด็กที่ชอบตั้งคำถามอยู่เสมอ พฤติกรรมส่วนใหญ่จะพัฒนาไปในทางที่ดีขึ้น สามารถควบคุมตัวเองได้ดีขึ้นทั้ง ๆ ที่ตอนเล็ก ๆ เคยซนมาก เริ่มเข้าใจการเข้าสังคม แม้ว่าบางครั้งจะเอาแต่ใจตัวเองไปบ้าง ยังถือว่าอยู่ในเกณฑ์ที่เหมาะสมค่ะ”

เมื่อถามน้องปุ่นว่ายังอยากให้แม่อ๊อบจัดการศึกษาโดยครอบครัวอยู่หรือไม่ ก็ได้คำตอบว่า “อยากครับ เพราะน้องปุ่นจะได้อยู่กับคุณแม่ อยากให้คุณแม่สอน น้องปุ่นอยากไปเที่ยวกับคุณแม่เวลาคุณแม่ไปทำงานต่างจังหวัด” เมื่อถามน้องปุ่นว่าอยากไปโรงเรียนไหม น้องปุ่นปฏิเสธค่อนข้างชัดเจนว่าไม่อยากไป ด้วยเหตุผลว่า “เพราะไม่อยากไปให้ครูตี” เมื่อถามว่าน้องปุ่นรู้ได้อย่างไรว่าครูจะตี น้องปุ่นตอบว่า “น้องปุ่นต้องโดนแน่ ๆ เลย เพราะน้องปุ่นซน”

การจัดการศึกษาโดยครอบครัวให้น้องปุ่นนั้น แม้ในระยะแรกยังไม่เกิดปัญหาอะไร เนื่องจากน้องปุ่นยังเล็ก แต่เมื่อโตขึ้น มีความต้องการในการเรียนรู้อาชีพมากขึ้น พ่อแม่จึงต้องใช้เวลาเตรียมตัวมาก ประกอบกับข่าวสารข้อมูลและแหล่งเรียนรู้มีน้อยจึงเป็นอุปสรรค นอกจากนี้แม่อ๊อบ

ยังมีความกังวลใจในเรื่องของรัฐและการยอมรับของสังคมอยู่บ้าง ดังที่แม่ฮีบเล่มาถึงปัญหาที่เกิดขึ้นระหว่างการจัดการศึกษาโดยครอบครัวว่า

“ในช่วงต้น ๆ ไม่ค่อยมีปัญหาค่ะ แต่เริ่มมีปัญหาในระยะหลังมานี้ เพราะน้องปุ่นเริ่มโตขึ้น ข้อเรียกร้องของน้องปุ่นเพิ่มมากขึ้น คุณแม่กับคุณพ่อต้องเตรียมตัวมากขึ้น เอาเป็นว่าทุกเวลาทุกนาที่ตอนนี้ต้องเตรียมข้อมูลพื้นฐานไว้ให้ลูกค่อนข้างมาก สิ่งที่เรารู้สึกกังวลอีกอย่างหนึ่งก็คือ ข้อตกลงระหว่างรัฐกับครอบครัวที่จัดการศึกษา กลัวว่าจะเป็นตัวปิดกั้นการเรียนรู้เฉพาะทางของเด็ก และการยอมรับของสังคม ซึ่งรู้สึกจะเป็นปัญหาเหมือนกัน แต่ตอนนี้ก็ได้รับการยอมรับมากขึ้นแล้วค่ะ บางปัญหาก็ต้องปล่อยให้วันเวลาเป็นตัวแก้ไข เช่น ในเรื่องของการยอมรับในสังคม แต่ต้องให้สังคมประจักษ์ในตัวของเด็กเป็นหลัก ว่าเด็กก็มีพัฒนาการเหมือนกัน และมีพัฒนาการที่ดีด้วย เด็กที่จัดการศึกษาโดยครอบครัวแล้วจะมีความรู้ สามารถปรับตัวเข้ากับคนอื่น ๆ ในสังคมได้ บางด้านเราเองก็พยายามเอาตัวเองเข้าไปมีส่วนร่วม ด้วยการกระตุ้นหน่วยงานของรัฐ พยายามที่จะเข้าไปใกล้ชิดกับหน่วยงานของรัฐ เพื่อให้เห็นความตั้งใจของเรา เพื่อที่เราจะได้รับการช่วยเหลือหรือสนับสนุนเราได้มากขึ้น เราสละเวลาส่วนหนึ่ง เพื่อให้เกิดการพัฒนาการศึกษาของน้องปุ่นในครั้งนี้ ส่วนสิ่งที่ต้องการเพิ่มเติมในตอนนี้ก็คือ ข้อมูลของแหล่งเรียนรู้ เพราะน้องปุ่นกำลังโตขึ้นเรื่อย ๆ มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ซึ่งเราเห็นว่าเป็นสิ่งสำคัญที่สุดสำหรับการจัดการศึกษาโดยครอบครัว เพราะน้องปุ่นชอบที่จะศึกษาค้นคว้าจากของจริงด้วย สิ่งที่ยอมรับมากก็คือ สาระทางด้านวิชาการที่ตรงกับวัย”

6. บทวิเคราะห์กรณีศึกษาครอบครัวน้องปุ่น

6.1 การวิเคราะห์แนวคิดและที่มาของการจัดการศึกษาโดยครอบครัว

ผลจากการศึกษาข้อมูลครอบครัวน้องปุ่น ผู้วิจัยสามารถวิเคราะห์แนวคิดและที่มาของการจัดการศึกษาโดยครอบครัวได้ดังนี้

-**ด้านแนวคิดและความเชื่อของพ่อแม่** แนวคิดและความเชื่อของพ่อแม่เป็นปัจจัยหลักของครอบครัวน้องปุ่นที่นำไปสู่การจัดการศึกษาโดยครอบครัว เนื่องจากพ่อแม่มีความเชื่อในการศึกษานอกระบบโรงเรียนว่า มนุษย์สามารถเรียนรู้ได้เองโดยธรรมชาติ จึงควรที่จะจัดการ

เรียนรู้แบบอิสระโดยใช้ตัวลูกเป็นศูนย์กลางทางการศึกษา มากกว่าที่จะให้เรียนตามกระบวนการของโรงเรียนที่จัดมาเป็นหลักสูตร ดังนั้น เมื่อลูกสนใจอยากรู้ อยากเรียนอะไร แม่ก็จะนำพาออกไปแสวงหาข้อมูลนั้นเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ ซึ่งสอดคล้องกับหลักการของการศึกษานอกระบบโรงเรียนดังที่ เกียรติวรรณ อมาตยกุล (2530) กล่าวว่า “เหตุผลของการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนเพื่อจะให้ผู้เรียนมีอิสรภาพในด้านความคิด และสามารถรู้วิธีการเรียนรู้ด้วยตนเอง” นอกจากนี้ ยังมีความเชื่อในความแตกต่างของบุคคล ดังนั้นเด็กแต่ละคนจึงควรจะได้ใช้ศักยภาพอย่างเต็มที่ตามความสามารถ ความถนัด และความสนใจ โดยการเริ่มปูพื้นฐานตั้งแต่เด็ก ๆ เพื่อกระตุ้นให้เขาอยากที่จะรู้ อยากที่จะเรียน และค้นหาความรู้จากสิ่งนั้นจริง ๆ แม่แอบมองว่าการที่โรงเรียนบังคับให้เรียน แม่บางเรื่องเด็กจะชอบ แต่นั่นไม่ได้หมายความว่าเด็กทุกคนจะชอบ ซึ่งสอดคล้องกับที่ อุ่นตา นพคุณ (2527) กล่าวถึงการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ในเรื่องของเอกัตบุคคลและศักยภาพว่า “ลักษณะเฉพาะของบุคคลมีคุณค่าและคาดเดาได้ยาก สามารถพัฒนาให้เต็มศักยภาพได้โดยส่งเสริมให้มีความเป็นตัวของตัวเอง โดยมีสติปัญญา เหตุผล การหยั่งรู้ และอารมณ์เป็นเครื่องมือ” ซึ่งแม่แอบมองว่าการศึกษาในประเทศไทย มีลักษณะการจัดการศึกษาที่ไม่พึงประสงค์ 3 ประการซึ่งพ่อและแม่ไม่ยอมให้ลูกต้องพบ คือ การจัดการศึกษาเป็นไปอย่างไม่เป็นธรรมชาติ ไม่สอดคล้องกับวิถีธรรมชาติในการเรียนรู้ของมนุษย์, การให้สาระวิชาการมากเกินไป เด็กไม่มีความสุขกับการเรียน เด็กมีความเครียด และการเปรียบเทียบแข่งขันทางด้านวิชาการ อีกทั้งยังมองว่า การศึกษาไม่ได้มีเฉพาะในโรงเรียนเท่านั้น ยังมีการศึกษาทางเลือกอีกมากมาย และการศึกษาโดยครอบครัวก็เป็นทางเลือกหนึ่งในนั้น

- **ด้านบริบททางครอบครัวและชุมชน** พบว่า แม่มองว่าลูกเป็นเด็กที่ซนมาก ไม่มีสมาธิเพียงพอที่จะทำอะไร หรืออยู่นิ่งนาน ๆ จึงคิดว่าการศึกษาในระบบคงจะตอบสนองความต้องการของลูกไม่ได้ จึงเป็นแรงผลักดันให้แม่แอบเลือกจัดการศึกษาที่เหมาะสมกับลูกให้ลูกเอง ซึ่งสอดคล้องกับความเห็นของยุทธชัย เฉลิมชัย (2543) ที่กล่าวถึงบริบทอันเป็นสาเหตุไปสู่การจัดการศึกษาโดยครอบครัวว่า “พ่อแม่ได้รับผลผลักดันมาจากลูกตัวเองโดยตรง เนื่องจากลูกเป็นเด็กที่มีลักษณะเฉพาะ ต้องการการดูแลและการศึกษาเรียนรู้เป็นพิเศษ ซึ่งการศึกษาปกติไม่สามารถตอบสนองได้” ส่วนตัวลูกเองก็ไม่อยากไปโรงเรียน จึงเกิดเป็นความเห็นพ้องต้องกันของครอบครัวที่จะไม่ส่งลูกไปโรงเรียน ประกอบกับความพร้อมของครอบครัวทั้งด้านฐานะทางเศรษฐกิจช่วยให้แม่แอบสามารถลาออกจากราชการมาเลี้ยงลูกได้ และประสบการณ์การสอนที่แม่แอบเคยเป็นอาจารย์ในมหาวิทยาลัยมา 10 ปี ทำให้มีความมั่นใจว่าสามารถจัดการศึกษาโดยครอบครัวได้

- **ด้านความเสมอภาคทางการศึกษาและการสนับสนุนจากรัฐ** แม่ฮีบมองว่าเป็นการเปิดโอกาส คีนสิทธิและหน้าที่ดั้งเดิมที่เคยมีให้กับพ่อแม่ และน่าจะเป็นทางที่สะดวกถูกต้อง เป็นที่ยอมรับในสังคมและในด้านกฎหมายรวมไปถึงในแนวทางการศึกษา จึงน่าจะลงมือทำตามแนวทางที่คิดว่าเหมาะกับเด็ก แต่ไม่เห็นด้วยในส่วนของการเทียบความรู้ หรือเทียบโอน เพราะคิดว่าสามารถวัดได้เฉพาะบางคนเท่านั้น

- **ด้านกระแสการตื่นตัวของการจัดการศึกษาโดยครอบครัว** แม่ฮีบเคยได้ทราบเรื่องราวเกี่ยวกับการจัดการศึกษาโดยครอบครัว จากหนังสือพิมพ์เมื่อนานมาแล้ว ดังนั้น เมื่อมองว่า ลูกไม่เหมาะกับการศึกษาในระบบโรงเรียนจึงนำเรื่องนี้มาปรึกษากับพ่อ และพบว่ามีความคิดเห็นที่คล้าย ๆ กัน ประกอบกับการได้พบกับแม่แอ้ว จึงได้รับการแนะนำให้รู้จักกับครอบครัวบ้านเรียน เมื่อแม่ฮีบเห็นว่ามีคนจัดการศึกษาโดยครอบครัวอยู่มากจึงเกิดความมั่นใจในการจัดการศึกษาให้ลูกด้วยตนเองมากขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับ Everett M. Roger (1983) ที่พบว่า “ลักษณะของนวัตกรรมที่จะทำให้เกิดการยอมรับได้เร็ว นั้น คือ นวัตกรรมที่มีความสอดคล้องกับความต้องการ”

6.2 การวิเคราะห์รูปแบบการจัดการศึกษาโดยครอบครัว

ครอบครัวน้องปุ่นนั้นเลือกจัดการศึกษาโดยครอบครัวในรูปแบบการดำเนินการแบบครอบครัวเดี่ยว ทั้งนี้เนื่องจากสาเหตุจากความต้องการการจัดการศึกษาแบบเฉพาะตัวของลูก ดังนี้

- **ลูกอายุน้อยและชนมาก** แม่มองว่าลูกไม่ค่อยมีสมาธิในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ที่เด็กบ้านเรียนส่วนใหญ่ทำซึ่งได้แก่ การจดบันทึก การวาดภาพ ฯลฯ ทั้งนี้เนื่องจากแม่เริ่มจัดการศึกษาโดยครอบครัวตั้งแต่ลูกยังอายุไม่ถึง 3 ขวบ ดังนั้น เมื่อพาไปร่วมกิจกรรมครั้งแรกกับศูนย์ประสานงานการจัดการศึกษาโดยครอบครัว ซึ่งมีครอบครัวเป็นสมาชิกอยู่หลายครอบครัวนั้น แม่พบว่า เด็กมีช่วงอายุต่างกันมาก ส่วนใหญ่จะเป็นเด็กที่โตกว่าลูกหลายปี น้องปุ่นนั้นเป็นคนที่ยาวยุ่น้อยที่สุดซึ่งยังวิ่งเล่นชน ในขณะที่พี่ ๆ จดบันทึกการเรียนรู้อื่นๆ และเข้าไปตามแหล่งเรียนรู้ที่ต้องการความสงบ เช่น วัด วัง แม่ฮีบจึงไม่พาน้องปุ่นไปร่วมกิจกรรมกับกลุ่มบ้านเรียน

- **มีความสนใจที่แตกต่างจากเด็กอื่น** เนื่องจากน้องปุ่นนั้นเป็นเด็กที่ขี้เล่น สมาธิไม่ดีที่จะไปนั่งอ่านและเขียน แต่กลับมีทักษะทางด้านกีฬาที่ก้าวหน้าไปไกล สามารถว่ายน้ำได้ดีและได้

ระยะ รวมไปถึงกีฬาอื่น เช่น เทควันโด ซี่ม้า และกีฬาต่าง ๆ ที่ต้องใช้กล้ามเนื้อ ในขณะที่เด็กบ้านเรียนส่วนใหญ่ จะใช้เวลาไปกับการจดบันทึกการเรียนรู้อื่นๆ และสร้างงานศิลปะ

6.3 การวิเคราะห์การดำเนินการบริหารจัดการ ผลและปัญหา

จากการศึกษาพบว่า ครอบครัวน้องปูนปั้นจัดการศึกษาโดยครอบครัวในรูปแบบครอบครัวเดียวในช่วงแรก เมื่อน้องปูนปั้นโตขึ้น เริ่มมีสมาธิได้ดีขึ้น จึงเริ่มทำกิจกรรมกับครอบครัวบ้านเรียนอื่น ๆ แต่การศึกษาส่วนใหญ่ยังเป็นแบบครอบครัวเดี่ยว ซึ่งผู้วิจัยวิเคราะห์ได้ดังนี้

-ด้านบทบาทหน้าที่ของพ่อ แม่และลูก พบว่าบทบาทของแม่เป็นเพียงผู้อำนวยความสะดวก เนื่องจากความเชื่อว่าคุณสมบัติสามารถเรียนรู้เองได้ ดังนั้น แม่ก็อบจืดจัดสภาพแวดล้อมให้เอื้อต่อการเรียนรู้ และปลูกฝังให้น้องปูนปั้นเป็นเด็กที่รักที่จะเรียนรู้ รักที่จะค้นคว้าหาข้อมูลให้สามารถเข้าสู่แหล่งเรียนรู้ด้วยตนเอง มีความพยายามเรียนรู้ด้วยความอยากรู้อยากเห็น แม่จะเน้นให้เรียนเพื่อให้ได้ความรู้มากกว่าเน้นให้ได้ประกาศนียบัตร หรือการแข่งขัน นอกจากนี้ ยังมีภาระงานที่รับผิดชอบงานต่าง ๆ ในบ้านให้น้องปูนปั้นเป็นกิจวัตรประจำวันในครอบครัว เช่น ช่วยพ่อตุ๋นลาบ ช่วยแม่อ้อบรดน้ำต้นไม้ ฯลฯ

ในด้านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจครอบครัวของน้องปูนปั้น มีการกำหนดจุดมุ่งหมายร่วมกันระหว่างพ่อและแม่ แม่น้องปูนปั้นไม่มีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นเนื่องจากยังเด็ก แต่พฤติกรรมและความสนใจของน้องปูนปั้นก็มีส่วนผลักดันไม่น้อย ส่วนเรื่องความเท่าเทียมกันของสิทธินั้น ทั้งครอบครัวมีสิทธิออกเสียงคนละหนึ่งเสียงเท่ากันไม่เว้นแม้แต่น้องปูนปั้นทุกคนจะใช้เหตุผลในการควบคุมความขัดแย้ง แต่หากลูกเล่นในสิ่งที่อาจเกิดอันตรายแล้วแม่ห้ามไม่ฟัง ก็จะลงโทษด้วยการตี

-ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ และการเรียนรู้โดยคุณน้าตนเอง พบว่า การกำหนดตารางกิจกรรมของแม่อ้อบจะใช้แนวทางจากหนังสือเกี่ยวกับหลักสูตรปฐมวัย จิตวิทยาพัฒนาการของเด็ก และคู่มือด้านการศึกษาพฤติกรรมของเด็กปฐมวัย ประกอบกับสาระทางวิชาการดูจากหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการเป็นแนวทาง เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดปัญหาในการประเมินผล หรือการจดทะเบียนกับเจ้าหน้าที่เขตพื้นที่การศึกษาและนำมาประกอบกับลักษณะพฤติกรรม ลักษณะนิสัยของน้องปูนออกมาเป็นข้อมูลพื้นฐานที่จะสอน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ อมรวิรัช นาคกรทรรพ (2543) ที่กล่าวถึงความเหมาะสมของหลักสูตรว่า

“มีลักษณะสะท้อนให้เห็นความสอดคล้องกับสาระสำคัญทางการศึกษาและพัฒนาการของเด็ก” โดยมีความยืดหยุ่นในการจัดกิจกรรมและการกำหนดเนื้อหาหลักสูตรในด้านการวางรากฐานการรักที่จะเรียนรู้ เมื่อพบว่าลูกมีความสามารถพิเศษด้านการใช้กล้ามเนื้อ และมีทักษะที่ดีทางด้านกีฬา แม่จึงจัดการศึกษาที่ส่งเสริมความสนใจของลูกที่แตกต่างจากเด็กทั่วไป ให้ลูกได้มีโอกาสฝึกฝนในด้านการกีฬาอย่างต่อเนื่อง แต่ก็มีตารางจัดกิจกรรมว่ายน้ำที่ค่อนข้างตายตัว เพื่อให้ห้องปฐมนั้นได้ฝึกอย่างจริงจัง ด้วยมีจุดมุ่งหมายว่า “ในอนาคตมีโอกาสที่จะพัฒนาไปเป็นนักกีฬา” อีกทั้งยังจัดสภาพแวดล้อมภายในบ้านให้เอื้อต่อการเรียนรู้ให้ห้องปฐมนั้นสามารถเข้าถึงสื่อและทรัพยากรในการเรียนรู้ได้สะดวก ส่วนกิจกรรมการเรียนรู้ส่วนใหญ่จะเป็นกิจกรรมนอกสถานที่ที่เน้นการเรียนรู้และมีประสบการณ์จริงจากธรรมชาติ ซึ่งเป็นทักษะการใช้ชีวิต และกิจกรรมการเรียนรู้อาชีพต่าง ๆ ซึ่งนอกจากจะได้รู้จักผู้คนในสังคมแล้ว ยังทำให้ห้องปฐมนั้นเป็นคนช่างสังเกต ซึ่งในแต่ละที่ที่ลูกจะไป พ่อแม่จะทำการบ้านมาก่อน ว่ามีอะไร อยู่ที่ไหนบ้าง แล้วจะหาข้อมูลมาอ่านให้ฟัง หรือชี้ให้ดูในแผนที่

นอกจากนี้ ยังมีกิจกรรมกับสังคมภายนอกเพื่อวางรากฐานให้ลูกมีชีวิตที่มีความสุขในสังคม และสามารถที่รู้จักปรับตัวเข้ากับคนอื่นได้ โดยร่วมโครงการสุขชีวิตที่สถาบันบ้านเรียนไทยเป็นผู้จัด

จากการวิเคราะห์จะเห็นได้ว่า การจัดกระบวนการเรียนรู้ให้กับห้องปฐมนั้น แม่ใช้วิธีเชื่อมโยงความรู้เข้ากับกิจกรรมประจำวันตามธรรมชาติของลูก ซึ่งสอดคล้องกับกระบวนการทางการศึกษาที่ อุนตา นพคุณ (2527) ได้กล่าวไว้ว่า “การศึกษาของเด็กควรเป็นวิธีการเรียนแบบธรรมชาติ (Imitate nature) มากกว่าวิธีให้อ่านหนังสือ”

-ด้านการประเมินผล ใช้การสังเกตจากพัฒนาการของห้องปฐมนั้น ซึ่งบางเรื่องอาจต้องใช้เวลานานหลายเดือนเพราะเป็นพัฒนาการที่ต่อเนื่อง แต่บางเรื่องอาจใช้เวลาไม่นาน โดยจะมีการบันทึกข้อมูลประกอบว่าลูกเรียนรู้อะไร รู้แค่ไหน มากน้อยเพียงใด และมีการเก็บผลงานของลูกเป็น portfolio นอกจากนี้ ยังมีการตั้งคำถามให้ห้องปฐมนั้นเล่าเหตุการณ์หรือสิ่งที่เรียนรู้ได้ ถ้าลูกยังจำได้ เล่าได้ ก็ถือว่าผ่าน

-ด้านผลของการจัดการศึกษา แม่ใช้วิธีสังเกตเกี่ยวกับผลของการจัดการศึกษาโดยครอบครัว เพราะห้องปฐมนั้นได้เรียนรู้อย่างมีความสุข และมีอิสระทางความคิดค่อนข้างสูง ชอบตั้งคำถามอยู่เสมอ พฤติกรรมส่วนใหญ่ก็พัฒนาไปในทางที่ดีขึ้น สามารถควบคุมตัวเองได้ดีขึ้น เริ่มเข้าใจการเข้าสังคม และห้องปฐมนั้นเองก็พอใจกับการศึกษาโดยครอบครัว แต่เมื่อห้องปฐมนั้นเริ่มโตขึ้น มีความสนใจที่กว้างขึ้น มีข้อเรียกร้องเพิ่มมากขึ้น ทำให้พ่อแม่ต้องเตรียมตัว และเตรียมข้อมูล

พื้นฐานไว้ให้สูงมากขึ้น ประกอบกับความกังวลในเรื่องข้อตกลงระหว่างรัฐกับครอบครัวที่จัดการศึกษาโดยครอบครัว “กลัวว่าจะเป็นตัวปิดกั้นการเรียนรู้เฉพาะทางของเด็ก” ซึ่งหมายถึงการไม่มั่นใจต่อระบบการประเมินผลของรัฐ เนื่องจากรัฐเคยประเมินด้วยวิธีการสอบเพียงวิธีเดียวเท่านั้น ส่วนปัญหาเกิดจากการขาดแคลนข้อมูลของแหล่งเรียนรู้ เพราะน้องปูนปั้นกำลังโตขึ้นเรื่อย ๆ มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ซึ่งแม่ก็เห็นว่าข้อมูลที่จะใช้ในการเข้าถึงแหล่งเป็นสิ่งสำคัญที่สุดสำหรับการจัดการศึกษาโดยครอบครัว และสาระทางด้านวิชาการที่ตรงกับวัย

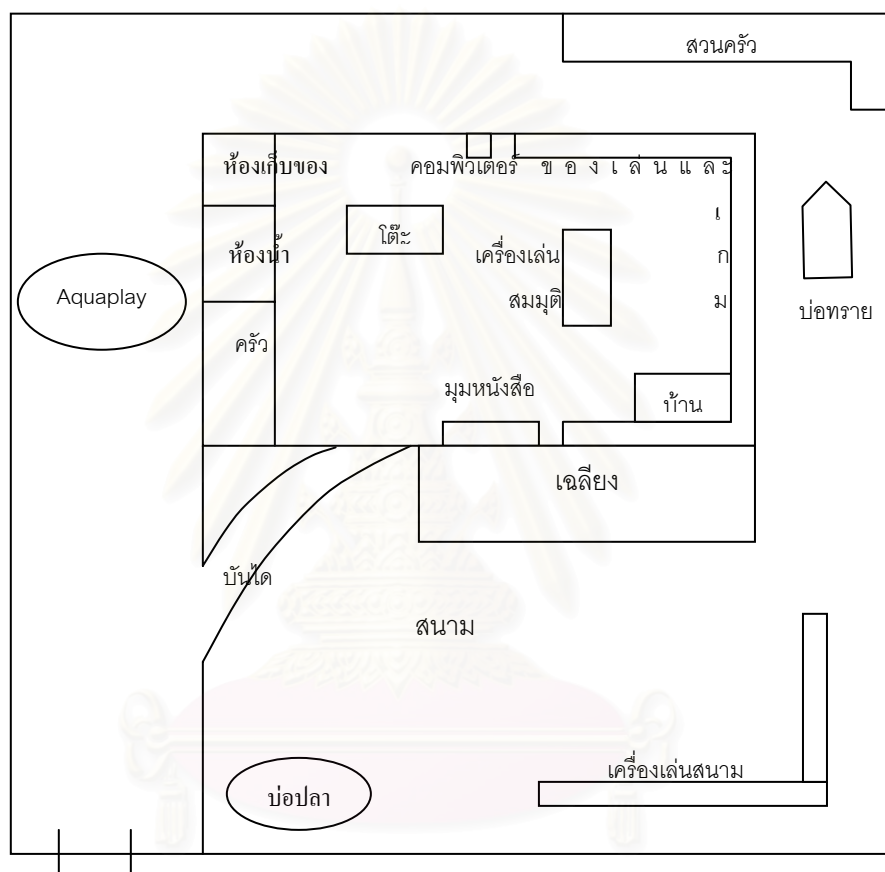

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ครอบครัวที่ 3 “ครอบครัวน้องต้นน้ำ”

ครอบครัวของน้องต้นน้ำ จัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบครอบครัวเดี่ยว โดยใช้หลักสูตรจากต่างประเทศ มีประสบการณ์ในการจัดการศึกษา 4 ปี โดยพ่อเป็นผู้ดำเนินการจัดการศึกษา

แผนผังบ้านน้องต้นน้ำ

1. ลักษณะครอบครัว

ครอบครัวของ “น้องต้นน้ำ” เด็กหญิงท่าทางสดใสร่าเริง ช่างพูด ช่างคุยวัย 7 ขวบ ที่ได้รับการจัดการศึกษาโดยครอบครัวมาตั้งแต่เกิด ประกอบด้วย “พ่อต้น” อายุ 39 ปี จบการศึกษาปริญญาตรี ด้านการบริหารการตลาดในหลักสูตรนานาชาติ และ “แม่น้ำ” อายุ 39 ปี จบปริญญาโททางด้านการศึกษาจากสหรัฐอเมริกา ปัจจุบันเป็นอาจารย์มหาวิทยาลัย “คุณยาย” อายุ 67 ปี จบการศึกษาปริญญาตรีพาณิชยศาสตร์และการบัญชี หลังเกษียณอายุราชการก็อยู่บ้านช่วยเลี้ยงหลานและดูแลบ้าน

พ่อต้นเคยทำงานในบริษัทเอกชนด้วยเงินเดือนหลายแสนบาท แต่กลับลาออกมาจัดการศึกษาให้กับลูกด้วยเหตุผลว่า

“เงินเดือนทั้งหมดที่ผมได้ มันไม่มีค่าเท่าชีวิตที่มีความสุขของลูก ตอนนี้เราเหลือเงินเดือนประมาณ 50,000 บาท จากแม่ และบำนาญประมาณ 30,000 บาท จากคุณยาย พอใช้ในชีวิตประจำวัน ไม่ฟุ่มเฟือย มันต่างจากตอนที่ผมมีเงินเดือน เราอยากได้อะไรเราซื้อ แพงเท่าไรไม่ว่า แต่มาตอนนี้ เราไม่ซื้อของที่เรายอยากได้ เราซื้อเฉพาะของที่จำเป็นประโยชน์กับการเรียนรู้ของลูก เราประหยัดกันหน่อยเราก็อยู่ได้ แต่มันคุ้มค่าตรงที่เราได้อยู่กับลูก”

2. ที่มาของการตัดสินใจยอมรับนวัตกรรมการจัดการศึกษาโดยครอบครัว

แม่ในอดีตแม่น้ำจะนิยมซื้อเสื้อผ้า เครื่องประดับราคาแพง แต่เมื่อจัดการศึกษาโดยครอบครัวแล้ว แม่น้ำกลับพยายามประหยัดในเรื่องของใช้ส่วนตัว เพื่อให้พ่อไม่ต้องออกไปทำงานนอกบ้าน และลูกไม่ต้องไปโรงเรียนเนื่องจากเห็นว่าการศึกษาโดยครอบครัวเป็นทางเลือกหนึ่งที่เปิดโอกาสให้ลูกน้อยของเธอหลุดพ้นจากระบบโรงเรียนที่เธอมองว่าครอบงำ เธอได้พบกับการศึกษาที่ยืดหยุ่นและเปิดกว้างให้เธอแสวงหาสิ่งที่เหมาะสมกับลูกของเธอได้ แม่น้ำกล่าวว่า

“การเรียนแบบบ้านเรียนเป็น tailor made ต่างจากการเรียนในโรงเรียนที่เป็น แบบเหมาโหล เหมือนเราไปซื้อเสื้อสำเร็จรูป มีหลายเกรดตั้งแต่แบกะดินไปจนถึงขึ้นห้างมี brand คุณภาพและราคาก็ต่างกันไป เราก็ต้องพยายามเลือกให้ใกล้เคียงกับความต้องการของเราที่สุด แต่แน่นอนมันไม่มีทางตรงกับที่เราอยากได้ บางตัวชอบผ้า-ไม่ชอบสี ตัวนี้ชอบสี-ไม่ชอบแบบ ตัวนี้ชอบแบบแต่แขนยาวไป ฯลฯ มันเป็น mass products เขาทำสำหรับคนไม่มีเวลา ไม่มีทางเลือกอื่น ตัดเสื้อไม่เป็นก็เลือก ๆ ให้ลูกใส่ไป หลวมไปนิด-คับไปหน่อยช่างมัน แต่เราทำบ้านเรียนเพราะเรามีความรู้ เหมือนเราตัดเสื้อเป็น เรายืนยันว่าเราตัดได้ เราก็เลือกผ้าที่เหมาะสมกับอากาศในบ้านของเรา สีที่เข้ากับผิวลูกเรา ออกแบบให้ลูกเราใส่สบาย วัดตัวแล้วตัดให้พอดีตัว เรากล้าใจ เรากล้าซื้อผ้าเนื้อดี เรากล้าลงมือตัด..นั่นแหละ บ้านเรียนในความคิดของเรา”

น้องต้นน้ำ ได้รับการศึกษาโดยครอบครัวตั้งแต่เริ่ม ยังไม่เคยเข้าโรงเรียนมาก่อนเลย ด้วยสาเหตุที่แม่คลุกคลีอยู่ในวงการศึกษามานาน ได้รับรู้เบื้องลึกเบื้องหลังของโรงเรียนและครูในแบบต่าง ๆ กัน ตั้งแต่เพิ่งจบการศึกษาใหม่ ๆ แม่น้ำเล่าว่า

“ตอนนั้นน้ำไปเป็นครูในโรงเรียนอนุบาล โรงเรียนส่งน้ำไปอบรมเรื่องการใช้สื่อ น้ำเลยรู้จักกับครูที่สอนมานานแล้วคนหนึ่งเขาบอกน้ำว่า ‘พี่จะสอนให้นะ น้อง เวลาตีเด็กให้ตีที่ได้เท่า พ่อแม่เขาจะได้ไม่รู้’ ทำให้น้ำรู้สึกว่ เด็กอนุบาลเนื้ออ่อน ๆ ไม่ว่าจะตีตรงไหนเด็กก็คงเจ็บจนร้องไห้ ครูที่เขาหวังพึ่งพาในยามที่พ่อแม่ต้องไปทำงาน กลายเป็นคนที่คอยทำร้ายโดยที่เขาไม่มีทางเรียกร้องขอความเห็นใจจากใคร ๆ ได้ ยิ่งตอนที่น้ำได้เลื่อนมาเป็นผู้บริหารโรงเรียน ได้เจอพวกผู้บริหารโรงเรียนด้วยกันนะ มีเจ้าของโรงเรียนอนุบาลโรงเรียนหนึ่งใหญ่มาก มีชื่อเสียงบอกชื่อก็รู้จัก เขาเล่าให้น้ำฟังว่า ‘ตอนพี่ให้แม่ครัวจัดการเรื่องกับข้าวนะ เสียค่ากับข้าวอาทิตย์ละเป็นหมื่น พอพี่เข้ามาจัดการเองนะอาทิตย์หนึ่งไม่ถึงห้าพันเลย อย่างแกงจืดพริกนี้ พี่ให้แกงกับใครงไก่ ไม่ต้องใส่หมู ใส่ไปทำไม เด็กไม่ค่อยกินหรอก แล้วพอเด็กกินเหลือพี่ก็ให้ซัอนพริกขึ้นเอาแช่ตู้เย็นไว้ ครั้งหน้ามีแกงพริกอีกเมื่อไหร่ก็ซื้อพริกให้น้อยลง เอาที่เก็บไว้ออกมารวม ประหยัดค่ากับข้าวได้เยอะเลย’”

ประสบการณ์เหล่านี้ทำให้น้ำตั้งใจว่าเมื่อมีลูกจะสอนเองที่บ้านไม่ส่งเข้าอนุบาล ซึ่งพ่อต้นก็เห็นด้วยเนื่องจากเห็นว่าลูกยังเล็กนัก ไม่ควรให้ไปอยู่แออัดกันอยู่ในชั้นเรียน เพราะจากประสบการณ์จากลูก ๆ ของเพื่อนพบว่าเด็ก ๆ ที่ไปอยู่เนิร์สเซอรี่หรืออนุบาลป่วยเป็นโรคระบบทางเดินหายใจบ่อยมาก

เรื่องเศร้าของอนุบาลไทย

นอกจากนั้น ในด้านการสอนของระบบอนุบาลซึ่งแม่ได้ไปศึกษาดูงานตามโรงเรียนต่าง ๆ พบว่าโรงเรียนอนุบาลในประเทศไทยแบ่งออกเป็น 2 ฝ่าย อย่างชัดเจน ไม่มีโรงเรียนที่เป็นกลาง ๆ ให้ได้เลือกเรียน ซึ่งแม่น้ำอธิบายว่า

“ฝ่ายหนึ่งเป็นพวกเร่งเรียน ต้องคัด เขียน ท่องจำ ทำเลข มุ่งไปสู่จุดหมายที่จะให้เด็กสอบเข้าในโรงเรียนที่มีชื่อเสียง เป็นที่นิยมของบรรดาพ่อแม่ผู้ปกครอง

ซึ่งก็หมายถึงชื่อเสียงของโรงเรียนด้วย เด็กที่จบจากอนุบาลพวกนี้จะต้องอ่านหนังสือพิมพ์ได้คล่อง, สามารถอ่าน sub title ของภาพยนตร์ได้ทัน, บวกลบเลขได้ 5 หลัก มีทอมมีขอยืมด้วย พุดและเขียนประโยคภาษาอังกฤษตามที่ครูสอน ประเภทที่ไม่ได้ใช้ในชีวิตประจำวันและไม่มีใครเขาใช้สนทนา อย่าง Is this a car? No, it is not. This is a pen. ซึ่งกว่าเด็กเล็ก ๆ จะทำได้ ก็ต้องถูกบังคับขับเคี่ยวอย่างหนัก จนไม่เหลือเวลาที่จะได้เล่นสนุกตามประสาเด็ก ส่วนอีกฝ่ายหนึ่งเป็นพวกที่เรียกตัวเองว่า เตรียมความพร้อม พวกนี้จะเน้นกิจกรรมประเภทศิลปะ และงานประดิษฐ์ อุปกรณ์ที่ขาดไม่ได้คือ กระดาษสี และเศษวัสดุที่เป็นขยะ ครูสมัยนี้ต้องพยายามคิดค้นวิธีนำขยะมาติดภาพกระดาษให้กลายเป็นของรบ้านขึ้นใหม่ ไม่ว่าจะเป็ดอกไม้ออกจากเปลือกทอฟฟี่ แจกันจากขวดน้ำพลาสติก กระบอกลใส่ดินสอจากกล่องนม ฯลฯ ของพวกนี้มันใช้ประโยชน์ไม่ได้จริง เพราะเป็นแจกันดอกไม้ที่ไม่เข้ากับเฟอร์นิเจอร์ในบ้าน กระบอกลใส่ดินสอก็ล้มอยู่ตลอดเวลา จะเก็บทิ้งก็ไม่ได้เพราะลูกทำ เกะกะบ้านมากเพราะครูให้ทำทุกวันจึงมีของแต่งบ้านจากขยะหลายชิ้น น่าว่ามันเป็นการปลูกฝังให้ลูกไว้รสนิยมในการจัดบ้าน เราสอนลูกเสมอว่าขยะก็ต้องทิ้ง แต่ให้ใช้ของทุกอย่างอย่างคุ้มค่าของมัน โดยคิดก่อนซื้อว่ามันมีประโยชน์แค่ไหน อย่างนมกล่องนี้เราซื้อที่เป็นนมสด มีฟาร์มอยู่ในประเทศไทย ยี่ห้อที่ราคาถูกเพราะไม่โฆษณามาก ปลูกฝังนิสัยให้ลูกดื่มให้หมดทุกครั้งไม่เหลือทิ้ง เเท่านี้ก็คุ้มค่าแล้ว กล่องนมทิ้งไปเถิด ไม่ต้องมาล้างให้เปลืองน้ำ กระบอกลใส่ดินสอก็เลือกที่แข็งแรงซื้อครั้งเดียวแล้วใช้ได้นาน ๆ ดีกว่า ต้องคอยเก็บดินสอที่ตกกระจายเพราะกระบอกลล้มทุกวัน ๆ”

ดังนั้น โรงเรียนเตรียมความพร้อมในสายตาของครอบครัวนี้จึงเปรียบเสมือนโรงเรียนสอนศิลปะเท่านั้น ไม่มีการสอนให้เด็ก ๆ รู้จักตัวอักษรหรือตัวเลข ทั้ง ๆ ที่เด็กวัยนี้สามารถเรียนรู้ได้แล้ว หลายโรงเรียนถึงกับห้ามครูไม่ให้นำพยานุเคราะห์ต่าง ๆ เข้ามาในห้องเรียน เธอมองว่าเป็นการปิดโอกาสในการเรียนรู้ของเด็กไปอย่างน่าเสียดาย ดังนี้

“เป็นที่น่าเศร้าใจของการอนุบาลศึกษาไทยอย่างยิ่งที่ครูไม่สามารถสอนให้เด็กเรียนรู้การอ่าน สะกดคำ เขียน และคิดคำนวณได้ด้วยกิจกรรมที่สนุกสนาน น่าสนใจ เพื่อให้เด็กได้พัฒนาสมองทั้ง 2 ซีกเท่า ๆ กัน”

เพียงใจที่มุ่งมั่น

แม่น้ำเชื่อว่า เพียงมีใจที่มุ่งมั่นเท่านั้นก็สามารถจัดการศึกษาโดยครอบครัวได้ โดยไม่จำเป็นต้องมีวุฒิศึกแต่อย่างใด และพ่อต้นทำหน้าที่ได้อย่างดีแล้ว แม่น้ำก็มองว่า

“คนเป็นครูก็จะคิดว่าต้องสอนไง มันไม่เหมือนคนเป็นพ่อเป็นแม่ เปิดโอกาสให้ลูกเรียนรู้อย่างเป็นธรรมชาติ ไม่เอาความรู้ของตัวเองไป block เด็ก... ที่ผ่านมาก็พิสูจน์แล้วว่าต้นก็ดูแลลูกได้ดีอย่างยิ่ง ดีกว่าที่น้ำคิดไว้มาก ทั้ง ๆ ที่เขาไม่ได้จบทางครูมาเลย แต่เขามีจิตวิญญาณของความเป็นพ่อเต็มเปี่ยม”

ส่วนพ่อต้นเองก็มั่นใจในการจัดการศึกษาโดยครอบครัวที่ตนเองเป็นผู้จัด ด้วยความที่เลี้ยงน้องต้นน้ำมาตั้งแต่แรกเกิด ลูกไม่เคยมีพี่เลี้ยง และที่บ้านก็ไม่มีคนรับใช้ สมาชิกในครอบครัวทุกคนช่วยกันดูแลบ้านให้สะอาดเรียบร้อย พ่อทำหน้าที่ดูแลลูกตลอดเวลาที่แม่ไปทำงาน ไม่ว่าจะเป็นการป้อนนม ป้อนข้าว ชักผ้าอ้อม ทำอาหารเสริม อาบน้ำ เปลี่ยนผ้าอ้อม

“เขาเรียกพ่อได้เป็นคำแรกเลยนะ จาก baby ตัวแดงนอนกรอกตาไปมา ผมสอนให้เขาพูด จากอ้อแอ้จนเล่าเรื่องด้วยประโยคยาว ๆ ได้ สอนเขาเดินจนเขาวิ่งได้ ทำไมผมจะสอนให้เขาอ่าน เขียน สะกดคำ จนเขาสามารถต่อยอดความรู้พัฒนาตัวเองไม่ได้ ผมคิดว่ามันง่ายมากหากผมจะส่งลูกไปโรงเรียน เข้าก็ไปทิ้งเขาไว้ เย็นไปรับเขากลับมา แต่ตลอดวันมีอะไรเกิดขึ้นกับเขาบ้างผมจะรู้ได้อย่างไร ผมเคยเห็นตัวอย่างลูกเพื่อนที่กลับมาจากโรงเรียนนั่งรถมาด้วยกันตลอดทางโดยไม่พูด ไม่ถามอะไรเลย ไปพิพิธภัณฑสถานด้วยก็ทำท่าเหนื่อย ๆ ขณะที่ต้นน้ำคอยถามโน่นถามนี่ เดินไปดู ไปจุด ไปวาดรูปตลอดเวลา เพื่อนผมบอกว่าลูกเขาเรียนหนักมากแล้วที่โรงเรียนเลยไม่ค่อยสนใจแหล่งเรียนรู้แบบนี้ วันหยุดก็ยังเรียนพิเศษอีก ผมก็สงสัยว่าเรียนหนักอยู่แล้ว แล้วให้เรียนพิเศษอีกทำไม เพื่อนก็ว่าลูกอยู่บ้านก็เล่นแต่เกมกับดูโทรทัศน์ เลยให้ไปเรียนดีกว่า เราเลยได้คำตอบว่าทำไมลูกเขาถึงได้ขาดความสนใจโรงเรียนของวัยเด็กไปมากขนาดนี้ เราเลยจัดการศึกษาโดยครอบครัวต่อไปด้วยความมั่นใจว่าได้เดินมาถูกทางแล้ว เพราะเราเห็นพัฒนาการด้านการเรียนรู้ของลูกเป็นที่น่าพอใจ สิ่งเหล่านี้เองที่เป็นสาเหตุให้เราเปลี่ยนความคิดจากที่เคยวางแผนร่วมกันไว้ว่าจะจัดการศึกษาให้ลูกเฉพาะในวัยอนุบาลแล้วถึง

เข้าโรงเรียนตอนประถม กลายเป็นต้องการจะจัดต่อไปในระดับสูงขึ้น หากแต่ติดอยู่ที่กฎหมายบังคับ ตอนนั้น พรบ. ยังไม่ออก”

จนกระทั่งวันหนึ่งแม่น้ำได้ทราบว่าจะมีการสัมมนาเกี่ยวกับการศึกษาโดยครอบครัวจากเพื่อนซึ่งเป็นผู้บริหารโรงเรียนจึงไปเข้าร่วม ทำให้ได้รับรู้ข่าวดีว่าพระราชบัญญัติการศึกษาฉบับใหม่ได้เปิดโอกาสให้ครอบครัวสามารถจัดการศึกษาให้กับลูกได้ ซึ่งจะมีผลบังคับในอีกไม่กี่เดือนข้างหน้า ยิ่งไปกว่านั้นแม่น้ำยังได้รู้จักกับครอบครัวที่จัดการศึกษาแบบนี้อยู่อีกหลายครอบครัวด้วย จึงทำให้เกิดความสนใจ ดังนี้

“ทุกครอบครัวเป็นมิตรมาก ช่วยเหลือแนะนำมากมาย ทำให้เรารู้สึกอบอุ่นใจว่าต่อไปเราจะมีกัลยาณมิตรร่วมทางไปด้วย น้ำเริ่มไปเข้าร่วมกิจกรรมของกลุ่มครอบครัวที่จัดการศึกษาเองซึ่งเรียกตัวเองว่า ‘กลุ่มบ้านเรียน’ มีการรวมตัวกันเป็นเครือข่ายส่งข่าวสารถึงกัน พบปะแลกเปลี่ยนความรู้ เทคนิคการเรียนรู้อะไรก็ตาม เราเลยตัดสินใจที่จะไม่เอาลูกเข้าโรงเรียนเลย เราตกลงกันว่าจะสอนลูกเองไปจนกว่าจะจบการศึกษาขั้นพื้นฐานตามที่กฎหมายเปิดกว้างไว้ให้ หรือจนกว่าลูกจะโตพอที่จะสามารถตัดสินใจได้เองว่าจะเข้าเรียนในโรงเรียนหรือไม่ ตอนนั้นเขายังเล็ก เราก็เลือกในสิ่งที่เราคิดว่าดีที่สุดให้เขา ต่อไปเขาโตขึ้นเขามีสิทธิที่จะเลือกทางเดินชีวิตของเขาเอง ถ้าเขาอยากเข้าโรงเรียนน้ำจะให้เข้า อยากทำอาชีพอะไรก็ให้ทำ น้ำเชื่อในวิจรรณญาณของลูก เราเลี้ยงเขามาอย่างให้เขารู้จักคิด รู้จักตัดสินใจ ไตร่ตรองเหตุผล ทั้งต้นและน้ำไม่ห่วงเรื่องการสอบเทียบระดับเข้าเรียนของลูกเลย เราเชื่อมั่นว่าลูกเราสามารถทำข้อสอบได้ ไม่ว่าจะมาในรูปแบบใด ถ้าเขาอยากไปเรียนเมืองนอก น้ำก็จะให้ไป เราว่าเราเตรียมเขาไว้พร้อมทุกสถานการณ์ เชื่อว่าเขาเอาตัวรอดได้”

พ่อและแม่เล่าถึงชีวิตตนเองในวัยเรียนให้ลูกฟังเสมอ ภาพความทรงจำถึงเรื่องราวอันประทับใจถูกถ่ายทอดไปยังลูก เพื่อเป็นข้อมูลสำหรับลูกในการตัดสินใจในอนาคตทางการศึกษาดังนี้

“น้ำเป็นนักเรียนที่เรียนดี เป็นที่รักของครูทุกคนในโรงเรียน ต้นน้ำสัมผัสถึงความรักนี้ได้บ่อย ๆ เพราะแม่ไปเยี่ยมครูที่โรงเรียนและไปช่วยอบรมครูในฐานะศิษย์เก่า ทุกครั้งน้ำไปน้ำจะพาต้นน้ำไปด้วย ภาพครูตึงแม่ไปกอดแล้วหอมแก้ม

เป็นภาพที่ชินตาของต้นน้ำ น้ำมีความสุขมากที่โรงเรียน น้ำถึงไฝฝอยอยากเป็นครูตั้งแต่เด็ก”

ส่วนพ่อต้นก็มีชีวิตวัยเรียนที่เปี่ยมสุขเช่นกัน พ่อเป็นหัวหน้าชั้นติดต่อกันหลายปี และยังเป็นนักกีฬาของโรงเรียนอีกด้วย พ่อสนิทกับครูและ sister มาก โดยเฉพาะ sister ที่เคยสอนตอนพ่ออยู่นูบาล ปัจจุบันเป็นคุณแม่อธิการอยู่โรงเรียนแห่งหนึ่งในจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ทุกครั้งที่ไปเที่ยวหัวหินพ่อจะพาต้นน้ำไปเยี่ยม sister ท่านนี้ที่โรงเรียน พ่อต้นบอกว่า

“เราไม่เคยบอกลูกว่าโรงเรียนดีหรือไม่ดี เราพาเขาไปสัมผัส เราให้เขาเห็นให้เขาคิดเอง เราเล่าประสบการณ์วัยเรียนของเราให้เขาฟัง ซึ่งเป็นเรื่องดี ๆ น่าจดจำทั้งนั้น เขาก็เคยบอกที่น่าสนุกแต่อยากเรียนกับพอมากกว่า”

น้องต้นน้ำมีความสุขอย่างยิ่งกับการศึกษาโดยครอบครัว แม้ว่าก่อนหน้านี้อบรมตามติจะไม่เห็นด้วย เนื่องจากทุกครอบครัวก็ส่งลูกเข้าเรียนในระบบทั้งนั้น แต่ก็ไม่กล้าวิพากษ์วิจารณ์มากนัก เนื่องด้วยเคารพในสิทธิของพ่อแม่ ขณะที่คุณตาคุณยายสนับสนุนเต็มที่เพราะก่อนเข้าเรียนมัธยมคุณตาก็โตมากับการศึกษาโดยครอบครัวเช่นกัน ส่วนคุณยายให้เหตุผลว่า

“เขาไม่เคยมีลูก เขายังเลี้ยงกันได้ ต้นน้ำทั้งเก่งทั้งฉลาด แม้ว่าโรงเรียนทำไม่ได้แบบนี้หรอก มีที่ไหนตั้งแต่ 2 ขวบ ใช้คอมพิวเตอร์คล่อง พูดภาษาอังกฤษเป็นไฟ คุยกับฝรั่งจ้อย ๆ เลย”

3. รูปแบบของการจัดการศึกษาโดยครอบครัว

ครอบครัวของน้องต้นน้ำจัดการศึกษาแบบครอบครัวเดี่ยวโดยใช้หลักสูตรจากต่างประเทศ ซึ่งแม่น้ำเป็นผู้เลือกรูปแบบดังกล่าวนี้ เนื่องจากเคยมีประสบการณ์ในต่างประเทศแล้วเกิดความประทับใจ เธอให้เหตุผลว่า

“ตอนเรียนอยู่ที่อเมริกา เพื่อนสนิทของน้ำเขาจัดการศึกษาโดยครอบครัวใช้รูปแบบนี้ น้ำเห็นวิธีเรียนของลูกสาวเพื่อนแล้วชอบมาก พอน้ำจะจัดการศึกษาเองก็เลยขอให้เพื่อนช่วยแนะนำให้ ในช่วงแรกเขาส่งหลักสูตรมาให้เลือกเยอะเลย ที่นู่นมีเยอะมาก มันแพร่หลาย ไม่เหมือนเมืองไทยนะ เราพ่อแม่ช่วยกันเลือก

ได้ 2 หลักสูตร หลักสูตรแรกเป็นการบูรณาการทุกวิชาในชีวิตประจำวัน มีสื่อเป็นหนังสือ มีแผนการเรียนรู้ มีแบบฝึกหัดเสร็จในเล่ม หน้าที่หลักสูตรนี้มีครบถ้วนทุกเนื้อหาสาระวิชาเขาบูรณาการได้อย่างลงตัว ไม่ได้แยกเป็นแต่ละวิชา ชีวิตคนเราไม่ได้แยกเป็นวิชา การเรียนรู้ควรเลียนแบบการดำเนินชีวิต หลักสูตรที่ 2 เป็นหลักสูตรเกี่ยวกับ Reading (การอ่าน) ใช้สื่อเป็น CD-ROM โดยต่อผ่าน Internet มีส่วนของ Pronunciation (หัดอ่านออกเสียง) กับ Reading comprehension (อ่านเอาเรื่อง) และทำแบบฝึกหัดแบบ interactive ซึ่งทางบริษัทเจ้าของหลักสูตรจะส่ง E-mail ผลการเรียนรู้ของต้นนำมาให้ดูทุกอาทิตย์ และมีการวางแผนร่วมกันในการปรับหลักสูตรให้เหมาะกับต้นน้ำตลอด การเรียนจากทั้ง 2 หลักสูตรนี้เป็นลักษณะการลงทะเลเป็นเด็กเป็นรายบุคคล ไม่มีการรวมเป็นเครือข่าย ไม่มีการติดต่อสื่อสารระหว่างผู้เรียนด้วยกันเลย ถ้าหากเรามีปัญหาในด้านการจัดการเรียนรู้ก็สามารถติดต่อกับบริษัทผู้ผลิตได้โดยตรงผ่านทาง Internet ซึ่งเราเห็นว่าสะดวกและรวดเร็วมาก”

หน้าที่เกิดจากความรัก

ครอบครัวของน้องต้นน้ำมีการแบ่งหน้าที่กันอย่างชัดเจน โดยใช้ความถนัดของแต่ละคนเป็นตัวกำหนด แม้แต่น้องต้นน้ำก็มีหน้าที่ประจำ พ่อต้นบอกว่า

“หน้าที่ของทุกคนมันเกิดขึ้นโดยธรรมชาติ ไม่มีใครเคยบอกให้ใครทำอะไร เราช่วยกัน ใครทำอะไรได้ก็ช่วยทำ ซึ่งเราชำนาญไม่เหมือนกัน มันเลยเป็นเหมือนการแบ่งหน้าที่ของแต่ละคน แต่เรารับผิดชอบหน้าที่ของเราด้วยหัวใจรัก คุณยายทำกับข้าวไม่เป็นแต่ล้างจานและดูแลบ้านได้ดีก็รับในส่วนของการทำความสะอาดบ้าน ในขณะที่ผมทำอาหารอร่อยถูกปากทุกคนในบ้านก็รับหน้าที่ทำกับข้าว รวมไปถึงการจ่ายตลาด แล้วก็งานซ่อมแซมและงานที่ต้องใช้กำลังของผู้ชายแข็งแรง ประเภทบ้าน ยกของหนัก ตอนเช้าเขาจะเอาผ้าเข้าเครื่องซักไว้ก่อนไปทำงาน เมื่อเครื่องซักเสร็จใครว่างก็เอาไปตาก แล้วน้ำกลับมารีดในตอนเย็นเพราะเขารีดผ้าเรียบและเร็วมาก ส่วนต้นน้ำก็รับอาสาช่วยเหลืองานบ้านเล็ก ๆ น้อย ๆ เวลาคุณยายทำความสะอาดก็จะคอยช่วยบิดฝุ่น ช่วยเก็บจาน เช็ดโต๊ะ เวลาพ่อทำกับข้าวก็จะช่วยเด็ดผัก และคอยวิ่งขึ้น-ลงหยิบของที่ผู้ใหญ่ต้องการต้นน้ำวิ่งเร็ว ขึ้นไปแป๊บเดียวก็ลงมาแล้ว เขาบอกว่าให้เขาหยิบให้ดี

กว่า แต่หน้าที่หลักที่ต้นน้ำถือเป็นความรับผิดชอบ ต้องทำทุกวันคือ รดน้ำผักกับให้อาหารปลาทุกเช้า”

หน้าที่ของทุกคนเกิดจากความรักและสมัครใจที่จะทำ ไม่มีการวางกฎระเบียบใด ๆ ที่จะต้องปฏิบัติตาม ไม่มีการเตือนให้ใครทำหน้าที่ ทุกคนทำเพราะความรักที่มีต่อกัน ภาพพอกับลูกสาวนั่งหัวชนกันซ่อมเครื่องใช้ในบ้านอยู่ที่โรงรถ เป็นภาพที่คนละแวกนั้นเห็นจนชินตา เช่นเดียวกับภาพที่ลูกสาวตัวน้อยช่วยแม่เก็บผ้าทุกเย็น โดยที่พ่อแม่ไม่เคยต้องเรียกหรือของความช่วยเหลือ ต้นน้ำจะวิ่งตามแม่ออกไปทุกครั้งที่เห็นแม่หยิบกาละมัง และคอยตามพ่อทุกครั้งที่เข้าครัว

ปัญหาของมด

เมื่อมีปัญหาทุกคนก็จะปรึกษากัน ต่างรับรู้เรื่องราวที่เกิดขึ้นในแต่ละวัน เรื่องที่ทำงานของแม่ เรื่องการเรียนรู้อะไรของลูก วิจารณ์การเมือง เศรษฐกิจ การต่างประเทศ ฯลฯ ทุกคนมีสิทธิออกเสียงในการตัดสินใจต่าง ๆ คนละหนึ่งเสียงเท่ากัน ไม่ว่าจะเสียงของคุณยาย หรือเสียงเล็ก ๆ ของต้นน้ำ ไม่มีเสียงไหนที่ไม่สำคัญ พ่อต้นแล้วว่า

“ปัญหาของต้นน้ำเราก็ให้ความสำคัญ เพราะปัญหาของข้างอาจดูยิ่งใหญ่ แต่ปัญหาของมดก็ยิ่งใหญ่ในความรู้สึกของมดเหมือนกัน เราจึงช่วยกันคิดหาแนวทางแก้ปัญหาแล้วให้เขาตัดสินใจเลือกเองว่าจะใช้วิธีไหน เราทำแบบนี้กับปัญหาของทุกคน ไม่เป็นเรื่องแปลกสำหรับครอบครัวเราที่ลูกสาวช่วยเสนอแนวทางแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นทำงานให้กับแม่ น้ำเขาจับฟังความคิดของลูก บางทีเขามี idea ดี ๆ เหมือนกัน น้ำฟังเขาเท่า ๆ กับที่ฟังผมหรือคุณยาย เพราะเขาก็เป็นสมาชิกคนหนึ่งเหมือนกัน”

จึงไม่น่าแปลกใจเลยที่น้องต้นน้ำเป็นเด็กที่กล้าพูดกล้าแสดงความคิดเห็น และพูดจาเหตุผลเหมือนผู้ใหญ่ นั่นเป็นเพราะเขามีคนคอยรับฟังความคิดเห็นนั่นเอง

4. การดำเนินการบริหารจัดการการศึกษาโดยครอบครัว

ในด้านการกำหนดจุดมุ่งหมายในการศึกษา พ่อแม่เปิดกว้างสำหรับการตัดสินใจของลูก ไม่ได้มีจุดหมายอยู่ที่ปริญญา แต่ต้องการให้ลูกพัฒนาตนเองตามศักยภาพ เป็นคนดี และมีพื้นฐานในการเรียนรู้ที่จะต่อยอดออกไปได้เอง โดยเฉพาะการอ่าน เขียนทั้งภาษาไทยและอังกฤษ การคำนวณ และการใช้คอมพิวเตอร์ พ่อต้นกล่าวว่า

“เราตั้งใจกันไว้ว่า เรื่องการศึกษาของลูก จะให้ต้นน้ำตัดสินใจเองว่าเขาอยากเรียนอะไร การงานหรืออาชีพในอนาคตก็เหมือนกัน เราจะไม่เป็นคนกำหนดให้กับลูก แต่จะให้ลูกมีประสบการณ์กับอาชีพที่หลากหลายที่สุดเท่าที่จะทำได้ ให้เขาได้รู้จักและเลือกเองว่าเขาอยากทำอะไร เพราะสิ่งที่พ่อแม่อยากเห็นก็คือ การที่ลูกเติบโตเป็นคนดีของสังคม สามารถพัฒนาตนเองเพื่อประกอบอาชีพเลี้ยงตัวเอง และครอบครัวได้อย่างมีความสุข เราไม่ได้มองว่าปริญญาบัตรจะเป็นเครื่องประกันได้ว่าชีวิตของลูกจะประสบความสำเร็จ การเป็นคนดีต่างหาก และความรักในงานที่เขาทำ มุ่งมั่นพัฒนาตนเอง จะทำให้เขามีความสุขในชีวิต ผมจะไม่เสียใจเลย ถ้าลูกไม่ได้ปริญญา แต่ผมจะเสียใจถ้าเขาได้ปริญญาแต่หางานที่ตัวรักทำไม่ได้ และก็ไม่คิดจะสร้างงานของตนเอง คิดแต่จะเป็นลูกจ้างเขาร่ำไป ดังนั้น จุดมุ่งหมายที่เราจัดการศึกษาให้ลูกก็คือ การปูพื้นฐานให้ลูกสามารถอ่านออก เขียนได้ พูดเป็น ทั้งภาษาอังกฤษและไทย คิดคำนวณได้ สามารถใช้คอมพิวเตอร์และ internet ได้ และรู้จักแหล่งเรียนรู้ เพื่อจะสามารถพัฒนาตนเองได้ แสวงหาความรู้เองได้ ขอเพียงเขาเป็นคนใฝ่รู้ เขาจะพัฒนาตัวเองไปได้ไม่หยุด ไม่ต้องมีใครไปคอยสอนเขาหรอก เขาระบายที่จะเรียนรู้เอง พื้นฐานที่พ่อแม่วางไว้ให้จะทำให้ต้นน้ำสามารถค้นคว้าสิ่งที่เขาสนใจได้จาก internet, encyclopedia, วิกิพีเดีย หรือแหล่งความรู้อื่น ๆ โดยไม่มีอุปสรรคจากภาษาและเทคโนโลยี เพราะในโลกปัจจุบันถ้าใครมั่วรอให้ตำราจากต่างประเทศถูกแปลเป็นภาษาไทยยอมไม่ทันคนที่สามารถค้นข้อมูลจาก internet ได้ ต้นน้ำถึงเป็นเด็กที่ช่างค้นคว้า ชอบอ่านหนังสือ ชอบคอมพิวเตอร์ และชอบดูรายการ Animal planet และ Discovery มาก โดยที่เขาสามารถอยู่กับกิจกรรมแต่ละชนิดได้ไม่จำกัดเวลา ทั้งนี้เพราะการเรียนรู้ของเขาไม่ได้ถูกจัดเป็นตารางเวลา ไม่มีกำหนดว่าต้องทำอะไรในเวลาใด”

กิจวัตรแสนสนุก

กิจกรรมต่าง ๆ ของน้องต้นน้ำเกิดขึ้นอย่างเป็นกิจวัตรประจำวัน ตั้งแต่ตื่นนอนในตอนเช้า หลังจากอาบน้ำ แปรงฟันแล้ว น้องต้นน้ำจะออกไปตลาดกับพ่อ เขาเลือกขนมขบเคี้ยวบนชั้นวางขนมของเขาออกมา 3 ถุง และอาหารกระป๋องอีก 3 อย่าง ตักข้าวสวย 3 ถุงไปด้วย บอกว่า “ต้นน้ำชอบใส่บาตรคะ...อยากให้เป็นพระฉันนี่คะ จะได้มีแรงสอนคนให้ทำความดี ศาสนาพุทธจะได้มีต่อไปนาน ๆ” ครอบครัวนี้สอนลูกให้ใส่บาตรเมื่อใดก็ตามที่อยากจะใส่ ไม่ต้องเลือกว่าเป็นวันพระหรือไม่ หรือวันเกิดใคร วันไหนสะดวกก็ใส่ ถ้าไม่สะดวกก็ไม่ใช่ไร ส่วนของที่จะใส่บาตรก็เป็นของที่มีอยู่ในบ้านไม่ต้องซื้อใหม่ พ่อต้นน้ำอธิบายว่า

“ผมสอนลูกให้รู้จักแบ่งปัน ซื้อขนมเก็บไว้เยอะ ก็เอามาใส่บาตรบ้าง หรือเอาไปแจกเด็กยากจนบ้าง การที่เขารู้จักเสียสละ รู้จักเอื้อของ ๆ เขามาให้คนอื่นมันทำให้เขาตัดใจได้มากกว่าการที่เราจะไปซื้อของมาใส่บาตรแล้วหวังของ ๆ ตัวเองไว้กินคนเดียว เราไม่เคยสอนลูกให้ใส่บาตรเพื่อไว้กินในชาติหน้า เพราะรู้สึกว่ามันเป็นการสอนให้ลูกโลกมากขึ้น คือ กินชาติเดียวไม่พอ ยังสะสมต่อไปถึงชาติหน้า”

หลังจากใส่บาตรแล้ว สองพ่อลูกก็จะเดินเข้าไปในตลาด พุดคุยทักทายกับแม่ค้าอย่างสนิทสนม ร้านไก่ทอดคิปปิกไก่ให้ต้นน้ำถึง 8 ชั้น ทั้ง ๆ ที่เขียนป้ายไว้ว่า “6 ชั้น 20” แม่ค้าขายผักดูจะเอ็นดูน้องต้นน้ำเป็นพิเศษ น้องเรียกเขาว่า “พี่นันท” เขาบอกชื่อผักทุกอย่างที่ต้นน้ำถามชื่อ ร้านนี้มีผักมากมายหลายชนิด แต่ละชนิดดูแปลกตา พ่อต้นน้ำซื้อผักแปลก ๆ 3-4 ชนิด แม่ค้าบอกว่า “บ้านนี้ชอบกินผัก อย่างผักน้ำนี่ มีที่ไรบ้านนี้เหมาะทุกที่” เช่นเดียวกับแม่ค้าปลาที่รับมาเลือกปลาตัวที่สดที่สุดให้สองพ่อลูกด้วยสีหน้ายิ้มแย้ม จากท่าทางอันสนิทสนมระหว่างแม่ค้ากับลูกค้าตัวน้อยทำให้ไม่น่าแปลกใจเลยที่ต้นน้ำสามารถบอกชื่อปลาทุกชนิดที่ขายอยู่ได้ ยิ่งไปกว่านั้น เมื่อไปซื้อหมู ต้นน้ำสามารถบอกชื่ออวัยวะภายในของหมูได้ถูกต้องทั้งหมด ด้วยความที่เป็นเด็กช่างซักถาม ประกอบกับคุณพ่อที่อารมณ์ดี ช่างพูดเล่น ทำให้สนิทกับพ่อค้าแม่ค้าแทบทุกเจ้าในตลาด วันไหนที่ซื้อไข่ไก่ น้องต้นน้ำจะได้แถมพิเศษ 1 ฟองเสมอ เมื่อกลับจากตลาด น้องต้นน้ำจะให้อาหารปลาที่อยู่ในบ่อบัวหน้าบ้านก่อน จากนั้นจึงขึ้นบันไดโค้งไล่ตามเนินหญ้าขึ้นไปยังบ่อปลาขนาดใหญ่ที่อยู่บนเฉลียง ภายในบ่อมีปลาหางนกยูงจำนวนมากว่ายเต็มสระใคร่น้ำที่จับอยู่ตามก้านบัวที่กำลังชูดอกบานสีต่าง ๆ กัน เมื่อน้องต้นน้ำไปยืนข้างบ่อ ปลาที่ว่ายกรูกันเข้ามาหาอย่างคึกคัก เพื่อกินอาหารเม็ดเล็ก ๆ ที่โปรยลงไป จากนั้น ต้นน้ำก็ไปหลังบ้านแล้วไปรดน้ำผักที่ปลูกอยู่หลังบ้านซึ่ง

เป็นแปลงปลูกผักสวนครัวรูปตัว L มีผักต่าง ๆ ได้แก่ ผักบุ้ง ผักกาด มะระ แตงกวา ถั่วฝักยาว ผักชี ตะไคร้ สูดปลายด้านหนึ่งของแปลงผักมีอ่างล้างมือเตี้ย ๆ ขนาดเด็กล้างได้พอดีติดตั้งอยู่ริมกำแพง ไกล ๆ กันก็มีชั้นวางอุปกรณ์สำหรับสวนครัว พลับขนาดใหญ่ 1 อัน เล็ก 1 อัน บัวรดน้ำใหญ่ 1 อัน เล็ก 1 อัน อุปกรณ์ทุกชนิดจะมีขนาดใหญ่และเล็กอย่างละหนึ่งวางอยู่เป็นคู่ ๆ จากนั้นจึงเข้ามาช่วยพ่อต้นทำอาหารเข้าออกไปนั่งกินกันที่เฉลียงอันเป็นที่สำหรับครอบครัวมานั่งเล่นรับลมกัน จากเฉลียงหน้าบ้านมีบันไดโค้งลงไปสู่ทางเข้าบ้านและโรงรถ ที่สนามหน้าบ้านมีเครื่องเล่นปีนปาย สำหรับเด็กเป็นสะพานโค้งมีเชือกสำหรับไต่หวัด สะพานโซ่ อุโมงค์ บันไดทรงตัว และราวโหนทอดตัวยาวตามขอบเนินสำหรับให้ต้นน้ำได้ออกกำลังกาย เครื่องเล่นชุดนี้แม่น้ำออกแบบเองแล้วคุณตาสั่งทำให้

“น้ำดูจาก catalog ของเมืองนอกคะ ถ้าสั่งเข้ามาราคาหลายแสนบาท เกือบ ๆ ล้าน น้ำเลือกเฉพาะแต่ส่วนที่เราชอบให้คุณตาทำให้ ประมาณแสนต้น ๆ เท่านั้น ทำเองประหยัดไปได้เยอะ แล้วก็คุ้มค่าเพราะเด็กแถวนี้เข้ามาเล่นกันทุกเย็น ไม่ใช่บ้านเราบ้านเดียว”

หลังอาหารเช้า ะหว่างที่พ่อต้นไปอาบน้ำและทำธุระส่วนตัวอื่น ๆ ต้นน้ำก็เล่นน้ำบ้างเล่นทรายบ้างซึ่งด้านหนึ่งจัดไว้เป็นมุมสำหรับเล่นน้ำ บนโต๊ะเตี้ย ๆ ขนาดใหญ่มีอุปกรณ์ที่เรียกว่า “Aqua play” เป็นรางน้ำพลาสติกสีสดใสรูปทรงต่าง ๆ ที่สามารถนำมาต่อกันเป็นทางน้ำคดเคี้ยวได้ตามจินตนาการของผู้ต่อ มีส่วนที่เป็นท่าเรือ ส่วนของท่าขนส่งสินค้าจากเรือ เชื้อหนตน้ำ ระเบิดวิดน้ำ และมีเรือชนิดต่าง ๆ เช่น เรือขนส่งสินค้า เรือโยง เรือดำน้ำ แล่นไปตามทางน้ำด้วยการทำน้ำให้ไหลด้วยพายหมุน และมีปั้มน้ำสำหรับสูบน้ำเข้าเชือกเพื่อให้ระดับน้ำสูงพอที่เรือจะข้ามเชือกได้

อีกมุมหนึ่งจัดเป็นส่วนสำหรับเล่นทรายเป็นเรือขนาด 2 คนนั่ง มีทรายละเอียดบรรจุอยู่เต็ม ช่าง ๆ เป็นชั้นวางอุปกรณ์สำหรับเล่นทราย ประกอบด้วย ที่ตักทราย คราด แม่พิมพ์ปราสาท รูปทรงต่าง ๆ แม่พิมพ์รูปสัตว์ทะเล ระเบิดวิดน้ำ ถึง รถบรรทุกทราย ฯลฯ วางอยู่อย่างเป็นระเบียบ น้องต้นน้ำเล่นอยู่จนแดดร้อนก็เข้ามาในบ้าน เมื่อเข้ามาภายในบ้านจะพบว่าชั้นล่างนี้จัดไว้สำหรับเด็ก เพราะไม่ว่าจะเป็นโต๊ะ เก้าอี้ ชั้นวางของ เฟอร์นิเจอร์ทุกชิ้นเป็นขนาดสำหรับเด็กทั้งสิ้น แม้แต่ในห้องน้ำก็เป็นสุขภัณฑ์ขนาดเล็กของเด็กอีกด้วย พ่อต้นเล่าว่า

“ชั้นล่างนี้เรายกให้เขาเลย เป็นพื้นที่ของเขา ทุก ๆ อย่างเป็น size ของเขา ทั้งหมด เขาหยิบทุกอย่างถึง ทำทุกอย่างได้ด้วยตัวเอง เราเลี้ยงลูกให้โต ดูแลตัวเองได้ เข้าห้องน้ำเองตั้งแต่เล็ก เล่นของเล่นแล้วเก็บที่เอง ไม่มีการคอยตามเก็บของเล่นหรือเก็บหนังสือให้”

สภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้

นอกจากนี้ อุปกรณ์เครื่องใช้ต่าง ๆ จะมีป้ายเขียนด้วยตัวอักษรขนาด 1 นิ้ว บอกชื่อของสิ่งของเหล่านั้นไว้ทั้งภาษาไทยและอังกฤษ เช่น ที่ประตูจะติดว่า “door=ประตู” ใต้นาฬิกาติดว่า “clock=นาฬิกา” ที่หน้าต่างติดว่า “window=หน้าต่าง” แม้แต่บนเพดานก็ติดว่า “ceiling=เพดาน” นอกจากนี้ ผนังทุกด้านยังมีโปสเตอร์ ก-ฮ, A-Z, 1-100, สระในภาษาไทย, มาตราตัวสะกด, รูปทรงเรขาคณิต, สี, สัตว์คุณ ฯลฯ ติดไว้ในระดับสายตาของเด็ก บนชั้นติดผนังและชั้นที่ติดอยู่กับ partition ที่ปรับระดับลงมาให้เด็กสามารถหยิบของบนชั้นได้เองทั้งหมด มีตะกร้าพลาสติกสีสวยวางเรียงกันอยู่บนร้อยละ แต่ตะกร้าจะเป็นของเล่นทางการศึกษา (Educational toys) บรรจุอยู่เป็นชุด ๆ น้องต้นน้ำหยิบของเล่นมาที่ตะกร้า เล่นเสร็จแล้วก็เก็บขึ้นไปวางบนชั้น ก่อนจะหยิบไปใหม่มาเล่น

บนชั้นหนังสือมีหนังสือสำหรับเด็กเรียงอยู่อย่างเป็นระเบียบ แต่ที่น่าสนใจคือ หนังสือทุกเล่มจะวางหันด้านปกออกมาให้เห็นต่างจากชั้นหนังสือทั่วไปที่มักหันสันหนังสือออกมา พ่อต้นอธิบายว่า

“ผมว่าปกมันดูน่าสนใจ รูปสวย อยากให้ลูกได้เห็นชัด ๆ เขาจะได้อยากอ่าน อยากเลือก เราคอยเปลี่ยนไปเรื่อย ๆ เลือกหนังสือให้เหมาะกับวัยของเขา แล้วก็เอามาเรียงไว้”

ตรงมุมห้องด้านหนึ่งมีบ้านพลาสติกทรง log cabin ภายในมีเตาผิง โต๊ะอาหาร เก้าอี้เล็ก และโทรทัศน์ สำหรับเข้าไปเล่นสมมติ ถัดมาคือชุดอุปกรณ์ทำครัวประกอบด้วยตู้ เตาไฟฟ้า เตาอบ ไมโครเวฟ และชั้นวางเครื่องครัวต่าง ๆ พวกหม้อ กระทะ จาน ชาม ช้อนส้อม ทั้งยังมีเชียงสำหรับหั่นผัก ผลไม้ของเล่นที่ทำจากไม้ซึ่งสามารถหั่นให้ขาดออกจากกันได้จริง ๆ และสามารถนำมาติดกันใหม่ได้อีก ในชุดเดียวกันยังมีโต๊ะรีดผ้า พร้อมเตารีด และเสื้อผ้าชุดเล็ก ๆ แขนงอยู่ด้วย ถัดไปมี

work shop เป็นโต๊ะสำหรับช่างไม้จำลอง ประกอบด้วยเลื่อย ฆ้อน ตลับเมตร ไม้ฉาก คีม ตะปู นอต ไขควง ของเล่นต่าง ๆ เหล่านี้ล้วนเป็นของนำเข้าจากต่างประเทศราคาสูง ซึ่งแม่น้ำอธิบายว่า

“ของเล่นของลูกส่วนใหญ่เราสั่งซื้อเองโดยตรงจากอเมริกาเพราะราคาจะถูกกว่าซื้อผ่านตัวแทนจำหน่ายในประเทศ ถ้าไม่สั่งซื้อทาง internet ก็สั่งซื้อจาก catalogue ซึ่งเขาส่งมาให้เราทุกปี มีของใช้ทางการศึกษาทุกอย่างตั้งแต่โต๊ะ เก้าอี้ partition สีนํ้า พู่กัน กระดาษสี educational toys อย่าง log cabin หลังนี้ในเมืองไทยขายตั้งสามหมื่นหก เราสั่งซื้อเองสองหมื่นนิด ๆ เท่านั้น”

วินัยในการเล่น

หากดูจากการจัดบ้าน ปริมาณและคุณภาพของเล่นที่ใช้ ครอบครัวนี้น่าจะใช้เงินจำนวนมากมาย แต่แม่น้ำกลับบอกว่า เป็นผลจากการฝึกวินัยในการจัดเก็บและดูแล ที่ทำให้ดูเหมือนมีของเล่นมาก ดังนี้

“เราค่อย ๆ สะสมของเล่นตั้งแต่ลูกยังไม่เกิด ซื้อทีละชุด สองชุด ของเล่นบางอย่างแม่ก็ทำเอง บางอย่างเป็นของแม่สมัยเด็ก ๆ ที่ยังเก็บเอาไว้ ที่จริงแล้วต้นน้ำไม่ได้มีของเล่นมากไปกว่าเด็กอื่น หลายครอบครัวหมดเงินไปกับค่าของเล่นมากกว่าเรา เพียงแต่เขาไม่รู้ตัว เพราะซื้อให้ลูกเล่น แล้วไม่เก็บพอหายหรือเสีย ก็ทิ้งแล้วซื้อใหม่ ต้นน้ำไม่เคยทำของเล่นหายหรือเสียเลยแม้แต่ชิ้นเดียว หนังสือก็ไม่เคยทำขาดหรือยับ น้ำสอนลูกให้รักและถนอมของ ไม่งั้นน้ำไม่มีของเล่นของตัวเองที่เก็บไว้จนลูกเล่นได้หรอก อย่างตุ๊กตานี้น้ำไม่เคยซื้อให้ลูกซักตัว ของน้ำตอนเด็ก ๆ ทั้งนั้น ต้นน้ำจะเล่นของเล่นทีละอย่าง หยิบหนังสือมาอ่านทีละเล่มเท่านั้น ของเล่นของใช้ ใช้เสร็จเก็บที่ทันที ก่อนจะหยิบชิ้นใหม่ น้ำหัดเขาตั้งแต่เล็ก ๆ ของเล่นแต่ละชิ้นจะมีตะกร้าของมันเอง ไม่ใช่ใส่รวมกันเป็นถัง มาถึงเทโครม หายหมด”

หลักสูตรกระทรวงฯไม่เข้าใจ

เมื่อพ่อต้นเสรีจตุระน้องต้นน้ำก็จะ “เล่นกับพ่อ” ซึ่งเป็นการเล่นเกมการศึกษาต่าง ๆ ที่แม่ซื้อไว้ให้ จากนั้นทั้งคู่จะใช้เวลาทำแบบฝึกหัดจากหนังสือในหลักสูตรที่ 1 แม้เนื้อหาของการเรียนรู้ถูกกำหนดอยู่ในหลักสูตร แต่ก็สามารถเลือกลำดับก่อนหลังของบทเรียนได้ตามความสนใจ ซึ่งก่อนหน้าที่จะใช้หลักสูตรนี้ แม่น้ำเล่าถึงความล้มเหลวของการใช้แนวการจัดประสบการณ์ของกระทรวงศึกษาธิการว่า

“น้ำเคยใช้แนวการจัดประสบการณ์ของกระทรวงศึกษาธิการ แต่น้ำว่าบทเรียนต่าง ๆ มันไม่เข้าใจความสนใจของลูกเลย ขนาดน้ำเตรียมสื่อการสอนถึงตี 2 ตี 3 แต่ก็ไม่ได้รับความสนใจจากลูกสักนิด สื่อที่เน้นภาพตัดจากกระดาษมันแห้งแล้งมาก ไม่กระตุ้นความสนใจของต้นน้ำได้เท่าสื่อที่เป็นของจริง ตอนนั้นต้นน้ำ 2 ขวบกว่าก็ทำกิจกรรมในแนวการจัดประสบการณ์ชั้นอนุบาล 2 ได้หมด”

จากคำบอกเล่าของแม่น้ำ สอดคล้องกับความเห็นของพ่อต้นที่ว่า

“ผมมั่นใจมากกว่า แนวการจัดประสบการณ์ของกระทรวงฯ นี้ไม่เหมาะกับต้นน้ำอย่างแน่นอน เพราะเนื้อหาและกิจกรรมไม่ยืดหยุ่น มันเหมาะกับโรงเรียนอนุบาลที่มีเด็ก 20-30 คนมากกว่า แต่ละคนมีความสามารถในการเรียนรู้ได้ไม่เท่ากันจะเรียนอะไรก็ต้องรอกัน พัฒนาการเป็นไปอย่างช้า ๆ รอกันไปรอกันมาจนหมดเทอม แต่ต้นน้ำนี่เขาไปได้เร็วกว่าเพราะเรียนอยู่คนเดียว ไม่ต้องรอใคร เพื่อนบางคนคิดว่าลูกผมเป็นเด็กอัจฉริยะ เพราะเรียนได้เร็วกว่าเด็กในวัยเดียวกันมาก ผมบอกว่าไม่ใช่ ลูกผมเป็นเด็กธรรมดา เพียงแต่เขาไม่ต้องเรียนรอใครเท่านั้น”

ดังนั้น เมื่อต้นน้ำเริ่มเรียนหลักสูตรที่ 1 ต้นน้ำจึงสนุกมาก บทเรียนซึ่งสามารถเลือกเรียนได้ตามความสนใจในแต่ละวัน ไม่มีข้อจำกัดว่าต้องทำกิจกรรมใดก่อนกัน สามารถเลือกเรียนรู้ในเรื่องที่สนใจได้ เนื้อหาของการเรียนรู้ถูกกำหนดโดยผู้ผลิตหลักสูตร เป็นการบูรณาการแต่ละวิชาเข้าด้วยกันได้แก่ ทักษะด้านภาษา (Language skill) การอ่าน (Reading) การสะกดคำ (Spelling) เลขคณิต (Math) วิทยาศาสตร์ (Science) และสังคมศึกษา (Social studies) หลักสูตรแบ่งออกเป็น 13 ระดับชั้น เริ่มจาก Kindergarten, Grade 1, Grade 2, Grade 3 ตามลำดับไปจนถึง Grade 12 เนื้อหาส่วนใหญ่เน้นความรู้เรื่องราวรอบ ๆ ตัวที่เด็กพบเห็นตามปกติในชีวิตประจำวัน

หากเจาะลึกลงไปตามระดับชั้น โดยผู้ผลิตหลักสูตรจะส่งเล่มต่อไปมาให้เมื่อการเรียนรู้ออกไปแต่ ละเล่ม

แม้ว่าสื่อที่มาจากผู้ผลิตจะมีเพียงหนังสือเล่มเดียวสำหรับการเรียนรู้ตลอดปี แต่ภายในเล่มนอกจากจะประกอบด้วยแบบฝึกหัดสำหรับผู้เรียนแล้ว ยังมีแผนการสอนสำหรับพ่อแม่ ซึ่งเป็นแผนการสอนที่ยืดหยุ่น เปิดกว้างให้พ่อแม่สามารถจัดกิจกรรมได้หลากหลาย พร้อมทั้งยกตัวอย่างสื่อและอุปกรณ์ต่าง ๆ ซึ่งพ่อแม่สามารถหาได้ในบ้าน และเพลงต่าง ๆ ตลอดจนเสนอแนะกิจกรรมต่อยอดความรู้ต่อไปได้อีก เช่น

-ในการฝึกทักษะด้านภาษา มีการแนะนำให้พ่อแม่เขียนจดหมายที่ถูกแบบแผน จำหน่ายของอย่างถูกต้องส่งให้ลูกทางไปรษณีย์ และแนะนำให้ลูกเขียนจดหมายถึงคนที่ลูกรักและคิดถึง

-ด้านการสะกดคำ มีคำศัพท์ที่ลูกควรรู้ คำศัพท์ที่คล้องจองกัน การอ่านสะกดออกเสียง (Phonic)

-ด้านการอ่าน มีการแนะนำหนังสืออ่านประกอบ ตลอดจนบทกลอนต่าง ๆ ที่สามารถเชื่อมโยงเนื้อหากันได้

-ด้านเลขคณิต แนะนำให้พ่อแม่ใช้ลูกเต๋า 3 ลูกในการสอนเรื่องเลข 3 หลัก (ร้อย สิบ หน่วย) โดยให้ลูกเต๋าแต่ละลูกแทนตัวเลขแต่ละหน่วยเพื่อให้อ่านจำนวน และบวกลบเลข 3 หลัก หรือการบวกลบเลขจากไพ่

-ด้านวิทยาศาสตร์ มีการแนะนำให้พ่อแม่พาลูกออกไปดูนกตามทุ่งนาหรือหนองน้ำ และจดบันทึกลักษณะ สี เสียงร้องของนก ถ่ายภาพ แล้วนำมาเทียบกับหนังสือ ว่าเป็นนกชื่ออะไร พันธุ์อะไร มีลักษณะนิสัย การดำรงชีวิตอย่างไร

หลักสูตรที่ 2 เป็นหลักสูตรที่เน้นการอ่านและเรียนรู้ภาษาอังกฤษ น้องต้นน้ำจะใช้แผ่น CD-ROM เป็นตัวเปิด แล้วต่อ internet เมื่อ connect แล้วโปรแกรมก็จะทำงาน มีเรื่องให้อ่านแล้วตอบคำถาม มีการให้อ่านออกเสียง ให้ทายศัพท์ที่ต้องพิมพ์ลงไป และตอบผ่านไมโครโฟนซึ่งน้องต้นน้ำสามารถฟังคำสั่งและคำอธิบายภาษาอังกฤษได้อย่างเข้าใจ เนื่องจากพ่อต้นและแม่น้ำมักพูดกับลูกเป็นภาษาอังกฤษมาตั้งแต่ต้นน้ำยังเล็ก พ่อต้นเล่าว่า

“ตอนสอนเขาหัดพูด เห็นหมาเดินมาเราก็บอกลูกว่า หมา นั่นหมา นะคะ dog, That is a dog. เขาก็พูดตามว่า หมา dog พอเขาเห็นแมว เราก็สอนว่า แมว cat เราสอนภาษาอังกฤษต้นน้ำเหมือนกับที่สอนภาษาไทย และเหมือนกับที่ฝรั่งสอนให้ลูกเขาพูดภาษาอังกฤษ คือ สอนให้ลูกเรียกสิ่งทีพบเห็นรอบตัวให้ได้ก่อน

ไม่ว่าจะเป็นสิ่งของ เครื่องใช้ สัตว์ พืช ส่วนประกอบของร่างกาย แล้วจึงสอนให้พูด เป็นประโยค ต่างจากการสอนภาษาอังกฤษในโรงเรียนที่ครูจะสอนให้เด็กรู้จัก ตัวอักษร A-Z ก่อน แล้วคัด จากนั้นจึงอ่านและเขียนเป็นคำ มันไม่ใช่ธรรมชาติการเรียนรู้ภาษาของมนุษย์เลย เราต้องให้ลูกพูดให้ได้ก่อนถึงจะอ่าน อ่านให้ได้ก่อน แล้วถึงจะเขียน โรงเรียนทำกลับกันหมดเลย เด็กไทยถึงใช้ภาษาอังกฤษได้ไม่ดี”

ทุกครั้งที่พ่อต้นพูดภาษาอังกฤษกับน้องต้นน้ำ น้องจะตอบเป็นภาษาอังกฤษอย่างคล่องแคล่วด้วยสำเนียงเหมือนเด็กฝรั่ง จึงไม่น่าแปลกใจเลยที่น้องต้นน้ำจะทำตามคำสั่งต่าง ๆ ในบทเรียนได้อย่างถูกต้อง

เรียนจากง่ายไปยาก

วิธีการหัดเขียนของครอบครัวนี้ต่างไปจากที่เราเคยเห็นหรือเคยเรียนมาอย่างคุ้นชินที่ต้องเริ่มต้นด้วย ก ข ค หรือ A B C ในภาษาอังกฤษ น้องต้นน้ำเริ่มการเขียนจาก ก ง บ ป ษ.... และ l t i j k.... ด้วยเหตุผลที่ว่า

“การเขียนภาษาอังกฤษตัวพิมพ์ใหญ่ นอกจากจะยากกว่าแล้ว ในการเขียนคำภาษาอังกฤษเรายังไม่ใช้ตัวพิมพ์ใหญ่ด้วย เราใช้เฉพาะขึ้นต้นประโยค และชื่อคนเท่านั้น เช่น แมว เราเขียนว่า cat ไม่ใช่ CAT เราจึงสอนให้ลูกหัดเขียนตัวพิมพ์เล็กก่อน เพราะเขาสามารถเอาไปใช้เขียนคำที่เขาอยากเขียนได้เลย ตอนนั้นต้นน้ำเพิ่ง 3 ขวบ ยังไม่เขียนเป็นประโยค ตัวใหญ่ให้หัดเขียนทีหลัง”

พ่อต้นเริ่มสอนให้น้องต้นน้ำเขียนตัว “l” ก่อน เพราะเขียนง่าย เพียงลากเส้นลงมาตรง ๆ ก็สำเร็จแล้ว พ่อต้นเชื่อว่าการเริ่มต้นครั้งแรกแล้วสำเร็จจะทำให้ลูกมีกำลังใจและรู้สึกสนุกกับการเรียนรู้ตัวต่อไป “เขียน l ได้ ต่อไปก็ขีดเส้นขวางก็ได้ตัว t ให้เขียน i. แค่ลากเส้นให้สั้นลงแล้วเติมจุดข้างบน ลูกผมสนุกมาก จากนั้นลากยาวแล้วโค้งก็เป็นตัว j แล้ว” พ่อต้นใช้วิธีจัดกลุ่มตัวอักษรที่เขียนคล้ายกันไว้ด้วยกัน เช่น c e o a d q g และ r n m h b p เป็นต้น เช่นเดียวกับภาษาไทยที่จัดกลุ่มพยัญชนะเริ่มจากตัวไม่มีหัวคือ ก ฅ แล้วต่อด้วยตัวหัวออกเต็มบรรทัดที่ละกลุ่ม เช่น ง บ ป ษ พ ฟ ฟ ท ห น ม แล้วจึงเป็นหัวออกครึ่งบรรทัดคือ จ ฐ ฅ ด ต ฒ จากนั้นจึงเป็นกลุ่มหัวเข้าเต็มบรรทัด ได้แก่ ผ ฝ ย กลุ่มหัวเข้าครึ่งบรรทัดประกอบด้วย อ ฮ ค ศ แล้วจึงสอน กลุ่มหัวออกขีดล่าง พวก ว ร ภา ฎ ฏ ต่อด้วยหัวเข้าขีดล่าง ที่มี ฅ ฒ ณ ญ ล ส ก่อนที่จะสอนพวกหัวสองชั้น คือ ข ช ซ

ท ช เป็นอันดับสุดท้ายเนื่องจากเขียนยากที่สุด ซึ่งวิธีการสอนแบบนี้ทำให้น้องต้นน้ำไม่สับสนว่าพยัญชนะตัวใดหัวเข้าหรือหัวออก และการเรียงตามลำดับง่ายไปยากก็เป็นเรื่องที่ทำหายความสามารถได้ดีกว่า ยากและง่ายสลับกันไป

หลังจากกิจกรรมช่วงเช้า สองพ่อลูกอาจทำอาหารกลางวันกินกันกับคุณยาย หรือพากันออกไปตามแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ เช่น พิพิธภัณฑ์ต่าง ๆ วัด วัง สวนสัตว์ สถานีวิทยุ ร้านหนังสือ ฯลฯ ทั้งไปกันลำพังและไปกับกลุ่มพี่ ๆ ครอบครัวบ้านเรียน แต่ถ้าเป็นช่วงวันหยุดเสาร์-อาทิตย์ก็จะไปตามต่างจังหวัดกัน แต่บ่อยครั้งที่สองคนพ่อลูกจะไปใช้เวลาช่วงบ่ายในร้านหนังสือ น้องต้นน้ำอธิบายว่า

“เราชอบ Asia book กับ B2S ค่ะ เพราะเขาใจดี ให้นั่งอ่านหนังสือ นานแค่ไหนก็ได้ มีเก้าอี้ให้เด็ก ๆมานั่งอ่านหนังสือ ไม่ซื้อเขาก็ไม่ว่านะคะ แต่พ่อชอบ B2S มากกว่าเพราะได้นั่งกินกาแฟใน Starbucks ไปด้วย”

5. ความคิดเห็นของครอบครัวต่อการจัดการศึกษาโดยครอบครัว

ปัจจุบันน้องต้นน้ำอายุ 7 ปีแล้ว ถ้าอยู่ในโรงเรียนเขาคงอยู่ในชั้นประถม 2 แต่เขาก็ยังยืนยันที่จะเรียนกับพ่อเนื่องจากมีความยืดหยุ่นเรื่องเวลามากกว่า โดยให้เหตุผลว่า

“หนูชอบเรียนกับพ่อ หนูว่าหนูทั้งเก่ง ทั้งฉลาด ทั้งมีความสุข หนูได้ไปพิพิธภัณฑ์ ไปเขาดิน ไปท้องฟ้าจำลองบ่อยเท่าที่หนูอยากไป อยู่ได้นานเท่าที่อยากจะทำอยู่ หนูเห็นพวกนักเรียนที่มากับครู ไปไหนก็ต้องเดินเป็นแถวไปกันทั้งโรงเรียน ดูอะไรก็ไม่ชัดเพราะคนเยอะยืนบังกันเอง ดูได้แป๊บเดียวก็ต้องรีบกลับไปเข้าแถวขึ้นรถบัส หนูว่ายังไม่ทันได้เห็นอะไร หนูไปกับพ่ออยู่ได้ทั้งวันเลย หนูไม่ออกไปโรงเรียนหรอกค่ะ ต้องนั่งเรียนในห้องทั้งวันน้องข้าวตู (เพื่อนที่เคยรับการจัดการศึกษาโดยครอบครัว) ได้ไป trip ปีละหนตัวเอง...เรียนกับพ่อดีกว่า ได้เรียนที่ต้นน้ำอยากเรียน ได้เล่นคอมพิวเตอร์นาน ๆ ยิ่งเวลาต้นน้ำทำ experiment ชั่วโมงเดียวไม่ทันหรอกค่ะ”

ส่วนพ่อต้นมีความสุขกับการได้จัดการศึกษาให้ลูก และได้เห็นลูกมีความต้องการเรียนรู้อยู่เสมอ ดังที่พ่อต้นได้แสดงความเห็นต่อการจัดการศึกษาโดยครอบครัวว่า

“ผมเลี้ยงลูกมาอย่างมีความสุข แม้หลายคนมองว่าการเลี้ยงลูกไม่ใช่งานของผู้ชาย แต่เรามองว่ามันเป็นหน้าที่ของพ่อ และผมก็สนุกกับหน้าที่นี้มาก ผมมั่นใจว่าผมสามารถเรียนรู้ไปด้วยกันกับลูก โดยให้ลูกมีความสุขกับการเรียนรู้อย่างไม่มีการสิ้นสุด การศึกษาแบบบ้านเรียนทำให้ความกระหายใคร่รู้ของลูกผมยังคงอยู่ เขาคอยซักถามเรื่องโน้นเรื่องนี้อยู่ตลอดเวลา ผมดีใจที่ได้อยู่ใกล้ ๆ คอยตอบคำถามเขาทุกเรื่อง เราต่อยอดความรู้ของกันและกันไปเรื่อย ๆ อย่างไม่มีที่สิ้นสุด”

เมื่อผู้วิจัยถามถึงปัญหาจากการจัดการศึกษาโดยครอบครัว แม่น้ำปฏิเสธว่าไม่มี ดังนี้

“มันไม่มี ทำงดีละ หลายคนแล้วถามถึงปัญหา ไม่รู้จะไปหามาจากไหน เราเริ่มด้วยความเห็นที่ตรงกันทั้งพ่อแม่ ลูกก็ไม่เคยรำร้องจะไปโรงเรียน เราจัดบ้านก็ช่วยกัน ชั้นล่างเป็นของลูก ชั้นบนเป็นของพ่อแม่ ตอนแรกโต๊ะกินข้าวก็เป็นโต๊ะเด็กนะ แต่สงสารแขกที่มากินข้าวด้วยก็เลยเอาโต๊ะตัวเดิมกลับมา แต่ลูกก็มี high chair อยู่แล้ว ก็ไม่เป็นปัญหาอีก ต้นน้ำก็เป็นเด็กที่เลี้ยงง่าย เรียบร้อย อยู่ในระเบียบ ไม่เคยสร้างความหนักใจเลย เรียนรู้ได้เร็ว บอกที่เดียวจำได้ อะไรไม่รู้ก็ถาม พ่อแม่ชวนเขาเล่นอะไรเขาก็เล่น เขาชวนเรา เราก็เล่น ก็อยากเล่นกับลูกอยู่แล้ว เพราะเราเล่นกับเด็กเป็นมั้ง ต้นน้ำเก่งมากเลย ไปไหนเด็กติดกันเกรียว เราเลยไม่มีปัญหา อย่างเพื่อนน้ำคนหนึ่งเสาร์อาทิตย์ต้องพาลูกไปเรียนเปียโน บัลเล่ต์ เทควันโด สรวัด เพราะเล่นกับลูกไม่เป็นอยู่บ้านนั่งมองหน้ากันเฉย ๆ ลูกไม่เล่นด้วย แต่บ้านเราไม่มีปัญหา”

6. บทวิเคราะห์กรณีศึกษาครอบครัวน้องต้นน้ำ

6.1 การวิเคราะห์แนวคิดและที่มาของการจัดการศึกษาโดยครอบครัว

ผลจากการศึกษาข้อมูลครอบครัวน้องต้นน้ำ ผู้วิจัยสามารถวิเคราะห์แนวคิดและที่มาของการจัดการศึกษาโดยครอบครัวได้ดังนี้

-ด้านแนวคิดและความเชื่อของพ่อแม่ เป็นปัจจัยหลักของครอบครัวน้องต้นน้ำที่นำไปสู่การจัดการศึกษาโดยครอบครัว เนื่องจากพ่อแม่มีความเชื่อวาระบบโรงเรียนครอบงำ คือ ถ้าไม่เร่งเรียนก็ปิดกั้น โรงเรียนเป็นผู้ตัดสินใจเลือกว่าจะมีแนวทางแบบไหน ไม่มีโรงเรียนที่สอนอย่างเป็นธรรมชาติ ครูสอนสิ่งที่ใช้ไม่ได้ในชีวิตจริง เป็นการศึกษาสำหรับคนที่ไม่มีทางเลือก

-ด้านบริบทของครอบครัว ประสบการณ์ของพ่อแม่ ความพร้อมของครอบครัว ความมั่นใจ ตลอดจนการยอมรับของสมาชิกในครอบครัวเป็นปัจจัยที่สนับสนุนให้ครอบครัวนี้สามารถจัดการศึกษาให้ลูกเองได้ ประสบการณ์ของพ่อแม่

-ด้านความเสมอภาคและการสนับสนุนจากรัฐ เป็นโอกาสที่ทำให้ไม่ต้องส่งลูกเข้าเรียน จากที่เคยวางแผนว่าจะจัดการศึกษาให้ลูกเองเฉพาะในวัยอนุบาลแล้วจึงเข้าโรงเรียนในชั้นประถม ก็เปลี่ยนเป็นความต้องการที่จะจัดต่อไปในระดับสูงขึ้น จากการเปิดโอกาสของรัฐ อีกทั้งพ่อแม่มั่นใจว่าลูกจะเทียบระดับได้ หากน้องต้นน้ำสนใจที่จะเข้าเรียนในโรงเรียน หรือแม้แต่การไปเรียนต่อยังต่างประเทศ

-ด้านกระแสการตื่นตัว การที่แม่น้ำได้รู้จักกับครอบครัวที่จัดการศึกษาให้ลูกเองนั้น ทำให้รู้สึกอบอุ่นใจว่าจะมีกัลยาณมิตรร่วมทางไปด้วย การเข้าร่วมกิจกรรมของกลุ่มบ้านเรียนที่มีการรวมตัวกันเป็นเครือข่ายส่งข่าวสารถึงกัน พบปะแลกเปลี่ยนความรู้ เทคนิคการเรียนรู้อันร่วมกันช่วยแต่ละครอบครัวให้ไม่รู้สึกที่ต้องอยู่โดยลำพัง

6.2 การวิเคราะห์รูปแบบการจัดการศึกษา

ครอบครัวน้องต้นน้ำเลือกจัดการศึกษาโดยครอบครัวในรูปแบบการดำเนินการแบบครอบครัวเดี่ยวโดยใช้หลักสูตรจากต่างประเทศ เนื่องจากเคยได้เห็นวิถีเรียนของลูกเพื่อนแล้วประทับใจ และเลือก 2 หลักสูตรนี้ เนื่องจากเห็นว่ามีคามยืดหยุ่นเหมาะกับลูก ทั้งนี้เพราะเคยใช้หลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการแล้วไม่ได้ผล เนื่องจากเนื้อหาและกิจกรรมไม่ยืดหยุ่น นอกจากนี้การที่พ่อต้นน้ำจัดการศึกษาแบบครอบครัวเดี่ยวให้ลูก โดยไม่ไปรวมกลุ่มกับครอบครัวบ้านเรียนอื่น ๆ เนื่องจากเมื่อเริ่มจัดการศึกษา น้องต้นน้ำยังเล็ก

6.3 การวิเคราะห์การดำเนินการบริหารจัดการ ผลและปัญหา

จากการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสังเกตแบบมีส่วนร่วมจากครอบครัวน้องต้นน้ำ ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลได้ ดังนี้

-ด้านบทบาทหน้าที่ของพ่อแม่และลูก นอกเหนือจากการเป็นผู้อำนวยความสะดวก พ่อต้นยังเป็นเพื่อนร่วมทางในการเรียนรู้ร่วมกับลูก ตลอดเวลาที่ลูกเรียนรู้ ก็เกิดการเรียนรู้ไปด้วย และมองว่าลูกสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ จึงปูพื้นฐานให้ลูกสามารถอ่านออก เขียนได้ พูดเป็น ทั้งภาษาอังกฤษและไทย คิดคำนวณได้ สามารถใช้คอมพิวเตอร์และ internet ได้ และรู้จักแหล่งเรียนรู้ เพื่อจะเป็นเครื่องมือในการแสวงหาความรู้ต่อไปได้ แม้ว่าพ่อต้นและแม่น้ำตั้งใจว่าจะสอนลูกเองไปจนกว่าจะจบการศึกษาขั้นพื้นฐานตามที่กฎหมายเปิดกว้างไว้ให้ แต่ก็ไม่ได้ปิดกั้นหากลูกโตพอที่จะตัดสินใจได้เองว่าจะเข้าเรียนในโรงเรียนหรือไม่ ทั้งพ่อและแม่เปิดโอกาสให้ลูกมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ และมีสิทธิออกเสียงในการตัดสินใจต่าง ๆ ปลูกฝังการใช้เหตุผล น้องต้นน้ำจึงเป็นเด็กที่กล้าพูดกล้าแสดงความคิดเห็น และพูดจามีเหตุผลเหมือนผู้ใหญ่ เนื่องจากมีคนคอยรับฟังความคิดเห็น อีกทั้งยังมีความรับผิดชอบต่อน้ำที่ ซึ่งในครอบครัวของน้องต้นน้ำ มีการแบ่งหน้าที่กันอย่างชัดเจน โดยใช้ความถนัดของแต่ละคนเป็นตัวกำหนด แม้ไม่มีการวางกฎระเบียบใด ๆ ที่จะต้องปฏิบัติตาม ไม่มีการเตือนให้ใครทำการวางกฎระเบียบ แต่ทุกคนก็ทำหน้าที่ด้วยความเต็มใจ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ความเท่าเทียมกันของสิทธิ ทุกคนมีสิทธิออกเสียงในการตัดสินใจต่าง ๆ คนละหนึ่งเสียงเท่ากันการให้เหตุผลน้องต้นน้ำจึงเป็นเด็กที่กล้าพูดกล้าแสดงความคิดเห็น และพูดจามีเหตุผลเหมือนผู้ใหญ่ เนื่องจากมีคนคอยรับฟังความคิดเห็น

-ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ และการเรียนรู้โดยการนำตนเอง พ่อต้นจัดการศึกษาโดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อเป็นพื้นฐานสำหรับอนาคตจึงให้ลูกมีประสบการณ์ตรงกับชีวิตประจำวันและอาชีพที่หลากหลาย เช่น การไปตลาดทำให้ได้รู้จักผัก ปลาแต่ละชนิด อวัยวะภายในของหมู การนับจำนวนไข่ไก่ และที่สำคัญ คือ ได้เรียนรู้ถึงมิตรภาพที่พ่อค้าแม่ค้ามีให้ ซึ่งนอกจากผักที่ซื้อจากตลาดแล้ว น้องต้นน้ำยังเรียนรู้การปลูกผักและดูแลรดน้ำผักสวนครัวด้วยตัวเอง การช่วยพ่อทำอาหารได้เรียนรู้การชั่ง ตวง การกะปริมาณ การเรียงลำดับชั้นตอน ฯลฯ แม้ว่าการกำหนดเนื้อหาหลักสูตร จะถูกกำหนดโดยบริษัทผู้ผลิตในสหรัฐอเมริกา 2 บริษัท ซึ่งมีลักษณะเป็นการลงทะเบียนเรียนเป็นรายบุคคล ได้แก่ หลักสูตรบูรณาการทุกวิชาในชีวิตประจำวัน และหลักสูตรการอ่าน (Reading) ที่เป็น CD-ROM โดยต่อผ่าน Internet แต่ก็มีคามยืดหยุ่นสามารถต่อยอดการเรียนรู้ได้ตามความสนใจ เนื่องจากมีแผนการสอนที่ยืดหยุ่นสำหรับพ่อแม่ ให้สามารถจัดกิจกรรมได้หลากหลาย พร้อมทั้งยกตัวอย่างสื่อและอุปกรณ์ต่าง ๆ ซึ่งพ่อแม่สามารถหา

ได้ในบ้าน และเพลงต่าง ๆ ส่วนลักษณะการถ่ายทอดความรู้ของพ่อจะเริ่มจากง่ายไปยาก ทำให้ลูกมีกำลังใจและรู้สึกสนุกกับการเรียนรู้ต่อไป น้องต้นน้ำจึงเรียนรู้ได้เร็วและจำได้อย่างแม่นยำ ผ่านกระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นจากสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ ซึ่งเห็นได้จากการจัดพื้นที่ชั้นล่างของบ้านและบริเวณรอบบ้านทั้งหมดให้เหมาะกับการเรียนรู้ของลูก ส่วนการเลือกสื่อ นั้นจะมีทั้งสื่อเทคโนโลยี และเกมการศึกษา เนื่องจากพ่อแม่ต้องการให้ลูกสามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง ค้นคว้าหาข้อมูลได้อย่างทันเหตุการณ์ จึงสนับสนุนให้ลูกใช้คอมพิวเตอร์ และ internet เป็นเครื่องมือ น้องต้นน้ำจึงเป็นเด็กที่ช่างค้นคว้า ชอบคอมพิวเตอร์ ซึ่งแม้แต่ encyclopedia ที่น้องต้นน้ำใช้ก็เป็น CD-ROM และชอบดูรายการสารคดี Animal planet และ Discovery มาก ซึ่งพ่อและแม่ไม่จำกัดเวลาในการใช้สื่อเหล่านี้ของลูกเลย

-ด้านการประเมินผล พ่อแม่ใช้การประเมินลูกโดยสังเกตพัฒนาการ ในช่วงที่ต้นน้ำยังเล็กมีการเก็บรวบรวมผลงานเป็น portfolio แต่เมื่อต้นน้ำโตขึ้น การเรียนรู้ส่วนใหญ่เป็นนามธรรม ไม่ค่อยมีผลงานออกมามากนัก เนื่องจากต้นน้ำใช้เวลากับคอมพิวเตอร์และ internet และศึกษาเพิ่มเติมในเรื่องที่สนใจจาก encyclopedia และหนังสือต่าง ๆ ทั้งพ่อและแม่สังเกตเอาความสุขของเขาเป็นเกณฑ์ ถ้ามีความสุข ยังกระหายใคร่รู้ แปลว่าผ่านเกณฑ์ ซึ่งพ่อแม่ไม่เคยเปรียบเทียบพัฒนาการลูกกับเด็กวัยเดียวกันเลย นอกจากนี้ ยังมีการประเมินจากเจ้าของหลักสูตร ในหลักสูตรที่ 1 เมื่อน้องต้นน้ำทำจบแต่ละเล่ม พ่อต้นน้ำจะส่งเอกสารทั้งหมดกลับไปยังบริษัทเจ้าของหลักสูตร จากนั้น ทางบริษัท ก็จะส่งเล่มต่อไปมาให้ นั่นคือ การประเมินว่า น้องต้นน้ำผ่านการเรียนรู้ตามที่หลักสูตรกำหนดให้ คือถือว่ากระบวนการเรียนรู้ได้เกิดขึ้นแล้ว ไม่มีการสอบหรือวัดความจำว่าจำได้หรือไม่

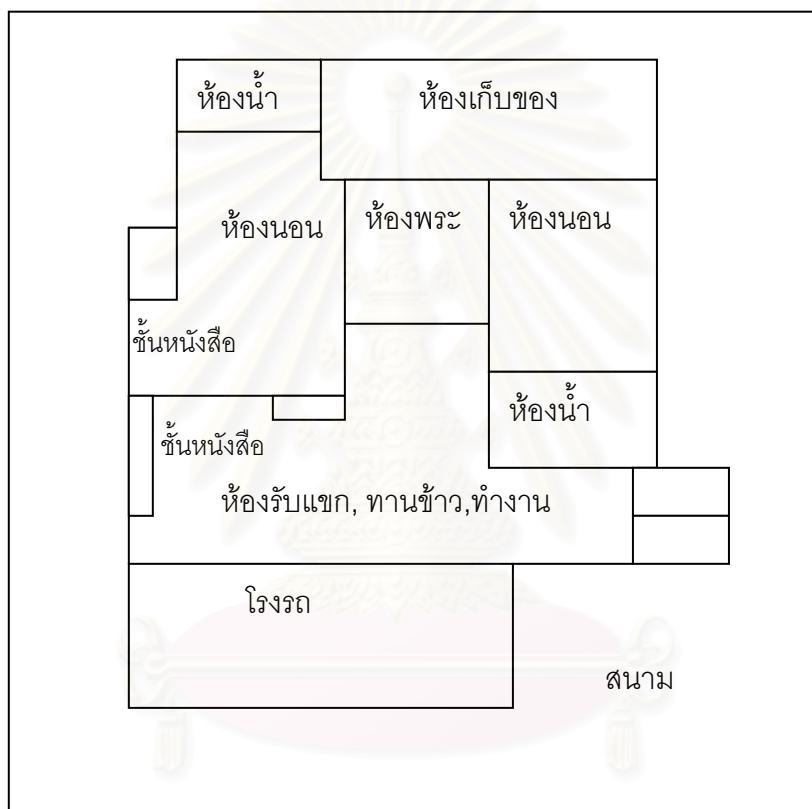
หลักสูตรที่ 2 จะส่งผลการประเมินมาให้ทุกสัปดาห์ ในรายการประเมินจะบอกว่าน้องต้นน้ำอ่านเรื่องในบทเรียนกี่ครั้ง ฟังคำถามซ้ำกี่ครั้ง ตอบถูกกี่ข้อ และตอบผิดกี่ข้อ

-ด้านผลของการจัดการศึกษา น้องต้นน้ำมีความสุขกับการศึกษาโดยครอบครัวอย่างยิ่ง และยังมี self-esteem ที่สูงมาก และพอใจกับการได้ใช้เวลาอย่างไม่จำกัดในการเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ พ่อต้นน้ำมองว่า การศึกษาแบบบ้านเรียนทำให้ความกระหายใคร่รู้ของลูกยังคงอยู่ และต่อยอดความรู้ไปเรื่อย ๆ โดยไม่มีใครในครอบครัวรู้สึกว่ามีปัญหาเลย

ครอบครัวที่ 4 “ครอบครัวน้องป้อมปิ่น”

ครอบครัวน้องป้อมปิ่น จัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบกลุ่มครอบครัว ประสบการณ์ 7 ปี
แม่เป็นผู้ดำเนินการจัดการศึกษา

แผนผังบ้านน้องป้อมปิ่น

1. ลักษณะครอบครัว

“น้องป้อมปิ่น” เด็กชายอายุ 11 ขวบ มีแม่ชื่อ “แม่นิ่ม” อายุได้ 39 ปี จบการศึกษาระดับปริญญาตรีทางการศึกษา เคยเป็นครูสอนอยู่ในโรงเรียนอนุบาลของคุณยายน้องป้อมปิ่น และลาออกหลังแต่งงานกับ “พ่อปัด” อายุ 44 ปี รับราชการเป็นทหารเรือ เรียนจบมาจากโรงเรียนนายเรือ ประเทศสเปน ทั้งคู่น้องป้อมปิ่นเป็นลูกเพียงคนเดียว แม่นิ่มจึงทุ่มเทความรักให้กับลูกอย่างเต็มที่ ทั้งเลี้ยงน้องป้อมปิ่นและดูแลบ้าน เป็นแม่บ้านเต็มตัว ดังนั้น รายได้ของครอบครัวในหลักหมื่นต้น ๆ จึงมาจากพ่อปัดคนเดียว

2. ที่มาของการตัดสินใจยอมรับนวัตกรรมการจัดการศึกษาโดยครอบครัว

การเข้าโรงเรียนเป็นค่านิยม

แม่มิมีความตั้งใจตั้งแต่แรกที่จะไม่ส่งลูกเข้าโรงเรียนอนุบาล ด้วยมุมมองการศึกษาที่ต่างจากคนส่วนใหญ่ว่า

“เคยถึงการศึกษา ผู้คนจะนึกถึงโรงเรียนอยู่รูปแบบเดียว เมื่อถึงเกณฑ์ส่งลูกเข้าโรงเรียนก็ปฏิบัติตามและเดินตามกันไปอย่างพร้อมเพรียง บางกรณีเตรียมพร้อมกันตั้งแต่คุณแม่เริ่มแข็งแรงจากการคลอด เตรียมส่งลูกไปสถานรับเลี้ยงเด็กกันแล้ว เลยเป็นประเพณีนิยมยุคใหม่ เตรียมหาโรงเรียนให้ลูกตั้งแต่ลูกยังเรียกพ่อเรียกแม่ไม่ได้ และที่ได้ยินมาบางท่านเตรียมจองโรงเรียนกันไว้ตั้งแต่ลูกยังอยู่ในท้องก็มี...สำหรับฉันแล้วมั่นใจที่จะไม่ประพฤติปฏิบัติในกรอบที่ค่านิยมของสังคมกำหนดขึ้นมาเอง เพราะฉันมั่นใจว่าทำถูกต้องแล้ว สำหรับสิ่งที่เลือกให้ลูกด้วยวิจรรณญาณอันบริสุทธิ์ใจ และพร้อมกับที่รู้ว่าสิ่งที่ทำไม่ได้ผิดกฎหมายบ้านเมือง การเข้าเรียนในชั้นอนุบาลไม่ใช่การศึกษาภาคบังคับ แต่ที่มีการส่งเด็ก ๆ เข้าสู่โรงเรียนนั้น ประการหนึ่งเพราะคุณแม่มีหน้าที่การทำงานที่สำคัญต้องดำเนินต่อด้วยตนเอง ประการที่สองคือต้องการทำงานหาปัจจัยมาเสริมปรุงแต่งความต้องการเพิ่มขึ้น (ขอยกเว้นกรณีที่คุณแม่เป็นเสาเอกของครอบครัวแต่เพียงผู้เดียว) และอีกประการหนึ่งคือ การดำเนินรอยตามค่านิยมของสังคมโดยลืมนึกถึงถึงการเตรียมความพร้อมทั้งของตนเองและลูก ในการปรับพฤติกรรมการอยู่ร่วมกันขั้นพื้นฐาน เพื่อให้เกิดการเรียนรู้และถ่ายทอดสายใยแห่งพันธุกรรมตามลักษณะธรรมชาติ ที่ฉันอยากเรียกว่า การเตรียมพัฒนาการทางจิตวิญญาณ”

เมื่อตัดสินใจเช่นนี้แล้ว แม่มิก็ทำความเข้าใจกับพ่อเป็นอันดับแรก ด้วยเหตุผลว่า พ่อต้องเข้าใจบทบาทหน้าที่ซึ่งกันและกันเพื่อครอบครัวเป็นอย่างดี แม่มิพร้อมที่จะเลี้ยงลูกเอง ทั้งมีแนวคิดว่าจะปัจจัยทางวัตถุอื่นและเงินทอง ไม่มีค่าไปกว่าเวลาที่แม่มิควรจะมอบความรักความอบอุ่น และเฝ้าดูการเจริญเติบโตของลูก เรียนรู้การปรับพฤติกรรมซึ่งกันและกันอย่างใกล้ชิดด้วยตนเอง แม่มิเปรียบเทียบการเป็นแม่บ้านกับการออกไปทำงานว่า

“ฉันพบว่าในภาระหน้าที่ความรับผิดชอบแล้วไม่ได้ทำอะไรเลย ในขณะที่ทำหน้าที่แม่บ้าน ฉันยังเป็นสมาชิกของสังคมที่สามารถใช้ความรู้ความสามารถที่มีอยู่ได้เสมอ ตราบใดที่ยังคงมีความตั้งใจว่าจะใช้กำลังสมองและสองมือทำงานในหน้าที่รับผิดชอบให้ดีที่สุด พร้อมกับใช้เวลาที่เราจัดสรรได้เองช่วยเหลือเกื้อกูลบุคคลรอบข้างให้เกิดประโยชน์เท่าที่ความพร้อมของตนเองจะเอื้ออำนวย และคุณค่าทางจิตใจที่ได้รับกลับกลายเป็นสิ่งยิ่งใหญ่ ซึ่งทำให้ภูมิใจมากกว่าผลตอบแทนที่เป็นรายได้ ฉันสามารถผ่านช่วงเวลาแห่งจุดเปลี่ยนของชีวิตช่วงนั้นมาแล้วด้วยความตั้งใจอย่างสูง”

แม้ว่าชีวิตวัยเรียนของแม่นิ่มจะเป็นไปอย่างราบรื่น ไม่มีปัญหาอะไร แถมยังเป็นเด็กเรียนดี และเชื่อฟังอีกด้วย หากแม่นิ่มมองว่า สังคมในสมัยนั้นค่อนข้างปลอดภัย ต่างจากสมัยนี้ที่แม่นิ่มรู้สึกไม่มั่นใจต่อสภาพสังคมภายนอกที่นับวันจะห่างไกลจากสภาพสังคมไทยที่เคยเป็นมาแต่เดิมไปทุกที ทั้งนี้แม่นิ่มเล่าว่า

“ชีวิตฉันในวัยเรียนก็ถูกส่งเข้าโรงเรียนตั้งแต่เล็กจนโต แต่เนื่องจากฉันเป็นเด็กที่เดินตามแนวทางที่คุณพ่อคุณแม่ไปไว้โดยไม่คิดออกนอกกลุ่มนอกทาง... และฉันก็ได้รับอิสระพอสมควรในการตัดสินใจเลือกทำกิจกรรมต่าง ๆ นอกเหนือจากการเรียนหนังสือซึ่งถือว่าเป็นหน้าที่หลัก สังคมที่ผ่านมาจากฉันทั้งที่บ้านที่โรงเรียนและสิ่งแวดล้อมรอบตัว ไม่เลวร้ายเช่นสังคมปัจจุบัน ที่จะต้องระแวดระวังภัย และไม่น่าไว้วางใจอยู่ตลอดเวลา ด้วยความเป็นเด็กช่างคิดแต่ไม่ช่างซัก เพราะชอบคิดหาคำตอบด้วยตัวเอง สร้างคำถามที่ต้อหาคำตอบในใจตลอดเวลา ทำให้ฉันใช้เวลาในการค้นพบตัวเองอยู่นาน ฉันชอบสังเกตวิถีชีวิตของผู้คนที่ผ่านเข้ามาในประสบการณ์มากมายในชีวิตวัยเด็ก จากการติดตามคุณตาที่เป็นข้าราชการต้องย้ายไปประจำอยู่ในหลายจังหวัด ที่มีธรรมชาติสวยงามและดำรงไว้ซึ่งขนบธรรมเนียมประเพณีไทยที่ฉันภูมิใจอย่างยิ่งที่ได้เติบโตมากับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ยังดีอยู่ของสังคมไทย การสะสมประสบการณ์ทางความคิดและจิตวิญญาณในวัยเด็ก สร้างคำถามในใจต่อสภาพชีวิตในปัจจุบันของตัวเองและสังคมรอบข้างอยู่เสมอ และเช่นเดิมที่ฉันต้องเพียรเฝ้าหาคำตอบด้วยตัวเองอยู่ร่ำไป”

การศึกษาในระบบละเอียดคุณธรรม

หากการหาคำตอบจากคำถามในใจของแม่นิ่มก็เริ่มส่อเค้า และส่งผลรวมมากระทบกับภาวะการตัดสินใจในฐานะที่ต้องรักษาบทบาทของความเป็นแม่ ในการรับผิดชอบดูแลชีวิตของลูกในสังคมที่เปลี่ยนไปขณะนี้ โดยการที่แม่นิ่มเลือกดำเนินกิจกรรมเพื่อบ้านคือโรงเรียนให้ลูก คำนึงกับความเป็นไป และการแปรเปลี่ยนของสังคมที่แม่นิ่มมองว่า

“สภาพสังคมเมืองที่ฉันต้องทนอยู่ในปัจจุบัน ทำให้ต้องใช้สิทธิอันชอบธรรมหาทางเลือกใหม่ เพื่อเสริมสร้างสิ่งแวดล้อมที่มีความพอดีให้กับลูกไม่ไหลไปตามกระแสแห่งการบริโภคนิยม แต่ไม่ใช่ว่าจะตั้งใจทำตัวแปลกแยกออกจากสังคม ในความคิดของฉันแล้วหากส่งลูกเข้าโรงเรียน ลูกจะถูกจำกัดสิทธิหลายประการของการได้รับพัฒนาการมีส่วนร่วมในสังคมครอบครัว เนื่องจากถูกผูกมัดด้วยเวลา สถานที่ วิธีการและสิ่งแวดล้อม อันเป็นผลกระทบโดยตรงกับกระบวนการสร้างพัฒนาการภายในตัวตนของบุคคล ถึงเวลาที่ระบบการศึกษาในโรงเรียนอันมีส่วนทำร้ายผู้คนในสังคมมากมายแล้วเช่นนี้ ควรจะถูกแก้ไขปรับปรุงให้คนไทยได้พ้นจากพันธนาการ เพื่อรับอิสระและเสรีภาพในการเรียนรู้เบื้องต้นตั้งแต่วัยเยาว์ ไปสู่การปรับพัฒนากระบวนการคิดที่เกิดจากการใฝ่รู้และใฝ่ดีของมนุษย์ด้วยวิธีการใหม่เสียที อีกประการหนึ่ง คุณค่าทางศีลธรรมเป็นสิ่งที่เป็รากฐานเบื้องต้นที่สำคัญที่สุดในชีวิต และจำเป็นที่สุดในการหล่อเลี้ยงลูกให้เติบโตไปเป็นคนดีด้วยตัวเอง เป็นคนดีของครอบครัว และเป็นคนดีของสังคมไทยได้ トラバドที่สถาบันทางการศึกษาเช่นโรงเรียนไม่เล็งเห็นความสำคัญ และไม่สามารถประสานกิจกรรมของสถาบันทางศาสนาให้ดำเนินควบคู่ และเอื้อประโยชน์ในสังคมร่วมกัน เช่นวิถีในปัจจุบัน ทั้ง ๆ ที่ทั้งสองสถาบันมีความสำคัญในฐานะเป็นองค์หลักของการพัฒนาความสมบูรณ์ในการเป็นมนุษย์เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ทั้งยังดูเหมือนว่า ผู้คนเห็นความสำคัญของหลักศานาน้อยลงไปทุกที และトラバドที่ระบบโรงเรียนไม่สามารถสร้างคนในสังคมให้มีความรู้คู่คุณธรรม อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลในทางปฏิบัติ ถึงแม้จะมีนโยบายในสามสี่ปีที่ผ่านมา ประกาศเด่นชัดในการสอนให้เด็กคิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น แต่ลิ้มเน้นไปหรือเปล่าว่า การแก้ปัญหาในชีวิตมนุษย์นั้นควรจะตระหนักถึงหลักศีลธรรมเป็นสำคัญ トラバドที่ไม่มีกรปฏิบัติอย่างชัดเจนนั้น ฉันยังคงยินดีที่จะจัดการศึกษาให้กับลูกที่

บ้าน และแปรเปลี่ยนทุกสถานที่ให้เป็นสิ่งแวดล้อมที่เอื้อประโยชน์แก่การเรียนรู้
 ของลูกเช่นเดิม เพื่อให้ลูกมีความกล้าหาญและเข้มแข็งที่จะดำรงตนในสังคมที่
 วิกฤติทางจิตใจเช่นปัจจุบันด้วยตนเอง ฉันพร้อมที่จะเป็นผู้นำให้ลูกเดินแตกแถว
 เข้าสู่วัดอย่างภาคภูมิใจ แทนที่จะพาลูกเดินตามคนส่วนใหญ่ไปเข้าโรงเรียน”

ดังนั้น แม่นิมจึงไม่ส่งลูกไปโรงเรียน ทั้ง ๆ ที่คุณยายของน้องบ่อมเป็นเป็นเจ้าของโรงเรียน
 อนุบาลที่ได้รับความนิยมมากโรงเรียนหนึ่งในย่านแจ้งวัฒนะ แต่ด้วยความคิดที่เด็ดเดี่ยวมั่นคง
 ภายใต้กิริยามารยาทที่นุ่มนวลอ่อนหวานของแม่นิม ที่เรียกได้ว่า แม้จะเป็นคนประนีประนอมแต่ก็
 มีจุดยืนที่แน่ชัด ซึ่งแม่นิมมองตัวเองว่า

“โดยอุปนิสัยส่วนตัวแล้ว ฉันมีความเป็นเอกเทศในการเคารพความคิด
 ของตนเองและผู้อื่นตลอดเวลา จึงยินดีจะดำเนินชีวิตด้วยวิธีการของตนเอง และ
 ร่วมกันนั้นก็พร้อมที่จะรับรู้วิธีการดำเนินชีวิตของผู้อื่นด้วยความเข้าใจ ด้วย
 ความคิดว่าธรรมชาติของชีวิตเริ่มตั้งแต่วันแรกที่มีมนุษย์ลืมตาดูโลก แต่ละชีวิตได้
 ถูกหล่อหลอมจากสิ่งแวดล้อมประสพการณ์มากมาย ทั้งปัจจัยของวัตถุภายนอก
 และสภาพภายในของจิตใจที่แตกต่างกัน จนกระทั่งถึง ณ วันนี้องของแต่ละบุคคล จึง
 เกิดเป็นพัฒนาการของการคิด การตัดสินใจและเลือกปฏิบัติแตกต่างกัน ฉันเชื่อว่า
 ความเป็นธรรมชาติในตัวตนของแต่ละบุคคล เป็นลักษณะเฉพาะตัวที่ไม่มีใคร
 เหมือนและย่อมไม่เหมือนกัน ทั้งยังไม่ควรถูกกำหนดด้วยค่านิยมแบบผูกมัดของ
 สังคม หมายความว่าโครงสร้างของสังคมควรถูกจัดให้รองรับกับความเปลี่ยนแปลง
 แปลงที่เกิดขึ้นได้เสมอ ในความเป็นธรรมชาติของชีวิตด้วยกฎเกณฑ์ที่เหมาะสมโดย
 เฉพาะอย่างยิ่งด้วยการศึกษาที่เหมาะสมกับสภาพชีวิตผู้คนที่หลากหลายใน
 สังคม”

กลุ่มลูกนอนด้วยการสวดมนต์

แม่นิมบรรยายถึงการสร้างบรรยากาศการจัดการศึกษาโดยครอบครัว หรือที่แม่นิมเรียกว่า
 “บ้านเรียน” ซึ่งแม่นิมทำให้กับลูกมาโดยตลอด ในการเลี้ยงลูกขณะที่ลูกยังเล็ก ดังนี้

“แม้ฉันอยากร้องเพลงกล่อมลูกนอนแบบไทย ๆ ด้วยเหตุที่ฉันรักความเป็นไทยมากที่สุด แต่เพราะความไม่ถนัดร้องเพลงไทยที่ต้องลากเสียงยาว ๆ ถนัดแต่การเล่นดนตรีไทย จึงไม่ได้ทำและไม่ได้ใส่ใจจะซื้อเทปเสียงของคนอื่นมาเปิดให้ลูกฟังแทน ฉะนั้นฉันจึงใช้การสวดมนต์เป็นการกล่อมลูกนอน เพราะปรกติเวลาว่างหรือทำกิจกรรมที่ไม่ต้องใช้ความคิด โดยเฉพาะระหว่างทำงานบ้าน ฉันจะสวดมนต์อยู่ในใจเสมอ ซึ่งวิธีนี้ฉันรู้สึกว่าได้ประโยชน์ทั้งตัวลูกและตัวเอง ฉันเลือกบทสวดทำนองสรภัญญะที่คุ้นเคย และจำติดใจมาตลอดตั้งแต่เล็ก ๆ ครั้งยังเป็นนักเรียนประจำ สวดกันทุกวันตั้งแต่บทสรรเสริญพระพุทธคุณ พระธรรมคุณ พระสังฆคุณ พระคุณบิดามารดา ครูบาอาจารย์ ถ้าลูกยังไม่หลับก็ต่อด้วยบทชินบัญชรที่สวดระลึกในใจเสมอไปจนกระทั่งลูกหลับพอดีเป็นประจำ และระหว่างกิจวัตรประจำวันขณะที่ลูกตื่น ก็จะมีร้องเพลงเด็ก ๆ ท่วงทำนองน่ารัก สบาย ๆ ให้ลูกฟัง ซึ่งเป็นแบบที่ถนัดเพราะเคยทำงานและเล่นกับเด็ก ๆ หลาน ๆ มาก่อน เมื่อลูกเริ่มปฏิสัมพันธ์ทางสายตา ทางพฤติกรรมการรับรู้ จึงเพิ่มกิจกรรมใหม่ด้วยการท่องคำคล้องจองพยางค์ภาษาไทย ก.ไก่ ถึง ฮ.นกยูง ด้วยท่วงทำนองซ้ำ ๆ สนุก ๆ ซ้ำ ๆ ไปซ้ำมา และร้องเพลง ABC ต่อมาก็พัฒนาการใช้สายตาด้วยการชี้ตัวพยางค์นั้น ๆ ประกอบกันไป ฉันรู้ว่าลูกชอบเพราะลูกยิ้มรับ และมีปฏิสัมพันธ์ตอบที่น่ารัก น่าเอ็นดู เมื่อป้อมปิ่นโตมาอีกนิดก็ชี้ชวนให้อ่านหนังสือที่มีสีสันรูปทรงและฝึกประสาทรับรู้จากของเล่น ของใกล้ ๆ ตัวที่น่าสนใจ พอลูกเริ่มโตมาอีกหน่อย ก็เริ่มอ่านหนังสือนิทานเรื่องสั้น ๆ มีภาพประกอบตามความต้องการของลูก”

ความสัมพันธ์บ้าน-วัด

กิจกรรมที่สำคัญในชีวิตของแม่นิมคือ ในวันพระ แม่นิม คุณยายและคุณป้าจะไปวัดสวดมนต์ฟังเทศน์อยู่เสมอ ถ้าไม่ติดธุระจำเป็น เมื่อน้องป้อมปิ่นอยู่ในวัยที่พาออกไปนอกบ้านได้แล้ว แม่นิมก็ถือโอกาสพาลูกเข้าวัดด้วยเสมอ แม่นิมเล่าว่า

“เป็นเรื่องแปลกใจที่อยู่ ๆ วันหนึ่งของช่วงที่ป้อมปิ่นพูดได้เก่งแล้วสักประมาณเกือบสองขวบ เกิดอยากสวดมนต์ ขณะที่เดิน ๆ ก็สวดมนต์บทอธิปิโสจนถึงบทสุปฏิปันโนจนจบได้ปาว ๆ ให้ผู้คนรำล่อมฟังอยู่หลายรอบอย่างมีความสุข ตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา แม่จึงเปลี่ยนพฤติกรรมก่อนนอนที่ต้องสวดมนต์ให้ลูก

ฟังทุกคืน มาเป็นนักร้องด้วยกันอย่างนี้เป็นกิจลักษณะ ส่วนพยัญชนะอักษรไทย อังกฤษ ยิ่งไม่ต้องพูดถึงเพราะป้อมป็นจำได้อย่างแม่นยำ ไม่ต้องมานั่งชี้ทีละตัว สอนกันใหม่เลย และเรื่องราวสั้น ๆ ในหนังสือนิทานที่มีภาพประกอบก็พรุ้งพรู ออกมาจากปากเจ้าตัวน้อยโดยไม่ต้องอ่านให้ฟังอีกแล้ว แม่เพียงแต่เป็นผู้ช่วยเปิดหนังสือให้ลูกเท่านั้น”

เมื่อน้องป้อมป็นมีอายุครบเกณฑ์ที่จะต้องเริ่มการศึกษาภาคบังคับตามนโยบายของรัฐ พ่อปัดเริ่มพาลูกไปโรงเรียน เพราะพ่อปัดเป็นคนมาก่อนข้างจะยึดมั่นในระบบ ด้วยความที่เป็นนักเรียนทุนและเป็นทหารจึงมีวิธีคิดตามระบบ แต่เมื่อพ่อถามลูกว่าอยากจะอยู่โรงเรียนอะไร คำตอบที่ได้รับ ก็คือ “หากลูกต้องไปโรงเรียน ลูกจะได้ไปวัดกับแม่ทุกวันพระไหม” คำถามนี้เองที่สนับสนุนแม่มีมในการจัดการเรียนการสอนโดยครอบครัวในชั้นประถมศึกษาให้กับลูก ด้วยความคิดที่ว่า

“ตราบไตที่ยังไม่มั่นใจต่อสังคมภายนอกเช่นปัจจุบัน ซึ่งเป็นสิ่งแวดล้อมที่ลูกต้องซึมซับมาเป็นพฤติกรรมของเขาในอนาคตแล้ว ฉันทินดีและพร้อมที่จะจัดสิ่งแวดล้อมเพื่อการเรียนรู้พื้นฐานของชีวิต เพื่อฝึกพัฒนาการทางจิตวิญญาณเบื้องต้น ฝึกความกล้าหาญในการรู้จักคิดแยกแยะชั่วดี รู้จักสิ่งใดคือประโยชน์และสิ่งใดไม่เป็นประโยชน์แก่ชีวิต เพื่อวันที่เขาเติบโตขึ้น จะคงรักษาความเข้มแข็งในการคงการกระทำ และการตัดสินใจเลือกกระทำในสิ่งถูกต้องเหมาะสมอย่างมีความสุขด้วยตัวของเขาเอง”

นอกจากการไปวัดทุกวันพระแล้ว แม่มีมและน้องป้อมป็นยังมีกิจกรรมที่กระทำเป็นประจำทุกปี นั่นคือ ในช่วงเดือนตุลาคมถึงเดือนมกราคม จะตามคุณทวดไปปฏิบัติธรรมที่วัดพระธาตุ ดอยกองมู จังหวัดแม่ฮ่องสอน คุณยายก็จะเดินทางไปดูแลคุณทวดทุกปี คุณยายและคุณทวดร่วมกันคิดจัดดอกไม้บูชาพระตามประเพณีให้แก่ภัททองเที่ยว เพื่อเป็นการอนุรักษประเพณีไว้ให้ผู้มาเยี่ยมเยือนจังหวัดแม่ฮ่องสอนได้รู้จัก โดยนำเงินจากการขายทั้งหมดถวายให้แก่วัดเป็นทุนสร้างศาลาปฏิบัติธรรม เมื่อคุณทวดสิ้นบุญ คุณยายก็ยังคงกลับไปทำประโยชน์ให้กับบ้านเกิดเมืองนอนทุกปี แม่มีมจึงพาน้องป้อมป็นติดตามคุณไปทำบุญกับท่านด้วยเช่นเคย เพราะมีความคิดว่า

“สิ่งสำคัญสำหรับลูกในวัยเริ่มเรียนรู้ไม่ใช่อยู่ที่การได้ปรับตัวในสิ่งแวดล้อมที่โรงเรียนสร้างให้เท่านั้น การได้ใกล้ชิดและการสร้างความสัมพันธ์กับสายใย

ครอบครัวเป็นการเรียนรู้และเป็นสิ่งที่จำเป็นยิ่งกว่า ดังนั้น ตลอดระยะเวลาของการพักอยู่ที่นั่นตัวแม่เองและลูกได้รับประสบการณ์ที่มีค่าอย่างยิ่งของชีวิต ลูกได้รับรู้และเรียนรู้ด้วยสิ่งแวดล้อมอีกแบบหนึ่งต่างจากชีวิต ประจำวันของครอบครัว ได้ใกล้ชิดกับญาติผู้ใหญ่ ได้เห็นการดำเนินชีวิตของคุณทวดและคุณยายที่ขึ้น ๆ ลง ๆ อยู่ระหว่างศาลาวัด ที่พัก การเดินไปแวะเวียนบูชาไหว้พระตามประเพณีที่องค์พระต่าง ๆ รอบพระเจดีย์ การทำบุญเลี้ยงพระ บริจาคทาน จัดดอกไม้ถวายพระ ปลูกต้นไม้ คุณยายทำอะไรต่ออะไรไม่หยุดเลยตั้งแต่เช้าจนค่ำ ป้อมปิ่นเข้าร่วมกิจกรรมกับทางวัดด้วยเสมอ โดยคอยเป็นลูกมือช่วยแม่ทุกอย่างเท่าที่จะช่วยได้ ซึ่งเรามองว่าสิ่งแวดล้อมตรงนี้มีคุณค่าและคุณประโยชน์ต่อพัฒนาการทุกด้านสำหรับชีวิตลูก เพราะลูกได้พัฒนาตนเอง ได้ปรับตัวเรียนรู้ธรรมชาติ รับรู้สภาพภูมิอากาศ สภาพภูมิศาสตร์ ที่แปลกใหม่ซึ่งทำให้เกิดความใฝ่รู้ในเรื่องราวความเป็นมาในแต่ละสถานที่โดยอัตโนมัติ ได้พัฒนาระบบ การเรียนรู้ประสาทสัมผัสทั้งหกผ่านกิจกรรมประจำวัน จากขวบปีแรกด้วยการเฝ้าดูและสังเกตพฤติกรรมจากสิ่งแวดล้อม ปีที่สองเริ่มคุ้นเคยมากขึ้น เริ่มจับเริ่มหยิบและเริ่มจะเข้าช่วย ตามเน้นตามนี้ แม้จะยังสั่นเล็กน้อยแต่แม่นิมก็รู้สึกสนุกกับเจ้าตัวน้อย ปีที่สามก็สามารถพัฒนาเป็นผู้ช่วยงานที่ดี และช่วยเสนอความเห็นได้ ปีที่สี่ ปีที่ห้า ก็ทำได้แทบทุกอย่างที่เด็กพยายามที่จะทำด้วยความต้องการของตัวเอง การฝึกพัฒนาการของลูกเป็นการตอบสนองของความต้องการใฝ่รู้ภายในของลูกแทบทั้งสิ้น แม่พยายามจัดหาสิ่งที่ลูกทำได้และอยากจะมีส่วนร่วมทำเพื่อให้โอกาสลูก เพราะทุก ๆ ขณะของกิจวัตรของเรา ทุก ๆ พื้นที่ที่เราดำเนินกิจกรรมประจำวัน เปรียบเสมือนโรงเรียนของลูกและของตัวแม่เองอยู่ทุกขณะ สิ่งที่ฉันอยากให้เกิดรอยประทับของพัฒนาการของลูกที่สำคัญคือ ประสบการณ์ด้านจิตใจ ลูกได้เรียนรู้ความมีน้ำใจ ความเอื้ออาทร การให้ความช่วยเหลือดูแลซึ่งกันและกันของคุณแม่ที่มอบให้ฉัน และลูกเป็นพื้นฐานและรองลงมาคือผู้คนที่เข้ามาอยู่ในสังคมวัด ฉันและลูกได้พบกับความน่ารักของชาวเมืองแม่ฮ่องสอน โดยเฉพาะผู้ใหญ่ผู้เฒ่าผู้แก่ ท่านแสดงความเมตตาและให้โอกาสเด็กอย่างลูกของฉันได้ร่วมทำโน่นทำนี่เสมอ ฉันได้รับรู้ว่าโลกที่ไม่แยกผู้ใหญ่และเด็กออกจากกันเป็นโลกที่ช่างอบอุ่นจริง ๆ”

กบฏต่อรัชกาลที่ 5

ช่วงที่แม่นิ่มตัดสินใจที่จะจัดการเรียนการสอนโดยครอบครัวนั้น ไม่ได้รับการสนับสนุนจากญาติพี่น้องเลย เพราะเป็นการตัดสินใจที่เรียกได้ว่าสวนกระแส เกิดมีคำถามจากผู้คนรอบข้างมากมายว่า เตรียมหาโรงเรียนให้ลูกแล้วหรือยัง คำตอบที่แม่นิ่มบอกคนเหล่านั้นคือ “ตั้งใจจะสอนลูกเองค่ะ” เป็นสาเหตุให้สีหน้าของทุกคนประทับไปด้วยเครื่องหมายปริศนೆಯ่างงงงาย บางคนพยักหน้ารับรู้เหมือนแสดงความเข้าใจ แม้สีหน้าและแววตาไม่เป็นเช่นนั้น บางคนซักถามต่อว่าจะดีหรือไม่ ในคำถามทั้งหลายหนีไม่พ้นการแสดงความห่วงใยว่า แล้วลูกจะขาดสังคมกับเพื่อนไปหรือเปล่า แม่นิ่มเล่าว่า

“มีนายทหารเรือท่านหนึ่งที่อยู่ในระดับหัวหน้า เขาบอกว่าเราบกฏต่อรัชกาลที่ 5 เรารีบกลับมาเปิดหาพระราชดำริของรัชกาลที่ 5 เลยนะ แนวคิดในตอนนี้อย่างต่างหากที่ไม่ได้ทำตามพระราชดำริ พระองค์ท่านให้คนเข้าโรงเรียนเพื่ออะไร เพื่อได้เรียนรู้ให้ช่วยตัวเอง และช่วยผู้อื่นได้ ไม่ใช่ให้เรียนตามวิธีคิดของบุคคลอื่น ถ้าหากเราเป็นคนอ่อนไหวต่อความรู้สึกหน่อย คงทำให้หมดกำลังใจและลงใจไปเหมือนกัน แต่เพราะเราได้เตรียมพร้อมจัดสรรสิ่งแวดล้อมในบ้านให้เป็นโรงเรียนของลูก ตั้งแต่เห็นพัฒนาการหลายอย่างที่ติดกับลูก เปรียบเทียบกับตัวเองที่ขาดหายไป เพราะการจัดสรรประโยชน์แห่งวันเวลาที่ต่างกัน และที่สำคัญการตัดสินใจครั้งนี้เกิดจากความต้องการมีส่วนร่วมในการจัดกระบวนการเรียนรู้ของลูกเอง แม้คนส่วนใหญ่จะไม่เข้าใจ แต่ก็ไม่มีใครปฏิเสธ อาจจะเป็นเพราะเราไม่เคยทำให้ครอบครัวผิดหวัง อีกส่วนหนึ่งก็คือ เราเป็นคนมั่นใจและแน่ใจว่าทำได้ ถึงทำ แต่ในที่สุดทุกคนในครอบครัวก็ยอมรับ เพราะป้อมปิ่นมีพัฒนาการให้เห็นอย่างเด่นชัดว่ามีความเท่าเทียมหรือมากกว่าเด็กที่ศึกษาอยู่ในระบบของโรงเรียน”

3. รูปแบบของการจัดการศึกษาโดยครอบครัว

เมื่อเริ่มจัดการเรียนการสอนโดยครอบครัวนั้น แม่นิ่มทำไปโดยลำพัง ดังนี้

“เราไม่ได้ติดต่อกับใครเลย ไม่ต้องการเรียนรู้ว่าเขาทำอย่างไร เราต้องการรู้แค่ว่ามีใครทำอยู่บ้างเท่านั้น ตอนนั้นยังไม่ชัดเจนว่าจะจัดการเรียนการสอนโดย

ครอบครัวเลย เพียงแต่เรามีวิธีการที่เป็นธรรมชาติที่จะสอนให้ป๋อมป๋ามเป็นเรียนรู้ อะไรที่สำคัญกับป๋อมป๋าม เราเลือกตรงนั้น เราไม่คิดว่าเด็กจะต้องอยู่ที่โรงเรียนเสมอไป”

ดังนั้นเมื่อมีแนวความคิดนี้เกิดขึ้น แม่นิมเริ่มคิดถึงกระบวนการที่มีการเชื่อมต่อกับสังคม และได้พบว่าผู้ทำอยู่ก่อนแล้ว และเมื่อทราบข่าวว่าพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ 2542 เปิดโอกาสให้จัดการศึกษาเองได้ แม่นิมจึงตัดสินใจจัดการศึกษาโดยครอบครัว ดังที่เล่านี้

“เริ่มหาข้อมูลว่าตอนนี้กระบวนการทางการศึกษาไปถึงไหนแล้ว ซึ่งข้อมูลที่ได้มา การเข้าเรียนในโรงเรียนอนุบาลนั้น ไม่ได้เป็นข้อบังคับที่เด็กทุกคนจะต้องเข้าโรงเรียนอนุบาล จากนั้นก็มีข่าวเกี่ยวกับการร่างพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ และเราเองได้ติดตามมาโดยตลอดพร้อมกับเข้าสัมมนาด้วย เลยได้รู้ข้อมูลว่ามีคนจัดการเรียนการสอนโดยครอบครัวอยู่เหมือนกัน เราดีใจนะที่มีคนทำอยู่ก่อน ก็เลยตัดสินใจทำทันที เพราะเราเชื่อในสิ่งที่สังคมมาตรฐาน และแนวความคิดของพระราชบัญญัตินั้นก็ตรงกับแนวความคิดของเรา”

หลังจากที่ได้เข้าร่วมประชุมเกี่ยวกับการร่างพระราชบัญญัติฯ แม่นิมได้พบกับครอบครัวหนึ่งที่จัดการเรียนการสอนโดยครอบครัวเช่นกัน และเขาได้แนะนำให้รู้จักกับกลุ่มที่จัดการเรียนการสอนโดยครอบครัว แม่นิมจึงตัดสินใจเข้าร่วมกลุ่ม ดังนี้

“เราไม่ได้ติดตามเรื่องต่าง ๆ จากสังคมเลย นิตยสารเราก็ไม่ได้อ่าน เราทำของเราเองมาตลอด เพียงแค่อิงตามกฎหมายว่าเขาไม่ได้บังคับให้เรียนอนุบาลเท่านั้นเอง เพราะเราเป็นคนที่ทำอะไรต้องอิงกฎหมาย เราก็เลยได้รู้ว่าต่อไปจะทำอย่างไร หลังจากที่ได้เจอกับกลุ่มเราก็เขียนเรื่องราวของการจัดการเรียนการสอนโดยครอบครัวส่งให้กับลุงป้อ ซึ่งก็ได้ชักชวนให้ป๋อมป๋ามเข้าร่วมกลุ่มบ้านเรียน”

แม่นิมให้เหตุผลของกิจกรรมการเข้ากลุ่มของน้องป๋อมป๋ามที่ส่งผลต่อพัฒนาการ และการพยายามจัดเวลาเพื่อให้สามารถไปทำกิจกรรมกลุ่มได้ ดังนี้

“กระบวนการของครอบครัวที่เชื่อมต่อกับสังคมรอบ ๆ ตัวจะส่งเสริมพัฒนาการของป๋อมป๋ามได้ กับการที่เขาไม่มีน้อง และเขาได้มาเข้ากลุ่ม เขามีความ

สุขเสมอกับกิจกรรมทุกอย่างที่ได้ทำร่วมกัน แม้หลายครั้งหลายหนเราจะพลาดโอกาสไปร่วมกิจกรรมกลุ่มไปบ้าง เพราะมีจำเป็นต้องพิจารณาไปตามจังหวะชีวิตของครอบครัวที่มีเหตุปัจจัยที่แตกต่างไปจากครอบครัวอื่น ๆ ซึ่งก็มีบางครั้งที่เวลาและกิจกรรมที่เราจัดให้ไม่สอดคล้องกับกลุ่มบ้านเรียน ทำให้ป้อมปิ่นไม่ได้ไปร่วมกิจกรรมของกลุ่ม แต่เราได้ปรับกิจกรรมที่วางแผนไว้ตั้งแต่ตอนเขาเล็ก ๆ ค่อย ๆ ปรับทีละน้อย เพื่อให้ป้อมปิ่นได้มีโอกาสเข้าร่วมกิจกรรมของกลุ่มให้ได้มากที่สุด จนกลายเป็นกลุ่มบ้านเรียนเต็มตัว สำหรับคุณพ่อนั้นโดยส่วนตัวแล้วเป็นคนที่ชอบอธิบาย ชอบสอนคน ซึ่งก็เป็นข้อดีที่ช่วยสนับสนุนให้การจัดการศึกษาโดยครอบครัวดำเนินไปด้วยดี”

4. การดำเนินการบริหารจัดการการศึกษาโดยครอบครัว

แม่นิมวางแผนการจัดการศึกษาให้กับลูกอย่างอิสระ และเป็นไปตามความเปลี่ยนแปลงที่เรียกว่า “ความพร้อมตามธรรมชาติของครอบครัว” แต่สิ่งสำคัญที่สุดที่แม่นิมเห็นคุณค่าคือ “การปลูกฝังคุณธรรม” ซึ่งไม่ใช่เรื่องที่ปฏิบัติได้ง่าย แต่เป็นเพราะแม่นิมเองมีความพร้อมที่จะปรับตัวและเตรียมใจเพื่อจะปลูกฝังคุณธรรมไว้ในใจของตัวเองก่อนเป็นเบื้องต้น แม้นิมเล่าถึงกระบวนการเรียนรู้ของลูกว่า

“ฉันพบความมหัศจรรย์ของสมองเจ้ามนุษย์ตัวน้อย ๆ จากการเรียนรู้ด้วยประสบการณ์ตรงที่ถ่ายทอดอย่างเป็นธรรมชาติในชีวิตประจำวัน สามารถซึมซับพัฒนาเป็นกระบวนการจำได้ ไม่ต้องวางแผนการสอนอย่างเป็นทางการเหมือนที่เคยเรียนวิชาการสอนจากมหาวิทยาลัยเลย พฤติกรรมการเปลี่ยนแปลงของลูกจากการเฝ้าสังเกตอย่างใกล้ชิด สอนให้ฉันเรียนรู้ถึงจุดเปลี่ยนของการปรับสิ่งแวดล้อมใหม่ให้เหมาะสมในแต่ละช่วงเวลาไปตามวัยของลูกอย่างค่อยเป็นค่อยไป”

พัฒนาตนเองร่วมกับผู้อื่น

เมื่อเข้ากลุ่มบ้านเรียนแล้ว แม้นิมและทุกคนรอบข้างรู้สึกสบายใจ และมั่นใจมากกว่าเดิม การได้เริ่มต้นพร้อมด้วยความรักอย่างเต็มเปี่ยมที่มีให้กับกลุ่มบ้านเรียน แม้นิมถือว่าเป็นจังหวะที่ดีที่ได้เปิดใจของน้องป้อมปิ่นจากโลกส่วนตัวที่เกี่ยวพันเฉพาะคนในครอบครัว ออกสู่ครอบครัวใหญ่

ของกลุ่มบ้านเรียน และจะก้าวไปสู่การมีส่วนร่วมกับสังคมอื่น ๆ อีกต่อไป ป๋อมปิ่นมีสุขภาพร่างกายภายนอกที่แข็งแรง เพราะออกกำลังกายอย่างสม่ำเสมอ สืบเนื่องมาจากการเรียนเล่นเทนนิส และฟุตบอลตามความชอบส่วนตัวด้วย ส่วนสุขภาพภายในใจนั้นแม่นิ่มเล่าว่า

“มันเป็นเรื่องละเอียดอ่อนมาก ป๋อมปิ่นต้องปรับพัฒนาอารมณ์ร่วมกับกิจกรรมต่าง ๆ เรายังก็ต้องให้โอกาสลูกเสมอเพื่อรอพัฒนาการในการเห็นคุณค่าของความดีงามที่สะท้อนการอยู่ร่วมกันอย่างสุขสงบก็พอเพียงแล้ว เรารู้สึกยินดีมากที่ป๋อมปิ่นมีโอกาสฝึกพัฒนาการอย่างรอบด้านตามเหตุปัจจัยต่าง ๆ ที่อยู่รอบตัว เรียนรู้จักรรรมชาติภายในตนเองและนำสิ่งที่เรียนรู้ไปสร้างพัฒนาการตนเองร่วมกับผู้อื่น คุณพ่อเองเช่นกันที่เริ่มมีความเข้าใจต่อธรรมชาติของการศึกษาที่หลากหลายมากขึ้นกว่าเดิมและเป็นผู้เปิดโอกาส พร้อมทั้งให้การสนับสนุนให้ลูกได้ทำกิจกรรมต่าง ๆ ด้วยความเข้าใจมากยิ่งขึ้น ตัวเราเองต้องทำงานทางความคิดและวางแผนเพื่อการรักษาไมตรีจิต รักษาความสัมพันธ์กลมเกลียวของครอบครัวไว้ให้มากที่สุด ซึ่งเป็นประโยชน์ที่สุดต่อกระบวนการจัดการศึกษาโดยครอบครัว”

สื่อหาง่าย ราคาไม่แพง

แม่นิ่มเล่าถึงสื่อและทรัพยากรที่ใช้ในการจัดการศึกษาโดยครอบครัว ซึ่งเป็นของที่มีอยู่ในบ้านหรือเป็นของญาติ ๆ ที่ให้มา ดังนี้

“เขาชอบฟังเรื่องเล่าเก่า ๆ สมัยคุณทวดทั้งจากคุณพ่อและคุณแม่ เราสอนเขาจากรูปเก่า ๆ ในอัลบั้ม เล่าเรื่องราวต่าง ๆ ที่เกิดในภาพให้ฟัง ซึ่งของใช้ของป๋อมปิ่นไม่ใช่เป็นสื่อหรูหราราคาแพง เรานิยมการพลิกแพลงใช้สิ่งของวัสดุใกล้ตัวให้เป็นประโยชน์เป็นกรณี ๆ ไป และของส่วนมากเป็นมรดกตกทอดมาจากพี่ ๆ ซึ่งเป็นลูกของน้ำ ๆ ของป๋อมปิ่นแทบทั้งนั้น”

หนังสือความรู้รอบตัวก็เป็นอีกสื่อหนึ่งที่ป๋อมปิ่นชอบอ่าน โดยจะเน้นไปในเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับประเทศไทย รวมทั้งนิทานพื้นบ้านไทยทั้งแบบร้อยกรอง และร้อยแก้ว สารคดีท่องเที่ยวเมืองไทย การเกษตรชุมชนของแต่ละท้องถิ่น แม้กระทั่งพระราชกรณียกิจของในหลวงที่ป๋อมปิ่นดูจากข่าวทางโทรทัศน์ ป๋อมปิ่นบอกว่า

“คนไทยโชคดีที่มีพระเจ้าแผ่นดินที่รักและคอยช่วยเหลือประชาชน เป็น
 ชอบความเป็นไทย ชอบอ่านหนังสือชุดวีรกรรมชาติไทย ยิ่งเรื่องสมเด็จพระนเรศวร
 มหาราช พระยาพิชัยดาบหัก และชาวบ้านบางระจัน ชอบมาก”

ครูของลูก

ดังนั้นป้อมปิ่นจึงมีความสนใจเป็นพิเศษเกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรม และได้มีโอกาสศึกษา
 และฝึกฝนศิลปะมวยไทย และศิลปะการรำดาบ กระจีกระบอง

นอกจากนี้ น้องป้อมปิ่นยังมีความสนใจในด้านพระพุทธศาสนาอย่างยิ่ง ซึ่งก็สืบเนื่องมา
 จากที่ต้องตามไปงานประเพณีที่แม่ฮ่องสอนกับคุณยายและแม่นิมทุกปี ดังนั้นจึงไม่แปลกเลยที่จะ
 เห็นป้อมปิ่นอ่านนิทานชาดก นิทานธรรมะ หรือแม้กระทั่งหนังสือสวดมนต์บทต่าง ๆ อยู่เป็นกิจวัตร
 อีกทั้งการไปฟังธรรมะคำสอนจากหลวงปู่ ซึ่งเป็นพระสงฆ์รูปหนึ่งที่ทางครอบครัวน้องป้อมปิ่นมี
 ความนับถือ และสนิทสนมเป็นพิเศษทุกวันพระ ที่แม่นิมบอกว่า

“ช่วยให้จิตใจของเราเปลี่ยนไปมาก มีโอกาสได้ฝึกจิตใจ ประดับประดา
 ตนเองควบคู่กับความตั้งใจที่จะดำรงรักษาความเป็นบ้านแห่งการเรียนรู้ให้สมดุล
 และสอดคล้องกับทุกสถานการณ์ชีวิต ป้อมปิ่นเองก็มีความเคารพรักหลวงปู่รูปนี้
 มากเช่นเดียวกัน ถึงกับเคยร้อยมาลัยไปถวาย เพียงแต่มาลัยนั้นเป็นกำนไ้ม้แห้ง
 คุณแม่จึงอธิบายให้ฟังเกี่ยวกับของที่ควรจะนำไปถวายพระ ซึ่งป้อมปิ่นก็รับฟังโดย
 ดี ทุกครั้งที่ได้ไปนมัสการหลวงปู่ ป้อมปิ่นจะได้ฟังนิทานธรรมจากหลวงปู่ และนำ
 กลับมาจดบันทึกลงในสมุดบันทึกนิทานของตนเองเสมอ ๆ ซึ่งเด็ก ๆ กลุ่มบ้าน
 เรียนก็ได้รับคำสอนจากหลวงปู่อย่างง่าย ๆ ว่า การได้ เข้าหา นั่งใกล้ ตั้งใจฟัง ต่อ
 มากก็จะพัฒนาเป็นการจดจำ และทำตาม”

น้องป้อมปิ่นมีความสนใจที่ชัดเจนอีกเรื่องหนึ่ง คือเรื่องราวเกี่ยวกับทหารเรือ ส่วนหนึ่งก็
 มาจากความผูกพันที่มีต่อพ่อปัด และคุณตาหอมที่เป็นทหารเรือ ซึ่งแม่นิมเล่าว่า

“เมื่อป้อมปิ่นยังเด็กเคยบอกคุณแม่ว่าโตขึ้นอยากเป็นทหารเรือเหมือนคุณ
 พ่อ ป้อมปิ่นมีความสุขอยู่กับการฝึกพัฒนาการสร้างกระบวนการเรียนรู้เรื่องราว

ต่าง ๆ จากความตั้งใจที่จะอ่านหนังสือเกี่ยวกับเรื่องต่าง ๆ เช่น เรื่องเกี่ยวกับ กระบวนการพยุหยาตราชาลมารค และมีโอกาสได้เข้าร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การ วาดภาพเรือรบทั้งสมัยโบราณ และปัจจุบัน ออกแบบตราสัญลักษณ์ของกรมกอง ต่าง ๆ การสร้างภาพกราฟฟิกในคอมพิวเตอร์ คุณพ่อเปิดโอกาสให้ป้อมเป็นเกิด การเรียนรู้ตามความสนใจของป้อมปีนตลอดมา จากความชอบส่วนตัวของป้อม ปี้นจึงส่งผลให้มีการพัฒนาในกิจกรรมทางด้านดนตรี เช่น ฝึกร้องเพลงของทหาร เรือโดยอ่านตามเนื้อเพลงจากด้านในปกเทป และพัฒนาไปสู่การขอคุณตาสายครู สอนดนตรีไทยให้แกะเป็นโน้ตเพลงดนตรีไทย รวมถึงคุณครูสมคิดที่สอนให้สี “ไวโอลินเพลงทหารเรือ”

พัฒนาการในการเล่นดนตรีไทยของป้อมปี้นั้น มีผลมาจากการที่แม่นิมเองเป็นคนที่เล่น ซอด้วงอยู่ก่อนแล้ว จึงเห็นได้ว่าแม่นิมมีส่วนกระตุ้นส่งเสริมด้วย ป้อมปี้นมีโอกาสได้เรียนตีซิม เหล็ก และไวโอลิน จนพัฒนาไปสู่การเล่นซอด้วงได้ด้วยตนเอง

ไม่ได้ตอบสนองทันที

การศึกษาของกลุ่มบ้านเรียนนั้น มีกิจกรรมที่เกิดขึ้นมากมาย เช่น การฝึกการอ่าน การ เขียน การวาดภาพ การคิดเปรียบเทียบความคิดเชิงธรรมะ การเรียนศิลปวัฒนธรรมไทย แต่ กิจกรรมดังกล่าวนั้นเกิดขึ้นด้วยหัวใจรักและมีความประทับใจในเรื่องรามเกียรติ์ของเด็ก ๆ ในกลุ่ม ทั้งสิ้น แม่นิมและพ่อป้อมมีโอกาสได้พาป้อมปี้นไปดูการแสดง “รามายณะฉบับอาเซียน” และโซนที่ ธรรมศาสตร์ รวมทั้งไปดูจิตรกรรม ฝาผนังที่วัดพระแก้ว ป้อมปี้นไฝฝืนที่จะเรียนโซนและทำหัวโซน มานานแล้ว แต่เวลาและโอกาสยังไม่เอื้ออำนวย บางครั้งป้อมปี้นเริ่มประดิษฐ์หัวโซนจากเศษ กระดาษด้วยตนเอง ในที่สุดเด็ก ๆ ในกลุ่มบ้านเรียนก็ได้มีโอกาสเรียนทำหัวโซนจากคุณตาสภาพร ที่สอนให้ฟรี “เด็ก ๆ โชคดีที่ได้พบคุณครูผู้มีจิตวิญญาณในการถ่ายทอดศิลปะไทยอีกแขนงหนึ่ง” แม่นิมมักจะอธิบายให้ป้อมปี้นฟังเสมอ เมื่อไม่ได้ตอบสนองความต้องการของป้อมปี้นในทันทีว่า

“ถ้าต้องตอบสนองความต้องการของลูกในทันทีทันใด ก็หมายความว่าถึง การต้องเปลี่ยนแปลง หรือหาสิ่งแฉะล้อมใหม่ ๆ ตลอดเวลา และเพื่อเป็นการ สังเกตดูว่าลูกมีความสนใจในสิ่งนั้น ๆ นานแค่ไหน เมื่อลูกยังรักษาเจตจำนงเดิม อย่างชัดเจน เราจำเป็นต้องรอเวลาและโอกาสที่เหมาะสมอยู่ ซึ่งโอกาสที่ดีของ

เราจะต้องมาถึงอย่างแน่นอน ไม่ว่าวันใดก็ตามหนึ่ง ตราบใดที่เรามีศรัทธาตั้งมั่น ต่อความต้องการนั้น”

นอกจากนี้ น้องป้อมปิ่นยังมีความสนใจในภาษาสเปน คณิตศาสตร์ที่ฝึกคำนวณจากการซื้อของประจำวัน การเปรียบเทียบราคา การนับจำนวนตัวละครในรามเกียรติ์ การเรียนรู้ทัศนียมจากราคาน้ำมัน ซึ่งเป็นการค้นพบวิธีคำนวณด้วยตัวเอง

“ป้อมปิ่นบอกคุณแม่ว่าสนใจเรียนภาษาสเปนมากกว่าภาษาอังกฤษ ในขั้นต้นคุณแม่จึงขอยืมซีดีเรื่องการฝึกภาษาสเปนมาให้ มีคุณพ่อคอยช่วยเหลือได้เป็นอย่างดี เราไม่เห็นความจำเป็นต้องบังคับป้อมปิ่นให้เรียนภาษาอังกฤษ เพราะป้อมปิ่นสามารถจำคำศัพท์ที่สนใจได้ถึงแม้ยังไม่มากนัก เราพร้อมที่จะรอจังหวะเวลาที่ป้อมปิ่นเกิดแรงบันดาลใจเอง และนั่นจะเป็นโอกาสที่จะได้มาฝึกการเรียนรู้ไปด้วย ๆ กัน เราก็จะได้เห็นพัฒนาการเขาชัดเจนมากขึ้น ในช่วงนี้ป้อมปิ่นมีความสนใจตัวเลขที่เพิ่มขึ้นเป็นจำนวนสองหลัก เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ จนเป็นหลักแสน หลักล้าน จากการบวกเพิ่ม และชอบตั้งโจทย์ให้คุณแม่ตอบ พร้อมกับให้คุณแม่ตั้งโจทย์การบวกเพิ่ม หักออก ทั้งโจทย์ตัวเลข และโจทย์ที่แต่งจากความคิดเชื่อมโยงกับเรื่องราวในชีวิต เช่น การนำขนมไปฝากขายว่าจะต้องได้เงินเป็นจำนวนเท่าไรในแต่ละครั้งที่ส่งไป ป้อมปิ่นค้นพบวิธีคิดได้เองจนเราแปลกใจ ความคิดเชิงตรรกะเกิดขึ้นเสมอจากการพูดคุยในชีวิตประจำวัน ทักษะในการคำนวณของป้อมปิ่นพัฒนาไปพร้อมกับกระบวนการสนใจใคร่รู้ในเรื่องการวัดระยะ น้ำหนัก ส่วนสูง และเชื่อมโยงบวกลบโจทย์ที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันในการซื้อของ การจดบันทึกต้นทุน รายรับ จากการส่งขนมไปขาย สานต่อด้วยกระบวนการแบ่งกำไรไปทำกิจกรรมเล็ก ๆ น้อย ๆ เช่น การทำบุญ การซื้อหนังสือที่น่าสนใจได้อย่างเป็นประโยชน์ สนใจกับกับนับจำนวนตัวละครแต่ละประเภทในรามเกียรติ์ รู้จักเปรียบเทียบราคาสิ่งของ และเลือกซื้อของที่ราคาถูกลงกว่า เปรียบเทียบราคาน้ำมันไว้รายงานคุณแม่บ่อย ๆ คุณแม่ไม่ได้สอนให้ป้อมปิ่นท่องสูตรคูณ เพราะมีวิธีการเรียนรู้ที่ไม่ใช่เกิดจากการท่องจำ แต่จะเชื่อมโยงจากความเข้าใจให้พัฒนามาเป็นการสร้างกระบวนการจำด้วยตัวของป้อมปิ่นเอง ป้อมปิ่นเรียนรู้การเล่นหมาก หอคอยจากน้องอ้อและพี่เอ็กจากกลุ่มบ้านเรียน โดยทำกระดานหมากฮอสไว้เล่นที่บ้านกับคุณแม่ในเวลาว่าง เราคอยสังเกตพัฒนาการของป้อมปิ่นอยู่เสมอ หลังจากที่ได้เข้า

กลุ่มบ้านเรียน ป๋อมป๋อนเริ่มเรียนรู้จักการเปรียบเทียบทั้งจำนวนเต็มและทศนิยมง่าย ๆ จากราคาน้ำมัน ราคาของใช้จำเป็นที่เราต้องซื้อประจำสัปดาห์ เกมเศรษฐกิจ เกมท่องเที่ยว โดมิโน เริ่มสนใจเรื่องการนับเหรียญเงิน บันทึคน้ำมันเป็นเบี้ยเงินนำมาเล่นเกมกับคุณแม่ เริ่มเรียนรู้ความเข้าใจเรื่องเวลาจากการดูนาฬิกาที่สอดคล้องกับกิจกรรมในชีวิตประจำวัน และชอบการบวกเลขจากตัวรวมเมล็ดทุกครั้งทีไปกับแม่ โดยเราใช้วิธีทบทวนการคิดคำนวณด้วยการเล่นเกม ถามตอบ หรือเขียนโจทย์ในรูปแบบฝึกหัดให้ป๋อมป๋อนฝึกคิดฝึกเขียน ซึ่งป๋อมป๋อนก็ทำด้วยความสนใจเสมอ”

การแลกเปลี่ยนเรียนรู้

นอกเหนือไปจากกระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นเองตามความสนใจ และการเรียนรู้โดยธรรมชาติจากสิ่งรอบตัวแล้ว รายการ National Geographic ก็เป็นสื่อในการเรียนการสอนอย่างหนึ่งที่แม่เริ่มใช้สอนลูก และน้องป๋อมป๋อนก็ใช้ความรู้ที่ได้จากการดูรายการดังกล่าวไปวิเคราะห์วิจารณ์ร่วมกับเพื่อน ๆ กลุ่มบ้านเรียน ซึ่งแม่เริ่มให้ความสำคัญกับการสานต่อกระบวนการเรียนรู้นี้เข้ากับชีวิตประจำวันให้เกิดประโยชน์ และดำรงความใฝ่รู้ต่อไปโดยมีการศึกษาเพิ่มเติมและเลือกประสบการณ์ที่ถูกต้อง ดังที่แม่เริ่มให้สัมภาษณ์ว่า

น้องป๋อมป๋อนมักนำเรื่องราวเหล่านี้โดยเฉพาะเรื่องของชีวิตสัตว์ และธรรมชาติไปแลกเปลี่ยนพูดคุยกับเพื่อน ๆ โดยเฉพาะพี่เล็ก น้องอ้อ อยู่บ่อย ๆ ซึ่งสามารถสังเกตเห็นได้ว่าเด็ก ๆ ได้รับทักษะในการเรียนรู้อีกมิติหนึ่งที่มีกระบวนการวิเคราะห์วิจารณ์ร่วมอยู่ด้วย และสิ่งที่สำคัญของการสานต่อกระบวนการบ้านเรียนคือ ทำอย่างไรจะเป็นผู้ร่วมดำรงความใฝ่รู้ในตัวเด็ก ๆ ให้พัฒนาผ่านกระบวนการชีวิต เพื่อประโยชน์ของกระบวนการศึกษาและการดำรงชีวิตให้เกิดคุณประโยชน์ เพราะสิ่งที่ได้มาจากในหนังสือ คำบอกเล่า โทรทัศน์ หรือสื่อสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ ยังไม่ใช่ความรู้ที่ถูกต้องเสมอไป อย่าเชื่อใคร ง่าย ๆ เพียงเพราะเป็นบุคคลที่เราชื่นชมทั้งหมดเป็นเพียงองค์ความรู้ที่ผ่านประสบการณ์ของผู้อื่น ซึ่งเราสามารถหาความรู้ในเรื่องราวต่าง ๆ เพิ่มเติมและใช้ความคิดพิจารณาประกอบกันไป ไม่มีสิ่งใดถูกต้องทั้งหมด และก็ไม่มีสิ่งใดผิดทั้งหมด และมีความรู้ที่จะเกิดจากประสบการณ์ตรงและเป็นความจริงอีกมากมายที่เราสามารถเรียนรู้เพิ่มเติมได้เรื่อย ๆ โดยเฉพาะการเรียนรู้เพื่อพัฒนาจิตใจของตนเอง เพราะเราอยู่ระหว่างกระบวนการ

ศึกษาเรียนรู้ชีวิต เพื่อการเลือกใช้ความรู้ในการรักษาชีวิต ในการเลือกประสบการณ์เพื่อการดำรงชีวิตให้เป็นคุณ และไม่เป็นโทษภัยต่อตนเอง และธรรมชาติ นี่เป็นแนวทางที่พร่ำสอนบ่อมปีนตลอดเวลา ซึ่งบ่อมปีนอาจจะยังไม่เข้าใจในวันนี้ แต่คงจะมีประสบการณ์ที่ทุกคนจะได้ค้นพบร่วมกันในวันเวลาต่อไป”

แม้นิรมใช้หลักธรรมจากพุทธศาสนาเป็นแกนหลักเพื่อเชื่อมโยงชีวิตประจำวันที่บ่อมปีนเรียนรู้ ดังนี้

1. การรู้จักตนเอง

-พัฒนาการทางกาย และชีววิทยาเบื้องต้น

-การรู้จักตัวเอง การฝึกพัฒนาการทางภาษา คณิตศาสตร์ และทักษะพิเศษที่สอดคล้องกับความถนัดและความสนใจ

-องค์ประกอบของชีวิตพื้นฐาน (ธาตุทั้งสี่และหก)

-การรักษาสมดุลของชีวิต : อาหารดีมีประโยชน์ อากาศ การออกกำลังกาย การรักษาอารมณ์ สุขภาพอนามัย

-การปฏิบัติตามสิทธิและหน้าที่อย่างถูกต้องเหมาะสม

หลักธรรมสนับสนุน

1.1 การดำรงพื้นฐานของชีวิต โดยมีศีล 5 เป็นตัวตั้ง เพื่อควบคุมอายตนะทั้งหกในทางเจริญ สร้างสภาวะของจิตที่สะอาด

1.2 การดำรงชีวิตด้วยอาหารดีมีประโยชน์ ครบทั้ง 4 ประเภท ได้แก่

ก. กวฬิงการอาหาร	อาหารเป็นคำ ๆ ซึ่งหมายถึงอาหารโดยทั่วไป
ข. ผัสสาหาร	อาหาร คือ ผัสสายตนะ การกระทบทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ
ค. มโนสัจเจตนาหาร	อาหาร คือ ความตั้งใจ ในการประกอบกรรมดีกรรมชั่ว
ง. วิญญาณาหาร	อาหาร คือ วิญญาณ ความรู้สึกรู้จัก

1.3 เนื่องจากความเป็นมนุษย์ตามหลักพระพุทธศาสนา แบ่งออกเป็น 5 จำพวก ได้แก่

ก. มนุสสเนรยโก	มนุษย์นรก เป็นพวกที่ชอบทำความเดือดร้อนให้แก่ตนเองและผู้อื่น

ข. มนุสสตีรฉานโน	มนุษย์เดรัจฉาน เป็นพวกที่ชอบขวาง คือ กระทำตนให้เป็นอุปสรรคต่อสิทธิและหน้าที่
ค. มนุสสเปโต	มนุษย์เปรต เป็นพวกที่โง่กินเป็นนิสัย ใช้ชีวิต ไม่สมดุ
ง. มนุสสมนุโส	มนุษย์แท้ ๆ เป็นผู้มีหลักมนุษยธรรม รักษา ศีล 5
จ. มนุสสเทโว	มนุษย์เทวดา เป็นผู้ที่ประกอบคุณงามความดี บำเพ็ญกิจเพื่อประโยชน์ทั้งส่วนตัวและ ส่วนรวมให้สมบูรณ์

2. การรู้จักสังคม

-ครอบครัว ชุมชน ตั้งแต่หน่วยใกล้บ้าน หน่วยที่เกี่ยวข้องจนถึงระดับประเทศ สังคม
โลก และการมีส่วนร่วมเบื้องต้น

-การร่วมอนุรักษ์ศิลปกรรม ประเพณี ระเบียบแบบแผนกฎหมายพื้นฐาน ภูมิปัญญา
และเอกลักษณ์ของชาติไทย

หลักธรรมสนับสนุน

ใช้หลักสังคหวัตถุ 4 เป็นพื้นฐาน ได้แก่

ก. ทาน	การเกื้อกูลด้วยทรัพย์และสิ่งของ
ข. ปิยวาจา	การเจรจาถ้อยคำที่ไพเราะ รักษาใจกัน
ค. อัตถจริยา	การเอื้อเพื่อ ช่วยถูกระหว่างกันและกัน
ง. สมานัตตตา	การวางตนสม่ำเสมอไม่ถือตัวเพราะมีทรัพย์หรือยศมากกว่าเขา

3. การรู้จักธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

-ความสัมพันธ์ขององค์ประกอบของธาตุในธรรมชาติ (ธาตุทั้งสี่และหก)

-โครงสร้างชีวิตวิทยาเบื้องต้น สิ่งแวดล้อม ระบบนิเวศ และ การร่วมดูแลรักษา

-การรักษาความสมดุลของสิ่งมีชีวิตในระบบนิเวศ

หลักธรรมสนับสนุน

ใช้หลักปริญา 3 ได้แก่

ก. ญาตปริญา การกำหนดรู้ด้วยความรู้ (หลักวิชาการ – Knowledge)

ข. ตรีนปริญา การกำหนดรู้ด้วยการคิด พิจารณา (ประสบการณ์ – Select
Consideration)

ค. ปหานปริญา กำหนดรู้ด้วยการละ (การรักษาสมดุล – Balancing Procedure)

4. การฝึกใช้ชีวิต

-การนำหลักพระพุทธศาสนามาพัฒนาชีวิต
-การเชื่อมโยงเครื่องมือการเรียนรู้ไปสู่การพัฒนาองค์ความรู้ และสร้างปฏิสัมพันธ์เพื่อพัฒนาทักษะการใช้ชีวิต ตามความถนัดและความสนใจ

-การสร้างสรรคสิ่งที่มีประโยชน์ มีคุณ และหลีกเลี่ยงสิ่งที่มีโทษต่อสิ่งมีชีวิตและธรรมชาติ (ทำในสิ่งเจริญหลีกเลี่ยงในการเสื่อม)

-การประหยัด มัธยัสถ์ รู้จักประมาณการใช้สอย ปฏิบัติตามแนวพระราชดำริ “เศรษฐกิจพอเพียง”

-การมีวินัย ตรงต่อเวลา การบริหารเวลาและใช้เวลาให้เป็นประโยชน์

-การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรอย่างประหยัดและคุ้มค่า

-การบำรุงดูแลรักษาซ่อมแซมวัสดุที่คร่ำคร่าให้เกิดประโยชน์

หลักธรรมสนับสนุน

4.1 การนำธรรมะมาแก้ไขปัญหาชีวิตและประยุกต์ใช้ในกระบวนการศึกษาเรียนรู้ด้วยการใช้หลักอริยสัจ 4 คือ

ก. ทุกข์ ปัญหาในชีวิต (โจทย์ปัญหาของการไม่รู้)

ข. สมุทัย เหตุที่ทำให้เกิดทุกข์ (การรวบรวมข้อมูล ความรู้)

ค. นิโรธ การดับทุกข์ (หลักการทดลอง วิเคราะห์ สรุปประเด็น)

ง. มรรค ข้อปฏิบัติในการดับทุกข์ (การดำเนินตามวิธีการที่ถูกต้อง)

4.2 การรักษาชีวิตให้เว้นจากกรรมกิเลส 4 อบายมุข 4 อบายมุข 6 และอนัตตะ 6 ได้แก่

ก. กรรมกิเลส 4 คือการกระทำที่เศร้าหมอง 4 อย่าง ได้แก่ ฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม พูดยุติ

ข. อบายมุข 4 คือปากทางแห่งความเสื่อมทรัพย์ 4 ประการ ได้แก่ เป็นนักเลงหญิง เป็นนักเลงสุรา เป็นนักเลงการพนัน คบคนชั่วเป็นมิตร

ค. อบายมุข 6 คือปากทางแห่งความเสื่อมทรัพย์ 6 ประการ ได้แก่ เป็นนักเลงสุรา เที่ยวกลางคืน เที่ยวดูการเล่น เล่นการพนัน คบคนชั่วเป็นมิตร เกียจคร้าน

ง. อนัตตะ 6 ประโยชน์มิใช่คุณ 6 ประการ เป็นทางแห่งความเสื่อมความฉิบหาย ได้แก่ นอนตื่นสาย เกียจคร้าน คุยง่าย เชื่อง่าย เดินทางไกลคนเดียว

4.3 การพิจารณาธรรมที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ปัจจุบัน โดยใช้หลักของ ทิฏฐิธัมมิกกัตถประโยชน์ คือ

- ก. อุภูฐานสัมปทา ถึงพร้อมด้วยการหมั่น ความขยันในการหาเครื่องเลี้ยงชีพ ใน การศึกษาและการทำหน้าที่ธุระของตน
- ข. อารักขสัมปทา การรักษาทรัพย์ที่หามาได้ ดูแลไม่ให้เป็นอันตราย รักษาฐานะ ของตัวไม่ให้เสื่อมเสียไป
- ค. กัลยาณมิตตา ความมีเพื่อนเป็นคนดี ไม่คบคนชั่ว
- ง. สมชีวิตา การเลี้ยงชีพสมควรแก่ทรัพย์ที่หามาได้ ไม่ให้ผิดเคืองหรือฟุ่มเฟือย (ฟุ่มเฟือย)

4.4 การใช้ปัญญาพิจารณาความสุขที่พึงได้รับตามกาลอันสมควร (สุขของผู้ครอง เรือน) 4 ประการ คือ

- ก. สุขเกิดจากการมีทรัพย์
- ข. สุขเกิดจากการใช้จ่ายทรัพย์ที่หามาได้
- ค. สุขจากการไม่เป็นหนี้
- ง. สุขจากการงานที่ไม่เป็นโทษ

4.5 การใช้หลักฆราวาสธรรม 4 ประการคือ

- ก. สัจจะ การรักษาความจริง
- ข. ทมะ การฝึก การข่มใจ
- ค. อธิษัณฺติ ความอดทน อดกลั้น ด้วยการใช้อุปปัญญา
- ง. จาคะ การปล่อยวาง การสละ ให้ทรัพย์สิ่งของด้วยจิตไม่ตระหนี่

จากหลักธรรมข้างต้น แม้นิมอธิบายถึงภาพของการจัดการศึกษาโดยครอบครัวที่ทำอยู่ ดั่งนี้

“ภาพโดยรวมของบ้านเรียนนั้นจะเชื่อมโยงเป็นมิติสัมพันธ์ อย่างไม่แยก เป็นวิชาเหมือนในโรงเรียน เริ่มต้นจากการเรียนรู้จักดูแลรักษาตนเอง ร่วมกับคนใน ครอบครัว สังคม ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การปฏิบัติตนเป็นคนดีตามหลักพุทธ ศาสนา ความรักที่มีต่อเอกลักษณ์ความเป็นชาติไทย ผ่านการอ่าน การเขียน การ ฟัง การสังเกต การพูดคุยแลกเปลี่ยน ฝึกทักษะการคิดการสังเกต การทดลอง การ ทำกิจกรรม การวาดภาพซึ่งถ่ายทอดผ่านจินตนาการการคิดของตนเอง ความคิด เชื่อมโยงหรือการสรรหาวิธีการที่ค้นพบล้วนผ่านกระบวนการคิดจากสติปัญญา และพัฒนาการไปตามวัย สิ่งแวดล้อม และความพร้อมของตัวเด็กเอง”

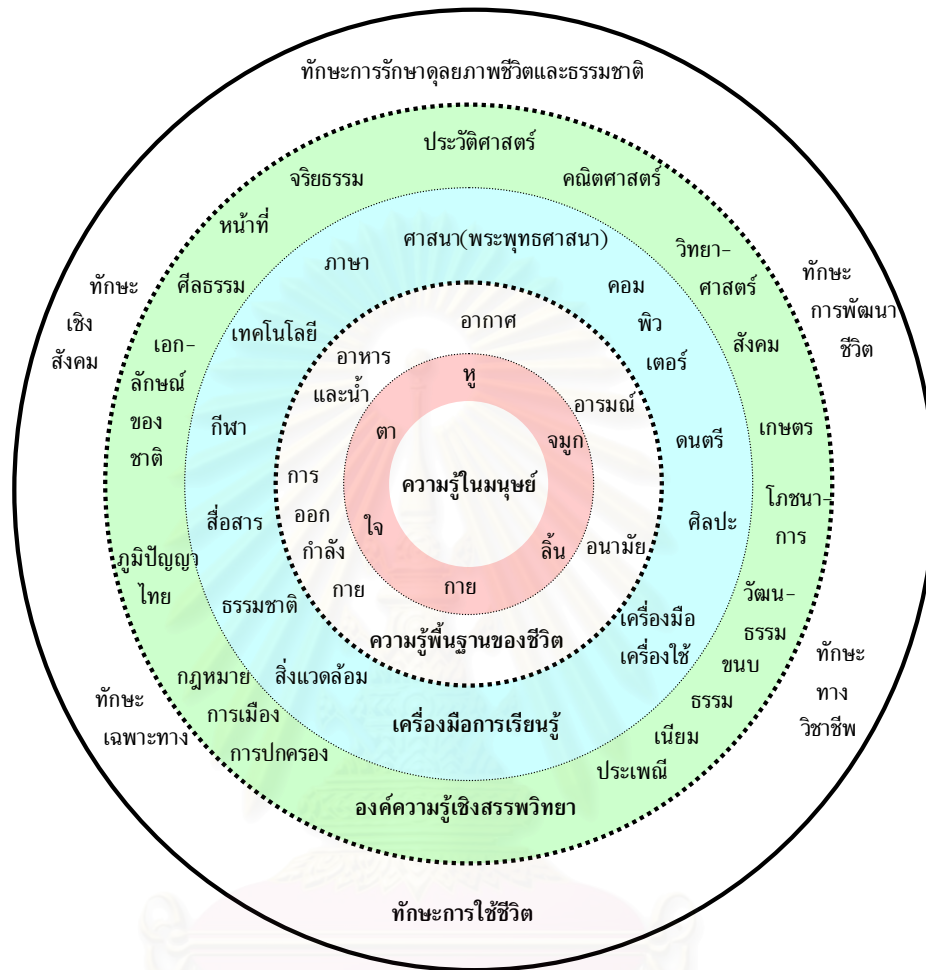
จากการนำหลักกรรมมาเป็นหลัก แล้วเชื่อมโยงไปสู่การเรียนรู้สำหรับลูก แม่нім สร้างแผนภูมิการเรียนรู้ ดังนี้

แผนภูมิที่ 2 แผนภูมิแสดงการเรียนรู้เพื่อการสร้างภูมิปัญญาแห่งตน

จากการเชื่อมโยงหลักกรรมมาสู่การเรียนรู้เพื่อสร้างภูมิปัญญาแล้ว แม่німยังเชื่อมโยงกระบวนการเรียนรู้ไปสู่การมีทักษะต่าง ๆ ดังนี้

แผนภูมิที่ 3 แผนภูมิแสดงความสัมพันธ์ของการสร้างกระบวนการเรียนรู้

แม่นี้มีการร่วมแลกเปลี่ยนประสบการณ์และร่วมเป็นสิ่งแวดล้อมที่สร้างสรรค์ให้แก่ลูกเสมอ โดยมีพ่อเป็นพี่ที่ปรึกษาและผู้สนับสนุนอย่างดี แม่นี้มักพัฒนาการให้พ่อเป็นตลอดในช่วงที่ยังเล็ก เพื่อที่เก็บเอาไว้ให้พ่อเป็นอ่าน โดยอธิบายว่า

“เพราะความรู้จะเพิ่มมากขึ้น ๆ ไปเรื่อย ๆ และจะรอนกว่าพ่อเป็นสามารถคิดสร้างสรรค์การบันทึกเรื่องราวต่าง ๆ เก็บเอาไว้เป็นข้อมูลประจำตัวเองได้ เมื่อพ่อเป็นมีความไม่เข้าใจเรื่องใด ก็นำมาพูดคุยกับพ่อแม่ เพื่อจะด้วยกันเรียนรู้หาความเข้าใจในประสบการณ์ต่าง ๆ ร่วมกัน”

เรียนรู้ในสิ่งที่สนใจ

เมื่อเข้ากลุ่มบ้านเรียนไปได้ระยะหนึ่ง แม่นิ่มและป้อมปิ่นได้พบกับเพื่อนใหม่อีกหลายคนรอบครัวที่ป้อมปิ่นแสนประทับใจ แต่แม่นิ่มก็จะจัดเวลาเพื่อให้ได้ทำกิจกรรมในบ้าน เหมือนเป็นการพักเพื่อให้กิจกรรมการเรียนรู้ในบ้านยังคงอยู่ ดังรายละเอียดที่แม่นิ่มเล่าว่า

“นอกจากกิจกรรมปกติที่เราทำกันอยู่ ก็ได้พาป้อมปิ่นออกไปร่วมกับการประชุมของกลุ่มบ้าง บางช่วงเวลาที่พิจารณาแล้วเห็นว่าเราเองเสียจังหวะของชีวิตไป ก็ต้องหยุดพักการออกนอกบ้านไปร่วมประชุม หรือกิจกรรมของกลุ่มบ้าง เพื่อจะได้รักษากิจกรรมการเรียนรู้ของลูกอย่างเป็นจังหวะ ไม่ให้เกิดความถี่ที่กระโดดไปกระโดดมา ซึ่งจะทำให้ชีวิตของเราเสียศูนย์” แม่นิ่มต้องคอยพูดคุยให้ป้อมปิ่นเข้าใจเสมอ และป้อมปิ่นก็จะรับฟัง และยอมรับได้โดยที่อาจจะยังไม่เข้าใจทั้งหมด แต่แม่นิ่มก็สังเกตว่าป้อมปิ่นก็มีหลายสิ่งที่มีความสุขกับได้อยู่หนึ่ง ๆ เพื่ออยู่กับกิจกรรมที่อยากทำ ป้อมปิ่นใช้โอกาสหยุดคิด เพื่อสำรวจความต้องการในการเลือกทำกิจกรรมต่าง ๆ ได้อย่างมีความสุขและภูมิใจกับการได้ทำสิ่งนั้น ๆ ซึ่งกิจกรรมที่ป้อมปิ่นชอบมาก และมีความกระตือรือร้นเตรียมพร้อมอยู่เสมอ คือ การไปวัดทุกเช้าวันพระ การได้ไปกราบหลวงพ่อ และนำนิทานธรรมกลับมาบันทึกลงสมุด การไปทำหัตถ์กับเพื่อน ๆ ในตอนบ่ายวันพระด้วย การได้เรียนโยนลูกปัดวันเสาร์ การเรียนฟุตบอลและการเรียนเทนนิสกับในวันอาทิตย์ และการเรียนไวโอลินในวันจันทร์ที่โรงเรียนดุริยางค์ ทุกสิ่งทุกอย่างมีลำดับขั้นของการพัฒนาได้ดีขึ้น”

กิจกรรมที่ป้อมปิ่นไม่ชอบการบังคับให้เรียน และไม่ชอบการนั่งเรียน คือ ดนตรีไทย แม่นิ่มจึงใช้วิธีปล่อยตามธรรมชาติ เพราะดูว่าป้อมปิ่นสนใจอยากเรียนหรือไม่ แต่ให้เป็นไปตามวิธีการของป้อมปิ่นเอง และปรากฏว่าในแต่ละครั้งคือ ป้อมปิ่นวิ่งเล่นอยู่รอบ ๆ วง ไป ๆ มา สลับกับการตีฉิ่งบ้าง ไม่ยอมมานั่งตีฆ้องหรือมโหรีกับกลุ่มพี่น้องบ้านเรียนเลย ยกเว้นเพลงลาวครวญ และคางคากินกล้วยที่เล่นได้คล่อง แต่สิ่งที่น่าแปลกใจ คือ ป้อมปิ่นมีพัฒนาการการตีฉิ่งที่ดีมาก และสามารถกลับมาซ้อมฆ้องต่อเพลงที่สนใจเองที่บ้าน กางไน้ต และฝึกด้วยตัวเองอย่างตั้งใจ เมื่อถามป้อมปิ่นว่า “ทำได้อย่างไร” ป้อมปิ่นตอบว่า “เวลาที่วิ่งเล่น ก็จะฟังเสียงไปด้วย” เวลาที่แม่นิ่มเล่นดนตรีไทยอยู่ที่บ้าน จะสังเกตเห็นว่าป้อมปิ่นจะร้องทำนองตามไปด้วยเสมอ แม่นิ่มเล่าว่า

“เรื่องแปลกอีกเรื่องก็คือ ป้อมปิ่นสามารถแกะโน้ตเพลงทิพย์ดุริยางค์ ออกมาจากเนื้อร้องทางทีวี แถมยังสอนคุณแม่ได้อีกด้วย ถึงเริ่มแน่ใจและยอมรับแล้วว่าป้อมปิ่นสนใจ และหาวิธีเรียนรู้ด้วยวิธีที่ถนัดจริง ๆ ป้อมปิ่นเริ่มสนใจการสี ซอ จึงขอให้คุณแม่สอน แม้เราจะขอให้รออีกสักนิด แต่ปรากฏว่าป้อมปิ่นไม่ยอกรอ ทดลองสีด้วยตัวเอง โดยใช้โน้ตและการสีเลียนแบบจากการสีไวโอลินจนได้ สำหรับการเรียนไวโอลิน ที่คุณแม่แสนจะเหนื่อยใจที่ต้องคอยบอกให้ขยันซ้อม เพราะป้อมปิ่นมักใช้เวลาไปกับกิจกรรมงานประดิษฐ์ และกิจกรรมการอ่านอย่างไม่เว้นแม้ยามค่ำคืน แต่เมื่อเวลาที่ป้อมปิ่นไปต่อเพลงกับคุณครูสอนไวโอลิน ก็ได้รับคำชมจากคุณครูทุกที”

ความสนใจของป้อมปิ่นยังไม่หยุดอยู่แค่ตรงนั้น แม่นิมนิยังพบความสนใจของลูกในด้าน กีฬาอีกด้วย จึงสนับสนุนกิจกรรมเกี่ยวกับกีฬาที่ลูกสนใจ ดังที่แม่นิมนิเล่าว่า

“จากที่มีมหกรรมกีฬาต่าง ๆ เข้ามาสู่ประเทศไทย เช่น ในช่วงที่มีบอลลูโร ที่ป้อมปิ่นได้ขออนุญาตคุณแม่ติดตามดูอย่างสนใจ ไม่ยอมพลาดเมื่ออยู่บ้าน และยังขอทำบันทึกผลการแข่งขันในทีมที่สนใจ นอกจากนี้ยังขอตัดภาพบอลลูโรจาก หนังสือพิมพ์มาติดเองในสมุดอย่างภาคภูมิใจ กีฬาโอลิมปิกก็เช่นกัน ทุกบ่ายที่อยู่ บ้านจึงเป็นการเรียนรู้เรื่องกีฬาผ่านการติดตามกีฬาโอลิมปิกทุกประเภทที่มีการ ถ่ายทอด ทำให้เราทราบว่าป้อมปิ่นสนใจกีฬาแทบทุกประเภททีเดียว และยังคอย หาทีมที่ตัวเองตั้งใจเชียร์ในแต่ละการแข่งขันด้วย กีฬาที่สนใจมากเป็นพิเศษ คือ ฟุตบอลและเทนนิส ติดตามจนสามารถเล่าพร้อมวิพากษ์วิจารณ์ให้ใครต่อใครฟัง ได้ จนครั้งหนึ่งป้อมปิ่นได้มีโอกาสไปดูการแข่งขันเทนนิสเดวิสคัพ เราถึงได้รู้ว่า ป้อมปิ่นมีความสนใจกีฬาประเภทนี้อยู่ไม่น้อยเลยทีเดียว เพราะป้อมปิ่นสามารถ รู้จักนักเทนนิสที่ลงแข่งในการแข่งขันนี้ทุกคน จากการติดตามข่าวกีฬาในโทรทัศน์ มาตลอด จากการชมการแข่งขันในครั้งนี้นี่ส่งผลให้ป้อมปิ่นอยากที่จะเป็นนักเทนนิส บ้าง อยากที่จะทำการแข่งขันแบบนี้บ้าง เราจึงได้หาโอกาสที่จะเพิ่มพูนประสบการณ์การฝึกของป้อมปิ่นต่อไปโดยการพาไปเรียนเทนนิส”

น้องป้อมปิ่นสนใจภาษาไทยโดยเฉพาะเรื่องบทกลอนมาก และท่องกลอนในหนังสือ รามเกียรติ์ตอนที่ชอบได้ ถึงแม้จะเป็นบทกลอนที่ยาวมาก ๆ แม่นิมนิเล่าที่มาให้ฟังว่า

“ป้อมปิ่นพบกับพี่อ้อพเป็นสมาชิกอีกคนที่อยู่ในกลุ่มบ้านเรียน ท่องกลอน พฤษภาศรฯ ให้ฟัง ป้อมปิ่นขอให้คุณแม่เขียนให้ และป้อมปิ่นก็เขียนตามอย่าง ตั้งใจ จากนั้นก็เริ่มหัดแต่งกลอน เรื่อง หมาที่เอามาเลี้ยง หรือแต่งให้คุณพ่อในวันเกิด...”

“...เรื่องการเรียนรู้พัฒนาภาษาไทยของป้อมปิ่นที่คุณแม่ไม่เป็นห่วงเลย เพราะป้อมปิ่นมีนิสัยรักการอ่านอยู่ในหัวใจอย่างเต็มร้อย เวลาว่างของป้อมปิ่น คือ การวาดภาพ อ่านหนังสือ และทำงานประดิษฐ์ สลับกันไปมาตลอดเวลาโดยที่แม่ไม่ต้องเสนอแนะอะไรเลย เฉพาะอย่างยิ่งเรื่องของรามเกียรติ์ที่พยายามตั้งใจอ่านอย่างจริงจัง เพื่อต้องการรู้เรื่องราว จนสามารถเล่าถ่ายทอดให้พ่อแม่ รวมถึงเพื่อน ๆ ฟังได้ด้วย เพียงแต่บางครั้งเราต้องคอยเข้ามาช่วยอ่านหนังสือกับป้อมปิ่นด้วย เพื่อการช่วยให้เกิดบรรยากาศที่สนุกสนานกับการพัฒนาการอ่าน และจะได้ตรวจสอบวิธีการอ่านด้วยว่าถูกต้องหรือไม่อย่างไร นอกจากนี้ยังชอบนับพยางค์ในแต่ละบทกลอนที่สนใจ และเริ่มอยากที่จะแต่งกลอนเอง ป้อมปิ่นเริ่มสนใจบันทึกเรื่องราวที่สนใจด้วยวิธีการของตัวเอง แม่เป็นเพียงคอยตรวจสอบการเขียน และสนุกกับการได้เรียนรู้ความคิด ความสนใจของลูก...”

กระบวนการเรียนรู้ของน้องป้อมปิ่นจะเกิดจากความสนใจ และได้ลงมือทำ การได้สัมผัสจับต้อง และการทดลองทำสิ่งต่าง ๆ ด้วยตนเอง ดังที่แม่นิมเฒ่าว่า

“พี่ ๆ ทุ่งแสงตะวัน มอบหนังสือสวนผักไร้พิษภัยให้เด็ก ๆ กลุ่มบ้านเรียนทุกคน ป้อมปิ่นสนใจมาก ขอจดชื่อผักต่าง ๆ ลงสมุด และชวนคุณพ่อนามาเมล็ดพันธุ์ผักวางตุ้งที่แถมมากับหนังสือไปปลูกกันที่บ้านคุณปู่ที่แม่กลอง ลูกช่วยขุดดินทำงานอย่างขยันขันแข็ง ลูกอยากมีที่ทำฟืชผักสวนครัวที่บ้านของเรา ลูกพยายามปลูกหลายอย่างแล้ว แต่เมื่อเริ่มจะโตก็มักจะตายเสียก่อนทุกครั้งไป คุณแม่ต้องไปถามผู้มีประสบการณ์จึงทราบว่าบ้านในเมืองมีมดมาก รากผักในกระถางถูกมดกิน แม่กับลูกจึงลองไปยกกระถางดู ก็พบว่าเป็นจริง เพราะมีมดอยู่มากมาย”

“การได้ไปเรียนรู้การทำหัวโขนจากการลงมือประดิษฐ์ด้วยตัวเองทุกขั้นตอน ทำให้ป้อมปิ่นมีพัฒนาการในการวาดภาพหุ่นมาอย่างเก็บรายละเอียดได้ดี

มากขึ้น คุณแม่ดีใจมากที่เด็กชน ๆ สามารถนั่งนิ่ง ทำงานประดิษฐ์หัวโขนได้อย่างน่ารักจนผู้ใหญ่ที่พบเห็น แม้แต่คุณตาที่สอนยังชื่นชมเมื่อเห็นภาพเด็ก ๆ ตั้งใจทำงานอย่างไม่สนใจสภาพแวดล้อมภายนอกเลย”

การได้พบได้รู้จักกับครอบครัวใหม่ในกลุ่มบ้านเรียน ทำให้พบกับความหลากหลายของแต่ละครอบครัว เช่น มีครอบครัวที่พูดภาษาอังกฤษเป็นภาษาหลัก ทำให้ป้อมเป็นเริ่มสนใจที่จะเริ่มเรียนรู้ภาษาอังกฤษบ้าง และครอบครัวนั้นได้ให้เล่นเกมภาษาอังกฤษมาฝึก ป้อมเป็นจึงคิดวิธีบันทึกภาพไว้ และจดคำศัพท์ไว้ในสมุดบ้าง รวมทั้งเริ่มสนใจหาคำแปลจากดิคชันนารีในเครื่องคอมพิวเตอร์ด้วย ดังที่แม่นิมให้สัมภาษณ์ว่า

“ป้อมเป็นเริ่มสนใจจากเกมภาษาอังกฤษที่เพื่อนในกลุ่มบ้านเรียนให้ยืม และต่อยอดด้วยการแปลหนังสือ Fun to Learn English เล่มที่ป้อมเป็นสนใจตามแม่ แต่ยังไม่มากนัก เพราะป้อมเป็นสนใจอ่านหนังสือภาษาไทยมากกว่า ส่วนภาษาสเปนก็เช่นเดียวกัน เมื่อป้อมเป็นขอฝึกโปรแกรมสอนภาษาสเปนในเครื่องคอมพิวเตอร์ แล้วบันทึกคำศัพท์ไว้ แต่กิจกรรมของป้อมเป็นมีมาก จนไม่ค่อยมีเวลาใช้คอมพิวเตอร์ เราเห็นว่าเป็นเรื่องดีเพราะคิดว่า ระบบการใช้คอมพิวเตอร์เข้าไปรบกวนสภาพธรรมชาติที่ดีในตัวมนุษย์ค่อนข้างมาก”

ห้องเรียนรถเมล์

การที่แม่นิมเลือกที่จะพาป้อมเป็นขึ้นรถเมล์ ไปทำกิจกรรมต่าง ๆ เป็นผลทำให้มีแบบฝึกหัดคิดเลขในใจที่สนุกอยู่ที่ตัวรถเมล์ที่ได้รับ แม่นิมเล่าว่า

“รถเมล์เป็นห้องเรียนเคลื่อนที่ที่น่ารักของเราทีเดียว ป้อมเป็นชอบการบวกรวมเลขเบอร์ดัวร์ และระยะหลังมานี้ป้อมเป็นบวกได้ถูกต้องแม่นยำมากขึ้น เมื่อคุณแม่เปลี่ยนวิธีการคิดบวกเลข ป้อมเป็นก็มักบอกว่าเขาใช้วิธีใด แล้วป้อมเป็นยังชอบเล่นเกมหาคำต่าง ๆ บนป้ายที่ติดในรถเมล์กันอยู่เสมอ นอกจากนี้ การเดินทางกลับไปแม่ฮ่องสอนของครอบครัว ทำให้เกิดการเรียนรู้มากมาย ที่ตั้งใจตั้งแต่แรกเลยคือ การจดหลักกิโลจากหน้าปัดรถ เพื่อคำนวณหาระยะทาง เราได้กลับไปช่วยคุณยายทำงานอย่างตั้งใจทุกคน ป้อมเป็นได้ช่วยคุณยายเก็บธาดูทั้งสิ้น ดอกไม้

จัดดอกไม้ จัดรูปเทียนร่วมกับพี่ ๆ และพี่เณร ป้อมปิ่นพบรูปกลมวยอีกสี่ห้าบน
กล่องไม้ขีดไฟ จึงขอคุณยายมาบันทึกไว้ในสมุด ป้อมปิ่นได้แลกเปลี่ยน พูดคุย เล่า
เรื่องนั้นเรื่องนี้ให้เพื่อน ๆ ฟัง โดยเฉพาะเรื่องสุดสสาร และรวมเกียรติ ระหว่างที่
ว่างไม่มีผู้คนมาซื้อดอกไม้ ป้อมปิ่นก็จะเอาไวโอลินมาสีให้ทุกคนฟัง”

แม่นิ่มเล่าถึงการเรียนรู้ผ่านกิจวัตรประจำวันของลูก และงานที่ได้รับมอบหมายว่า

“ในการดูแลชีวิตประจำวันของตนเอง ป้อมปิ่นรู้หน้าที่ขึ้นมาก คุณแม่คอย
แนะนำบ้าง ป้อมปิ่นจะดูแลหาอาหารเข้ารับประทานด้วยตัวเองได้แล้ว ทอดไข่
ทอดไก่ทานเองได้ อาสาช่วยคุณแม่หั่นผักบ้าง คุณแม่จึงมอบหมายงานช่วยรดน้ำ
ต้นไม้ กวาดบ้าน กรอกน้ำให้รับผิดชอบ ส่วนคุณพ่อให้ช่วยเปิด-ปิดไฟ แต่ป้อมปิ่น
ไม่ค่อยชอบนัก เพราะมักเพลินกับงานประดิษฐ์ หรือการวาดรูปจนลืมดูว่ามีค่า
แล้วหรือยัง แต่เรื่องการออกไปรับคุณพ่อเวลากลับบ้าน ช่วยยกกระเป๋าเข้ามาเก็บ
เปิด-ปิดประตูบ้าน ป้อมปิ่นทำด้วยความกระตือรือร้น และเต็มใจเสมอ ป้อมปิ่นได้
ช่วยคิดเรื่องเวลาแห่งการประหยัดไฟ โดยระหว่าง 10 โมงเช้า จนถึงบ่าย โดยจะ
ออกไปปูเสื่อตั้งโต๊ะเขียนหนังสือ ทำงานที่โรงรถ เวลาเที่ยง ก็จะเข้ามาดูทีวี ดิ
ตามข่าวได้ โดยเฉพาะข่าวกีฬา ส่วนเวลาเย็น 4 โมงครึ่ง จัดให้เป็นเวลาออกกำลัง
กาย ซึ่งคุณแม่ต้องจัดการงานให้เรียบร้อยเพื่อไปเล่นจับเวลาวิ่ง และเตะฟุตบอล
กับป้อมปิ่นทุกวันที่อยู่บ้าน”

กิจกรรมที่น่าสนใจของป้อมปิ่นเพิ่มมากขึ้น เพราะเริ่มโตขึ้น และป้อมปิ่นมีวิธีการเชื่อมโยง
ความคิดกับสิ่งแวดล้อมรอบตัวอยู่เสมอ ซึ่งแม่นิ่มคอยสอนป้อมปิ่นว่า

“เราจะมาช่วยกันลำดับกันนะว่า หน้าที่ใดสำคัญควรทำกันเป็นอันดับแรก
สิ่งใดสำคัญรองลงมาค่อย ๆ ทำเป็นลำดับต่อไป รู้สึกดีใจที่ได้ร่วมเป็นสิ่งแวดล้อม
ที่สร้างความพอดีในชีวิตอย่างมีเหตุมีผล ค่อย ๆ เรียนรู้ความนึกคิด จิตใจ อารมณ์
เพื่อการแสดงพฤติกรรมที่เหมาะสมในการอยู่ร่วมกันในครอบครัว และการเรียนรู้
จักชุมชนสังคมที่กว้างขึ้น ถึงแม้ในบางครั้งที่ป้อมปิ่นจะแสดงความไม่เข้าใจในเหตุ
การณ์ตามวิธีของเขา คุณแม่ก็ยอมรับได้ในเบื้องต้น แต่เราก็จะนำกลับมาพูดคุย
ให้ป้อมปิ่นได้อธิบายความคิด ความรู้สึก และเหตุผลของตนเองได้ชัดเจน และ

ยอมรับฟังการอธิบายเหตุผลในวิธีการจากประสบการณ์ของแม่ หรือเรื่องราวที่แม่ นำมาเชื่อมโยงกับเหตุการณ์นั้น ๆ ให้ฟัง ป่อมปิ่นมักขอเวลาในการปรับพฤติกรรม หากเป็นเรื่องที่ไม่สอดคล้องกับธรรมชาติของเขา เราสังเกตว่าป่อมปิ่นพยายาม ระวังตัวเองมากขึ้น เมื่อเกิดมีความไม่เข้าใจเหตุการณ์บางอย่าง ประสบการณ์ เหล่านี้จะค่อย ๆ สอนให้ได้ค้นคิดวิธีการที่ชาญฉลาด เพื่อการดำรงชีวิตอยู่ อย่างมีความสุข ไม่ให้ความไม่เข้าใจเรื่องต่าง ๆ บั่นทอนทำร้ายจิตใจของตัวเอง และแม่ก็เห็นว่าป่อมปิ่นหาวิธีการปรับตัวได้ดีขึ้นเรื่อย ๆ คุณยายสอนให้ป่อมปิ่น เสมอว่า ‘ชนะความอยากได้ เป็นธงชัยของชีวิต ชนะความร้อนใจได้ เป็นธงชัยของ ชีวิต ชนะความโกรธได้เป็นธงชัยของชีวิต’ ทุกคนหวังว่าป่อมปิ่นจะสามารถควบคุมอารมณ์ตัวเองได้”

ในด้านการประเมินผล แม่ปิ่นจะใช้การสังเกต การสนทนา การประเมินจากบันทึกการ เรียนรู้ของลูก และการแก้ปัญหาในชีวิตประจำวัน ดังนี้

“เรามีวิธีประเมินผลป่อมปิ่นอย่างง่าย ๆ คือ ใช้การสังเกต เช่น การดูจาก สมุดบันทึกที่ป่อมปิ่นจดรายละเอียดความประทับใจ หรือสิ่งที่เตือนความจำต่าง ๆ เอาไว้ หรือแม้แต่การพูดคุยกับป่อมปิ่น เพราะการได้พูดคุยกับลูกแล้วจะทำให้เรารู้ ถึงพัฒนาการของลูกว่าเป็นอย่างไร ซึ่งจะเห็นได้จากการเล่นดนตรีชนิดต่าง ๆ ของ ป่อมปิ่นที่สามารถแกะโน้ตเพลงออกมาจากเพลงที่ชอบได้ หรือแม้แต่การ คำนวณหาต้นทุน และกำไรจากการนำขนมไปฝากขายที่ร้านใกล้ ๆ บ้าน ป่อมปิ่น มีพัฒนาการพูดกับความคิดได้อย่างเข้าใจขึ้น สังเกตจากการตอบคำถามเวลาที่มี นักข่าวมาสัมภาษณ์ ลูกตอบเรื่องราวของลูกจากการลำดับความคิดได้ การพูดคุย ชักถามปัญหาที่บ้าน หรือการร่วมกิจกรรมกลุ่ม รวมทั้งการตีความจากคำที่อ่าน ออกเสียงเหมือนกัน แต่มีความหมายต่างกัน นำมาพูดคุยย้อนพ้องกับแม่ได้ด้วย ปฏิภาณไหวพริบของตัวเอง”

5. ความคิดเห็นของครอบครัวต่อการจัดการศึกษาโดยครอบครัว

ผลของการจัดการศึกษาโดยครอบครัวที่แม่นิมจัดให้ห้องป้อมปิ่นนั้น แม่นิมมั่นใจว่าเดิน มาถูกต้อง และตรวจดูที่ลูกยังสานต่อกระบวนการคิด สะสมประสบการณ์ต่อไป แม่นิมเชื่อว่าลูก จะเติบโตอย่างเห็นคุณค่าของตนเองและผู้อื่น ดังที่แม่นิมกล่าวไว้ว่า

“มาถึงทุกวันนี้ ฉันความมั่นใจมากขึ้นกับการเรียนรู้ที่พัฒนาขึ้นจากระบบ การคิดของป้อมปิ่น ที่เชื่อมโยงนำสิ่งต่าง ๆ มาเป็นองค์ความรู้ภายในตัวตนเอง ธรรมชาติรอบตัวจะสอนให้รู้ว่าจะดำรงความรู้ที่เกิดขึ้นให้เป็นประโยชน์ต่อ ชีวิตอย่างเหมาะสมได้อย่างไร ตรวจดูที่ป้อมปิ่นยังสานต่อกระบวนการคิด และ ค่อย ๆ เพิ่มพูนประสบการณ์ของชีวิตด้วยความใส่ใจ ตั้งใจอยู่เช่นนี้ และการเชื่อมโยงกระบวนการคิดสู่สิ่งแวดล้อมภายนอก ฉันเชื่อว่า เด็กจะเติบโตขึ้นอย่างรู้คุณค่า ของตนเอง และผู้อื่นได้ ฉันไม่เคยได้ศึกษาในวิธีการแบบนี้ จึงรู้สึกสนุก และรัก ที่จะเริ่มเรียนรู้เรื่องราวต่าง ๆ ด้วยวิธีการเช่นเดียวกับไปพร้อม ๆ กัน”

ในส่วนของผลจากการจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบกลุ่มครอบครัว แม่นิมมองว่าการ รวมกลุ่มของเด็ก ๆ เป็นการฝึกการใช้ชีวิตร่วมกัน และความตั้งใจทำกิจกรรมของเด็ก ๆ ดังที่พูดว่า

“การรวมกลุ่มบ้านเรียนที่ขยายวงกว้างขึ้น ทำให้ครอบครัวป้อมปิ่นได้พบ เจอเพื่อนที่ดีในสังคมมากขึ้น ทำให้ทั้งหมดเป็นครอบครัวที่เอื้ออาทรต่อกัน ในเรื่อง ที่สามารถนำมาแลกเปลี่ยน แบ่งปันน้ำใจที่ดีซึ่งกันและกัน การอยู่ร่วมกันของคน กลุ่มใหญ่มีเรื่องราวน่ารัก ๆ ที่เกิดขึ้น ป้อมปิ่นเองก็นำเรื่องของกลุ่มบ้านเรียนมา แลกเปลี่ยนเล่าสู่กันฟังกับกลุ่มญาติพี่น้องอย่างสม่ำเสมอ ประสบการณ์เหล่านี้ เป็นประสบการณ์ชีวิตจริงที่เป็นเวทีฝึกการรักหาความตั้งใจดีและฝึกประสบการณ์ การใช้ชีวิตของการร่วมกับกลุ่มได้ดี โดยเฉพาะกิจกรรมเกี่ยวกับข้าวของกลุ่ม บ้านเรียนเป็นกิจกรรมที่สนุกสนานของเด็ก ๆ ป้อมปิ่นทำงานไปพูดไปตลอด แม้ ดินเฉอะแฉะจนต้องถอดรองเท้า ป้อมปิ่นก็ไม่ย่อท้อ ช่วยงานได้จนเสร็จ และขอ เล่นน้ำในลำธารจนตัวเปียก”

นอกจากนี้ความยืดหยุ่นด้านเวลาของการจัดการศึกษาโดยครอบครัวยังสร้างความพอใจให้กับแม่นิ่ม อีกทั้งการได้พบผู้คนที่ช่วยถ่ายทอดความรู้ให้กับเด็ก ๆ ก็สร้างความประทับใจ ดังที่แม่นิ่มกล่าวว่

“ฉันภูมิใจในวิธีการเรียนการสอนโดยครอบครัว เพราะทำให้มีเวลามากพอสำหรับการถ่ายทอดแลกเปลี่ยนประสบการณ์ตรงในชีวิตของพ่อและแม่ หรือคนอื่น ๆ ในครอบครัว...วิถีชีวิตของการจัดการศึกษาโดยครอบครัวเช่นนี้ ทำให้ฉันรู้สึกสุขใจเมื่อได้พบธรรมชาติที่งดงามในจิตใจผู้คนในสังคมที่พร้อมจะเป็นครูของเด็ก ๆ ผู้ถ่ายทอดประสบการณ์ และองค์ความรู้อย่างมากมายที่ผ่านมา”

เมื่อป้อมเป็นลูกถามว่าอยากเข้าโรงเรียนบ้างไหม ป้อมเป็นก็ตอบทันทีว่า “ไม่ครับไม่ เรียนกับคุณแม่สนุกกว่า” แม่นิ่มกล่าวถึงการที่ลูกมีความคิดเป็นของตัวเอง เนื่องจากการมีวิธีเรียนรู้เอง จึงปฏิเสธการไปโรงเรียนว่า

“ป้อมเป็นสนุกกับการพัฒนาการเรียนรู้ที่เกิดจากการคิด การตัดสินใจ และการได้เชื่อมโยงเรื่องราวของชีวิต และกระบวนการสร้างองค์ความรู้ และพัฒนาประสบการณ์ชีวิต ผ่านกระบวนการคิดและปฏิบัติที่ได้รับโอกาสจากครอบครัวด้วยตัวของตัวเอง ป้อมเป็นปฏิเสธที่จะเข้าโรงเรียน เพราะมีวิธีการเรียนรู้ของตัวเองแล้ว ตรงนี้ที่เขาเห็นความแตกต่าง เขาเป็นคนที่มีความคิดเป็นของตัวเอง”

แม้การจัดการศึกษาโดยครอบครัวจะให้ผลเป็นที่น่าพอใจ แต่แม่นิ่มก็พบกับอุปสรรคในการจัดการศึกษา ซึ่งแม่นิ่มบอกถึงปัญหาความไม่เข้าใจภายในครอบครัวในช่วงที่เริ่มทำการจัดการศึกษาโดยครอบครัว ไว้ดังนี้

“ปัญหาอย่างหนึ่งก็คือ สิ่งแวดล้อมที่ค่อนข้างจะมีผลกระทบต่อการเรียนรู้ในทางสร้างสรรค์หลายสิ่งหลายอย่าง เช่น ลูกสนใจและเริ่มเรียนรู้เรื่องนก เนื่องจากการได้พูดคุยกับพี่เล็กน้องอ๋า ลูกอยากได้กล่องสองตัว เราเสนอให้ลูกค่อย ๆ เก็บเงินจากการส่งขนมที่ละเล็กละน้อย แล้วค่อยโอกาสที่พบกับกล่องที่ราคาพอประมาณและพอใช้ได้ดี จนกระทั่งคุณยายทราบ จึงซื้อกล่องแบบพกพาขนาดเล็กให้เป็นขวัญปีใหม่ ป้อมเป็นดีใจมาก”

อีกเรื่องที่แม่เน้นบ่นให้ฟัง ก็คือเรื่องการหยิบของมาใช้แล้วไม่เก็บเข้าที่ของลูก ซึ่งแม่นึกมองว่า

“เรื่องความเป็นระเบียบเรียบร้อย การดูแลข้าวของเครื่องใช้ ก็อยากให้เราช่วยกันจัดหนังสือที่อ่าน และเก็บอุปกรณ์งานประดิษฐ์ให้เข้าที่ทุกครั้ง เพื่อฝึกการดูแลของใช้ส่วนตัวของตัวเองให้เรียบร้อยเป็นพื้นฐานที่จะส่งผลดีโดยตรงต่อการจัดระเบียบให้เป็นระบบ”

6. บทวิเคราะห์กรณีศึกษาครอบครัวน้องป้อมปิ่น

6.1 การวิเคราะห์แนวคิดและที่มาของการจัดการศึกษาโดยครอบครัว

ผลจากการศึกษาข้อมูลครอบครัวน้องป้อมปิ่น ผู้วิจัยสามารถวิเคราะห์แนวคิดและที่มาของการจัดการศึกษาโดยครอบครัวได้ดังนี้

-**ด้านแนวคิดและความเชื่อของพ่อแม่** เป็นปัจจัยหลักของครอบครัวน้องป้อมปิ่นที่นำไปสู่การจัดการศึกษาโดยครอบครัว เนื่องจากพ่อแม่มีความเชื่อมั่นในพุทธศาสนาและมองว่าสังคมโรงเรียนปลูกฝังกระแสบริโภคนิยม เร่งพัฒนาเฉพาะสติปัญญาและร่างกายจนละเลยคุณธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณี จึงสอนลูกด้วยวิถีชีวิตแบบไทยบนรากฐานศรัทธาในพุทธศาสนาและหลักพัฒนาการอย่างสอดคล้องไปตามธรรมชาติที่แท้จริง เพื่อให้ได้มาเพื่อชีวิตที่ดีงามเป็นแกนกลางสำคัญในการพัฒนาการเรียนรู้อันของลูก ไปพร้อม โดยมีพระเถระผู้ใหญ่เป็นอาจารย์คอยให้คำสั่งสอนแนะนำ จึงเลี้ยงดูลูกด้วยวิถีแห่งพุทธะมาโดยตลอด เช่น การสวดมนต์ก่อนนอนตั้งแต่ยังเล็ก พาลูกไปวัดทุกวันพระ ให้ลูกได้ติดตามคุณทวดและคุณยายไปปฏิบัติธรรมและช่วยงานบุญประเพณีของวัด นอกจากนี้ ยังมองว่าการส่งลูกไปโรงเรียนเป็นค่านิยมที่สังคมกำหนดขึ้น โดยไม่คำนึงถึงความพร้อมของลูกในการปรับตัวกิจกรรมการอยู่ร่วมกัน ที่แม่ควรมอบความรักความอบอุ่นและเฝ้าดูพัฒนาการการเติบโตของลูก เรียนรู้การปรับตัวกิจกรรมซึ่งกันและกันอย่างใกล้ชิดด้วยตนเอง มากกว่าการไปโรงเรียนที่มักใช้คะแนนทางวิชาการมาประเมินค่าความสามารถของเด็ก ซึ่งแต่ละบุคคลมีลักษณะเฉพาะตัวที่ไม่เหมือนกัน จึงไม่ควรถูกกำหนดด้วยค่านิยมแบบผูกมัดของสังคม

-ด้านบริบทของครอบครัวและสังคม มีส่วนผลักดันให้แม่นิมจัดการศึกษาให้น้องป๋อมป๋อง เนื่องจากความผูกพันที่แม่นิมมีต่อลูกแบบแน่น ความตั้งใจและพยายามทำหน้าที่แม่บ้านด้วยความยินดีมาตั้งแต่ต้น ขณะเดียวกันก็พร้อมที่จะเป็นครูของลูกได้ตลอดเวลา เพราะแม่เคยเป็นครู มีคุณยายเป็นเจ้าของโรงเรียนอนุบาล จึงมีความมั่นใจว่าจะสามารถสอนลูกเองได้ดีกว่าที่ครูสอนอยู่ในโรงเรียน อีกทั้งการให้ความสำคัญกับกิจกรรมทางศาสนา จึงต้องการความยืดหยุ่นด้านเวลาในการไปวัดทุกวันพระ และการไปทำบุญที่แม่ฮ่องสอนเป็นระยะเวลา 4 เดือนต่อปี ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้ จะไม่สามารถทำได้หากป๋อมป๋องต้องไปโรงเรียน นอกจากนี้ แม่มองว่า สังคมปัจจุบันไม่ปลอดภัยสำหรับลูก และลูกจะซิงซ์สิ่งแวดล้อมเหล่านั้นมาเป็นพฤติกรรมในอนาคต แม่จึงต้องการจัดสิ่งแวดล้อมให้ลูกในการเรียนรู้พื้นฐานของชีวิต ที่จะสามารถคิดแยกแยะข้อดี เพื่อจะเติบโตขึ้นอย่างเข้มแข็งและมั่นคงในการกระทำและการตัดสินใจเลือกทำในสิ่งที่ถูกต้องเหมาะสมอย่างมีความสุขด้วยตนเอง

-ด้านความเสมอภาคและการสนับสนุนจากรัฐ เป็นทางเลือกที่เปิดโอกาสให้พ่อแม่มีสิทธิในการจัดการศึกษาให้ลูกได้ เนื่องการศึกษาทางเลือกที่หลากหลาย สอดคล้องกับความต้องการของคนในสังคมที่หลากหลาย ซึ่งได้ปรากฏแล้วในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ นับเป็นการจัดโครงสร้างที่ดีบนรากฐานความเข้าใจในการเปลี่ยนแปลงที่ย่อมเกิดขึ้นได้ทุกขณะเวลา ทั้งจากปัจจัยภายในตัวบุคคล หรือจากภายนอกอันเป็นธรรมชาติซึ่งเป็นธรรมชาติของชีวิตมนุษย์ แม่นิมจึงเป็นตัวอย่างหนึ่งของความหลากหลายที่ต้องการแสวงหาทางเลือกที่เหมาะสมแก่ลูก ให้ได้รับแนวทางที่มีอิสระในการเลือกดำเนินชีวิตต่อไป ในเส้นทางที่เขาต้องการอย่างมีความสุข

-ด้านกระแสการตื่นตัว จากการศึกษาพบว่าครอบครัวของป๋อมป๋องเริ่มจัดการศึกษาโดยครอบครัวก่อนที่จะได้ทราบข่าวว่ามีนวัตกรรมนี้ขึ้นในประเทศไทย เนื่องจากแม่นิมมีความตั้งใจเดิมตั้งที่กล่าวไปแล้วข้างต้นที่จะไม่ส่งลูกไปโรงเรียน ดังนั้นหากพิจารณาในฐานะผู้ยอมรับนวัตกรรมตามที่ Roger และ Shoemaker (1971) จะพบว่าแม่นิมถือเป็น Innovator ซึ่งเป็นผู้ที่กล้าคิดทำในสิ่งที่ต่างจากกระแสสังคมที่ผู้คนส่วนใหญ่ส่งลูกไปโรงเรียน และมีบทบาทสำคัญในการกระบวนกรแพร่กระจายนวัตกรรม ด้วยการให้ความรู้และเป็นตัวอย่างในการศึกษา และการมีเครือข่ายครอบครัวบ้านเรียนทำให้รู้สึกว่ามีเพื่อนร่วมทาง

6.2 การวิเคราะห์รูปแบบการจัดการศึกษา

การจัดการศึกษาโดยครอบครัวของน้องป้อมเป็นดำเนินการแบบกลุ่มครอบครัว เนื่องจากแม่มีมุมมองว่า กระบวนการของครอบครัวที่เชื่อมต่อกับสังคมรอบ ๆ ตัวจะส่งเสริมพัฒนาการของน้องป้อมได้ กับการที่ลูกไม่มีน้อง และได้มาเข้ากลุ่ม มีสังคมเล็ก ๆ ของเขา ในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ถ่ายทอดประสบการณ์ และต่อยอดความรู้ร่วมกัน เพราะการศึกษาของกลุ่มบ้านเรียนนั้น มีกิจกรรมที่เกิดขึ้นมากมายให้ลูกได้เรียนรู้ เพราะการจัดการศึกษาโดยครอบครัวไม่ใช่การปฏิเสธสังคม หากแต่เป็นการจำลองสังคมเล็ก ๆ ที่มีแนวคิดคล้ายกัน และเป็นกัลยาณมิตรต่อกัน แม่จึงพบว่า ลูกมีความสุขเสมอไปกับกิจกรรมทุกอย่างที่ได้ทำร่วมกัน

6.3 การวิเคราะห์การดำเนินการบริหารจัดการ ผลและปัญหา

จากการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสังเกตแบบมีส่วนร่วมจากครอบครัวน้องป้อมเป็น ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลได้ ดังนี้

-**ด้านบทบาทหน้าที่ของพ่อ แม่และลูก** แม่ทำหน้าที่เป็นผู้อำนวยความสะดวก มองว่าลูกเป็นผู้ที่มีความสามารถ มีสมองที่มหัศจรรย์ สามารถเรียนรู้ด้วยประสบการณ์ตรงที่ถ่ายทอดอย่างเป็นธรรมชาติในชีวิตประจำวัน ซึมซับพัฒนาเป็นกระบวนการจำได้ ไม่ต้องวางแผนการสอนอย่างเป็นหลักการเหมือนที่แม่เคยเรียนวิชาการสอนจากมหาวิทยาลัย และจากการเฝ้าสังเกตพฤติกรรมเปลี่ยนแปลงของลูกอย่างใกล้ชิด ทำให้ได้เรียนรู้ถึงจุดเปลี่ยนของการปรับสิ่งแวดล้อมใหม่ให้เหมาะสมในแต่ละช่วงเวลาไปตามวัยของลูกอย่างค่อยเป็นค่อยไป มีการแบ่งหน้าที่รับผิดชอบงานต่าง ๆ ในบ้าน เพื่อให้ลูกได้รู้หน้าที่ในการปฏิบัติกิจวัตรประจำวัน สามารถดูแลตนเองได้ และมีส่วนร่วมช่วยพ่อแม่ทำงานบ้านตามความสามารถและพัฒนาการตามวัย

-**ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ และการเรียนรู้โดยการนำตนเอง** ต้องการที่จะให้เกิดรอยประทับของพัฒนาการของลูกในด้านจิตใจเป็นสำคัญ แม่จึงต้องการให้ลูกได้เรียนรู้ความมีน้ำใจ เอื้ออาทร การให้ความช่วยเหลือดูแลซึ่งกันและกัน โดยให้ความสำคัญกับคุณค่าทางศีลธรรม ดังนั้นจึงถือหลักพัฒนาตนเองไปสู่ความเป็นมนุษย์แบบมนุษย์สมบูรณ์ คือเป็นผู้พัฒนาตนเองให้สูงขึ้นตามหลักของสังคมและศีลธรรม และ มนุษสเทโว คือเป็นผู้พัฒนาตนตามหลักธรรมาธิปไตย และเนื่องจากครอบครัวนี้ใช้แนวคิดทางพุทธศาสนาเป็นหลัก

ในการจัดการเรียนรู้ เนื้อหาหลักสูตรจึงเชื่อมโยงวิถีชีวิตและความสนใจของลูกมาสู่กิจกรรมต่าง ๆ มีการจัดวางหลักสูตรไว้อย่างเป็นระบบ โดยมีหลักสูตรธรรมเป็นแกนกลาง พร้อมกับเน้นวิถีชีวิตที่เป็นจริงตามธรรมชาติเป็นสำคัญด้วยการสัมผัสจากสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนไปในแต่ละช่วงเวลาของประสบการณ์ เพื่อให้ลูกได้เรียนรู้จักโลกที่กว้างขึ้น ผีกฝนและให้โอกาสลูกในการเรียนรู้ในสิ่งที่เขาสนใจ เพื่อให้เกิดเป็นแรงจูงใจจากภายในที่อยากเห็นคุณค่าและประโยชน์ที่เกิดจากจิตสำนึกในกระบวนการเรียนรู้จากผลในทางปฏิบัติ ได้แก่ การเรียนรู้ที่เป็นผลจากการปรับพัฒนาการร่วมกันระหว่างจิตวิญญาณของพ่อแม่และลูก, การนำหลักการให้อาหารทั้ง 4 มาปรับใช้ในกระบวนการเรียนรู้ ให้เกิดพัฒนาการคุณลักษณะที่ประสงค์ควบคู่ไปกับฝึกการพัฒนาจิตใจและจิตวิญญาณ, ปลูกฝังให้รักาศิล 5 เป็นพื้นฐานของชีวิต ซึ่งเป็นการฝึกการควบคุมสิ่งรับรู้จากประสาทสัมผัสทั้งหก และการปรับสร้างจิตวิญญาณที่สะอาดขึ้นจากจิตวิญญาณดั้งเดิม, เริ่มประสบการณ์ของการใช้ชีวิตตั้งแต่บ่อมปีนยังเล็ก โดยใช้กิจกรรมจากพุทธศาสนา เป็นการสร้างรากฐานทางศีลธรรม ให้สามารถเจริญเติบโตอย่างมีความงดงามในจิตใจ ท่ามกลางกระแสแห่งการพัฒนาทางวัตถุในสังคม, ใช้ชีวิตใกล้ชิดธรรมชาติมากที่สุด ในฐานะที่มนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ นำไปสู่การรู้จักสร้างสรรค์และร่วมอนุรักษ์ธรรมชาติ โดยเริ่มจากการพัฒนาธรรมชาติในตัวตนเป็นเบื้องต้น, นำความคิดสร้างสรรค์จากความใฝ่รู้และใฝ่ดีภายในตน มาปรับสร้างกระบวนการของการเรียนรู้ การแก้ปัญหา การฝึกตน มีความคิดริเริ่มและพัฒนาความสามารถเชื่อมโยงประยุกต์ใช้ความรู้ ตามความถนัดและ ความสนใจ, ใช้บ้านเรือน วัด ชุมชน ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม เกื้อกูลต่อพัฒนาการเชิงสร้างสรรค์ของการเรียนรู้

-ด้านการประเมินผล นอกจากการวัดผลการศึกษาในทางความรู้แล้ว แม่นีมมีการประเมินในลักษณะการค้นหาค่านิยมและการพัฒนาทางพฤติกรรม จากการติดตามสังเกตลูกอย่างใกล้ชิดต่อเนื่อง การสนทนา ดูปฏิภาณไหวพริบในการตอบคำถาม ความประพฤติ วินัย บุคลิก การวางตัวในสังคม ความรู้ความสนใจพิเศษ การรู้จักหน้าที่ อีกทั้งยังสามารถวัดได้จากสมุดบันทึกการเรียนรู้ของบ่อมปีน แฟ้มสะสมงาน งานอดิเรก งานอาสาสมัคร แม่นีมมีการบันทึกความสนใจและพฤติกรรมการเรียนรู้ของลูกที่แตกแขนงต่อยอดความสนใจใคร่รู้อย่างมีพัฒนาการเอาไว้เป็นอย่างดีพร้อมกับการรวบรวมผลงานการเรียนรู้ของลูกเอาไว้อย่างเป็นระบบระเบียบ

-ด้านผลของการจัดการศึกษา ตลอดระยะเวลาของการจัดการศึกษาโดยครอบครัวที่ผ่านมา บ่อมปีนมีพัฒนาการที่แม่นีมพอใจ ว่าลูกได้พัฒนาตนเอง ได้ปรับตัวเรียนรู้ธรรมชาติ ทำให้เกิดความใฝ่รู้ ได้พัฒนากระบวนการเรียนรู้โดยประสาทสัมผัสทั้ง 6 ผ่านกิจกรรมประจำวัน จาก

สิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนไปที่เกิดจากแรงจูงใจภายในตนเอง แม่นี่รู้สึกเป็นอิสระในชีวิตที่ไม่ได้นำตัวเองและลูกเข้าไปผูกพันกับวันเวลาของระบบโรงเรียน ทำให้มีเวลาที่จะช่วยเหลือและแบ่งปันในสังคม ส่วนปัญหาที่เกิดขึ้น เกิดจากป้อมปืนเอง ในเรื่องความเป็นระเบียบเรียบร้อยในการดูแลข้าวของเครื่องใช้ และปัญหาความไม่เข้าใจจากคนรอบข้าง ซึ่งแม่นี่มองว่าสิ่งแวดล้อมค่อนข้างจะมีผลกระทบต่อการเรียนรู้ในทางสร้างสรรค์ เช่น การที่ป้อมปืนสนใจที่จะเรียนรู้เรื่องนก และอยากได้กล้องส่องดูนก แม่นี่จึงเสนอให้ป้อมปืนค่อย ๆ เก็บเงินจากการส่งขนมที่ละเล็กละน้อย เพื่อจะซื้อกล้องที่ราคาพอประมาณและพอใช้ได้ ซึ่งนอกจากจะเป็นการให้ลูกรู้จักคุณค่าของเงินและการเก็บออมแล้ว ยังเป็นข้อพิสูจน์ความยั่งยืนของความสนใจของป้อมปืนด้วย แต่ไม่ได้ทำความเข้าใจในวิธีการสอนลูกให้กับผู้รอบข้าง ดังนั้น เมื่อคุณยายทราบเรื่องป้อมปืนอยากได้กล้องดูนก จึงซื้อให้ ทำให้แม่นี่รู้สึกว่ กระบวนการเรียนรู้จากการซื้อกล้องดูนกที่ทำมาทั้งหมด ไม่ประสบความสำเร็จเนื่องจากคนรอบข้างไม่เข้าใจ

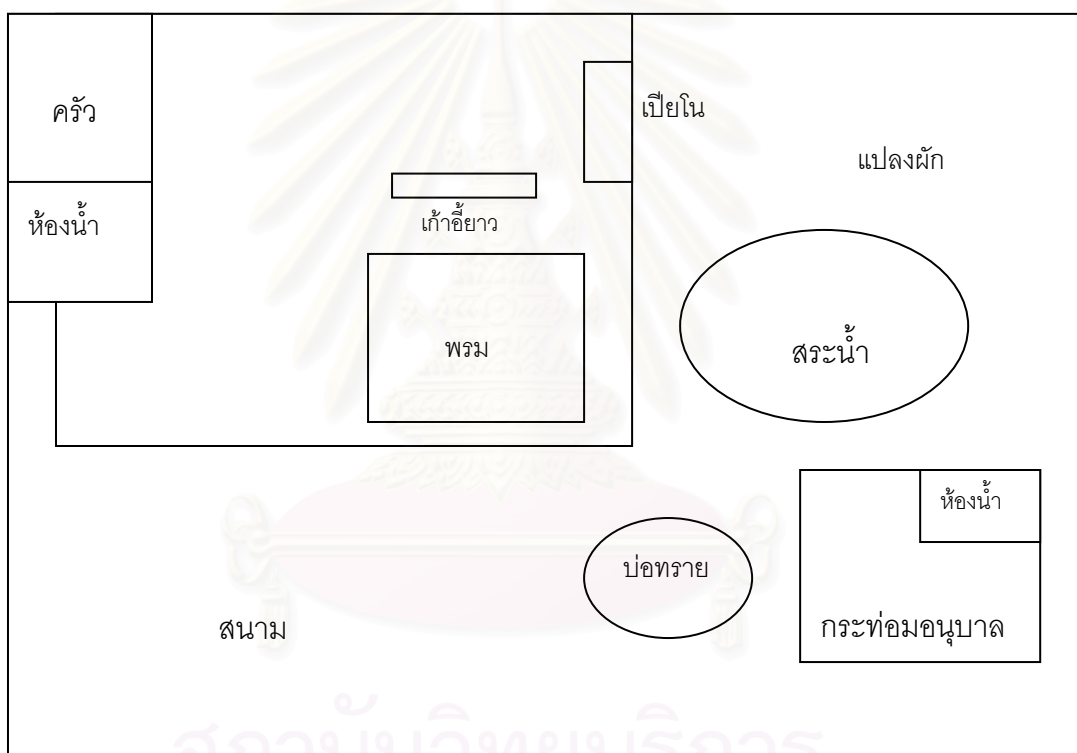

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ครอบครัวที่ 5 “ครอบครัวน้องขอเทียม”

ครอบครัวน้องขอเทียมจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบรวมศูนย์จัดการในทีเดียวแบบศูนย์การเรียน ประสบการณ์ 3 ปี พ่อและแม่เป็นผู้อำนวยความสะดวกให้เกิดการเรียนรู้ มีครูประจำ 2 คน ครูสอนเปียโน 1 คน (มาเฉพาะวันพฤหัสบดี) จัดการศึกษาเฉพาะวันจันทร์-ศุกร์ แบ่งเป็น 2 ภาคเรียน ภาคละ 5 เดือน หยุด 2 เดือนต่อปี

แผนผังบ้านน้องขอเทียม

1. ลักษณะครอบครัว

ออกจากจังหวัดขอนแก่น เข้าถนนซูเปอร์ไฮเวย์ ไปทางจังหวัดกาฬสินธุ์ ทางขวามือมีหมู่บ้านขนาดกลาง เมื่อเข้าไปในหมู่บ้านซอยซ้ายมือ ตรงข้ามกับสระว่ายน้ำ จะพบบ้าน 2 ชั้นที่มีบริเวณกว้างขวาง ร่มรื่น ที่สนามมีกระท่อมหลังคามุงจากที่มีกลอนเขียนไว้ว่า

“กายพร้อมพาจิตแจ่ม	เฉลาแฉล้มเจ้าแก้มใส
ปัญญาจักเติบโตใหญ่	ด้วยวันวัยแสนเบิกบาน
มีน้อยเพียรเขียนแต้ม	เรียวปากแยมยิ้มสำราญ
เล่นเรียนสนุกสนาน	เพลินซบซนเพลงวัยเยาว์”

เมื่อเข้าไปใกล้ จะได้ยินเสียงหัวเราะของเด็ก ๆ ดังออกมา...นั่นคือบ้านของน้อง “จอยียม” เด็กชายสดใส ร่าเริง วัย 7 ขวบ น้อง “จอยิว” น้องชาย อายุ 4 ขวบ และ “น้องจอยีเยง” น้องสาว คนสุดท้อง อายุ 2 ขวบ “พ่อหอมเกรียง” 36 ปี “แม่ใจ” อายุ 35 ปี พ่อหอมเล่าสาเหตุที่เด็ก ๆ มีชื่อ เป็นภาษาจีนว่า

“เพราะผมไม่ชอบที่หลาน ๆ มีชื่อเล่นเป็นภาษาอังกฤษกันทุกคน ครอบครัวผมเป็นคนจีน เลยขอให้คุณแม่ตั้งชื่อให้ ซึ่งมีความหมายตามธาตุที่เป็น ดวงชะตาของลูก ๆ แต่ละคน อย่างจอยียมแปลว่า การรวมของน้ำ ทุกชื่อมีค่าแปล แต่ผมก็จำความหมายไม่ได้หมดทุกคน เพียงแต่ไม่ต้องการให้ลูกมีชื่อเป็น ภาษาอังกฤษเหมือนเด็กอื่น ๆ”

พ่อหอมเรียนจบแพทย์ และแม่ใจเรียนจบพยาบาล แต่ทั้งคู่กลับลาออกจากราชการมาทำ ธุรกิจประกันชีวิตต่อจากพี่สาวที่เสียชีวิตจากอุบัติเหตุรถชน แม่เดิมพ่อหอมตั้งใจจะเรียนต่อด้าน จิตแพทย์ แต่ภายหลังที่ได้ฝึกงาน พ่อหอมก็พบว่าไม่เหมาะสมกับตนเองจึงได้ลาออก และได้คิด ว่าธุรกิจนี้ น่าจะตอบสนองรูปแบบชีวิตได้ดีกว่า เพราะพ่อหอมไม่ชอบการอ่านหนังสือทางด้านวิชา การ หนังสือทางการแพทย์ ปัจจุบันนี้พ่อหอมมีตำแหน่งเป็นผู้จัดการภาค มีรายได้เฉลี่ยประมาณ 1-2 ล้านบาทต่อปี

2. ที่มาของการตัดสินใจยอมรับนวัตกรรมการจัดการศึกษาโดยครอบครัว

ลูก “ผิตปกติ”

สาเหตุสำคัญของการจัดการศึกษาโดยครอบครัวของครอบครัวนี้เกิดจากการที่น้องจอยียม มีปัญหาในโรงเรียน ครูประเมินผลว่าน้องจอยียมผิตปกติ ซึ่งพ่อและแม่รับไม่ได้กับการประเมินผล ของครู พ่อหอมเล่าว่า

“เราส่งน้องชอเทียมเข้าเรียนในเนิร์สเซอร์รี่ตอน 2 ขวบ เพราะเราต้องทำงานทั้งคู่ แล้วยังช่วงนั้นเปลี่ยนพี่เลี้ยงบ่อยมาก และแม้ว่ามีพี่เลี้ยงแต่ไม่มีญาติอยู่บ้าน แม่เขาก็ไม่ไว้ใจ จนน้องชอเทียมอายุ 4 ขวบ จึงย้ายไปเข้าโรงเรียนอนุบาลสองภาษาที่ค่าเทอมสูงถึงเทอมละ 70,000 บาท แต่เทอมแรกเราก็รู้สึกว่าการเรียนและการสอนของโรงเรียนไม่ตรงตามความประสงค์ ลูกไม่มีความสุขกับการเรียนและการไปโรงเรียน พอประเมินผล คุณครูก็บอกว่า น้องชอเทียมไม่มีความพร้อมตามวิธีการทดสอบของโรงเรียน คือ ครูสุ่ม ก.ไก่ ข.ไข่ หรือ สามเหลี่ยมวงกลม ให้ดู น้องชอเทียมตอบไม่ถูกต้อง เราเห็นว่าในการประเมินพ่อแม่ควรจะต้องเข้าไปมีส่วนร่วมรับรู้ เป็นการเรียนการสอนที่ไม่ค่อยตรงและไม่ค่อยชัดเจน หรืออย่างเช่นวาดรูปส่วนมากก็จะเป็นการระบายสี และอีกหลายเรื่อง อย่างเช่น คุณครูบอกว่าน้องชอเทียมยังวาดรูปครอบครัวยังไม่ได้ เราก็งง แต่เด็กคนอื่น ๆ ก็วาดได้ ไม่รู้ว่าจะวาดได้อย่างไร อาจจะมาจากเนิร์สเซอร์รี่ที่เร่เรียน ก็เลยเหมือนกับการมาโจมตีน้องชอเทียม ทำไมน้องชอเทียมวาดไม่เห็นรู้เรื่องเลย กล่าวหาว่าน้องชอเทียมเคลื่อนไหวไม่ดี กล้ามเนื้อมีปัญหา ตามที่เรียนการแพทย์มา การพูดยังไม่เท่ากัน บางคนพูดเมื่อตอนอายุ 9 เดือน บางคนให้ช้าที่สุดได้ถึง 4 ขวบ คุณครูไม่น่าใช้คำว่า ‘ผิดปกติ’ แต่หมายถึงตรงไหนเด่น ก็ให้ว่ากันไป เราคิดว่าน้องชอเทียมไม่น่าจะมีความสุข”

เงินซื้อการแก้ปัญหาไม่ได้

ส่วนแม่ใจมีความเห็นว่า การเรียนการสอนในชั้นปฐมวัย ควรเป็นการเตรียมความพร้อมมากกว่าจะเน้นทางด้านวิชาการ หรือการเขียน แต่การที่ครูพูดกับลูกในทางลบเป็นเรื่องที่แม่ใจยอมรับไม่ได้ดังที่แม่ใจกล่าวว่า

“ในช่วงแรกของการศึกษานั้น น่าจะเป็นการเตรียมตัวเด็ก ไม่ใช่การฝึกเขียน แต่ควรจะเป็นฝึกการใช้กล้ามเนื้อเพื่อเตรียมตัวการเขียน การอ่านเพื่อเน้นการมองเห็น ซึ่งทางโรงเรียนไปเน้นเรื่องอื่นมากกว่า ช่วงที่ส่งลูกไปโรงเรียนก็ส่งสารลูก คิดว่าเราตกอยู่ในกระแสคนหนึ่ง คือ ต้องให้ลูกไปเรียนในโรงเรียนดี ๆ ได้มีโอกาสได้สิ่งดี ๆ ไม่แพ้เด็กอื่น เลือกโรงเรียนที่ดีให้ลูก ยอมทุ่มเท ยอมเสียเงิน โดยคิดว่าจะตัดภาระไป คือ ถ้าเราหาเงินได้ก็จะส่งไปเรียนโรงเรียนดี ๆ เราก็หมด

ห้วงไปทำงาน พอถึงเวลาจริงมันไม่เห็นสมราคาจริง ก็จึงเกิดคำถามขึ้นว่า แล้วโรงเรียนดี ๆ จะไปหาที่ไหน ให้เด็กได้เรียนรู้อย่างธรรมชาติ ให้เด็กมีความเชื่อมั่นในตัวเอง ไม่ใส่ลบให้ก็พอแล้ว คือไม่ได้แสวงหารากฐานหรือปรัชญาการศึกษาอะไร เพียงแค่สามัญสำนึกก็รู้ว่า การใส่ลบเข้าไปนั้นมันไม่ใช่ ครูพูดว่า ‘น้องเขียนอะไรก็ไม่รู้ ดูไม่รู้เรื่อง...น้องเขายังไม่เก่ง’ พูดเช่นนี้ไม่ถูกต้อง น้องขอเทียมมีการบ้านและอยากทำให้เก่งเหมือนครู แต่เพราะเขายังไม่เก่ง จึงไม่อยากทำ คือไม่มีความสุข เขาจะไม่อยากทำ ไปโรงเรียนทุกวันแล้วต้องลงแรงกายแรงมือลงไป แต่เราขาดทุนทุกวัน ที่เราส่งลูกไป แต่เราต้องกลับมาแก้ปัญหาเอง คือ เงินที่เราจ่ายออกไปมันไม่สามารถมาแก้ปัญหานี้ได้ ไม่เหมือนอย่างที่คิด ว่าใช้เงินซื้อ ซื้อเพื่อแก้ กลับเกิดปัญหา กลับกลายเป็นเงินซื้อไม่ได้ ถ้าเช่นนั้นที่ไม่มีประโยชน์ เพราะปัญหามันยังมี ยังเกิดขึ้นอยู่ ถ้าเช่นนั้นก็หาวิธีอื่น”

ถ้าคนอย่างเราไม่ทำ...แล้วใครจะทำ

ส่วนน้องขอจิ๋ว เข้าเนอร์เซอร์รี่ที่น้องขอเทียมเคยเรียน ตั้งแต่อายุ 3-4 เดือน ต่างจากน้องขอเทียมที่ช่วง 2 ปีแรก พ่อหมอกับแม่ใจจะดูแลด้วยตนเอง แต่ก็ไม่ได้คิดถึงขนาดจะจัดการศึกษาเอง เพราะทั้งคู่ก็โตมาจากการศึกษาในระบบโรงเรียน ซึ่งในวัยเรียนนั้น พ่อหมอเป็นเด็กเรียนดี สอบได้ที่ 2-3 และเป็นเด็กที่ชอบทำกิจกรรมมาก เป็นประธานสี เมื่อเรียนแพทย์ยิ่งร่วมกิจกรรมมากขึ้นอีก แต่พ่อหมอได้สะท้อนให้เห็นความทุกข์ที่เกิดจากการเรียนว่า

“มืออยู่จุดหนึ่งที่เราารู้สึกว่า เรียนนั้นต้องมีความสุข เพราะตัวเองไม่ค่อยมีความสุข มันทุกข์ มันไม่อยากรู้ แต่มันถูกบังคับให้ต้องรู้ อันนี้คือความรู้สึกตอนนั้น ตอนเรียนมหาวิทยาลัยนั่งอ่านหนังสือเกี่ยวกับการศึกษามันยังไม่ค่อย get เท่าไร เพราะมันยังไม่มีความรู้ อ่านแล้วรู้ว่าการศึกษามันบกพร่อง อ่านหนังสือเรื่อง โรงเรียนตายแล้ว อ่านแล้วแต่มันเข้าไม่ถึงตัวเราเท่าไร มันไม่รู้เท่าไร เพราะมันไม่ได้สัมผัส มันไม่ได้ตนเอง ตอนทำกิจกรรมมหาวิทยาลัยก็ถูกให้อ่านหนังสือ อ่านเรื่องซ้ำๆ บ้าง อ่านไปหลากหลาย แต่เรื่องการศึกษาก็อ่าน มีปัญหา นะ การแพทย์ก็อ่าน เทพเจ้ากาลก็อ่าน อ่านไปหมด แต่ตอนนั้นยังไม่เข้าใจ มันยังเป็นวัยรุ่น ยังเป็นเด็ก ยังไม่เห็น แต่เข้าใจยอมรับคนในแวดวง NGO ก็ยอมรับว่าเขาดีนะ เขาเตือนอะไร ที่รู้จากคนในแวดวง NGO เพราะช่วงหนึ่งก่อนที่จะมาเรียนแพทย์ที่ขอนแก่น ได้

เรียนที่มหิดล 1 ปี ก็ไปหมด เขาไปสหพันธ์นิสิตนักศึกษา ก็ไป กลุ่มยาแต่ก่อนเขา
ด้านสิทธิบัตรของจุฬา ก็ไป ไปธรรมศาสตร์ก็ไป ชอบไปฟังเสวนา ก็เลยรู้จัก บ้างที่ก็
เชิญไปพูด ก็เรียนรู้จากแวดวงกิจกรรม ก็เลยได้รู้จักเขา”

พ่อหมอเรียนด้านสาธารณสุขได้ 1 ปี ทางบ้านบอกให้ลาออกมาช่วยค้าขาย เพราะคุณพ่อ
คุณแม่ต้องการให้ค้าขายเป็นหลัก แต่พ่อหมอไม่ชอบค้าขายจึงเลือกที่จะสอบเอนทรานซ์ใหม่เพื่อ
เข้าเรียนแพทย์ ดังนี้

“ครอบครัวของผมมีพี่น้อง 10 คน ซึ่งก็ไม่ค่อยให้ความสำคัญกับการเรียน
มีเพียง 2-3 คนที่เรียนจบประถม 4 ผมเติบโตมาจากครอบครัวค้าขาย จึงรู้สึก
เกลียดการค้าขาย เกลียดอาชีพของพ่อแม่ ไม่ต้องการค้าขาย ก็เลยเลือกที่จะสอบ
เอนทรานซ์ใหม่ เมื่อสอบได้คณะแพทย์ที่ขอนแก่น จึงได้ลดความกดดันจากทาง
ครอบครัวลงและประกอบกับความรู้สึกว่าการค้าขายคงไม่ใช่เส้นทางของเรา
ครอบครัวจึงยินยอม”

ส่วนชีวิตวัยเรียนของแม่ใจนั้น ไม่ได้มีความประทับใจกับโรงเรียน เนื่องจากเป็นเด็กเรียนดี
จึงไม่มีปัญหาอะไร เพียงแต่รู้สึกว่าไม่ได้เรียนรู้อะไรไปบ้าง ดังที่แม่ใจเล่าว่า

“ในวัยเด็กถือได้ว่าเป็น เด็กเรียน พอโตมาก็เป็น เด็กกลาง เมื่ออยู่
มหาวิทยาลัยก็เป็น เด็กเกเร ไม่มีความประทับใจอะไรกับโรงเรียน ส่วนใหญ่เพราะ
เป็นเด็กเรียนดี แต่การเป็นเด็กดีเกินไป หลาย ๆ สิ่งก็ไม่ได้เรียนรู้ แต่โชคดีที่ได้
เพื่อนดี ได้อะไร ดี ๆ ตามวัย มีการเติบโตมากขึ้นทางความคิด มีพื้นฐาน คือ การ
เล่นอยู่กับธรรมชาติบนพื้นฐานบริบทของสังคมไทย ชั่วต้องรู้จักอายุ ดีต้องชื่นชม
ชั่วต้องหลีกเลี่ยง คิดว่าเป็นพื้นฐานที่ได้รับ คิดว่านี่คือเกราะคุ้มกันเราในเวลาที่เรา
เจออะไรแล้ว จะสู้มันได้ไหม ตอนเรียนก็ไม่ได้เรียนด้วยความสุขอะไร ยอมรับมัน
เพราะไม่รู้ว่าจะต่อต้านมันได้”

แม้พ่อหมอจะเคยทราบข่าวการจัดการศึกษาโดยครอบครัวมานานแล้ว ตั้งแต่สมัยคุณ
หมอท่านหนึ่งเคยเป็นข่าวในสมัยนั้น แต่ก็ไม่เคยคิดว่าตัวเองจะจัดการศึกษาโดยครอบครัว แต่เมื่อ
พบว่า น้องขอเทียมมีปัญหาในโรงเรียน ซึ่งเป็นจังหวะเดียวกับหลานที่มาอาศัยอยู่ด้วยและเรียนใน

โรงเรียนเดียวกันมีปัญหา เนื่องจากเป็นเด็กที่มีสมาธิสั้น และมีความบกพร่องทางการเรียนรู้ พ่อหมอลจึงตัดสินใจจัดการศึกษาโดยครอบครัว ดังที่พ่อหมอลเล่าว่า

“อาการของหลานคือ เขาจะอ่านหนังสือจากทำยามา เอาสระข้างหลังมารวมกับพยัญชนะข้างหน้า แต่ได้มีการทดสอบวัดไอ.คิว วัดได้ถึง 110 ซึ่งถือได้ว่าอยู่ในเกณฑ์ที่ดี ดังนั้น เมื่อหลานมีปัญหาหนึ่ง ลูกมีปัญหาหนึ่ง เราจึงตัดสินใจจัดการศึกษาโดยครอบครัว เริ่มจากที่มีน้องขอเทียม 1 คน หลาน 1 คน และได้ไปชักชวนลูกของเพื่อนให้มาเรียนอยู่ด้วยกันอีก 1 คน สำหรับหลานตอนแรก ยังมีการไปเรียนร่วมบางวิชากับทางโรงเรียน และมีบางวิชาที่ให้ครูมาสอน หลานเรียนอยู่ในชั้นประถม 4 แต่อ่านได้เท่ากับเด็กในชั้นประถม 3 แต่เขียนได้เท่ากับเด็กในชั้นประถม 1 และเมื่อผ่านไป 1 เทอม เห็นว่าได้ผลดี จึงให้หลานลาออกจากโรงเรียน”

พ่อหมอลอธิบายถึงการเริ่มต้นจัดการศึกษาโดยครอบครัว ซึ่งเกิดจากการแสวงหาความรู้ของพ่อหมอลจากหนังสือ และผ่านทาง web site ว่า

“ช่วงที่เริ่มทำนั้นได้อ่านหนังสือของแม่ส้ม และมีคนแนะนำ web site ของแม่ส้ม จึงเข้าไป web site ของแม่ส้มเพื่อ discuss กันเพื่อหาความมั่นใจ เพราะขณะนั้นไม่มั่นใจในตัวเอง แม้ว่าตัวเองจะมี content แล้วก็ตาม และหลายคนได้แนะนำไป ศ.ป.ส.ค (ศูนย์ประสานงานการจัดการศึกษาโดยครอบครัว) ก็เลยได้มีโอกาสรู้จัก คุณตึก คุณป้อ และก็ได้มีการโทรศัพท์พูดคุยกันเป็นหลัก และก็เริ่มต้นจากจุดนี้ ซึ่งในตอนนั้นมีศูนย์ประสานงานแล้ว ก็ได้รู้จัก web site ของแม่ส้มว่ามีศูนย์ประสานงานอยู่ที่นั่น ก็เลยได้ติดต่อไป ในขณะนั้นยังไม่เริ่มการจัดการศึกษาที่บ้าน แต่กำลังคิดว่าจะเริ่มต้นอย่างไรดี เด็กมีปัญหาเช่นนี้ควรจะเริ่มต้นอย่างไร ตอนนั้นมีปัญหาเรื่องหลานอย่างเดียว เพราะมีปัญหาเรื่องวุฒิการศึกษาว่าจะเอาอย่างไรดี เพราะเขาฝากเรามา ไม่ใช่ของเราเอง ก็เลยเจรจากับโรงเรียนขอเรียนร่วม เขาก็เลยยอม ทางโรงเรียนเขาก็ยอมว่าไปสอบกับเขาก็คง 30% ไม่ต้องไปโรงเรียนเขาก็ได้ เพราะของหลานไม่ได้ไปจดทะเบียนที่บ้านแม่แล้วเลย ทำที่นี้หมดเลยเขายอม พอดีคุยกันได้ก็เลยจบ ก็หาข้อมูลจากตรงนั้นและติดต่อแจ้งไปยังศูนย์ประสานงาน แล้วก็แจ้งศูนย์ประสานงาน แล้วมีชื่อในศูนย์ประสานงานทางด้าน ส.ก.ว เขาจะทำด้านศูนย์การเรียน เขาก็ส่งคนมาที่นี้ ก็ทำให้มีส่วนร่วมในการสัมมนาบ้าง”

ช่วงที่ตัดสินใจพ่อบอและแม่ใจตัดสินใจร่วมกัน พ่อบออธิบายว่า

“พอกุยกั้นไป ก็ว่าเราน่าจะทำเอง ถ้าคนอย่างเราไม่ทำ แล้วใครจะทำ คือมี content จัดกิจกรรมอะไรตั้งมากอยู่ เป็นขบถ พูดถึงในมหาวิทยาลัยก็เหมือนเป็นขบถคนหนึ่ง anti เพื่อน เขามาเรียนแต่เรามาทำกิจกรรม ถ้าคนแบบเราไม่ทำ แล้วใครจะทำ ชีวิตมันมีแรงต้าน อย่างเช่น ตอนที่ผมทำประกันก็ไม่มีใคร happy เลย มันเหมือนเป็นขบถมาตลอด ทำอะไรก็ไม่เหมือนใคร ดังนั้นคนอย่างเราน่าจะเป็นคนทำ”

แต่สำหรับแม่ใจนั้น พ่อบอมองว่าเป็นตัวความรู้ เพราะเป็นคนชอบอ่าน ส่วนพ่อบอไม่ค่อยได้อ่านเรื่องการศึกษาเท่าไร พ่อบอกกล่าวว่า

“พอเขาอ่านเขาก็ว่าเราน่าจะทำได้ ก็เลยตัดสินใจทำ เธอมีส่วนอย่างมาก เพราะไม่รู้ว่าจะหาโรงเรียนไหนแล้ว ในแง่จำกัดแถวนี้หาไม่ได้ก็เลยไม่หาแล้ว”

พ่อบอได้กล่าวถึงความคิดเห็นของคนรอบข้างไว้ว่า

“สำหรับความเห็นของคนรอบข้างนั้น ไม่มีใครวิพากษ์วิจารณ์ อาจเนื่องจากพวกเขาเหล่านั้นไม่กล้าพูด เพราะเนื่องจากผมเป็นคนเสียงหนัก เป็นจำพวกดับเครื่องชน ไม่ค่อยกลัวใครประเภทนี้ จึงไม่ค่อยมีคนพูด ไม่ค่อยมีอิทธิพลจากคนรอบข้างเลย เขาอาจรู้สึกแต่ไม่กล้า ผมเป็นคนไม่ค่อยแคร์ใคร เป็นตัวของตัวเองสูง พี่น้องก็ไม่มีใครว่า เพราะตอนแรกอย่างเช่นมาทำงานประกันพี่น้องก็ว่า เขาคิดว่าเราทำเล่น ๆ เพราะเราทำอาชีพแพทย์และใช้เวลามาดู ทำไปทำมาก็เรียนจบพอดี ก็เลยตัดสินใจมาทำอาชีพนี้เลย ตอนนั้นต้องหาเงินมาใช้ทุนหลวงประมาณ 400,000 บาท ไล่ตัวเองคืน เราก็เปลี่ยนเลยไม่ปรึกษาใครเลย ใครค้านเรา เราก็เป็นคน style แบบนี้อยู่แล้ว ทำอะไรก็ตัดสินใจทำไปเลย คือพี่น้องอาจจะไม่ยุ่งเท่าไร เพราะบางทีอาจจะเพราะพี่น้องเยอะ และอีกอย่างหนึ่งอาจเป็นอิทธิพลเพราะว่าในครอบครัวผู้ชายเขาจะไม่ค่อยสนใจเรื่องการศึกษาอยู่แล้ว ก็เลยไม่ค่อยมีแรงต้าน อันนี้คือเท่าที่สังเกต แต่มารุ่น generation หลานนี้ กลายมาเป็นว่ารุ่นเรา

นี้แหละที่มากัดดันว่าต้องมีการศึกษา แต่รุ่นพ่อแม่ไม่เห็นสนใจเลย ใครเรียนไปไม่ไหวก็ออกมาค้าขาย เขาคิดอย่างนี้อยู่แล้ว”

3. รูปแบบของการจัดการศึกษาโดยครอบครัว

สาเหตุที่จัดการศึกษาโดยครอบครัวในลักษณะการรวมเป็นศูนย์การเรียนนั้น เนื่องจากความจริงแล้วพ่อแม่ไม่ได้ปฏิเสธการเรียนในโรงเรียน แต่เนื่องจากโรงเรียนมีข้อจำกัดหลายประการ พ่อแม่ได้เห็นถึงความเห็นว่า

“อย่างโรงเรียนอนุบาลทำเป็น tradition เจย ๆ ไม่รู้ว่าใครมี know how มาจากไหน อย่างเรื่องทดสอบ หรืออย่างหลายเรื่องที่ได้อ่านจากหนังสือ ผมก็รู้สึกงมาจากเม็กซิโก มองแล้วก็เห็นข้อจำกัด สิ่งหนึ่งผมก็มองว่าอยากให้ลูกมีสังคมเหมือนกัน แต่ฟังจากแม่ส้ม คุยกันใน web แม่ส้มก็บอกว่า อนุบาล ประถมต้นไม่ค่อยน่าเป็นห่วง จนถึงประถมปลายนี้แหละที่ต้อการ แต่ในความรู้สึกของผมซึ่งเป็นคนชอบสร้างเครือข่าย เป็นนักกิจกรรม ก็ชอบขายความคิด ก็เลยมองหา และคิดว่าน่าจะมีคนที่ทุกซักรุ่นเหมือนเรา ก็เลยได้เริ่มต้น”

ข้อสังคมนให้ลูก

เพื่อให้มีเด็กมาเรียนร่วมกันในศูนย์การเรียน พ่อแม่เล่าถึงการขายความคิดให้กับคนที่พ่อแม่คิดว่ามีความทุกข์เหมือนกัน ซึ่งมาเป็นสมาชิกในศูนย์การเรียนแห่งนี้ร่วมกัน ดังนี้

“ตอนนั้นใจเขาไปเรียนวาดรูปเพื่อที่จะมาสอนลูก และได้พบเพื่อนร่วมชั้นที่มีความทุกข์กับการศึกษาอย่างมาก เมื่อได้ฟังใจเล่าเรื่องศูนย์การเรียนก็เกิดความสนใจฝากลูกมาเรียนด้วย และมีรุ่นน้องเป็นพยาบาล ซึ่งมีปัญหาว่า ลูกเกิดมาไม่มีรทวารหนัก ภายหลังการผ่าตัดแล้วยังควบคุมการขับถ่ายไม่ได้เหมือนคนทั่วไป จึงให้ลูกเข้าเรียนที่นี่โดยมีพี่เลี้ยงมาด้วย เด็กอีกคนเคยเรียนโรงเรียนเดียวกับน้องขอเทียม แต่จะอาเจียนที่หน้าโรงเรียนทุกวัน แล้วตะโกนว่า ‘หนูไม่อยากไปโรงเรียน’ ตอนชวนมาเรียนด้วยกัน แรก ๆ ก็ยังไม่สนใจ เราเลยขอให้ผู้ปกครองคนอื่นที่รู้จักกันให้ช่วยชักชวน สุดท้ายก็ส่งลูกมาลองเรียน โดยเราให้ข้อเสนอว่า ให้

ลองอยู่ลองเรียนฟรีหนึ่งสัปดาห์ โดยหากในหนึ่งสัปดาห์เด็กเกิดความอยากเรียน ผู้ปกครองจะส่งเรียนหรือไม่ แต่ถ้าเด็กไม่อยากเรียนก็จบ ถ้าเด็กอยากเรียนแต่ผู้ปกครองไม่อยากเรียนก็จบเหมือนกัน ปรากฏว่า เด็กมาได้หนึ่งสัปดาห์ก็เกิดความสนใจและมีความสุขที่ได้เรียนที่นี่ เด็กมีความสุข สงบ เย็น และมีความรู้สึกละเอียด ง่าย ก็กลายเป็นว่าค่อย ๆ มาทีละนิดทีละหน่อย”

พ่อหมอคิดว่ากลุ่มเด็กบ้านเรียนมีจำกัด จึงไม่ได้คิดจะขยายหรือโฆษณาประชาสัมพันธ์ โดยส่วนมากก็เป็นคนคุ้นเคยกัน และบอกต่อ ๆ กันมา ปัจจุบัน มีเด็กชั้นประถม 5 คน ชั้นอนุบาล 3 คน ซึ่งมีเด็กบางคนที่ย้ายจบอนุบาลจากพ่อหมอและเข้าเรียนต่อในโรงเรียนแล้ว พ่อหมอเล่าว่า

“มีลูกของเพื่อนคนหนึ่ง จบอนุบาลที่นี่และไปเรียนต่อในโรงเรียนเอกชน เพราะทนแรงกดดันจากทางบ้านไม่ไหว แต่เมื่อเรียนได้ถึงชั้นประถม 2 ก็กลับมาเรียนที่นี่อีกครั้ง แม้ว่าเด็กคนนี้จะสอบได้ที่หนึ่ง แต่เด็กบอกกับพ่อแม่ตัวเองว่า แม่ให้หนูเรียนที่นั่นหนูก็จะเรียน แต่ถ้าหนูมาเรียนที่นี่ หนูคงมีความสุขมากกว่าที่นั่น”

พ่อหมอคิดว่าค่าเล่าเรียนโดยแบ่งออกเป็น 2 เทอม ๆ เทอมละ 5 เดือน ซึ่งจะต้องมีการแสดงค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ให้ผู้ปกครองทราบ พ่อหมอได้กล่าวถึงเรื่องนี้ว่า

“ตอนที่เริ่มจากเด็ก 2 คน เราได้พยายามกำหนดซึ่งอาจมองต่างจากทั่วไป โดยทั่วไปมักจะมีอดุมคติมากคือ ให้พ่อแม่มาร่วมกิจกรรมกับลูก ๆ แต่ก็พบความจริงว่า มันไม่ค่อยเป็นกลุ่มเป็นก้อน มันเป็นไปได้เลย ก็เลยตัดสินใจรับเป็นภาระเอง ผู้ปกครองก็จะได้ว่าเขาต้องจ่ายอะไร ตอนแรกเริ่มต้นนั้นคิดค่าจ่ายเท่าไรนั้น จำไม่ได้ อาจจะมีประมาณ 8,000 บาทต่อเทอม 5 เดือน แต่ต่อมาอนุบาลก็ปรับเป็น 10,000 บาท ภายหลังปรับเป็น 12,500 บาทต่อเทอม 5 เดือน ซึ่งค่าเทอมนี้ตรงเดือนหนึ่งก็ไม่แพงเท่าไร ซึ่งรวมค่าอาหารอยู่ด้วย แต่ประถมจะชำระไม่เหมือนกัน ประถมจะตกเทอมละ 25,000 บาท ตกเดือนละ 4-5,000 บาท แต่ก็มีบางคนต่อรอง ก็มีผมกับเพื่อนที่ทำงานด้วยกันพอมีกำลังทรัพย์ กลายเป็นว่าบางคนก็จ่ายน้อยกว่า จ่ายเท่ากับอนุบาล เพราะเขาเข้าใจผิดคิดว่าจะเท่ากับอนุบาล เขาอ้างว่าเขาจะเสียโอกาสในการที่เข้าเรียนในโรงเรียน เราจึง support ค่าใช้จ่ายส่วนที่ขาดให้ประมาณ 2-3 ปี แต่เขาจะต้องจ่ายค่าเรียนเปียโน โดยทางเราได้จัดให้มีครูสอน

เปียโนมาเสริม เดือนละ 800 บาท เขาก็ตกลงทุกอย่างก็จบ คือ กลายเป็นว่าจ่ายไม่เท่ากัน สำหรับผู้ปกครองที่จ่ายมากกว่าก็อาจไม่พอใจ แต่เราก็บอกว่า เราจ่ายมากกว่าเพราะต้องการซื้อสังคัมให้ลูก เราซื้อบางอย่างที่ดีขึ้น เราเสียสละไปก็แล้วกัน สุดท้ายทุกคนก็ตกลง แล้วอีก 2-3 ปีค่อนข้างคุยกันใหม่ เพราะอีก 2 ปี จะมีเด็กคนหนึ่งจบ ดังนั้น ค่าใช้จ่ายก็ต้องมาหารื้อกัน แล้วค่อยมาว่ากัน เพราะมันเกิดขึ้นจริงแล้ว ทุกครั้งที่หารื้อเกี่ยวกับเรื่องค่าใช้จ่าย เราจะแจกรายละเอียดต่าง ๆ และเขียนบนกระดาษว่าค่าใช้จ่ายต่าง ๆ เกิดขึ้นมาได้อย่างไร เช่น เด็กต่อคน คิดค่าอาหารคนละ 500 บาทต่อ 20 วัน ซึ่งเป็นค่าอาหารที่ไม่แพง ทั้งนี้รวมค่าอาหารว่างอีก 2 มื้อ และแสดงเงินเดือนครุให้ผู้ปกครองทุกคนทราบเท่าไร ขณะนี้มีครุ 2 คน โดยจะรับวุฒิปริญญาตรี โดยครุคนแรกมีอัตราเงินเดือนที่ 7,500 บาท ซึ่งเพิ่งปรับเงินเดือนให้ใหม่เมื่อเร็ว ๆ นี้ ส่วนอีกคนหนึ่งเป็นครุใหม่เพิ่งมาสอนได้ไม่นาน ขณะนี้สอนอยู่ชั้นประถม มีอัตราเงินเดือนอยู่ที่ 6,500 บาท ตามวุฒิปริญญาตรี และได้ทำประกันสังคัมให้ตามกฎหมาย”

การทำศูนย์การเรียนของพ่อหมอนั้น ใช้หลักทฤษฎีของวอลดอร์ฟเป็นหลัก เนื่องจากแม่ใจได้อ่านพบในหนังสือ พ่อหมอแล้วว่า

“ก็ OK ดินะ อีกอย่างหนึ่งคือมันอาจจะไปตรงกับการใช้สัญชาตญาณ คือ มันก็เป็นเหมือนอย่างที่เราเคยเป็นมา ตอนสมัยเด็ก ๆ เล่นอะไรก็ไม่มีเครื่องมือ เครื่องมือ เมื่อแต่ก่อนเวลาทำปิ่นยังกัน ก็ใช้ด้ามปากกาไปเสียบด้ามเทียน แล้วก็ยิงกัน มันก็เป็นเรื่องธรรมดาที่ทำได้ มันไม่ซับซ้อน คือ ลึก ๆ เรายุ่สึกว่าเหมือนโยยหาชีวิตในวัยเด็ก มันก็ in กับตรงนั้น สำหรับแนวอื่นนั้น เห็นว่ามันไม่ค่อยจะเผยแพร่ และไม่ค่อยได้อ่าน พอได้พบทฤษฎีของวอลดอร์ฟก่อน ตอนนั้นไม่ได้ส่งลูกเข้าเรียนในโรงเรียน ก็ได้ขายความคิดนี้ให้กับพี่ชาย ซึ่งกำลังอยู่ในช่วงหาโรงเรียน แต่พี่ชายออกหักเพราะเข้าโรงเรียนดังไม่ได้ เราก็แนะนำไป ตอนนั้นหมอพลยังอยู่ที่เดิมยังเป็นแค่บ้านเอง เขาไม่ศรัทธา แต่พอไปร่วมแล้วได้เห็น คือ คนค้าขายนี้แปลก พี่ชายไปเห็นเด็กประถมอะไรไม่ทราบของหมอพล และทักทายกันเป็นภาษาจีน ก็เลย happy เลย คือคนเราก็แปลกมัน happy ตรงนั้นที่ทักทายกันเป็นภาษาจีน มีสอนภาษาจีนด้วย คือ เด็กของหมอพลในชั้นประถม 1-2 จะมีการทักทายกันเป็นภาษาจีนเข้าทำดี คือ สมัยที่ทำกิจกรรมมา เรายุ่สึกว่าตัวเองอาจเป็น

ซ้ายอ่อน ๆ มองเป็นซ้ายเป็นขวา อัดเขาไปทั่ว ที่นี้พอมาทำงานประกกัน เปลี่ยนชีวิตเราไปมาก คือ เราจะขายความคิดเขาได้นั้น เราจะต้องยอมรับตัวของเขาก่อน ก็ทำให้บุคลิกของเราเปลี่ยนแปลงไปจากที่แข็ง ๆ ก็เปลี่ยนไป ที่เรียกว่า หาจุดร่วม สงวนจุดต่าง...เขาจะคิดอย่างไรกับการศึกษาเราไม่สนใจ แต่ถ้ามาร่วม ลูกของเขา หรือความคิดของเราที่เรามีนั้น เวลาประชุมผู้ปกครอง การให้ความรู้ การแลกเปลี่ยนความรู้ จะทำให้เขาเปลี่ยนเอง สำหรับเพื่อน ๆ ของเรา หรือ กลุ่ม NGO หรือกลุ่มอื่น ๆ มักจะเห็นว่าให้นำแนวคิดมาก่อน ถ้าแนวคิดไม่ตรงกันก็ไปด้วยกันไม่ได้ แต่เราไม่คิดเช่นนั้น แต่ขอให้เขามีความจำเป็นให้พาลูกมา หรือไม่พอใจโรงเรียน อันนี้ถือว่าตรงกันแล้ว นี่คือ หาจุดร่วม สงวนจุดต่าง ต่างกันไม่เป็นไร พ่อแม่บางคนเราได้ให้หนังสือไปอ่าน แต่ไม่อ่านก็ไม่เป็นไร แต่หากลูกของเขาดีขึ้น เขาก็จะสนใจเอง เรามีความเห็นเช่นนี้ และบางอย่างเราก็ขอให้ผู้ปกครองเปลี่ยนพฤติกรรม ต้องร่วมมือกับโรงเรียน ลดเวลาดูโทรทัศน์ได้ไหม หยุดเล่นเกมก่อนได้ไหม เขาก็เปลี่ยนตาม”

พ่อหมอมีความเชื่อว่า เมื่อผู้ปกครองเห็นลูกของตนเองเปลี่ยนไป เขาก็จะสนใจว่าที่ศูนย์การเรียนทำอะไร ที่บ้านจะได้ปฏิบัติตาม นี่คือ การหาจุดร่วม สงวนจุดต่าง ซึ่งให้ผลได้ในระยะยาว ตามความเห็นของพ่อหมอ

อุปสรรคจากการใช้นวัตกรรม

ก่อนที่จะเปิดศูนย์การเรียน พ่อหมอไปดูศูนย์การเรียนของหมอพลซึ่งใช้แนวคิดวอลดอร์ฟ แต่ก็พบอุปสรรค ดังนี้

“ไปดูแล้วไม่ค่อยได้คำตอบเท่าไร เพราะหมอพลเป็นคนเงียบไม่ค่อยพูดคุยด้วยจึงไม่ค่อยได้ความรู้อะไร ใจเขาก็ให้กำลังใจว่า ‘เราทำแบบแคร์วอลดอร์ฟ แต่เราไม่ใช่วอลดอร์ฟแล้วกัน’ ดังนั้น พ่อหมอพลมีการจัดอบรมอะไร เขาก็เข้าร่วมด้วย เมื่อได้ตารางกิจกรรมของหมอพลที่สภาการศึกษาพิมพ์ออกมา ก็ทำตามนั้นแบบรู้อย่างไม่รู้บ้าง ไม่ว่าจะป็นกิจกรรมวงกลม หรือกิจกรรมอื่น ๆ มีกิจกรรมทั้งเช้า ทั้งบ่ายจนมากเกินไป ต่อมาก็ปรับเปลี่ยนไปเรื่อย ๆ ก็ตีความเอาเอง แต่หลังจากที่ได้เข้าอบรมที่จุฬา ก็ทำให้รู้ชัดเจนขึ้น ก็เริ่มจัดอบรมเองโดยเชิญแม่อยู่ซึ่งเป็นผู้มี

ประสบการณ์เรื่องโรงเรียนวอลดอร์ฟมาเป็นวิทยากร เก็บค่าอบรมคนละ 1,000 บาท และประชาสัมพันธ์ทำการตลาดไปยังโรงเรียนอนุบาลเอกชนในจังหวัดขอนแก่น รวมทั้ง อบต. ซึ่งศูนย์เด็กเล็ก มีคนเข้าร่วมอบรม 30 กว่าคน ปรากฏว่ามีอาจารย์จากโรงเรียนที่มีชื่อเสียงมาร่วมด้วย โดยการจัดอบรมครั้งนี้ใช้เวลา 2 วัน และถือเป็นจุดเปลี่ยน เนื่องจากการเข้าหาหมอลักษณ์ค่อนข้างยาก คือ ต้องเริ่มจากความเข้าใจ ซึ่งไม่ตรงกับเราที่มักจะเริ่มจาก concept แต่เราไม่รู้ concept มันจะต้องนานขนาดไหน ตกกลางวอลดอร์ฟนี้ไม่มีสิทธิ์ทำเลยหรือ มันต้องไปเรียนก่อน แต่สำหรับแม่ผู้ย่นั้นเขามาคนละแนว สำหรับแม่ผู้ย่นจะทำไปเลย เดียวก็รู้เอง แบบนี้มันก็ดี บ้างครั้งจะขอลอง จะขอบทกวีใช้อะไรบ้าง ขอจากหมอลักษณ์ค่อนข้างยาก เขากลัวว่าจะนำมาใช้ไม่ถูก แต่แม่ผู้ย่นไม่สนใจ ให้มาเลย มันคนละแบบ พอมาก็เริ่มเข้ารูปเข้ารอยมากขึ้นในส่วนของอนุบาล แล้วเราก็ส่งครูไปสังเกตการณ์ที่โรงเรียนแม่ผู้ย่นหนึ่งสัปดาห์ เกิดเป็นกระบวนการขึ้น เมื่อลองทำตามแบบโรงเรียนแม่ผู้ย่นก็รู้สึกว่าง่ายขึ้น ครูก็พัฒนาไปเรื่อย ๆ”

เมื่อเริ่มจัดตั้งเป็นศูนย์การเรียนรู้ พ่อหมอลักษณ์วางแผนและประกาศรับสมัครครู แต่ก็พบกับอุปสรรคดังนี้

“ในช่วงแรกเราวางตารางอย่างเคร่งครัดว่า เข้ามีกิจกรรมอะไร ปายมีกิจกรรมอะไร วางแผนอย่างดีก่อนเปิดศูนย์การเรียนรู้ และจ้างครูเลย โดยใช้วิธีติดต่อประกาศที่กรมจัดหางาน ให้เพื่อนที่เป็นนักจัดรายการวิทยุโฆษณาประชาสัมพันธ์ ให้มีคนมาสมัคร และคัดเลือกครูก่อน เพราะอยู่ในช่วงปิดเทอมจึงมีเวลาเตรียมตัว โดยเรียกสัมภาษณ์ทีละคน ซึ่งมีอุปสรรคมาก คนที่หมายตาไว้ พอเรียกตัว ก็บอกว่ามีคนอื่นเรียกตัวแล้ว มีอยู่ 3-4 คนบอกว่าพ่อแม่ไม่ยอมให้มาทำเพราะเป็นบ้านไม่เป็นโรงเรียน แต่สุดท้ายก็ได้ครูออกเป็นครูคนแรก และยังคงสอนอยู่ถึงปัจจุบัน ช่วงแรกนั้นมีค่าใช้จ่ายมาก เพราะค่าจ้างครูเดือนละ 6,000 บาท เราเก็บจากหลานเดือนละ 10,000 บาท ซึ่งอยู่ประจำ และให้ไปเรียนเทนนิส ส่วนลูกของเพื่อน คิดค่าใช้จ่าย 8,000 บาท เท่าที่โรงเรียนอนุบาลเดิม รวมค่าใช้จ่ายทั้งหมดก็เทียบพอ ๆ กับที่เคยจ่ายให้โรงเรียน 2 ภาษานั้น แต่เราพอใจมากกว่า เพราะตอนนั้นจ่ายมาก ปีละ 140,000 บาท แต่ไม่มีความพอใจ แต่ทำศูนย์การเรียนรู้เฉลี่ย

ค่าใช้จ่ายช่วงแรกประมาณ 10,000 บาทต่อเดือน ปีหนึ่งประมาณ 120,000 บาท เท่านั้น”

4. การดำเนินการบริหารจัดการการศึกษาโดยครอบครัว

สู่ความเป็นมนุษย์ที่แท้จริง

ในด้านการกำหนดจุดมุ่งหมายของการศึกษานั้นพ่อบอกไม่ได้วางแนวทางการศึกษาหรืออาชีพของลูก ๆ ไว้ เพราะพ่อบอกเชื่อมั่นในจุดมุ่งหมายของวอลดอร์ฟ แต่วางแผนที่จะจัดการศึกษาให้ลูกถึงประถมศึกษาปีที่ 6 แล้วจึงเชื่อมต่อสู่ระบบโรงเรียน ดังที่พ่อบอกแล้วว่า

“เราเชื่อตามจุดมุ่งหมายของวอลดอร์ฟที่ว่า ‘สู่ความเป็นมนุษย์ที่แท้จริง’ เราเชื่อว่าเราสามารถค้นพบศักยภาพของเขาได้และพัฒนาตามความสามารถที่เขาได้รับมา ผมตั้งใจจะทำศูนย์การเรียนรู้จนถึงชั้นประถม 6 จึงจะเชื่อมต่อเข้าสู่ระบบ แต่ถ้าระบบการศึกษายังไม่ดี ก็อาจทำไปจนถึงมัธยม 6 ก็ได้ คิดว่าง่ายถ้าเรามองอะไรที่มันไม่เป็นรูปแบบมาก เช่นอย่างวิชาเคมีเราอาจไปมีความสัมพันธ์กับโรงงานอะไรได้หรือไม่ ซึ่งคิดว่าเป็นไปได้ สำหรับวิชาฟิสิกส์ เราก็เรียน สอนเองก็ได้ไม่ยากเท่าไร สิ่งที่น่าห่วงก็คือว่า แม้ว่าจะทำ home school ก็จริง แต่ถ้าระบบการศึกษามันไม่เปลี่ยนแปลง บ้านใดของเราที่เราทำมันมามันต้องไปพาดของเขาได้ด้วยอันนี้คือสิ่งที่เราคิดว่าต้องมี เราได้รับรองกับผู้ปกครอง ถ้าเขากลับเข้าสู่ระบบเขาก็ต้องได้ แต่อย่างลูกป่วยหรืออย่างของคนอื่น ๆ เด็กของเขามีปัญหาจะเข้าระบบจะเป็นวิศวะมันไม่ได้มันมีแต่ประสบการณ์ชีวิต ขาดทักษะ ไม่มีความรู้ที่เขาบังคับ อันนี้เป็นปัญหา ซึ่งเราก็มองว่าเรียน calculus ไปทำไม อันนี้ไม่ด้านเขามากข้างเขา แต่ถ้าเราสามารถทำให้เด็กของเราอยากเรียนรู้ และเรียนรู้ได้มันเป็นรากฐานที่ดีของการเรียนเหมือนกัน การเรียนไม่สนุกเรามองว่ามันเป็นเรื่องของเนื้อหา และเทคนิคไม่ดี ไม่ใช่เราจะไปด้านเขาหมด อันนี้มันจะมีศัตรูเยอะมันไม่มีทางไป ศัตรูน้อย ๆ ดีกว่าสร้างมามากแล้ว”

พ่อแม่เป็นเครื่องคัดกรอง

สิ่งที่แม่ใจต้องการจากการจัดศึกษาโดยครอบครัวก็คือ ต้องการให้ลูกมีพื้นฐานที่มั่นคงทางจิตใจก่อนเพื่อเขาจะได้เปิดใจได้เมื่อโตขึ้น ซึ่งในวัยเด็กที่ยังเลือกสิ่งถูกผิดไม่ได้ พ่อแม่จะเป็นเครื่องคัดกรองประสบการณ์ให้ ดังนี้

“ต้องการให้ลูกสามารถคัดกรอง แยกแยะสิ่งที่จริง สิ่งที่ไม่จริง สิ่งที่ถูก สิ่งที่ดีได้ เพื่อที่จะทำให้เขาเข้มแข็งและเติบโต และสามารถตั้งศักยภาพตัวเองออกมา ให้ลูกเป็นตัวของตัวเองมากที่สุด เช่น เมื่อเห็นโฆษณาที่หลอกหลวง จูงใจให้ซื้อให้เสพให้บริโภค สิ่งที่ต้องการ ลูกต้องแยกแยะได้ ไม่หลงเชื่อ สำหรับเรื่องบุคลิกภาพ ต้องอยู่ภายใต้บริบทของสังคมไทย ไม่ใช่อ้างว่าสิทธิ์ของฉัน เช่น ทาทามีความมั่นใจมาก แต่ไม่เข้ากับบริบทของสังคมไทย เราต้องไม่ให้ค่ากับคนพวกนี้ สุดกู่เกินไป แบบนี้ไม่มีค่า ถ้ามีความสามารถก็ไม่ต้องไปเปลืองแบบนี้ ต้องอยู่ใต้กรอบวัฒนธรรมของสังคมไทย จะว่าไม่หัวอินเตอร์ ถ้าหัวอินเตอร์แล้วตกเป็นเหยื่อเป็นเหยื่อของการขายกาม เก่งจริงต้องไปทำไม เก่งจริงต้องไปเปลืองผ้าทำไม ลูกก็ควรจะรู้ว่าเราคิดยังไง เรามีกรอบภายใต้บริบทของสังคมไทย ไม่ใช่แบบฝรั่ง อย่างฝรั่งก็จะว่า สิทธิ์ของเธอ สิทธิ์ของฉัน ลูกมีสิทธิ์อย่างนี้ เด็กจะเรียนรู้สิทธิ์เมื่อถึงเวลา เราต้องบอกกับเขาว่า ดีคืออันไหน ชั่วคืออันไหน อะไรที่ควรทำ อะไรที่ไม่ควรทำ เช่น ลูก ๆ จะถามว่าอันนี้ซื้อได้ไหม เขาก็ถามตลอด ก็เหมือนพ่อแม่สมัยก่อน ก็ไม่ได้มีอิสระมากมายอะไร แต่เขาก็มีความสุข เด็กยังไม่สามารถคิดได้ในขณะนั้น เพราะยังไม่ถึงภาวะที่จะคิดได้ ดังนั้น พ่อแม่ต้องเลือกต้องคัดกรองประสบการณ์ให้ ซึ่งต้องทำในช่วงเวลาจังหวะที่เหมาะสม คือ ต้องทำในช่วงนี้ ถ้าละเลยช่วงนี้ไป พออยู่ในช่วงวัยรุ่นก็จะทำอะไรไม่ได้ เพราะเขาเป็นตัวเป็นตนของเขาขึ้นมาแล้ว แต่ช่วงอนุบาลช่วงประถม พ่อแม่ต้องช่วยเป็นเครื่องคัดกรอง เคยมีคนถามว่าจะปกป้องเขาไปตลอดหรือ ตอนนั้นเขายังไม่อยู่ในภาวะที่เป็นตัวเขาที่คัดเลือกได้แล้วอะไร เหมือนเราเปิดบ้านทั้งหมดใครจะเข้ามาบ้านเราก็ได้ ไม่ใช่เช่นนั้นเราต้องล็อกบ้านไว้ก่อน บางคนสงสัยว่าเด็ก ๆ ทำอะไร หาเงินได้ก็ซื้อกินได้ทำอะไรทำไม่ ก็จะมีแนวคิดแบบนี้ แต่เด็กในวอลดอร์ฟต้องทำอะไรเองหลายอย่าง เช่น ทอผ้า ปลูกข้าว แต่ทำไปได้ข้าวมาเพียงเล็กน้อย ทำไปทำไม ปกป้องมากไปหรือไม่ ตั้งคำถาม ทำไมเด็กต้องทำ ซึ่งไม่ได้ต้องการให้ลูกปลูกข้าวเพื่อเป็นชาวนา แต่ต้องให้

เรียนรู้อย่าง บางที่ตบยาง เช่น ตีดินกับฟุ้งเพื่อ อันไหนทำงานง่ายกว่า ฟุ้งเพื่อทำงานง่ายกว่า แต่ถ้าเราทำให้เด็กของเราตีดินเป็นวันหนึ่งฟุ้งเพื่อไม่ต้องสอนเดือนสองเดือนก็ทำเป็น แต่ถ้าคนตีดินเกิดไปฟุ้งเพื่อสามารถกลับมาได้ ก็จะมีมุมมองง่าย ๆ แบบนี้ ซึ่งน่าจะเข้าใจได้ง่ายกว่า เหมือนกับที่ว่าจะปกป้องเขาตลอดหรือ ก็เหมือนกันคือตอนนี้ต้องให้ภูมิคุ้มกันก่อน เพราะตอนนี้พวกเขายังไม่มีแนวทางมีคนถามว่า ลูกไม่ได้เปิดโทรทัศน์แล้วจะหันคนหรือ เราก็ถามว่าคนที่ดูโทรทัศน์ทุกวันนี้หันคนอื่นจริงหรือ จะซื้อมันซื้อมันอันนี้ถือว่าหันคนหรือ อยากรจะเป็นอย่างคนนั้นอันนี้ไม่ใช่หันคน”

ปลายทางของหลักสูตร

ในการกำหนดเนื้อหาหลักสูตร แม้อำนาจหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการมาดูแลแต่ตั้งแต่ต้นจนจบ ป.6 เนื่องจากในหลักสูตรจะระบุว่าแต่ละเทอมต้องทำอะไรบ้าง ซึ่งพอหมอมและแม่มองมองว่าที่พูดแล้วก็เป้าหมายปลายทางเดียวกัน ดังนี้

“แทนที่จะทำตามรายละเอียดที่หลักสูตรกำหนด ก็ดูที่จุดหมายปลายทางเลยและจัดกิจกรรมเพียงให้เด็กไปถึงจุดหมายปลายทางนั้น เช่น อ่านได้ เขียนได้ แต่งกลอนได้ ป.6 จะเน้นการใช้ภาษา ที่นี้เด็ก ป.4 ก็แต่งกลอนได้แล้ว มันง่ายมากเนื้อหาหลักสูตรไม่มีอะไรเลย มีอยู่ไม่กี่เรื่องแล้วก็สอนซ้ำเดิมอยู่นั่น การศึกษาในระบบจึงต้องใช้เวลามาก เพราะมาแบ่งเป็น ก.พ.อ. ส.ล.น. แต่เราจัดเป็นกิจกรรมแบบเดียวกันเสร็จ จากหลักสูตร ก.พ.อ. ที่กำหนดให้เด็กในระบบโรงเรียน ต้องรู้จักการกวาดบ้าน รู้จักไม้กวาดชนิดต่างๆ การจัดที่นอนว่าจัดแบบไหน เรื่องพวกนี้มันไม่ต้องสอนเป็น paper หรือ มันสอนกันได้จากชีวิตจริงในครอบครัว เราจัดกลุ่มกิจกรรมเหล่านี้ออกจากหลักสูตร มาจัดเป็นกิจกรรมไปทั้งหมด จึงเหลือเนื้อหาวิชาการ เพียงแค่ภาษาไทยและคณิตศาสตร์ ซึ่งคณิตศาสตร์ก็เป็นพื้นฐานในชีวิตประจำวันเช่นเดียวกับวิทยาศาสตร์ ซึ่งเด็กได้สัมผัสอยู่ทุกวัน ถ้าเราดึงมาเป็นวิชา จะทำให้ยากต่อความเข้าใจของเด็ก ๆ เราจึงจัดวิชาเหล่านี้ไว้เป็นกิจกรรมในชีวิตประจำวัน ทำให้ไม่เสียเวลาและง่าย อย่างเวลาที่มีรถเข็นขายอุปกรณ์ผ่านมาที่บ้าน เด็กก็จะออกกันไปช่วยกันเลือกไม้กวาด เด็กก็จะได้คุยกันว่า ไม้กวาดชนิดนี้ไว้กวาดใบไม้ แบบที่เป็นคราดไว้ดึงใบไม้ ไม้กวาดดอกหญ้าแบบอ่อน ๆ ไว้

กวาดในบ้าน และเด็ก ๆ ก็ได้ใช้ไม้กวาดที่ซื้อมา มากกว่าจริง ๆ ตามลักษณะที่ควรจะเป็น เมื่อกลับเข้ามาในบ้าน พี่โตก็ทำหนังสือเล่มเล็กเกี่ยวกับเรื่องการเลือกซื้อไม้กวาด แต่ละคนก็จะต่างกันไปตามระดับอายุและความสามารถ พี่โตอาจเขียนเรื่องได้มาก มีคำนำ มีเนื้อเรื่อง มีสรุป ส่วนน้อง ป.2 อาจเขียนเรียงความง่าย ๆ น้องคนเล็กยังเขียนไม่เป็นก็วาดรูป เพียงเท่านั้นก็ครอบคลุมเนื้อหาแล้ว ซึ่งหากเป็นการเรียนในระบบโรงเรียน จะต้องใช้เวลาถึง 4 สัปดาห์ทำให้เวลาเรียนไม่พอ”

นอกจากนี้ แม่ใจยังให้ความสำคัญกับการเลือกเนื้อหาในการเรียนรู้ให้เหมาะกับวัยของเด็ก เพื่อให้เด็กสามารถเข้าใจได้ง่าย แม่ใจมองว่า

“เราต้องมีโจทย์อยู่ในใจ เหมือนเรารู้จักลูกของเรา ลูกเราโตเพียงเท่านี้ รับผิดชอบได้แค่ไหน ในทำนองเดียวกันเราก็ต้องถ่ายทอดสิ่งเหล่านี้ให้เป็นเครื่องมือเครื่องมือให้กับครูเหมือนกัน เด็กประถม 1 ที่ไม่เคยผ่านกระบวนการเรียนในระบบโรงเรียน แต่สำหรับเด็กในชั้นประถม 5 มีวิ็วรอยแห่งความบอบช้ำ วิ็วรอยแห่งการคิดแบบเดิม วิธีการสอนจะแห้งแล้ง แรงมาก เขาก็จะต่อต้านไว้ก่อน คือ ไม่สามารถจะเข้าใจ มันอาจจะเร็ว มันเหมือนเป็นแผลเป็นของเขา อย่างผู้ปกครองของน้องใหม่ เห็นว่าลูกของตนเสียความเชื่อมั่น ซ้ำกังวล ไม่ชอบวิชาพลและศิลปะ ซึ่งไม่น่าเป็นไปได้ ในเด็กวัยนี้ รวมไปถึงวิชาอื่น ไม่ชอบวิชาภาษาอังกฤษ แต่กลับสอบได้ที่สอง ซึ่งโรงเรียนที่น้องใหม่เรียนเป็นโรงเรียนที่มีแต่คนอยากเข้าเป็นที่โรงเรียนได้รับความนิยมจากผู้ปกครองเป็นจำนวนมาก แม้ว่าจะเก็บค่าแรกเข้าถึง 200,000 บาท แต่ลูกกลับเรียนด้วยความทุกข์ เรียนด้วยความกังวล แต่เนื่องจากน้องใหม่เป็นเด็กที่มีความรับผิดชอบ มุ่งทำการบ้านให้เสร็จ แต่เมื่อมาอยู่ที่นี่ ตัดวิชาการออก สร้างแรงจูงใจภายในให้กับเขา ยอมให้การเรียนช้าลง จะกระโดดได้ก็ต้องยอมย่อ ซึ่งเห็นได้จากหลาน ที่เป็นเด็กที่มีสมาธิสั้น แต่เรียนแล้วได้ผล”

ตารางประจำวัน

ในด้านกระบวนการเรียนรู้ พ่อหมอบได้จัดตารางการเรียนการสอนไว้ตายตัวทั้งอนุบาลและประถม โดยทำให้เป็นรูปแบบ และกำหนดด้วยกรอบของเวลา เพื่อครูจะได้ทำงานง่าย และคุยกับผู้ปกครองง่าย พ่อหมอมองว่า “ถ้าไม่กำหนดเหมือนบ้านเรียนทั่วไปจะยุ่งยาก และจะประเมินยาก”

สำหรับชั้นอนุบาลช่วงเช้าเป็นกิจกรรมเล่นอิสระ 1 ชั่วโมง 40 นาที ครูออกดูแลเด็ก 3 คน และน้องขอเฮียง ซึ่งจัดอยู่ในเนิร์สเซอร์รี่ก็จะมาเข้าร่วมกิจกรรมเป็นครั้งคราวโดยมีพี่เลี้ยงมาด้วย (ในกรณีที่มีเด็กเล็กมา จะต้องนำพี่เลี้ยงมาดูแลด้วย) เกือบของเล่นประมาณ 10 นาที ครูจะไม่บอกให้เด็กเก็บของเล่น แต่จะเริ่มด้วยการร้องเพลง “กลับบ้านเถอะนะ...ของเล่นที่รัก...เข้าพักผ่อนกาย...” จากนั้นเป็นกิจกรรมทักทายกัน และไหว้พระ ตั้งแต่เวลา 8 โมงถึง 9 โมง 40 เริ่มจากครูนำน้ำอุ่นที่ต้มไว้ หยคน้ำหอมลงไปให้เด็กเช็ดหน้า โดยมีพี่เลี้ยงอีกคนทาแป้ง แล้วหวีผมให้ ในขณะที่เช็ดไปก็จะคลอเพลงเบา ๆ “เก็บดวงดาวมาแต่งผม...” เด็กจะรู้สึกสดชื่น เพื่อปลุกให้เขาตื่นขึ้นมาทำกิจกรรม และมีการร้องเพลงที่มีเนื้อร้องว่า

“เราอธิษฐาน...เพื่อพัฒนาสติปัญญา...เพื่อมนุษย์ เพื่อสรรพสัตว์ เพื่อ
พื้นดิน...เราอธิษฐานเพื่อพัฒนาความรักเพื่ออยู่อย่างสันติกับเพื่อนมนุษย์ สรรพสัตว์
และพื้นดิน ขอมอบความรักของฉันแต่ทุกสิ่งพรรณในโลกลนี้ พ่อแม่ คุณครู เพื่อน
มิตรไมตรี สรรพสัตว์และพืชต่าง ๆ ขอมอบความรักแก่แผ่นดิน ต้นไม้ และท้องฟ้า
ให้อยู่ร่วมกันเพื่อสุขทุกครา ขอแผ่เมตตาสิ้นทุกข์สุขเทอญ”

ซึ่งครูแต่งเองบ้าง มาจากโรงเรียนอนุบาลวอลดอร์ฟที่ครูได้ไปอบรมมาบ้าง จากนั้น ครูจะนำน้ำผลไม้ ซึ่งปลูกเองในบ้าน เช่น น้ำกระเจี๊ยบ หรือ น้ำใบเตย ซึ่งเป็นน้ำจากธรรมชาติ ทานกับขนมไทย เช่น ขนมบัวป็น ขนมใส่ไส้ ข้าวต้มมัด เป็นการแนะนำให้เด็กรู้จักขนมแต่ละชนิด จากนั้นจึงเป็นช่วงของกิจกรรมหลัก ซึ่งแตกต่างกันไปในแต่ละวัน ตั้งแต่วันจันทร์ถึงศุกร์ ดังนี้

วันจันทร์	วาดสีน้ำ สีเทียน
วันอังคาร	ร้อยมาลัย เด็ก ๆ จะไปเก็บดอกไม้รอบ ๆ บ้าน มาร้อย
วันพุธ	การปั้น (ปั้นขี้ผึ้งในฤดูหนาว ให้เด็กรับรู้ว่าร่างกายของเขามีพลังร้อนและถ่ายทอดทำให้ขี้ผึ้งอ่อนได้ หากในฤดูร้อนจะใช้ดินเหนียวเพื่อให้เด็กรับรู้ไอน้ำจากดิน ช่วยให้เขาคลายร้อนได้ ขี้ผึ้งนั้น สั่งซื้อมาจากเยอรมัน ดินเหนียวสั่งมาจากด่านเกวียน เพราะมีความละเอียด)

วันพฤหัสบดี เป็นวันทำขนม เช่น ขนมไข่เต่า เป็นขนมที่ไม่มีกระบวนการซับซ้อนนักสำหรับเด็กเล็ก ถ้าเป็นเด็กโต ก็ทำขนมใส่ไส้ เด็กจะทำทั้งไส้และแบ่งด้วย ขั้นตอนจะซับซ้อนกว่าแต่ในเด็กเล็ก ซึ่งช่วงสมาธิไม่ยาวนาน ก็จะเป็นขนมง่าย ๆ เช่น ขนมหัวเราะ ซึ่งเป็นแบ่งที่ปั้นกลม ๆ เคลือบด้วยงาสีขาว เวลาไปทอด มันจะแตกออก รอยแตกของขนมจะดูเหมือนกับขนมยิ้ม หรือหัวเราะได้ บางครั้งก็ทำโดนัท ให้เด็กหัดปั้น ซึ่งผู้ปกครองซึ่งเป็นเจ้าของร้านเบเกอรี่ให้สูตรมา ก็

กรรมส่วนใหญ่จะเน้นการใช้มือ ด้วยความเชื่อที่ว่า ถ้าเด็กได้ใช้มือจะมีการพัฒนาเซลล์สมอง เพราะเด็กในวัยนี้ยังไม่เหมาะที่จะมาจับดินสอเขียนหนังสือ เด็กวัย 0-7 ปี จึงยังควรพัฒนากายเนื้อ ซึ่งหมายถึงร่างกาย เพราะการเดิน วิ่ง ยังสะเปะสะปะอยู่ ยังไม่ควรมุ่งไปพัฒนาความรู้ด้านสติปัญญา ควรสร้างร่างกายให้พร้อมเสียก่อน ถ้าในเด็กประถมจะมีการใช้ดนตรีเข้ามาช่วยเพื่อพัฒนาอารมณ์และจิตใจ

วันศุกร์ เป็นกิจกรรมทัศนศึกษา

แต่ละกิจกรรม ใช้เวลาประมาณ 50 นาที ตลอดระยะเวลาการทำกิจกรรม จะให้เด็กผ่อนคลาย กำหนดลมหายใจเข้าออก โดยใช้จังหวะ (Rhythm) เพื่อไม่ให้เด็กเป็นเหมือนอย่างการเรียนในระบบ ที่อัดวิชาการเข้าไปจนเด็กเกร็ง

กิจกรรมต่อไปเป็นกิจกรรมวงกลม ครูท่อกลอนโดยมีเด็ก ๆ ท่อกลอนตามไปด้วย เช่น

“เจ้ามดเอ๋ย เจ้ามดผู้แสนดี	เจ้าช่างมีน้ำใจ คอยช่วยแข่งขัน
จะมุ่งหวังไปสู่น้ำ ทุกคืนวัน	ไขว่คว้ามันมาได้ตั้งใจ
ดอกไม้สวยดี สดสีหลายพันธุ์มากมาย	ชอบเข้ายั่วชวนใจ ส่งกลิ่นไปตามสายลม
ผีเสื้อบินไป เจอดอกไม้ก็ดมดม	บินไปเพ็ดเพลินชม ดมดอกไม้สดสวยเอ๋ย”

บางครั้งก็เป็นกลอนเกี่ยวกับฤดูกาลในประเทศไทย และวัฒนธรรมของท้องถิ่น เช่น ช่วงงานน้ำ ทอดกฐิน และงานใหม่ ผูกเสี้ยว ก็เอาวัฒนธรรมเหล่านั้นมาผูกเป็นกลอนเป็นเรื่องราวให้เด็ก ๆ ได้ซึมซับเข้าไป แต่จะไม่เรียนเรื่องไกลตัว อย่างการศึกษาในระบบ เช่น วันรัฐธรรมนูญ แต่จะสอนถึงความแตกต่างของฤดูกาล เช่น ฤดูร้อน จะมีกลอนว่า “แสงตะวันส่องเจดีย์ ฟ้าพระอาทิตย์ขึ้นแสงสีทองส่องประกาย ชอบฟ้า” ให้เด็กได้เห็นความงดงามของธรรมชาติ ฤดูฝนจะท่องว่า “เปาะเปาะสายฝนใสไหลหลังลงสู่พื้นปฐพี” และประกอบท่วงท่าง่าย ๆ โดยเน้นการใช้แขนและมือทั้งสองข้างอย่างสมดุล ซึ่งบทกลอนแต่ละบทจะสอดคล้องกับฤดูกาล วัฒนธรรม ประเพณี ของท้องถิ่น ตามแนวคิดของวอลดอร์ฟ

กิจกรรมเล่นกลางแจ้ง ใช้เวลาประมาณครึ่งชั่วโมง ครูจะประดิษฐ์ของเล่นร่วมกับเด็ก ๆ เพื่อให้เด็กเห็นถึงความมุ่งมั่น ครูจะทำงานอยู่ตลอดเวลาไม่อยู่ว่าง เช่น เลื่อยไม้มาทำชิงช้าให้เด็กนั่ง เด็ก ๆ จะมานั่งทับบนไม้เวลาครูเลื่อยเพื่อไม่ให้ไม้ขยับ เด็ก ๆ จะมีส่วนร่วมในทุกกิจกรรม และ

ได้เรียนรู้ว่า เขาสามารถทำของเล่นได้เองด้วยฝีมือของเราโดยไม่ต้องไปซื้อ นอกจากนี้ ยังมีกิจกรรมการแจ่งอื่น เช่น กวาดใบไม้ รดน้ำต้นไม้ เพื่อได้เรียนรู้ว่าต้นไม้ต้องการดูแลรักษา ทุกกิจกรรมจะมีความหมาย

กิจกรรมเล่านิทาน ครูจะเริ่มด้วยการร้องเพลงและเล่นพิณประกอบ การเล่าจะไม่ใช้การอ่านหนังสือนิทานให้เด็กฟัง แต่ครูจะนั่งอยู่หลังโต๊ะญี่ปุ่นเตี้ย ๆ บนโต๊ะมีผ้าปู จัดฉากสวยงาม มีตัวละครจากตุ๊กตาผ้าที่ครูและเด็ก ๆ ช่วยกันเย็บ ซึ่งเป็นตุ๊กตาที่ไม่มีหน้าตา เพื่อส่งเสริมจินตนาการของเด็กตามแนวคิดวอลดอร์ฟ ครูจะเล่าพร้อมกับขยับตุ๊กตาคลายการเชิดหุ่น เรื่องราวในนิทานมักอิงกับฤดูกาล วัฒนธรรมและวันสำคัญ เช่น วันลอยกระทง ก็จะเล่าเรื่องนางนพมาศ ร้องเพลงประทีปแห่งสวรรค์ โดยนิทานแต่ละเรื่องจะเล่าเข้าไปทุกวันตลอดระยะเวลา 3 สัปดาห์ เพราะเชื่อในทฤษฎีของวอลดอร์ฟ ซึ่งครูอธิบายไว้ว่า

“หากเล่านิทานเปลี่ยนไปในแต่ละวัน เด็กจะซึมซับยังไม่ได้ดีพอ ทำให้เรื่องที่เล่ายังไม่เข้าสู่จิตใจของเด็ก เนื่องจากวัยเด็กยังไม่มีคามมั่นคงทางอารมณ์เท่าผู้ใหญ่ จึงต้องเล่าซ้ำ ๆ จนจิตใจของเขาสามารถซึมซับเรื่องราวในนิทานไว้ได้ อีกทั้งยังเป็นการปลูกฝังนิสัยในการทำสิ่งต่าง ๆ อย่างสม่ำเสมอ ไม่ได้เล่าซ้ำเพื่อฝึกความจำ แต่ต้องการให้เรื่องราวเข้าไปในจิตวิญญาณเพื่อให้เขานึกถึงสิ่งที่ตั้งถามในนิทาน เพราะหากเล่าเพียงครั้งเดียว เด็กอาจไม่ได้อยู่ในสภาวะที่ตั้งใจฟัง เช่น หากวันนั้นโกรธคุณครูก็จะไม่ตั้งใจฟัง แต่พอวันรุ่งขึ้นดีกันก็จะตั้งใจฟังอย่างดี”

ครูจึงวางแผนสำหรับนิทานไว้ทุก 3 สัปดาห์ ดังนี้

สัปดาห์ที่ 1-3	เรื่อง เจ้าชายแดงโม
สัปดาห์ที่ 4-6	เรื่อง นางนพมาศ
สัปดาห์ที่ 7-9	เรื่อง ความรักของพ่อ
สัปดาห์ที่ 10-12	เรื่อง กระต่ายกับแครอท
สัปดาห์ที่ 13-15	เรื่อง หนูน้อยหาเพื่อน
สัปดาห์ที่ 16-18	เรื่อง พ่อหนูนาคู่ให้ลูกสาว
สัปดาห์ที่ 19-22	เรื่อง สุนัขป่ากับลูกแพะทั้งเจ็ด

การเล่นนิทานจะใช้เวลาประมาณ 15 นาที ครูจะเรียกเด็กมาทำกิจกรรมด้วยการร้องเพลง จะไม่มีการตะโกนเรียกว่า “เข้า เด็ก ๆ มาฟังนิทานเร็ว” เหมือนในโรงเรียนทั่วไป แต่ครูจะร้องเป็น เพลงเบาๆ ทุกครั้งของการเริ่มต้นกิจกรรม เช่น เมื่อเด็ก ๆ กำลังเล่นทรายอยู่ แล้วได้ยินครูร้องเพลง ก็จะไปล้างมือ แล้วมาเตรียมรอฟังนิทาน เด็กบางคนอาจช้าหน่อย ครูก็จะรอโดยให้เหตุผลว่า

“เราคำนี้ขี้ใจเกินกว่าเด็กแต่ละคนมีความต่างกัน บางคนอาจเร็ว ว่องไว บางคนก็ช้า แต่ครูจะไม่เร่งเด็ก ว่าจะต้องทำอะไรรวดเร็วเหมือนกันหมด เพราะที่นี้ ไม่ใช่โรงงานผลิตคน เราต้องให้เกียรติเขา เด็กที่ช้าจะรู้ว่าเพื่อนรอ ก็จะเร่งตัวเองให้ไวขึ้น ส่วนเด็กที่มาเร็ว ก็จะเรียนรู้การรอคอย”

จากนั้นเด็ก ๆ จะกินอาหารกลางวันจากจานกระบือ เพื่อ让孩子เรียนรู้ที่จะระมัดระวังตามแนวคิดของวอลดอร์ฟ แล้วแปรงฟันอาบน้ำ เข้านอน และตื่นในเวลาประมาณ 3 โมงครึ่ง ทานของว่างซึ่งเป็นผลไม้ จากนั้นก็จะเป็นการกล่าววกลอนอำลาและออกมาเล่นข้างนอกรอผู้ปกครองมารับ

ตารางที่ 6 กิจกรรมประจำวัน

เวลา	ระยะเวลา	กิจกรรม
08:00-09:40	1 ช.ม. 40 นาที	เล่นอิสระ
09:40-09:55	15 นาที	เก็บของเล่น
09:55-10:05	10 นาที	เบิกอรุณ
10:05-10:20	15 นาที	ของว่างเช้า
10:20-11:00	40 นาที	กิจกรรมหลัก
11:00-11:15	15 นาที	กิจกรรมวงกลม
11:15-11:45	30 นาที	เล่นกลางแจ้ง
11:45-12:00	15 นาที	ฟังนิทาน
12:00-12:50	50 นาที	อาหารกลางวัน
12:50-13:30	40 นาที	แปรงฟัน อาบน้ำ

ตารางที่ 6 (ต่อ)

เวลา	ระยะเวลา	กิจกรรม
13:30-15:30	2 ชั่วโมง	นอนหลับพักผ่อน
15:30-16:00	30 นาที	เก็บที่นอน ของว่างเย็น
16:00-17:00	1 ชั่วโมง	อ่ำลา เล่นอิสระ กลับบ้าน

กิจกรรมหลัก	จันทร์	- วาดสีเทียน, สีน้ำ
	อังคาร	- ร้อยมาลัย
	พุธ	- ปั้นดินเหนียว, ชี้ผึ้ง
	พฤหัสบดี	- ทำขนม
	ศุกร์	- ทักษะศึกษา

ครูขอเล่าถึงที่มาของตารางกิจกรรมไว้ดังนี้

“ตารางกิจกรรมประจำวันนี้ กำหนดร่วมกับพ่อหอมและแม่ใจ โดยอิงกับบ้านแม่อยู่ข้าง บ้านต้นซุงข้าง และบ้านหอมพลข้าง หรือที่ได้เรียนจากการอบรมของวอลดอร์ฟมา ว่ากิจกรรมใดควรอยู่ในช่วงเวลาใดบ้าง กิจกรรมใดที่เด็กจะสนใจหรือไม่สนใจ เพราะบางเวลาอาจไม่เหมาะสมกับบางกิจกรรม เช่น ถ้านำนิทานไปเล่าช่วงก่อนนอน เด็กซึ่งเพิ่งอิ่มจากการทานอาหารและเหนื่อยมาจากกิจกรรมช่วงเช้าก็จะหลับไปโดยไม่ได้ฟังนิทานหรือฟังไม่จบเรื่อง ครูจึงไม่จัดกิจกรรมนิทานในช่วงก่อนเข้านอน โดยครูจะจัดกิจกรรมให้เหมาะสมกับวัฒนธรรมท้องถิ่น และกำหนดเวลาได้อย่างยืดหยุ่น กิจกรรมที่ใช้เวลายาวนานก็จะต่อกับกิจกรรมที่ใช้เวลาสั้น แต่ละกิจกรรมครูจะใช้การคาดการณ์ว่าจะใช้เวลานานแค่ไหน ซึ่งทุกกิจกรรมจะเรียบง่ายไม่มีขั้นตอนซับซ้อน ทำให้สะดวกต่อการประมาณเวลา ทำให้เด็กเกิดความคงเส้นคงวาในการทำกิจกรรมแต่ละวัน เด็กจะรู้ล่วงหน้าว่าหลังกิจกรรมหนึ่งเสร็จสิ้นจะมีกิจกรรมอะไรต่อ และตลอดระยะเวลาที่ทำกิจกรรมจะเน้นให้เด็กมีสมาธิ กำหนดลมหายใจเข้าและออก ส่วนกิจกรรมเล่นอิสระ จะเป็นกิจกรรมที่เด็กสามารถเลือกเล่นได้เองตามใจอย่างอิสระในที่กว้าง ๆ ซึ่งการประเมินผล ในช่วงอนุบาลจะดูตามพัฒนา 4 ด้าน โดยครูใช้วิธีสังเกต การซักถามเนื้อ

การเคลื่อนไหว การเดิน การวิ่ง ที่มีความสม่ำเสมอและสมดุลย์และควบคุมการหยุดได้ การหยิบการจับ การใช้กล้ามเนื้อมือ การจับพู่กันระบายสี ด้านสติปัญญา จะดูจากผลงาน เช่น ถ้าวาดรูปต้นไม้ที่มีผลสีแดง แปลว่าอยู่ในช่วงวัยที่ฟันน้ำนมจะหลุดแล้ว นั่นหมายถึงฟันวัยอนุบาลตามแนวคิดของวอลดอร์ฟ ซึ่งในวัยนี้ จะไม่มีการสอนพยัญชนะ หรือตัวเลขเลย ส่วนด้านอารมณ์ ครูจะสังเกตจากความสามารภในการควบคุมอารมณ์ของตนเอง เช่น หากเพื่อนมาโดนแล้วมีการโวยวายต่อว่าหรือไม่ หรือใช้คำว่า ขอโทษได้หรือไม่ โดยครูจะเป็นตัวอย่างให้เด็กได้เห็นด้วยความเชื่อที่ว่า ถ้าเราอยากให้เด็กเป็นอย่างไร เราต้องทำให้เขาดูก่อน เช่น เวลาที่เด็กหยิบของให้ครูก็จะกล่าวขอบคุณ เด็กก็จะทำตาม”

สิ่งที่ครูขออธิบายสอดคล้องกับแนวคิดของวอลดอร์ฟ สเตเนอร์ ที่ครูติดใจที่ผนังห้องว่า

“ชีวิตทั้งหมดที่ดำเนินไปในห้องอนุบาล เรื่องของการที่เด็กปรับตัวเข้ากับผู้ดูแลเพียงไม่กี่คน ซึ่งควรปฏิบัติตัวในลักษณะที่เป็นธรรมชาติ เพื่อให้เด็กรู้สึกว่าการกระตุ้นให้เลียนแบบสิ่งใดก็ตามที่ครูทำอยู่...ไม่มีความจำเป็นเลยที่ครูในห้องอนุบาล จะต้องคอยบอกเด็กทีละคนให้ทำอะไร เด็กยังไม่ต้องการทำตามคำสั่ง เด็กต้องการแต่เพียงทำตามอย่างที่คุณใหญ่ทำอยู่เท่านั้นเอง ดังนั้น ภารกิจของครูอนุบาลก็คือ ปรับงานที่นำมาจากชีวิตประจำวัน ให้มีความเหมาะสมต่อกิจกรรมการเล่นของเด็ก...ครูจะไม่ทำ ไม่พูด และไม่คิดสิ่งใดก็ตาม ที่ไม่ต้องการให้เด็กเลียนแบบและซึมซับ”

ส่วนการประเมินผลด้านสังคมครูขอเล่าว่า

“จะดูว่าสามารถเล่นกับเพื่อนได้หรือไม่ หรือแยกตัวไปเล่นตามลำพัง คนอื่นถามจะตอบคำถามหรือไม่ เวลาที่เกิดปัญหาอะไรกับพวกเขา ก็จะคอยสังเกตว่าพวกเขาสามารถปรับตัวกันอย่างไร อย่างเช่น เวลาที่เพื่อนมาขอของเล่นมีการแบ่งปันกันอย่างไร จะดูและประเมินผลเช่นเดียวครูอนุบาลทั่วไป ผู้ปกครองโดยส่วนใหญ่มักจะมีเวลาให้เด็กน้อยและมักจะพาไปเดินเล่นตามห้างสรรพสินค้า ถ้าผู้ปกครองซื้ออะไรให้มากก็จะทำให้เด็กมีความรู้สึกต้องการมาก และมีการเรียกร้อง ซึ่งหากสามารถแปลงเป็นการทำกิจกรรมสนุก ๆ ร่วมกัน เช่น การปลูกต้นไม้ร่วมกัน

ระหว่างพ่อแม่ลูก หรือการทำของเล่นจากธรรมชาติ เช่น การทำน้ำก้านกล้วย เด็ก ก็จะมีพัฒนาการทางจิตใจที่ดี และลดความต้องการทางด้านวัตถุลง ด้านสติ ปัญญา ก็จะดูจากความสามารถในการใช้สมาธิ เช่น เวลาร้องเพลง เด็กให้ความสนใจหรือหันไปสนใจการเล่นอย่างอื่น การประเมินผลก็จะขึ้นอยู่กับวัยของเด็ก เช่น อายุ 3 ขวบจะมีพฤติกรรมแตกต่างจากเด็กอายุ 5 ขวบหรือ 7 ขวบอย่างไร”

ลิ้มเพื่อจำตามแนววลดออร์ฟ

ในชั้นประถม เมื่อเด็ก ๆ มาถึงก็จะกวาดหน้าบ้านจนถึง 9 โมง รดน้ำต้นไม้เสร็จ ก็จะมีกิจกรรมตอนเช้าทักทายกันและรายงานความดี จากนั้นก็จะมีท่องกลอน กลอนหนึ่งจะเป็นกลอนที่ครูสอน ได้แก่

“ที่บนท้องฟ้าสรรพยาบนแผ่นดิน	ฉันมีเพื่อทุกสิ่ง ฉันยินดีเป็นฉันเอง
เข้านี้พบกัน สุขสันต์เบิกบาน	หมุ่นกข์ขบขัน แว่วหวานจับใจ
ดอกไม้สดใส อาทิตยส์ส่องแสง	ให้กายเข้มแข็ง และใจดีงาม”

อีกกลอนจะเป็นกลอนที่ครูแต่งให้ในวันเกิดของเด็ก 2 บาทแรกเป็นการบอกลักษณะของเด็ก เช่น คล้ายผีเสื้อ 2 บาทต่อไปอยากให้เขาพัฒนาอะไรมากขึ้น ซึ่งจะท่องกลอนอย่างนี้ทุกวัน เมื่อเสร็จจากกิจกรรมนี้ก็จะเริ่มเรียน ประถม 5 ซ้อมเปียโนโดยใส่หูฟัง เด็กเล็กประถม 1 ประถม 2 ก็มาเรียนภาษาไทยเรียนไปพร้อม ๆ กัน เนื่องจากคนที่เรียนชั้นประถม 2 เพิ่งกลับมาใหม่ โดยจะเรียนภาษาไทย 4-6 สัปดาห์ สลับกับคณิตศาสตร์ 4-6 สัปดาห์ พ่อหมอลออธิบายว่า

“เราต้องการปูพื้นฐานให้คล้าย ๆ กันก่อน แต่ก็จะมีการฝึกหัดแยกกระดับที่สูงกว่า โดยครูจะสอนเลขหนึ่งเดือน ภาษาไทยหนึ่งเดือน หรืออาจจะเรียนทีละ 4 สัปดาห์ หรือ 6 สัปดาห์ สลับกันเฉพาะวิชาหลัก ทั้งนี้เพื่อต้องการให้เด็กลิ้มเพื่อที่จะจำ ตามทฤษฎีของวลดออร์ฟ เป็นวิธีการจำแบบหนึ่งคือ ให้ลิ้มเพื่อจำ ซึ่งวิธีนี้ทำให้การเรียนของน้องขอเทียมพัฒนาอย่างรวดเร็วมาก ซึ่งเด็กแต่ละคนมีพัฒนาการไม่เท่ากัน บางคนเมื่อครูสอนอาจยังไม่อยู่ แต่เมื่อนำมาสอนอีกครั้งก็เริ่มจำได้ ซึ่งการเรียนนี้ไม่ได้เน้นการท่องจำ ไม่มีการบ้าน ตัวอักษรจะสอนเพียงวันละหนึ่งตัว ไม่มีการท่อง ก.ไก่ ถึง ฮ.นกยูง วอลดออร์ฟบอกว่า เชื้ออะไรก็จะได้อย่างนั้น ถ้าเรา

เชื่อว่าไม่สำเร็จ ก็จะไม่สำเร็จ ดังนั้นถ้าเราเชื่อว่าสำเร็จมันต้องทำได้ การสอนจึงเป็นการฝังเข้าไปในตัวเด็กแล้วก็เลิก เด็กคนไหนที่เรียนรู้ได้ก็จะต่อยอดของเขาเอง เมื่อเด็กมาถามจึงจะตอบให้แต่จะไม่ชี้แนะหรือกระตุ้นให้เด็กไปต่อยอดการเรียนรู้ เมื่อเด็กถามว่าตัวอักษรเขียนอย่างไร ก็จะสอนโดยใช้วิธีเขียนหลังให้ เช่นเดียวกับในชีวิตประจำวัน สิ่งที่เราเรียนรู้ไปแล้วและเข้าใจจริง ๆ เมื่อมารื้อฟื้นเราจะจำได้เร็วกว่าปกติ ไม่ได้เหมือนการเรียนรู้ใหม่ทั้งหมด เช่น เมื่อเด็กมาถามเรื่องอนุกรม เราเรียนทางสายวิทย์มาก็จะตอบได้ทันทีทั้ง ๆ ที่ไม่ได้ใช้เรื่องนี้มานานแล้ว ซึ่งตรงกับความเชื่อที่ว่า หากมีความเข้าใจในสิ่งอย่างถ่องแท้แม้ไม่ได้ใช้เป็นเวลานานจนเหมือนกับว่าลืมไปแล้ว เมื่อมารื้อฟื้นใหม่อีกครั้งก็จะจำได้ หลักสูตรของวอลดอร์ฟ จึงเน้นให้เด็กเกิดความเข้าใจอย่างถ่องแท้แล้วลึ้มมัน เพื่อจะรู้และเข้าใจในสิ่งใหม่ ถ้าเปรียบเทียบกับการศึกษาในระบบโรงเรียน ที่ในแต่ละวันจะสอนเพิ่มขึ้นเพียงเล็กน้อย ภายหลังการทวนซ้ำของเดิม จึงเหมือนเป็นการถอยหลังแล้วจึงก้าวหน้าทุก ๆ วัน”

คำอธิบายของพ่อหอมสอดคล้องกับที่แม่ใจเปรียบว่า

“เหมือนกับแทนที่จะเดินไปข้างหน้ากลับกลายเป็นก่อนก้าวทำต้องถอยกลับมาง้ำก้าวเดิม แล้วจึงก้าวไปข้างหน้าอีกนิดและถอยกลับมาง้ำก้าวเดิมอีก เพราะเมื่อมาดูในหลักสูตรจะพบว่า เนื้อหาในหลักสูตรไม่ได้มีอะไรมากมาย หากแต่การทำซ้ำของเดิมทำให้เสียเวลา การศึกษาแบบวอลดอร์ฟทำให้ใช้เวลาเพียงเล็กน้อย สอนแป๊บเดียวก็จบ คือ เราไม่ต้องกลับมาง้ำสอนไปรวดเดียวเลย เมื่อสอนพยัญชนะจบก็ต่อด้วยสระเลย ไม่มีการมาทบทวนพยัญชนะอีก เพราะเมื่อสอนสระก็ต้องมีพยัญชนะมาเป็นส่วนประกอบอยู่แล้ว ในช่วงแรก ๆ ผู้ปกครองที่ส่งลูกมาร่วมกิจกรรมก็ยังไม่เข้าใจว่าลูกมาเรียนแล้วได้ ก.ไก่ กลับไปเพียงตัวเดียว แต่วิธีการสอนจะต่างไป ตั้งแต่เขียนทีหลัง เขียนบนทราย เขียนในอากาศ ขดเชือก เป็น ก.ไก่ กระโดดเป็น ก.ไก่ วิ่งเป็น ก.ไก่ แล้วเขียนบนกระดาษเป็นครั้งสุดท้าย เป็นกระบวนการทำซ้ำแต่หลากหลายแบบ ครูก็จะผูกโยงเข้ากับสิ่งที่เด็กคุ้นเคยจนจำได้ง่ายเช่น พ.เพนกวิน เพราะพานเป็นสิ่งของเด็ก ๆ ไม่ได้พบเห็นในชีวิตประจำวันนัก แต่ก็มีเด็กบางคนที่ไม่ได้ แต่พอเทอมต่อไปเด็กก็จำได้”

คำตอบเชิงบวกสำหรับวัยคิดฝัน

หากปัญหาที่เด็กถามเป็นเรื่องไกลตัวหรือยากเกินกว่าจะเข้าใจ พ่อแม่จะเลี่ยงตอบไปในเชิงบวกที่ใช้ตัวเขาเป็นศูนย์กลางตามความทฤษฎีวอลดอร์ฟที่เชื่อว่าเด็กยังอยู่ในช่วงวัยแห่งการคิดฝัน ยังไม่ควรให้ข้อมูลที่เป็นความจริงเกินไปและยังไม่ควรต่อยอดความรู้ ดังที่พ่อหมอเล่าว่า

“เมื่อเราถูกถามว่า ‘ทำไมพระจันทร์ตามเรามาทลอด’ ถ้าอธิบายในเชิงวิทยาศาสตร์จะเป็นเรื่องยาวมาก เราจะบอกว่า พระจันทร์มันข้างตี่อมันคอยตามดูเด็ก ๆ อยู่ตลอด ว่าเด็ก ๆ เป็นเด็กดีหรือเปล่า เมื่อเด็ก ๆ โตขึ้นเขาก็จะเข้าใจว่าความจริงมันเป็นอย่างไร เพราะในวัยนี้เด็ก ๆ ไม่ได้อยากรู้ในเรื่องของความเป็นจริง หากมองที่ความหมายเราจะพบว่า มีคำตอบชุดหนึ่งที่เด็ก ๆ ต้องการแต่ไม่ใช่ความเป็นจริง หรือการที่เด็ก ๆ ถามว่า ‘ทำไมแว่นขยายถึงทำให้กระดาษไหม้ได้’ เราจะตอบว่า ‘เพราะแว่นขยายมันเป็นที่รวมพลัง’ ถ้าอธิบายถึงเลนส์นูน หรือหลักการรวมแสงมันเป็นเรื่องเข้าใจยากสำหรับเด็กในวัยนี้ และเขาก็ไม่สนใจที่จะได้คำตอบนั้น เราจะไม่ต่อยอดความรู้ ถ้าเรารีบต่อยอดโดยไม่คำนึงถึงความเข้าใจของเด็กมันจะเอียงไปอีกข้างหนึ่ง เราไม่ต้องต่อยอด เพราะบางครั้งเมื่อเราตอบแล้ว มันก็จบเด็กไม่ได้อยากจะต่อยอดไปไหน”

คำบอกเล่าของพ่อหมอสอดคล้องกับที่ผู้วิจัยสังเกตได้จากการที่ครูออกตอบคำถามเด็ก เมื่อเด็กถามว่า “ดวงอาทิตย์หายไปไหน” ครูตอบว่า “อ้อ พระอาทิตย์มันไปหลบเมฆอยู่ มันสงสารเด็ก ๆ กลัวจะร้อน มันจึงไม่ส่องแสงจ้าเกินไป เด็ก ๆ จะได้วิ่งเล่นกันอย่างสนุกสนาน” ซึ่งครูอธิบายว่า

“คำตอบที่เราตอบเด็กก็เป็นคำตอบที่เสริมจินตนาการและง่ายต่อการทำความเข้าใจ คำอธิบายจะไปในเชิงบวกทั้งสิ้น ส่งเสริมจินตนาการ ให้เขารู้สึกว่าตัวเขากับธรรมชาตินั้นเชื่อมโยงกัน เพราะสิ่งที่นามธรรมเกินไปเด็กจะไม่เข้าใจ เนื่องจากยังอยู่ในภาวะกึ่งฝัน เด็กจะรู้สึกได้ว่า ทุกสิ่งทุกอย่างรอบตัวมันกลมกลืนกับเขา และมีชีวิตชีวาสำหรับพวกเขา เช่น เมื่อน้องฉอจิวกินก๋วยเตี๋ยวลูกขึ้นและลูกขึ้นกระดิ่ง ออกไปนอกซาม เขาจะพูดว่า ‘ลูกขึ้นมันกระโดดหนีแล้ว มันไม่ยอมให้จิวกินแล้ว’ แสดงให้เห็นว่าเด็กในอยู่ในโลกของจินตนาการที่รู้สึกได้ว่า สิ่งต่าง ๆ มีชีวิต

และมีความรู้สึกนึกคิด หากเด็กมีคำถามที่เกินอายุหรือเป็นเรื่องของผู้ใหญ่ ครูก็จะพูดให้ง่ายเข้าใจและอธิบายให้เป็นเรื่องสนุกสนาน เช่น เมื่อเด็กมาเล่าว่าไปเจอคนตีกัน ครูก็จะอธิบายว่า ‘เพราะผู้ใหญ่เขาไม่เข้าใจกัน แต่เราไม่ควรใช้กำลัง เราเป็นเพื่อนกันดีกว่า’ ดังนั้น ในเรื่องเดียวกัน พ่อแม่และครูจะพิจารณาว่า ใครเป็นคนถาม ก็จะตอบตามวัย ว่าเด็กในวัยนี้สามารถเข้าใจได้แค่ไหน เพราะในเด็กเล็กยังอยู่ในช่วงของจินตนาการ”

เปลี่ยนตัวเองเพื่อเป็นแบบอย่างให้ลูก

เนื่องจากพ่อหมอลและแม่ใจต้องทำงานนอกบ้านเป็นหลัก ดังนั้น การจัดการระบบการเรียนรู้อัจฉริยะมาจากครู ส่วนคุณยายซึ่งย้ายมาอยู่ด้วยตอนทำศูนย์การเรียน จะมีหน้าที่ในการทำอาหารทั้ง 3 มื้อ และคุณยายเป็นคนชอบทำสวน ก็เลยมีหน้าที่รับผิดชอบในการดูแลสวน ส่วนงานบ้านจะมีพี่เลี้ยงน้องขอเสียงเป็นคนทำ พ่อหมอลเองก็ต้องมีงานบ้านด้วยตามแนวคิดของวอลดอร์ฟที่พ่อแม่จะไม่อยู่หนึ่ง จึงทำให้พ่อหมอลต้องเปลี่ยนแปลงตัวเอง ดังที่เล่าว่า

“สำหรับงานบ้าน เรามีความรู้สึกไม่อยากทำเพราะคิดว่าตัวเองทำงานนอกบ้านแล้ว แต่สำหรับแนวทางของวอลดอร์ฟแล้ว อะไรที่เป็นงานฝีมือพ่อแม่ต้องหัดทำบ้าง ส่วนมากแม่จะเป็นคนทำ แต่ผมจากไม่ค่อยทำ ก็เริ่มหันกลับมาทำ เช่น หลานเอาตุ๊กตากลามาให้ เราก็ไม่อยากจะเลี้ยง แต่ก็ต้องหัดเลี้ยงหัดทำ ต้องกลับมาเรียนเปียโน หัดเปียโน เพราะเห็นว่าจะเป็นอย่างที่ถ่ายทอดให้ลูกได้ งานซ่อมบ้าน ซ่อมของใช้ ซวนลูกหัดขี่จักรยาน ในวันเสาร์-อาทิตย์ แทนการนั่งอ่านหนังสือ หรือนอนเล่นอย่างเคย ซึ่งวันเสาร์เราอาจมีนัดกับลูกค้าบ้าง แต่สำหรับวันอาทิตย์แล้ว จะไม่นัดลูกค้าเลย เพื่อจะใช้เวลาอยู่กับลูก วันธรรมดา ก็จะกลับบ้านประมาณ 5-6 โมงเย็น บางครั้งที่ติดธุระก็จะถึงบ้านประมาณ 1-2 ทุ่ม สำหรับเด็กประถมจะมีกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ เช่น เติมน้ำใส่ขวดแช่ตู้เย็น กวาดลานหน้าบ้าน เก็บใบไม้ รดน้ำต้นไม้ประจำตัว รดน้ำผักสวนครัวที่ปลูก ตอนเช้าก็จะคุยกันว่าใครทำความดีบ้าง และสม่ำเสมอแค่ไหน ส่วนอนุบาลยังไม่เห็นหน้าที่อะไร เพราะเห็นว่าสำหรับอนุบาลงานหลักของเขาคือการเล่น”

นอกจากนี้ พ่อหมอยังให้ความสำคัญกับการให้ลูกได้เรียนรู้ถึงความมุ่งมั่นของพ่อแม่ในการประกอบอาชีพ ดังที่เล่าว่า

“เด็กของเรามีจุดอ่อนมากกว่าเด็กที่ค้าขาย ลูกของพวกข้าราชการหรือคนกินเงินเดือนจะไม่เคยเห็นความมุ่งมั่นของพ่อแม่ในการทำงาน กลับมาก็กลับมา แต่พวกค้าขายเขาจะเห็นพ่อแม่ของเขาเหนื่อยทั้งวัน สำหรับงานของเราเป็นงานฝึกอบรม จึงได้มีโอกาสพาลูกไป มีครูไปด้วยเพื่อดูแลเด็ก เมื่อลูกเห็นก็เกิดความสงสัยว่า ทำไมคนนั้นต้องมาฟังคุณพ่อ และคุณพ่อคุยอะไรให้เขาฟัง ตรงนี้น่าจะเป็นจุดที่ทำให้เขาเห็นว่าเรามี และเขาก็จะตั้งคำถามเรื่อย ๆ และเราเล่าเรื่องอะไร อันนี้คือสิ่งที่ต้องการให้ลูกเห็นว่าเราทำงานอย่างไร”

กฎทอง

พ่อหมอได้กำหนดกฎระเบียบของบ้าน โดยเรียกว่า “กฎทอง” ให้เด็ก ๆ ถือปฏิบัติในการอยู่ร่วมกัน ซึ่งพ่อหมออธิบายว่า

“เราแบ่งเป็น กฎทองของประถมต้น กฎทองของประถมปลาย โดยมีการจัดทำป้ายติดไว้ เช่น ประถมต้นต้องเข้าร่วมกิจกรรมทุกอย่าง กฎของชั้นประถมปลายก็จะมีว่า บางครั้งพี่จะขมน้องว่าอย่างนี้ทำไมไม่ถูก จะบอกวิธีการที่ถูกต้องก็ไม่ได้ เราจึงได้ตั้งเป็นกฎว่า เปิดโอกาสให้น้องลองผิดลองถูกบ้าง ไม่เช่นนั้นจะกลายเป็นว่า ป.5 รู้อะไรไปหมด น้องไม่มีโอกาสได้คิด ได้พูด และครูก็พบว่ากฎควรมีเพียง 3 ข้อเท่านั้น เพราะถ้ามากกว่านี้จะได้ไม่ผล แต่เมื่อมี 3 ข้อได้ผลทันที สำหรับคนที่ไม่ตามกฎ เราจะใช้มาตรการทางสังคม เช่น เด็กคนหนึ่ง ถ้าวันไหนอาหารอร่อยจะกินเสร็จในเวลา 15 นาที และกิน 3 จาน แต่ถ้าวันไหนไม่อร่อยก็จะนั่งอยู่อย่างนั้น ทำข้าวหก เราก็ไม่ว่า แต่จะบอกครูว่าให้ตักให้น้อย ๆ แค่ 2 ช้อนหมดแล้วให้เขาเติม ถ้าเพียง 2 ช้อนก็ยังไม่หมด ครูก็จะอยู่รอไปเรื่อย ๆ คือ ต้องกินให้หมด ถ้ากินไม่หมดก็จะมีเวลาไปเล่นกับเพื่อน แม้ไม่มีการลงโทษรุนแรง แต่เด็กก็ค่อนข้างมีระเบียบวินัย สำหรับปัญหาในครอบครัวนั้น หากเป็นปัญหาของพ่อแม่ ลูกไม่ค่อยเห็นอยู่แล้ว สำหรับลูกกับลูก เราก็จะใช้สันชาติญาณ ซึ่งมองว่าส่วนมากลูกไม่ค่อยผิดมากเท่าไร เนื่องจากใช้กฎบ้านคุยกันตั้งแต่ยังเล็ก คือ อย่า

ทำให้ตัวเองเจ็บ อย่าทำให้ผู้อื่นเจ็บ อย่าทำข้าวของเสียหาย ทั้งหมด 3 อย่าง หากไม่ผิดจริงเราก็จะพูดให้เรื่องง่าย ๆ ไป เช่น น้องต้องมีหน้าที่ดูแลพี่ด้วย เราเปลี่ยนแนวคิดจาก พี่ต้องดูแลน้อง หรืออย่างกรณีพี่แกลิ่งน้อง เราก็จะบอกว่าในสมัยเขายังเล็ก พ่อกับแม่ยังไม่ยอมให้ใครมาแกลิ่งเขา ส่วนมากจะเป็นวิธีการที่เรียบง่าย เราเห็นว่าการแนวศึกษามีผล จึงไม่ค่อยมีอะไรรุนแรงแบบเลือดตกยางออก ส่วนเรื่องการแย่งของก็อาจจะมีบ้าง ซึ่งเป็นเรื่องธรรมดาของเด็ก”

กฎทองประถมต้น ประกอบด้วยกฎ 3 ข้อ ดังนี้

1. เข้าร่วมกิจกรรมทุกอย่าง
2. ไม่ขัดจังหวะการเรียนของพี่และเพื่อน
3. เล่นเฉพาะเวลาพัก

กฎทองประถมปลาย ประกอบด้วยกฎ 3 ข้อ ดังนี้

1. ทำด้วยตัวเองให้ดีที่สุด
2. ไม่ขัดจังหวะการเรียนของน้อง
3. เปิดโอกาสให้น้องลองผิดลองถูก

กฎบ้าน ประกอบด้วยกฎ 3 ข้อ ดังนี้

1. อย่าทำให้ตัวเองเจ็บ
2. อย่าทำให้ผู้อื่นเจ็บ
3. อย่าทำข้าวของเสียหาย

แม้ว่าพ่อหอบจะออกกฎระเบียบ แต่ก็มีความยืดหยุ่นได้ และการเรียนก็จะไม่บังคับให้ลูกเรียน เนื่องจากมีจุดมุ่งหมายให้ลูกเรียนรู้กระบวนการเรียนรู้ ดังนี้

“จะเห็นได้จากการเรียนเปียโนของน้องชอเทียม ซึ่งในช่วงแรกของการเรียนน้องชอเทียมตั้งใจเรียนมาก ฝึกซ้อมทุกวันและเล่นได้ดี แต่มาวันหนึ่งมันยากขึ้น ก็เบื่อและหยุดเล่นไป เฉย ๆ ช่วงแรกพ่อแม่ถึงเลว่า ควรจะเรียกเขามาซ้อมหรือบอกให้เขาเล่นดีหรือไม่ แต่เมื่อมองย้อนถึงจุดมุ่งหมายว่าที่ให้น้องเล่นเปียโนเพื่ออะไร ก็พบคำตอบว่า ต้องการให้ลูกได้เรียนรู้กระบวนการเรียนรู้ ว่าต้องมีใจรัก

ต้องหมั่นฝึกซ้อม ต้องทบทวน ดังนั้น พ่อแม่จึงไม่เคียดเคี้ยว ทั้ง ๆ ที่ในใจอยากให้ลูกเล่นต่อ เพราะลูกเล่นได้ดีมากและช่วงแรกขยันซ้อมทั้งวันทั้งคืน จนพ่อแม่เห็นแวว แต่ช่วงนี้ น้องขอเที่ยวมากกลับมาสนใจการอ่านการเขียนมากกว่า พ่อแม่ก็ไม่บังคับ แต่ก็ยังทำตามตารางคือ ซ้อมวันละ 1 ชั่วโมง และมีครูมาสอนทุกวันพฤหัสบดีเช่นเดียวกับเด็กทุกคน เนื่องจากเรามองว่า กฎก็ต้องเป็นกฎ ทุกคนต้องเรียนรู้ที่จะใช้กฎในการอยู่ร่วมกันในระดับหนึ่ง แต่ในบางกฎก็ยืดหยุ่นได้ เช่น เมื่อลูกไม่เต็มนม แต่เต็มนมแล้วเหลือองแทน ก็จะทำน้ำเต้าให้ทานกัน ไม่ได้บังคับว่าจะต้องเต็มแต่นมเท่านั้น”

ไม่ต้อยอดความรู้ ไม่วิพากษ์

ในครอบครัวนี้จะไม่มีการยกประเด็นขึ้นมาวิพากษ์ เนื่องจากพ่อหมีแนวคิดตามทฤษฎีวอลดอร์ฟที่ไม่ให้ความสำคัญต่อการวิพากษ์และต้อยอดความรู้ด้วยความเชื่อว่าในวัยเด็กไม่ใช่ช่วงของการวิพากษ์ แม่ใจเล่าว่า

“เราไม่มีการวิพากษ์ ในการเล่านิทานก็จะไม่พูดว่า ‘นิทานเรื่องนี้สอนให้รู้ว่า...’ จะเป็นการเล่าจากพ่อแม่ให้ลูกฟังเท่านั้น การเล่านิทานอาจผูกโยงไปถึงการเมืองหรือศาสนา แต่ไม่ได้ให้เด็กวิจารณ์หรือสนทนาเกี่ยวกับเรื่องในนิทาน แต่เรื่องราวที่เล่าจะเป็นไปในลักษณะตำนานที่ส่งเสริมให้เด็กเกิดความรู้สึก เกิดอารมณ์ที่ลื่นไหลไปตามเรื่องราว เช่นเรื่องในพระไตรปิฎก เรื่องทศชาติ เราจะไม่มา discuss กัน เพราะมันยังไม่ถึงวัยที่ใช้ thinking เพราะวัยนั้นต้องหลังอายุ 14 ไปแล้ว ตามแนวคิดของวอลดอร์ฟ ดังนั้น ถ้าอายุไม่ถึง 14 ไม่ต้องมา discuss เมื่อน้องขอเที่ยวสนใจเรื่องสัตว์ ก็เป็นสัตว์ที่อยู่รอบ ๆ ตัว เช่น ในช่วงฤดูฝนน้ำขัง ก็จะมี อึ่งอ่าง ลูกอ๊อด ด้วปลา ความสนใจจะเหมือนกับเด็กตามท้องนาทั่วไป น้องขอเที่ยวมาเล่าว่าปลาเป็นแบบนี้ มาเล่าเป็นนิทาน เขียนเป็นสมุดรูปภาพ เขียนเรื่องราวก็จะมีน้องคนสุดท้ายเป็นตัวเอง เราจะไม่มุ่งเน้นไปที่เอกสาร หรือหนังสือ อย่างช่วงที่เด็ก ๆ สนใจเรื่องผี พ่อก็เปิดอินเทอร์เน็ต และพิมพ์ออกมา และนำมาเล่าให้ฟังว่ามีผีอะไรบ้าง เป็นอย่างไร แทนที่จะเป็นการอ่าน เด็ก ๆ ในช่วงนี้น่าจะรู้กว้างมากกว่ารู้ลึก เพราะเป็นช่วงที่อยากรู้ จึงอาจจะคล้ายเด็ก ๆ ไม่มีอะไรโดดเด่น เช่น ประถม 5 เราทำตามวอลดอร์ฟคือ ให้เด็กรักการอ่าน เขาจะอ่านหนังสือเป็นเรื่อง ๆ

จนจบ ไม่ว่าจะเป็นนิทานเยาวชน หรือนิยายก็ตาม และให้เขาไปต่อยอดกับพ่อแม่ของเขา พ่อแม่ก็จะค้นหาหรือหาหนังสือมาให้เขาอ่าน เราจะเริ่มสิ่งต่าง ๆ จากหนังสือก่อนโดยจะไม่เริ่มที่เนื้อหา เช่น เรื่องการเมือง ที่เป็นเรื่องลึกเกินไป คิดว่าเรื่องพวกนี้จะรู้เมื่อถึงเวลา การเมืองหรือศาสนา เป็นเรื่องนามธรรม เข้าใจยาก แต่ให้เข้าใจว่าความดีความชั่วเป็นอย่างไร เรื่องอื่นเป็นเรื่องรอง สำหรับแนวทางของวอลดอร์ฟจะยังไม่สอนเรื่องที่เป็นความจริงเกินไป เช่น ถ้าเกิดมากายจนและพ่อแม่อธิบายให้ลูกถึงความยากจน ความลำบาก ซึ่งมันเป็นความจริงเกินไป อาจจะทำให้เขาไม่มีกำลังใจที่จะดำรงชีวิตอยู่ในโลกนี้ เราไม่จำเป็นต้องบอกเรื่องจริงในขณะที่วัยของเขายังรับเรื่องเหล่านั้นไม่ได้”

เรียนรู้จากประสบการณ์ตรง

นอกจากนี้ ในกระบวนการเรียนรู้ของศูนย์การเรียนรู้นี้ ยังให้เด็กได้เรียนรู้โดยการลงมือทำ เพื่อให้ได้ประสบการณ์ตรงกับสิ่งต่าง ๆ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ อย่างเป็นกระบวนการตามแนวคิดวอลดอร์ฟ ดังที่พ่อหมอเล่าว่า

“กิจกรรมที่เด็ก ๆ จะปลูกข้าว เกี่ยวข้าว และสีข้าวกินกันเองนั้น มีจุดหมายเพื่อให้รู้กระบวนการ และที่มาของข้าวตามแนวคิดของวอลดอร์ฟ และในทุกวันศุกร์เด็ก ๆ จะมีกิจกรรมออกไปทัศนศึกษา โดยมีผู้ปกครองของอีก 2 ครอบครัวสลับกันพาไป โดยทางศูนย์การเรียนรู้จะเป็นคนกำหนด concept ที่เหมาะสมกับช่วงวัย ซึ่งอาจจะเกี่ยวข้องกับเรื่องที่กำลังเรียนอยู่หรือไม่ก็ได้ แล้วผู้ปกครองและเด็ก ๆ จะไปคิดกันว่าจะไปไหน เด็ก ๆ จะเป็นคนเขียนจดหมายขออนุญาตเข้าชมสถานที่ เช่น เมื่อไปการประปา ก็จะได้รู้กระบวนการการผลิตน้ำประปา และได้มาทดลองทำที่บ้าน นำน้ำคลองมากรองด้วยกรวดทราย มาแกว่งสารส้ม นอกจากนี้ยังมีการไปวัด ดูเรื่องราวของวัฒนธรรมประเพณี ได้เรียนรู้เรื่องการแกะสลักไม้ ซึ่งช่วงวัยนี้ ตามแนวคิดของวอลดอร์ฟแล้ว เด็กควรได้เรียนรู้ เรื่องการเกษตร การเลี้ยงสัตว์ ระเบียบวัฒนธรรมประเพณี หากเทียบกับในระบบก็เหมือนกับวิชาสังคมศึกษา หากแต่เด็ก ๆ ได้สัมผัสกับของจริงแทนที่จะเรียนจากในตำรา ทำให้ได้สัมผัสกับเรื่องใกล้ตัว โดยเริ่มจากในบ้านก่อน เรื่องความร้อน พลังงาน ในวิชาวิทยาศาสตร์ก็จะได้จากการทำกิจกรรมปรุงอาหาร เวลาคิดเราไม่ค่อยเอาวิชาการ

มาอิง เพราะมันไม่ต้องพยายามตีความ เราจะเลือกจากขอบข่ายที่คิดว่าใกล้ตัวของเขาจะดีกว่า เป็นวิทยาศาสตร์ในบ้าน เราดูจากเป้าหมายของ ป.6 เขาไม่ได้ต้องการให้แยกว่ามีตัวแปร เพราะที่จริงแล้ว เราต้องการให้เด็กคิดแบบวิทยาศาสตร์ มีความอยากรู้แบบวิทยาศาสตร์ ซึ่งเรื่องนี้หมู่มากสำหรับเรา เราจึงไม่สนใจรูปแบบ จึงให้ครูคิดว่า จะมีรูปแบบใดที่เด็กสนใจโดยมองจากใกล้ตัวก่อน เช่น ทำไอศกรีม ทำสารส้ม เด็ก amazing มาก คือ ให้เด็กได้เห็นได้ลงมือทำ มี feeling กับมัน ครูจะจัดทำแผนการสอนอย่างง่าย ๆ เช่น การเรียนวิทยาศาสตร์ทอมหนึ่ง 12 ครั้ง จะสอนอะไรและทำกิจกรรมอะไรบ้าง โดยเลือกจากกิจกรรมที่เด็กสนใจรอบ ๆ ตัว ให้เด็กได้ทดลองทำ และเอามาปรับร่วมกันกับพ่อแม่ เพื่อให้ความอยากง่ายสอดคล้องกับช่วงวัยของเด็ก ”

รางวัลในการทำดี

นอกจากนี้ ยังมีกระบวนการเรียนรู้เรื่องคุณธรรม โดยปลูกฝังให้เด็ก ๆ ทำความดี โดยไม่หวังผลตอบแทน แต่ภูมิใจกับการทำความดีนั้น ดังที่แม่ใจแล้วว่า

“ในกรณีที่เด็กกระทำความดีนั้น เมื่อเขาทำเขาก็ได้รับรางวัลอยู่แล้ว เขาจะรู้สึกเอง รู้สึกภาคภูมิใจ แต่หากเขาไม่ทำเขาก็จะรู้สึกผิดปกติ แต่หากทำก็จะรู้สึกทุกอย่างเป็นปกติ เพราะหากไม่ทำเขาจะไม่มีเรื่องมาเล่าให้เพื่อน ๆ หรือคุณครูฟังในตอนเช้า เราต้องการให้ปลูกฝังสิ่งนี้กับเด็ก ๆ ช่วงแรกผู้ปกครองจะพยายามช่วยเหลือเพื่อที่จะให้ลูกมีความดีมารายงาน ในช่วงแรกจะมีความดีเต็มหนึ่งหน้ากระดาษ แต่ในระยะหลังก็จะลดน้อยลง เราจะไม่ให้ความสนใจกับเรื่องนี้เท่าใดนัก เพราะเราต้องการให้เด็กมีความคงที่กับงานหลักของเขาอย่างสม่ำเสมอจนถึงว่าเป็นเรื่องธรรมดา เรื่องนี้แม้จะดูเหมือนว่าเป็นเรื่องง่าย แต่ก็ยากที่จะทำให้คงเส้นคงวา ในการที่จะเลือกหางานสักชิ้นหนึ่งต้องไม่ยากจนเกินไปให้เขาทำได้ทุกวัน เพียงแค่นี้บางครั้งก็ยังไม่ได้อ่างเช่นเรื่องที่ให้กรอกน้ำ บางครั้งเด็กอาจทำน้ำหก พ่อแม่ก็จะไม่พอใจและจะทำเอง เด็กก็จะมีโอกาสได้ทำ เราต้องเข้าใจว่าทุกคนไม่ได้ทำเองหมด เราเป็นเพียงบ้านศูนย์รวม เขาส่งลูกมาให้เราดูแลก็เป็นกิจโรงเรียน ดังนั้นก็ต้องค่อย ๆ ทำค่อยเป็นค่อยไป จะมาให้แม่คนนี้สอนวิชานี้ แม่คนนั้นสอนวิชานั้น ต้องมีส่วนร่วมกัน จริง ๆ เช่นนี้จะไม่เกิดขึ้นในศูนย์การเรียน

แห่งนี้ ต้องมีคนเริ่มต้นจริง ๆ เราจะเริ่มต้นแล้วค่อย ๆ ทำไป พ่อแม่ได้เรียนรู้อยู่ เราต้องเคารพเขาเหมือนกัน เขาก็มีแนวคิดเป็นส่วนตัว มีความเป็นปัจเจกชนของเขา มีภาระมีหน้าที่ ถ้าเขามาร่วมก็ถือว่าดีมาก ในแต่ละปีก็จะได้เห็นพัฒนาการของพ่อแม่ในการมีส่วนร่วม ซึ่งเราก็อใจอย่างมากแล้ว”

ในด้านสื่อและทรัพยากร นอกเหนือไปจากสื่อที่เป็นของจากธรรมชาติตามแนวคิดของ วอลดอร์ฟแล้ว พ่อหมอมองว่า

“เด็กที่นี้ไม่มีเวลาที่จะสนใจสื่อใดเป็นพิเศษ เพราะเด็กมักจะแสดงออกในการเล่นทั้งวัน เช่น เล่นเปียโน หรือเล่นสิ่งอื่น ๆ ทั่ว ๆ ไป ในช่วงกลางวันก็จะพูดคุยกับพ่อแม่ โดยจะเล่าเรื่องนั้นเรื่องนี้ให้พ่อแม่ฟัง ไม่มีเรื่องอะไรที่ต้องการรู้เพิ่มเติม อย่างเช่นเด็กชั้นประถมหรืออนุบาล ในเวลาที่ดูโทรทัศน์ หากเห็นผีกระหัง เด็กก็จะถามว่า ทำไมผีกระหังเป็นแบบนี้ ซึ่งในลักษณะเช่นจะมีในบางครั้ง แต่สำหรับเด็กอนุบาลแล้วโดยส่วนใหญ่แล้วเด็กจะเป็นฝ่ายเล่าให้ฟัง เช่น วันนี้ครูออกไปทำอะไรบ้าง ส่วนมากจะเป็นเรื่องเล่าที่เกิดขึ้นในบ้านมากกว่า แต่สำหรับประถม 5 นั้น เราจะเน้นให้เด็กรักการอ่าน ชื่อเรื่องมอม แมงมุมเพื่อนรักให้ลูก เพราะเราเคยอ่านและประทับใจในสมัยเด็ก พออ่านก็ได้ผล แต่ถ้าให้ไปอ่านสารานุกรมวิทยาศาสตร์ เราว่าอาจจะไม่เหมาะสมกับเด็กในวัยนี้ เพียงเด็กอยากรู้ก็พอแล้ว สำหรับสื่อเช่นคอมพิวเตอร์หรืออินเทอร์เน็ตนั้น เมื่อก่อนนั้นเด็ก ๆ จะเล่นคอมพิวเตอร์ นั่งจอเทียมหัดเล่นตั้งแต่อายุ 2 ขวบ อนุญาตให้เล่นวันละไม่เกิน 1 ชั่วโมง แต่ปัจจุบันก็ไม่ได้เล่น หากต้องการค้นหาข้อมูลเราก็จะให้ โทรทัศน์ก็ไม่ค่อยได้ดูเลยย้ายออกจากห้องของเด็ก ตอนนี้น้องจอเทียมจะมีงานยุ่งตลอดวัน เขียนอะไรต่าง ๆ งานของเขาส่วนใหญ่จะอยู่ที่การขีดเขียน วังเล่น”

ในด้านการประเมินผลนั้น ทุกวันพ่อหมอกับแม่ใจต้องออกไปทำงาน ช่วงเย็นจึงจะกลับมาประเมินผลโดยดูจากครูและจากเด็ก ๆ เป็นว่าอย่างไร แล้ววัดผลโดยไม่มีเอกสาร ดูเพียงว่าเด็กชอบหรือไม่ ครูมีความเห็นอย่างไร ครูจะเสร็จงานประมาณ 4-5 โมงเย็น ช่วงแรกจะประเมินทุกเย็นจนลงตัวซึ่งใช้เวลาประมาณ 2 สัปดาห์ จากนั้นก็เปลี่ยนเป็นสัปดาห์ละหนึ่งครั้ง แม่ใจใช้วิธีเปรียบเทียบพัฒนาการของลูก ๆ ทั้ง 3 คนกับเด็กในวัยเดียวกัน โดยเล่าว่า

“ถ้าเทียบกับเด็กวัยเดียวกัน ก็จะพบว่าไม่มีความแตกต่างมากนัก นอกจากความช่างคิด ที่เราพบว่า ขอเทียมเป็นคนชอบใช้หัว ชอบคิด มีความโดดเด่นทางด้านนี้ ในขณะที่ฉอจิวเป็นคนชอบใช้แขนขา ปีนป่ายได้เก่งมาก เมื่อมองโดยรวมแล้วมันก็ประมาณเดียวกัน ทุกคนมีจุดเด่น คนหนึ่งเด่นเรื่องนี้ อีกคนเด่นอีกเรื่อง ขอเทียมเก่งเรื่องการพูดคุยเจรจา ซึ่งถ้าอยู่ในระบบโรงเรียนเขาอาจจะถูกให้ค่ามากเพราะครูชอบอยู่แล้วเรื่องนี้ เพราะคะแนนต้องออกมาดี การขีดเขียนได้ดี แต่เมื่อมาอยู่ที่นี้แต่ละคนจะมีจุดเด่นต่าง ๆ กันไป ซึ่งต่างก็ยอมรับจุดเด่นของแต่ละคน ทุกคนรู้ว่าขอเทียมเก่งด้านนี้ ดังนั้นถ้ามีเรื่องการคิดก็จะมาถามขอเทียม แต่ถ้าเรื่องการเล่นบาส ก็จะถามน้องฟาง”

การประเมินผลเด็กนั้น พ่อห่มจะวัดที่ผลงานหากเด็กทำได้ถือว่าได้เรียนรู้แล้ว บางครั้งอาจเป็นการตั้งคำถามจากสิ่งรอบตัว ฟังจากเรื่องที่เด็กเล่า โดยไม่ประเมินด้วยวิธีซับซ้อน ดังที่เล่าว่า

“หากงานใดที่มีผลงานก็จะประเมินได้ง่าย เช่น การบ้าน งานถัก ฯลฯ บางครั้งก็ประเมินผ่านผู้ปกครอง เช่น ผู้ปกครองจะพูดว่า ลูกของเขาคิดเป็น รู้จักเสียสละของเป็น แสดงว่าสิ่งที่เราหล่อหลอมพวกเขาได้ผล เช่น เด็กคนหนึ่งบอกกับแม่ของเขาว่า อันนี้ทำเองได้ ทำไมต้องซื้อ ตามแนวคิดวอลดอร์ฟคือ การเรียนรู้เรื่องคุณธรรมในการพึ่งพาตนเอง บางครั้งการเรียนรู้ก็เกิดจากการเล่น เช่น การเล่นเขียนหลัง ทำให้เกิดการอ่านคำได้มากขึ้น แสดงว่าเกิดการเรียนรู้ เมื่อไปร้านหนังสือเราจะถามเด็กว่าคำนี้อ่านว่าอย่างไรใช่หรือไม่ ก็แสดงว่าเกิดการเรียนรู้แล้ว อย่างคณิตศาสตร์นี้เราตั้งใจให้เด็กคำนวณ หรืออย่างเปียโน มีการเปลี่ยนเพลงไปเรื่อย ๆ อย่างนี้ก็ถือว่าเรียนรู้ การเรียนรู้ไม่จำเป็นต้องเท่ากัน เด็กแต่ละคนไม่เท่ากัน เขาเรียนรู้การเรียนรู้ วิธีการเข้าถึงความรู้ โดยการผ่านการเล่นเปียโน หรือการเล่นกีฬา คือมองอย่างง่าย ๆ เช่น การปลูกต้นไม้ ถ้าปลูกเป็นก็ถือว่ามีการเรียนรู้แล้ว แต่ถ้าไปอ่านหนังสือจะเห็นว่า การเรียนรู้มันซับซ้อน การเรียนรู้คือ การทำเป็น หรืออย่างเช่น เด็กต้องการปลูกต้นไม้ เขาก็จะไปตัดกิ่งมาชำ โดยไปเก็บรอบบ้าน หรือการร้อยดอกไม้ เด็ก ๆ ก็จะไปเก็บมาจากที่ปลูกไว้เองมาร้อยเป็นมาลัยไว้สำหรับบูชาพระ คือ ให้มีเป้าหมายที่ชัดเจน ไม่ใช่การทำเพียงเพื่อให้ได้คะแนน แต่การได้ใช้ประโยชน์ของมันคือ การสัมผัสผลลัพธ์ เช่น เขาอยากมีต้นเฟื่องฟ้า ก็ไปตัด

กึ่งมาซ้ำไว้หน้าบ้าน รดน้ำ คอยดูแล เด็ก ๆ จะทำตารางและแบ่งหน้าที่กันเอง ใครจะทำอะไรตรงไหน มีการเขียนตารางเกิดขึ้น ถ้าเป็นระบบโรงเรียนก็จะเป็นเอกสารเขียนขั้นตอนต่าง ๆ แต่ที่นี้เด็กจะเล่าให้ฟัง ในระบบจะต้องระบุขั้นตอนแต่ละขั้น เช่น ขั้นตอนหนึ่ง ชุดดิน แต่ในความเป็นจริงแล้ว มันไม่ได้ตรงไปตรงมาอย่างนั้น คือ ทำให้เหมือนชีวิตปัจจุบัน ไม่ต้องผ่านเครื่องมืออย่างปากกา อย่างลูกของคนค้าขายทำไมทอนเงินเป็น เช่น ชื้อของ 72 บาท ทำไม่รู้ว่าต้องทอน 28 บาท มีวิธีการคิดอย่างไร โดยไม่ต้องเขียนบนกระดาษ ผมเติบโตจากครอบครัวค้าขาย จึงต้องการสอนให้ป็นธรรมชาติธรรมดา เรียนรู้กันในบ้าน เราเองนั้นในวัยเด็กก็เรียนรู้จากบ้าน ว่าทำอะไรคืออะไร การขายต้องพูดอย่างไร ซึ่งได้จากประสบการณ์ตรง เด็ก ๆ เวลาเล่นขายของ จะนำไปไม้มาแทนเงิน และเล่นทอนเงิน ซึ่งก็ทอนได้ถูกต้องตามจำนวน แสดงว่าสิ่งที่ได้สอนนั้นซึมลงไปในตัวเด็กและเด็กก็แสดงออกมา หรือการที่เราไปทานอาหารกับเด็กชั้น ป.5 พนักงานรินน้ำใส่แก้ว เราจะถามเด็ก ๆ ว่า เศษส่วนเท่าไร เด็กใช้นิ้ววัดแล้วตอบว่า ประมาณ 3 ส่วน 4 แก้ว เช่นนี้เราเห็นว่าเด็กมีการเรียนรู้และเข้าใจ เราจะไม่ประเมินอะไรที่ซับซ้อนและลึกมาก”

ที่ศูนย์การเรียนรู้จะมีการทดสอบทำบพโดยการทำแบบฝึกหัด สำหรับชั้น ป.5 แต่จะไม่มี การสอบ สำหรับชั้น ป.1-ป.2 ไม่มีการสอบเลื่อนชั้น เนื่องจากแม่ใจมองว่า

“การสอบเหมาะสำหรับ mass ถ้าเราได้อ่านประวัติเกี่ยวกับข้อสอบปรนัย ตอนที่คนแรกคิดได้ดีใจกันมาก โดยบุคคลท่านนี้ได้ไปเรียนจากต่างประเทศและกลับมาทำข้อสอบ คิดมาได้สำหรับการวัดผลกับคนจำนวนมาก เพราะไม่ทราบแนวทางว่าคนจำนวนมากจะวัดผลอย่างไร ให้เป็นระบบ บางครั้งปรนัยก็มีข้อจำกัด การเรียนที่บ้านไม่ต้องผ่านเครื่องมือช่วยเช่นนั้น เราไม่ต้องใช้ตัวช่วยสำหรับเด็กประถม 5 หากใช้ตัวช่วยตัวนี้ ก็เป็นการสร้างความคุ้นเคย และเมื่อเขาโตขึ้นก็ประมวลได้ในอีกระดับ ระดับ paper คือ คุ้นเคยกับการประเมิน”

พ่อหมอมและแม่ใจให้ความเห็นเกี่ยวกับกรณีของเด็กจะเข้าระบบ และต้องมีการวัดผลด้วยการสอบไว้ว่า

“คิดว่าเด็กของเราอด จึงไม่ค่อยได้ต่อสู้กับเรื่องกฎของกระทรวงเท่าไร คิดว่าไม่มีปัญหาอะไร อย่างเช่นเด็ก ป.5 ถ้าเราถามเนื้อหาเขามากเขาก็คงแยะ เช่น วัดนี้ ใครเป็นผู้สร้าง สร้างในรัชกาลที่เท่าไร ก็คงมีปัญหา แต่ถ้าในส่วนของคุณิตศาสตร์ เด็กสามารถตีโจทย์ได้ หรือการอ่านออกเขียนได้ คนทดสอบต้องเห็นเขา ว่าเขาเปลี่ยน ว่าเขามีอะไรที่ต่างจากเด็กทั่ว ๆ ไป อย่างวิทยาศาสตร์หากสอบเด็กก็สามารถทำได้ หวังว่าข้อสอบจะไม่ไปอิงเนื้อหามากนัก สำหรับที่นี่ คิดว่าผ่านเกณฑ์มาตรฐาน แต่เพราะเด็กไม่ได้เรียนในระบบ ดังนั้นหากถูกถามเนื้อหาเขาก็อาจสู้เด็กในระบบที่เรียนแบบท่องจำมาไม่ได้ แต่เชื่อว่าเด็กกลับเข้าไปเรียนได้ ชั้น ป.1 ถึง ป.6 ไม่ใช่เน้นเนื้อหา เพราะจุดหมายปลายทางคือ อ่านออก เขียนได้ คิดคุณิตศาสตร์เบื้องต้นเป็น เรขาคณิตเป็น ถ้าเขาทำข้อสอบแล้วมีความมั่นใจในตนเอง ไม่ประมาทแล้ว กลาง ๆ คิดว่าผ่าน โจทย์ที่ได้เน้นเรื่องของการจำ ถ้ายากมากก็เว้นกันไป เพราะว่าที่เราทำไม่ได้ต้องการเปลี่ยนการประเมินเด็ก แต่เรามาเรียนรู้ว่าโรงเรียนก็มีข้อจำกัด ถ้าโรงเรียนสอน เขาจะสอนยาก”

5. ความคิดเห็นของครอบครัวต่อการจัดการศึกษาโดยครอบครัว

ในส่วนของผลของการจัดการศึกษา พ่อหมอมและแม่ใจมองว่าประสบผลสำเร็จมากดังที่เล่าว่า

“เราประสบความสำเร็จมาก เด็กบางคนที่อยู่ในระบบโรงเรียนเมื่อมาเรียนที่นี่ ก็เปลี่ยนจากเด็กที่เคยนั่งฟังไม่พูดจา ไม่สนใจอะไร ต้องการเฉพาะคำตอบโดยไม่สนใจแนวคิด เนื่องจากถูกเร่งมาจากในระบบโรงเรียน มาเป็นเด็กที่กระตือรือร้น กระหายใคร่รู้ เนื่องจากที่นี่ไม่มีการบ้าน และลดเนื้อหาวิชาการลง ความอยากรู้ของเด็กจึงกลับมา เพราะไม่ได้ถูกบังคับเหมือนเดิมอีกแล้ว เราเชื่อว่าได้เดินมาถูกทางแล้ว”

จากการจัดการศึกษาโดยครอบครัว แม่ใจเกิดความพึงพอใจอย่างมาก สะท้อนความคิดออกมาว่า

“พอใจมาก เด็กของเราชี้ให้เห็นว่า ดีมีสุขเราได้ แต่ถ้าเก่งไปวัดกันระยะยาว ถ้าเก่ง ดี มีสุขเหมือนกระทวง ถ้าในแง่ความดี เด็กมีความดี เช่น เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กัน ยอมรับความแตกต่างซึ่งกันและกัน คุณธรรมเบื้องต้นคิดว่าเขามี เพราะเราไม่มีการแข่งขันเข้ามา เด็กทุกคนในบ้านเรียนมีความสุขกับการเรียน เด็กบางคนที่ไม่สบายก็อยากมาเรียน ถ้าหมายถึง EQ สำหรับเด็กก็คงยังไม่ใช้ แต่ Self awareness เด็กก็คงไม่รู้อะไร Self regulate พอมี เพราะเขายับยั้งชั่งใจได้ Self motivate ก็ค่อยเป็นค่อยไป เช่นขยันเรียนรู้อื่นๆ Social communicate สื่อสารกับคนอื่นได้ เห็นอกเห็นใจก็พอได้ เด็กบ้านเรียนจะมี ดีและมีสุข แต่สำหรับเรื่องความเก่งนั้น ต้องรอให้คนอื่นพิสูจน์ เพราะเวลาที่ผู้ปกครองพาลูกไปที่ไหน ก็จะมีคนชื่นชมลูกของเขา พุดจาไฟเราะจ้ง ทำไม่มีสัมมาคารวะ ทำไม่ดูแลตัวเองได้ หลายคนอาจคิดว่าเด็กบ้านเรียนอาจจะขาดสังคม แต่เวลาที่พบผู้คนที่พบว่าเป็นเด็กพุดคุยได้ เก่ง ทั้ง ๆ ที่ไม่ได้อยู่กับผู้คนที่มากมาย เนื่องจากเขาได้เรียนรู้บางอย่าง เช่น ไปที่แห่งไหนก็ไม่กลัวอะไร เช่น พบคุณลุง คุณป้า ซึ่งจุดที่ผู้ปกครองสะท้อนกลับมาว่าเด็กของเขาดี หรือเล่นสงบก็ได้ เวลาที่บอกกับเด็กว่ามีแขกอยู่ แต่เด็กอื่นเวลาที่มีแขกมา ก็จะดูโทรทัศน์หรือเล่นเกมส์ ซึ่งแตกต่างกันมาก เด็กที่นี่สามารถเปรียบเทียบข้อดีข้อเสียของเขาได้เองว่าเรียนที่นี่ดีอย่างไร มีข้อดีข้อเสียอย่างไร มีความคิดใหม่อย่างไร เห็นสิ่งดี ๆ มากมายและมีความสุข แต่เด็กที่ไม่เคยผ่านระบบโรงเรียนจะไม่มีปัญหา มีความสุข”

เด็กชั้นประถมปีที่ 5 คนหนึ่ง แสดงความคิดเห็นต่อการมาเรียนที่ศูนย์การเรียนรู้นี้ โดยเปรียบเทียบความแตกต่างกับโรงเรียนในส่วนของการเล่นว่า

“เมื่อก่อนตอนอยู่โรงเรียนมีเพื่อนมาก แต่มาอยู่ที่นี่ มีแต่น้อง ๆ แต่พอวันเสาร์-อาทิตย์ หรือตอนเย็นออกไปเล่นข้างนอก ก็ไม่มีเพื่อนเพราะเขาไม่ว่าง ต้องมัวแต่ทำการบ้าน ไม่ว่างมาเล่นกัน”

ส่วนปัญหาของการจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบรวมศูนย์นี้ บางครั้งเกิดจากครูไม่สามารถนำเสนอเนื้อหาด้วยวิธี ง่าย ๆ ได้ พ่อหมอมและแม่ใจจะต้องคอยให้คำปรึกษากับครู ดังที่เล่าว่า

“เราต้องคอยแนะนำครูถึงวิธีการแยกย่อยบทเรียน เช่น เรื่องเศษส่วน ที่ครูอธิบายแล้วเด็กยังไม่เข้าใจ เราต้องคิดหาวิธีร่วมกับครูเพื่อที่จะช่วยเด็กให้เกิดความเข้าใจ โดยใช้วิธีการพับกระดาษและนำมาแบ่งครึ่งก็จะได้เป็น 1 ส่วน 2 พับอีกครั้งก็จะได้ 1 ส่วน 4 จึงสามารถอธิบายได้ว่า 1 ส่วน 4 จำนวนเท่าใดเป็น 1 ส่วน 2 โดยในตอนเริ่มแรกนั้น ครูและเด็กนำกระดาษมาพับเป็นจำนวนมาก ซึ่งเด็กก็มีความสุขในการเรียนและสามารถอธิบายได้ง่ายกว่า ทำให้เด็กสามารถเข้าใจได้ง่ายและเข้าใจได้อย่างแท้จริง หรือบางครั้งก็ใช้ขนม หรือ ดินน้ำมัน โดยเราบอกกับครูว่า อย่าเพิ่งเข้าสัญลักษณ์เร็วเกินไป โดยมากในระบบโรงเรียนจะเข้าสัญลักษณ์ทันที หรืออย่างเช่นถามเรื่องร้อยละ เด็กก็จะไม่รู้ ต้องบัญญัติไตรยางค์ ซึ่งไม่ใช่ชีวิตจริง ทำไมคนค้าขายคิด 15% ถึงคิดได้เร็ว เพราะเขาเรียนรู้ไม่เข้าสัญลักษณ์เลย ใช้ตามวิถีความเป็นจริง พอเข้าสัญลักษณ์ก็จะงง เพราะการเข้าสัญลักษณ์ต้องใช้จินตนาการ ต้องใช้สมอง 2 ซีก เหมือนกับการตั้งคุกกี้เดียวในความคิดของเรา เด็กก็จะเข้าใจได้ บางทีครูนำเสนอโดยไม่มีวิธีการที่ดี ถ้าสอนแล้วเด็กไม่สนใจ ต้องมาแก้ไขที่ครู เพราะเด็กเริ่มอยากเรียนรู้แล้ว เพราะได้ลดเนื้อหาลงไปอย่างมาก สามารถประเมินแต่ละคนได้ คนไหนเป็นอย่างไร ครูหลับตาต้องนึกถึงเขาออก แต่ในโรงเรียนทำแบบนี้ไม่ได้เพราะมีนักเรียนเป็นจำนวนมาก แต่นักเรียนของเรามีเพียง 7 คนเท่านั้น ที่นี่ จะปิดเทอมทุก 5 เดือน แต่ละเทอมหยุดประมาณ 1 เดือน ครูจะถูกส่งไปเรียนหลักสูตรวอลดอร์ฟเพิ่มเติม ซึ่งเป็นการจัดของสถาบันวอลดอร์ฟนานาชาติ บางครั้งเรียนที่บ้านต้นซุง บางครั้งเรียนที่โรงเรียนแม่อยู่ หรือ หมอพล ซึ่งมีชาวต่างชาติจาก ฮองกง มาเลเซีย สิงคโปร์ อินเดีย มาร่วมเรียนด้วย”

พ่อหมอยังมีความต้องการทราบและเรียนรู้หลักการของวอลดอร์ฟมากกว่าที่เป็นอยู่เพราะที่ไปเรียนมายังรู้สึกยังไม่เพียงพอ ดังที่ให้สัมภาษณ์ว่า

“เนื่องจากในแนวของวอลดอร์ฟนั้น ไม่สามารถเลียนแบบได้ ครูยังต้องพัฒนา ครูต้องสร้างหลักสูตร ต้องเริ่มต้นที่ครู หากครูไม่พร้อม ก็เลียนแบบการ

สอนมาทั้งหมด แต่ในแนวทางของวอลดอร์ฟไม่ได้ต้องการเช่นนั้น สำหรับที่นั่น ในช่วงแรกได้เลียนแบบก่อนเพราะไม่รู้ทราบดีว่าต้องทำอะไร แนวคิดผ่าน แต่ไม่รู้กระบวนการในแต่ละส่วนคืออะไร แต่เมื่อได้ทำไป ก็เริ่มเรียนรู้ เหมือนเป็นการเปิดประเด็นได้ เช่น กิจกรรมกลุ่มไม่ใช่เป็นอย่างที่เคยเข้าใจ แต่ความจริงเป็นเช่นนั้นเหมือนได้เริ่มต้น ถ้าไม่รู้ก็เปิดประเด็นไม่ได้ จำเป็นต้องทำเลียนแบบก่อน แล้วค่อยมาตระหนัก มาเรียนรู้ว่า ประเด็นที่สอนนี้มีหลักอยู่ตรงไหน วอลดอร์ฟมีหลักคือ ครูต้องพัฒนาจึงไม่ต้องการให้เลียนแบบ ซึ่งเราคิดว่ามันดีกว่าหลักสูตรอื่น ดังนั้นจึงเลียนแบบมาก่อน เช่น การเรียนวันละตัว ไม่ได้มาแต่งเอง หากแต่งเองครูอาจแต่งไม่ได้ เพราะคิดไม่ออก แต่ครูอาจจะรู้ว่าเขาทำไปเพื่ออะไร ตัวกลางอยู่ที่ผู้นำเสนอ เช่น ถ้าครูที่ทำแบบนี้ ครูอีกห้องหนึ่งไม่จำเป็นต้องทำแบบนี้ ถ้าหากสามารถ discuss ได้ว่า สิ่งนี้ไม่เหมาะกับห้องของตน ต้องประเมินจากเด็ก เพราะเขาต้องการให้เด็กเป็นตัวตั้ง เช่น คุณไม่มีปัญหาเรื่องนี้ คุณไม่จำเป็นต้องเล่นนิทานเรื่องนี้ก็ได้ แต่เขาก็มีแนวหลักของเขาอยู่ มี block ให้อยู่ แต่รายละเอียดจะแตกต่างกัน”

สิ่งที่ยังเป็นข้อจำกัดอีกสิ่งหนึ่งก็คือ เรื่องภาษาอังกฤษ ที่จะใช้สอนสำหรับ ป.5 ครูยังมีข้อจำกัด ดังที่พอมอเลอว่า

“ครูเรายังมีข้อจำกัดเรื่องภาษาอังกฤษอันเป็นจุดอ่อนอยู่ แต่อย่างไรก็ตาม ครูก็ยังเข้าอบรมภาษาอังกฤษ เรายังดีและลงตัวกว่าในระบบโรงเรียน เพราะในระบบโรงเรียนก็ยังเน้นการเขียนการอ่านก่อน แต่สำหรับที่นี่จะเน้นการพูดก่อนเน้นบทสนทนาแล้วจึงเขียน ซึ่งในปัจจุบันนี้เด็กสามารถอ่านและสะกดคำได้ ยังเป็นเรื่องที่ต้องแก้ปัญหาต่อไป แต่เรื่องนี้ยังไม่เป็นเรื่องที่เร่งด่วน เพราะตามหลักภาษาศาสตร์ การเริ่มก่อนอายุ 12 ปี ยังไม่จำเป็นมากนัก เพราะตัวอย่างของหลานที่ไปเรียนอยู่ในต่างประเทศช่วงมัธยมปลาย เขาก็เรียนรู้ได้ เพราะเป็นสัญชาตญาณของการเรียนรู้ภาษา ถ้าลูกไม่ได้ก็ไม่ได้มองว่าเลวร้าย ถือว่า มีดี มีสุข ต้องมาก่อนเก่ง แต่ถ้าเขาเข้าถึงสื่อได้หลากหลายไม่ต้องผ่านตัวกลางก็ดี เราเองไม่อยากจะอ่านหนังสือภาษาอังกฤษที่เป็นต้นฉบับ เพราะอ่านไม่คล่อง ซึ่งผมเคยปรึกษาครูแคท เขาแนะนำว่า ไม่ serious เลย ระดับปริญญาตรีเรามีอังกฤษเท่าที่เรารู้ ให้พูดไปเถอะ คือ เมื่อเด็กเรียนภาษา พูดผิดพูดถูก แล้วก็จะถูกเอง เหมือน

อย่างเด็กเรียงประโยคผิด เช่น อันนี้เท่าไรบาท แต่ก็ค่อย ๆ เปลี่ยนไปเรื่อยจนถูกต้องเอง นี่เราคิดเรื่องการสอนภาษาจีนด้วย เราคิดจะส่งให้เด็กไปช่วยครอบครัวที่ค้าขาย 2-3 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ และบ้านนั้นก็พูดคุยภาษาจีนกับเด็ก ไม่ต้องจ้างครูพิเศษมาสอน เวลาญาติของผมมาที่บ้าน เรายังจะขอให้ญาติ ๆ พูดภาษาจีนกับลูก ๆ เรากำลังหา connection อย่างผู้ปกครองคนหนึ่ง รู้จักกับชาวต่างประเทศที่มาทำงานเมืองไทย เราอาจจะขอให้ติดต่อเขามาสอนหรือมาร้องเพลงสักครั้งสองครั้งก็ได้ แล้วเราจะพาเขาไปเที่ยวเป็นการตอบแทน หรืออาจไม่มาสอนก็ได้ แต่ให้ไปเที่ยวด้วยกันสัปดาห์ละครั้งสองครั้ง เป็นธรรมชาติเหมือนเป็นเพื่อนบ้านกันไม่มีรูปแบบ อย่างนักศึกษาจากต่างประเทศที่เรารู้จัก น่าจะสามารถสร้าง connection กันได้ พาพวกเขาไปเที่ยววันเสาร์-อาทิตย์เป็นข้อแลกเปลี่ยน ได้คุยกับลูก อย่างชั้น ป.5 เขากล้าพูด อย่างนี้ก็ OK เพราะจริง ๆ แล้วมันเกิดจากความกลัว พอพูดถึงภาษาอังกฤษเราจะเกิดความกลัว”

พอมอแล้วว่า มีบางกิจกรรมที่ทางศูนย์การเรียนรู้จัดที่ขัดแย้งกับวอลดอร์ฟ

“มีบางกิจกรรมของเราที่มันขัดกับวอลดอร์ฟ อย่างเขาไม่ให้เด็กเรียนเปียโน เพราะถือว่าเป็นดนตรีที่ซับซ้อนและยาก แต่ได้แนะนำดนตรีพื้นฐานพวกขลุ่ย ซึ่งเป็นดนตรีที่เกิดขึ้นโดยตรง สำหรับเครื่องดนตรีที่ผ่านกลไกหลายอย่างนั้นเสียงจะซับซ้อน ไม่เหมาะกับวัย เราเอามาเสริมเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ และเพื่อบ่มเพาะเรื่องความคิดสร้างสรรค์ เป็นวอลดอร์ฟเต็มตัวไม่ได้ ก็แฉง ๆ เอะ ช่วงแรก ๆ เราเคยคิดที่จะขอความช่วยเหลือจากภาครัฐ เรามองว่า หากรัฐจะให้ความช่วยเหลือคงจะดี เช่น ให้ package การศึกษาที่เหมาะสมกับสภาพก็จะทำให้การทำงานง่ายขึ้น แต่ก็ดิ้นรนมาเองจนลงตัวแล้ว นี่ก็วางแผนไว้ว่าอีก 3 ปีข้างหน้าจะหยุดงาน 1 ปีไปดูงานต่างประเทศ และจะเป็นศูนย์กลางในการดำเนินการเอง”

6. บทวิเคราะห์กรณีศึกษาครอบครัวน้องจอยเทียม

6.1 การวิเคราะห์แนวคิดและที่มาของการจัดการศึกษาโดยครอบครัว

จากการศึกษาครอบครัวของน้องจอยเทียมและน้อง ๆ พบว่า มีแนวคิดและที่มาซึ่งผู้วิจัยวิเคราะห์ได้ ดังนี้

-ด้านแนวคิด ความเชื่อของพ่อแม่ พ่อหมอมและแม่ใจมีแนวคิดความเชื่อในปรัชญาการศึกษาทางเลือกที่ค่อนข้างชัดเจน คือ ปรัชญาวอลดอร์ฟ ที่มองว่าเป็นการ “ใช้สัญชาตญาณ” คือ เล่นของเล่นตามธรรมชาติ หรือเศษวัสดุที่หาได้รอบ ๆ ตัวที่สร้างขึ้นเองอย่างง่าย ๆ โดยไม่ได้ใช้เครื่องมือซับซ้อน เรียกความรู้สึกที่โหยหาความสุขสมัยเด็ก ๆ ให้กลับมา นอกจากนี้ ทฤษฎีนี้ยังสอดคล้องกับแนวคิดของแม่ใจที่เชื่อว่า ในช่วงแรกของการศึกษานั้น น่าจะเป็นการเตรียมตัวเด็ก ไม่ใช่การฝึกเขียน โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือ ความเชื่อว่าพ่อแม่ต้องเป็นเครื่องคัดกรองประสบการณ์ให้ เพราะเด็กเล็ก ๆ ยังไม่สามารถตัดสินใจที่จะเลือกสิ่งถูกสิ่งผิดได้เอง

-ด้านบริบทของครอบครัว พบว่าภูมิหลังของพ่อหมอมและแม่ใจ มีส่วนอย่างยิ่งต่อกระบวนการตัดสินใจยอมรับนวัตกรรมการจัดการศึกษาโดยครอบครัว การที่พ่อแม่กล้าคิดต่างไปจากคนส่วนใหญ่ ดังจะเห็นได้จากการที่ทั้งคู่เรียนจบแพทย์และพยาบาล แต่กลับลาออกรายการมาทำธุรกิจประกันชีวิต ความคิดที่แตกต่างนี้ก็สะท้อนให้เห็นจากการตั้งชื่อลูกทั้ง 3 คน ท่ามกลางกระแสความนิยมของคนไทยหลายครอบครัวที่ตั้งชื่อลูกเป็นภาษาอังกฤษ แต่พ่อหมอมกลับตั้งชื่อลูกเป็นภาษาจีน นอกจากนี้ ยังมีองค์ประกอบด้านความพร้อมของครอบครัว ทั้งในด้านฐานะทางเศรษฐกิจและสังคม ซึ่งพ่อหมอมมีตำแหน่งเป็นผู้จัดการภาคของบริษัทประกันชีวิตที่มีชื่อเสียง มีรายได้เฉลี่ยถึง 1-2 ล้านบาทต่อปี และเนื่องจากเป็นอาชีพที่ค่อนข้างยืดหยุ่นเรื่องเวลางานทั้งคู่จึงมีเวลาที่จะคอยดูแลการจัดการเรียนรู้อันได้ ตลอดจนร่วมบางกิจกรรมได้บ้าง นอกจากนี้ ความพร้อมด้านวุฒิการศึกษาของพ่อหมอม ทำให้ทั้งคู่มั่นใจว่าจะสามารถจัดการศึกษาให้ลูกได้ อีกทั้งบ้านที่มีบริเวณกว้างขวางก็ยังเป็นสถานที่ที่สะดวกในการจัดเป็นศูนย์การเรียนรู้ได้ แต่ที่สำคัญที่สุด น่าจะเป็นความพร้อมทางจิตใจของพ่อแม่ที่มีความมุ่งมั่นที่จะจัดการศึกษาแบบที่คิดว่าดีที่สุดให้กับลูก ๆ ส่วนปัจจัยจากตัวลูกเอง คือ การที่ลูกมีปัญหาในโรงเรียน ครูประเมินว่าน้องจอยเทียมมีความผิดปกติ จึงไม่อยากทำการบ้าน เพราะรู้สึกว่าตัวเองไม่เก่งและไม่มีความสุขกับการเรียนและการไปโรงเรียน

-**ด้านความเสมอภาคทางการศึกษาและการสนับสนุนจากรัฐ** มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจจัดการศึกษาของครอบครัวนี้ไม่มากนัก แต่ความเสมอภาคของการศึกษาในระบบและนอกระบบโรงเรียน ทำให้พ่อแม่มองเห็นช่องทางที่จะเชื่อมโยงกลับสู่ระบบได้ ดังนั้น จึงวางแผนที่จะจัดการศึกษาในครอบครัวให้ลูกถึงขั้นประถมศึกษาปีที่ 6 จากนั้น หากยอมรับได้กับระบบโรงเรียนก็จะส่งลูกเข้าสู่ระบบในชั้นมัธยม ด้วยความเชื่อมั่นในกระบวนการจัดการศึกษาของทีศูนย์การเรียนนี้ว่า เด็ก ๆ จะสามารถสอบเทียบโอนเข้าสู่ระบบโรงเรียนได้

-**ด้านกระแสการตื่นตัวของการจัดการศึกษาโดยครอบครัว** แม้ว่าจะก่อนหน้านี้พ่อแม่จะจัดการศึกษาให้กับลูก ๆ จะมีกระแสการตื่นตัวเรื่องการศึกษาโดยครอบครัวอยู่แล้ว แต่พ่อแม่ก็ไม่ได้มีความคิดที่จะจัดการศึกษาเอง จนกระทั่งลูกมีปัญหาในโรงเรียน จึงเริ่มแสวงหาความรู้ ซึ่งวิเคราะห์ได้ว่า การแสวงหาความรู้ของพ่อแม่เริ่มจากการอ่านหนังสือของแม่ส้ม ซึ่งเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับการจัดการศึกษาโดยครอบครัว จากนั้น จึงได้ติดต่อกับแม่ส้มผ่านทาง web site ทำให้เกิดความมั่นใจมากขึ้น และได้สมัครเป็นสมาชิกศูนย์ประสานงานการจัดการศึกษาโดยครอบครัว ได้รู้จักกับครอบครัวที่จัดการศึกษาเอง โดยเฉพาะครอบครัวของน้องป๊อปป๊อปซึ่งอยู่ที่จังหวัดขอนแก่นเหมือนกัน ดังนั้น เมื่อมีกัลยาณมิตรร่วมทาง ความมั่นใจในการจัดการศึกษาก็มีมากขึ้น

6.2 การวิเคราะห์รูปแบบการจัดการศึกษาโดยครอบครัว

ครอบครัวของน้องขอเทียมจัดการศึกษาแบบศูนย์การเรียน เนื่องจากกรณีที่ทั้งพ่อแม่และแม่ทำงานนอกบ้าน การจัดการศึกษาจึงเป็นในลักษณะ “อำนวยความสะดวกให้เกิดการเรียนรู้” โดยการจ้างครูมาสอนตามแนวทางที่พ่อแม่วางไว้ให้ และที่พ่อแม่มีหลานที่เป็นเด็กที่มีสมาธิสั้นและบกพร่องทางการเรียนรู้มาอยู่ด้วย ในช่วงเวลาเดียวกับที่น้องขอเทียมมีปัญหาในโรงเรียน ดังนั้น การจัดการศึกษาครั้งแรกจึงเป็นการจัดเพื่อเด็ก 2 คน และมีลูกเพื่อนมาเพิ่มอีกจึงเป็น 3 คน ในช่วงแรกของการจัด จึงมีการเฉลี่ยค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้นจากการจัดการศึกษาร่วมกัน รูปแบบจึงเป็นในลักษณะของการรวมศูนย์จัดการในทีเดียวแบบศูนย์การเรียน อีกทั้งยังต้องการให้ลูกมีสังคมอีกด้วย

6.3 การวิเคราะห์การดำเนินการบริหารจัดการ ผลและปัญหา

จากการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสังเกตแบบมีส่วนร่วมจากครอบครัวน้องขอเทียม ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลได้ ดังนี้

-ด้านบทบาทหน้าที่ของพ่อ แม่และลูก พ่อแม่มีบทบาทเป็นผู้อำนวยความสะดวกให้เกิดการเรียนรู้ โดยมีจุดมุ่งหมายสู่ความเป็นมนุษย์ที่แท้จริง ไม่ได้วางแนวทางการศึกษาหรือกำหนดอาชีพของลูก ๆ ไว้ เนื่องจากความเชื่อมั่นในการค้นพบศักยภาพของเด็ก ๆ ให้ได้พัฒนาตามความสามารถที่เขามีอยู่ ตามจุดมุ่งหมายของวอลดอร์ฟจึงมอบหมายงานให้ลูกทำ โดยเลือกงานที่ไม่ยากจนเกินไปเพื่อให้ลูกทำได้ทุกวัน เป็นการเปิดโอกาสให้เด็กได้ทำความดี ซึ่งลูกก็จะได้รับรางวัลเป็นความรู้สึกภาคภูมิใจในตนเอง ส่วนการวางกฎระเบียบจะวางโดยพ่อแม่ กำหนดเป็นกฎของ 3 ข้อ ให้ปฏิบัติตาม และมีการลงโทษทางสังคม ไม่ได้ให้ลูกมีส่วนร่วมในการตัดสินใจมากนัก และก็ให้ความเท่าเทียมกันของสิทธิไม่เท่ากัน โดยพี่จะได้มากกว่า และใช้การให้เหตุผลในทางคิดฝัน จินตนาการเชิงบวกไม่ใช่ความเป็นจริงตามแนวคิดวอลดอร์ฟ

-ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ และการเรียนรู้โดยการนำตนเอง จุดมุ่งหมายในการจัดการศึกษาโดยครอบครัวของแม่ใจคือ การให้ลูกมีวิจรรณญาณ สามารถคัดกรอง แยกแยะสิ่งที่จริง สิ่งที่ไม่จริง สิ่งที่ถูก สิ่งที่ไม่ดี เพื่อลูกจะเข้มแข็งและเติบโต สามารถดึงศักยภาพตัวเองออกมาได้ มีความเป็นตัวของตัวเองไม่หลงเชื่อโฆษณาที่หลอกลวง ใจให้เชื่อให้เสพให้บริโภค ให้สามารถแยกแยะได้ โดยมีบุคลิกภาพที่ดงามภายใต้บริบทของสังคมไทย ใช้วิธีศึกษาหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการตั้งแต่ต้นจนจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 นำจุดหมายปลายทางของหลักสูตรมาจัดกิจกรรมให้เด็ก ๆ ไปถึงจุดหมายปลายทางนั้น แยกวิชามาจัดเป็นกิจกรรมเหมือนเนื้อหาวิชาการเพียงภาษาไทยและคณิตศาสตร์ มีตารางกิจกรรมกำหนดไว้ตายตัวในแต่ละวัน เนื่องจากไม่เห็นด้วยกับการให้ลูกมีแต่ประสบการณ์ชีวิต แล้วขาดทักษะความรู้ตามหลักสูตรบังคับอย่างบ้านเรียนบางบ้าน การจัดกระบวนการเรียนรู้ของศูนย์การเรียนนี้ ตอบสนองต่อการเชื่อมต่อกับระบบโรงเรียน แต่ชั้นอนุบาลเรียนรู้ผ่านกิจกรรมการเล่นอิสระเป็นส่วนใหญ่ อนุบาลจะไม่มีการสอนพยัญชนะ หรือตัวเลขเลย ซึ่งวิธีการเรียนรู้ของลูกจะผ่านการลงมือทำงานต่าง ๆ ด้วยตนเองเพื่อให้ได้เรียนรู้เกี่ยวกับวิถีชีวิต โดยเน้นการใช้มือและขาสองข้างอย่างสมดุล และมีความคงเส้นคงวาในการทำกิจกรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเล่นิทานซ้ำเรื่องเดิมทุกวัน ตลอดระยะเวลา 3 สัปดาห์ ในชั้นอนุบาล หรือการสอนวิชาเดิมเพียงวิชาเดียวทุกวันตลอดเวลา 1

เดือน ในชั้นประถม เรียนรู้ทั้งกระบวนการสิ่งต่าง ๆ ที่มาจากธรรมชาติตั้งแต่การเริ่มต้นจนถึงสิ้นสุด นอกจากนี้ยังมีกิจกรรมที่เน้นให้เด็กมีสมาธิ กำหนดลมหายใจเข้าและออก โดยใช้จังหวะ (Rhythm) โดยการท่องกลอนหรือร้องเพลง โดยเฉพาะเวลาทำกิจกรรมต่าง ๆ ครูและเด็ก ๆ จะร้องเพลงคลอเบา ๆ ตามแนวความคิดวอลดอร์ฟ แต่จะไม่ต่อยอดการเรียนรู้ และไม่กระตุ้นให้เกิดการวิพากษ์ เพราะเชื่อว่า วัยเด็กเป็นวัยที่อยู่ในโลกของความคิดคะนึงฝันและจินตนาการ เน้นการใช้สื่อจากธรรมชาติ

-ด้านการประเมินผล เป็นการประเมินผลที่ไม่ใช่เอกสาร คือ ไม่มีการสอบ เนื่องจากแม่เฝ้ามองว่า การสอบเหมาะสำหรับการวัดผลกับคนจำนวนมาก เพื่อให้เป็นระบบ แต่การเรียนที่บ้านไม่ต้องผ่านเครื่องมือช่วยเช่นนั้น ซึ่งในช่วงอนุบาลครูจะประเมินโดยการสังเกตพัฒนาการทั้ง 4 ด้าน ส่วนชั้นประถม พ่อหมอบจะประเมินจากครูและเด็ก ๆ เป็นหลักว่า เด็ก ๆ ชอบกิจกรรมต่าง ๆ หรือไม่ ครูมีความเห็นอย่างไร นอกจากนั้น ยังดูจากผลงานและคำบอกเล่า การลำดับขั้นตอนของเด็กด้วย

-ด้านผลของการจัดการศึกษา การจัดการศึกษาโดยครอบครัวของศูนย์การเรียนรู้นี้ ให้ผลลัพธ์ที่ทั้งพ่อและแม่ รวมไปถึงผู้ปกครองคนอื่น ๆ พอใจว่า เด็กได้เรียนรู้สิ่งทีนอกเหนือไปจากวิชาการ ผู้ปกครองพอใจที่ลูกคิดเป็น รู้จักเสียสละของเป็น เวลาพาไปที่ไหน ก็จะมีคนชื่นชมลูกว่า พุดจาไพอเราะ มีสัมมาคารวะ ดูแลตัวเองได้ ซึ่งหลายคนอาจคิดว่าเด็กบ้านเรียนอาจขาดสังคม แต่ปรากฏว่าเด็กพุดคุยได้เก่ง ทั้ง ๆ ที่ไม่ได้อยู่กับผู้คนมากมาย นอกจากนี้ยังคืนความมีชีวิตชีวาให้เด็ก ทำให้เด็กกระตือรือร้น กระหายใคร่รู้ เนื่องจากไม่มีการบ้าน และลดเนื้อหาวิชาการลง ความอยากรู้ของเด็กจึงกลับมา ส่วนปัญหาจากอุปสรรคที่เคยเกิดขึ้นจากการหาเครือข่ายและการหาครู เนื่องจากใช้บ้านเป็นศูนย์การเรียนรู้ จึงไม่ได้รับความเชื่อถือ อีกทั้งค่าใช้จ่ายในการจัดการศึกษาก็ค่อนข้างสูง เนื่องจากต้องจ้างครูและต้องจ่ายส่วนที่ขาดให้กับคนที่จ่ายน้อยกว่า แต่ปัญหาใหญ่เกิดจากการนำนวัตกรรมการศึกษา มา ซึ่งต้องใช้เวลาและเงินไปกับการเดินทางและการเข้าอบรม แม้จนปัจจุบันพ่อหมอบก็ยังมีความต้องการทราบและเรียนรู้หลักการของวอลดอร์ฟมากกว่าที่เป็นอยู่ เพราะที่ไปเรียนมาก็ยังไม่เพียงพอ เนื่องจากในแนวของวอลดอร์ฟนั้น ไม่สามารถเลียนแบบได้ ครูยังต้องพัฒนา ครูต้องสร้างหลักสูตร ต้องเริ่มต้นที่ครู หากครูไม่พร้อม ก็เลียนแบบการสอนมาทั้งหมด พ่อหมอบจึงมีแผนการจะไปศึกษาต่อในต่างประเทศ ซึ่งนั่นก็หมายถึงเวลาและเงินที่จะต้องเสียไปอีกโดยไม่ได้รับการสนับสนุนและช่วยเหลือจากรัฐ ส่วนปัญหาด้านการเชื่อมต่อกับระบบที่พ่อหมอบไม่มั่นใจหากการสอบเน้นเนื้อหา

บทที่ 5

สรุป อภิปรายและเสนอแนะ

สรุปผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การวิเคราะห์แนวคิดและรูปแบบการจัดการศึกษาโดยครอบครัวในประเทศไทย” นี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ที่ผู้วิจัยได้ศึกษาปรากฏการณ์ของนวัตกรรมการจัดการศึกษาโดยครอบครัวในสังคมไทยอย่างเจาะลึก จากกรณีศึกษา 5 กรณี ดังนี้

ครอบครัวที่ 1 “ครอบครัวน้องป๊อปป๊อ” มีประสบการณ์ 4 ปี ในการจัดการศึกษาโดยครอบครัวอย่างมีข้อตกลงร่วมกับทางโรงเรียน กระบวนการเรียนรู้ส่วนใหญ่เป็นลักษณะครอบครัวเดี่ยว แต่จดทะเบียนเป็นนักเรียนในโรงเรียนแม่แก้ว และไปทำกิจกรรมร่วมกับนักเรียนในโรงเรียน

ครอบครัวที่ 2 “ครอบครัวน้องป๊อปป๊อ” มีประสบการณ์ 4 ปี ในการจัดการศึกษาโดยครอบครัวในลักษณะครอบครัวเดี่ยวโดยดำเนินการเองทั้งหมด โดยพ่อแม่จัดทำหลักสูตรและจัดให้เกิดกระบวนการเรียนรู้เองทั้งหมด

ครอบครัวที่ 3 “ครอบครัวน้องต้นน้ำ” มีประสบการณ์ 4 ปี ในการจัดการศึกษาโดยครอบครัวในลักษณะครอบครัวเดี่ยวโดยใช้หลักสูตรจากต่างประเทศ พ่อแม่เป็นผู้สอนเองทั้งหมด แต่ลงทะเบียนชื่อหลักสูตรจากต่างประเทศมาใช้ในการสอน

ครอบครัวที่ 4 “ครอบครัวน้องป๊อปป๊อ” มีประสบการณ์ 7 ปี ในการจัดการศึกษาโดยครอบครัวในลักษณะการดำเนินการโดยกลุ่มครอบครัวแบบเครือข่ายประสานงาน กระบวนการเรียนรู้ส่วนใหญ่เป็นลักษณะครอบครัวเดี่ยว แต่มีกิจกรรมการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างครอบครัว เช่น ไปตามแหล่งเรียนรู้ และใช้ทรัพยากรร่วมกัน

ครอบครัวที่ 5 “ครอบครัวน้องจอยเทียม” มีประสบการณ์ 3 ปี ในการจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบรวมศูนย์จัดการในทีเดียว มีหลายครอบครัวมาจัดการศึกษาให้ลูกมาอยู่ร่วมกันที่บ้าน โดยจัดตั้งเป็นศูนย์การเรียน

จากการเก็บรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลของกรณีศึกษาทั้ง 5 กรณีดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยสามารถสรุปผลการวิเคราะห์แนวคิด และที่มาของการจัดการศึกษาโดยครอบครัว การวิเคราะห์รูปแบบการจัดการศึกษา ตลอดจนวิเคราะห์การดำเนินการการบริหารจัดการ ผลและปัญหาของการจัดการศึกษาดังกล่าว ได้ดังนี้

1. ผลการวิเคราะห์แนวคิดและที่มาของการจัดการศึกษาโดยครอบครัว

จากการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลด้านปัจจัยต่าง ๆ ที่มีอิทธิพลต่อการนำไปสู่การจัดการศึกษาโดยครอบครัว สามารถสรุปได้ดังนี้

1.1 แนวคิดและความเชื่อของพ่อแม่ที่มีต่อการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน

สาเหตุสำคัญที่นำไปสู่การตัดสินใจจัดการศึกษาโดยครอบครัว พบว่า พ่อแม่มีแนวคิด และความเชื่อในปรัชญาการศึกษาที่ต่างไปจากการศึกษาในระบบโรงเรียน คือ มีความเชื่อในปรัชญาอื่น ได้แก่ ความเชื่อในปรัชญาพุทธศาสนาและมองว่าการศึกษาในระบบโรงเรียนละเลยคุณธรรม, ความเชื่อในปรัชญามนุษยนิยม จึงมองว่าเด็กสามารถเรียนรู้เองได้โดยไม่ต้องมีคนสอน เด็กควรมีอิสระที่จะเลือกเรียนรู้ตามความสนใจ, ความเชื่อในปรัชญาวอลดอร์ฟที่มีกระบวนการเรียนรู้ต่างจากวิธีการเรียนของการศึกษาในระบบโรงเรียน อีกทั้งยังมีความเชื่อในความแตกต่างของบุคคล พ่อแม่ส่วนใหญ่มีความเชื่อว่า เด็กแต่ละคนมีความแตกต่างกัน การจัดการศึกษาจึงควรจัดให้เหมาะกับเด็กแต่ละคน เพื่อให้เด็กสามารถพัฒนาตนเองตามความสนใจได้เต็มศักยภาพ แต่การจัดการศึกษาในระบบเป็นการศึกษาแบบเหมาโหลและครอบงำ คือ จัดให้เด็กทุกคนเหมือนกันโดยไม่คำนึงถึงความแตกต่าง นอกจากนี้ ยังมีแนวคิดที่ว่าเด็กควรได้อยู่กับพ่อแม่ ซึ่งพ่อแม่มองว่าในวัยเด็ก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงปฐมวัย เด็กควรได้อยู่กับพ่อแม่ การส่งลูกไปโรงเรียนเป็นค่านิยมที่สังคมกำหนดขึ้นมาเอง ทั้งนี้เนื่องจาก เด็กเล็ก ๆ ยังไม่มีความสามารถในการเลือกรับสิ่งถูกผิด จึงยังไม่เหมาะที่จะออกไปอยู่ในสังคมภายนอก พ่อแม่ต้องเป็นเครื่องคัดกรองประสบการณ์ให้กับลูก และใช้เวลาร่วมกันในการปรับพฤติกรรมกรอยู่ร่วมกันขั้นพื้นฐาน เพื่อให้เกิดการเรียนรู้และถ่ายทอดสายใยแห่งพันธุกรรมตามลักษณะธรรมชาติ หรือการเตรียมพัฒนาการทางจิตวิญญาณ

นอกจากนี้ พ่อแม่ส่วนใหญ่ไม่เห็นด้วยกับการศึกษาในระบบโรงเรียน โดยมองว่าการจัดการศึกษาในระบบโรงเรียนไม่เป็นไปตามธรรมชาติการเรียนรู้ของมนุษย์ เช่น การแบ่งเป็นรายวิชา การเน้นสาระทางวิชาการมากเกินไปจนกลายเป็นการยึดเหี้ยมความรู้ให้กับเด็ก และยัง

เน้นการแข่งขันมากกว่าการพัฒนาเด็กแต่ละคนไปตามศักยภาพและความถนัดของเด็ก นอกจากนี้ยังเห็นว่าวิธีการสอบวัดผลของโรงเรียนไม่สามารถประเมินความสามารถของเด็กได้ และไม่เห็นด้วยกับการใช้คะแนนสอบเป็นตัววัดความถนัดและความสนใจ อีกทั้งยังมีแนวคิดว่าการศึกษาไม่ได้มีเฉพาะในโรงเรียน แม้คนส่วนใหญ่จะมองว่า การศึกษาคือ การส่งลูกไปโรงเรียน แต่พ่อแม่ที่เป็นกรณีศึกษาในการวิจัยครั้งนี้ส่วนใหญ่มองว่า การศึกษาไม่ได้มีเฉพาะในโรงเรียน พ่อแม่สามารถจัดการศึกษาเองได้ หรือสามารถให้ลูกไปเรียนรู้กับ “ครูมืออาชีพ” ได้ การศึกษาในโรงเรียนเป็นการศึกษาสำหรับคนที่ไม่มีทางเลือก เช่น จัดเองไม่ได้ ต้องทำงานนอกบ้านทั้งคู่ ฯลฯ แต่การศึกษาโดยครอบครัวเป็นทางเลือกสำหรับคนที่จัดการศึกษาเองได้

1.2 บริบทของครอบครัวและชุมชน

ปัจจัยพื้นฐานที่ผลักดันให้พ่อแม่จัดการศึกษาให้กับลูกเองที่บ้าน คือ บริบทของครอบครัวและชุมชน ซึ่งมีหลายประการ ได้แก่ การที่ลูกมีปัญหาในโรงเรียน หรือมีความต้องการที่แตกต่าง ทั้งนี้ จากการศึกษาพบว่า กรณีศึกษาที่เคยส่งลูกไปโรงเรียน พบว่าลูกมีปัญหา ไม่มีความสุข และไม่อยากไปโรงเรียน ส่วนกรณีศึกษาที่ไม่เคยส่งลูกไปโรงเรียนเนื่องจากมีความต้องการการศึกษายืดหยุ่นในด้านเวลา หรือการศึกษาที่ตอบสนองของความสนใจของลูกได้ ซึ่งการเรียนในระบบโรงเรียนไม่สามารถตอบสนองความต้องการได้ นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังศึกษาพบว่า พ่อแม่ส่วนใหญ่มีประสบการณ์ที่ไม่ดีกับโรงเรียน มีทั้งที่พ่อแม่ประสบด้วยตนเองในวัยเด็ก เช่น การเรียนที่ไม่มีความสุข การถูกลงโทษที่รุนแรง ฯลฯ และประสบการณ์ที่พ่อแม่ได้พบเห็น หรือได้รับการบอกเล่า ทำให้มีความรู้สึกไม่ดีกับโรงเรียนและไม่วางใจที่จะให้ลูกอยู่ในโรงเรียน และมองว่าสังคมภายนอก และสังคมในโรงเรียนไม่ปลอดภัยสำหรับลูก และลูกยังเล็กเกินกว่าจะรู้จักระแวงระวัง จึงต้องการจำลองสังคมเล็ก ๆ ของคนที่มีความคิดคล้ายกันให้กับลูก

ปัจจัยอีกประการหนึ่งที่เอื้อให้พ่อแม่จัดการศึกษาโดยครอบครัวได้ คือ ความพร้อมของครอบครัว ได้แก่ ฐานะทางเศรษฐกิจ เวลา ความมุ่งมั่น ความเสียสละ ความผูกพันในครอบครัว ความมั่นใจในการจัดการศึกษา ฯลฯ ของพ่อแม่ อีกทั้ง พ่อแม่เองเป็นคนกล้าสวนกระแส พ่อแม่ส่วนใหญ่มีประวัติเป็นผู้ที่กล้าคิดต่างจากผู้อื่น กล้าที่จะเดินสวนทางกับกระแสสังคม กล้าตัดสินใจในเรื่องอื่น ๆ มาก่อน ผนวกกับความเห็นพ้องต้องกันของสมาชิกในครอบครัว ซึ่งกรณีศึกษาทั้ง 5 กรณี มีความเห็นพ้องต้องกันของทั้งพ่อแม่และลูก ที่จะจัดการศึกษาโดยครอบครัว บางกรณีมีการสนับสนุนจากสมาชิกคนอื่นในครอบครัวด้วย ส่วนกรณีที่คนรอบข้างไม่สนับสนุน ก็เป็นคนที่ไม่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจ

1.3 ความเสมอภาคของระบบการศึกษาและการสนับสนุนจากรัฐ

การที่รัฐเปิดโอกาสให้พ่อแม่สามารถจัดการศึกษาให้กับลูกได้ อีกทั้งยังเปิดโอกาสให้การศึกษาทั้ง 3 ระบบ คือ ในระบบโรงเรียน นอกโรงเรียน และตามอัธยาศัยสามารถเทียบโอนกันได้ นั้น เป็นปัจจัยที่สร้างความมั่นใจต่อการตัดสินใจของพ่อแม่ในการจัดการศึกษาโดยครอบครัว ได้แก่ การทำให้สามารถจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานได้โดยถูกกฎหมาย ซึ่งจากเดิมที่พ่อแม่ตั้งใจจะจัดการศึกษาให้กับลูกในชั้นปฐมวัย เมื่อพระราชบัญญัติการศึกษา 2542 ประกาศใช้ ทำให้พ่อแม่สามารถจัดการศึกษาในชั้นประถมศึกษาให้ลูกได้โดยไม่ขัดต่อการศึกษาภาคบังคับ อีกทั้งการประกาศใช้พระราชบัญญัติฯ และการประชาสัมพันธ์เผยแพร่ ทำให้สังคมส่วนหนึ่งยอมรับการจัดการศึกษาโดยครอบครัวมากขึ้น และยังเป็นทางเชื่อมต่อกับการศึกษาในระบบ เนื่องจากการเปิดโอกาสให้ศึกษานอกโรงเรียนสามารถเทียบโอนเข้าสู่ระบบได้ ทำให้พ่อแม่มีช่องทางที่จะสามารถนำลูกกลับเข้าสู่ระบบโรงเรียนได้ หากลูกมีความต้องการ แม้บางครั้งครอบครัวจะไม่มั่นใจวิธีการประเมินของรัฐก็ตาม

1.4 กระแสการตื่นตัวของการจัดการศึกษาโดยครอบครัว

จากการศึกษาพบว่า พ่อแม่มีการแสวงหาความรู้ ทั้งจากหนังสือ นิตยสาร ตลอดจน website ต่าง ๆ และการได้รู้จักกับครอบครัวที่จัดการศึกษาอยู่แล้วทำให้เกิดความมั่นใจและความอบอุ่นใจว่า มีกัลยาณมิตรร่วมทางไปด้วย

2. การวิเคราะห์รูปแบบการจัดการศึกษา

ผู้วิจัยศึกษารูปแบบการจัดการศึกษาโดยครอบครัวว่าเป็นรูปแบบใด โดยการสัมภาษณ์และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม เพื่อให้เห็นว่าปัจจัยดังกล่าวข้างต้นมีอิทธิพลอย่างไรต่อการเลือกรูปแบบของกรณีศึกษา จากการศึกษพบว่า ปัจจัยภายในอันได้แก่แนวคิดและความเชื่อของพ่อแม่ และบริบทของครอบครัว มีอิทธิพลต่อการเลือกรูปแบบในการจัดการศึกษาโดยครอบครัว ดังนี้

2.1 ครอบครัวที่จัดการศึกษาแบบมีข้อตกลงร่วมกับโรงเรียน เนื่องจากต้องการให้ลูกมีวุฒิการศึกษา เพื่อใช้เชื่อมโยงเข้าสู่ระบบโรงเรียน และมีความไม่มั่นใจในระบบการเทียบโอนของรัฐ ต้องการการประเมินผลที่ยืดหยุ่น

2.2 ครอบครัวที่จัดการศึกษาแบบครอบครัวเดี่ยว เนื่องจากลูกชนมาก และอายุยังน้อย ไม่สามารถเข้าร่วมกิจกรรมกับกลุ่มบ้านเรียนได้ อีกทั้งยังมีความสนใจที่แตกต่างจากครอบครัวอื่น คือ สนใจเฉพาะกีฬาและการใช้กล้ามเนื้อ

2.3 ครอบครัวที่จัดการศึกษาแบบครอบครัวเดี่ยว แต่ใช้หลักสูตรจากต่างประเทศ เนื่องจากลูกอายุน้อย ไม่สามารถเข้าร่วมกิจกรรมกับกลุ่มบ้านเรียนได้ และพ่อแม่มีประสบการณ์ในต่างประเทศ ได้เห็นหลักสูตรแล้วเกิดความประทับใจ ประกอบกับเคยใช้แนวการจัดการประสบการณ์ของกระทรวงศึกษาธิการแล้วไม่ได้ผล เนื่องจากลูกไม่สนใจ

2.4 ครอบครัวที่จัดการศึกษาแบบกลุ่มครอบครัว เนื่องจากต้องการจำลองสังคมเล็ก ๆ ที่มีแนวคิดคล้าย ๆ กันให้กับลูก เพราะเชื่อว่าการเชื่อมโยงกับกลุ่มช่วยเสริมพัฒนาการของลูกได้

2.5 ครอบครัวที่จัดการศึกษาแบบรวมศูนย์จัดการแบบศูนย์การเรียนรู้ เนื่องจากต้องการให้ลูกมีสังคม และต้องจัดการศึกษาให้กับลูกและหลาน อีกทั้งพ่อแม่ต้องทำงานนอกบ้านทั้งคู่ จึงต้องจ้างครูมาจัดกระบวนการเรียนรู้

3. การวิเคราะห์การดำเนินการจัดการ ผลและปัญหาของการจัดการศึกษาโดยครอบครัว

ผู้วิจัยศึกษาวิเคราะห์โดยใช้การสังเกตแบบมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์อย่างเจาะลึก และการศึกษาจากเอกสาร เช่น บันทึกการเรียนรู้ แฟ้มสะสมงาน บันทึกของพ่อแม่ ตลอดจนงานเขียนต่าง ๆ ที่พิมพ์เผยแพร่ตามนิตยสาร หรือวารสาร เพื่อให้เห็นถึงปรากฏการณ์ของการจัดการศึกษาที่มีลักษณะนำตนเอง (Self-directed learning) โดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ตลอดจนผลและปัญหาของการจัดการศึกษาโดยครอบครัว สรุปผลการวิเคราะห์ได้ ดังนี้

3.1 ด้านบทบาทหน้าที่ของพ่อแม่และลูก พบว่าพ่อแม่มีบทบาทเป็นผู้อำนวยความสะดวก (Facilitator) โดยมีฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดอยู่บ้านเพื่อเรียนรู้ร่วมกับลูก อีกฝ่ายทำงานหาเลี้ยงครอบครัวเพียงคนเดียว และเปลี่ยนวิถีชีวิตมาเป็นแบบพึ่งตนเอง มีความเป็นอยู่พอดี เช่น ครอบครัวของน้องป๊อปป๊อ และน้องต้นน้ำที่พ่อแม่เคยใช้ชีวิตอย่างฟุ่มเฟือยก็หันมาอยู่อย่างประหยัดเพื่อที่คนหนึ่งจะได้อยู่กับลูก ไม่ต้องไปทำงาน หรือการใช้ชีวิตเรียบง่ายตามหลักพุทธศาสนาอย่างครอบครัวน้องป๊อปป๊อ ซึ่งพ่อแม่มองว่าลูกสามารถพัฒนาตนเองได้ สามารถเรียนรู้ได้

ดีในสิ่งที่สนใจ กรณีศึกษา 4 ครอบครัวแรกมองว่าลูกสามารถต่อยอดความรู้ออกไปได้ โดยพ่อแม่เรียนรู้ร่วมกับลูก ซึ่งเป็นลักษณะของการเรียนรู้โดยการนำตนเอง (Self-directed learning) แต่กรณีศึกษาครอบครัวน้องขอเทียมไม่ต่อยอดความรู้ด้วยความเชื่อในแนวคิดวอลดอร์ฟที่ว่าเด็กยังเล็กอยู่ในวัยคิดฝัน จินตนาการ หากสิ่งที่เหมือนกันได้แก่ การแบ่งหน้าที่รับผิดชอบงานต่าง ๆ ในบ้าน

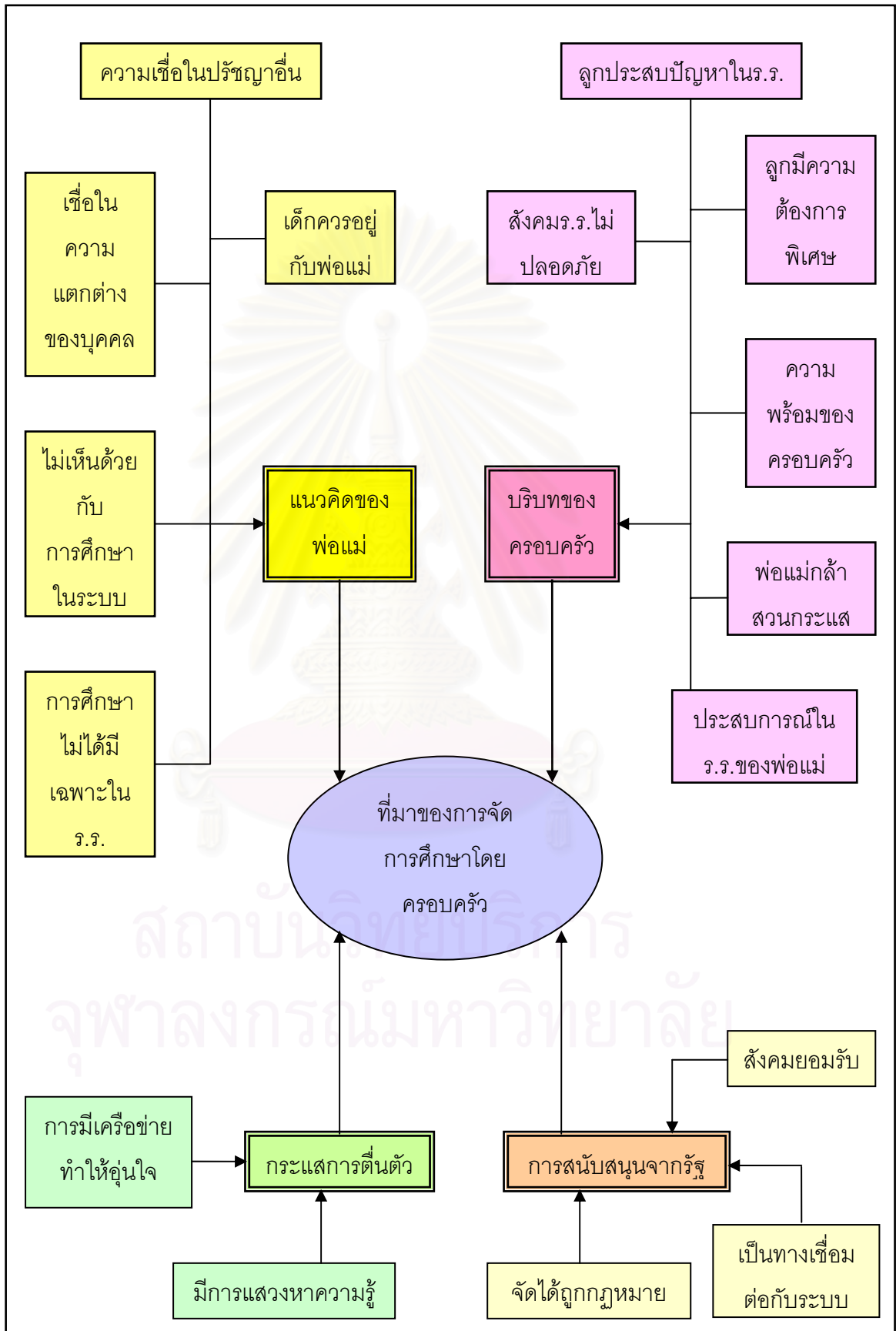
3.2 ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ และการเรียนรู้โดยการนำตนเอง พบว่าส่วนใหญ่มีความยืดหยุ่นในการจัดกิจกรรม มีเพียงกรณีครอบครัวน้องขอเทียมที่กำหนดตารางกิจกรรมค่อนข้างตายตัว การกำหนดเนื้อหาหลักสูตรบางครอบครัวเทียบเคียงกับหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ แต่ส่วนใหญ่เชื่อมโยงความสนใจของลูกกับชีวิตประจำวัน ที่บูรณาการเนื้อหาความรู้ตามพัฒนาการเด็กตามวัย สร้างเป็นหลักสูตรเฉพาะตัวของลูก มีการกระตุ้นให้เกิดการวิพากษ์ เพื่อแสวงหาความรู้เพิ่มเติม ยกเว้นกรณีน้องขอเทียมที่เรียนเป็นตารางเหมือนอย่างในระบบโรงเรียน และแยกวิชาที่เป็นทักษะ คือ คณิตศาสตร์และภาษาไทยออกมาสอนต่างหาก ไม่มีการเรียนภาษาอังกฤษ แต่สิ่งที่เหมือนกันของทุกครอบครัวคือ วิธีการเรียนรู้เน้นการมีประสบการณ์ตรงกับสิ่งต่าง ๆ เน้นการลงมือปฏิบัติจริง การมีกิจกรรมกับสังคมภายนอกในลักษณะออกไปเรียนรู้สังคมและอาชีพต่าง ๆ เรียนรู้กับ ‘ครูมืออาชีพ’ ที่มีอยู่ในสังคม และการเรียนรู้ร่วมกับครอบครัวอื่นในเครือข่าย ส่วนการเลือกสื่อที่จะเข้ามาในบ้าน เช่น โทรทัศน์ คอมพิวเตอร์ มีการเลือกสรรและคัดกรองจากพ่อแม่ ส่วนการตอบสนองต่อการแสดงความสนใจของลูกแตกต่างกันไปตามความเชื่อของแต่ละครอบครัว บ้างตอบสนองทันที บ้างรอให้แน่ใจว่าลูกมีความสนใจจริง ๆ บ้างรอให้ลูกถึงวัยที่จะเรียนรู้ได้ เป็นต้น

3.3 ด้านการประเมินผล ใช้วิธีการที่หลากหลายโดยประเมินตามสภาพจริง เช่น การสังเกต การสนทนา แฟ้มสะสมงาน บันทึกการเรียนรู้ แต่ไม่ใช่แบบทดสอบ

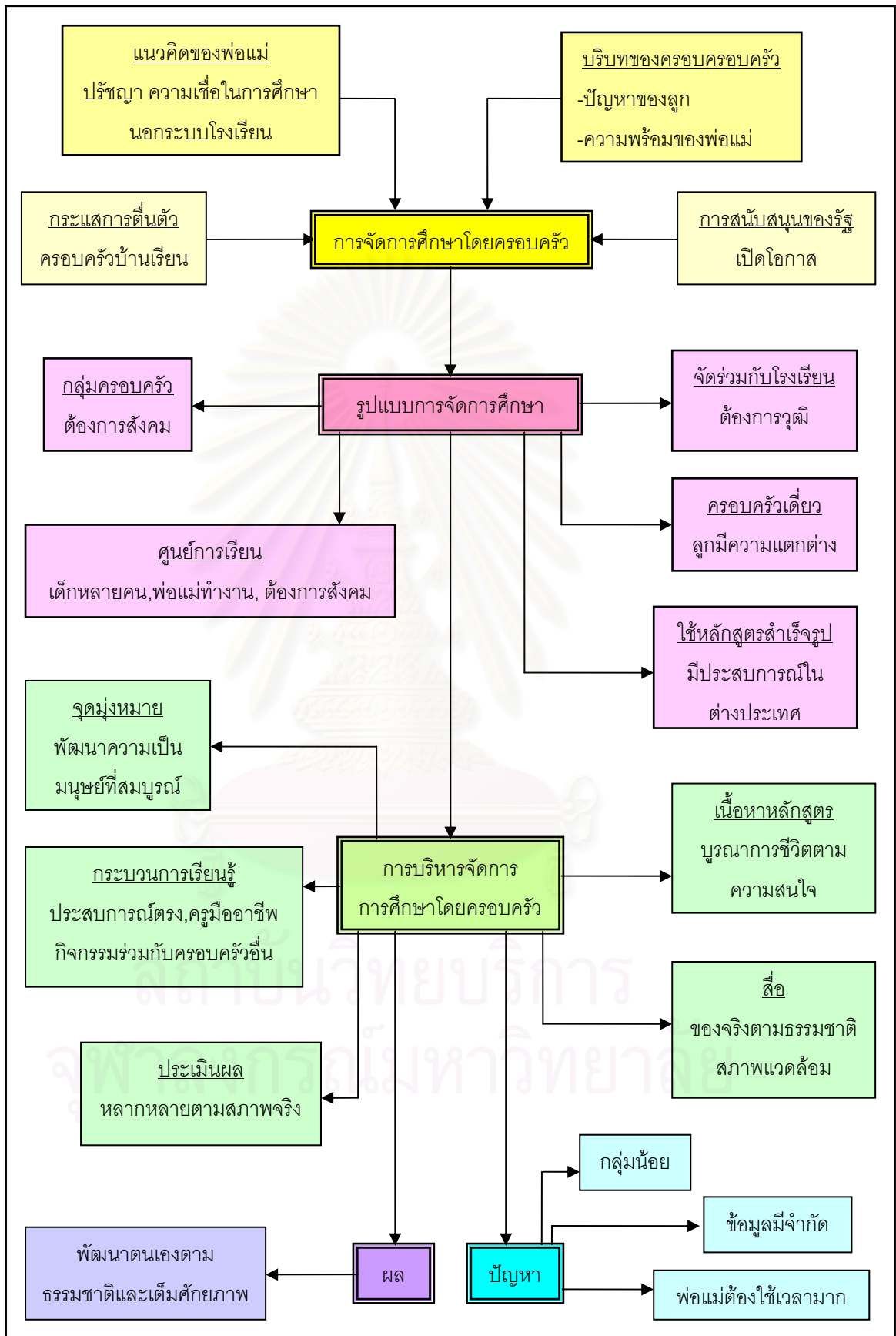
3.4 ผลของการจัดการศึกษา สามารถพัฒนาตนเองตามธรรมชาติและเต็มศักยภาพ มีชีวิตที่ดีงาม พบคุณค่าที่แท้จริงของความเป็นมนุษย์ อยู่ร่วมในชุมชนบ้านเรียนและสังคมกัลยาณมิตรได้อย่างเป็นสุข สำหรับปัญหาที่เกิดขึ้น ส่วนใหญ่เกิดจากความต้องการในการเรียนรู้ของลูกที่เพิ่มขึ้น ทำให้พ่อแม่ต้องใช้เวลาในการตอบสนองมากขึ้น และข่าวสารข้อมูลเกี่ยวกับแหล่งเรียนรู้มีจำกัด

ผลจากการวิเคราะห์สรุปได้เป็นแผนภูมิ ดังนี้

แผนภูมิที่ 4 ที่มาของการจัดการศึกษาโดยครอบครัว

แผนภูมิที่ 5 แนวคิดและรูปแบบการจัดการศึกษาโดยครอบครัว

อภิปรายผลการวิจัย

ผลจากการวิจัยเรื่อง การวิเคราะห์แนวคิดและรูปแบบการจัดการศึกษาโดยครอบครัวในประเทศไทยนี้ ผู้วิจัยได้ข้อค้นพบซึ่งมีประเด็นที่น่าสนใจ ควรแก่การนำมาอภิปรายผล ดังนี้

1. แนวคิดและที่มาของการจัดการศึกษาโดยครอบครัว

จากการศึกษาพบว่า ปัจจัยหลักอันเป็นที่มาของการจัดการศึกษาโดยครอบครัว เป็นปัจจัยภายในครอบครัวเอง ได้แก่ แนวคิดความเชื่อของพ่อแม่และบริบทของครอบครัว เนื่องจากพ่อแม่มีความเชื่อในปรัชญาที่ต่างจากการศึกษาในระบบโรงเรียน มองว่าการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนครอบงำ ไม่คำนึงถึงความแตกต่างของบุคคลและธรรมชาติการเรียนรู้ของมนุษย์ ซึ่งสอดคล้องกับที่ เกียรติวรรณ อมาตยกุล (2530) กล่าวว่า “เหตุผลของการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนเพื่อให้ผู้เรียนมีอิสระทางความคิด ธรรมชาติของมนุษย์ คือ มีความต้องการที่จะเป็นอิสระขึ้นนำตนเอง... การศึกษาไม่จำเป็นต้องเกิดเฉพาะในโรงเรียนหรือสถาบันการศึกษาเท่านั้น เพราะการเรียนรู้ในชีวิตคนเรา จะต้องเรียนจากที่เราทำ ทุกสิ่งในชีวิตคือ แหล่งความรู้” ซึ่งเป็นความคิดเช่นเดียวกับที่กรณีศึกษาส่วนใหญ่มองว่า การศึกษาไม่ได้มีเฉพาะในโรงเรียน ส่วนบริบทของครอบครัวที่สำคัญคือ การที่ลูกมีลักษณะหรือความต้องการพิเศษที่การศึกษาในระบบโรงเรียนไม่สามารถตอบสนองและพัฒนาศักยภาพตามความแตกต่างนี้ได้ ประกอบกับความมั่นใจของพ่อแม่ว่าจะสามารถจัดการศึกษาให้ลูกได้ ทั้งด้านความรู้เนื่องจากพ่อหรือแม่ส่วนใหญ่เป็นนักการศึกษาหรือแพทย์ พยาบาล และด้านฐานะทางเศรษฐกิจที่สามารถจัดหาสื่อต่าง ๆ จัดครูสอนพิเศษ หรือไปตามแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ ได้ นอกจากนี้ยังเกิดจาก ความไม่มั่นใจในสังคมโรงเรียน ที่มองว่ามีความรุนแรง อันตราย และลักษณะของพ่อแม่ที่เป็นคนกล้าคิดแตกต่างจากผู้อื่น ซึ่งปัจจัยภายในนี้เองที่เป็นที่มาของการจัดการศึกษาโดยครอบครัว ไม่ใช่การตื่นตัวไปตามกระแส Home school ของต่างประเทศ เพราะการจัดการศึกษาโดยครอบครัวเป็นเพียงทางเลือกหนึ่ง ท่ามกลางกระแสหลักของการศึกษาในระบบโรงเรียน แม้ปัจจุบันสมาชิกสถาบันบ้านเรียนไทยมากกว่า 300 ครอบครัว แต่มีเด็กที่รับการศึกษาโดยครอบครัวเพียง 76 คนเท่านั้น (สถาบันบ้านเรียนไทย, 2547) แม้ว่างานวิจัยของ ยุทธชัย เฉลิมชัย และคณะ (2547) จะพบว่า “มีผู้เรียนจากครอบครัวที่จะตัดสินใจจัดการศึกษาโดยครอบครัวอีกจำนวน 83 คน และคาดว่าในปี 2547-2548 จะมีเด็กบ้านเรียนเพิ่มขึ้นไม่ต่ำกว่า 150 คน” ก็ตาม ดังนั้น การแสวงหาความรู้ของพ่อแม่ ตลอดจนการมีเครือข่ายจึงเป็นเพียงปัจจัยเสริมที่สร้างความมั่นใจว่ามีเพื่อนร่วมทางในการศึกษาให้กับพ่อแม่ในการตัดสินใจยอมรับนวัตกรรมจัดการศึกษาโดยครอบครัว เช่นเดียวกับปัจจัยด้านความเสมอภาคของระบบการศึกษาและการสนับสนุนของรัฐ ที่มีอิทธิพลค่อนข้างน้อย เห็นได้จากการที่บางครอบครัวยังจด

ทะเบียนลูกไว้กับโรงเรียน บางครอบครัวไม่สนใจเรื่องการเทียบโอนหรือเทียบระดับเลย ปัจจุบันนี้ จึงเป็นเหมือนการยกเลิกการศึกษาภาคบังคับที่ให้แก่เด็กอายุ 7-14 ปีต้องอยู่ในโรงเรียน และอนุญาตให้พ่อแม่จัดการศึกษาให้ลูกได้อย่างถูกกฎหมายและเป็นที่ยอมรับในสังคมเท่านั้น เพราะบทบาทในการสนับสนุนการจัดการศึกษาโดยครอบครัวของรัฐไม่ชัดเจนนัก อาจเนื่องมาจากยังเป็นนวัตกรรมการศึกษาที่ค่อนข้างใหม่สำหรับสังคมไทย และการขยายตัวค่อนข้างรวดเร็ว อีกทั้งยังมีความแตกต่างกันออกไปในหลายรูปแบบ ทำให้เจ้าหน้าที่ของรัฐเองยังมีความเข้าใจต่อการจัดการศึกษาโดยครอบครัวน้อย จึงยังไม่รู้ว่าควรสนับสนุนในด้านใดบ้าง และควรมีขอบเขตมากน้อยเพียงใด หากมีความคาดหวังด้านความช่วยเหลือจากพ่อแม่ที่จัดการศึกษา เช่น ครอบครัวน้องฉอยเทียมที่ต้องการให้รัฐจัดเป็นชุดการเรียนรู้อให้เลย เป็นต้น

2. รูปแบบการจัดการศึกษาโดยครอบครัว

ผู้วิจัยพบว่า แนวคิดและบริบทของครอบครัวมีอิทธิพลโดยตรงกับการเลือกรูปแบบการจัดการศึกษาของแต่ละครอบครัว ดังนี้

2.1 พ่อแม่ที่ไม่ได้ปฏิเสธการศึกษาในระบบโรงเรียนและให้ความสำคัญกับวุฒิการศึกษา เลือกรูปแบบจัดการศึกษาโดยครอบครัวโดยมีข้อตกลงร่วมกับโรงเรียน

2.2 พ่อแม่ที่เป็นอาจารย์มีความมั่นใจในการจัดการศึกษาของตนค่อนข้างมาก เลือกจัดแบบครอบครัวเดี่ยว ส่วนครอบครัวที่เชื่อในกระบวนการขัดเกลาทางสังคมก็รวมเป็นกลุ่มครอบครัว

2.3 พ่อแม่ที่จัดการศึกษาให้ลูกหลายคน เลือกจัดการศึกษาแบบรวมศูนย์จัดการเป็นศูนย์การเรียน และพ่อแม่ที่มีประสบการณ์ในต่างประเทศเลือกใช้หลักสูตรจากต่างประเทศ

ผลการวิจัยที่ผู้วิจัยค้นพบในเรื่องรูปแบบการจัดการศึกษาโดยครอบครัวนี้ สอดคล้องกับผลการวิจัยของ อมรวิรัช นาครทรรพ (2542) เรื่อง การจัดการศึกษาโดยครอบครัว (Home school) ประสบการณ์ของนานาชาติ ดังนี้

“รูปแบบที่พ่อแม่จัดการศึกษาของตนเองมีความหลากหลาย ประเด็นสำคัญอยู่ที่ความหลากหลายขึ้นอยู่กับความเชื่อและแรงจูงใจของพ่อแม่แต่ละครอบครัวที่เข้ามาจัดการศึกษา โดยพ่อแม่ที่เข้ามาจัดด้วยความหวังในคุณภาพมาตรฐานการศึกษา อาจจัดหลักสูตรของตนเองที่มีโครงสร้าง และเนื้อหาไป

คล้ายคลึงกับที่โรงเรียนจัดให้ ส่วนพ่อแม่ที่เข้ามาจัดเพราะไม่เชื่อในปรัชญาหรือแนวทางของโรงเรียนทั่วไป อาจจัดหลักสูตรที่ไม่มีโครงสร้างตายตัว”

3. การบริหารจัดการการศึกษาโดยครอบครัว ผลและปัญหา

จากการศึกษาพบว่า การบริหารจัดการให้เกิดการเรียนรู้ที่กรณีศึกษาทั้ง 5 กรณีจัดให้กับลูกนั้น เป็นการจัดการศึกษาที่ยืดหยุ่นเช่นเดียวกับหลักการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน โดยการกำหนดจุดมุ่งหมายในการจัดการศึกษาของพ่อแม่ พบว่า ไม่ใช่เพื่อคะแนนหรือการสอบเข้ามหาวิทยาลัย แต่เพื่อเป็นพื้นฐานในการพัฒนาตนเองเต็มศักยภาพของลูก หมายถึง มีความใฝ่รู้ มุ่งมั่น มีความมั่นคงทางจิตใจ หมายถึง สามารถแยกแยะถูกผิด ไม่ตกเป็นเหยื่อ มีชีวิตที่มีความสุข ส่งผลดีถึงสังคม หมายถึง เป็นคนดี มีคุณธรรม มีน้ำใจช่วยเหลือผู้อื่น รู้จักตัวเอง มีความสุขจากความพอดี ซึ่งสอดคล้องกับคุณลักษณะของเด็กไทยที่จบการศึกษาขั้นพื้นฐานของกรมวิชาการ (2541) ดังนี้ “เด็กไทยต้องมีความรู้ความสามารถ แยกแยะถูกผิด ดีเลว กระตือรือร้น ต้องการเรียนรู้และพัฒนา มีความรับผิดชอบ มุ่งมั่นในสิ่งที่ทำ” ซึ่งหากพิจารณาด้านบทบาทหน้าที่ของพ่อแม่จะพบว่า มีลักษณะเป็นผู้อำนวยความสะดวก (Facilitator) ที่มองว่าลูกเป็นผู้ที่มีความสามารถสามารถเรียนรู้ต่อยอดไปได้เองซึ่งเป็นลักษณะของการเรียนรู้โดยการนำตนเอง (Self-directed learning) ซึ่งผู้วิจัยนำผลการศึกษาระบบการเรียนรู้อันแต่ละครอบครัวเปรียบเทียบกับการเรียนรู้โดยการนำตนเองและการเรียนรู้โดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ได้ดังตารางต่อไปนี้

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 7 การเปรียบเทียบกระบวนการเรียนรู้โดยการนำตนเองของกรณีศึกษาทั้ง 5 ครอบครัว

เรื่อง	ครอบครัวน้องปิ่นปิ่น	ครอบครัวน้องปุ่นปุ่น	ครอบครัวน้องต้นน้ำ	ครอบครัวน้องป้อมปิ่น	ครอบครัวน้องขอเทียม
<u>หลักการ</u>					
1. ความคิดเกี่ยวกับผู้เรียน	เชื่อว่าลูกคิดเองได้ เลือกสิ่งที่ตนต้องการได้	เชื่อว่าลูกสามารถเรียนรู้ได้เองโดยธรรมชาติ ควรจัดการเรียนรู้แบบอิสระโดยตัวลูกเป็นศูนย์กลาง	เชื่อว่าลูกพัฒนาตัวเองได้ หากได้เรียนรู้ในสิ่งที่สนใจ ภายใต้สภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้	ลูกสามารถซึมซับประสบการณ์ตรงที่ถ่ายทอดอย่างเป็นธรรมชาติในชีวิตประจำวัน มาพัฒนาเป็นการจำได้	มองว่าลูกมีศักยภาพพัฒนาได้ แต่เนื่องจากยังเล็ก พ่อแม่ต้องเป็นเครื่องคัดกรองประสบการณ์ให้
2. ประสบการณ์การเรียนรู้	มองว่าลูกช่างสังเกต ใฝ่รู้ จึงจัดหาวิทยากรและแหล่งเรียนรู้ให้ลูกตามความสนใจ	เมื่อลูกอยากรู้อะไรอยากเรียนอะไร จะพาไปหาข้อมูล	มองว่าลูกสามารถต่อยอดการเรียนรู้ออกไปได้และพ่อแม่เรียนรู้ไปกับลูก	สิ่งที่ลูกสนใจ ลูกจะหาวิธีเรียนรู้ด้วยวิธีที่ถนัดและสามารถต่อยอดความรู้ออกไปได้ด้วยตัวเอง	ไม่ต่อยอดความรู้ มองว่าเด็กยังอยู่ในช่วงคิดฝัน และโลกแห่งจินตนาการ ยังไม่ควรวิพากษ์

ตารางที่ 7 (ต่อ)

เรื่อง	ครอบครัวน้องป๊อปป๊อป	ครอบครัวน้องป๊อปป๊อป	ครอบครัวน้องต้นน้ำ	ครอบครัวน้องป๊อปป๊อป	ครอบครัวน้องขอเทียม
<p><u>หลักการ (ต่อ)</u></p> <p>3. ความพร้อมในการเรียน</p>	<p>มองว่าลูกมีความพร้อมในการเรียนต่างจากคนอื่น มีความสนใจที่แตกต่าง จึงควรตอบ สมองความสนใจนั้น</p>	<p>มองว่าลูกมีความสนใจที่แตกต่าง เด็กไม่ได้ชอบอะไรเหมือนกันหมด ควรได้ใช้ศักยภาพจากตัวเด็กแต่ละคน</p>	<p>มองว่าทุกคนมีความพร้อมและความสนใจต่างกัน การศึกษาแบบบ้านเรียนเป็น Tailor made</p>	<p>ใช้วิธีปล่อยตามธรรมชาติ เพื่อดูว่าลูกสนใจอยากเรียนรู้ในเรื่องใด เมื่อใด</p>	<p>มองว่าเด็กแต่ละคนมีความแตกต่าง แต่ละคนเก่งในเรื่องต่าง ๆ กันไป และเร็ว ช้าต่างกัน</p>
<p>4. หลักสูตร</p>	<p>ใช้ความสนใจของลูกโยงเข้าสู่เนื้อหาหลักสูตรของกระทรวงศึกษาฯ</p>	<p>ให้ข้อมูลลูกตามพัฒนาการในแต่ละช่วงวัย นำมาประกอบกับลักษณะพฤติกรรม ลักษณะนิสัยของลูก แล้วลูกเป็นคนนำไปสู่การปฏิบัติ</p>	<p>ใช้หลักสูตรจากต่างประเทศ และการเรียนรู้ตามความสนใจ</p>	<p>ให้ลูกมีประสบการณ์ตรงกับสิ่งที่สนใจ โดยให้เข้าไปตามวิธีการของลูกเอง โดยมีหลักธรรมเป็นแกนกลาง</p>	<p>วิเคราะห์จุดหมายปลายทางของหลักสูตร กระทรวงฯ แยกวิชามาจัดเป็นกิจกรรม เหลือวิชาภาษาไทยและคณิตศาสตร์ มาสอนสลับ</p>

ตารางที่ 7 (ต่อ)

เรื่อง	ครอบครัวน้องปูนปูน	ครอบครัวน้องปูนป๋น	ครอบครัวน้องต้นน้ำ	ครอบครัวน้องป้อมป๋น	ครอบครัวน้องขอเทียม
5. การสร้างแรงจูงใจ	ช่วยความอยากรู้ อยากเห็น ของลูก โดยการแสดงความสนใจก่อน เช่น การเลือกหนังสือ	เริ่มปูพื้นฐานตั้งแต่เด็ก ๆ ให้ลูกอยากรู้ อยากเรียน และค้นหาความรู้จากสิ่งนั้นจริง ๆ มากกว่าที่จะให้เรียนตามกระบวนการของโรงเรียนที่จัดมาเป็นหลักสูตร หรือบังคับให้เรียน	ลูกมีแรงจูงใจภายในเป็นความอยากรู้ อยากเห็น ช่างซักถาม ต้องการต่อยอดความรู้ไปเรื่อย ๆ	เกิดจากแรงจูงใจภายใน และความสนใจของลูก แม่จะดูว่าลูกสนใจจริง ๆ จึงจะตอบสนอง	มีแรงจูงใจในการทำ ความดี เป็นการออกมารายงานให้เพื่อนฟัง
<u>กระบวนการเรียนรู้</u>					
1. การสร้างบรรยากาศ	ให้ลูกอยู่ในบรรยากาศที่เอื้อต่อการเรียนรู้ เป็นกันเอง ไม่บังคับหรือตัดสนใจเลือกอะไรให้	จัดบ้านให้เอื้อต่อการเรียนรู้ของลูก มีมุมหนังสือ และติตโปสเตอร์ต่าง ๆ	จัดสภาพแวดล้อมให้เอื้อต่อการเรียนรู้ บรรยากาศเป็นกันเอง รับฟังปัญหา และเหตุผล	บรรยากาศอบอุ่น ใกล้ชิด แม่เป็นเพื่อนร่วมทางในการเรียนรู้	บรรยากาศอบอุ่น ครูเหมือนแม่ ใช้คำพูดอ่อนหวาน นุ่มนวล ตกแต่งห้องด้วยผ้าสีสวย

ตารางที่ 7 (ต่อ)

เรื่อง	ครอบครัวน้องปุ่นปุ่น	ครอบครัวน้องปุ่นปุ่น	ครอบครัวน้องต้นน้ำ	ครอบครัวน้องป้อมปิ่น	ครอบครัวน้องขอเทียม
2. การวางแผนการเรียน	วางแผนร่วมกัน ให้ลูกเป็นผู้ตัดสินใจเลือกตามความสนใจ	วางแผนให้เหมาะกับพัฒนาการตามวัย และความสนใจของลูก	วางแผนร่วมกันตามความสนใจของลูก	ร่วมกันวางแผนการเรียนรู้ โดยแม่ใช้แนวคิดทางพุทธศาสนาเป็นหลักในการจัดการเรียนรู้	พ่อแม่และครูเป็นผู้วางแผน
3. การวิเคราะห์ความต้องการของผู้เรียน	วิเคราะห์ร่วมกัน จากความสนใจของลูก	วิเคราะห์ร่วมกัน จากความสนใจของลูกว่านั่นเหมาะกับวัยหรือไม่	วิเคราะห์ร่วมกัน โดยเริ่มจากความสนใจของลูกแล้วต่อยอดไปสู่เนื้อหา	วิเคราะห์ร่วมกัน จากความสนใจของลูก และดูว่าลูกมีความสนใจอย่างจริงจัง จึงแนะนำแหล่งเรียนรู้ให้	ไม่ต่อยอดความสนใจของลูก ครูจะสอนตามตารางที่กำหนดไว้ล่วงหน้าแล้ว
4. การกำหนดจุดมุ่งหมาย	กำหนดร่วมกัน รับรู้ปัญหาและร่วมกันแก้ไข	กำหนดตามความสนใจของลูกเป็นหลัก	จุดมุ่งหมายเพื่อปูพื้นฐานการเรียนรู้ ให้ลูกได้รู้แสวงหาคำตอบเอง	ต้องการพัฒนาด้านจิตใจ ให้รู้จักเลือกรับในสิ่งที่ดี มีคุณค่า เลือกริธีชีวิตอย่างมีความสุขตามหลักพุทธศาสนา	มีจุดมุ่งหมายสู่ความเป็นมนุษย์ที่แท้จริง ตามหลักวอลดอร์ฟ

ตารางที่ 7 (ต่อ)

เรื่อง	ครอบครัวน้องป๊อปป๊อ	ครอบครัวน้องป๊อป๊อ	ครอบครัวน้องต้นน้ำ	ครอบครัวน้องป๊อมป๊อ	ครอบครัวน้องขอเทียม
5. รูปแบบของหลักสูตร	ยืดหยุ่น ตามความสนใจ	ยืดหยุ่น จัดให้ตามพัฒนาการในช่วงวัย หากยังไม่ได้ ก็จะเสริมให้ภายหลังเมื่อลูกพร้อม	ใช้หลักสูตรจากต่างประเทศเป็นหลัก ซึ่งปรับเปลี่ยนไปตามความสามารถของลูก	เชื่อมโยงธรรมชาติรอบตัว มาสัมพันธ์กับวิถีชีวิตและความสนใจของลูกมาสู่หลักสูตรต่าง ๆ	เชื่อมโยงหลักสูตรกระทรวง มาสู่ธรรมชาติและวัฒนธรรมท้องถิ่นตามแนววอลดอร์ฟ
6. กิจกรรมการเรียนรู้	เรียนรู้ร่วมกันกับลูกในเรื่องที่ลูกสนใจ เน้นการลงมือปฏิบัติจริง และต่อยอดการเรียนรู้, กิจกรรมที่โรงเรียน	จัดสื่อและแหล่งเรียนรู้ให้ลูกได้เรียนรู้เอง โดยคอยดูอยู่ใกล้ ๆ เรียนรู้จากการทำงานปฏิบัติจริง	เรียนรู้ผ่านการเล่น เกม การศึกษา จากหลักสูตรด้วยคอมพิวเตอร์	เรียนรู้ในสิ่งที่สนใจ ปฏิบัติหน้าที่ประจำวัน ดูแลตนเอง ช่วยงานบ้านตามความสามารถและวัย	มีตารางกิจกรรมตายตัว ครูเป็นผู้สอนผ่านกิจกรรมที่ได้ลงมือทำ มีประสบการณ์ตรงที่สนุกสนาน
7. การประเมินผล	ส่งบันทึกและผลงานให้โรงเรียนดูสิ่งที่ลูกทำว่าเกี่ยวข้องกับวิชาโดยประเมินตามสภาพจริงตามงานแต่ละชิ้น	ใช้การสังเกต สนทนา เก็บรวบรวมผลงานของลูก	โดยเจ้าของหลักสูตร, ลูกประเมินตัวเอง ไม่มีการเปรียบเทียบ	สังเกตการตอบคำถาม ดูสมุดบันทึกการเรียนรู้ แฟ้มสะสมงาน ความประพฤติ วินัย บุคลิก การวางตัว ความสนใจ งานอดิเรก	ระดับอนุบาลสังเกตพัฒนาการ 4 ด้าน ระดับประถมวัดจากผลงานการสนทนา เล่าเรื่อง

จากตาราง แสดงให้เห็นถึงการบริหารจัดการของพ่อแม่ที่ทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้โดยการนำตนเอง ดังนี้

ด้านหลักการ ได้แก่ ความคิดเกี่ยวกับผู้เรียนที่พ่อแม่มองว่า ลูกมีความสามารถที่จะพัฒนาได้ ซึ่งมีลักษณะความเชื่อที่เด่นชัดของกรณีศึกษา 4 กรณี คือ ครอบครัวน้องป๊อปปูน น้องปุนปั้น น้องต้นน้ำ และน้องป้อมปิ่น ที่มองว่าลูกคิดเองได้ เลือกสิ่งที่ตนต้องการได้ สามารถเรียนรู้ได้เองโดยธรรมชาติ จึงควรจัดการเรียนรู้แบบอิสระให้ลูกเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ ซึ่งลูกจะพัฒนาตัวเองได้ หากได้เรียนรู้ในสิ่งที่สนใจ ภายใต้สภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ สามารถซึมซับประสบการณ์ตรงที่ถ่ายทอดอย่างเป็นธรรมชาติในชีวิตประจำวัน มาพัฒนาเป็นการจำได้ ความเชื่อนี้เองที่ทำให้การจัดการศึกษาโดยครอบครัวมีความแตกต่างจากการศึกษาในระบบโรงเรียน หรือ ระบบที่มีครูเป็นผู้นำการเรียนรู้ (Teacher directed) ที่เชื่อว่าเด็กต้องพึ่งพาผู้อื่นไม่สามารถพัฒนาได้ หรือเรียนรู้ได้เอง ส่วนครอบครัวน้องขอเทียมแม้จะเชื่อว่า ลูกมีศักยภาพสามารถพัฒนาได้ แต่ก็มีความเชื่อตามแนวคิดของวอลดอร์ฟว่า ในเด็กเล็กยังไม่มีความสามารถในการเลือกถูกผิด พ่อแม่ต้องเป็นเครื่องคัดกรองประสบการณ์ให้ พ่อแม่จึงเป็นผู้กำหนดประสบการณ์ที่จะผ่านเข้ามาในชีวิตลูกในระดับหนึ่งก่อน ในขณะที่การสร้างประสบการณ์ให้กับลูกในครอบครัวกรณีศึกษาอื่นนั้น มีการเชื่อมโยงจากความสนใจของลูกแล้วต่อยอดความรู้ออกไป เช่น ครอบครัวน้องป๊อปปูนมองว่าลูกช่างสังเกต ใฝ่รู้ จึงจัดหาวิทยากรและแหล่งเรียนรู้ให้ลูกตามความสนใจ เช่น เมื่อพาลูกไปดูโขนแล้วลูกเกิดความสนใจ อยากเรียน ก็พาไปเรียนที่กรมศิลปากร เมื่อสนใจทำหัวโขนก็ไปเรียนที่วัดเทพากร เมื่อลูกต้องการต่อยอดการเรียนรู้ไปยังการทำกระดาษซึ่งเป็นวัสดุในการประดิษฐ์หัวโขน แม่ก็ช่วยเตรียมอุปกรณ์ให้ลูกได้จัดทำ เป็นต้น ส่วนครอบครัวน้องปุนปั้นจะตอบสนองความอยากรู้อยากเห็นของลูก เมื่อลูกอยากรู้อยากเรียนอะไร จะพาไปหาข้อมูล และมีประสบการณ์ตรงกับสิ่งนั้น โดยพ่อแม่จะศึกษาข้อมูลและมาเล่าให้ลูกฟังก่อนที่จะพาไป การจัดการประสบการณ์เช่นนี้ พ่อแม่ต้องศึกษาข้อมูลและใช้เวลาเตรียมตัวค่อนข้างมาก ทำให้รู้สึกที่ใช้เวลาไปกับการแสวงหาความรู้ของลูกมาก และเริ่มติดขัดเรื่องข้อจำกัดของปริมาณข้อมูล แต่สำหรับครอบครัวน้องต้นน้ำ จะพาลูกไปยังแหล่งเรียนรู้ที่ลูกสนใจทันที เนื่องจากพ่อแม่มองว่าลูกสามารถต่อยอดการเรียนรู้ออกไปได้และพ่อแม่เรียนรู้ไปพร้อมกันกับลูก จึงไม่มีการเตรียมข้อมูลล่วงหน้า แต่จะไปแสวงหาความรู้ตามสถานที่ต่าง ๆ ร่วมกันเลย พ่อจึงยังรู้สึกสนุกไปกับลูกและได้ความรู้เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ส่วนครอบครัวน้องป้อมปิ่นใช้การเปิดโอกาสให้ลูกแสวงหาวิธีเรียนรู้ด้วยตนเอง (Learn how to learn) ด้วยความเชื่อว่า สิ่งที่ลูกสนใจ ลูกจะหาวิธีเรียนรู้ด้วยวิธีที่ถนัดและสามารถต่อยอดความรู้ออกไปได้ด้วยตัวเอง และจะไม่ตอบสนองต่อความสนใจของลูกทันที จะเลือกเฉพาะที่เห็นว่าลูกสนใจจริง ๆ และมีความคงอยู่ของความสนใจนานพอควร แม้นิมจึงไม่เหนียว

มากเหมือนกับแม่ตึกและแม่ฮ้อบ ในขณะที่ครอบครัวน้องขอเทียมไม่ต่อยอดความรู้ เนื่องจากมองว่าลูกยังอยู่ในวัยเด็กซึ่งยังอยู่ในช่วงคิดฝัน และโลกแห่งจินตนาการยังไม่ควรให้มีการคิดวิพากษ์หรือการต่อยอดความรู้ออกไป ประสบการณ์ควรมาจากการที่พ่อแม่ถ่ายทอดให้ โดยมีประสบการณ์ตรงกับสิ่งที่พ่อแม่เลือกไว้ให้แล้ว จึงจัดเป็นแผนประสบการณ์ไว้ล่วงหน้าคล้ายกับการจัดการศึกษาในระดับอนุบาลตามโรงเรียนทั่วไป

ส่วนความเชื่อในเรื่องความพร้อมในการเรียนของลูกนั้น กรณีศึกษาทุกครอบครัวมีแนวคิดสอดคล้องกันว่า เด็กแต่ละคนมีความแตกต่าง แต่ละคนเก่งในเรื่องต่าง ๆ กันไป และมีความเร็วช้าในการเรียนรู้แตกต่างกัน ลูกจึงมีความพร้อมในการเรียนต่างจากคนอื่น มีความสนใจที่แตกต่าง เด็กไม่ได้ชอบอะไรเหมือนกันหมด ควรได้ใช้ศักยภาพจากตัวเด็กแต่ละคน การศึกษาจึงควรตอบสนองความสนใจนั้น โดยการปล่อยตามธรรมชาติ เพื่อดูว่าลูกสนใจอยากเรียนรู้ในเรื่องใดเมื่อใด ซึ่งการศึกษาแบบบ้านเรียนเป็น Tailor made ที่จะตอบสนองความต้องการในการเรียนรู้เป็นรายบุคคลได้ ความคิดเช่นนี้นำไปสู่การวาง “หลักสูตรแบบบ้านเรียน” ที่ยืดหยุ่น กรณีศึกษาทุกครอบครัวจะไม่เน้นเนื้อหาวิชาการอย่างในระบบโรงเรียน และเปิดโอกาสให้เด็ก ๆ ได้มีประสบการณ์ตรงกับสิ่งต่าง ๆ หากรายละเอียดจะแตกต่างกันไปบ้างตามรูปแบบการจัดการศึกษาของแต่ละครอบครัว เช่น กรณีศึกษาครอบครัวน้องปุ่นปุ่น ใช้ความสนใจของลูกโยงเข้าสู่เนื้อหาหลักสูตรของกระทรวงศึกษาฯ เนื่องจากต้องส่งรายงานการเรียนรู้ไปยังโรงเรียนแม่แก้ว ซึ่งใช้หลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ แต่เนื่องจากเป็นโรงเรียนทางเลือกจึงค่อนข้างยืดหยุ่นในด้านการนำหลักสูตรมาใช้ ส่วนครอบครัวน้องปุ่นปุ่นนั้น แม่จะเป็นผู้ให้ข้อมูลลูกตามพัฒนาการในแต่ละช่วงวัย นำมาประกอบกับลักษณะพฤติกรรม ลักษณะนิสัยของลูก แล้วลูกเป็นคนนำไปสู่การปฏิบัติ ในขณะที่ครอบครัวน้องต้นน้ำใช้หลักสูตรจากต่างประเทศเป็นหลัก แต่ก็ยังเป็นหลักสูตรที่ยืดหยุ่นปรับเปลี่ยนไปตามความสามารถในการเรียนรู้เฉพาะบุคคล และส่งเสริมการต่อยอดความรู้ อีกทั้งพ่อยังเน้นให้ลูกได้ออกไปเรียนรู้ตามความสนใจอีกด้วย สำหรับครอบครัวน้องป้อมปิ่นแม่จะให้ลูกมีประสบการณ์ตรงกับสิ่งที่สนใจ โดยให้เป็นไปตามวิธีการของลูกเอง โดยมีหลักสูตรเป็นแกนกลาง ส่วนครอบครัวน้องขอเทียม ใช้การวิเคราะห์จุดหมายปลายทางของหลักสูตรกระทรวงศึกษาธิการ แยกวิชามาจัดเป็นกิจกรรมให้ลูกได้มีประสบการณ์ตรง เหลือวิชาภาษาไทยและคณิตศาสตร์มาสอนสลับกันวิชาละ 1 เดือน ตามความเชื่อของทฤษฎีวอลดอร์ฟ

การสร้างแรงจูงใจสำหรับเด็ก ๆ บ้านเรียน จะเป็นการสร้างแรงจูงใจจากภายใน ไม่ใช่การหวังรางวัลหรือคะแนนสอบอย่างการศึกษาในระบบโรงเรียน ส่วนใหญ่จะเกิดจากความอยากรู้ อยากรูเห็นของลูกเอง ที่ต้องการแสวงหาคำตอบ เช่น เมื่อน้องปุ่นปุ่นเกิดความสงสัยว่ากระดาษ

ที่นำมาทำหัวขอนั้นทำมาจากอะไร ก็พยายามแสวงหาคำตอบโดยการค้นหาจากหนังสือ สอบถามจากผู้ใหญ่ และทดลองทำโดยมีแม่ช่วยเตรียมอุปกรณ์ให้ ส่วนเนื้อหาบางอย่างที่แม่อยาก ให้ลูกได้รู้ก็จะใช้การช่วยความอยากรู้อยากเห็นของลูกโดยการแสดงความสนใจก่อน เช่น การ เลือกรหัสลับ เป็นต้น ส่วนครอบครัวน้องปุ่นนั้นเริ่มปูพื้นฐานตั้งแต่เด็ก ๆ ให้ลูกอยากรู้อยาก เรียน และค้นหาความรู้จากสิ่งนั้นจริง ๆ มากกว่าที่จะให้เรียนตามกระบวนการของโรงเรียนที่จัดมา เป็นหลักสูตร หรือบังคับให้เรียน แม่จึงเป็นตัวอย่างในการค้นคว้าหาข้อมูลอยู่เสมอ ขณะที่ ครอบครัวน้องต้นน้ำมองว่าเป็นธรรมชาติของลูกที่มีแรงจูงใจภายในเป็นความอยากรู้อยากเห็น ช่างซักถาม ต้องการต่อยอดความรู้ไปเรื่อย ๆ อยู่แล้ว ดังนั้น จึงตอบสนองความกระหายใคร่รู้ของ ลูกโดยทันทีทุกครั้ง และร่วมเรียนรู้ไปกับลูก เพื่อไม่ให้ความต้องการในการแสวงหาความรู้ของลูก หดไปเพราะความเพิกเฉยของพ่อแม่ ส่วนครอบครัวน้องป้อมปิ่นมองว่าเกิดจากแรงจูงใจภายใน และความสนใจของลูก โดยแม่เลือกตอบสนองเฉพาะที่ลูกมีความสนใจจริง ๆ ในขณะที่ครอบครัว น้องขอเทียมสร้างแรงจูงใจในการทำความดี โดยให้เด็ก ๆ ออกมารายงานให้เพื่อนฟัง จนลูกรู้สึก ว่าการทำดีเป็นเรื่องปกติ หากวันไหนไม่ทำจะเป็นเรื่องผิดปกติ และใช้การเป็นตัวอย่างของพ่อแม่ และครูเป็นตัวกระตุ้นให้เกิดการทำงานตามความเชื่อของวอลดอร์ฟที่ให้ผู้ใหญ่ไม่อยู่ว่าง ต้องมีงาน ทำอยู่เสมอ เด็ก ๆ ก็คอยมาช่วยงานเนื่องจากเห็นตัวอย่างของพฤติกรรม

ด้านกระบวนการเรียนรู้ มีลักษณะที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ได้แก่ การสร้างบรรยากาศใน การเรียนรู้ เน้นการสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ คือเข้าถึงแหล่งเรียนรู้ได้ง่าย และ บรรยากาศที่อบอุ่นเป็นกันเอง รับฟังปัญหาและเหตุผล เอื้ออาทร ไม่ยึดเยียดเนื้อหาจนเด็กเกิด ความเครียดอย่างการศึกษาในระบบโรงเรียน ดังจะเห็นได้จากครอบครัวน้องปุ่นปิ่นที่ให้ลูกอยู่ใน บรรยากาศที่เอื้อต่อการเรียนรู้ เป็นกันเอง เปิดโอกาสให้ลูกได้เลือกทำในสิ่งที่ตนสนใจ แม่จะไม่ บังคับหรือตัดสินใจเลือกอะไรให้ ส่วนครอบครัวน้องปุ่นปิ่นและน้องต้นน้ำมีลักษณะคล้ายกันในการ จัดบ้านให้เอื้อต่อการเรียนรู้ของลูก มีมุมหนังสือ ติดโปสเตอร์ต่าง ๆ และบัตรคำไว้รอบ ๆ เพื่อให้ลูกได้มองเห็นและจดจำตั้งแต่ยังเล็ก ส่วนครอบครัวน้องป้อมปิ่น นอกจากจะมีบรรยากาศ อบอุ่น ใกล้ชิด โดยมีแม่เป็นเพื่อนร่วมทางในการเรียนรู้แล้ว ที่พิเศษคือ น้องป้อมปิ่นจะเติบโตมาใน บรรยากาศของธรรมะและกิจกรรมของพุทธศาสนา ตั้งแต่การสวดมนต์ทำนองสรภัญญะกล่อม นอนตั้งแต่เล็ก ไปวัดฟังเทศน์ทุกวันพระ และไปทำบุญที่พระธาตุดอยยกองมูตลอดระยะเวลา 4 เดือน เป็นประจำทุกปี ส่วนครอบครัวน้องขอเทียมจะเน้นที่บรรยากาศอบอุ่น ครูจะมีบทบาท เหมือนแม่ของเด็ก ๆ ใช้คำพูดอ่อนหวาน นุ่มนวล กระท่อมอนุบาลสร้างด้วยไม้ไผ่หลังคามุงจาก ตกแต่งด้วยผ้าหลากสี มีการจุดเทียนก่อนทำกิจกรรม แต่ชั้นประถมจะเรียนอยู่ในบ้านซึ่งมีลักษณะ ไม่ต่างจากบ้านทั่วไป ทำให้ดูคล้ายบ้านที่เปิดสอนพิเศษ ซึ่งโดยปกติโรงเรียนวอลดอร์ฟจะเน้น

ความเรียบง่ายตามธรรมชาติ เช่น การไม่ใช้สีทาผนังห้อง แต่จะใช้ก๊ลิบดอกไม้มาฉูดน ๗ เพื่อให้เกิด สีสติที่ผนัง ผ้าที่ใช้จะเป็นผ้าไหมจีนเนื้อบางเบาพาดตามหน้าต่างเพื่อให้แสงอาทิตย์ส่องผ่านเข้า มาเกิดแสงสีต่าง ๆ กันในแต่ละช่วงเวลา บรรยากาศจึงอ่อนหวาน นุ่มนวลกว่า

การวางแผนในการเรียนรู้และการวิเคราะห์ความต้องการของผู้เรียน พบว่า ครอบครัว กรณีสึกษา 4 กรณีสึกษาแรก มีการวิเคราะห์และวางแผนร่วมกันกับลูก โดยให้ลูกเป็นผู้ตัดสินใจเลือก ตามความสนใจ และเหมาะกับการพัฒนาการตามวัย แต่กรณีสึกษาครอบครัวน้องชอเทียม พ่อแม่ และครูจะเป็นผู้วางแผนการสอนร่วมกัน โดยที่เด็ก ๆ จะไม่มีส่วนร่วมเลย และไม่มีกรณีสึกษาที่ ความต้องการหรือความสนใจของผู้เรียน เนื่องจากไม่ต้องการต่อยอดความรู้ของเด็ก แต่มุ่งที่จะจัด ประสบการณ์การเรียนรู้ที่คิดว่าเหมาะสมให้เด็กเท่านั้น ซึ่งคล้ายกับการเรียนการสอนในโรงเรียน จะต่างกันตรงที่เนื้อหาการเรียนจะน้อยกว่า และมีการไปตามแหล่งเรียนรู้มากกว่า ส่วนการกำหนด จุดมุ่งหมายในการเรียนรู้ กรณีสึกษาส่วนใหญ่เป็นการกำหนดตามความสนใจของลูกเพื่อปู พื้นฐานให้ลูกสามารถดำรงชีวิตในอนาคตได้อย่างมีความสุขด้านจิตใจ มีคุณธรรม นำไปสู่ความ เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ไม่ใช่มีจุดหมายที่ปริญญาหรือการสอบเข้ามหาวิทยาลัยได้ จึงปลูกฝังให้ลูกมี ทักษะชีวิต ดังจะเห็นได้จากการแบ่งหน้าที่รับผิดชอบงานต่าง ๆ ในบ้าน ส่วนในการกำหนดเนื้อหา หลักสูตร พบว่า พ่อแม่กรณีสึกษาทั้ง 4 ใช้ความสนใจและพัฒนาการของลูกเป็นที่ตั้ง แล้วเชื่อมโยง ไปสู่เนื้อหาโดยบูรณาการเข้ากับชีวิตประจำวัน ซึ่งต่างจากการศึกษาในระบบโรงเรียนที่ใช้เนื้อหา เป็นตัวตั้ง (กรมการศึกษานอกโรงเรียน, 2538) ซึ่งสอดคล้องกับลักษณะของหลักสูตรที่เหมาะสม ดังนี้ (อมรวิรัช นาคกรทรรพ, 2543)

1. เหมาะสมกับระดับอายุ ความสามารถและพัฒนาการของเด็ก
2. ส่งเสริมประสบการณ์การเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง
3. สนองต่อความต้องการที่เปลี่ยนไปของเด็ก
4. สะท้อนให้เห็นความสอดคล้องกับสาระสำคัญทางการศึกษา

ซึ่งรูปแบบของหลักสูตรมีส่วนที่แตกต่างกันไปบ้างเล็กน้อยตามรูปแบบการจัดการศึกษา เช่น ครอบครัวน้องต้นน้ำใช้หลักสูตรจากต่างประเทศ ครอบครัวน้องป้อมปิ่นใช้พุทธศาสนาเป็นหลัก ส่วนครอบครัวน้องชอเทียมใช้การเรียนรู้อบรมตามหลักสูตรวอลดอร์ฟ ส่วนกิจกรรมการเรียนรู้ เป็นการบูรณาการสาระความรู้เข้ากับชีวิตประจำวัน อันเป็นธรรมชาติการเรียนรู้ของมนุษย์ที่ไม่ได้ แบ่งการรับรู้เป็นรายวิชา แม้กิจกรรมการเรียนรู้ของครอบครัวน้องชอเทียมจะถูกกำหนดเป็นตาราง ตายตัว แต่สิ่งที่เหมือนกันของการศึกษาโดยครอบครัวคือ การเน้นการมีประสบการณ์ตรงโดยการ

ไปตามแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ และให้เด็กได้ลงมือทำ ซึ่งสอดคล้องกับ John Dewey (1933) ที่กล่าวว่า “การเรียนรู้จะเกิดจากการมีประสบการณ์ตรง การเรียนรู้หลาย ๆ เรื่องเกิดขึ้นนอกห้องเรียน และการเรียนรู้ที่แท้จริงเกิดจากการได้ลงมือทำ ได้ประดิษฐ์สิ่งต่าง ๆ ด้วยมือตนเองเท่านั้น” (Learning by doing) นอกจากนี้ เด็กที่ได้รับการจัดการศึกษาโดยครอบครัวยังมีกิจกรรมการเรียนรู้ที่ทำร่วมกัน คือ การไปตามแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ และการไปเรียนรู้กับ “ครูมืออาชีพ” เช่น เรียนปลูกข้าว จากชาวนา เรียนโขนจากครูที่เป็นนักแสดงโขนของกรมศิลปากร เรียนเทนนิสกับนักเทนนิสทีมชาติ เรียนทำหัวโขนกับช่างทำหัวโขน เรียนการปั้นจากชาวบ้านที่ปั้นเครื่องดินเผาด่านเกวียน เป็นต้น กระบวนการเรียนรู้จึงต่างจากการเรียนในโรงเรียนที่ครูเป็นผู้ถ่ายทอดสิ่งต่าง ๆ จากการสอน หนังสือเท่านั้น ส่วนการเชื่อมโยงสู่สังคม ซึ่งกระบวนการเรียนรู้ของครอบครัว “บ้านเรียน” ที่เริ่มการเรียนรู้จากในแต่ละบ้าน แล้วมาเชื่อมโยงเรียนรู้ร่วมกัน ได้ถูกถ่ายทอดเป็นบทร้อยกรองของสถาบัน บ้านเรียนไทยที่ชี้ให้เห็นภาพกระบวนการเรียนรู้ของการจัดการศึกษาโดยครอบครัวในประเทศไทย ได้ชัดเจน ดังนี้

ที่บ้านหลังเล็ก...เด็กได้เรียนรู้	โลกกว้างเป็นครู ดูด้วยหัวใจ
สองมือหนึ่งสมอง มองออกไปไกล	มีเรื่องมากมาย ให้ได้ค้นหา
พ่อแม่คอยดู ลูกอยู่ไม่ห่าง	เป็นเพื่อนร่วมทาง ในการศึกษา
ความรู้มีใช้ แค่ในตำรา	แต่ทุกวิชา...อยู่ในชีวิต
ลูกได้ปลูกผัก จึงรักต้นไม้	ปุ๋ยหมักนั้นใจ ลองใส่สักนิด
ทอเสื่อ สานหวาย ปั่นลายวิจิตร	ทำให้ได้คิด สร้างสรรค์งานศิลป์
เข้าวัด ชมวัง เซ็ดหนัง เล่นโขน	ระนาด ตะโพน ดนตรีที่ท้องถิ่น
วัฒนธรรมไทย มีให้ยลยิน	ฝึกเป็นอาจิด ภูมิปัญญาไทย
ดนตรีสากล โดนใจวัยจิ๋ว	ค่อย ค่อยชิมชาบ ดนตรียุคใหม่
เสียงกลอง กีตาร์ ยิ่งพาเร้าใจ	มนต์เพลงทำให้ จิตใจเบิกบาน
ไปหัดดำนา แล้วมาเกี่ยวข้าว	รับรู้เรื่องราว ผู้เฒ่าเล่าขาน
พันธุ์ข้าวไทยแท้ มีแต่โบราณ	พวกเราลูกหลาน สืบทอดทดแทน
ออกกำลังกาย จิตใจเป็นสุข	ฝึกเล่นสนุก รับรูควางแผน
ร่างกายเติบโตใหญ่ ไม่เตี้ยแคระแกร็น	จิตใจหนักแน่น “แก่นแท้...กีฬา”
ดูนก ดูไม้ ชมใบ ไพรกว้าง	ชายเลน โกงกาง แหล่งการศึกษา
รักษาสีเงาดล่อม ถนอมปู ปลา	เข้าใจปัญหา มีค่าบทเรียน
จากบ้านหลังหนึ่ง...ถึงบ้านอีกหลัง	ร่วมแรงพลัง ใฝ่การอ่านเขียน
ช่วยเหลือพึ่งพา มานะพากเพียร	ความหวังตั้งเทียนส่องความเป็นคน

เรียนรู้ทุกหลัก ใจรักทุกแหล่ง	ปรับปรุงเปลี่ยนแปลงจะแจ้งเหตุผล
ชัดเจนเส้นทาง สรรค์สร้างชุมชน	ปล่อยวางตัวตน ผีกฝนคุณธรรม
บ้านเรียน เรียนรู้ เคียงคู่ คน-บ้าน	จากลูก...สู่หลาน เจื้อจาว อุบัติมภ์
ครอบครัวอบอุ่น เกื้อหนุนน้อมนำ	ชีวิตสุขล้ำ...สังคมรุ่งเรือง.
ชีวิตเรียบง่าย จิตใจผ่องแผ้ว ไซ้แล้ว “บ้านเรียน”	

ส่วนการใช้สื่อและทรัพยากร ส่วนใหญ่เป็นสื่อของจริงตามธรรมชาติจากสภาพแวดล้อมที่อยู่รอบ ๆ ตัวเด็ก ด้วยความเชื่อในปรัชญาการศึกษาจากระบบโรงเรียนที่เชื่อว่าเด็กสามารถเรียนรู้เองได้ พ่อแม่เป็นเพียงผู้อำนวยความสะดวก ดังนั้น พ่อแม่จึงจัดสภาพแวดล้อมให้เอื้อต่อการเรียนรู้ของลูก หรือพาไปตามแหล่งเรียนรู้เพื่อให้ได้สัมผัสสื่อของจริง นอกจากนี้ กรณีศึกษาทุกครอบครัวเน้นให้ลูกใช้หนังสือเป็นสื่อในการเรียนรู้ โดยไม่ใช้สื่อโทรทัศน์หรือใช้น้อยมาก คือ ดูเฉพาะสารคดี ไม่ใช้รายการบันเทิง เพื่อพ่อแม่สามารถคัดกรองประสบการณ์ให้ลูกได้ ซึ่งสื่อที่พ่อแม่เลือกใช้มีประโยชน์สอดคล้องกับที่ อัมภา บุญช่วย (2537) กล่าวไว้ ดังนี้

1. ช่วยให้ผู้เรียนมีประสบการณ์กว้างขวางขึ้น
2. ทำให้บทเรียนเป็นที่น่าสนใจ น่าเรียน สนุกสนาน และเพลิดเพลิน
3. ช่วยให้ผู้เรียน ประทับใจความรู้สึกไว้ได้นาน
4. ทำให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์ตรงจากสิ่งแวดล้อม
5. ทำให้ผู้เรียนเกิดประสบการณ์ร่วมกันและเข้าใจเหมือนกัน
6. ทำให้สิ่งที่เข้าใจยาก ให้เข้าใจง่าย
7. เป็นการสร้างแรงจูงใจ และเร้าความสนใจ
8. ช่วยเสริมสร้างความคิดและการแก้ปัญหาในการเรียนรู้ของนักเรียน
9. สามารถเอาชนะข้อจำกัดต่าง ๆ เกี่ยวกับเวลา ระยะเวลา และขนาดได้

แต่การใช้สื่อของครอบครัวนี้เองต้นน้ำ แม้จะเป็นสื่อที่มีคุณภาพสูง มีประโยชน์ต่อการพัฒนาการเรียนรู้ของเด็กได้ และมีสีสันที่ดึงดูดความสนใจ แต่เป็นสื่อที่ต้องนำเข้าจากต่างประเทศซึ่งมีราคาสูงมาก ดังนั้น จึงมีข้อจำกัดด้านการนำมาใช้กับในบางครอบครัว

การประเมินผลของการจัดการศึกษาโดยครอบครัว พบว่า กรณีศึกษาส่วนใหญ่มีการประเมินผลตามสภาพจริงด้วยวิธีการที่หลากหลาย เช่น การสังเกต การสนทนา ดูผลงาน แฟ้มสะสมงาน บันทึกการเรียนรู้ เทียบพัฒนาการตามวัย ฯลฯ ส่วนกรณีศึกษาที่ใช้หลักสูตรจาก

ต่างประเทศก็จะมีเพิ่มเติมในส่วนของผลการประเมินจากเจ้าของหลักสูตร กรณีศึกษาที่จัดร่วมกับโรงเรียนก็จะมีผลการประเมินจากกิจกรรมไปเข้าค่ายกับโรงเรียน ซึ่ง ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์ (2539) ได้จำแนกวิธีการวัดผลการเรียนเป็น 2 ประเภท ดังนี้

1. การวัดโดยใช้การทดสอบ เป็นการวัดโดยมีแบบทดสอบเป็นเครื่องมือในการวัด แบ่งออกเป็น 3 ชนิด

1.1 แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ (Achievement Test)

1.2 แบบทดสอบวัดความถนัดและเชาว์ปัญญา (Attitude and Intelligence Test)

1.3 แบบทดสอบบุคลิกภาพ (Personality Test) หรือวัดการปรับตัว (Adjustment Test)

2. การวัดโดยไม่ใช้การทดสอบ เป็นการวัดโดยใช้วิธีเหล่านี้ คือ

2.1 การสอบถาม (Questioning)

2.2 การสัมภาษณ์ (Interview)

2.3 การสังเกต (Observation)

2.4 การวัดผลงาน (Product Evaluation)

จากการศึกษาพบว่าไม่มีครอบครัวใดเลยที่ใช้การประเมินแบบการทดสอบ ทั้งนี้เนื่องจากกรณีศึกษาพ่อแม่ส่วนใหญ่ไม่เห็นด้วยกับการวัดผลโดยการทดสอบ เชื่อว่าไม่สามารถนำมาใช้ประเมินผลการเรียนรู้เด็กได้ และหลายครอบครัวแสดงความกังวลหากรัฐจะใช้การวัดด้วยแบบทดสอบในการเทียบระดับหรือเทียบโอนผลการเรียน

ในด้านผลการจัดการศึกษา กรณีศึกษาทั้งพ่อแม่และลูกมีความสุขและพอใจกับการจัดการศึกษาโดยครอบครัว ด้วยหลักสูตรที่ยืดหยุ่นใช้ความสนใจของตัวลูกเป็นที่ตั้ง กิจกรรมการเรียนรู้ที่ได้ลงมือทำ ทำให้เด็กมีความสุขและสนุกกับการเรียนรู้มากกว่าการถูกบังคับให้นั่งในห้องเรียนฟังครูพูด และกลับบ้านมาทำการบ้านจำนวนมากอยู่แล้ว เด็กเหล่านี้จึงยังคงปฏิเสธที่จะไปโรงเรียนอยู่ และพ่อแม่เองก็ยังยืนยันที่จะจัดการศึกษาให้ลูกต่อหากลูกยังต้องการ ซึ่งมีงานวิจัยของ Gary (1992) ที่พบว่า “ในการจัดการศึกษาโดยครอบครัวนั้น เกิดจากการที่พ่อแม่บางคนชอบที่จะอยู่กับลูกที่บ้าน” และงานวิจัยของ Holinga (1999) ที่พบว่า “หลังจากจัดการศึกษาโดยครอบครัวในปีที่ 3 แล้ว ครอบครัวจะประยุกต์การใช้ชีวิตใหม่และเรียนรู้แนวการดำเนินชีวิตใหม่ และไม่มีความคิดที่จะส่งเด็ก ๆ กลับไปเข้าโรงเรียนอีกเลย”

แม้ว่ากรณีศึกษาทั้งพ่อแม่และลูกจะพอใจกับการศึกษาโดยครอบครัว ที่มองว่า ลูกมีความสุข ใฝ่รู้ มุ่งมั่นพัฒนาตนเอง เป็นคนดี มีคุณธรรม ฯลฯ หากแต่กรณีศึกษาทั้ง 5 กรณียังไม่เคยมีการวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรู้เลย แม้ว่าจากการที่ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ผู้อำนวยการสถาบันบ้านเรียนไทยแล้วพบว่า เด็กที่เรียนจบการศึกษาขั้นพื้นฐานจากการจัดการศึกษาโดยครอบครัวสามารถสอบเอนทรานซ์เข้ามหาวิทยาลัยที่มีชื่อเสียงของรัฐได้ทุกคน แต่เนื่องจากมีเด็กที่จบการศึกษายังมีจำนวนน้อย (6 คน) จึงอาจยังไม่สามารถพิสูจน์ได้ว่า เด็กที่ขณะนี้กำลังรับการศึกษาโดยครอบครัวจะมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนที่อยู่ในมาตรฐานหรือไม่ แต่เด็กเหล่านี้มีโอกาสได้เรียนรู้ทักษะการใช้ชีวิตมากกว่าเด็กในโรงเรียนอย่างมาก โดยเฉพาะจากประสบการณ์ตรงและการเรียนรู้จากครุมืออาชีพที่มีการไปเรียนรู้ร่วมกันในกลุ่มเด็กบ้านเรียน ทำให้เด็กเหล่านี้ไม่ขาดสังคม และจากการสังเกตของผู้วิจัยยังพบว่าปฏิสัมพันธ์ของเด็ก ๆ เป็นไปอย่างเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ซึ่งชี้ให้เห็นความแตกต่างระหว่าง “บ้านเรียนไทย” และ Home school ของต่างประเทศที่ขาดการเชื่อมโยงกันในด้านสังคม ซึ่ง Chatham (1991) ที่วิจัยพบว่า “เด็กที่จัดการศึกษาโดยครอบครัวมีความใกล้ชิดกับเพื่อนน้อยกว่า และมีการช่วยเหลือกันและกันน้อยกว่าเด็กในโรงเรียน” ส่วนปัญหาที่เกิดขึ้น มีกรณีศึกษาพบถึง 2 ราย ซึ่งผู้วิจัยมองว่าเป็นปัญหาสำคัญซึ่งอาจส่งผลให้การจัดการศึกษาโดยครอบครัวนั้นต้องยุติลงหากปัญหาที่ความรุนแรงขึ้นคือ ปัญหาจากการที่พ่อแม่พบว่า เมื่อลูกโตขึ้น เริ่มมีความต้องการในการเรียนรู้มากขึ้น โดยเฉพาะการไปตามแหล่งเรียนรู้ ต่าง ๆ นั้น ต้องใช้เวลา เงิน และการเตรียมตัว ตลอดจนการเตรียมข้อมูล จึงทำให้พ่อแม่รู้สึกที่ต้องใช้เวลากับการเรียนรู้ของลูกไปมากเสียจนไม่มีเวลาเป็นของตัวเอง บางครอบครัวต้องเปลี่ยนแปลงวิถีการดำเนินชีวิต เช่น ครอบครัวน้องปิ่นปิ่น ในขณะที่ครอบครัวน้องต้นน้ำเปลี่ยนแปลงชั้นล่างของบ้านทั้งชั้นเพื่อให้เป็นที่เรียนรู้ของลูก ครอบครัวน้องปุ่นปุ่นจัดห้องใหม่ให้เป็นมุมประสบการณ์ต่าง ๆ สำหรับลูก ส่วนครอบครัวน้องขอเทียมพ่อต้องเปลี่ยนกิจกรรมในวันหยุดที่เคยพักผ่อนมาทำกิจกรรมร่วมกับลูก ๆ เป็นต้น ทำให้เห็นได้ว่าพ่อแม่ต้องเปลี่ยนแปลงตัวเองและสิ่งแวดล้อม หากครอบครัวใดที่ยังมีความสุขกับการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ ก็จะสามารถบริหารจัดการศึกษาโดยครอบครัวไปอย่างไม่มีปัญหา เช่น ครอบครัวน้องต้นน้ำ ที่พ่อแม่มองว่าไม่มีปัญหาเลย เนื่องจากพ่อต้นยังสนุกกับการเรียนรู้ร่วมกับลูก หรือครอบครัวน้องป้อมปิ่นที่แม่ป้อมยังต้องการจัดการศึกษาให้ลูกต่อไปตราบเท่าที่ลูกพอใจ ในขณะที่ครอบครัวน้องขอเทียมวางแผนเป้าหมายที่จะจัดการศึกษาไปถึงประถมศึกษาปีที่ 6 เท่านั้น แม้ว่าจะไม่ใช่เป้าหมายที่ตายตัว เพราะหากพ่อแม่ยังพบว่าการศึกษาในระบบโรงเรียนไม่ตอบสนองต่อแนวคิดของตนเองก็อาจจัดต่อไป ซึ่งพ่อหมีเองมีความพร้อมในด้านวิชาการพอที่จะสอนลูกในระดับมัธยมได้ ไม่ว่าจะลูกจะสนใจเรียนในสาขาใด ต่างจากครอบครัวน้องปิ่นปิ่นที่แม่ปิ่นไม่มั่นใจหากลูก

จะเรียนในสายวิทยาศาสตร์ จึงมองว่าการศึกษาในระบบจะตอบสนองลูกได้ดีกว่า ส่วนครอบครัว ทัศนศึกษาอื่น ๆ มองว่า พ่อแม่เพียงปูพื้นฐานวิธีการแสวงหาความรู้ให้ลูก ส่วนเนื้อหาวิชานั้น ลูกจะสามารถค้นคว้าต่อยอดไปได้เองไม่ว่าจะเป็นสาขาใด จึงมองว่าพ่อแม่สามารถจัดการศึกษาต่อไปได้จนลูกจบการศึกษาขั้นพื้นฐาน หรือสูงสุดเท่าที่กฎหมายเปิดโอกาสให้ หากลูกยังมีความต้องการที่จะเรียนรู้กับพ่อแม่อยู่

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัยเรื่อง การวิเคราะห์แนวคิดและรูปแบบการจัดการศึกษาโดยครอบครัวในประเทศไทย ผู้วิจัยได้ข้อค้นพบเกี่ยวกับกระบวนการยอมรับนวัตกรรมการจัดการศึกษาโดยครอบครัวหลายประการที่เป็นประโยชน์ ซึ่งผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะต่อข้อค้นพบดังกล่าว ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะทั่วไป ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะต่อผลการวิจัยดังนี้

1.1 ข้อเสนอแนะต่อผู้สนใจจะจัดการศึกษาโดยครอบครัว จากการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ทำให้ผู้วิจัยได้พบว่า การจัดการศึกษาโดยครอบครัวต้องใช้เวลา ทุนทรัพย์ ตลอดจนความมุ่งมั่นทุ่มเทของพ่อแม่อย่างมาก ไม่ว่าจะเป็นการจัดหาอุปกรณ์ สื่อในการเรียนรู้ โดยเฉพาะหนังสือซึ่งเป็นสื่อหลักที่ครอบครัวบ้านเรียนใช้นั้น พบว่าในประเทศไทย หนังสือสำหรับเด็กประเภทสารานุกรม หรือหนังสือที่ให้สาระความรู้มีราคาสูงกว่าหนังสือประเภทบันเทิงมาก การลงทุนเพื่อให้ลูกมีหนังสือดี ๆ อ่านจึงเป็นเรื่องที่ต้องพิจารณา และการใช้วิธีพาเด็กไปตามห้องสมุดหรือร้านหนังสือ ก็จะมีค่าใช้จ่ายในการเดินทาง และใช้เวลาค่อนข้างมาก การจัดการศึกษาโดยครอบครัวนั้น พ่อแม่จึงควรมีความพร้อมในด้านฐานะเศรษฐกิจ หากเป็นครอบครัวที่ฐานะทางเศรษฐกิจไม่ดีนักอาจทำได้ยาก เนื่องจากค่าใช้จ่ายในการไปตามแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ ค่อนข้างสูง และมีการไปตามแหล่งเรียนรู้บ่อยครั้งมาก และที่สำคัญอีกประการหนึ่งก็คือ การจัดการศึกษาโดยครอบครัวนั้น จะต้องมีผู้ทำหน้าที่ "ผู้อำนวยความสะดวก" หรือเป็น Facilitator ให้กับเด็ก ซึ่งเห็นได้จากครอบครัวกรณีศึกษาที่พ่อหรือแม่ที่ไม่ได้ทำงานนอกบ้าน จะเป็นผู้ช่วยพาเด็ก ๆ ให้เข้าถึงสื่อและแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ ซึ่งนั่นหมายถึง กำลังในการหารายได้มาสู่ครอบครัวจะลดลง เพราะมีรายได้จากคนเพียงคนเดียว หรือหากเลือกแนวทางอย่างกรณีครอบครัวน้องจอยซึ่งพ่อแม่ทำงานนอกบ้านทั้งคู่ ก็ต้องใช้เงินในการจ้างครูมาสอน ซึ่งการตัดสินใจหรือกระบวนการถ่ายทอดความรู้ย่อมไม่เหมือนกับการที่พ่อหรือแม่ร่วมทางเรียนรู้ไปกับลูก ทั้งนี้เนื่องจากบทบาทการร่วมเรียนรู้ของพ่อแม่เป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งต่อการจัดการศึกษาโดยครอบครัว พ่อแม่ต้องเตรียมข้อมูล

และทุ่มเทเวลาแรงกายแรงใจค่อนข้างมาก จนบางครั้งรู้สึกเหนื่อยล้าดังที่กล่าวไปแล้วข้างต้น ดังนั้น จึงควรมีการพิจารณาไตร่ตรองอย่างรอบคอบก่อนตัดสินใจยอมรับนวัตกรรมนี้ว่าจะมีความยั่งยืนในการจัดการศึกษาได้มากน้อยเพียงใด เนื่องจาก การนำเด็กออกจากการศึกษาในระบบโรงเรียนนั้น ทั้งเด็กและพ่อแม่ต้องใช้เวลาในการปรับตัว ถ้าหากจัดการศึกษาไม่สำเร็จจะต้องนำเด็กกลับเข้าสู่ระบบโรงเรียนอีกครั้ง เด็กก็จะต้องเสียเวลาในการปรับตัวใหม่อีก ดังนั้น หากพ่อแม่ที่สนใจจะจัดการศึกษาโดยครอบครัวอาจทดลองโดยการจัดกิจกรรมร่วมกับลูกในช่วงวันหยุดสุดสัปดาห์ หรือช่วงปิดภาคการศึกษาก่อน แล้วจึงค่อยตัดสินใจ นอกจากนี้ การตัดสินใจจัดการศึกษาโดยครอบครัวควรเกิดจากความเห็นพ้องต้องกันของทุกคนในครอบครัว โดยเฉพาะ พ่อ แม่ และลูก ต้องเห็นด้วยกันทุกฝ่ายมิฉะนั้นจะเกิดความขัดแย้งและ ทำให้กลายเป็นอุปสรรคใหญ่ต่อการจัดการศึกษา และควรทำความเข้าใจกับคนรอบข้าง โดยเฉพาะญาติผู้ใหญ่ เพื่อป้องกันอุปสรรคจากความไม่ เข้าใจ

สิ่งสำคัญอีกประการหนึ่งก็คือ หากมีการนำนวัตกรรมการศึกษามาใช้ ควรมีการศึกษาอย่างละเอียด ทำความเข้าใจกับนวัตกรรมนั้นให้ถ่องแท้เสียก่อน แล้วจึงสำรวจความพร้อมของครอบครัวว่าสามารถนำมาปรับใช้ได้มากน้อยเพียงใด เพราะหากเพียงอ่านพบหรือได้สัมผัสกับนวัตกรรมแต่เพียงผิวเผินแล้วนำมาใช้เลย อาจทำให้พบกับปัญหา อุปสรรคมากมาย และอาจต้องเสียค่าใช้จ่ายไปอีกเป็นจำนวนมากในการศึกษานวัตกรรมการนั้น เช่นเดียวกับการเลือกรูปแบบการจัดการศึกษา ผู้สนใจควรคำนึงถึงพื้นฐานของครอบครัวและบริบทแวดล้อม รวมไปถึงจุดดีจุดด้อยของแต่ละรูปแบบด้วย เช่น การจัดแบบครอบครัวเดี่ยว หรือจัดร่วมกับโรงเรียน ควรมีเครือข่ายเพื่อร่วมกันไปตามแหล่งเรียนรู้ เพราะนอกจากลูกจะได้มีสังคมแล้ว ยังทำให้พ่อแม่ไม่ต้องเหนื่อยมากนักกับการเตรียมข้อมูลโดยลำพังทุกครั้ง หรือ การจัดแบบรวมศูนย์จัดการเป็นศูนย์การเรียนนั้น จะมีข้อด้อยในด้านค่าใช้จ่ายสูง และความยากลำบากในการหาสมาชิกเข้าร่วม

1.2 ข้อเสนอแนะต่อหน่วยงานของรัฐและโรงเรียน การจัดการศึกษาโดยครอบครัว เป็นเพียงทางเลือกหนึ่งในหลาย ๆ ทางของการศึกษา ไม่ใช่การที่พ่อแม่จัดขึ้นมาเพื่อต่อต้านหรือเป็นศัตรูกับโรงเรียน ยังมีเด็กอีกจำนวนหนึ่งที่มีความต้องการพิเศษที่ไม่สามารถเรียนในโรงเรียนได้อย่างมีความสุข หากพ่อแม่มีความพร้อมและได้รับความร่วมมือช่วยเหลือจากโรงเรียน การจัดการศึกษาโดยครอบครัวอาจเป็นทางเลือกให้กับเด็กเหล่านั้นได้มากขึ้น ดังนั้น จึงควรมีการสนับสนุนให้เกิดความร่วมมือระหว่างครอบครัวและโรงเรียน เช่น อาจไปใช้ห้องทดลองวิทยาศาสตร์ ห้องสมุด หรือสนามกีฬาของโรงเรียน เป็นต้น นอกจากนี้ การที่เด็กที่พ่อแม่จัดการศึกษาโดยครอบครัวไม่ได้เข้าเรียนในโรงเรียน แต่ก็ยังมีความเป็น “เด็กไทย” เช่นเดียวกับเด็กที่อยู่ในโรงเรียน แต่กลับไม่ได้

รับสิทธิอันเท่าเทียมกับเด็กนักเรียน ทั้ง ๆ ที่พระราชบัญญัติเปิดโอกาสให้มีสิทธิเท่ากัน ดังจะเห็นได้จาก การไปตามแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การเข้าชมสถานที่ราชการที่มักไม่เก็บค่าเข้าชมหรือเก็บค่าเข้าชมที่ถูกลงกว่าสำหรับ “นักเรียนในเครื่องแบบ” แต่เด็กที่รับการจัดการศึกษาโดยครอบครัวไม่มี “เครื่องแบบ” จึงต้องจ่ายค่าเข้าชมในอัตราปกติ รวมทั้งพ่อแม่ที่เป็นผู้พาเด็กไปก็ต้องจ่ายค่าผ่านประตูเต็มราคา ในขณะที่โรงเรียนจัดพาเด็กไปทัศนศึกษา ครูไม่ต้องเสียค่าผ่านประตูเลย ทำให้ค่าเข้าชมในการไปตามแหล่งเรียนรู้ของการจัดการศึกษาโดยครอบครัวค่อนข้างสูง และทำให้เป็นอุปสรรคต่อการจัดการศึกษา ดังนั้น หากภาครัฐมีความจริงจังในการสนับสนุนการศึกษานอกระบบโรงเรียนแบบนี้แล้ว ก็ควรให้ความเสมอภาคในเรื่องเหล่านี้ด้วย

2. ข้อเสนอแนะต่อการวิจัยครั้งต่อไป ผู้วิจัยมีความเห็นว่า ควรมึงานวิจัยครั้งต่อไป ดังนี้

2.1 เนื่องจากผู้วิจัยมีเวลาจำกัดในการเก็บข้อมูล ซึ่งใช้เวลาเพียง 1 ปี เศษ เท่านั้นจึงไม่สามารถติดตามผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาโดยครอบครัวได้ ดังนั้น จึงควรมึงานวิจัยที่ติดตามผลระยะยาวของเด็กที่จบจากการศึกษาโดยครอบครัว เพื่อศึกษาว่าเด็กเหล่านั้นมีความสามารถในการปรับตัวเข้ากับระบบได้หรือไม่อย่างไร มีผลสัมฤทธิ์ในการเรียนอย่างไร

2.2 งานวิจัยที่ศึกษาครอบครัวที่มีฐานะทางเศรษฐกิจไม่ดี หรือพ่อแม่มีการศึกษาต่ำกว่าปริญญาตรีที่จัดการศึกษาโดยครอบครัว เพื่อศึกษาการจัดกระบวนการเรียนรู้ ตลอดจนปัญหาและอุปสรรค เปรียบเทียบกับผลการวิจัยในครั้งนี้ ซึ่งกรณีศึกษาเป็นพ่อแม่มีการศึกษาระดับปริญญาตรีหรือสูงกว่า และมีฐานะทางเศรษฐกิจปานกลางถึงดี

2.3 การจัดการศึกษาโดยครอบครัวยังคงต้องการการสนับสนุนและพัฒนาจากภาครัฐเช่นเดียวกับการพัฒนาสถานศึกษาอื่น ดังนั้น จึงควรมึงานวิจัยเพื่อการพัฒนา นโยบายของ รัฐในการสนับสนุนการจัดการศึกษาโดยครอบครัว

2.4 ในมาตรา 12 ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ 2542 ยังเปิดโอกาสให้องค์กรอื่นจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานได้ จึงควรมึงานวิจัยการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานในองค์กรอื่น

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

การศึกษานอกโรงเรียน, กรม. การศึกษาดลอดชีวิต. กรุงเทพมหานคร : 2538

เกียรติวรรณ อมาตยกุล. การศึกษานอกระบบโรงเรียนกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์.

คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530. (เอกสารไม่ตีพิมพ์)

เกียรติวรรณ อมาตยกุล. ฉลาด เก่ง ดี และมีความสุข. กรุงเทพมหานคร : ที.พี. พรินท์, 2543.

เกียรติวรรณ อมาตยกุล. ปรัชญาการศึกษานอกระบบ. กรุงเทพมหานคร : หจก. โรงพิมพ์ยูไนเต็ด
โปรดักชั่น, 2526.

เกียรติวรรณ อมาตยกุล. เรียน ๆ เล่น ๆ ที่อนุบาลอมาตยกุล. กรุงเทพมหานคร : หจก. ภาพพิมพ์,
2535.

เจือจันทร์ จงสถิตย์อยู่. การเรียนที่บ้าน Home school อีกทางเลือกหนึ่งของการจัดการศึกษา.

สานปฏิรูป. ปีที่ 1 ฉบับที่ 3, 2541.

ชยันต์ วรรณระภูติ. การกำหนดกรอบคิดในการวิจัยเชิงคุณภาพ. อุทัย ดุลยเกษม, การวิจัยเชิงคุณ
ภาพเพื่องานพัฒนา, 29. กรุงเทพมหานคร : สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัย
ขอนแก่น, 2537.

นิติการ, กอง. สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ. แนวคิดและประเด็นการจัดตั้ง Home school.
2543. (เอกสารไม่ตีพิมพ์)

ประเวศ วะสี. ปฏิรูปการศึกษา ยกเครื่องทางปัญญา: ทางรอดจากหายนะ. กรุงเทพมหานคร :
มูลนิธิสดศรี-สฤษดิ์วงศ์, 2541.

ประเวศ วะสี. ธรรมชาติหลากหลาย การศึกษาหลากหลาย. กรุงเทพมหานคร : บจก. พิมพ์ดี,
2544.

พร พันธุ์ไอสถ. การเรียนรู้ของเด็กปฐมวัยไทยตามแนวคิดวอลดอร์ฟ. กรุงเทพมหานคร : หจก.
ภาพพิมพ์, 2543.

ยุทธชัย เฉลิมชัย. รูปแบบและพัฒนาการจัดการศึกษาโดยครอบครัวในสังคมไทย. รายงานการ
วิจัย, สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, กรุงเทพมหานคร : บจก. พิมพ์ดี, 2543.

คันสนีย์ ขำเกิด. องค์ประกอบที่มีผลต่อการยอมรับนวัตกรรมทางการเรียนการสอนของคุณใน
โรงเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัย
ศรีนครินทรวิโรฒ, 2530.

ศูนย์ประสานงานการจัดการศึกษาโดยครอบครัว. ก้าวแห่งการเริ่มต้นการจัดการศึกษาโดย
ครอบครัว. 2544. (เอกสารไม่ตีพิมพ์)

ศูนย์ประสานงานการจัดการศึกษาโดยครอบครัวและกลุ่มงานปฏิรูปการศึกษาขั้นพื้นฐาน สกศ.

การพัฒนาเครือข่ายการจัดการศึกษาโดยครอบครัวในสังคมไทย. กรุงเทพมหานคร : บจก. พิมพ์ดี, 2544.

สมบัติ สุวรรณพิทักษ์. เทคนิคการสอนแนวใหม่. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, 2543.

สมหมาย แจ่มกระจ่าง. การศึกษานอกระบบโรงเรียนในประเทศไทย. ชลบุรี : วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยบูรพา, 2538.

สาโรจน์ แพ่งยัง. ปัจจัยเชิงสาเหตุที่ส่งผลต่อการยอมรับบนวัฒนธรรมและเทคโนโลยีทางการศึกษาของนักฝึกอบรมในประเทศไทย. วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2536.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542.

กรุงเทพมหานคร: บริษัท พริกหวานกราฟฟิค จำกัด, 2542.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. ปฏิรูปการเรียนรู้ผู้เรียนสำคัญที่สุด. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, 2543.

สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานเยาวชนแห่งชาติ. ผลิบาจากไพรกว้าง แตกใบอ่อน...จากโรงเรียนหมู่บ้านเด็ก. กรุงเทพมหานคร : หจก. มาสเตอร์เพลส, 2538.

สุนทร สุนันท์ชัย. การศึกษานอกโรงเรียน. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์บรรณกิจ, 2523.

สุภางค์ จันทวานิช. การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพ. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540.

สุภางค์ จันทวานิช. วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2531.

อมรวิชัย นาคทรพร. การจัดการศึกษาโดยครอบครัว (Home school). รายงานการวิจัย, สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, กรุงเทพมหานคร : บริษัท เซเว่น พรีนติ้ง กรุ๊ป จำกัด, 2543.

อุ้นตา นพคุณ. การเรียนการสอนผู้ใหญ่เพื่อพัฒนาทรัพยากรมนุษย์. กรุงเทพมหานคร : กุศลสยามการพิมพ์, 2527.

อุ้นตา นพคุณ. การศึกษานอกระบบโรงเรียน. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2523.

อุ้นตา นพคุณ. การศึกษาผู้ใหญ่เชิงปรัชญา. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2527.

ภาษาอังกฤษ

- Barnett, H.G. Innovation: The basis of cultural change. New York : McGraw-Hill, 1953.
- Batterbee,G.C. The relationship of parent-child interactive system to cognitive attributes in the home schooled child. Doctoral Dissertation. United States International University, 1992.
- Bishop,C. Home schooling parent support groups in Kansas: A naturalistic inquiry into their concerns and functions. Doctoral Dissertation. Kansas State University, 1991.
- Brockett& Hiemstra. Self-directed in adult learning: Perspectives on theory, research And practice. New York : Routledge, 1991.
- Brookfield, S. Independent adult learning. Studies in adult education. 13,1 (1981).
- Bendell, J. School's out. United Kingdom : Ashgrove Press,1997
- Coombs, Philip and Manzoor, A. Attacking rural poverty: How non-formal education can help. Baltimore : The John Hopkins University Press, 1974.
- Chatham, A.D. Home vs. Public schooling: What about relationship in adolescence? (home schooling social networks). Doctoral Dissertation. The University of Oklahoma, 1992.
- Cibulka, J.G. Home Schooling : Political, Historical, and Pedagogical Perspectives, 1998.
- Galen, Van J. and Pitman, M.A. Home Schooling: Political, Historical, and Pedagogical Perspectives. 1998.
- Garrison, D.R. Self-directed learning : Toward a comprehensive model. Journal of adult Education. 48 Fall, 1997.
- Gorder, C. Home School: An Alternative. Arizona : Blue Bird Publishing, 1996.
- Gary, S. Why some parent choose to home school. Doctoral Dissertation. The University Of California, 1992.
- Harvey, E.K. High hope: A qualitative study of family values guiding 'home schooling' Education in the multi-ethnic environment of Hawaii. Doctoral Dissertation. The University Of Hawaii, 1999.
- Holinga, K.R. The cycle of transformation in home school families over time. Doctoral Dissertation. The Ohio State University, 1999.

- Humphrey, E.H. Why parents choose to home school their children: A qualitative perspective of home school support groups. Doctoral Dissertation. St. Louis University, 1998.
- Houle, Cyril O. Continuing learning in the professions. San Francisco: Jossey-Bass, 1980.
- Illich, Ivan. De-schooling society. New York: Harper & Row, 1972.
- Jareonsettasin, T. Sathya Sai education and practice. Bangkok: International institute of Sathya Sai education, 1997.
- Kanna, Alizabeth. The ten important things you need to know about homeschooling. www.homeschool.com : Midtown Micro, 2002.
- Kasworm, C.E. Towards a paradigm of development levels of self-directed learning. Montreal, 1983.
- Knowles, Malcolm S. The modern practice of adult education: From Pedagogy to Andragogy. Chicago: Follet, 1980.
- Knowles, Malcolm S. Self-directed learning: a guide for learners and teachers. Chicago: Follet, 1975.
- Roger, Everett M. Diffusion of innovation. New York : The Free Press, 1983.
- Rogers, Carl. Freedom to learn. Ohio: Bell & Howell Co., 1967.
- Sherrer, M.K. Home schooling in the rural New England: An alternative educational choice. Doctoral Dissertation. The University Of Vermont, 1991.
- Steiner, Rudolf. The child changeling's consciousness and Waldorf education. New York: Anthroposophic press, 1988.
- Toffler, Alvin. Future shock. London: Pan Books, 1970.
- Toffler, Alvin. The third wave. London: Pan Books, 1981.
- Tough, Allen. The adult's learning projects. Toronto, Ontario: The Ontario Institute for Studies in Education, 1971.
- Wallance, D. Toward a theory of self-directed learning: A study of experts without formal training. Journal of humanistic psychology. 20, 2 (1980).

ภาคผนวก

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาพกระบวนการเรียนรู้ของน้องป๊อป

เริ่มจากการดูโขน,ละครเล็ก

ผู้การเต้นโขน

ทำหัวโขน

ต่อยอดจากหัวโขน

มาทำกระดาษสา

และงานศิลปะอื่น ๆ

เรียนรู้กับ "ครูมืออาชีพ"

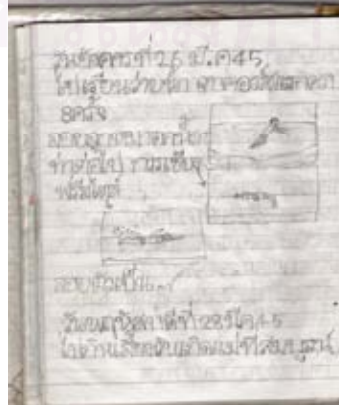
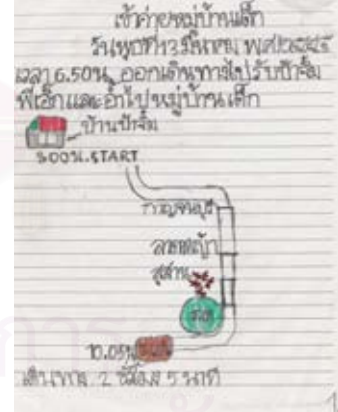
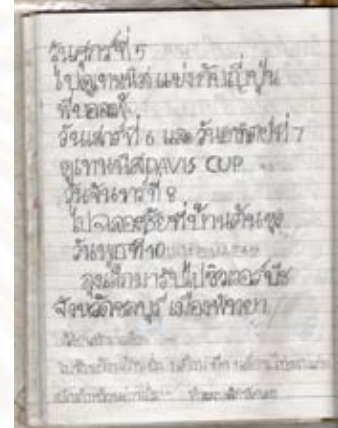
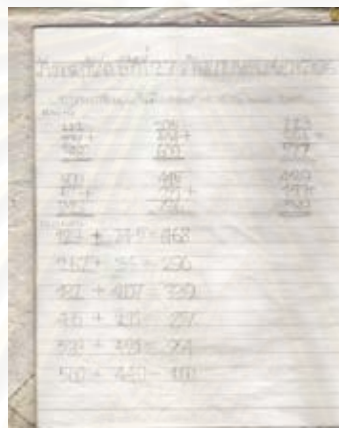
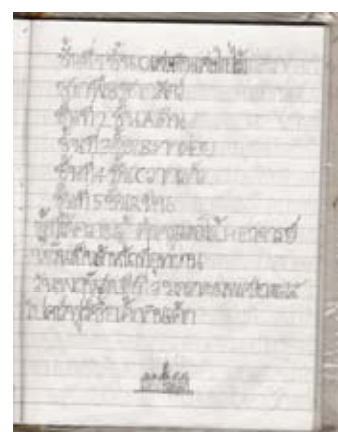

กิจกรรมค่ายร่วมกับโรงเรียน และครอบครัวบ้านเรียนอื่น ๆ

สถาบันวิทยบริการ

บันทึกการเรียนรู้

ภาพกระบวนการเรียนรู้ของน้องปูนปั้น

การจัดสภาพแวดล้อมให้เอื้อต่อการเรียนรู้

เรียนตามความสนใจ

ทักษะชีวิต

เริ่มเข้ากลุ่มกับพี่ ๆ บ้านเรียน

ผลงานศิลปะ

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

หุ่นมือดาวลูกไก่

ภาพกระบวนการเรียนรู้ของต้นน้ำ

ฝึกทักษะและเรียนรู้จากเกมการศึกษา

มุมหนังสือ

เครื่องเล่นสนาม

เรียนรู้ด้วยหลักสูตรจากต่างประเทศผ่านสื่อคอมพิวเตอร์

ผลงานการเขียนรู้จากแบบฝึกหัดในหลักสูตร

คำแนะนำเพื่อต่อยอดความรู้จากหลักสูตร

แผนการสอนในหลักสูตร

Language Skills	Reading	Writing
1. Identify the main idea and supporting details of a text.	1. Read and understand the text.	1. Write a short paragraph about the text.
2. Identify the main idea and supporting details of a text.	2. Read and understand the text.	2. Write a short paragraph about the text.
3. Identify the main idea and supporting details of a text.	3. Read and understand the text.	3. Write a short paragraph about the text.
4. Identify the main idea and supporting details of a text.	4. Read and understand the text.	4. Write a short paragraph about the text.
5. Identify the main idea and supporting details of a text.	5. Read and understand the text.	5. Write a short paragraph about the text.

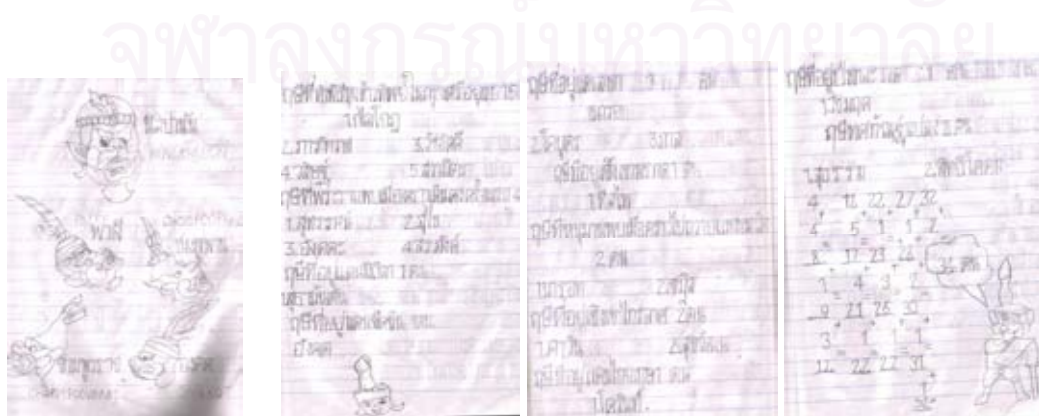
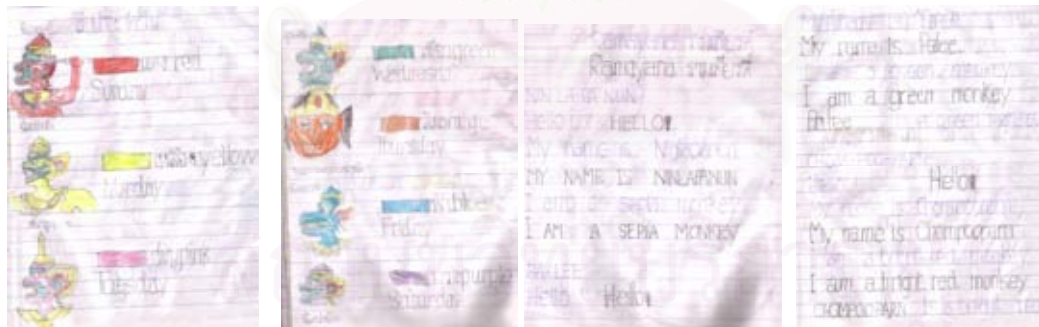
Math	Science	Social Studies
1. Identify the main idea and supporting details of a text.	1. Read and understand the text.	1. Write a short paragraph about the text.
2. Identify the main idea and supporting details of a text.	2. Read and understand the text.	2. Write a short paragraph about the text.
3. Identify the main idea and supporting details of a text.	3. Read and understand the text.	3. Write a short paragraph about the text.
4. Identify the main idea and supporting details of a text.	4. Read and understand the text.	4. Write a short paragraph about the text.
5. Identify the main idea and supporting details of a text.	5. Read and understand the text.	5. Write a short paragraph about the text.

ภาพกระบวนการเรียนรู้จากความสนใจของน้องป๋อมป๋น

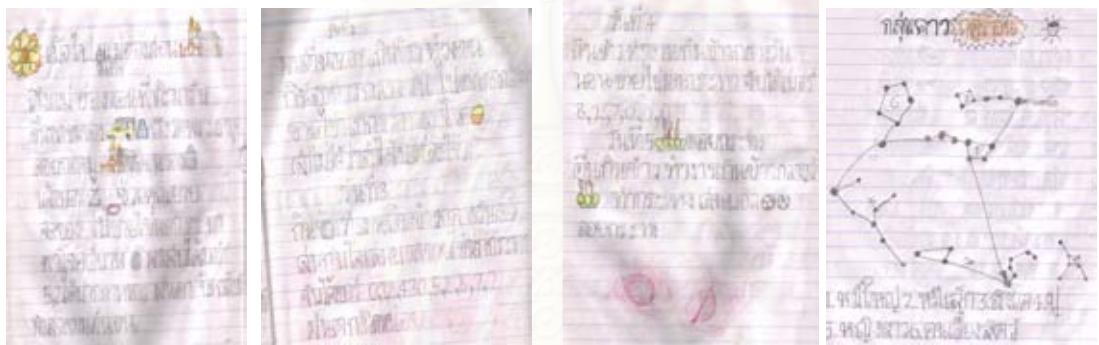
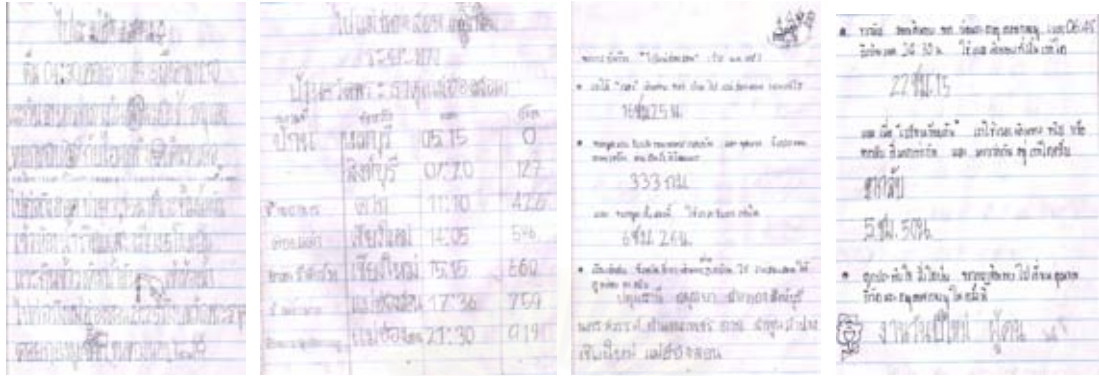
บันทึกจากการดูนก

การบูรณาการต่อยอดความรู้จากความสนใจเรื่องรามเกียรติ์

บันทึกการเดินทาง

บันทึกการเรียนรู้

เรียนรู้กับกลุ่มครอบครัวบ้านเรียน

ภาพกระบวนการเรียนรู้ของน้องจอยเตียมและน้อง ๆ

สื่อของจริงจากธรรมชาติตามแนวคิดของวอลดอร์ฟ

การจัดบรรยากาศส่งเสริมจินตนาการ

ละครหุ่น

ปั้นขี้ผึ้ง

เขียนหลัง

งานฝีมือ

ฟังนิทานเสริมจินตนาการ

สมาธิและความสมดุล

โต๊ะเรียน

กฎทอง

หน้าที่

เรียนเปียโน

เล่นอิสระ

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

หม่อมหลวง จันทน์กฤษณา ผลวิวัฒน์ นามสกุลเดิม สุขสวัสดิ์ เป็นบุตรของ หม่อมราชวงศ์ กฤษณฤกษ์ สุขสวัสดิ์ และ เทียมจันทร์ สุขสวัสดิ์ ณ อยุธยา เกิดเมื่อวันที่ 8 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2510 เป็นชาวกรุงเทพมหานคร สำเร็จการศึกษาคณะครุศาสตร์บัณฑิต (เกียรตินิยม) สาขาการศึกษาปฐมวัย จากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในปีการศึกษา 2531 และสำเร็จการศึกษาคณะครุศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาการศึกษาปฐมวัย จากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในปีการศึกษา 2535 สมรสกับ นายธีรพงศ์ ผลวิวัฒน์ มีบุตร 2 คน คือ เด็กหญิง จันทรีรา ผลวิวัฒน์ และเด็กชาย พงศ์กฤษณะ ผลวิวัฒน์

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย